

Andrzej Frycz Modrzewski (tłum. Cyprian Bazylik)
O poprawie Rzeczypospolitej

Biblioteka źródeł Słownika polszczyzny XVI wieku

Repozytorium cyfrowe tekstów szesnastowiecznych (w jednolitej transliteracji zgodnej z *Zasadami wydawania tekstów staropolskich (projekt)*, Wrocław 1955) – red. P. Potoniec, K. Opaliński

Pisma polityczne

oprac. Anna Nath-Dokurno, Piotr Małek

ISBN 978-83-65832-90-0 (całość)

ISBN 978-83-65832-08-5

1:

strona: kt

Andrzejá Friczá Modrzew=

1: skiego O popráwie Rzeczypópolitey

2: księgi czwore.

3: Pierwŕze O Obyczáioch.

4: Wtore O Státuće.

5: Trzećie O Woynie.

6: Czwarte O Szkole.

7: Do świętey pámięci Monárchy Zygmuntá Augu=

8: ftá Krolá Polłkiego rć. do Senatu/ do ftanu Rycer=

9: łkiego/ y w obec do włzech ludzi Sármatłkich/ ię=

10: zykiem Lácińłkim nápiśáne: á teraz

11: Nakłádem Wielmoźnego Páná/ iego Miłóści pá=

12: ná Mikołáii Olechowiczá Moniwidá Dorohořtáy=

13: łkiego/ Woiewody Polocłkiego/ Stárořty Woł=

14: kowiłkiego y Lepelłkiego rć. rć.

15: Przez Cyprianá Bázylíká z Lácińłkiego ná Pol=

16: łkie przetłumáczone/ y ná wielu mieyłcách tru=

17: dnych Przypilłkami y kotizácyámi po

18: kráioch obiáñnione.

19: Drukowano w Losku w Drukárni Wielmoźnego

20: Páná/ iego miłóści páná Ianá Kifzki Kráyczego w

21: Wielkiem Księłtwie Litewłkiem.

22: Nakłádem tegoź Páná Woiewody Polocłkiego. rć.

23: Przez Ianá Kárcaná z Wielicłzki/ Mieśiáćá Páździerniká.

24: Roku od národzenia Syná Boźego/ 1577.

strona: ktv

[tekstłacińłski]

strona: ijv

- 1: Ná też Leliwę M. Striykowski.
- 2: I Ak Mieściac nocne oświeca ciemności/
- 3: Ták tá Leliwá dla mężney dzielności/
- 4: W Moniwidowem świeci Domu sławnem/
- 5: y Itárodawnem.
- 6: Swieciła znacznie gdy Gedimin rządził/ (*marg*) Roku 1314. (–)
- 7: Pod iey promieniem Litwin niezábłądził:
- 8: Gdy Iágielowe woýfká Monwid wodził/ (*marg*) Roku 1410. (–)
- 9: W Prufkiey krwi brodził.
- 10: Swieciła Witolt gdy Tátary gromił/ (*marg*) Roku 1392. (–)
- 11: Gdy Mołkiewfká włość aż po Okę płonił:
- 12: Bo Moniwid był tám w ten czas Hetmanem/
- 13: Y Trockim Pánem.
- 14: Swieciła gdy Płkow z wielkim Nowogrodem/
- 15: Pod Litewfkim chcąc Witolt mieć dochodem/
- 16: Moniwidową ie spráwą zhołdował/
- 17: Y opánował.
- 18: Od Moniwidá sławne plemię potym/
- 19: Znácząc Herby łwe tem Mieściacem złotym/
- 20: Idą y teraz cni Olechnowiczy/
- 21: Włafni dziedziczy.
- 22: Ktorzi iák widzím w gniaździe świętey cnoty
- 23: Zdobią od przodkow podáne klenoty:
- 24: Iż iáko Mieściac ták też iych dzielności/
- 25: Swiecą w ciemności.
- 26: Bo z nich Cicero w Senatorfkim kole
- 27: Bywa/ y Hector gdy wyiáda w pole:
- 28: Zna to Mołkwićin/ zna Tátárzyn łrogi/
- 29: Gdy chybią drogi.
- 30: A dla ozdoby Rzeczypospolitey/

- 31: By y z Książ w sławie kwitnęła obfitey/
32: Monwid ninieyfzy kilká fet náłożył/(*marg*) Moniwid ninieyfzy iego mśc. Pan Woiewoda Potocski. r. (-)
33: Aby Fricz ożył.
34: Y wzbudził go nam z grobu fwą hoynością/
35: Gdzie naydzie káždy iáka przyftoynością/
36: Rzeczpołolitą vpádlą nápráwić/
37: W klobie poftáwić.
38: Naydzie tu íam Krol powinności swoie/
39: Rádę Senator/ Rycerz ípołob zbroie:
40: Páfterz duchowny/ naydzie y ítan káždy
41: Náukę záwždy.
42: Niech w wieczney sławie kwitną Dorhoftáie:
43: Niech nowy Mieśiác w nich z ízczęścím náftáie:
44: By nam y rádą y męłtwem ták świecił/
45: Chęć náłzę wzniecił.

ILLV=

strona: iij

[tekst łaciński]

strona: v

- 1: Láskáwemu Czytelnikowi zdrowia y wżego dobrá
2: Si. Bud. od Bogá vprzeymie winfzuie.
3: Kážda rzecz dobra íamá íie záleca połpolicie mowią/ Lálkawy Czytelniku: tymże
4: obyczáiem y te Księgi náłzego Andrzeiá Fricza/ niepotrzebuią zálecánia/ gdyż íie ía=
5: me przez íię káždemu zálecić ínádnie mogą: Ale poniewáz vczonych á zboznych ludzi
6: świadectwy nie godzi íie gárdzić. Przeto zdáło mi íie zá rzecz łufzną żebymci tu
7: takie świadectwá przed oczy położył: A to częścią dla tego/ żebyś te księgi tym
8: chętniey czytał: á częścią też dla tego/ ábyłmy íie tego náłzego wielkiego niedbalftwá
9: wftydzili.
10: Bo tego ináčzey názwác nielza/ íedno wielkim á wielce ízkodliwym do=

11: brych rzeczy zániedbáním: Wfzytcy niemal infzi narodowie Friczá náfzego y księgi
12: iego znáią/ wielce ważą/ przez listy zdálekich ftron zálecáią: Prace iego/ to ieft
13: księgi/ ná fwe ięzyki tłumáczą/ o nich fie z pilnością pytáią: á my záś ták zacnego
14: mężá/ miedzy námi fie áż do śmierci báwiącego/ ledwo imię znamy: y prace iego
15: zá nic fobie ważymy. Lecż ták fie záwždy ná niewdzięcznym świecie dżiac muśi/
16: iáko fyn Boży íam ná fobie tego doznawfzy/ powiedżiał: Zaden/ pri/ prorok nie(marg)
Luk. 4. w Wir. 34. (–)

17: ieft przyiemny w Oyczyźnie fwoiey. Ale iuż tych pochwał/ á zálecania náfzego Fri=
18: czá/ od zacnych/ á (co dziwnieyfza) od poftronnych ludzi w ięzyku Lácińskim (w kto=
19: rym oni pífali) fłuchaymy.
20: Naprzod tedy IOHANNES IVSTINIANVS w liście fwo=
21: im do íamego Andrzeiá Friczá o iego księgach O poprá=
22: wie Rzeczypośpolitey ták pífze: [tekst łaciński]
23: Tenże Iuftinian támże niżej ták pífze: [tekst łaciński]
24: A máło niżej ták mowi:

vSed

strona: v v

[tekst łaciński]

1: To ták Iuftinian o náfzem Fricżu wotuie. Ale áby to káždy rozumiał/ zchęcią to ná
2: náfz ięzyk włáfnie przełożę: Ponieważ te księgi naywięcey dla tych co Lácińkiego nieu
3: mieią ná świat wypuľczamy. Ták przeto ięzykiem náfzym Polśkim mowi Iuftinian:
4: A czem/ pri/ nie ten/ moy (mily) Fricżu/ ktorybym to fobie
5: przypifował/ żebym o piśmiech vczonych ludzi mogł ínádnie
6: íwoie zdanie powiedżiec: wízákoż wedle miárki/ ktorą mię też
7: Pan z fwey ízczodrobliwości vraczył/ śmiaľbym rzec/ że żadna
8: pracá w tey mierze/ dáley niż od tyśiáćá lat/ ná światło nie=
9: wyfzłá/ ktoraby Rzeczypośpo. ná rękę byľá/ y ktoraby z ták wiel=
10: kim ábo pożytkiem/ ábo y vćiecha mogłá być czytana: ták/ íż
11: wierzę/ że Bog będąc iuż do narodu ludzkiego łáfkáwfy/ doda=
12: waľci rády gdyś to pífał. A daľby to Bog/ iakoś ty mądrze/

- 13: á mogę rzec potężnie/ taką wielką rzecz zawarł/ takby oni tego
- 14: słucháli/ ná ktore to nawięcey co ty iákoś oftrze wyba=
- 15: czył/ tákeś też doftátecznie podał/ coby wždy oni winni y zá na
- 16: przednieyfe y naznámienitfe rzeczy poczytać. rc.
- 17: A niżej tak piŕze: Przeto tym więcey trzebá pracę twoię wy=
- 18: chwalać/ przyrodzony twoy dowcip/ y przedsięwzięcie twoie:
- 19: chwalić spániáłą myśl twoię/ ktory nieboiác fie niczyiego obrá=
- 20: żenia/ miałeś zá to/ że wfytkiego trzebá zániedbác/ á naprzod
- 21: o poľpolite dobre/ á zwłáŕczá o dobrą sławę oyczyzny itać.
- 22: Bog pomoż żeś tákiedy myśli y tak mężny/ nasławnieyŕzy Fri=
- 23: czu: tákci fie trzebá mieć do niebá: Tyś záifte temu/ co dobre^{mv}
- 24: przyłtoi y człowiekowi y obywatelowi/ dofyć vczynił: Bo na=
- 25: przod wiściłeś fie w wierze fwe^{mv} Krolowi/ ktorás mu y z łtro=(*marg*) Vrząd spomina. bo

Fricz był Sekretarzem Krola Auguftá. (-)

- 26: ny przyrodzenia y z łtrony vrzędu twego był dluzen. Okaza=

łeś łq=

strona: v2

- 1: łeś łásiádom fwym/ y wfytkiey oyczyźnie łtáránie y miłość
- 2: práwie oycowłká: Dałeś znác káždemu dobremu á vczonemu/
- 3: iákoś potężny w rozumie/ náuce/ y w wymowie. Ná koniec/
- 4: popiáfales fie przed naywyżłzym Sędziá/ ktory wfytkie rády
- 5: łkryte widzi/ z łumnieniem y z myslá twoiá. rc.
- 6: A máło niżej: Ale poty (niech będzie) o rzeczy á iákoby o má=
- 7: terij pińánie twego. Zás teraz co rzekę o kłztałcie/ o vbio=
- 8: rze á o przychędożniu/ to iełt/ o wfytkiey łpráwie wymowy
- 9: twey? Bo poniewáŕ/ iáko známieniće (on słwny) Wymo= (*marg*) Cicerona rozumie. (-)
- 10: wcá mowi/ káżdá rzecz z máteriey á ze słow wiáże łię: tak/ że
- 11: iełlibyś máteriá odiał/ niebędá fie mieć słowá ná czym łádzić: á
- 12: zás máteria niemoże mieć obiáśnienia/ iełlibyś słowá odłáczył:

- 13: przeto ty oboie złączasz. Bo tak (miłernie) słowá różnemi
14: á nie pomieszánemi sentenciámi (lub wyrokámi) zdobisz/ y zaś
15: sentencie światłem słow objaśniasz/ że nic lepsze^{go} być niemoże.
16: A przeto o tem twoiem Piśaniu tak rozumiem/ żebym rad áby
17: ná wšytki wšzech Chrześcian ięzyki było przełożone/ á iákoby
18: rozplódone: áby tak y między więcej ludzi došlo/ y od onych
19: wyrozumiane być mogło/ którymby to wiedzieć y tak sie sprá=
20: wować nawięcey należało/ y co iest z pożytkiem Rzeczypospo=
21: litey. Lecz ábyś tey moiey żądze zá próżną nierozumiał/
22: (wiedz) żeśmy iuż twoie iedne księgi/ to iest/ o Woynie/ ná Hi=
23: szpańskie przełożyli: á tośmy k woli naiśnieyszemu Máxi=
24: lianowi Czeskiemu Krolowi vczynili. Zaś trochę poniżej tak
25: piŕze: Y owšem y do przełożenia drugich ksiąg twoich/
26: offiarowałem pracę moię (temuż) zacnemu Krolowi: Ktory
27: iefli mi da znać/ że to odemnie wdzięcznie ma przyiąć/ koniecz=
28: nie dla iego Krolewskie^{go} máiestatu z żadney sie prace wymá=
29: wiąc nie będę. A Boże day/ aby naŕzi (Chrześciánscy) Pá=
30: nowie tak potrzebne rády opatrowáli/ iako (więc) lube przyy=
31: muią: isciebych nielitował oŕtatka żywota/ przekładaiąc to na=
32: świętze Piśanie/ y ná Hiszpańki iakośmy poczęli y ná Włofki
33: ięzyk/ ŕtrawić. rc.
- 34: Tenże Iuŕtinian do Oporiná Bázilfskiego Drukárza/ tak piŕze: (iáko wtemże
35: liście do Friczá spomina) Za wżyczenie ksiąg Friczowych/ kto=
36: remiś mię prawie vbogacił/ dziękuię. A iż o moie zdá=
37: nie/ iákobym o nich rozumiał/ żadałz/ iefzczem tych Ksiąg zá
38: trudnościami przeczytać czáfu niemiał/ tylkom kilká roździa=
39: łow (ná prędcę) przebieżał. Wszakże zdami sie ich Autor (*marg*) Autor po Polfku pifarz/
fkładacz/ sprawca lub powod albo początek czegokolwiek. (–)
40: być maż dobrze vczony y wymowny/ á te księgi (widzą mi sie)
41: pożyteczne/ y prawie doŕtáteczne. ktemu ná te wrzedliwe czá=

42: Iy bárzo zgodne. ná koniec godne Celiufzá náfzego rozfádku:

43: godne twey prace v miſterſtwá. rć.

44: Te fá záflecánia/ pochwały á ſwiáfctwá zacnego mężá Iuſtinianá o náfzem Fri=

45: cżu y o iego kſięgách/ a teraz Oporiná fławnego á vczonego Drukárzá poſłuchaymy.

Iohannes

strona: v2v

[tekst łaciński]

1: To ieſt po Polſku:

2: Iohann. Oporin. w liſcie do Dánielá Szilingá Wrocłáwiániná tákie ſwiáfec=

3: two o kſięgách Friczowych wydawa.

4: Iuż znowu/ ácz nierychło/ wychodzą ná ſwiáfło Andrzeiá

5: Friczá Modrzewſkiego o popráwie Rzeczypoſpolitey kſięgi/

6: iáko pirwey z wielką rádoſcią od zbożnych á vczonych ludzi

7: przyęte/ ták potem nie z mnieyſzą chęcią od mnogich požádáne.

8: A nie bez przyczyny iſcie: gdyż iem podobne nie mowię od ty=

9: ſiácá lat (iáko o nich wielce vczony mąż **Iohannes Iuſtinianus**

10: ſmiał w ſwoiem do Friczá liſcie powiedzieć/) ále práwie od

11: ſtworzenia ſwiáfát/ ile o tey máterij/ żadne iáko od dawnych

12: ták y od nowotnych piſárzow nie fá do tego czáfu wypuſzczo=

13: ne: á to wedle mego zdánia rć.

14: Otoż maſz łáfkáwy Czytelniku dwu zacnych mężow o náfzem miłem Fricżu ſwiáf=

15: dectwá/ y wielkie záflecánia. Opuſzczani ine/ iako Ianá Langá Słężaká człowie=

16: ka vczonego/ y Iákoba Herteliufa: ktorzi też nieco ku pochwale Friczá y iego kſiág

17: piſáli. Ktoby to chciał widzieć naydzie przy Lácinſkiem exemplarzu kſiág Friczowych

18: przez Oporiná znowu drukowáných. A poniewáż tak wielcy á vczeni ludzie ná=

19: ſzego Friczá y iego kſięgi wielce wychwálaią/ tedyć zaiſte zá ieden dziw może być

20: policzono/ że my Polacy y owfzem wſzytcy Sármátowie/ áż do tego czáfu máłofmy

21: o niem wiedzieli/ y iego chwalebnych kſiág zániedbáli. Znáczy ſie wielce y owfzem

22: iáwna ieſt tá náfzá niedbáłość: Bo gdybyfmy o nie dbáli/ dawnobyfmy ie wſwem

23: włáfnem ięzyku (iáko poſtronni) mieli. Ieden ſie tylko miedzy náfzymi Sármátſki=

24: mi Pány znalazł/ który ten skarb á ten drogi kámyk pod ławą leżący/ obaczył/ á
25: z prochu y z pleśni otárł. á to Wielmożny Pan ie^{go} Miłość Pan Mikołay Mon=
26: wid/ Woiewodá Połocki/ etc. Abowiem ten łam y ná przetłumáczenie tych słá=
27: chetnych ksiąg: á potym y ná wypufzczenie z druku/ nakłádow niemáłych nielito=
28: wał. Zá ktore tak wielkiego á zacnego Páná dobrodźieyftwo niepomału wżytká
29: Sármatia y z przyślzym potomftwem łufznie mu ieft powinna. ták dálece/ że teź
30: o niem on wirłz mowić y śpiewác mogą:

31: **Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.**

32: To ieft:

33: Závždy twoiá cześć/ ławá/ niech trwa/ imię łynie

34: Po wżytkiej Sármacij poki świat nie zginie.

35: Zátém bądź zdrow á łáskaw Czytelniku/ á pracámi ludzi vczonych/ mądrych

36: a zwłázcza fwoich pomni nie gardzić. Pifan w Lofku Miesiácá Sierpniá

37: 8 dnia. Roku Tyśiácá pięć let siedmdźiesiąt śiędmego.

Andrzejá

strona: 1

Liśt 1

1: Andrzejá Fryczá Modrzew=

2: skiego do Krolá/ do pánow Rad/ do Biskupow/

3: y iney Kśięzey/ do Sláchty/ y do wżego póspółtwá źiemie

4: Polńkiey/ y wżytkiey Sármacyey/ Spifow o poprá=

5: wie Rzeczypołolitey Kśięgo pirwśze

6: O Obyczáioch.

7: Przedmowá.

8: KTorzi się onych rzeczy miedzy ludzi po=

9: dawác wyżá o ktorych iuż drudzy piłáli/ dwo=

10: iákim obyczáiem z onemi fwemi spifámi popi=

11: łác się prácuią: Bo więc álbo co pewnieyźzego

12: podác obiecuią/ álbo co inźzi grubo wyłóżyli/ to

13: oni ozdobnieyźzemi słowy y fentencyámi obiáśniáią: Lecź ia

14: ácz się nieśpodziewam/ żebym co pewnieyźzego nád one co o
15: Rzeczypośpolitey pińáli/ przynieść mogł/ áni mi ozdobney á
16: ochędożney rzeczy dośtawa/ przedfię podiąłem tey mátery=
17: ey pińác/ ábym náłzym ludziom iáko ná iákiey tablicy vkazał/
18: co fię mi zda w názey Rzeczypośpolitey poprawy być godne=
19: go. Nieżeby inñzi wto lepiey y dośtáteczniey vgodzić nie=
20: mogli/ ále ábym teź y ia z fwey śtrony Rzeczypośpolitey w=
21: tem vsłużył. Bo to ná mądrego/ iáko fię mnie zda/ należy/
22: áby one rzeczy/ ktore fię mu zá pożyteczne álbo zá źzkodliwe
23: Rzeczypośpolitey być widzą/ miedzy drugie podawał/ á ony
24: álbo ku chwaleniu/ álbo ku gánieniu pobudzał. Bo mam
25: zá to/ że ták oni ná ktore to należy/ gdy fię ná to wiele ludzi
26: zgodzi/ á iákoby śpiknie/ łácnio fię dádzą náchylic/ że rzeczy
27: dobre każą czynić/ á złych zábrániác będą.
28: A poniewaź żadna łztuká/ ták dośkonála/ od żadnego
29: Miłtrzá niewyśzlá/ żeby do niey czego potomni álbo nie przy=
30: dáli/ álbo nie odmienili/ álbo iey pilniey nie wypolerowali:
31: Y to nas ábo kogokolwiek odśtráźzác niema/ żebychmy fię zle=
32: niawśzy zá to niemieli wziác/ oczem inñzi przed námi wiele
33: prace podięli. Acź lepak wiem dobrze/ że niemogę wśzy=
34: tkim wtem náłzem śpiśie dośyc vczynić/ gdyź y łam łobie w=
35: niektorych rzeczách niedośyc czynię: wźákże łnac damy inym
36: przyćzynę [!] / że co pewnieyźzego znaydą: á ktemu/ iżem oto łtał
37: iákobym wśzytko zebrał/ y niektorychem rzeczy dośzedł/ oni to
38: zrozumieią/ ktorzi te náłze księgi czyść będą. A choćiaźbym
39: teź nic nowego tu nieprzyniośł/ przedfię/ gdy kto czego do=
40: brego álbo náśłáduie/ álbo łzuka/ tedy to poćieźna onemu

A

cźłowieko=

1: człowiekowi być ma/ który Rzeczypospolitey wżego dobre=
2: go zyczy. Ono mnie też by najmniej nieobruży/ ieflię
3: komu nie wżytko spodoba com tu napisał. **Gaius Lucilius**
4: Rzymianin popolicie (iako oniem pizą) mawiał/ że niech=
5: ciał aby jego pizania y nieukowie y nader vczeni ludzie czytali/
6: a to dla tego/ że pri nieukowie niebęda nic rozumieć/ a vcze=
7: ni zaś więcej niż ja sam. Lecz ja nic tak dalece nieżadam/
8: y za wcielzną rzecz niemam/ iako gdyby te moje wizerowania
9: co nabiegleyzi a namędrzi ludzie czytali/ aby za tem gdzieby
10: się iym co nie podobalo/ przyczynę mieli albo nälze zdanie zgá=
11: nieć/ albo ono czego my niebaczyli wynáleść. Bo iako wiele
12: w nälzey Rzeczypospolitey iest y zwycziow y wftaw/ ktore
13: poprawy potrzebuią/ o tem niemal wżytcy wiedzą.
14: A my nietylko onę część/ ktora się wftaw (lub Státutu)
15: dotyczy/ ale y wżytkę Rzczępopolitą tuśmy zawrzeć chcieli/
16: y ono co o wżech częściach rozumiemy znacznieśmy pokazali.
17: Acz się lepak do tego znam/ że ze mnie (iako z tego którym się
18: nie z wyfokiego ftanu vrodził) mała pomoc y ratunk Rzczę=
19: popolita mieć może/ wżakże niemogę się zatrzymać/ abym iey
20: iako mogąc/ wżytki ftany napominaiąc y przeltrzegaiąc/ nie=
21: vsługował. Day Boże aby ta nälza pracá z taką chęcią od
22: káždego dobrego była przyięta/ z iaką się iym ode mnie offia=
23: ruie. Ponieważ my nic dla popizania/ ani dla tego zebych=
24: my się w nowinach kochali nieczynimy/ ale wżytko dla miło=
25: ści Rzeczypospolitey y mowiemy y pizemy.
26: Co się tknie że się rzeczami niektoremi bardo popolitirmi bá=
27: wię/ a od infzych szeroko wypizane albo krotko wspomynam/
28: albo ie tylko pokazawszy obficiey przekladam/ tom dla fnád=
29: nieyżego w pizaniu spofobu vczynil/ przez ktory ku onem rze=
30: czam chcialem przyść/ o ktorychem tu napilniey mowić był

- 31: vmyślił. Podobieństwo że niektóre rzeczy o których
32: tu piżę zdądzą fię być takie/ ktoreby teraznieyfzych czałow le=
33: dwie mieyfce mieć mogły: Lecz mię do tego ono przywiodło/
34: że dobrzi Pińarówie/ (ktorych fię iáko mogę trzymam) gdy
35: co porządnie á wedle náuki piżą/ tedy fię nie iedno ná niniey=
36: fze czały álbo ná poftánowanie porządku/ ále więcey ná wfzech
37: rzeczy przyrodzenie oglądaią. Bo fprawiedliwość á niefpra
38: wiedliwość/ dobroć á złość nie przeto fą rzeczy rozne/ że tak
39: o nich ludzie rozumieią y ná to fię zgadzaią: gdyż nigdy fpra
40: wiedliwą rzeczą niebędzie/ człowieká niewinnego zámordo=
41: wác/ fálfzywe świádectwo mowić: Nigdy też zá niefpra=
42: wiedliwą rzecz będzie/ dobrodzieyftwem dobrodzieiowi ná=
43: grádzác/ káżdemu co komu należy oddáwác: choćby to wfzech

ludzi

strona: 2

Przedmowá.

Lift 2.

- 1: ludzi wyrokámi y zezwoleniem było vchwalono/ á ono zgá=
2: niono. Ale iáko sam człowiek/ koń/ drzewá y inne rzeczy
3: ftworzone takie fą iákie máią przyrodzenie/ á nietákie iákiemi
4: byie chćieli rozumieć ludzie: takieźci fprawiedliwość y niefpra=
5: wiedliwość/ nie w mniániu ludzi/ ále w przyrodzeniu rze=
6: czy należą/ iáko ie Bog w fercách ludzkich nápiął. Zá czem
7: też fámi nie mowámi tylko głósem wyrzeczonemi/ ále też my=
8: slámi zámilczánemi y wzaiem fię obwiniáią/ y obraniáią/ iá=
9: ko Páweł on niebiefkiey náuki opowiadác z y pińarz nápiął.(marg) Rom. 2. wirfz 15. (-)
10: Wielem tu nápiął wedle ludzi mądrych zdánia/ á infze rze=
11: czy iáko fię mi widziáło wypráwowałem: ácz gdzie co czynić
12: każę á dofkonáłe czynienie przepifuię/ wiem dobrze/ że y sam
13: dáleko od tákiey dofkonáłości ieftem. Lecz á co wádzi że=
14: bym álbo fobie one rzeczy przepifował co innym czynić prze=

- 15: pifuię: álbo żebym był iáko oslá/ ktora ácz lámá rzázać nie=
16: może/ wżákże ine naczyńia do rzázánia óstrzy? iáko on **Poéta**: mowi:
17: **Fungar vice cotis, acutum**
18: **Reddere quoe ferrum valet, exors ipfa fecandi.**
19: Mnogim teź drogę y fpořob fnać nienagorřzy vkazałem/ we=
20: dle ktoregoby y oni tákowe fpiřy fpráwić mogli/ do ktorych=
21: by znieřli máteriá przyřtoyná/ bądż z inřzych Autorow piřa=
22: nia/ bądż z řwego włáfnego domyřlu. Co fię tknie pil=
23: nořci/ řtáránia y prace około tych rzeczy zbieránia/ tedym ták
24: oto řtał iákom nalepiey mogł: wżákże iákom tego dobrze do=
25: wiodł/ á iáko fię mi zdárzyło/ nalepiey to Bogu polecić: bez
26: ktorego pomocy/ řadne człowiecze řtáránie/ by nawięřtze by=
27: ło/ niemoże nic do řkutu przywieřć. Co ieřli lámá chęć
28: w rzeczách wielkich godná ieřt chwały/ mam zá to/ że tá nařzá
29: pracá z chęcią przyřługi złączona/ niemoże być řłuznie gánio=
30: ná. Trzymałem fię teź oney vřtáwy/ ábym řtrofuiąc wy=
31: řtěpki nikogo niemiánował: tákże mi řaden zá złe mieć nie=
32: może/ chyba by fię řam pierwey do onego wyřtěpku przyřnał.
33: ábo żeby o iáką wáde máiąc řumnienie přeřtrářzone/ wyno=
34: rzenie prawdy obwinał: iáko o Sowie w básniách powie=
35: dáią/ że Słońce wřchodzące obwiniáła/ że ná iego promienie
36: oczymá řwemá řadną miárą pářzyć niemogła: A wżákoź
37: iáko řwiáćto řłoneczne wielkie á niewymowne pożytki ludz=
38: kiemu řywotowi przynoři: ták y prawdá gdy z ćiemnořci
39: błędow wychodzi/ bárdzo wielkimi dobrodzieřřtwy obdarza y
40: ozdabia rzeczy człowiecze y Bořkie: Gdyź błáď/ by niewiem
41: iáko zářtárzáły/ iáko y złořć choćby iá zá dobroć poczytano/
42: záwždy plugařřtwo wřobie záwárte ma/ choćby iy długo zna=

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: Izano/ á niktby go nie wzrúfzał. Lecż ktoby prawdzie
- 2: wychodzącey czći niewyrządzał/ á oney z vcźciwością słuźną
- 3: nieprzyimował/ áleby ią odrzucał y od nieyby fię odwracał/
- 4: zá kogo iy poczytać mamy/ iedno zá dziećię onego oycá/ kto=
- 5: ry ieft kłamcá/ á ktory po fwyh fyniech tego nawięcey chce/
- 6: áby kłamftwo w vcźciwości mieli/ zá czymby ie fwego krole=
- 7: ftwa vcźęftniki poczyńił? Ale dawfzy pokoy przedmowie/ iuż
- 8: o łamey rżeczy mowić nácźnimy.
- 9: Rozdział pirwfzy.
- 10: Co to ieft Rzeczpořpolita.
- 11: POdoba ťie mi przeto ono/ co męźowie
- 12: vcźeni przy kaźdem rozbieraniu zá rzecz potrze=
- 13: bną fądzą/ ábychmy oney rżeczy o ktorey mowić
- 14: mamy/ řpořob y przyrodzenie naprzod wypifáli/
- 15: á oznaymienie od onych podáne/ ktorzi o tey máte
- 16: ryj przed námi pifáli/ ábychmy tu położyli. Bo oni ták to opi=
- 17: řuią/ że Rzeczpořpolita řą Zbory á zgromádzenia ludzkie porzą(marg) Rzeczpořpolita co
ieft. (–)
- 18: dnie zebráne/ z rozmaitych řąřiadow złączone á ku dobremu
- 19: á řzczęřliwemu życiu pořtánowane. Bo imieniem Rzeczypo=
- 20: řpolitey iedná familia, albo dom ieden nie bywa názwan/ gdyż
- 21: ieft rzecz ofobna/ iednemu należąca/ ktorą włafnym imieniem
- 22: zową/ Rżeczą domową/ álbo gořpodárřtwem/ á do te^{go} należy/
- 23: áby oná czeladz y wřzytcy domownicy weřpořek żyli/ á do káź=
- 24: dey potrzeby ábo roboty ku pożywieniu należącey řpolnie řobie
- 25: pomagáli/ á ktokolwiek w domu przednieyřzy ieft/ á nád tá=
- 26: kową czelądzią władność ábo pánowanie ma/ tego zową go=
- 27: řpodarzem. Gdzie fię zářię zbierze wiele tych gořpodarzew

28: z czelądzią swoią/ y domow wiele/ tám bywáią Miáftá ábo
29: mnoftwo domow/ vlicámi porządnie fádzone: z tych záfię
30: Miaft y wsi/ z ftawa fię tá obywatelów fpołeczność/ kto=
31: rá nazywamy Rzeczápospolitą. A iż fię człowiek lepiej niż
32: ktore infze ftworzenie/ do tákowego zgromádzenia y fpolne=
33: go obcowánia zgodzi/ vkázuie to iego przyrodzony dowcip
34: y mowá: Abowiem te dwie rzeczy miedzy ludzmi fprzyá=
35: zná iednego przeciw drugiemu fklónność naywięcey mno=
36: żą/ ktora ieft naprednieyfzą ták wiela ludzi ztowárzyfzenia
37: zwiąfką: w ktorem ci co żywą/ wftytkie swoie prace/ ftará=
38: nia/ roboty/ pilność y dowcip/ do tego ciągnąć máią/ aby fię
39: onym wftytkim Miefzczánom/ ábo fpolnie w towárzyftwie
40: żywącym obywatelom/ ná wżem dobrze wodziło/ á iżby

wftytcy

strona: 3

Księgi Pirwfe.

Lift 3.

1: wftytcy fzczeńliwy ná świecie żywot wieść mogli.
2: Abowiem Rzeczápospolita ieft/ iákoby iedno zupełne zwie=
3: rzęciá ktoregokolwiek ciáło/ ktorego żaden członek sam sobie
4: niesłuży/ ále y oko/ y ręce/ y nogi/ y wftytkie infze członki/
5: iákoby fpolnie o sobie rádzą/ á wrzędu fwego ták vzywáią/ á=
6: by fię wftytko ciáło dobrze miáło: ktore gdy fię dobrze ma/ te=
7: dyć y członkom krzywdy niemálfz/ á gdy fię ciáło nie dobrze
8: ma/ tedyć y członki pewnie iáki niewczás cierpieć mużą:
9: Nieináczey/ iedno gdyby ktorykolwiek członek od ciáła był
10: oderwan/ iuz nie ieft godzien áby iy włáfnym przezwi=
11: fkiem zwano/ przeto iż áni żywym być/ áni wrzędu fwego
12: vzywáć może/ iefli do wftytkiego ciáła nie będzie przyłą=
13: czon: tákże też żaden obywatel mimo Rzeczápospolitą niemoże
14: dobrze żyć/ áni wrzędowi fwemu ábo powinności fwey dofyć

- 15: czynić. Abowiem/ áni Krol vrzędu Krolewfkiego/ áni za=
16: den vrząd tákże vrzędu łobie powinnego vżywác/ áni teź za=
17: dem Priwat/ to ieft/ vrzędu żadnego ná łobie nienofzący/ v=
18: ćiefznego á łpokoynego żywotá mimo Rzeczpołolitą/ dłuęo
19: wieść niemoże. Lecź iefli kto ieft táki/ coby okrom towá=
20: rzyłtwá ludzkiego żyć mogł/ á nikogo niepotrzebuiąc łamby
21: z łobą przełtawał/ ten nie za obywatelá ludzkiego/ ále ábo zá
22: bełtyią/ ábo zá iákiego Bogá/ ma być rozumian/ iáko Arifto=(*marg*) Ariftot. Polit: I. (-)
23: teles powiáda. Niechayże tedy ten łkutek będzie miełzkánia
24: w łpołku Rzeczypołolitey/ áby włzytcy obywatéle łzczęłliwie/
25: to ieft (iáko Cicero wykłáda) vcźciwie á dobrze żyć mogli/
26: áby łię w dołtoyności y w pożytkach pomnažali/ áby włzytcy
27: ćichy á łpokoyny żywot wiedli/ áby káždy łwego broniec y vży=
28: wác mogł/ áby od krzywd y zábijánia káždy był bezpieczen:
29: ábowiem dla tych rzeczy w Mieściéech y w kádehy Rzeczypo=
30: łpolitey obronę wynáleziono.
31: Rozdział Wtory.
32: Iáko łą rozne Rzeczypołolite.
33: TRoiáki Rzeczypołolitey łpołob opifu=
34: iá Filozophowie/ ktore łpołoby przezwiłká
35: łwoie máią wedle rozności pánuiących ofob: á
36: te włzytkie przezwiłká łą Greckie/ to ieft/ **Monar**=
37: **chia, Oligarchia, Politia.** Monárchią zową to
38: Pańłtwo/ ktore iedna tylko ofobá rządzí/ ktora iefliże wedle
39: pewnych Praw ono Páńłtwo rządzí/ Krolem bywa názwá=
40: na/ á ono Páńłtwo Krolełtwem: lecź iefli wedle chęci woley

A iij

á vpo=

strona: 3v

O poprawie

Rzeczypołolitey
<http://rcin.org.pl>

- 1: á vpodobánia fwe^{go} rządu/ tedy Tyránftwem bywa názwana.
- 2: Oligárchią zową/ gdy kilka pewnych á czelnieyfzych oney
- 3: Ziemie ofob Pánftwo rządzą/ ktorzi iefli fię w tey mierze tak
- 4: Íprawuią iáko fámeý cnoćie y iey przyrodzeniu przynależy/ zo=
- 5: wą ie **Ariftokratia**/ to ieft/ porządne ofob zacnych panowá=
- 6: nie: lecz iefli czego inźzego wtem więcey pátrzą/ to ieft/ ábo
- 7: bogáctwy/ ábo iákim inźzym fzczeńściem/ zacność domu ábo na=
- 8: rodu fwego záchowác/ tedy ie profto zgoła Oligárchią zową.
- 9: Politią zową/ tę Rzeczpoſpolitą ktorą wiele ofob rządu/
- 10: w ktorey vrzędy y doftoynośći zá ſpolnemi głoſy y zezwole=
- 11: niem mnoſtwá ludzi dawáią/ á iednáko fię wſzytcy do ſławy
- 12: cnotą nábytey/ y do pánowania máią: co iż przynoſi wielką
- 13: vcźciwość y pożytek poſpolity/ przeto tákowego pánftwá á=
- 14: bo pánowania ſpoſob/ tak iáko y wſzytkie inźze zową Rzeczą=
- 15: poſpolitą. Abowiem to ieft rzecz wſzytkim ſpolna/ ktora
- 16: fię iáwnie **wſtykich** [!] dotycze/ tak iż Rzeczpoſpolita/ niezda
- 17: fię co inźzego być/ iedno ſpolna we wſzelákich ſprawach vcź=
- 18: ciwość y pożytek. Ale iefliby poſpolſtwo ſamo fię rządu/
- 19: płochą rádá fię ſprawuiąc/ iáko to poſpolicie bywa/ á nieprzy=
- 20: ſtoynie ſobie w ſprawach poczynaiąc/ nieprzeſtrzegáiąc vcź=
- 21: ciwoſci y pożytku wſzytkich w obec/ ále tylko ſamych vbo=
- 22: gich/ tedy ono Pánftwo zową **Demokratia**/ to ieft poſpoli=(*marg*) Takowe pánowanie przed tym bywáło v Athenienſow/ á teraz v Czweycerow. (-)
- 23: tego człowieká pánowanie. Lecz tákową Rzeczpoſpolitą
- 24: zá nalepfzą máią/ ktora ſpoſob onych pirwſzych trzech wſobie
- 25: zámyka/ to ieft/ gdzie Krolewfka władza wſzytko rządu/ o=
- 26: ſobam zacnem czelnieyſze vrzędy dawáią/ á wſzytkim zá rowno
- 27: wolno dochodzić ſławy ktora z meſtwá roſćie.
- 28: Táka Rzeczpoſpolita/ iáko piſmo Swięte ſwiádczy/ zá
- 29: czáfu Moizeſzowego byłá: bo iá ieden człowiek rządu/ do

- 30: ktorego ludzie mądrzi bywáli przydawáni/ ktorzi wśelákie
31: śpory/ śpráwy/ y infze Rzeczypośpolitey trudności/ weśpołek
32: znim ná łobie nośili: á tákowe ofoby wśzytko pośpolítwo z=
33: pośrodku śiebie obieráło/ bo ták do wśzytkiego ludu mowi
34: Moizefz: Daycie z pośrodku śiebie mądre/ á w cnotách do= (marg) 5. Moizefz 1. wirfz
13. (-)
35: świádczone ofoby/ z wáśzego pokolenia/ ábycg ie nád wámi
36: przełóżył. A ták Moizefz zwierzchnościá fwoiá potwier=
37: dzał ony/ ktore wśzytek lud z pośrodku śiebie obierał/ iákoż
38: iednák y śłużna y potrzebna rzecz ieft/ áby ták bywáło w tey
39: ziemi/ ktora ieft śpolná wśzytkich oyczyzná. A ktora Rzecz=
40: pośpolita tey ieft podobnieyfzá/ tę zá lepśzá ábo zá łzcześliwśzá
41: poczýtiá: á ktora roznieyfza/ tę zá gorśzá. To niechay bę=
42: dzie dofyć około opifánia śpołobu Rzeczypośpolitey: potym
43: ná ktore fię części dzieli/ to ieft/ wrzędý/ y lud wrzędu żadne=

go niemá=

strona: 4

Kśięgi Pirwśe.

Liśt 4

- 1: go niemáicy/ y iego rozność/ dáley okażemy.
2: Rozdźiał Trzeći.
3: Czem wćálości záchowána bywa Rzeczypośpolita/ y ná ktore fię części te kśięgi dzielá.
4: TEraz przeto okażę/ iákim obyczáiem
5: Rzeczypośpolita może być dobrze ábo pośtáno=
6: wioná/ ábo popráwioná/ á ná wieczne czáfy w=
7: cáłości záchowána. Bo gdzie ieft gadká o to
8: iáka Rzeczypośpolita ma być/ tedy mi fię ták zda/
9: że wtem trzebá przinamniey trzy rzeczy obácźác/ ktore ieśliże
10: iáko ma być w śwey kłobie będá/ tedy y oná Rzeczypośpolita
11: dobrze pośtánowioná będzie. Pirwśza/ áby ono ludzi śpol=
12: nie miefzkáicych towarzýftwo w dobrem porádku było/ á

13: obronę łobie przyłtoyną miało: Druga/ áby nabożeńftwo á=
14: bo wiárę łwą ku Bogu wedle łzczerołci piłmá łwiętego á łtá=
15: tecznie záchowano: Trzečia/ áby dziatki y młodzieńce do w=
16: łzelákich cnot y náuk ćwicżono: bo iednák dla tey przyczyny
17: we włzytkich Miáłftecżkách/ y w wielu Włsiách łzkoły náda=
18: no: ábowiem z dobrego młodych ludzi ćwicżenia/ iefli nie we=
19: włzytkich rzeczách/ tedy w przednieyłzych/ ták nabożeńftwu/
20: iáko też łpolnemu ludzkiemu obcowániu wiele vżytku przycho
21: dżi. Przetoż łię y mnie zdáło/ ábych tu o Rzeczypołpolitey
22: piłzác/ o Szkołách też nieco przypomniał. Bo co łię dotycże
23: łpołobu wiary ábo nabożeńftwá/ mam zá to/ że každy tę que=
24: łtiją przy rozmowie o Rzeczypołpolitey być potrzebną będzie
25: rozumiał/ ponieważ áni mieyłce ná ktorem łie rodzimy/ áni
26: mury/ o ktorych łię nam zda iákoby nas od nieprzyaciéłá bez=
27: piecznemi czynić miály/ áni też żadne z ludzmi wzięte towá=
28: rzyłtwo/ niemoże być włásniey názwáne oyczyżną náłzą/ iáko
29: nabożeńftwo ku Pánu Bogu. bo ktorzi łię go łtátecznie dzie=
30: żą/ tych Bog wielkimi zapłátami obdarza/ á ktorzi nim gár=
31: dżą ábo o nie niedbáią/ tych karze y głodem y morem/ y ogniem
32: y powodziámi/ y woyną y vpadkiem Rzeczypołpolitey.
33: Ale iż ná zgromádzenia ábo włpolne miełzkania/ ludzie połpo=
34: łicie napirwey oczy łwe obracáią/ przeto też onich naprzod bę=
35: dziemy rozmowę mieć/ á będziemy łe zwác abo Rzeczypołpoli=
36: tą/ ábo Miáłftem/ nie iżby te przezwiłká gromádam łwiętem
37: słuzyc niemoğly/ ále iż tákie zgromádzenia łwięte/ połpo=
38: łicie Zborem bywáią názwáne/ chocia to oboie przewi=
39: łko/ ták łwiętemu Zborowi iáko też zgromádzeniu łwiet=
40: łkiemu słuzyc może. Ototy dwa Zbory/ to łeft/ łwię=

O poprawie
rzeczypospolitej

1: ty y świetłki/ ták fię włobie máią/ iż ieden drugiemu wzajem
2: służy/ y zachowuie fię to miedzy ludzmi Krześcijánłkiemi/
3: iż Zbor świetłki niemoże być odłącżon od świętego: ále iże
4: rozny łpofob rządu w nich iest/ y roznych vrzędnikow po=
5: trzebuią/ przeto iáko drudzy czynili/ ták y my vczynimy/ á ofo=
6: bno o Rzeczypospolitej/ ábo o tem świedłkiem Zborze mowić
7: będziemy/ o fobno o rządzeniu Zborow/ á ná oštátku o Szko=
8: łách. Aby tedy Rzeczpospolita w cáłości á w zacno=
9: ści fobie przyłtoynej zówždy zołtawála/ trzech rzeczy do te=
10: go trzebá: To iest/ vcźciwych obyczáiw/ álbo zwyczáiw/
11: łrogości łádu/ á biegłosci w rzeczách woiennych: ktore trzy
12: rzeczy ták się w fobie máią/ áby Rzeczpospolita biegłoscią
13: rzeczy woiennych od połtronnego nieprzyacielá ná vkráinie
14: byłá obronioná/ á vcźciwemi obyczáyami/ y łpráwiedliwemi
15: łády/ w łwoiem porządku záchowána y rządzona byłá/ ále nie
16: iednáko tych obyczáiw y łádown vzywác trzebá/ gdyż to łá
17: rozne rzeczy. Abowiem wtem towarzysłwie/ ábo łpolnem
18: miesłkaniu ludzkim/ káždy człowiek obyczáie łwoie ma/ kto=
19: remi wedle woley á vpodobánia łwego/ łam łiebie/ y łpráwy
20: ták łwoie iáko y cudze łpráwuie/ z pochwaleniem ábo wlyzt=
21: kich ábo wielu ludzi/ ábo ná oštátek tylko dobrych á mądrych/
22: bo ia tu mowię o Obyczáioch dobrych á vcźciwych. Ale łá=
23: dow ábo Praw/ przeciwo tym ktorzi z drogi dobrych oby=
24: czáiw vłtąpili/ dla tego vzywáią/ áby wždy oni po niewoli
25: to czynili/ czego z dobrej woli łwey/ á zá powodem vcźci=
26: wych obyczáiw czynić niechćieli. A ták gdy te trzy rzeczy
27: miedzy łobą zgodnie fię máią/ tedy też y łámá Rzeczpospolita
28: w dobrem porządku bywa: á zásię/ ielli ktora rzecz z onych

29: trzech ma w sobie iakie vblizenie/ tedy też Rzeczypospolitey
30: ná iey zacności y całosci wiele schodzić musi. Acz wiem/ iż
31: o tych rzeczách może się inaczey mowić/ bo miałto obyczaiow/
32: może vzywác ábo tego słowá cnotá/ lub męstwo/ ábo vczyn=
33: ność/ ábo ktorego inzego temu podobnego/ ále te rzeczy po=
34: trzebuią wietzney prace niżliby tu odemnie wypifáne być miá=
35: ły/ á iednák też iż ie drudzy dofyć pięknie opifáli/ przeto nie=
36: potrzebuią wykłádu náfzego. Aleć ia wiem/ dla czego tych
37: przezwiłk ktorem wylzey miánował vzywam/ maiąc tę nádzie=
38: ię/ iże ludzie mądrzi ktorzi będą v siebie pilnie vwázác to co
39: dálej będę mowić/ pochwałá to. Wiádomy ieft wielu lu=
40: dziam onego w Prawie wielce biegłego człowieká Gáiuśá ár=(*marg*) De iustitia et iure.

l. omnes. (–)

41: tykuł/ iże káždy lud rządzi się/ ábo práwami pífanemi/ ábo zwy=
42: czáymi zá vftáwę wziętemi/ y Cicero powiedał/ iż porządne ży=(*marg*) Ad Heren. in
Rhet. lib. 1. (–)

43: ćie obywatelów ktoreykolwiek ziemie/ przychodzi ábo ze zwy=

czáiów

strona: 5

Księgi pierwsze.

Lift 5

1: czáiów zá vftáwę wziętych/ ábo z Praw pífaných: Y **Salluftius**(*marg*) Sal. de Getulis. (–)
2: písząc o Getulach ludzioch Afryckich/ ták mowi: Ci ludzie/
3: áni zwyczáiów zá vftáwę wziętych nietrzymáli, áni Praw
4: pífaných/ áni pánowánia ktorego człowieká byli posłuszni.
5: Tákie **Liuius** písze o tych/ ktorzy bywáli w Rzymie stárfzy nád(*marg*) Liuius belli Punici
lib. 6. (–)
6: póspółstwem/ gdy dawáli spráwę o sobie/ że oni nie omieszka=
7: wáli dowiádowác się czegoby komu/ wedle zwyczáiu przod=
8: ków ich/ ábo Práwem pífanem/ ábo zwyczáiem zá vftáwę w=

- 9: ziętym dozwolić miano. Tymże łpołobem **Quintilian** piłze/ i=(*marg*) Quintilianus de argumentis. (–)
- 10: że w Prawie/ wiele rzeczy nie wedle Státutu piłanego/ ále
- 11: wedle zwyczáiow zá vchwałę wziętych bywa łtánowiono: A=
- 12: bo y **Horatius Flaccus** tym wirłzem Lácińłkim:
- 13: Mos et lex maculołum edomuit nefas. To iełt/ (*marg*) Horati. lib. Oar. 4. Ode. 3. (–)
- 14: Zwyczáy dobry á ktemu pobożna vłtáwá
- 15: Wywrociły niecnotę/ iz chybiáłá práwá. Tenże nápiłáł/
- 16: **Quid leges sine moribus uanoe proficiunt?** To iełt/(*marg*) Idem lib. 3. Ode 24. (–)
- 17: Ná co wielkie Státuty y Prawá piłáne/
- 18: Gdy niebęđá zwyczáymi ludzkiemi zmacniáne?
- 19: Záł **Ennius** piłze/
- 20: Moribus antiquis res łtat Romana, viriłque. To iełt/
- 21: Zwyczáiem łtarożytnym/ á rycerzmi cnemi/
- 22: Rzymłka Rzeczłpolita trwa czáły dawnemi.
- 23: Lecż pod tym słowem/ piłáne Prawo ábo Státut/ zámy=
- 24: ka się y tá vchwałá/ ktorą łámo łopolłtwo łobie łtánowi/ áby
- 25: iá w cáłóci záchowáło/ á przeciwo niey łię wyłtępowáć wiá=
- 26: rowáło. A zwyczáy zá vłtáwę wzięty nic inłzego nieiełt/ ie=
- 27: dno to łołtánowienie/ ktore łię tylko zá pochwaleniem ludz=
- 28: kim z dawnego zwyczáiu wkorzenił y vgruntowáło.
- 29: Rozdział Czwarty.
- 30: Iáko wiele náleży ná zwyczáioch zá vłtáwę wziętych/ á o ktorých zwyczáioch tu
- 31: rozmowá iełt.
- 32: NAprzod tedy o zwyczáioch będziemy mo=
- 33: wić/ ná ktorých iz wiele náleży po włzytek czás
- 34: żywotá ludzkiego/ ztąd łię pokázuie/ że y tych wy=
- 35: chwałáią/ ktorzi łię ich pilnie dzierzą/ y tych ka=
- 36: rzá ktorzi o nie niedbáią á przestępią ie.
- 37: Wiele rzeczy iełt/ ktore niemáiąc po łobie żadney łłufzney

38: do tego przyczyny/ ią zwyczajy wzięte: wiele ich iest/ ktore

39: v ftarych ludzi w zwyczajaiu były/ á teraz ią zá Státut ábo zá

A v

Práwo

strona: 5v

O poprawie
Rzeczypospolitej

1: Práwo piśáne wzięte: wiele ię też złych á przewrotnych y ka=

2: rania godnych rzeczy dzieie ktorych niekarzą/ á tę wymowkę

3: po sobie máią/ iż ią zwyczajy wzięte. Ale áby ię náfze sło=

4: wá od rzeczy nieodftrzelály/ trzeba tak rozumieć/ iż Rzecz=

5: pośpolita dobrými zwyczajými ma być rządzoná: bo choćiaby iá

6: złe zwyczajie opánowały/ wżákże ich przedię záwždy cnotli=

7: wi ludzie rozmáicie poprawowác mogą. Ma być tedy

8: Rzeczpośpolita rządzoná temi zwyczajými/ ktore ípolnym ze=

9: zwoleniem ftátecznych/ powážnych á vcźciwych ludzi bywáią

10: pochwalone/ á z dobrými vftáwými bywáią złączone/ álbo też

11: y fame bywáią zá dobrá vftáwę poczytáne. Ale tákowe má=

12: iá być/ ktoreby częścią z dobrego rozładku y baczenia íamy się

13: w nas rodziły/ á częścią też takie/ ktorebyfmy w ludziach cno=

14: tliwych/ ftátecznych á powážnych obaczywfzy/ náśládowali

15: ich/ á do siebie ie przyimowali.

16: Rozdział Piąty.

17: 1 Naprzod o tem/ iż dobrými obyczáymi Rzeczpośpolita bywa bárdzo dobrze rządzo=

18: ná. 2 Dobre zwyczajie pochodzą z wiadomości y zabawy vftáwicžney rzeczy

19: vcźciwych/ á íprofné przychodzą z niewiadomości á zabawy złych ípraw. 3

20: Vftáwicžna w rzeczách vcźciwych zabáwá/ záwilfá ná miárkowánui y hámová=

21: niu chęci ábo namiętności złych. 4 A do tego trzeba wzić nálog dobrze czy=

22: nić káždemu/ bo ztąd wízelákíe cnot rodzié roftá. 5 To wízytko ku dofkoná=

23: łości przyśc niemože/ iedno z częstego w tem ćwiczenia. 6 Zátym ię to mie=

24: íce zámyka/ íze bárdzo wiele náleży ná dobrych zwyczajách/ ku dobremu rządzeniu

- 25: Rzeczypospolitey.
- 26: TE mi przeto zwyczajami Rzeczpospolita
- 27: bywa bárdzo dobrze rządzoná/ á niewiem iefli nie
- 28: dáleko lepiej niżli práwy pińanemi. Abowiem
- 29: zwyczajie/ ktore z pewnego powodu ferdecznego
- 30: pochodzą/ więcey nas w powinności zátzyma=
- 31: waią/ niżli ábo naywiętłze zapłáty/ ábo nafroźłze kazni prá=
- 32: wne. Wiele ich iefł ktorych karanie nieodłtrafza/ áni od zło=
- 33: dzieyłtwá/ áni od mężoboyłtwá/ áni od inłzych złoczyńłtw/
- 34: wiele ich zbytnie łákomłstwo przypádzá do bogáctwá złemi for
- 35: telmi nábywánia/ wiele ich teź iefł/ ktorzi zbytnią á łákomą chę=
- 36: cią zápaláią fię ku dołstawániu wielkich y zacnych vrzędow: á
- 37: áczkolwiek ná tákowe ludzi práwá náłze żadnego karánia nie
- 38: ułtáwiły/ ále przedfię ná złodzieie/ ná mężoboyce/ y ná infze
- 39: złoczyńce frogie kazni vchwalono/ á ci włzytcy/ ták oni ktorzi
- 40: łákomie dołstawáią vrzędow/ iáko teź y złoczyńce/ kiedyby do=
- 41: bre zwyczajie w łobie mieli/ kiedyby fię łprośności niecnot/ á
- 42: piękności cnoty oczymá ferdecznemi przypátrzyli/ kiedyby oba=

czyli/

strona: 6

Księgi pirwłze.

Liłł 6

- 1: czyli/ wczem náleży prawdziwa vcźciwość/ á wczem żywotá
- 2: łprośność/ kiedyby odrzućiwłzy łprołne łpráwy/ wzięli łobie
- 3: w zwyczaj á w vzywánie rzeczy vcźciwe/ niebyliby záprawdę
- 4: ták byłłtrzi/ w broieniu niecnot/ áni by się teź ták łwowlonie
- 5: domagáli tego co im nieprzyłłtoi. Aleby kto rzekł/ iż te mo=
- 6: ie słowá inłzych ludzi potrzebuią/ inłzey Rzeczypospolitey/ á
- 7: náłzey nie łą pożyteczne: bo żadnego człowieká/ ták v nas w
- 8: Polłzce/ iáko teź i v inłzych narodow nigdy niewidziano/ kto=
- 9: ryby tákowe zwyczajie w łobie máiac/ niemiał częłto wyłłtá=

10: pić/ domagając się tych rzeczy których iemu nietrzebá/ álbo
11: też co nieprzyłtoynego broiąc. A ia ząsię to powiedam/ á
12: zeznać to mułżę/ iże ludzie nigdy nie mogą być ták świętobli=
13: wi/ áni dołkonále práwi/ aby się zgoła żadnego wyłtępku ni=
14: gdy dopuścić nie mieli: y to ielzczę przykładam/ że wiele by=
15: wáło ludzi cnoty y náuki (ile się pokázác mogło) ołobney/
16: których się łprołne wyłtępki dzierzwały: Ale też ząsię to zá pe=
17: wną rzecz twierdżę/ iże ludzie wielekroć zá niewiádomośćią
18: rzeczy dobrych dopułzczáią się złych: wielekroć prze vftachicz=
19: ną [!] złych rzeczy zabáwę łprołnołci broią. A bowiem/ á co
20: inłzżego nas do prace/ y do prawdziwey sławy z mełtwá y z=
21: cnoty pochodzącej/ pobudzić może/ ábo co nas w nałłáche=
22: tnieylżych połtępkách zádzierżec może/ iedno wáadomołć á v=
23: łtáwicżna zabáwa rzeczy vcźciwych? A ząsię przeciwo te=
24: mu/ ktorzi o cnotách wiádomołci niemáią/ żadnego wrzędu
25: łtátecznie łprawowác niemogą: bo przez włzytek czás żywo=
26: tá łwego żywą iákoby w ciemnołciách/ nie wiedząc co czynić
27: á iáko czynić máią/ częłtokroć miáłto rzeczy vcźciwych/ trzy=
28: máią się łprołnych/ miáłto wiádomych trzymáią się niewiá=
29: domych/ miáłto pożytecznych łzkodliwych/ miáłto drogich ábo
30: zacnych trzymáią się podłych. A łkąd się ták wiela rzeczy
31: złęgo vżywánia/ y łzkodliwych przykłádow/ w Rzeczypołpo=
32: litey y we Zborze námnożyło/ iedno ábo z nieumiełtnołci/ ábo
33: z vftáwicżney złych rzeczy zabáwy? A bowiem to ielł pewna
34: rzecz/ iż iáko człowiek włzytkie źwierżetá przechodzi przyro=
35: dzonym rozumem/ y łą wniem iákoby nieiákie łłkry rołtropno
36: łci y cnoty ku zacnem łprawám/ ták też ząsię/ ielłi onęgo przy
37: rodzonego rozumu/ niewycwiczy vmiełtnołcią ábo wiádo=
38: mołcią rzeczy ołobnych/ ielłi onych łłkier cnoty y mądrołci
39: zwyczáiem á ćwiczeniem niebędzie wzniecał/ ábo rozdymał/

- 40: bywa to/ iż do rzeczy wczciwości przeciwnych oślep idzie/ y
41: niebywa nádeń nic szaleńszego/ nic sprofnieyszego/ nic nie mier=
42: nieyszego/ nie złościwzszego/ nic we wżelakiej požądliwości
43: wżetecznieyszego/ á żadna bełtya niebywa ták sprofna á okru=

tna/

strona: 6v

O poprawie Rzeczypospolitey

- 1: tna/ ktoraby z iego okrutnością mogła być porównána: Kro=
2: tko powiedaiąc/ lámo ludzkie ná świecie życie/ iásnie to poká=
3: zác może/ iáko wiele ciężkich złości chodzi zá niewiadomo=
4: ścią iáko zá ślepotą/ á zá złemi zabawami iáko zá zarázliwym
5: powietrzem. Pośpolicie sie to zachowuie/ iż ktoryby rze=
6: mieśnik zabił pía/ ten rzemiosła musi przeftác robić/ á tylko(marg) Pía zabić
rzemieśnikowi/ szkodliwiew niż człowieká. (-)
7: się nie z stawa bezecnym/ á kto zabije człowieká/ ten mieyfca
8: swego nietráci/ ná iego rzemieśle/ y ná iego v ludzi mnimá=
9: niu nic mu nieschodzi. Ieft też y to w piánem Práwie ná=
10: szem/ iż złodzieie ktorziby dwánaście groszy vkrádli/ ná gárdle
11: karzą/ y bywaią bezecnemi: zás mężoboyce/ zápłáciwzy głow
12: czynę gárdlá y czci nietrácą. A więc to nie ze złego iákie=
13: goś ludzkiego rozładku wefzło w obyczay/ á potym zá Práwo
14: wzięto? Kościelna też kárność/ niedopuszcza kupowác Du=
15: chownego chlebá/ y ma to zá wielki wyftępek/ iefliby kto tár=
16: gownym obyczaiem pieniądze dawał/ áby do Duchownego
17: chlebá okrom trudności y sporu ábo Práwa przyśc mogł/ á
18: przedie zá przysługą dworfką/ zá życzliwością y łáfką ludzką
19: do Kościelnego chlebá przyśc táz kárność dopużcza. Iefzcze
20: nád to/ tá Kościelna kárność dopużcza rzeczy swoie ludziom
21: práwnym sprawowác/ ktorzi przez pozwy/ przez wkrę=

22: ty/ dary/ chthrości/ zdrády/ y przez inłze rozmáite fortele/
23: częłtokroć też przez moc y obronną rękę wedrzeć się chcą do
24: Duchownego chlebá. Aleć záprawdę mnieyłzy to był wy=
25: łtepek zá kupnem co otrzymáć/ nie trapiąc ludzi áni gwałtu
26: czyniąc/ niźli z wiela ludzi záfráfowánien y ciężkim obráze=
27: niem czego dołtáwáć: Iełłiże to ćierpią/ á czemu onego prze=
28: rzeczónego kupná ćierpieć nie máią? Iełłi ie gánią/ á czemu
29: też tákich gwałtow á dziwnych do nábywánia z ludzką tru=
30: dnością fortelow niegánią? A to izali nie z nieumieiętności
31: roście? Ale te rzeczy ták wielce á znácznie łą łprofne/ że się ich
32: rękómá y nogámi domáćć może: Iełł inłzych rzeczy wiela ták
33: drobných á nieznácznych/ że ich żaden obáćzyć niemoże/ chybá
34: kto się im dobrze przypátrzy/ ábo kto ich dobrze łwiádom:
35: ktore ia wedle możności moiey vmyłłiem odkryć/ á ná iá=
36: łnią okázáć.
37: Naprzod tedy/ o to się káždy ma naywięcey łtáráć/ áby o
38: káżdey rzeczy dobrze rozumiał/ á ile może náłpráwiedliwiey
39: łádził/ potym/ áby chęć łwą rozumowi poddał. Abowiem
40: nie bez przyczyny oni wielcy Philofofowie o tem piłáli/ iże
41: cnoty záłiádlly w chęci do obyczáiw łkłonney/ gdy iá ku do=
42: bremu chyłić máią/ hámuiąc iey popędliwości/ przywodząc
43: ie ku łkromności/ á podbijájąc ie pod władzę y pod moc ro=

zumowi/

strona: 7

Kłięgi pirwłze.

Liłł 7

1: zumowi/ áby łnac miłłość abo nienawiść/ náđzieiá ábo boiáźń/
2: ábo iákkolwiek inłza namiętność/ gránic vcćiwości nieprze=
3: łtápiłá. Iełł w Kłięgách ludzi mądrych bárzo wiela ná=
4: uk należących ku pohámowánien tákowych popędliwości łer=
5: decznych/ ktore iełłi zbytne łą/ przekázáią prawdziwą zná=

- 6: iomość y rozładek ferdeczny/ ábo go y owłzem zátłumiáią/ á=
7: by się okazać á ná iásnią wynorzyć niemogł: iáko w tych wir=
8: łzách **Medea** świadczy mówiąc/ **Aliudque cupido,**
9: **Mens aliud suadet: video meliora, proboque,**
10: **Deteriora sequor. etcoet** To iest/
11: Infzą mi rzecz moy rozum/ á infzą gniew rádźi/
12: Widzę co iest lepszego/ lecz czynię co wádźi.
13: Bo to był gniew spráwił/ że się Medea nieczuła: Y owłzem ták
14: iest kázde wzrúfzenie ferdeczne/ iż zámýka drogę rozumowi y
15: radam dobrem. Kogo wzrúfza rzecz iáka lubiezna y dodawa
16: mu tey nádźieie że iey dołtąpi/ ábo on ktory iuż požádáną rzecz
17: otrzyma y ztądlię wefeli/ á co o niem rozumiefz/ żeby miał do=
18: brego rozładku w spráwach łwych vzywác? Zás kto się
19: boi iákíey przygody/ álbo kto ią iuż ná łobie odnołzác łmęci się/
20: áza się y teⁿ niemuśi zmienić? Widamy to/ że ci co się boią ble=
21: dnieią/ á ci co się ráduią rumiáni bywáią: oni się fráfuia/ á tym
22: dobra myśl roście: á oboi ci nie teyże bárwy y nietákíey my=
23: śli bywáią/ iákíey wten czás/ gdy od tákowych namiętno=
24: ści bywáią prozni. Bo o rozgniewánych á co trze=
25: bá mowić/ ktorzi częłtokroć zápamiętywáią się/ y niebaczą
26: co przed oczymá máią? V tych też żadnego mieyfcá ro=
27: zumowi być niemoże/ ktorzi chęcią pomłty pałáią. Za=
28: zdrość roście w nas z cudzych dobr/ iákich ábo my łami nie=
29: mamy/ ábo mnieyłze mamy: á iefli im rowne/ tedy przedsię
30: tych ktorym zayrzemy/ w tákíey czći y wadze być nierádzi wi=
31: dźimy/ w iákíey łami iestefmy. Wasń z boiázni á z gniewu
32: roście/ ktora iż nieináczey wzburza ferca ludzkie ktore opá=
33: nuie/ iedno iáko odeście od rozumu/ przeto nie moze mieć to=
34: wárzyłtwá z rozumem. Ale kcżemu to mowię? Atoli
35: ktemu/ ábyłmy widzieli/ że te rzeczy łą iákoby domowi náłzi

- 36: nieprzyjaciele: ktorzi się w nas tak w krądli/ iż za ich opá=
37: nowánien/ niemoże się przy nas rozum ábo prawdziwy rozlą=
38: dek ořtác. Ofobna záprawdě y zacna iest Ciceronowá po=
39: wieřć gdzie mowi/ że żadna nieieřć tak wielka moc/ áni tak
40: wielki dořtátek/ ktorzyby żelázem á mocą zwałton y przełomion
41: być niemogł/ ále ferce řwe zwyciężyć/ gniew pohámowác/
42: zwycięřtwá miernie vżyć/ wielkiego to y meźnego řercá
43: rzecz iest: y zda mi się/ że ktoby się tak řprawował/ nie na [!] =

B

przedniey=

strona: 7v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: **dniefřzym** [!] ludźiam ma być porowan/ ále Bogu podobnym
2: ma być poczytan. Ale co **Cicero** mowi o pohámowaniu
3: gniewu/ to się teź o infřych namiętnořćiach řerdecřnych rozu=
4: mieć może/ ktore pořpolićie řrodze zwykły rządzić temi ktore
5: opánuią: á nietylko temi ktorych řercá opánuią/ ále y ná o=
6: ny się oborzaią/ ktorzi bieć ich przerywaią. Ale co mo=
7: wię przerywaią? y owřzem częřtokroć się y ná tych oborzaią/
8: ktorzi áni ich draznią/ áni im żadną rzeczą przyczyny do wzru=
9: řzenia dawaią/ czego doznawamy w ludzioch rozniewánych/
10: ktorzi iad gniewu řwego/ ná tych napřzod wyrzucaią/ co się
11: im z przygody napřzod nátráfią. Ani się teź do tego mo=
12: ie słowá ciągną/ żebych był tego mniemánia/ iákoby namiętno=
13: řci ábo popędliwe chęci mogły być do gruntu z człowieká wy=
14: korzenione/ poniewaź z przyrodzenia dla tego řą dáne/ aby
15: nas pobudzály do czynienia czegokolwiek/ á drogę do wřzelá=
16: kich cnot ábo vcřciwych řpraw podawály: ále aby/ ktore řą
17: złe/ (bo o dobrych iuź nic niemowię/ ktore się z rozumem abo
18: z dobrem baczeniem zgadzaią) ábo wčas były vmorzone/ ábo

19: ku dobremu obrocone/ ábo iednák w mierney íkromności zá=
20: chowane: Bo to iest rzecz iáfna/ iáko wiele y wielkiego złego
21: z tąd roście/ iefliby się takie popędliwe chęci ábo námiętności
22: puściły zá fwą bystrością/ iákoby z nádzieie płochey/ gdy zniey
23: rzeczy płonne nikczemne/ y błazeńskie roftą/ ktore sobie ludzie
24: taką nádzieią nieináczey iedno iákoby we śnie zmyśláią.
25: Z miłości roftą gwałceniá białych głów/ cudzołóstwá/ nie=
26: rządne z krewnemi obcowanie/ y infze niezliczone nierządno=
27: ści cielefne: Z ítráchu roście/ gniew/ niezgody/ fwary/ nie=
28: przyiáźni/ íromoceniá/ rány/ ochromieniá/ zabijánia/ á mie=
29: dzy ludźmi możnemi/ woyny y niezliczone nędze. A prze=
30: to takowe popędliwości ferdeczne iefli niemogą być wykorze=
31: nione/ tedy wždy iednak máią być hámováne á powściągáne/
32: á niemáią być obrácáne do żadnych rozmysłów/ áni do zad=
33: nych ípraw/ gdy się zbytnie z człowieká wynorzáią. **Plato**
34: rozgniewawłzy íię ná niewolniká rzekł do niego: Wierz mi bym(*marg*) Plátonow gniew.

(-)

35: się niegniewał/ niepomáłu bym cię teraz bił: A gdy mu się w
36: ten czás potráfił **Xenocrates**, rzekł: Skarz tego mego niewol=
37: niká/ bo się ia teraz gniewam. Nieufał sobie on zacny **Philosoph**
38: człowiek mądry á vczony/ czuiąc w sobie wielkie wzrúfzenie
39: ferdeczne. Abowiem dymy ktore z zápaleniá krwie pocho=
40: dzą/ íprawuią to/ że się kázda rzecz wietfza widzi niżli iest/
41: iáko też y słońce zda się być wietfze/ gdy kto ná nie przez dy=
42: my pátrzy. A tak wżytkie rády y íprawy/ máią być odło=
43: zone do tąd/ áż ono zápalenie krwie opłonie/ á dymy we wnę=

trzne v=

strona: 8

Księgi pirwsze.

Lift 8

1: trzne vćichną/ ábo znikną: nieináczey iáko wodá mętna/ kto=

2: rey poŝpolicie niepijáuą áz się wŝtoi/ áby zdrowe pićie nieobro=
3: ćilo się w niezdrawe. Ma tedy kázda náŝzá wola być s=
4: twierdzoná/ tłumieniem/ ábo miárkowánieniem lub hámowá=
5: niem tákowych namiętności/ áby ták wiele mocy miała ku ŝprá
6: wowánium rzeczy/ ile ŝam rozum będzie potrzebował: do ktore=
7: go się wŝytkie náŝze rády y ŝpráwy obráćć y ŝtoŝować máią:
8: bo tym obyczáiem zoŝtoi się ná goli oná roŝtropność/ ktora ieŝt
9: nailepŝzą wŝytkiego żywotá ludzkiego rządzicielką/ przywo=
10: dząc wŝytko ku ŝtáteczności/ ku prawdzie y powaŝności/ á
11: wŝytkie inŝze cnoty rządząc. Z tádcí roŝćie oná naza=
12: cnieyŝza cnotá ŝpráwiedliwoŝć: ktora roŝkázuie/ áby nikomu
13: krzywdy nieczyniono/ ále co czyie ieŝt dano. Z tád roŝćie
14: miernoŝć/ ktora nas od nieŝluŝnych roŝkoŝzy odzywa/ á do
15: ŝluŝnych obzarŝtwu y nierządnoŝci ćieleŝney miarę wŝtáwuie/
16: hámuiać wŝzeláki zbytek/ á nieiáki porządek y przyŝtoynoŝć
17: przez wŝytek czás żywotá ludzkiego ŝtanowiać. Z tád ná
18: oŝtátek roŝćie meŝtwo/ ktore záchowuie w niebezpiecznoŝciách
19: przypadáiących ŝtałoŝć y przyŝtoynoŝć/ będąc ŝamá miedzy in=
20: ŝzemi cnotámi doŝyć zacna: ktora wiadomoŝciá y rozmyŝlá=
21: niem rzeczy wiecznych bywa roŝkochána y záchowána. Bo
22: kto iedno ná onę wieczną błogóŝlówionych ŝtoлицę pilnie ŝerde=
23: cznemi oczymá weyrzy/ y ná tę żywotá doczeŝnego krotkoŝć/ á
24: ludzkich rzeczy nieuŝtawiczoŝć pilnie v ŝiebie wwaŝy/ ten nie=
25: będzie potrzebował inŝzych nápominaćzow/ ku ŝkromnemu zno=
26: ŝzeniu wŝzelákich niebezpiecznoŝci/ odiećia wrzędu/ á ná oŝtá=
27: tek y ŝmierći (ieŝliby do tego iáka potrzebá wzywála) á żadney
28: rzeczy ŝtráconey ábo iuŝ ginácej/ niebędzie ŝobie ták wielce wa=
29: ŝył/ żeby dla niey/ ábo wiáry ŝwey náruŝyć/ ábo cokolwiek
30: człowiekowi meŝznemu á cnotliwemu nieprzyŝtoynego ŝobie po=
31: cząc miał: á gdy iuŝ ma v ŝiebie pewną wiadomoŝć iáko ŝobie

- 32: w sprawach postępować ma/ trzeba aby do tego przyłączyła
33: pilność y zwyczaj kończyć to czego trzeba. Abowiem
34: człowiekowi niemiernemu/ nic nieieft pożyteczno wiedzieć to
35: co dobrze/ nic nie ieft pożyteczno gwałtownikowi mieć w mo=
36: cy fwey fady/ chyba żeby y niemiernik ku fkomnemu życiu/ y
37: gwałtownik ku przywłazczaniu kádemu co czyie ieft przy=
38: zwyczáil się/ á co z przodku zda się być rzecz trudna ku vczy=
39: nieniu/ to by się vftáwicznie włámował/ á w obyczay to
40: fobie przywodził. A áczkolwiek to dobrze powiedziano/
41: że rozum popędliwe chęci ferdeczne rządzić/ á pod moc fwoię
42: podbijác ma/ á wżákże doznawamy tego/ iż próżno się rozum
43: o to kuści/ ieftli mu się człowiek w tey mierze nieuczyni posłu=

B ij

fznym/

strona: 8v

O poprawie Rzeczypospolitey

- 1: fznym/ czego ináczey vczynić niemoże/ ieftli przez długi czas nie
2: przyzwyczái się takiemu posłufzeńftwu. Bo z vftáwicznejey
3: dobrych rzeczy zabawy/ roście ten o ktorem mowimy nałog/
4: co ieft iedno męftwo dobrych obyczáiw. Ktore rofkorze=
5: niwłzy się wiedzie nas do onego środka/ ktory ieft miedzy zby=
6: tkiem á miedzy niedofátkiem/ ábyfmy niebyli otrętwiálymi á
7: baczenia dobrego niemáiącemi: á zásię ábyfmy się też názbyt
8: zá namiętnościami ferdecznemi niepufzczáli. Iáko tedy
9: niedofyc ieft ná tem iże oracz wie fpofof fprawowania roley/
10: muśi przedsię onę pracę fwoię vmieiętnie y z pilnościami fpra=
11: wowác/ chceli wziác z roley pożytki potrzebne: Niedofyc też
12: ieft Hetmánowi wiedzie fpofof postępkow woiennych: bo ie=
13: fli ftáránia y pilności wielkiey nieprzyłoży/ áby się wżytko do=
14: brze á porządnie działo/ muśi o zwycięftwie zwátpić: ták

15: też wiadomość rzeczy wczciwych kęła iest/ iefli do niey ftáranie
16: y zabává ku wykonaniu tych rzeczy nieprzyftapi. Bo wlyzt=
17: cy ktorzi znikczemnieią ábo zlenieią/ nie wdaią się w żadną
18: pracę/ (áč ia tu niemowie o tych/ ktorzi inaczey poftępią
19: w fprawách niźli vmieią: ktorzi bez pochyby dáleko gorzi fą
20: niźli ci ktorym niewiadomość abo nieumieiętność do dobrego
21: poftępku przekaża/ ále o tych/ ktorzi będąc wczeni y w náukách
22: biegłość máią/ nigdy się niewezmą zá to coby kto pracą á po=
23: tem fwym fprawić mogł) ci iáko powiedam/ chocia vmieię=
24: tnością y rádu wiele mogą/ ále iż tego nieużywaią/ á do tego
25: vftawicżney zabawy áni pilności nieprzykładaią/ bywa to/ iż
26: y to co w nich przyrodzenie ábo pilność fprawiłá/ zniſzczeie á
27: potym y zginie. Pewnać rzecz iest/ żeć przyrodzenie w ká=
28: źdey rzeczy przodek ma/ y okrom niego nic się człowiekowi
29: niepowiedzie/ áni w poymowaniu náuk/ áni też w doftępowá
30: niu męftwá/ ále przedię ono fámo nieuczyni człowieká doſko=
31: náłym w doftąpieniu ktoreykolwiek rzeczy. Bo żadne przy=
32: rodzenie niemoże być ták dobre/ ktoreby się niemiáło zepłowác/
33: iefli go zániedbáią/ á vftawicżną zabawą ćwiczyć niebędą: nie
34: inaczey iedno iáko polá/ ktore chocia bywaią fáme przez się z
35: przyrodzenia płodne/ ále ábo owocu żadnego nieprzynofzą/
36: ábo niepotrzebne źielká rodzą/ iefli ich oracz fprawą dobrą
37: niewyprawi: Zás żadne przyrodzenie nieieft ták złe/ ktore=
38: by się niemiáło zgodzić do fprawowania rzeczy dobrych y po=
39: winnych: Niech iedno do tego przyftapi pilność/ ftátecz=
40: ne przedsięwzięcie/ á ferce męftwá prágnące: Niech iácy bę=
41: dzie rozum powodem/ á fprawcą wlyzytkich poftępkow: rzecz
42: pewna/ że może w tey mierze żaden niewątpić: Y owlyzem/ czem
43: kto ma leniwlyzy á tęplyzy rozum/ tem więkźzego do tego ftará=
nia przy=

strona: 9

Księgi pierwsze.

Lift 9

- 1: nia przyłożyć ma/ iakoby go wyoftrzył. Pozniey podobno
- 2: co chce otrzyma ábo mniej otrzyma niżliby chciał/ wżákże pil=
- 3: na chęć/ y vftáwiczna zabáwá z ćwiczeniem fpráwi to/ że o=
- 4: ná iego pracá niebędzie prózna. Iáwne fá przykłády So=
- 5: krátelá zacnego Philofophá/ y Stylponá Megáreyczyká/ o(marg) Cicero de Fato. (-)
- 6: ktorych to pilną/ że wielką pilnością/ á potężnym w vcźciwych
- 7: fprawách vsiłowánem y ftátecznością/ ono fwoie dzięki przy=
- 8: rodzenie okročili/ á wielkimi y rozmáitemi cnotámi ozdo=
- 9: bili. Ktemu w Ewánielſkiej Hiſtorij podobieńſtwo (marg) Mátt. 25. (-)
- 10: o Tálánicie tego vczy/ że dáry ludziom od Bogá dáne/ iefli
- 11: pilnością bywáią ćwiczone/ ſtwierdzáią ſię y mnożą/ á iefli
- 12: bywáią zániedbáne/ niſzczeią y z gruntu ſię wykorzeniáią/ że
- 13: nie bez przyczyny Páweł Apoſtoł Tymotheuſzá ſwego nápo=(marg) 2. Tim. 1. wirſz 6. (-)
- 14: mina/ áby dar od Bogá dány w ſobie wzbudzał/ á ftáraniem
- 15: y vftáwiczną zabáwą polerował. A poniewáż to ná káždy
- 16: wiek przynależy/ áby pilnością á przyzwyczáieniem gotował
- 17: ſobie do vcźciwych fpraw ſnádný przyſtęp/ tedy pirwſzy wiek
- 18: ták trzeba wychowác y wyćwiczyć/ áby ſię náuczył cnoty mi=
- 19: łowác/ á niecnotámi ſię brzydzić: áby z tego iakoby zaſiewku
- 20: wrosły kiedyś potym drzewá bárdzo wielkie y ſzyroke/ vcźciwe
- 21: á zacne owoce przynofzące: bo kto ſię tym ſpoſobem zwyczái/
- 22: ten káżdego vrzędu ábo z rofkofzą vżywác będzie/ ábo iefliby
- 23: ciężki á trudny był/ nie ciężki mu ſię będzie zdał: Temu
- 24: nie trzeba będzie Praw áni vftaw: nie zapláty ábo nagrody
- 25: iákie/ áni káżni w práwie opifáne tákowego będą zátzyma=
- 26: wác w iego powinności. Abowiem ſam on
- 27: ſobie będzie Státutem/ będzie miał wiadomoſć rzeczy co na=
- 28: ſlachtetnieyfzych/ będzie mniał chęć do dobrych rzeczy vftáwicz=

- 29: ną zabawą przyzwyczaioną: Tych wodzow/ przez wŹytek
- 30: czas żywota Źwego w ká¿dey Źprawie bęǳie vżywał. Ale
- 31: Źnać ielzczę kto bęǳie tem doćierał/ iż żaden człowiek nie=
- 32: ielst náleżion/ ktory bęǳąc ze wŹeláką náuką gotowy/ y bie=
- 33: głóść w rzeczách vcźciwych máiący/ miałby się tak Źprawo=
- 34: wác/ áby wŹdy częŹtokroć niemiał vŹtąpić z drogi do cnoty
- 35: wiodącey/ á Źnaćby y ŹproŹniey vpadł/ kiedyby się frogoŹci
- 36: Praw niebał. Wiem ci ia/ iżec wten ŹpoŹob osłáwuią ná=
- 37: uki y wŹytkich cnot zabawę/ iż żadnego ktorzi się nimi báwią
- 38: ku doŹkonałóŹci nieprzywiodły/ ále ktorzi około tego Źpor tá=
- 39: kim ŹpoŹobem wiodą/ tymże ŹpoŹobem y zakon Boży/ y wŹy
- 40: tki vcźciwe náuki/ á do vcźciwego żywia drogi muŹzą gánić.
- 41: Bo á ktory człowiek zakonowi Bożemu doŹyć ná wŹytkim v=
- 42: czynił? Kto tak wielce pilnował ktoreykolwiek náuki/ áby
- 43: od iey práwidłá niemiał częŹto vŹtępowác? A przedsię y za=

B iij

kon Bo=

strona: 9v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: kon Boży/ y nŹuki vcźące mądroŹci/ tyle ile może być mamy
- 2: do wiadomoŹci náłzey brác/ ábyŹmy widźieli cel/ do ktorego=
- 3: byŹmy rády y Źprawy náłze wŹytkie obrácác mieli/ do ktorego
- 4: czem kto bliżey w Źprawách Źwych przyŹtąpi/ o tem mamy ro=
- 5: zumieć/ że wyŹŹy Źtopień ma ku doŹtápieniu naywięŹŹzego bło=
- 6: gosłáwieńŹtwa: á ielŹi się do tego bęǳie mocnie gárnał/ áby
- 7: tego naywyŹŹzego Źtopniá doŹtápił/ á niedoŹtápi/ przedsię mu
- 8: to bęǳie vcźciwa rzecz ná niŹŹzych zoŹtác. Abowiem y w
- 9: łámey chęci ielst nieiákie męŹtwo/ ktora czem się więcey wy=
- 10: ciągnie/ tem mniej człowieká pod niecnoty iákie podda.
- 11: A nie dla tego iuŹ mniej człowiek do cnoty się gárnać ma/ iŹe

- 12: żaden nie zda się być we wszelákich cnotách dofkonałym/ y ow=
13: łzem ták się mamy łprawować/ że choćiaby ná mocy łtáraniu
14: náłzemu zefzło/ przedię byfmy o to łtali/ ábyfmy wždy obraz
15: ábo podobieńtuo iákue cnoty w łobie mieli: Aleć pobożnego
16: łtárania Bofkie włpomożenie nieopuści/ á zwłafzczá tych lu=
17: dži/ ktorzi łię mu bez przełtánku modlą/ á pilnie poruczáią.
18: Zda mi łię tedy/ żem iuż dofyć pokazał/ że po przyrodzeniu/ (*marg*) Rozdział tch
pirwłfzych kłiąg o obyczáioch/ á oczem ma mowić dáley. (-)
19: wiele náleży ná náuce/ vłtáwiczną zabáwą á ćwiczeniem
20: podpártey: á iż oná/ y do wyrozumienia rołtropność ołtrzy/ y
21: łpołobność do łpraw w człowieku wzbudza y stwierdza A
22: vmyłłniem chćiał tu o tem łzeroce mowić/ ábych przyczyny do=
23: brych obyczáiow y włzelákich cnot pokazał/ á odpowięź dał
24: gánieniu onych/ ktorzi to chcą przemoc/ áby náuk włfzytkich
25: zgołá nizacź niemiano/ á tylko łámeo przyrodzenia słuchano.
26: A iżbych tego iáśniey dowiodł com powiedział/ tedy to iefzczé
27: w roznych wiekoch/ ołobách/ łtaniech/ y w roznych rzeczách
28: okázác trzebá.
29: Rozdział łzołty.
30: Iákue łtáranie ma być/ okołó dobrego ćwiczenia dźiatek/ y młodźieńcow.
31: WEźmimy tedy początek tey rołpráwy od
32: wieku dźiećinnego/ o ktorem vcźyńilem zmiánkę
33: wyłłzey/ w iákue obyczáie ma być w práwowan/
34: á iákue mniemánie o rzeczách ma przedię brác/ áby
35: zárázem iákoby iáki mocny fundáment zákłádał
36: żywotá ná potym vcźciwego/ łwiętobliwego/ y chwálebnego.
37: Bo nic łię do łercá ludzkiego márniefy nie wlepi/ iáko to/ do
38: czego kto z młodu przywyknie. A ták/ iefli dźiećiam poki
39: iefzczé młode łą/ miedzy inłze náuki ábo ćwiczenie przymiefzá=
40: ią co łzkodliwego/ niemniey to mocy ná wieczne czáły w nich

- 1: będzie miało/ iedno iákobyś młodą rofzczkę/ gdy ią łzczepiłz iá=
2: dem nápoił/ ktora potym ná wielkie fię drzewo rozroście/ á
3: owoce z niego fię rodzące/ y łzkodzić będą pożywáiącym/ y na
4: fieniu przyczynę łzkodzenia wielką dáwác będą.
5: Niech przeto rodzicy ku ćwiczeniu dźiatek fwoich wezmą fo=
6: bie ná przykład onę łprawę Chriftułowę/ gdy sfukawłzy vcž=
7: nie fwoie/ ktorzi dźiatkam do niego przychodzić niedopuľzczá=
8: li/ rzekł ták do nich: Dayćie dźiatkam do mnie przyść/ Bo(marg) Mar. 10. wirłz 34. (-)
9: tákich ieft kroleřtuo Boże: To wieđćie zá pewne/ kto kro=
10: leřtwá Bożego nie przyjmie iáko dźiecię/ nie wnidźie do niego.
11: Potym obłápiwłzy ie/ á ná ręce wźiawłzy/ winłzował im włze=
12: go dobrá. Azaž fię z tych słow iáwnie nieznáczy/ iže Bog
13: wielkie łtáránie ma o dźiatkách? ktore Chriftus ná fwym rę=
14: ku noři/ ktore modlitwą fwą Oycu niebieřkiemu záleca/ do
15: ktorych prořtoty przyzywa włzytki/ ktorzokolwiek chcą wniść
16: do kroleřtwá Bożego. Obáczże tedy káždy/ iáko bárzo
17: źle czynią rodzicy/ ktorzi zániedbawáią dobrego ćwiczenia
18: dźiatkam od fiebie ná ŗwiát puľczonym/ á do kroleřtwá Bo=
19: żego náznáczonym. Abowiem á dla czegož inłżego **Eli** Of=(marg) Offiárnik był on kto
offiári czynił abo palił. (-)
20: fiárnk y z fynmi fwemi był od Bogá łkaran/ iedno dla zanie=
21: dbánia ćwiczenia y rządzania dobrego? A ktorzi dźiatkam
22: fwym obráżenie przynoľzą/ ázaby nielepiey było im/ iáko tenże
23: Chriftus mowi/ áby záwieřiwłzy ná ich łzyj ośle žárná byli w
24: morzu wtopieni? Niechże tedy pilnořći przyłožą rodzicy/
25: áby fyny fwoie temi náukámi wyćwiczyli/ z ktorychby oni zá=
26: rázem z dźiecińřtwá pocžęli poznáwác/ co ieft vcžćiwego/ á co

- 27: Íprofnego/ ocz máiá Ítać/ á czego Íię wyÍtrzegáć/ á naywięcey
28: áby ie powÍciągåli od rofkofzy: bo gdzie te pánuią/ tá m Íię cno=
29: tá oÍtać niemoże. Trzebá teź/ áby im zámierzyli mierność
30: żywności/ ktoraby bylá niewydworna y ku zgotowánium Íác=
31: na/ á wnétrznosci niezápalaíąca: ábowiem ten wiek goráco=
32: Ícią fobie wrodzoná pała: niepotrzebá ogníá do ogníá przy=
33: dáwáć: á pomaga to/ nietylko ku pohámowánium cíelefney pożą=
34: dliwoÍci/ ále teź ku dobremu zdrowiu/ y ku trzeźwoÍci zácho=
35: wánium. A nietylko ie niech cíągná do miernoÍci íedzenia
36: y píciá/ ále teź niech ie zwyczáią ku wycierpieniu zímna y go=
37: ráćá/ y twárdey poÍcieli: tylko tego Ítrzec/ áby co Íílam ich y
38: zdrowiu nieÍzkodzíło/ o ktore trzebá pilne Ítáránie mieć/ áby
39: myÍl wolnieyÍza bylá/ á do wÍzytkiego gotowÍza y oÍtrzeýÍza.
40: Niech by im teź zákázowáli towarzysÍtwá ze złemi ludźmi:
41: Słowá y Ípráwy wÍzytki ich/ niechayby ÍtoÍowáli ku czci á
42: przyÍtoynoÍci/ ku ÍpráwedliwoÍci/ ÍkromnoÍci/ cíchoÍci/ y
43: ku skłonnoÍci: Zás Íprofnosci/ krzywdy/ gniewu/ zazdroÍci/

B iiiij

nádę=

strona: 10v

O popráwie
Rzeczypospolitey

- 1: nádętoÍci/ zbytku y okrutnoÍci/ niech Íię im każą pilno Ítrzec.
2: SzczębietliwoÍć w nich niechay hámuíá/ z ktorey roÍcie wie=
3: lomownoÍć zbytnia/ y píochoÍć íęzyká/ w káżdym wieku nie=
4: nawílna y przemierzlá: á íáko od rzeczy Íprofnych/ ták y od
5: słow nieuczciwych niechay ie hámuíá/ biorąc od nich liczbę
6: słow y Ípraw wÍzytkich. Toby teź rzecz potrzebná vczy=
7: nili rodzicy/ gdyby wysławíaniem cnoty/ á przypominánium
8: przykádow dawáli pobudkę młodem dźiatkam/ á rozum y do=
9: wcip ich wysławíáli chocia teź y więcey niżli prawdá niefie/

- 10: iáko **Ouidius** nápiíal:
- 11: **Laudataque virtus**
- 12: **Crefcit, et immensum gloria calcar habet.** To iest/
13: Gdy méłtwo wychwaláią wiécey go przybywa/
14: Iáko koń dodałzli mu óstrog prędfzy bywa.
15: Ktemu też sentencye zacne/ to iest/ wirłzyki náuki ábo przy=
16: kłády iákie w łobie zámýkáiące/ iákich w káżdym ięzyku wiele
17: iest/ o cnotách/ y o powinnościách/ wiele mogą w dziećinnym
18: á młodym rozumie/ poki iestczę iest czyłty/ á zlemi myślámi nie
19: íplugáwiony/ iáko iest oná piękna powieść: Nie dla tego
20: żyw ábyś iadł/ ále dla tego iedz ábyś żył: Abo y oná druga:
21: Zle nábyte/ źle ginie. Y oná: Ręká rękę myie: Miáłto
22: miáłtem żywie: Y oná też: Cnotą trzebá vrzędow docho=
23: dźić/ nie forytarzmi/ dofyc ten ma forytarzow kto dobrze
24: dźiála. Abo y oná: Trudna rzecz iest zwyciężyć drugie/ ále
25: więtfze iest zwycięstwo/ zwyciężyć łerce łwe á popędliwości
26: łwe vłkromić: Y oná też: Iáko byłtrość końłka biegániem
27: á więciem obroku bywa łkroconá/ ták požądliwości byłtre pra=
28: cámi y połty bywáią hámwane: Ktemu też y oná: Ktora
29: rzecz iest ku vczynieniu łprofná/ tá y ku mowieniu y ku myśle=
30: niu iest nieuczćiwa. A záprawdę słufznie to á prawdźiwie
31: bywa/ bo dobre łpráwy z dobrego vmysłu y z dobrej chęci po=
32: chodzą. A przetoż rodzicy, áby do káżdey cnoty dźiatkam
33: łwem drogę otworzyli: niech ie nietylko od złościwych łpraw
34: y łprofnych słow/ ále też y od myślenia rzeczy złych/ co nay=
35: wiécey mogą odwodzą: czego nie inłzym łpołobem łnádniey do
36: wieść mogą/ iedno zábronieniem proznowánia. Niechayże te=
37: dy tego pilnie pátrzą áby chłopiętá y dźieweczki/ pirwłzych
38: młodych lat łwych niewiodły w proznowánium: niechay się łtá=
39: ráią/ áby záwždy co robiły/ á iżby liczbę roboty ich od nich wy

40: bieráli. A niewądzić też nic w roboćcie zábáwiác się iákcie=

41: mikolwiek żarty/ ktoreby w łobie łpofobności żadney niemiály:(*marg*) Náuká piękna o
dźiatkách. (–)

42: mogą być do tego obráne iákcie chędogie básni/ ábo gadki/ ábo

43: hiłtorye/ ktoremiby się dziećci pobudzáły do roboty: ktorych

leniństwo

strona: 11

Księgi pirwsze.

Liłt 11

1: leniństwo á odpáłość godzi się słowy kárác/ á iefliby od po=

2: winności łwey dáleko odstępowáły/ tedy y rozgá łkárác słu=

3: łzna rzecz iefł. Bo Sálomon on mądry Krol/ mowi:

4: Nieoddalay od dziećięćią twego kárności: Iefli go vderzyłsz

5: rozgá nieumrze/ ty go bijełsz/ á dułżę iego z piekłá wybawiałsz.

6: A iż przyrodzenie ludzkie ták iefł łpráwione/ iż połpolicie po

7: roboćcie łzukamy odpoczyńku/ igry/ y iákciekolwiek ochłody/ á=

8: bo też y wolniełżey myśli: przeto rodzicy niechay się łtáráią/

9: áby igry dziećinne były vcźciwe/ co łácniey przyidzie/ iefli ábo

10: oni łámi przy dziećinnych igrách będą/ ábo kogo łtátecznego

11: á dobrego przy nich będą chćieli mieć/ ktoregoby dziećci w vcź=

12: ćiwości miály/ włtydáły się go y obawáły/ á nieśmiály przed

13: nim nic tákowego mowić áni czynić/ coby było łprofnego á nie

14: vcźciwego. A naywięcey tego łię trzebá łtrzedz/ áby mie=

15: dzy dziełeczkámi chłopięćá nieprzebywáły/ á zwłázczá gdy

16: iuż z dziećińłtwá ábo z chłopięcego wieku wyrałtáią/ bo ten

17: wiek z przyrodzenia ku požádlivości ćielełney bárzo iefł łkłon

18: ny/ á zwyczáie/ y kochánia ich požádlive/ do ktorych łię w o=

19: nym wieku zápaláią/ niemáiąc żadnego rozłádku vcźciwości/

20: niemogá być dobre/ y rołtá w nich z láty/ ták iż w dáłłzym wie=

21: ku trudno iuż więc bywa tego przełtác ábo łię oduczyc.

22: Mogá też dziećciám niebronić iázdy ná koniu/ y piełzey pra=

23: ce: to iest/ ábo przechadzek/ ábo łkakánia iákiego/ ábo cífká=
24: nia kámieniem/ ábo gránia piły/ y infzych tym podobnych gier/
25: by iedno tego miernie vzywály: ponieważ zdrowie człowiecze
26: y sílá tákowemi pomiernemi pracámi stwierdza fię y vma=
27: cnia/ y roście w człowieku: á zafię praca ábo tákowe igry zby
28: tnie á gwałtowne wątłą cíáło/ á Doktorowie lekárłkich ná=
29: uk powiedáią/ że tákowa pracá/ ma być ábo przed iedłem/ á=
30: bo nierychło po iedle/ áby gdy cíáło iest nápełnione/ iedło zátá=
31: ką zbytnią pracą niełtrawione/ niezepłowało fię/ ktore potym
32: złe wilgotności y ciężkie niemocy czyni/ ále iákom powiedział
33: niech wšzytkie igry będą vcźciwe: niech nie będą wšzeteczne/
34: gámráckie/ błazeńskie/ á niewštydliwe. Ktemu też trzeba
35: páchołętá vczyć/ iáko fię przeciw drugim záchowác máią: Co
36: winne rodzicom/ co łafiádom/ co Rzeczypospolitey/ ktorym
37: łpofobem towarzyltwo z ludźmi y zgodę w cáłości zátzymác/
38: iáko fię máią przeciw zacnieyłzym łtáwić/ iáko przeciw podle
39: łzym/ przeciw łobie rownym/ przeciw towarzylzom/ przyia=
40: cíółom/ krewnym y powinowátym/ przeciwko zwierzchno=
41: łci vrzędowey/ przeciwko Pánom/ sługam/ y przeciwko nie=
42: przyacíółom/ ták w łwoich włáfnych iáko też y w łspolitych
43: ábo wšzytkim łpolnych potrzebách. A naywięcey wšzyt=

B v

kim to

strona: 11v

O poprawie
Rzeczypospolitey

1: kim to należy/ áby dźiatki máłe ćwiczyli w nabożeńłtwie/ á w
2: prawdziwey ku Pánu Bogu wierze/ co Chriřtus vkázuie sło=
3: wy wyżłzey powiedźánemi/ gdy każe dźiećiam do łiebie przieść
4: á im błogosłáwi. Trzeba tedy Chriřtułá vkázowác dźiećiam/ á
5: znáiomóć Bożá wnie znienáglá cedźić. áby wiedźiały/ od ko^{go}

- 6: fię wżelákíe⁸⁰ dobrá spodźiewać máią/ zá czyią fię wolą wżyt=
7: ko dzieie/ kto karze złości/ á kto zá dobre sprawy odpłatę dawa.
8: A przetoż trzebá ie wodzić do Zbotow świątych ná kazánia/
9: áby poznawály spólob chwały Bożey y Ceremonie święte/ áby
10: **Sacramenta** miály w vcźciwości/ Modlitwámi fię báwiły/
11: y do tych fię rzeczy chętnie miály/ ktoremiby y naywyższego Bo=
12: gá łáki doftąpiły/ y ludziom fię vpodobály. Ktemu też nie=
13: chayby fobie lekárstwá gotowály/ ktoremiby fię obwárować
14: mogły przeciwko przenágábaniu Czártá/ ciálá/ y tego swiátá.
15: Pobaczywży á wyrozumiawży rodzicy rozum ábo dowcip
16: młodzieńczyká swego/ niech go wpráwią w tákowe náuki ábo
17: rzemioslá/ do ktorychby ie przyrodzenie ciągnęło: áby tákich
18: náuk ábo rzemiosł pirwże zápráwowanie poznáwác y miło=
19: wác poczynáł/ ktoremiby fię potym przez wżytek czás żywotá
20: swego báwić miáł. A iesliby go w obcy kray posláć miano/
21: tákoweż stáranie trzebá mieć około iego ćwiczenia: trzebá go
22: státecznie nápominać/ áby fię nie ták pilnie o to stárał/ żeby
23: naywięcey ludzi w káżdey kráinie poznał/ ábo z mnogimi to=
24: wárzyftwo wzięł/ iáko o to/ áby pilnie obaczał á przypátro=
25: wał fię/ co też w obcych ziemiách zá obyczáie/ co zá práwá/ co
26: zá kárność/ áby to záfię wroćiwży fię do domu/ vmiał drugim
27: powiedzieć/ ku popráwieniu á dobremu postánowieniu porzą=
28: dku w oyczyźnie swey. A poniewáz dziatki y młodzieńcy
29: nietylko wżymá/ ále też y oczymá od stárfzych/ á naywięcey
30: od rodzicow/ biorą przykład á vczą się/ coby też oni czynić mie=
31: li: przeto rodzicy niech fię wżelákim spólobem o to stáraią/
32: áby oni sámí ták fię przed oczymá dziełek swych sprowowali/
33: iákiemiby ie chćieli mieć. Záiste oćiec pijánicá niedoka=
34: że tego/ áby miáł w fynu trzeźwości miłość wzbudzić: Vtrá=
35: tnik też máietności á ná zbytnie kóztowne száty wyładzáiac

- 36: lię/ niezáleci dżiatkom łwem mierności á łkromnego życia.
- 37: Tákże też gwałtownik/ á w gniewie okrutny/ y krwie prá=
38: gnący/ y morderz/ nie będzie mógł dżiatkam łwoiem łwoiem łtáno=
39: wić praw ćichości/ wkładności/ y ku ludziám łkłonności: po=
40: nieważ ludzie młodego wieku máią to łobie zá rzecz piękną y o=
41: łobną/ rodziców łwych we włzem náśładować. A tu rad
42: bych to widział/ áby káždy rodzic włię weyrzał/ iellize łwoich
43: dżiatek obyczáiow nie łam więcej popłował?

Wielkich

strona: 12

Księgi pirwsze.

Liłt 12

- 1: Wielkich Pánow łynowie niemal włzytcy w piełzczoćie á
2: w rołpułtności bywáią wychowáni: báwią ie tańcámi/ lutniá=
3: mi/ łprofnemii pieśniámi/ vltáwicznie pochlebce mewáią oko=
4: ło łiebie/ ták sługi iáko y Bákálarze: Z młodu lię vczą náde=
5: tości/ zbytniey powági/ y zuchwálftwá: pirwey poznawáią
6: iedwabne łzáty niż poczną mowić: dżiwuią lię złotym łáncu=
7: chom/ y mnołtwu czeládzi: rozmyśláią łobie ielzcie z młodości
8: łposob pánowánia/ y o włzelákiey pompi: biorą łobie wpámić
9: roznoć potraw/ y łpołob pompy/ á zbytnią piełzczotą włzytkę
10: moc rozłádku ábo baczenia dobrego tráca: á nienáuczywłzy lię
11: nigdy posłulznym być/ chcąc zárazem pánowác ábo rołkázó=
12: wác. Oni też śmiełznie łą nikkzemni/ ktorzi pochlebuiąc dżiat=
13: kam wielkich Pánow/ kłádą im przed oczy/ bogáctwá/ mo=
14: żnoć/ zacnoć domu w ktorem lię vrodziły/ á pirwey w ich
15: łercá cedzą pychę y nádełtoć/ niżli iaką wiadomoć dobroći y
16: łkromności. O iáko dáleko lepiej ielłt áby tego dżiatki nie=
17: wiedziály/ á vczyły lię tych rzeczy/ ktoreby pomagály do
18: cnoty/ y do prawdziwey prace/ pirwey niż do onych rzeczy/
19: ktore ie nádełtemi czynią. Bo gdy lię tákich obyczaiow nápiją/

- 20: iuż ich żaden MiŃtrż tego oduczyc/ ani Mercurius przekłztalto=
21: wac/ ani Wulkan przekowac niemoże: czego lię mlekiem iá=
22: koby mátczynem náłaly/ tego lię przez wlyztek czás żywotá
23: łwego będą trzymac. To imię cnotá w vsciech máia/ ále
24: rzecz łamę/ ktora zá wielką trudnością y pracą bywa otrzy=
25: mána/ bárdzo rzadcy znáia/ á ielcże tych mnieny/ ktorziby iey
26: łprawámi dołięgli. Krotko powiedáiac/ bywa to częłto/ że
27: łczęłliwe powodzenie/ á łpołob życia łkážonego łprawuie to/
28: że y dzieci/ y dorołli/ y mężowie/ y łtarcy niemogá być do za=
29: cnych łpraw pożyteczni/ będąc zábáwieni nieprzyłtoynemi ro=
30: łkolfzami y rołpułtami. Bo trudno temu/ ktory
31: przywył złe czynic/ wziac przed lię nowy náłog dobrzečzynie=
32: nia/ iáko y Murzynowi trudno czarná łkorę w iáką inákłzą od=
33: mienic/ á iż to niemoże być okrom ołobliwego dárú Bożego/(*marg*) Ierem. 13. wirłz

23. (-)

- 34: Piłmo łwięte łwiadczy. A przetoż tákowe nieprzyłtoyne
35: połłępkí miályby być náprawione/ á prawdziwa rzeczy przy=
36: łtoynych znáiomóść/ miályby być w młode dziecinne łercá w=
37: łádzoná: poniewaź (iákom pirwey powiedłzał/ y niżej częłto
38: o tym zmiánká będzie) łzkodliwłze ielł zepłowanie dobrych o=
39: byczáioł/ niźli złe o rzeczách mniemánie/ y nieznáiomóść pra=
40: wdy/ á żaden nieielł ktoryby niewiedłzał/ że wtey mierze wiele
41: rodzicom niedołtawa. Abowiem á kto táki ielł/ kto=
42: by dzieci łwoie dobrze ćwiczył/ ábo ktoby wždy vmiał do=
43: brego ćwiczenia łpołob.

A wtey

strona: 12v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: A wtey mierze nic práwá náłze pewnego niepołtanowily/ tyl=
<http://rcin.org.pl>

- 2: ko to iest ten obyczay/ iż ktorzi chcą áby dzieći ich ku iákiey sła=
3: wie z cnoty roftącey przyfzły/ pofyláią ie ábo do szkoly do do=
4: brych MiŃtrzew/ ábo do dworow wielkich Pánow/ ábo do
5: kogo inŃzego/ o ktorem to rozumieią/ że gdyby fię nim dzieći ie=
6: go báwiły/ vczeńŃzemi by fię Ńtały.
7: Rozdział Ńiodmy.
8: Obyczáie Dworu/ y pożytki.
9: O Szkołách ná inŃzem mieyŃcu namowę
10: mieć będzíemy: teraz będzím mowić o Dworze/
11: ktory nie bez przyczyny mogłby fię zdác być wár=
12: Ńtátem doŃwiadczenia zwyczáiw y dowćipu mło
13: dych ludzi. Iestći záprawdę v Dworu
14: bárdzo wiele tákich ludzi/ ktorzi przyrodzenie czyie bárdzo do=
15: brze wyrozumiewáią: á kto fię im w moc poda/ bárdzo Ńnádnie
16: iego obyczáie wyćwiczą/ á iákoby ie znowu przekuią/ Pánie
17: Boże day/ áby to záwždy/ á ielli niemoże być záwždy tedy áby
18: wždy częŃto było z pożytkiem ludzkiego narodu: ale niewiem
19: iákim Ńpofobem obyczáie dworfkie bárdzo fię ku próżności/ már=
20: noŃci/ á ku hárdości náchylíły. Ná Ńprzet domowy/ ná Ńzá=
21: ty/ ná potráwy/ y ná wŃzeláki zbytek frodze wiele pieniędzy
22: wychodzi. ZazdroŃci wŃzędzie pełno: ieden pod drugim do=
23: ły kopa. GłupŃtwo y niechęć wiela ich muŃi Ńkromnie zno=
24: Ńić/ á ktorzi drugie cnotą á pilnością przechodzą/ ci krzy=
25: wdy od wiela ich y rozmaíte vćilki Ńkromnie znoŃić muŃzą.
26: Przyiáźni máło niewŃzędzie obłudne/ á tákowe/ iż poty trwá=
27: ją, poki się tak zda, jakobyŃmy łaskę wielkich panow mieli.
28: A áczkolwiek tákowe wády dworfkie náyduią fię y między in=
29: Ńzymi Ńtany/ ále iż obyczáie dworfkie Ńą iáko w Ńparze/ káždy
30: fię im więcey przypátruie: przeto fię ich tu niegodziło przepo=
31: minác. Bo to iest rzecz iáwna/ iż mnogie y wielkie pożytki

- 32: do wŹytkiey RzeczypoŹpolitey/ y do drugich ná Źtronie domá
33: żywácyeh/ od dworu przychodzą: poniewaŹ w dworney obro=
34: nie łá wŹytkie rzeczy dobre/ máiętnoŹci domakow co nie łá ná
35: vrzędziech/ małŹeńŹtwá/ płodzenie y ćwiczenia dŹiatek/ vcŹci=
36: wa kárnoŹć/ ludzkie towarzysŹtwo/ pokoy poŹpolity/ zacnoŹć
37: y zdrowie RzeczypoŹpolitey. Te rzeczy łá takie y ták wiel=
38: kie/ Źe Źadnym ŹpoŹobem ták z przygody/ ábo z trefunku nie=
39: mogá być rŹádzone áni obronione: trzebá tego/ áby ci wiel=
40: kiemi á zacnemi cnotámi ozdobieni byli/ rozmáitemi á prze=

dniefze=

strona: 13

KŹięgi pirwŹe.

LiŹt 13

- 1: dniefzemi náukámi wyćwiczeni/ ktorziby o ták wielkich poŹy=
2: tkach rádŹić/ á ich iáko przyŹtoi bronić mogli/ nieináczey iedno
3: iáko **Plato** w Źwoich kŹięgach w ktorych opiŹiue práwá powie=(*marg*) Platonowe zacne
słowá. (-)
4: da/ iż nie wołowie nád wołmi/ nie kozy nád kozámi/ ále nád
5: oboymi temi ludzki narod dáleko nád nie zacnieŹy iest prze=
6: łozony: Tákci ludzkie Zbory niemogá być dobrze rŹádzo=
7: ne/ ábo wedle rozumu Źpráwowáne/ iedno od ludŹi czelniey=
8: Źzych/ ktorziby byli iákoby iákie pułboŹe/ ktorziby Źię ile naywię=
9: cey á nalbliŹey mogá przymykáli á ŹtoŹowáli do dobroci á do
10: mądroŹci BoŹey. WŹzelką tedy pilnoŹć y Źtáránie czynić
11: powinni ci/ ktorzi głównieŹyŹá zwierzchnoŹć v Dworu máią/
12: ktorzi przełozonemi łá nád Źpráwámi ludzkiemi/ áby cnoty y
13: roŹtropnoŹci vŹywáli w Źpráwowániu rzeczy y wŹzem wobec/
14: y káŹdemu z ofobná naleŹácyeh: y áby teŹ czeladŹ Źwoię, ktora
15: Źię przy nich báwi/ y iym Źię w Źpráwę dałá/ do wŹzelákiey po=
16: winnoŹci ćwiczyli. PieŹni/ liŹty/ kŹięŹki gámrácyey peł=
17: ne/ w kochániu wielkiem bywáią v dworzan/ á ktorzi Źię w=

- 18: tym niekocháią/ tych zá proftaki á nikkzemne ludzi rozumieią.
- 19: Ale trzebá to pilnie vwázác/ że tákowe kochánie młode ferce
- 20: do wšelákiey róspuftności ciągnie/ á do vcźciwych myśli y
- 21: Ípraw nieÍpofobnemi czyni: Bo iáko Páweł święty vzywá=
- 22: iąc słow Menándrowych mowi: Rozmowy złe pfuią dobre(*marg*) j Kor. 15. wirfz 33. (-)
- 23: obyczáie. Ci ktorzi fię ná taki Ípofob życia vdáli więcey
- 24: czáfu trwaią ná koftkách/ ná gámrácyách/ ná biefiádách/ y ná
- 25: trunkách: drudzy z błazny á pochlebcamy niemáło godzin v=
- 26: trącáią: Są niektorzi/ co nic nieumieią iedno dobrej sławy á
- 27: dobrego mniemánia ludziam vwłáczać/ á złorzeczeniem y láiiá=
- 28: niem ábo fzyderftwem drugie trapić/ ktore wšytkie rzeczy nay
- 29: więcey fię z proznowánia dzieią. A ták ci wšytcy mieliby
- 30: przywyczáieni być do Íprawowánia czegokolwiek/ á ktorzi(*marg*) j Thef. 31 Wirfz 10.
1 Moifz. 3. Wirfz 19. (-)
- 31: niechcą robić/ ci też (iáko Páweł święty powieda) niechby nie
- 32: iedli. Abowiem tá winá ieft ná ludzki narod vftáwioná/
- 33: áby káždy w poćie czołá pożywał Chlebá Íwego. Powie=
- 34: dáią/ że fię w Turcech ták záchowuie/ iż wšytcy w obec ludzie/
- 35: choćia też y bogáci/ y zacnych domow/ w dziećinnych lećiech
- 36: bywáią wyuczeni rzemiosłá iákiego ręcznego/ ktorymby y ciá=
- 37: ło fwe w pracy trzymáli/ y/ iefliby ná nie vboftwo przyfzło/ ży=
- 38: wność Íobie gotowáli. Ale náłzym dworzánom/ nietylko
- 39: ręczne rzemiosłá/ ále y wolne náuki vmieć/ zda fię być rzecz
- 40: bárzo chłopfka. A ztądze też żywą w leniÍtwie y w niczem=
- 41: ności/ zá ktorą idą Ízáchy/ koftki/ truneczne biefiády/ gámrá=
- 42: cye// y infze dworne zarázy. Ale od tákovey zarázy trudno
- 43: młode ludzi pohámowác/ chybá žeby ofoby zacne á powážne ná

O poprawie
Rzeczypospolitej

- 1: to były postanowione/ ktorziby ich złych obyczajów przytrze=
2: gali/ a frogością iaką karali. A o ćwiczeniu obyczajów dzia=
3: tek y młodzieńców/ iako przed tem czyniwala w wielu Zie=
4: miach pilność Rzeczpospolita dobrze postanowiona/ wielkim
5: świadectwem może być on chłopiec od Areopagitów na gar=
6: dło fkazany/ iż przepiorkam oczy wylupował. Uczynili to
7: oni święci Sędziowie/ nie w ten sposób/ aby przepiorki w=
8: tak wielkiej wadze v nich były/ ale iż to rozumieli być złego
9: fercą znakiem/ y wielu ludziom co złego miało vrość/ iefliby
10: on chłopiec był dorosły/ a przetoż iy na gardło fkazali/ tego mni=
11: mania będąc/ iż wiele na tem należy/ złe chłopięce obczaje
12: kárác. My o to niedbamy/ abo tego lada iako przeftrzega=
13: my/ a mimamy/ że nie wiele na tem należy/ iakimi obczaj=
14: mi/ abo iakim sposobem kto pirwzy żywota fwe⁸⁰ wiek przeży=
15: wie: a przetoż też wielu ludzi czafem oplakiwamy ftarość:
16: bo to być niemoże/ aby wiek dorosły miał być chwalenia god=
17: ny/ ktory z młodu niebárzo dobrze był postanowiony abo wy=
18: cwiczony.
19: Rozdział ośmy.
20: Iakie ćwiczenie ma być młodzieńców/ a iakie przykłady sobie mają brác aby ich na=
21: sladowali: Przytym ief zámknienie słów wyższej powiedziánych
22: WSzytcy tedy Młodzieńcy/ a zwłazczá
23: ci ktorzi czafu fwego mają być sługami Rzeczy=
24: politej/ mają fię o to pilnie ftarác/ aby iefzczę
25: zarázem zmłodu przeymowali a w pámięć sobie
26: bráli sposób postępku w rzeczách/ a cwiczyli fię w
27: náukách potrzebnych do fprow: ktore náuki czafem od ludzi
28: zacnych pochodzą/ czafem też zwyczajem bywają wniefione: a

- 29: niechay niemáią zá to/ áby prędkością rozumu/ á nieiáką przy=
30: rodzoną oftrością mogła fię kázda íprawá odpráwić: boć do
31: íprawy á do vporu zátrudnionego trzebá náuki/ który ábys
32: dobrze rozładził ábo wypráwił/ vcźciwíza záprawdę rzecz íeft/
33: żebys ty íam mogł obáczyć wíafność rzeczy tey o którą grá í=
34: dzie/ niżlibys záwždy ná zdániu drugich ludzi záwífnąć miał.
35: Niechay wiedzą młodzieńcy/ íz do odpráwowániá ípraw/
36: wielka rozność íeft miedzy nieukámi/ á miedzy dowcipnymi/
37: miedzy nikczemnymi á miedzy mężnymi. Niech w íobie ro=
38: zmyśláią/ że práwa cześć á vcźciwość/ nie zależy w zacności
39: rodzaui/ nie w bogáctwách/ nie w mnoítwie ábo okazáłości
40: sług/ co zá rowno ták dobrzi íáko y źli miewáią/ ále w tych

cnotách

strona: 14

Księgi pirwsze.

Liít 14

- 1: cnotách/ ktore wíafnie dobrym przynależą/ íáko w roítropno=
2: ści/ mierności/ ízczodrobliwości/ á w lekkim wázeniu ábo
3: wzgárdzeniu przypadkow ludzkich. Tych cnot niech fię przy=
4: uczáią poznáwác á ćwiczyć fię wnich/ áby nimi nietylko o ío=
5: bie ále teź y o drugich vmieli rádźić. A íz ten wiek bárzo íá=
6: cno y wiele kroć vpáść może/ przeto y z ludźmi powáznemi á
7: mądremi towarzysítwo mieć winni/ y przykádow á obyczá=
8: íow onych ludzi náśládowác máią/ ktore z rozładku ludzi do=
9: brych bywáią pochwalone á ná przykład dáne/ á naywięcey w
10: íprawách woiennych y domowych. Tákowy obyczáy/ íz bywał
11: póspolity v Rzymian/ świádczy **Virgilius** gdzie o Páláncie/
12: ktorego był Oćiec íego dał zá towarzysítza Eneázowi/ ták pííze:(*marg*) AEncid. 8 (-)
13: **Sub te tolerare Magístro**
14: **Militiam, et graue Martis opus, tua cernere facta**
15: **Affuescat, primis et te miretur ab annis.** To íeft/

- 16: Polecam ci nadzieie y poćiechy moje
- 17: Eneafzu Pállántá ná te ftráfzne boie:
- 18: Niech fię vczy od ciebie żołnierskich trudności
- 19: Cirpieć/ Márłowe łprawy znáfzác w łwey młodości:
- 20: Niech fię twoiemu męłtwu z pilnością dźiwuie/
- 21: Y włzytkiem miłem cnotom záfzdy przypátruie.
- 22: Toż też dawa znác y Cicero, ktory to przypomina/ że go O=
- 23: ćiec iego dał był naprzod dla ćwiczenia do Dworu Scewole
- 24: Wiefzczká/ Páná zacnego/ áby pokiby mógł/ od boku onego
- 25: łtarcá nigdy nieodłtępował: á potym gdy ten Wiefzczek vmárl/
- 26: vdał fię był do drugiego Scewole Bifkupá/ áby ich mądrością
- 27: łam fię też mędrłzym y vczeńłzym złtał. Wybornie to záfłte
- 28: Cicero, iáko y inych wiele rzeczy vczynił. Abowiem przyłzed=
- 29: łzy iuż ku dołtałemu wieku/ nie moželz iuż ták łácno ná drogę
- 30: práwego rozumu náłtápić/ áni też cnot zacnych ták wiele z=
- 31: łiebie pokázowác/ iefłize w młodem wieku niezáfłóżyłz w łobie
- 32: fundámentow náuk/ á iefłi nieprzywykniefz tego wkiem zmłó=
- 33: du náśládowác. A radbych to wiefzłal/ áby wielcy Pá=
- 34: nowie pilnie obaczáli á v łiebie rozważáli ty dwory v ktorych
- 35: fię Cicero báwił/ y ich vmysłý/ áby też oni tákże łwoie Dwory
- 36: nie zá co inłzego v łiebie mieli/ iedno zá łzkoły włzelákich cnot/
- 37: ktorych łzkoł niech by fię oni łámi wyznawáli być Miłtrzámi
- 38: y Oycámi/ á nikogo do nich niepułzczáli/ iedno tego ktoryby
- 39: ábo zacnemi iákiami vczynkámí znáki męłtwá y cnoty okazał/
- 40: ábo tego ktoryby iefzczę prołtákiem y nieukiem był/ á chćiałby
- 41: fię vczyć/ y do włzelákiey cnoty vłtáwiczną zabáwą ćwiczyć.
- 42: Niechby przeto wielcy Pánowie w tych połpolitych Szkołách
- 43: mieli rozmáite ćwiczenia y náuki/ ktorychby fię dworzánie wy=

O poprawie
Rzeczypospolitej

- 1: vczáli/ á do czci y sławy pobudzáli. Niech im przykádaią
2: przed oczy ofobne á zacne przykádady męstwá y íspráwiedliwo=
3: ści/ powściągłości/ wlytydu/ czyftości/ y infzych cnot/ kto=
4: rychby młodzi ludzie násládowác/ á obyczáie fwe do nich fto=
5: fowác mogli. Niechby młódzým z przodku dawáli Vczy=
6: cíele/ ktorziby ie vczyli y mowíc y czyníc/ iaki był dan Phoenix
7: Achillefowi od Oycá Peleufá/ ktory ták mowi do Achillefa/
8: **Tibi a Patre comes atque magister**
9: **Sum datus, vt praecepta tibi, rerumque bonarum,**
10: **Verborumque darem, rebusque vt fortis agendis**
11: **Effes, et verbis posses orator haberi.**
12: **Nondum etenim poteras primis hoc nosse sub annis,**
13: **Queis rebus laus magna viris, et summa paratur.**
14: **Gloria, bellorum meritis atque arte loquendi.** To iest/
15: Dał mię tobie Ociec twoy zá Miłtrzá włáfnego/
16: Abym cię z młodu ciągnął do wżego dobrego:
17: Zebyś vmiał rycerfkie sztuki wypráwowác/
18: A między rozumnymi roftropnie wotowác:
19: Bowim nie mogłes tych ípraw vmiec w fwey młodości/
20: Przez co ludzie przychodzą k sławie k znáiomości/
21: Lecz ináčzey (wiedz) wżytcy sławy niemiewáią/
22: Iedno gdy więc męzni á wymowni bywáią.
23: Abowiem co dobre ^{go} okrom tákiej írogiey kárności być mo=
24: że/ pokázuią to iásnie obyczáie wiela onych dworzan/ ktorzi
25: fię o to napilniey ítaráią/ áby pochlebowáli/ biefiádowáli/ tán=
26: cowáli/ á gámrácyj pátrzáli. A przetoż wielcy Pánowie/ iefli
27: chcą ludzkie rzeczy dobrze opátrzyć/ á o nich dobrze rádźić/ ábo

28: tym łpofobe^m iáko^m powiedział niech dwory łwoie chowáią/ ábo
29: Iáki lepłzy łpofob wynaydá/ żeby iednák kiedy mieli ludzi/ ktore=
30: by iuż wyuczzone á wyćwiczone/ z tych łzkoł ná posługę Rzeczy
31: łpółpolitey wyłyłali: ktorziby przewiedziawłzy v dworu łpofob
32: rządzenia Rzeczyłpółpolitej/ iáko iá domá y łprawowác y od nie
33: przyiaćielá ná vkráinie bronić/ wychodźiliby przed inłzemi iáko
34: herłtowie ná plác/ ábo iáko oni dawni bohátyrowie/ gdzieby
35: częścią Práwá łtánowiąć/ częścią około Sądow rádzác/ czę=
36: ścią krzywdy od ludzi odganiáiąć/ częścią oyczyzny broniąc/
37: pokázowáli to/ że łą kárności dworłkiey wychowáńcámi nie=
38: ledáiákiemi. A iefli łię komu tá moiá powieść zda być płónna/ (*margin*) Kárności dworłkiey
wychowániec. (-)

39: temu/ nierozumiem záprawdę/ coby łię iuż mogłó zdác potrze=
40: bnego ku vcźciwemu/ zacnemu/ mężnemu á powážnemu ná
41: łwiećie żyćiu. A więc ty ták będziefz mnimał/ żeby łię tyl=
42: ko tego łynowi twemu trzebá vczyć/ iákoby łtroynie chodźił/
43: ktorychby słow do zálecánia vżywác miał/ z iákąby połtawą

do wiel=

strona: 15

Księgi pirwłze.

Liłt 15

1: do wielkich Pánow mowiąć czápkę zdeymowác/ ábo łię kłá=
2: niác miał/ ktoremiby łpofoby bogáctwá zbierał/ dom łwoy
3: łwietny vcźynił/ ogrody dobrze zárobił/ łprzęd domowy ábo
4: ryłztunek ozdobny miał/ sługi łtroynie nośił/ vcztę kofłtowną
5: á ozdobną łpráwił/ iákoby też goście przyimowál/ á vrzędow
6: zacnych dołtěpowál? A nie będziefz łię zdála potrzebna rzecz
7: vczyć mu łię tego/ iákoby mogł przyść ku miernemu żyćiu/ ku
8: łkromnemu ták łzczęśliwych iáko y niełzczęśliwych przypad=
9: kow znofzeniu/ iákoby vmiał rozeznáwác y rozłádzác łprá=
10: wy ludzkie: náwet áby łobie w łpráwách y w mowie ták po=

- 11: czynić wiał/ iakoby się ztąd y obyczáie iego bez nágány być
- 12: pokázowały/ y domownikow iego ftáteczność y świętobli=
- 13: wość żywotá/ á iżby się to pokázowało że on to czyni/ częścią
- 14: dla czći fwey/ częścią z miłości Rzeczypospolitey y pobožno=
- 15: ści/ ábo przyftoyności Chrześciánfkiey? Widźimi się/ te
- 16: rzeczy ktorem teraz wyliczył/ fą takowe/ że się ich káždy bárzo
- 17: łácno okrom Miłtrzá ábo Vczyćiela náuczyć może/ á one kto=
- 18: rem powiedział pirwey/ potrzebuią długiego ćwiczenia/ y pil=
- 19: nych Vczyćielow? Dźiwnie: Lecź daymy temu pokoy/ á
- 20: niedaymy tych plotek wsię wmowić onym ludziám/ ktorzi mni=
- 21: máią/ że niemogą ináčzey fwey nieumieiętności obronić/ iedno
- 22: háńbiąc á fromocąc náuki y vcźciwe z młodu ćwiczenie. My
- 23: to v siebie zá pewną rzecz mieymy/ że niemáľz więtfzey zarázy
- 24: ábo fkázy obyczáiw/ iáko nieumieiętność/ á złych rzeczy vftá=
- 25: wiczna zabáwá: á záfię nic nieieft pożytecznieyľzego/ ku do=
- 26: bremu wyćwiczeniu obyczáiw/ iáko ferce mieć obćiążone/ do=
- 27: brych rzeczy znáiomością/ á ktemu przykłádow ludzi doświá=
- 28: dczoney cnoty/ ktoreľmy widźieli/ ábo o nich czytáli/ náśláo=
- 29: wác/ przyłóżywľzy do náuk zwyczaj/ ktory ieft naylepfzym
- 30: mowienia y czynienia Miłtrzem. Lecź iuź o Obyczáioch
- 31: wľzech młodzieńcow/ ktorziby chwálebnie w Rzeczypospoli=
- 32: tey chćieli mieľzkác/ y w obec y z ofobná niech będzie dofyć.
- 33: Rozdział dziewiáty o Krolu.
- 34: 1. Przyczyná/ dla ktorey krole poftánowiono. 2. Rozny fpoľob obieránia y pá=
- 35: nowánia Krolow Polńkich/ niźli niektorych inľzych narodow. 3. Opifánie cnot/
- 36: ktoremi dobrzy Krolowie ozdobieni być máią. Pirwľza ieft Roľtropność/ ktora z=
- 37: vftáwicźney zabáwy z ludzi vcźonemi/ á wyľtrzegánia pochlebcow roście/ z czytánia
- 38: teź ksiąg tak piľmá świętego/ iáko teź y inľzych potrzebnych. Wtorá/ Mierność/
- 39: popędliwościam ferdecźnem y roľkoľzam ćieleľnem miárę zagránicza. Trzećia ieft/
- 40: Spráwiedliwość/ ktorey pirwľzy vrząd ieft cnoty zapłátá nágrádzác/ á wyľtěpki kárác.

- 41: 2. więcej o Rzeczypospolitey/ niżli o łwey włafney myślić. 3. o wśzytkich człónkách
42: Rzeczypospolitey mieć pilne stáranie á żadnego nieopuścić. 4. miedzy obywatelmi
43: ziemie stánowić równość odiawłzy im pychę: hárdość y nádętość. 5. o cnoćie y za=
44: cności wśzytkich iednáko rádźić y myślić. 6. żadney części Rzeczypospolitey nieopu=
45: łzcząć. 7. ofkarżaniu niezárzem á nieskwápliwie wierzyć. 8. miedzy wielkimi Pá=

C iij

ny nie=

strona: 15v

O popráwie Rzeczypospolitey

- 1: ny nieprzyiáźni nieśiác/ ani też możności ich niłzczyć abo tępić. 9. niezgody miedzy
2: obywatelmi wykorzeniác/ á zgodę stánowić. 10. wiarę káždemu záchowác też y nie=
3: przyiácielowi. Czwartá cnotá Krolowi należąca iest łzczodrobliwość/ mieć ná to pil=
4: ne baczenie/ komu/ co/ dla czego/ á iáko wiele dáć. Piątá iest/ męłtwo á wielkie
5: łerce/ łkromnie wśzytko znośić/ tak łzczęśliwie iáko też przeciwne rzeczy/ á potym dla oy=
6: czyzny/ á dla łprawiedliwości gárło dáć. Szostá/ iest zámknienie tego mieścá o cno=
7: tách/ y o przyczynach dla ktorých Krole postánowiono. 4. część tego rozdziału iest/
8: iż Krol nietylko wedle wyrokow ábo Státutow/ ále też wedle przykłádow ma rzą=
9: dźić. 5. Iż Krol łpráwy łwoie wltáwicźnie ma Bogu porucźać.
10: TERaz iuz o Obyczáioch drugich części
11: Rzeczypospolitey mowić będzimy/ á pocźniemy
12: od Krolewśkiej władze/ ktorą práwie zá Bo=
13: łką poczytác mamy. Ponieważ łámega Bogá/
14: ktory wźzego świátá iest Krolem obraz ná ziemi
15: wyrażá. A ták niemoże żaden tey władze łzczęśliwie okrom
16: rozmaítých á wielkich cnot łprawowác: Y to przyczyná zda
17: łię być/ dla ktorey ludźie zdawná pocźli iednemu być posłufźni.
18: Gdyż w káźdey Rzeczypospolitey bárzo máło zázwdy tákich
19: bywáło/ ktorziby inłze mnołtwo ludu cnotámi przechodźli:
20: á przetoż onego ktorego miedzy wśzytkimi namędrłzego á nay
21: łprawiedliwłzego być rozumeli/ y o ktorem tę nádźieię mieli/

22: że się wżytkiej Rzeczypospolitey dobrze záchowác mógł/ tego
23: Pánem wżytkiej źiemie obieráli/ á iemu rządzenie zlecáli.
24: Potym zá czáfem to przyfzło/ że tákowá władność Synom
25: Krolewłkim poczęto zlecác: o ktorých tá nádźieią byłą/ że nie=
26: tylko ná Pánftwo/ ále też y ná cnoty á zacne przodkow swo=
27: ich fprawy náftąpić mieli. Iákož iednák v wiela narodow w
28: zwyczaj to wefzło/ iż Synowie Krolewłcy/ ná Kroleftwo y
29: Pánftwo po Oycách wfępuią. Ale v Polakow niedofyc
30: ieft vrodzić się Synem Krolewłkim: trzebá aby był obran
31: ten/ ktorzyby tą nawyżfzłą władzą rządził. Albowiem czem
32: ieft Styrnik w okręcie tem się zda być Krol w Kroleftwie:
33: á to ieft rzecz pewna/ iż żaden mądry nieobiera Styrniká do
34: nawy dla zacności rodziáiu/ ále dla godności/ á vmieiętności
35: ftyrowánia: A ták y Krolowie/ nie dla zacności rodu máią
36: być obieráni/ ále dla vmieiętności rządzenia Rzeczypospoli=
37: tey. A poniewaz Krolowie Polfcy nierodzą się/ ále zá zezwole=
38: nie^m wżytkich ftanow bywáią obieráni/ przeto niegodzi się iym
39: ták tey władze vzywác/ aby mieli wedle woli fwey/ ábo Prá=
40: wá ftanowić/ ábo podatek ná poddáne wkładác/ ábo co ná wie
41: czność ftanowić. Bo wżytko czjnią ábo wedle fpołeczne^{go} wżyt
42: kich ftanow zezwolenia álbo wedle zámierzenia praw/ co wždy
43: iednák lepiej/ niżli v onych narodow/ ktorých Krolowie/ y
44: podatki wedle woli fwey ná ludzi wkładáią/ y woyny z po

ftronnemi

strona: [16]

Księgi pirwsze.

Lift 14

1: ftronnemi záchzynáią/ y infze rzeczy fprawuią: Co áczkolwiek
2: częfto zá przyczyną y z dobrem Rzeczypospolitey czynią/ ále iż
3: Prawu nie podlegli/ przeto się łączno do onego mierżonego

4: Tyránłtwa zmykáia/ ktoremu przyzwoito iełt/ włzytko wedle
5: vpodobánia łwego czynić: gdyż przedfię Krolewłka władza
6: winna obyczáiow y praw źiemłkich słuchác/ á wedle zamiáru
7: ich ma rządźić. Dla czego teź włzytcy Krolowie Polłcy
8: (okrom Bolesława onego męźoboyce) áź do łmierći zacnołł
9: łwoię w cálołci záchowáli/ y zówždy ie zá niezwyćiężone mia=
10: no/ nie ták iáko Krolowie á Pánowie inych narodow/ z kto=
11: rych iedni ábo od łwoich/ ábo od połtronnych ludzi byli wy=
12: gnáni/ drudzy gwałtem á zbroyną ręką poimáni/ niektorzi
13: byli wnętrznemi obywatelow łwych rozruchámi łtrapieni y z=
14: nędzeni/ niektorzi teź w bitwie od nieprzyaciół porázeni.
15: A toli odniełli Polłcy Krolowie słusłną miárkowánia we
16: włzem łwego y cnoty łwey zapłátę/ á przetoź y teraz sławna
17: á zacna iełt ich pámięć/ y káždemu wdźięczna/ w vsćiech lu=
18: dzkich zówždy brzmi/ y nápotym nigdy niebędzie zámilczána.
19: Záilte/ kto w tákiej wielkiej władzy Rzeczpołpolitą dobrze
20: rządźić chce/ temu niedołyć iełt czćią á dołtoynołcią drugie
21: przechodźić/ ále teź rołtropnołcią/ y inłzemi cnotámi/ mułł
22: nád drugie wiele mieć. Rołtropnołł przychodźi nam z=
23: dołwiádczenia ábo náłzego ábo kogo inego: ále męłtwo y cno=
24: tá z náłzych włálnych łpraw. A okrom rołtropnołci/ żaden
25: niemoże áni łobie dobrze porádźić/ áni drugiemu pomoc może.
26: A przeto Krolowie/ máią się zábáwiác ludźmi łtátecznemi/
27: powáżnemi y rołtropnemi/ á od nich rády we włzech łprawách
28: łzukác máią. Kłłęgi teź trzeba iym czytác: Bo trudno się
29: może nálełł inłza drogá/ ktorąby kto łácniey mądrołci dołtą=
30: pić mogł/ iáko czytáiąc wiele y słucháiąc/ á w pámięć łobie
31: biorąc. Swiádczą Hiłtorye o wielu Krolow łtárodaw=
32: nych/ ktorzi żadnego dnia nieopułłili/ áby częgokolwiek czy=
33: tác niemieli: Ludźmi fię teź vczonemi báwili/ ktore w vcz=

34: ćiwości miewáli/ y rádźi ich słucháli. **Aelius Lampridius** piŕze/
35: iż **Alexander Seuerus** Rzymŕki Cefarz miał to w obyczaiu/ że
36: nic nieŕtánowił/ okrom vczonych á mądrych ludźi/ ktorým da=
37: wał czás ná rozmyslenie: á około Práwá y ŕpraw łądowych/
38: rádźił fię ludźi w Práwie bieglych: zás o rzeczách rycerŕkich rá=
39: dźił fię żołnierzow ŕtórych/ y tych ktorziby mieyŕc dobrze ŕwiá=
40: domi byli/ á naywięcey od tych ktorzi Hiŕtoryi ŕwiadomi byli/
41: dowiádował ŕię iákoby łobie oni ŕtáry Cefárzowie w rzeczách
42: tym podobnych poczynáli/ co iż teź Kárzeł piąty Rzymŕki Ce=
43: ŕarz/ y Ferdynánd Krol/ obá męźowie mądry y męźni/ w oby=

C iiii

czáiu

strona: [16]v

O porpáwie
Rzeczypoŕpolitey

1: czáiu mieli/ łamem tego doznał/ gdym v nich przy náłzych Po=
2: ŕlech był. A naywięcey te Kŕięgi Krolowie czytác maią/
3: ktore łą piŕáne o rządzaniu kroleŕtwá y Rzeczypoŕpolitey: A=
4: bowiem w tych Kŕięgách wiele nápiŕfano/ częgo nieŕmieią pod=
5: dáni Krolom ŕwym mowić. Pożyteczná teź rzecz ieŕt
6: Krolom/ wiedzieć obyczáie wŕzytkich narodow/ á zwłáŕzczá
7: tych/ z ktoremi iáką ŕprawę kiedyźkolwiek mieć mogą.
8: Sproŕna rzecz ieŕt tego zwác Monárchą ŕwiátá/ ktory o
9: ŕwiećie nic niewie. Bo: á iáko ten co łobie moźe dobrze
10: pocźác z onemi/ ktorých obyczáiow nieŕwiadom? Iáko w
11: onych źiemiách łzczęŕŕliwie wojnę wieć moźe/ ktorých połoźe=
12: nia niewie? Niewie częgo máią doŕtátek/ á częgo im niedo=
13: ŕtawa? Niektorzi teź/ ktorzi w pámięći ludzkiej przedniey=
14: ŕzemi łą/ żadney náuki nieopuŕŕcili/ w ktoreyby fię wiele ćwi=
15: czyć niemieli. **Caius Iulius** Cefarz on naypirwŕzy Monár=
16: chie Rzymŕkiej ŕprawcá/ powiádáią iż o ieźyku Łácińŕkim

17: Księgi do Cynceroná pisał/ tenże też między nasławnieyfsze O=
18: ratory ieft policzon. Lecż onych czáfow naywiętfza to by=
19: łá wielkich Pánow sławá/ ktorzi też fpofof wymowy ná
20: świát wydáli: iáko Brutus, Craffus, Lucullus, y Cicero. Ale
21: ktorzi/ á co zacż byli? w iákief Rzeczypofofpolitey miefzkáli?
22: á iáko zacnemi fprawámi sławni. **Alexander** Mácedoń=
23: fki/ ták fię wielce w náuce o táiemnicách rzeczy przyrodzonych
24: kochał/ że też ná Aryftotelefá Miiftrzá fwego ciążył/ iż ono
25: czem wfzytkie infze ludźi przechodzić chćiał/ to on drugim v=
26: cząc y pifząc podawał. Powiedaią niektorzi/ że gwiazdár=
27: fkie náuki naprzod Krolowie Egipćcy wynáleźli/ w ktorey
28: on **Iulius** Cefarz ták dálece przodek miał/ że ráchunek roku (w
29: czem przed tym zá niedbáłością Bifkupow wielka bywála o=
30: myłká) dobiegu słonecznego przyftofował: ktory ráchunk/
31: ták fię wfzytkim fpodobáł/ że go y do tego czáfu wfzytko Krze
32: ściáńftwo vżywa. Kárzeł też piątý Rzymfki Cefarz/ ná=
33: ftepuiąc ná tákowe do wieczney sławy ftopnie/ iż go wtey
34: mierze niewydał/ świádkámi fá známienite one á z pilnościá
35: vcżynione tablice/ ná ktorych fá położenia kráin/ záwroty o=
36: kręgow niebiefkich/ położenie y biegi gwiazd: ktore tablice
37: gđziekolwiek iedzie/ chocia też y ná woienną wypráwę/ po=
38: wiedáią że ie záwždy z niem wożą. Abowiem to piękna
39: rzecz ieft/ áby zwierzchni Pánowie/ iáko zwierzchnościá pá=
40: nowánia/ ták też náukámi/ ábo wiela rzeczy wiádomościá
41: drugie ludźi przechodziłi. Lecż naprzod/ Krolowie y ini
42: zwierzchni Pánowie/ Zakon Boży vmieć máią/ iáko Moizefz
43: w piątých Księgách fwoich rofkázuie temi słowy: Gdy wfię= (marg) 5. Mořz. 17. wirfz
19. (–)

dzie Krol

1: dzie Krol ná Stolicy Krolestwá fwego/ niech Zakon Boży
2: od Offiárnikow weźmie/ á niech go czyta przez wśzytkie dni
3: żywotá fwego/ áby fię vczył bać fię Páná Bogá/ á ftrzec przy=
4: kazánia iego/ od ktorego áby nieodftępował/ áni ná práwo á=
5: ni ná lewo/ áby przez długi czás krolował on fam/ y fynowie
6: iego. Bo záprawdę słowem Bożym może wiele rzeczy do=
7: brze ofądzić/ nietylko w religiey/ ále teź w Rzeczypośpolitey/
8: y w inych rzeczách káždemu z ofobná należących. Bywał
9: ten czás/ iż ci ktorzi krolowáli/ byli ábo Philofofóhými/ ábo
10: Prorokámi/ y rzecz pewna/ że ná on czás Rzeczypośpolite by=
11: wály bárzo dobrze fprawowane. A teraz wiele iest zwierz=
12: chnych Pánow/ ktorzi zá to v siebie máią/ że im nic do tego:
13: á przetoż teź w Práwiech wiele przewrotności/ á w rzeczách=
14: pośpolitych wiele fię błędow y nierządu náyduie. A ktorą
15: infzą rozumiesz być przyczynę tego/ ż **Conciulim** ábo zgromá=
16: dzenie wiela pośtronnych narodow dla vgody wiáry vczynio=
17: ne/ do żadnego skutku áż do tego czáfu nieprzyfzły/ iedno te/ że
18: oni czelnieyfzi Pánowie/ ná ktore to należało/ z Piśmá świę=
19: tego żadnego rozfádku fámi dáć niemogli/ powieściam cu=
20: dzym wierzyć mufieli/ á przedfię niechcieli áby co było ftáno=
21: wiono y kończono/ iedno to coby oni náleżli? Niemałz prze=
22: to żadney infzey bliźfzey ku doftąpieniu mądrości/ drogi/ iedno
23: czytánie Kfiąg/ ták Świętych/ iáko teź y inych od ludzi v=
24: czonych nápińanych/ á potym zabáwá z ludźmi dobremi/ á ro=
25: ftropnemi/ ktorziby y zdrowe rády dáć mogli/ y te rzeczy kto=
26: reby źle poftánowione ábo vczynione były/ ftrofowác á poprá
27: wowác ich śmieli. Záifte słuźnie zá podeyrzáną ma być po=
28: wieść tych/ ktorzi fię náuczyli/ komu kwoli co mowić/ á pra=
29: wdzie nic. ktorzi áni słowy áni rzeczą nieumieią fię nikomu

- 30: vprzykrzyć/ ále ábo wŷzytkie/ chocia teŷ wielkiey przygány go=
31: dne/ ták słowá iáko vczynki wielkich Pánow pochwaláią/ wy=
32: sławiáią/ y dŷiwuią fię im: ábo iefli niektore chwałą/ niekto=
33: re gánią/ wŷzákŷe wtey mierze vŷywiáią słow niedofýc czyniá=
34: cych rzeczám/ ále w dobrych rzeczách krefy wychwalánia prze=
35: ftępuią/ á we złych gánienie kroczą. Abowiem w mowie=
36: niu/ proŷto zgołá więcey trzebá pátrzyć prawdy/ niŷli miŷter=
37: ftwá: y ták rozumieymy/ ŷe ten naylepiey mowi/ ktory słowá
38: z rzeczą zgodne mowi. Známieniće Agefílaus Lácedomoń=
39: ŷki Krol mowił/ ŷe z onemi mieŷzkác ŷądał/ ktorziby wdŷięcz=
40: ni á krotofilni byli/ ktorziby teŷ wedle rzeczy y wedle czáfu/ zá=
41: ŷmęćić przyiácielá/ á czáfem teŷ ŷprzećiwić mu fię vmieli.
42: Powiedał teŷ ŷe od tych rad ŷłychał wyŷławiánie ŷiebie/ kto=
43: rziby teŷ gdyby potrzebá byłá/ gánić fię go niewŷtydáli/ áni o=

C v

bawáli.

strona: 17v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: bawáli. Ma fię tedy wyŷtrzegác káŷdy człowiek ále naywię=
2: cey zwierzchny Pan obcowánia z pochlebcámi/ ktorzi wielką
3: przykáŷá bywiáią do tego/ áby człowiek łámeŷo ŷiebie poznał.
4: Aleć wŷzytkim ludziom tá wádá zda ŷię być wrodzona/ iŷ fię
5: kocháią w pochlebcach. Bo iŷ káŷdy miłuię łámeŷo ŷiebie: á
6: ktemu/ y łám łobie wiele przywłáŷcza/ y chce áby mu drudzy
7: tákŷe więcey niŷli przyŷtoi przywłáŷzczáli/ przeto teŷ z tąd to
8: pochodŷi/ iŷ pochlebcę iákoby cnot ŷwoich ŷwiádká rad przyi=
9: mie/ á z chęćią iemu wŷzy otworzi. Tá lepak wádá znieu=
10: znánia łámeŷo ŷiebie á z płochoŷci obyczáiow pochodŷi/ á ŷaden
11: tey wáŷdzie niemoŷe łatwiey odeprzeć/ iáko vznániem łámeŷo
12: ŷiebie/ á miłóŷćią prawdy.

13: Abowiem kto w mowie/ ábo we wízelákíey powieści/ y w
14: obyczáioch/ nic niebędzie miłował zmyślonego/ obłudnego/ y
15: fárbowánego/ ten záprawdę y drugim niebędzie pochlebował/
16: y cudzemi podchlebtwy łączno wzgárdzi. A iefliże ludzie pro=
17: ści/ ktorzi się w pochlebcách kocháią/ słuźnie máią być gánie=
18: ni/ o iáko dáleko Pánowie zwierzchni więcej? ktorzych fercá
19: omylnem mnimáníem nápoione/ łączno się do rzeczy nieprzy=
20: łtoynych á fzkodliwych náklónią/ nápomínáčzow niecierpią/
21: wyłtępku niezáluią/ prawdą się obrazáią/ á w prozney się po=
22: wieści kochaią. Ale obyczáie fkáżone przewiodły to/ że
23: tá wádá nigdzie indzíey więcej/ iáko przy Dworzach zwierz=
24: chnych Pánów płuży/ ták iż rzadko zá dobrego Dworzáni=
25: ná máią tego/ który nieumie pochlebowác/ kwoli drugim mo
26: wić/ á wedle czáfu y mieyscá czegokolwiek zmyślić: á ztądże
27: dom/ któryby z siebie miał dáwać wiele przykłádow rozmá=
28: itych cnot/ pokázuie z siebie tę łprofną á prawdzie fzkodzącą
29: wádę. A przetoż tey wády trzebá się pilnie łtrzec: praw=
30: dá á rołtropność ma być miłowána: ktorey iefli niemáią cí/
31: co włzytkim władną/ tedy tácy pomieszawłzy włzytko/ łámi
32: potym z wielkiem złem vbogich ludzi vpadáią. Bo to być
33: niemoże/ áby okrom rołtropności/ Rzeczypołpolite mogły być
34: dobrze rządzone/ gdyż tá iefł wodze^m y rządźicielką łpraw vcźci
35: wych y włzech cnot: ktorzych połpolicie czterzy liczą miárkowá
36: nie popędliwości/ łpráwiedliwość/ łzczodrobliwość á męłtwo:
37: ktore áczkolwiek do łzczęśliwego ná łwiećie życia každemu
38: wielce potrzebne są/ ále Krolom/ ktorzi rozmáitým narodom
39: rołkázuią/ dáleko potrzebnieyłze. Bo żaden niemoże drugim
40: dobrze rołkázowác/ który popędliwości łwoich pohámowác
41: niemoże: tákże któryby był niespráwiedliwy/ któryby był nie=
42: śmiáłego fercá/ á któryby ludziom godnym potrzebuiącym nie

43: rad swego wdzielił. Mowmyż tedy iuż o kázdey z tych cnot

44: z ofobná.

Naprzod

strona: 18

Księgi pirwfe.

Liłt 18

1: Naprzod o vmiárkowaniu ábo hámwaniu/ ktore popędli=(*marg*) 2 (-)

2: wości ferdeczne fkromi/ władzą pánowania ma ná wodzy/ w

3: kázdey rzeczy miarę ftánowi. Dobrze záprawdę o tem

4: **Caius** Cefarz/ iáko piřze **Sallustius**/ rozumiał/ aby ci ktorzi o

5: rzeczach wątpliwych rádzą/ waśni/ przyiáźni/ gniewu y mi=

6: łosierdzia prozni byli: A iefli to iefł rzecz słuřzna y przyřtoy=

7: na/ áby ludzie żadnych vrzędow ná łobie niemáiący/ w ten čás

8: gdy o czym rádzą ábo co inřzego řprawuią/ byli prozni gnie=

9: wu/ y inřzych popędliwořci/ iáko dáleko więcey zwierzchni

10: Pánowie? ktorzych y gniew łáčno řię do okrucieńtwá pro=

11: wádzi/ y inřze namiętnořci ferdeczne zá máłá pracą do łwoich

12: řkutkow mogą przyřć.

13: Záprawdę ten/ ktory łam łobie nie pánuie/ á ktory namię=

14: tnořciam łwoim słuřy/ niegodźien áby go iy Pánem zwano.

15: A łowie kázdy pirwey łobie pánowác ábo rořkázowác ma/

16: niřli drugim. Grekowie tákie namiętnořci zową **Pathe**, to

17: iefł ćierpienia: Bo ćierpią řmysły iákoby od tych namiętnořci

18: zbite/ ktore im do tego przykázaią/ áby prawdy niepoznály:

19: A z tąđci oni Pánowie w Trágiediách od gniewu řlepi/ á od

20: zápálczywořci řzaleni: Lecź y pořpolity řywot łudzki řwiád=

21: czy/ iákie řwary/ zwády/ y bunty wzruřć oni zwykli/ ktorzi

22: řię tákiem namiętnořciam řzędzić dopuřzczaią: á przetoź tem

23: więcey zwierzchnym Pánom y wřzytkim inřzym ná vrzędźiech

24: będącym przyřtoi áby řię ich řtrzegli a vmysł łwoy do włáľne=

25: go á prawdziwego řpořbu řprawowania rzeczy przyřwy=

- 26: cżáili/ áby Páństwo ábo vrząd fwoy dobrze rządzić/ á w íprá
27: wách ták łobie poczynác mogli iákoby było co chwálic/ á zárá=
28: zem teź áby się od rokłofzy cíelefných hánowáli: ábowiem ony
29: wátłá síly ferdeczne/ á człowieká ktory lię w nie wda/ z iego
30: zacności z rzucáią/ á od zacnych y vcźciwych prac odwodzą/
31: y niedopufzczáią mu/ áby máiac się w mocy/ mógł siebie długo
32: używác. Swiádkiem iest żywot ludzki/ y księgi ludzi má=
33: drych tego vczą/ że się ták náyduie. My tedy dawfzy iuź
34: temu mieyfcu pokoy/ mowmy o ípráwiedliwości: ktorey áby(marg) 3 (-)
35: ludzie używáli/ tedy (iáko **Herodotus** przez tłumáczá **Cicerona**
36: powieda) zá oných dawnych cżáfow/ Krole dobrze obyczáyne
37: obieráno. Tey wláfny iest vrząd/ káždemu przywłáfczyć to co (marg) 1 (-)
38: iego iest/ á to się we dwu rzeczách naywięcey pokázuie/ w za=
39: plátách á w karániu. Dźis póspolície ná karánie iest wždy
40: iákiekolwiek baczenie/ ále ná zapłaty bárzo máłe/ chyba żeby
41: kto czym inłzym się zálečić ábo vpodobác mógł/ niżli łamą cno=
42: tą. Bo ludziom vbogim/ choćiaby się teź wšelákiemi cno=
43: támi ozdobili/ żadne/ ábo bárzo máłe zapłaty bywáią názná=

czone/

strona: 18v

O poprawie Rzeczypospolitey

- 1: czone/ ták z ítrony bogactw/ iáko z ítrony łálki/ y dołtoyno=
2: ści iákiey. A což inłzego iest/ iednę część Rzeczypospoli=
3: tey ktora dobrze ma być rządzoná ná baczeniu mieć/ á o drugá
4: niedbác/ iefli nie to? Iefli włzytcy przyfłoyneymi mękámi bywá
5: iá karáni zá wyfłępki/ cżemuby teź nie włzytkim iednákie zaplá=
6: ty były dawáne zá ich cnoty? Abowiem on Solon w Prá=
7: wách Athenieńfkich nápiłá/ iż Rzeczypospolita ták wiele za=
8: plátámi iáko y karániem ftoi. Bo iefliby dobrym niepláco=

- 9: no ábo nienágradzano/ á złých niekaráno/ tedy Rzeczpołpo=
10: lita w fwey cáłości długo ftać niemoże. V nas karánia w=
11: práwách opifáne fą/ á zapłáty widzimy być w rozdawaniu v=
12: rzędow położone: ále o tych obudwu rzeczách ná fwych miey=
13: fćách mowić będziemy. Teraz otem/ co Krolom ieft naypo=
14: trzebniey w fobie mieć mowmy/ áby Rzeczpołpolitą nád inne
15: włytkie rzeczy miłowáli/ żadney części iey niezániedbáli/ á nie
16: ták wiele fwemu włafnemu pożytkowi/ iáko połpolitemu
17: fwych poddánych csługowáli. V ftórych ludzi to by=
18: wáło/ iż ilekroć ktorego Krolá Krolem miánowano/ tyle rá=
19: zow go też zá rázem y ftrożem ludu ábo Páftyrzem názywa=
20: no: ktoremi słowy nápomniano go áby pámiętał kármić tych
21: ktorych rządzić ábo im pánować chce. A Páftyrzowi do=
22: bremu to należy/ áby nie ták wiele o fobie/ iáko o trzodzie my=
23: ślił: co iż z woli Bożey ieft/ świadczy o tem Boży Prorok
24: **Ezechiel** temi słowy: Biádá Páfterzom/ ktorzi fámí siebie(*marg*) Ezech. 34. Worłz 2. (-)
25: karmią/ izali trzody nie od Páfterzow máią być karmione?
26: Ieft o tem y infzych słow wiele/ ktore tám tenże Prorok wfpo=
27: mina. Iáko tedy ná Páfterzá należy/ więcey o trzo=
28: dzie niżli o fobie myślić/ tákci też należy ná Krolá/ to ieft/ ná
29: Przełożonego á ná ftrożá ludzkiego/ włytki fprawy ftołowác
30: ku pożytkowi/ nie fwemu włafnemu/ bo to ieft tyráńfka rzecz/
31: ále tych ktorych rządzi. Abowiem ktorzi w Rzeczypołpo=
32: litey więcey o fwych pożytkách myślą/ ci zacności ołoby Páń=
33: fkiey fwey ták iáko przyfłoi bronić ábo przeftregác niemogą/
34: bo częfto się fkloną ku czynieniu krzywdy/ fámá możność po=
35: da im ku fzkodzeniu ludziom drogę. A tego kto niebaczy/ iż
36: temu komu włytko ciáło poruczono/ niegodzi się o iednych
37: człónkách ftaránie mieć/ á drugie opufzczác/ iednych od krzy=
38: wdy bronić/ á drugich nic/ wietfzą wolność iednem obyvá=
<http://rcin.org.pl>

39: telom śwym/ niżli drugim dawać/ więcej niektórym w rá=

40: dzie deferować/ ábo im więtszą zwierzchność przywłażcząć

41: niżli drugim? Co iednák iáko iest potrzebna/ gdy się

42: to dzieie ołobam onem/ ktorých wždy zwierzchności tákowey

43: przyczyną ábo fundámentem iest mądrość/ wierność/ á cnotá/

ták zaśię

strona: 19

Księgi pirwsze.

Li. 19

1: ták zaśię iest rzecz nieprzyłtoyna ony ważyć/ álbo iym iáką

2: zwierzchność przywłażcząć/ w ktorých tego wżytkiego nie=

3: máłz. Bo gdzie tákowa iest przychylność do iedney łtrony więk

4: łza niżli do drugiey/ tedy z tąd wiele złe^g przychodzi/ y miedzy

5: vrzędy bywa wielka miefzániná: á często się trafia/ iż ci ktorzi

6: bywáią zániedbáni/ tedy y oni álbo niedbáią zgoła o Rzeczpo

7: łpolitą/ álbo ią w nienawiści máią: á ktorzi nie wedle godno=

8: ści łą ná vrzędy wywyżłzeni/ ábo iákimi pozytkámi opátrzeni/

9: ci álbo fię niegodzą ná vrzędy Rzeczypółpolitey/ álbo fię nieták

10: przeciwko niey záchowuią iákoby powinni: ktemu miedzy te=

11: mi łtronámi dzieią się wielkie krzywdy/ bitwy/ zábijánia/ y

12: inłzych złých rzeczy wiele. A ponieważ Rzeczypółpolita iest (*marg*) 4 (–)

13: z roznych łdźi ktore w łobie ma zebrána/ to iest/ z vbogich/ z bo

14: gátých z łłácty z Miefzczań/ y z iných łtanow/ tedyć też Krol

15: o to się ma pilnie łtárác/ iefli chce mieć trwála miedzy oby=

16: wátelmi źemie łwey zgodę/ áby połtánowił miedzy nimi/ ile

17: by mogło być/ porownánie: nie tym łpółobem/ áby iuż włzyt=

18: kie rzeczy były miedzy nimi łpolne/ ábo żeby bogátym miał vy=

19: mowác to coby vbogim dawał/ ábo żeby miefłkiego łtanu lu=

20: dziom prerogátwy ábo wolności łłácheckiey pozwalác miał/

21: ábo włzytkie łtany miefzác/ ále żeby tym włzytkim łtanom chlu=

22: bę niepotrzebną/ nadętość/ pyche/ y inłze zarázy towárzy=

- 23: łtwo ludzkie przerywájące/ ábo pfuiące odiał. Widamy
24: tego dofyć/ gdy ludzie tákowá wádą zárázeni/ popifuią się iá=
25: wnie z tą przemierzłą/ nádętą/ á Rzeczypołpolitey wielce
26: łzkodliwą nierownością/ czyniac się nád drugie ludzi zwierz=
27: chnieyłzemi ábo zacnieyłzemi/ świetną łzátą/ mnołtwem sług/
28: dawnemi herbámi/ dołtátkiem oręża/ połhakámi ábo hárká=
29: buzámi y łyłkaniem mieczow: á z teyże nádętości dołtoieńłtw
30: żądáią/ wrzędow się domagáią/ podleylze á nieták moźne łtrá=
31: łzą/ á onym ktorzi łą niźłzgo rodu/ á nieták moźni/ y nie ták bo
32: gáci/ niepomału w cnoćie y godności náganiáią. A z tąźe po=
33: łpolicie rołtą owe słowá y piłania włczypliwey żołci pełne:
34: chłopłka krew nigdy niemoźe życzliwą álbo przyiazną być śłá=
35: checkiey krwi. Zá tákiemi słowy/ á gdzie tákie zarázy pá=
36: nuią/ żadne porownánie/ to iełł/ żadna łkłonność/ żadne do=
37: browoleńłtwo/ żadne miłośierdzie/ y żadna łpráwiedliwość
38: w Rzeczypołpolitey być niemoźe. Záś z iáwłzy z bo=
39: gáctw ludzi bogátych gorne mniemánie/ z narodu śłácheckie=
40: go nádętość y wyłoką myłł/ z moźnieyłzych pychę/ porownáią
41: się zwierzchni y zacni z niźłzemi/ á w rozmáitych y roznych rze=
42: czách okaźą się iednákie łercá y vmysłý włzytkich łtanow:
43: Niebęđą vbodzy łtyłkowác ná łwe vbołtwo/ áni nieśłáchćicy

D

ná łwoy

strona: 19v

O poprawie

Rzeczypołpoliyey

- 1: ná łwoy łtan/ ani poddáni ná poddánność łwoię. Zápra=
2: wdę cnotá káźda iełłize w łerca ludzkie wkorzenioná niebę=
3: dzie/ koniecznie w tem zwierzchownem okázowániu słába á
4: nietrwála będąie. Táźeć teź y łpráwiedliwość y zgodá
5: práwa á łtáteczna y trwála miedzy obywatelmi niebęđie/ bez

6: onego porównania o ktorem wyższy powiedziałem/ ktore w
7: fercách ludzkich sprawić náłame^{go} tylko Krolá należy. Są nie=
8: ktorzi/ co tak rozumieją y zá to máią/ że to iedno/ Krolować
9: y Krolem się nazywać: iáko pácholętá rozumieją/ że toż iest
10: ná koniu siedzieć/ co koniem sprawować/ á sędzić toż co ná
11: mieyfcu Sędzięgo siedzieć: á Stároftą być/ toż co vbior
12: Stárofty nosić. Ale pokazał to **Phaeton** że chłopiętá wtey
13: mierze bárzo błędzą/ ktory vporem fwym v oycá to otrzymał/
14: áby woz rządził/ z wielkiem złem swoiem y ludzkim: Y **Cyrus**
15: pácholęciem będąc także zbłądził/ że suknie/ między ktoremi nie=
16: było trzebá/ po odmieniawszy/ niesprawiedliwy Sąd uczynił:
17: Także też y inšzych ludzi wiele złych á szalonych/ ktorzi docho=
18: dy z vrzędow rádži biorą/ ále vrzędom dofyć czynić/ áni vmie=
19: ią/ áni chcą.
20: Coż to tedy iest Krolem być? Rzecz pewna/ ielli w tey
21: mierze prawdę znáć mamy/ nic inšzego nieiest/ iedno rządzić
22: ludzi władności ie^{go} poddáne. Lecż á iákoż máią być rządzeni/
23: iedno gdy wodzem będzie mądrość á cnotá? ábowiem mą=
24: drość vkázuie sposób dobrego rządzenia/ á cnotá dawa chęć
25: ku ftánowieniu dobrego rządu. Powiedzże iáko może
26: w cáłości ftác sposób dobrego rządu/ iedno gdy porównanie
27: między obywatelmi postánowie będzie: ktore ponieważ nie=
28: może być uczynione z ftrony bogactw/ áni z ftrony rodzáiu/
29: áni z ftrony rozności ftanow/ tedy iednák potrzebá/ áby z ftro=
30: ny fkłonności ábo wkładności iednego ku drugiemu było poro=
31: wnianie: to iest/ wygládziwszy z ferc ludzkich one wády/ chłu=
32: bę/ nádętość y pychę/ áby w rozności członkow tego iednego
33: ciáła/ okázowála się wdzięczna/ á wšytkiemu ciáłu zgodna
34: mieszaniná. Lecż czem więcej Krol one wády z Rzeczypo=
35: spolitey wypędzi/ tym więcej będziemy o niem rozumieć/ że on

- 36: nietylko ciála ludzkie á rzeczy zwierzchne/ ále też y owfzem
37: więcey fercá ludzkie rządzi y fprawuie: ktory rząd czem ieft
38: trudnieyfzy/ tem też ma być zá zacnieyfzy poczytan. A toć
39: ieft záifte ludzi prawdziwie rządzić/ myślám ich rofkázowác/
40: fercá głáfkáć/ á wáły nawáłności ich fkromić y cífzyć. To
41: lepak może vczynić częścią mowá mądrá/ z fukániem cíchym/
42: nápominániem ftátiecznym/ czego fpofoeby ná infzem mieyfcu
43: fnádniey rozpowiemy: częścią też znákami twarzy á poftáwá=

mi/ z kto=

strona: 20

Księgi pirwfze.

Li. 20

- 1: mi/ z ktorychby ludzie fkromni á vkładni łáfkáwą twarz Kro=
2: lewfká/ á pyfzni y nádeći/ nárušenje łáfkí poznác mogli.
3: A przeto Krol/ niechby nie nákládał vfzu názbyt hárdem
4: mowám/ fwowolnem vczynkom niech niepobláża/ ále ie karze:
5: niechby się też niebáwił ludźmi nádętymi á chlubliewemi.
6: A zásię czemby kogo widział fkromnieyfzym/ ták w słowiech
7: iáko w vczynkách/ y we wfzytkich fprawách żywotá iego/ tem
8: by go więcey niech do siebie ciągnął/ á owe vfzczypliwe á iá=
9: dowite słowá/ ktore miedzy Mieyfkim á Slácheckim ftanem/
10: to ieft/ miedzy członkámí Rzeczyfpolitey (iákoby iednego
11: ciála będącemi) niezgodę/ waśń/ y zákrwáwione ferce czynią/
12: niechay Krol z Rzeczyfpolitey fwey práwie odpędzi: Ie=
13: fzcze niemowię aby ie karał/ bo teraz nie o práwach mowię/ á=
14: le to mowię/ áby tákowych mow vfzczypliwych á nieprzyftoy=
15: nych przed sobą hárdzie wfpominác/ á miedzy ludem roz=
16: síewác niedopufzczał/ przeto iż fá nikczemne/ niepotrzebne/ v=
17: fzczypliwe/ przeciwko Bogu y przeciwko ludźiam grześzáce/
18: z ktorych wiele złych rzeczy roście: á ktemu też tákowe słowá
19: wydawáią záiątrzone fercá tych ktorzi ie mowią: bo to fpofo=

20: lićie bywa/ iákiego kto fercá iest przeciwko drugiemu/ tákiego
21: też owego rozumie być przeciwko sobie. Abowiem z tąd roftą
22: podeyrzenia/ y mowy nienawifne/ ktore gdy płużą/ towarzy=
23: ftwo fpólnego życia ludzkiego ftáteczne á trwałe być niemo=
24: że. Y prozna iest o tem nádzieiá/ áby ci Rzeczypospolitey w
25: wielkich niebezpiecznościách fpólnie bronili/ ktorzi ták nieprzy=
26: iacielfko o sobie z obopolnie y rozumieią/ y mowią. A prze=
27: to Krol/ ma się o to pilnie ftárác/ áby cnoćie/ dobremu powo=
28: dzeniu/ y zacności wftytkich obywatelow fwych iednáko życz=
29: liw był/ y iednáko o tem rádził/ áby/ iáko iest pofpolitym w=
30: fzytkim poddánym fwym Pánem/ ták by też był pofpolitym
31: tych wftytkich Oycem: Bo to ná Páná należy hámowác y ká=
32: ráć nieposłufzne sługi/ á Oycowfka rzecz iest łáskáwym być y
33: przebáczác fynom. A ták áby ci wftytcy ktorzi Krolowi poddá=
34: ni fą/ y báli się Krolá iáko słudzy/ y miłowáli go iáko fyno=
35: wie/ trzebá wftytkich powściągác ktorziby wyftąpili: á kto=
36: rziby się w powinności fwoiey záchowáli/ tych obyczáiem łá=
37: fkáwego oyca opátrowác. Acz przedfię
38: przebierác ofobámi wedle cnoty/ potrzebna rzecz iest fpra=
39: wcy Rzeczypospolitey: ále pożytek/ ktoryby z kogo odnieść
40: mógł/ przekládác nád cnotę/ iest rzecz zgołá nieprzyftoyna.
41: Polybius człowiek/ iáko pímo iego świádczy vczony/ długo
42: się dworem báwił/ pírze/ że Krolowie z przyrodzenia/ ni=
43: kogo áni przyiácielem áni nieprzyiácielem niemáią ále użyt=

D ij

kiem

strona: 20v

O poprawie
Rzeczypospolitey

1: kiem przyiáśń y nieprzyiáśń mierzą. Lecz to **Polibius** nie w=
2: ten fpofob nápił/ żeby ták chciał mieć/ ále że tego w obyczá=

- 3: ioch Krolewskich doznał. Co iesli ludzie prości á wrzędow
4: żadnych zacnych niemáiący/ ktorzi z pożytku przyiaśń pozna=
5: wáią/ godni są zá to łtrofowánia/ iáko dáleko godnieyfzi są
6: ci/ ktorzi wielkie wrzędy ná łobie noszą/ á táby się w nich wádá
7: náydowála? Zadne záprawdę niemoże być baczenie ná rzecz
8: łpráwiedliwą á vcźciwą/ gdzie wśzytko do pożytku ciągną.
9: Sláchetny to tedy będzie obyczaj/ gdy zwierzchni rzę=
10: dźcielowie/ onych zá przyiaćioły mieć będą y łobie y Rzeczypo=
11: łpolitey/ ktore vyrzą być chętlive do cnoty: á nieprzyiaćioł=
12: mi będą rozumieli być onych/ ktorzi są nieprzyiaćiołmi cnoćie:
13: iáko są mężoboyce/ nierządnicy/ wydźieráćze cudzych rzeczy/
14: y infzemi niecnotámi łplugáwieni/ z ktoremi towarzystwo y
15: zabawę mieć/ musiało by to iákie piątno Pánu przypálic máie
16: łtatowi iego nieprzyłtoyne. A iesliże Krol wśzytkę Rzecz=
17: łopolitą vmiłuie/ á niedopusći żadney części iey być opułczo
18: ney/ záprawdę y toć vcźyni/ że wśzytkie powiáty ktore zowie=
19: my Woiewodztwy/ w koło obieźdzáć/ á w nich pewnych czá=
20: łow przemiefzkáwáć będzie. Abowiem dla tego w káżdym
21: Powiećie dano infze wrzędniki ktorziby Krolewłkie posługi
22: odpráwowáli/ áby Krol opuściwfzy infze mieyfcá/ nie w ied=
23: nym się tylko kochał/ ále áby się ná káżdym mieyfcu ná prze=
24: miány okázowáć być Krolem z możliwością śwá: áby pewnych
25: czáłow powinności swey Krolewłkiey dofyć czynił/ łkarg lu=
26: dzkich y inych potrzeb przesłuchawał/ ná Sądziech zásiádał/ y
27: wśzytkie infze wrzędy swe wykonywał. A tym łposobem oba
28: czyłby wśzytkich Powiátow położenie/ mieyfce y Zamkow o=
29: bronę: obaczyłby też/ iáko dobrze są opátrzone potrzebami
30: ku wytrzymániu wśzelákiego gwałtu od nieprzyiaćioł: ná o=
31: łtátek obaczyłby vrodzáie pol/ co mogą rodzić/ á czego niemo=
32: gą: ktemu też ludzkie zabawy y obczyáie/ ktorzychby ábo po=

- 33: prawił/ ábo ie iáko szácunkarz strofował/ á do sądu przyzwał.
34: Proznuiące/ leniwe/ o rolę y o gošpodárftwo niedbáiące ná=
35: prawiłby/ á do powinności przyzwał/ złościwie á fwowo=
36: Inie żywące karałby. Tym sfošobem zábieżałby Krol pro=
37: znowániu/ niecności/ y fwowolności wiela ich/ á niedopufz=
38: czałby im w onę zbytnią wolność ábo rádźzey sřawolą głębo=
39: ko zábznąć. Wieleby Krol w tey mierze sáam obaczył y
40: sřawił/ wieleby teź ludźiom w cności á wierności doświád=
41: czonym poruczył. Nieznošna iest niektorych Powiátowych
42: wrzędnikow sřawola/ że sřodze vbogich ludzi łupią/ á przystę=
43: pu iym do Krolá bronią: á iefli nie bronią/ tedy przedsię

więcey

strona: 21

Księgi pirwfze.

Lift 21

- 1: więcey Stárošćinem słowam wiáry dawáią/ chocia im wiel=
2: kie krzywdy czyni/ niźli wiela vbogich ludzi sřawiedliwemu
3: nárzekániu. Ale Krol będąc oblicznie w Powiećie/ łácnó
4: by się wšytkiego dowiedział/ á nie dałby się Stárošćie oszu=
5: kác/ gdyby iy do tego niefolguiąc przyćisnął/ żeby w práwie
6: odpowiedáł/ á niemáiąc żadnego względu ná ofobę/ zá takie=
7: go by iy mieć kazał/ zá iákie y infzi obwinieni o iákikolwiek wy=
8: stęp bywáią miani.
9: Złoteby to záprawdę wieki z niebá się nam O KROLV
10: wroćily/ y Kroleftwá takie/ iáko **Virgilius** mowi/ iákie zá Kro=
11: lowánia Sáturnufowego były/ kiedybyš obyczay ten/ ácz o= (marg) Virgilius Eclog. 4.
(-)
12: pufzczony/ y przez wiele wiekow zániechány/ ále práwie świę=
13: ty/ y Rzeczypospolitey wielce potrzebny odnowił. Gdy ko=
14: go ofkarzáią/ godzi się áby káždy człowiek/ á naywięcey KROL,(marg) 7 (-)
15: trzymał się obyczáiu Aleklándrá Krolá Mácedońkiego/ kto=

16: ry żadnemu ofkarżaiącemu obu vszu niedawał/ ále tylko iedno/
17: zoftawuiąc drugie zupełne ofkárzonemu/ á fam potym iákoby
18: będąc miedzy dwiemá vszymá sśredni/ wyrok czynił. A
19: przeto iefli kogo do ciebie táiemnie ofkárżono/ pátrzayże tego/
20: żebyś ofkárżonego/ ábo fam/ ábo przez kogo inźzego ná pokoiu
21: nápomionął/ á iego ábo przyznánie/ ábo obmowę wysłýżzał/
22: nieoznáymuiąc przedsię tego kto ofkárżył. Ofobliwey oftro=
23: żności do tego trzebá/ żeby ofkárżycielom/ ábo wnet zárázem
24: wiary niedawano/ abo też drogi do ofkarżania zgoła niezá=
25: gradzano. A iáko to názbýt pędkiemu vwierzeniu przyczy=
26: táią/ wśytko co vsłýżysz zárázem zá pewne przyiác: tak zá=
27: się przed wśytkiemi vszy zámknąc/ niemądrosći przypifuią.
28: Bo częftokroć wiele ludzi wiele rzeczy vkázuią/ ku wyftrzegá=
29: niu tobie y Rzeczypospolitey bárdzo potrzebnych. A tak/ ná
30: Páná to właśnie należy/ y niekochác się w ofkarżaniu/ y nie=
31: dáwác ofkarżaiącemu wiary pirwey/ niżli się wśytkiego do=
32: wiefz/ coby też ná to druga ftroná odpowiedzieć mogła.
33: Ná kogoby się pewnemi znáki doświádczono/ żeby kogo ze
34: złości/ ábo vmysłem zálzkodzenia ofkárżył/ niechayby był ka=
35: ran. Ale przedsię tákby niechay był karan/ aby się drudzy od
36: ofkarżania nieodftrafzáli/ ktorziby nie z iákiey wáfney waśni/
37: ále z miłości Rzeczypospolitey/ o ktoreyby dobre fтали/ częfto
38: Páná z ftrony wiela rzeczy nápominali. To też namniey (*marg*) 8 (-)
39: nienależy ná Krolá/ ále práwie ná Tyránná/ co niektorzi dla
40: vtwierdzenia możności fwey czynią/ iż ábo przyczyny nieprzy=
41: iáźni miedzy Pány sieią/ áby łączniey to czego żądaią zá ich nie=
42: zgodámi przemogli/ ábo fercá y myśli ich iákimi krzywdámi
43: zwátlili/ iż ktorzi vpufzczą pioro ábo ferce ftrácą/ niełácno się

O poprawie
Rzeczypospolitej

- 1: oprą przeciw zuchwałstwu drugich: ábo chcą żeby między ni=
- 2: mi żadnego możnego niebyło: iáko powiedáią że Turecki
- 3: Carz w Węgierfkiej ziemi przeszłych lat uczynił: Bo zákaza=
- 4: wízy chłopom posłuszeństwá y roboty Pánu powinney/ chciał
- 5: Sláchtę z nimi porównać. Podobne temu ábo iefzcze y
- 6: froszfe ono/ co powiadáią o nieiákim Kállimáchu/ że przeszłych
- 7: lat/ námawiał Krolá Janá Olbrychtá ná tákowe rzeczy/ kto=
- 8: re należały ábo ku wygubieniu/ ábo przynamniey ku nawátle=
- 9: niu zacności ftanow/ ále on sláchetny Krol szkodliwe rady/
- 10: ku tyraństwu się fklániáiące wzgárdził/ á Rzeczpospolitą w=
- 11: tákim poftánowieniu/ w iákim ią był od przodkow swoich
- 12: wziął y on sam záchował/ y fwemu potomstwu podał. Zá=(*marg*) 9 (-)
- 13: prawdę zwierzchny Pan/ ma być powodem y strożem po=
- 14: koiu á zgody między obywatelmi/ á sporow y niezgod ma być
- 15: wltáwicznym porównaczem: y niemniey ma być záłościw z=
- 16: rozruchow obywatelow swych/ iedno iáko Oćiec z nieftworno
- 17: ści fynow/ ábo iáko głowá znieśposobności drugich członkow:
- 18: ponieważ on iest Rzeczypospolitej swey głowá/ á Oycem oy=
- 19: czynny bywa názwan. Niemożec być ciáło zdrowe/ y nie=
- 20: może być ná wízem sposobne/ gdzie woynę wiedzie skora sko=
- 21: ściámi/ flágmá ze krwią/ koláná z goleniámi/ ferce z wątrobą.
- 22: Nie iest to prawdziwy Oćiec/ ktory niezgody między fynmi
- 23: ábo wzbudza á forytuie/ ábo nieftára się żeby były wykorze=
- 24: nione. Niegodzien też ten/ żeby go zwierzchnym Pánem
- 25: ábo Krolew zwano/ ktory krzywdy czyni swoim ludziom/ á
- 26: kocha się zwaśni iednego przeciw drugiemu/ máiąc rzecz swą
- 27: ná pieczy: iáko też y Pálterz nieiest godzien tego przezwiśká/
- 28: gdy owce rozgania/ z nalepfzey palze zgania/ á owczarnie nę=

- 29: dznemi szkodami ábo vpadkami nápeľnia. Ieľzcze teź y to nale= (marg) 10 (-)
- 30: źy ná űprawiedliwość/ káźde^{mv} w rzeczách vcźciwych wiárę zá=
- 31: chowác. Abowiem Rzeczpoľpolita niemoże inľzym űpoľobe^m w=
- 32: cáľośći być záchowána/ iedno záchowanie^m wiary nietylko oby=
- 33: wátelo^m ábo prziiacioľom/ ále y nieprzyiacioľo^m. Dla tegoć Rzy=
- 34: miánie Annibála przeniewiernym/ á Kártáginieńczyki niesľo=
- 35: wnemi á wiárę łamiącemi zwáli: iż oni y o wiárę niedbáli/ y
- 36: Przymierze łamacz zwykli byli. Wieczney pámięci godna(marg) Władźisław Krol Węgierki
űtryj Krola Auguľta. (-)
- 37: rzecz ieľt/ á ku wľpominaniu źáľofny przykľad Władźisławá
- 38: Krolá Węgierkiego/ Stryiá twego o Krolu/ ktory iż był
- 39: przymierze z Amuratem Tureckim Krolem wźięte/ zá namo=
- 40: wá Eugeniufá czwartego Papieźá zľamaľ/ wielką űzkodę űo=
- 41: bie y kroleľtwu űwemu przyniosľ. Bo gdy mu űię przed tem
- 42: űzczęśliwie w bitwách przeciw Turkom powodźiľo/ potym zá
- 43: zľamanie Przymierza karánie odniosľ. Abowiem y woyleko

iego do=

strona: 22

Księgi pirwsze.

Liť 22

- 1: iego doľyc wielkie y meźne/ y záwźdy przed tym wygráwác bi=
- 2: twy przyzwycáione/ porázone ieľt/ y ľam zgináľ/ iż Bog one=
- 3: go Przymierza űprawcá tym go ľkarác chćiaľ. Dáľeko le=
- 4: piey vcźyniľ **Attilius Regulus**, chocia pogánin/ ktory áby Kártá=
- 5: gineńľkim wiárę űtrzymaľ/ wroćiľ űię do Kártáginy/ rozumie=
- 6: iác to być rzecz lepźą y Rzeczypoľpolitey poźytecznieyľą niźli=
- 7: by nieľtrzymawľszy űłowá miaľ vść űmierći/ ktorą wiedźiaľ iuź
- 8: űobie nágotowaná być. A tu iuź niech będzie o űprawiedli=
- 9: wości doľyc/ o ktorey w Księgách wtorych űzyrfzey rozmowy
- 10: mieyľce będzie. Przy űprawiedliwości bywa űzczodrobli=(marg) 4 (-)

11: wość/ cnotá y ludziám próftym/ ále naywięcey zwierzchnemu
12: Pánu potrzebna. A fczodrobliwość nic infzego ielt/ ied=
13: no dáć w ten čás kiedy trzebá dáć/ komu trzebá dáć/ iáko wie=
14: le/ y dla czego co ma być dano. A ták niezdroznaby bylá
15: rzecz/ o káždy nakład vzywác rády przednieyfszych á rozład=
16: nych ofob: á z tego cokolwiekby się ná dary wyłożyło/ iáko y
17: z infzych nakładow potrzebnych/ żeby Podłkárbi liczbę dawał.
18: Ieffliby tákiey pilności nieprzyłożono/ dochody roczne bárzo
19: by się łączno rozlázły/ y przyślzłoby potym do oddalenia y zá=
20: ftáwiánia dochodow Zamkowych y Powiátowych/ abo zá=
21: prawdę gdyby nálegáá woyná/ ábo iáka infza Rzeczypofo=
22: litye niebezpieczność/ musiałyby Krol fprośnie fzfánkowác/ co
23: by niemogło być okrom wielkiego nárużenia zacności Krole=
24: włkiey/ á okrom fzkody y niebezpieczności Rzeczypofołitey.
25: A to też ielt rzecz pewna y prawdziwa/ iż prze vtrátę nie=
26: potrzebná niſzczeią bogáctwá/ á prze fkromny á pomierny y
27: porządny fzfáfunek/ mnożą się. To o fczodrobliwości niech
28: będąie dofyc. To też ná zwierzchnego Páná przynależy/
29: niepodności się czáfu fczczęśliwego powodzenia/ á czáfu nie=
30: fczczęścia nie truchleć. Czáfu też pokoiu przynależy ná Páná
31: myślic ná potomne czáfy ábo ná wieczność o zacności y o do=
32: brem ták fwem iáko y ludu fwego: Bo powiedział niektory v=
33: czony: **Foelix Ciuitas,**
34: **Tempore quoepacis bella futura timet.** To ielt/
35: Szczęśliwe Miásto/ ktore miefzkáiąc w pokoiu/
36: Obawa się przygody/ á myśli o boiu.
37: Przeto Krol ma się ftárác o wſzytko czego do woyny trze=
38: bá/ broń wſzeláką gotowác/ á mieyfcá od naiázdow nieprzy=
39: iacielfkich bliźze częfto obiezdzić. Zwiętfzą chęcią żołnierze
40: ná tákie mieyfcá ziezdzić się będą/ ná ktorych będą wiedzieć

41: że tám Krol ich częŝto przemieŝzkawa: pilniey będą przeŝtrze=

42: gąc powinności ŝwey/ á nieprzyacielowi teŝ ŝtráŝliwŝzemi

43: będą. Ná koniec pokoy oney ŝiemie ŝtátecznieyŝzy y dłuŝŝzy

D iij

będzie/

strona: 22v

O poprawie
Rzeczypoŝpolitey

1: będzie/ ktorey Pan będzie táki/ że go poŝtronni narodowie będą

2: wiedźieli być czynnym/ á káŝdego czáŝu do woyny gotowym.

3: Ale o woynie w trzecích kłieğách mowić będźiemy. A to niechaj

4: będzie doŝyć powiedźiano o tych cnotách/ ktoremi Krolowie in=

5: ŝze ludźi przechodzić máią: Bo ŝłuŝzna rzecz ieŝt/ áby ten ktory o

6: wŝzytkich rádźić y myŝlić ma/ był nád wŝzytkie inŝze mędrŝzy/ kte

7: mu teŝ ŝkromnieyŝzy y powŝciągłiwŝzy/ iáko ten ktory wŝzytki=

8: mi rządźi. Boć prawdźiwie one ŝłowá powiedźiano: Czem

9: kto ieŝt więŝŝzy/ á czem więŝŝzemu mnoŝtwu ludźi roŝkázuię/

10: tem mu ŝię mniey godźi ono czynić coby mu ŝię podobáło/ áby

11: oná naywyŝŝza władności iego moŝność/ niepodawáła mu

12: przeŝtroney drogi przewodzić/ á náwet y broić cobykolwiek

13: chćiał. To teŝ ieŝt Krolewŝki wláŝny vrząd/ cnotę ŝzczodro=

14: bliwoŝcią wyŝtáwić/ ŝpráwiedliwoŝć miedzy obywatelmi czy

15: nić/ á nieprzyacielá zwycięŝać. Okrom tego/ towarzŝyŝtwo

16: ŝpolne ludzkie/ miedzy nimi niemoŝe być trwałe/ ktore towá=

17: rzyŝtwo áby záwŝdy w cáłoŝci mogło być záchowáne/ przeto

18: mnoŝtwo ludźi prágnęło tego/ áby iedná oŝobá wŝzytkiemi

19: władáła. A przetoŝ/ niechay to wiedzą Krolowie/ że oni dla

20: ludu/ nie lud dla nich ieŝt poŝtánowion. O iáko to ŝá potę=

21: ŝne á przeraŝáiące ŝłowá/ kiedyby ie ten ktory kroluie do wnę=

22: trzności ŝercá ŝwego przyiáł. Bo ktory Pan mnima/ żeby

23: dla niego było mnoŝtwo ludźi/ niemoŝe być/ áby niemiáł źle v=

- 24: żywać/ y ludu łámego y wŕzytkich iego rzeczy. Łáčnoć to o=
25: báciać v wiela ich/ ktorzi nic niedbáią y nic niemyślą o rze=
26: czách ludźi łobie poddánych/ ktorzi áby nápełnili żądze łwe/
27: śmieią y lud łupić/ y ciężkimi brzemiony trapić/ y pożytki im
28: odeymować/ á to czego z gruntow ná ktorzych żywą nábyli/ do
29: inłzych żiem przeność/ y wŕzytko co się im podoba broić.
30: Ale Pan/ ktorzy to ná łercu łwem pilnie wważy/ że on nád
31: ludem ielt przełożonym/ nie dla siebie/ ále dla tegoż ludu/ ten
32: ták będzie rozumiał/ że nic niemálz iego włáfnego/ ále wŕzytko
33: Rzeczypołpolitey: á o te rzeczy ktore łą łpolne wŕzytkich bę=
34: dzie się łtárał/ iákoby wŕzytko przynośilo zacnoć y pożytek
35: Rzeczypołpolitey. Ten dla łwoich pożytkow nic chćiwiey
36: niebędzie poczynał: Ten dobrá łwego od dobrá ludu łwego
37: nigdy nieodłaczy: Ten wŕzytkę sławę/ cześć y łzczęście łwe
38: będzie pokłádał w łpokoyne á łzczęśliwem ludu łwego życie/
39: co **Cicero** łzeroce temi słowy wypifał: Iáko Sternik naywię=
40: cey ma mieć ná baczeniu łzczęśliwe żeglowanie/ Lekarz zdro=(*marg*) Cic. ad Attiliis 8.
epifc. 11. (-)

- 41: wie chorego/ Hetman zwycięstwo/ ták Sprawcá Rzeczypo=
42: łpolitey łzczęśliwe á łpokoyne obywatelow łwoich życie/ áby

Rzeczpo=

strona: 23

Księgi pirwfze.

Liłt 23

- 1: Rzeczypołpolita mogła być ná wŕzem sławna/ w bogáctwach
2: obfita/ y wćiwych cnot pełna/ bo się godzi/ áby ták wielkiey
3: á miedzy ludźmi zacney y piękney rzeczy on był Sprawcá.
4: Ielt tedy to vrząd zwierzchnych Pánow/ wŕzytkie obywáte=
5: low łwoich łprawy wiedzieć/ łtárania ich/ prace/ trudnoći/
6: roznice/ łpory/ nienawiści/ niedołatki/ niebezpiečnoći wo=
7: ienne/ ná wet wŕzytkich rzeczy ciężar ná łobie odnośić/ á wtem

8: wŹytkim dobrá y pożytkow RzeczypoŹpolitey pilnie przyŹtrze=
9: gáć/ á o pożytki Źwe nigdy Źię ták nieŹtárác/ áby ich do poŹpo=
10: litych przeliczác niemiał. Abowiem w dobru poŹpolitem
11: záwŹdy naydá y Źwe. A ieŹli Źwoy pożytek od poŹpolitego
12: będą chćieli odłázczác/ záprawdę ci zboycámi będą Rzeczypo=
13: Źpolitey nie ŹtroŹmi/ będą Źkázćami iey nie Źprawcámi. To ieŹt
14: pewna rzecz. Toć Źwiádczy Źywot y Źpráwy tych wŹytkich
15: ták Krolow/ iáko KŹiáząt y inŹzych przełóŹzonych/ ktorzi mni
16: máiá Źe nie oni dla poddánych/ ale poddáni dla nich Źá Źtwo=
17: rzeni/ ná Źwiát wydáni/ y poŹtánowieni. Tákci wiele mo=
18: Źe niewiádomoŹ prawdy/ á zwłázczá wtych oŹobách/ kto=
19: rych chęć zá niekarániem obrociłá Źię w wielkie ŹwowełńŹtwo
20: y roŹpuŹnoŹ. A poniewáŹ nieták wiele ludŹie wŹtáwam(marg) 4 (-)
21: bywáiá poŹuŹzni/ iáko przykłádem do rzeczy zacnych bywáiá
22: pobudzeni: przeto ná zwirzchnego Páná naleŹy/ tákim Źię
23: pokázowác w rządzaniu Źywotá Źwego/ iákiemiby chćiał mieć
24: Źobie poddáne. DŹiwne Źádlá męŹtwá w Źercách Źołnierzow
25: Źwoich zoŹtáwuie Hetman gdy ták mowi: NuŹe moi mili
26: Źołnierze/ co wyrzyćie Źe ia pierwey przed wámi czynić bude/ te=
27: goŹ y wy zámná czynić nieprzeŹtawayćie. A zásię Hetmáná
28: nikićzemnego/ zleniałego/ á w roŹkoŹzách roŹpuŹnego/ chocia=
29: by teŹ co gornie mowił/ Źaden Źołnierz niebędŹie rad Źłuchał.
30: Páweł ApoŹtoł ták wielce wáŹy kárnoŹ domowá/ iŹ zniey
31: bierze wielki znák tego kto Źię godŹi być EpíŹcopem abo Dozor=
32: cą/ mowiác: á iáko będŹie Zbor BoŹy rządzíc: Kto włáŹnego
33: domu Źwego rządzíc nieumie? NiechayŹe tedy zwierzchny
34: Pan ták Źię przez wŹytek czás Źywotá Źwego popiŹuie/ iákie=
35: mi chce mieć ludŹi Źwoie. Bo iáko niektory wćzony mowi/
36: **Componitur orbis**

37: **Regis ad exemplum: nec sic inflectere sensus**

38: **Humanos edicta valent, quam vita regentis.** To iest/

39: Wszytek świat poſpolity pátrzy Krolá fwego

40: Obyczáiw/ trzyma ſię wſzech poſtępkow iego.

41: Máło ważá Statutá/ máło rofkazánie/

42: Przełożonego życie zá to wſzytko ſtánie.

43: Wielkie owſzeki przymuſzenie do poſłuſzeńtwa ná lud ſwoy

D v

wkłada

strona: 23v

O poprawie

Rzeczypospolitey

1: wkłada zwierzchny Pan/ gdy nietylko ſłowy przykázauie/ ále przy

2: kładem ſwym idzie przed wſzytkimi/ iákoby podawáiąc rękę

3: zá łobá idącym. Ten obowiązek niebywa ſprávion mocá

4: cíielefná/ áni żelázem (co należy ná Práwá y ná Sądy) ale

5: wſtydem wſzytkim zádánym/ iefli niebędá czynić tego co wi=

6: dzá że ich zwierzchny Pan czyni. Tym ſpoſobem zwierz=

7: chny Pan y Dwor ſwoy będzie vczył/ y Vrzędnikom powinne

8: do rządzenia wſzytkich rzeczy cnoty záleci/ y przełożone do ich

9: powinności pobudzi/ y Młodzieńcom do wyuczenia ſláchet=

10: nych náuk abo vmieiętności drogę poda/ y poddáne ſwoie mędr

11: ſze/ á do káżdey powinności pilnieyſze vczyni. Będá mu wſzytcy

12: poſłuſzni z chęci á nieponiewoli: w rzeczách trudnych nieo=

13: puſzczá go/ rzeczy ták weſołe iákó przeciwné ſpolne łobie znim

14: będá rozumieć: o żywego będá ſię bić/ á z vmárłym będá łobie

15: życzyli vmrzeć. A o temci záprawdę wſzytkim zwierz=

16: chny Pan myſlić ma/ że to wſzytko com powiedział/ y coby

17: trzeba áby ſię w niem náydowáło/ nieták wiele ludzkie ſiły

18: ſprávic mogá/ iákó łáłká Boża. Przeto Bogá o to pokor=

19: nie proſić trzeba/ żeby w ták wielkiem wiela rzeczy rządzeniu

20: raczył nádchnąć Duchá łáłki ſwey. A niema iuż ná tem

21: przełtác/ że łpráwiedliwie á przyłtoynie páńłtwá dołtál. Bo
22: iefli go nieprzyłtoynie będzie vzywał/ iefli rad y łpraw łwych
23: ku dobremu Rządzeniu Rzeczyłpolitey/ ku czynieniu wlyt=
24: kim zá rowno łpráwiedliwołci/ ku bronieniu chwały Bozey
25: nieobroci/ iefli drogámi Przykazánia Bozego chodzić niebę=
26: dzie/ nieináczey będzie poczytan/ iedno iáko on Saul Krol
27: Izráelłki/ ktory w onem narodzie był y násláchetnieyłzy y ná=
28: vrodziwly/ ktory z rołkazánia Bozego był Kroleł obran/ kto=
29: ry Prorokowál/ ktory ze wlytkiemi ludu Bozego nieprzyia=
30: cioły wlydzie w około męznie walczył/ y wiele zwycięłtw od=
31: nosł/ ale iż drogę Przykazánia Bozego opułzczał/ przetoż był
32: y od Bogá odrzucony/ y Krolełtwo Izráelłkie od niego oder=
33: wáne/ á drugiemu dáne było: przetoż też od Duchá Bozego
34: będąc opułzczony/ Duchowi Złemu był podány/ á w bitwie ły=
35: ny łwoie wlytki widziál pobite/ łam też będąc ránion/ potym
36: się łwá ręká zábił. Ale te wlytkie rzeczy o Saulu wlytcy
37: z píłmá łwiętego wiedzá. Ono też o Ludwiku Krolu Wę=
38: gierskiem iáłnieyłza rzecz iefł/ niźlibych iá łzerokiemi słowy po=
39: wiedác miał/ ktory też łpráwiedliwie ná Krolełtwo był obran/
40: ále iż Spráwiedliwołci niebárdzo pilnym łtrozem był/ więcey
41: tańcow niźli powáżnych łpraw pilnowál/ krzywd ludzi obciá=
42: żonych niemłcił się/ y inych powinności Krolewłkich zánied=
43: bawál/ przeto tákie łkończenie żywotá miał/ iákiego wlytko
44: Krzełciánłstwo závždy záłowác będzie.

Roz=

strona: 24

Kłięgi pírwłze.

Liłł 24

- 1: Rozdziál dziesiáty.
2: 1. Pánowie Rádá/ y Połłowie Ziemłcy/ dla czego do rádzenia o Rzeczyłpolitey
3: bywáią Krolowi przydáni. 2. Dla czego Krolowi dána iefł náywięłza zwierz=

- 4: chność w Rzeczypospolitey. 3. Y tu o powinności Pánow Rad krotko. 4. Y o
- 5: Porádnikách Krolewfkich/ ktorziby przy niem vftáwicznie byli. 5. Y o Se=
- 6: kretarzoch káždego Powiátu. 6. Ná Krolá należy/ áby przy Rádzie Sena=
- 7: torow bywał. 7. Zámknienie opifania Senatu/ wzięte od ich powinności.
- 8: GDyż tedy rozmaíte kaźni ná Krole fą
- 9: założone/ ktorziby nie dobrze vzywáli Vrzędu
- 10: íwego/ á żaden Krol nigdy niebył/ ktoryby íam
- 11: wżytki Vrzędy ábo powinności ná łobie nošić
- 12: mogł: przeto iešt bez máłá wżędźie ten obyczay/
- 13: że Krolom Senatory/ y inne Vrzędniki przyftáwiáią/ kto=
- 14: rziby znim Rzeczpołolitą rządžili. Co też y Moizełz nay=(*marg*) 1 (-)
- 15: wyższy Sprawcá ludu Boże^{go} vczynił/ ktory zá rádą Iethroná(*marg*) 2. Moifz. 18 Wirfz
21. (-)
- 16: Madyánity świekrá íwego/ obrał wiele ołob czelnieyřzych/
- 17: ktorym też władności łwoiey vdzielił. Vczynił to y
- 18: Dáryus Krol Medfki/ ktory też niektore przednieyřze Pány
- 19: poštánowił/ miedzy ktoremi chciał áby też był Dániel Ebrey=(*marg*) Daniel. 6. (-)
- 20: czyk áby znim wżytkie rzeczy rządžili y íprawowali.
- 21: V Polakow imo Krola y Pány Radne/ bárzo wiele može
- 22: Sláchecki ítan/ ktory pořyla záwždy z káždego Powiátu Po=
- 23: sły ná Seym/ ktorzi ácz niemáią mocy wotowác/ wżákże wiele
- 24: rzeczy potrzebnych podawáią ku rozbierániu Senatorom.
- 25: Vftáwy też wżytkie pilnie przeglądáią/ ieřli co Rzeczypo=
- 26: łpolitey řzkodliwego być widzą/ áby się przeciw temu zářtá=
- 27: wili. A przetož żadne Práwá áni vftáwy nie fą waźne/ ie=
- 28: dno ná ktore Pořłowie Ziemiřcy pozwolá. Nieináczey po=
- 29: dobno fą íi Pořłowie v nas/ iedno iáko v Rzymian bywáli
- 30: Stárfzy nád pořpołřtwem/ ktore zwano **Tribuni Plebis**. Bo
- 31: poniewaź w pořpołřtwie potrzebá záwždy mądrořci/ powagi
- 32: y řtáteczności/ przeto poruczano to czelnieyřzym ołobam ná to

- 33: obránem/ **Tribunis**, to ielt/ Stárżym nád poľpolítwem/ áby
34: się przeciwko wynálazkom Pánow Rad opieráli/ á pilnie te=
35: go przeŝtrzegáli/ żeby Rzeczpoľpolita vblíženia iákiego nieod=
36: nošílá. Widziałem to ľam/ gdy wiele rzeczy zacnych á po=
37: trzebnych poľtánowiono v nas/ zá vchwaleniem Slacheckiego
38: ľtanu: wiele rzeczy ľzkodliwych odrzucono/ zá nieprzyzwole=
39: niem iego. Co Pánie Boże day áby ná wieki trwáło.
40: Ale teź niekiedy dáli się w tem vznác/ iż názbyt ľtan ľwoy mi=
41: ľuią/ á nieták dálece o Rzeczpoľpolitą dbáią/ iáko pilnie wol=

nošci

strona: 24v

O poprawie Rzeczypospolitey

- 1: nošci ľwoich bronią/ co się okazało w niesľufźnem á niesľprá=
2: wiedliwem ártýkule o męźoboyľtwie. A ták niechay tego
3: pilnie ľtrzegą Poľlowie/ áby dla nich kiedy Rzeczpoľpolita
4: wielkiew ľzkody niewźięłá/ z wielką ľtanu iych ľromotą y ne=
5: dżá. Ale Pánie Boże tego vchoway/ á rácz wľzytkiemu
6: Slácheckiemu ľtanowi tákiew ľerce dáć/ áby oni odrzućiwľzy
7: ná ľtronę miľość ľámych siebie/ wľzytkę Rzeczpoľpolitą/ to
8: ielt/ wľzytkie ľudźi/ w tem ľpoľecznegu źycia towarzýłtwie zná
9: mi mieľzkáiące miľowáli/ o wľzytkie się ľtáráli/ wľzytkich
10: gárdłá/ pożytkow y zacnošci bronili. Co kiedy bęďzie/
11: tedy się okaźe ľpráwiedliwa przyczyná/ dla czego ták Pano=
12: wie Rádá/ iáko y Sláchecki ľtan/ przydan ielt do wľadnošci
13: Krolewľkiew. Bo to mamy zá pewną rzecz mieć/ że nie=
14: ielt żaden ktoryby ieden ľam/ ábo rádą ľwá/ ábo ľtáraniem
15: ľwym mogł wľzytkiew Rzeczypospolitey doľyć včźynić/ á iey
16: brzemioná znošić. A iáko káźdy więcey dwiemá oczýmá (*marg*) Arifotel. (–)
17: vyrzy/ ľepiey dwiemá vľzymá sľyźy/ á dwiemá rękámi y dwie=

18: má nogámi więcey śpráwi/ niżli kiedyby tylko iednego oká/
19: iednego vchá/ iedney nogi y iedney ręki vżywał: Tákci wśzyt=
20: cy ktorzi wiele ludu y niezliczone śpráwy poruczone śobie má=
21: ią/ potrzebá/ áby wiela ludźi oczu y vśzu/ y nog/ y rad vżywá=
22: li/ chcáli dobrze á porządnie wśzytkie rzeczy śpráwować.
23: Y zda mi śię tá przyczyná być/ dla ktorey Krolom y zwierzch=(*marg*) 2 (-)
24: nym Pánom/ práwem wśzytkich narodow/ naywiętfza włá=
25: dność w Rzeczypośpolitey daná ieft: ktorzi będąc ná naywyż=
26: śzem dośtoynośći śtopniu pośtánowieni/ rádząc y myśląc o
27: wśzytkich śwoich ludźioch/ nie iedney/ ábo nie kilku ośob rády
28: w śpráwówániu rzeczy vżywác máią/ ále wiela ośob/ y tych
29: nie ledá iákich/ ále co przednieyśzych y co mędrśzych/ ktorychby
30: oni więcey niżli kto inśzy mógł mieć. Abowiem iefli śię pu=
31: śćifz zá dobrym rozśładkiem/ niesłufznaby to rzecz/ áby iedne=
32: mu człowiekowi ktoryby y nic nieumiał/ y namiętnościam ábo
33: popędliwościam śerdecznem dał śię vnośić/ wśzytká śpráwá
34: Rzeczypośpolitey miałá być poruczoná. Lecż ponieważ
35: Krolewśka włáda ma śię podpierać wiela ludźi ośobliwą
36: cnotą y mądrością/ przeto zdála śię być śłufzna rzecz/ áby ią
37: ieden ná śobie niośł/ ktoryby wśzytkiem i rządźił. Bo łá=
38: cniey iednego pánowániu pośłufznym być/ niżli wiela ich: łá=
39: cniey iednego byśtrość y pohámowác/ y gdyby śię tám ciągnęła
40: gdzie nietrzebá ná zad cofnąć/ niżli wiela ich. Zdála śię
41: wtedy śłufzna rzecz być/ áby ieden iáko głowá wśzytkiem dru=
42: giem człónkom/ coby było napożytecznieyśzego á naśpráwiedli
43: wśzego czynić rofkázował/ vśtáwy około śpráwówánia rzeczy

czynił

strona: 25

1: czynił/ y wykonywał: wátpliwe á niepewne rzeczy rozwięzo=

2: wał: káždego obywatelá žiemi řwey w powinności iego zá=
3: dżierzawał/ á lepfzym go/ ile może być czynił: ná oftátek aby
4: był wodzem y początkiem/ pokoy y wřzeláką vcźciwość tak w=
5: žiemi řwey záchowywác y pomnázác/ iáko iey teź ná pográni=
6: czu od nieprzyacielá bronić. Abowiem iefliby ich wiele
7: z taką władzą w iedney Rzeczypořpolitey było/ częřtoby się tra
8: fiály bárzo ząwikłáne trudnořci/ gdyby káždy co mu się nay=
9: lepfzego widži ku řkutkowi przywieřć chćiał. Y niemo=
10: gliby tácy żadney rzeczy w dobry porządek przywieřć/ iefliby
11: się pirwey łami miedzy łobą niezgodźili y niezezwolili.
12: Záprawdę áni pořpolitego człowieká/ áni przednieyřzych w
13: žiemi ofob pánowanie/ niemoże się ná wrzędzie řwym przyřtoy
14: nie záchowác/ iefliby pirwey niewźięło ná się podobieńřtwá pá=
15: nowánia iedney ofoby/ chyba żeby wřzytkiey žiemie řprawę (co
16: w Rzymie y w inřzych Rzeczáchpořpolitych/ czáfu wielkiego
17: niebezpieczeńřtwu záchowywano) iednemu komukolwiek do
18: czáfu poruczono/ ktorego Rzymiánie **Dictatorem** zwáli: ktory
19: wyiáwřzy to że do czáfu pánował/ czymże inřzym był iedno
20: Krolem? Rzymřka teź Rzeczpořpolita/ ktora po czásiech
21: Tárquiniuřzowych brzydźilá fie władzą Krolewřką iákoby
22: iáką zarázą/ doznawřzy częřtokroć iáko ciężkie á řzkodliwe iefř
23: pánowanie wielu ofob/ ktorych woynámi wnětrznemi długo
24: trapiona byłá/ zwielką chęćią Auguřtá zwierzchnym Pánem
25: obráłá: náuczywřzy się wilem przykłádow/ iż lepiey dáleko
26: áby ieden naywyřřzłą władzą ná łobie nořil/ niźliby się wiele
27: ich zrowney władze weřeliło: ktorzi będąc niezgodni miedzy
28: łobą/ wřczynáliby nieřnáfki y bunty á niemogliby niczym ro=
29: řkázowánim ábo pánowaniem być pohámowáni.
30: Y ztądżeć wrosły one słowá przez Wáleryuřá Meřsále/ z ro= (*marg*) Sueton in. Octa.

- 31: Íkazánia **Senatu**, y poÍpolítwá RzymÍskiego do niego posłáne:
32: Niech to ná dobre y ná fzczyćcie tobie y domowi twemu/ o Ce=
33: Íárzu AuguÍcie będzie/ **Senat** y poÍpolítwo RzymÍskie pozdra=
34: wiáią cię Oycem oyczyzny. Ktoremu záplákawÍzy
35: **Auguftus** tymi słowy odpowiedział: Gdyżem iuż czegom żądał
36: otrzymał/ zacni á ná rádę wyÍádzeni Pánowie/ o což inÍzego
37: mam Bogá proÍić/ iedno ábych to zezwolenie wálze/ do oÍtá=
38: tniego żywotá mego końcá mogł znoÍć? A napierwey o
39: to Íię Ítárác trzebá/ áby SenatorÍka Íáwicá co nalepiey byÍá(marg) 3 (-)
40: poÍtánowioná/ ktora po Krolu w káżdey RzeczyÍpolitey ieÍt
41: naprednieyÍza. V nas ieÍt zÍozoná málo niezewÍzelákich v=
42: rzedníkow/ ták Duchownych iáko SwietÍkich. A przeto
43: wielká pilnoÍć Krol czynić ma/ okoÍo obieránia tych wrzedni=

E

kow/

strona: 25v

O poprawie
RzeczyÍpolitey

- 1: kow/ ktoremi zwyczáy ieÍt záÍadzác koÍo SenatorÍkie/ ktore
2: ieÍt naywyÍÍzú RzeczyÍpolitey rádú/ poÍpolitego dobrá y za=
3: cnoÍci Ítrożem/ ktore Krolá y zwierzchnego Páná do pięknych
4: á vcźciwych rzeczy pobudza/ od ÍproÍnych á nieucźciwych od=
5: wodźi/ á złe iego chęci hámuie: bez ktorego rády/ zdánia/ y
6: zwierzchnoÍci/ nic w RzeczyÍpolitey/ áni w Íiemi/ áni zá
7: gránicá czynić Íię niegodźi.
8: Okrom Senatu/ ktory o naprednieyÍzych Ípráwách Rze=(marg) 4 (-)
9: czyÍpolitey rádźi/ á nigdy niebywa zbieran/ iedno dla wa=
10: żnych Ípraw/ y to ná Seymie/ godźiÍie Krolowi miewác przy
11: Íobie kilka oÍob/ ktorziby od iego boku nigdy nieodÍtępowá=
12: li/ z ktoremiby Íię o wÍzytkich rzeczách námyÍlał/ á znimiby
13: rádźiÍ o rzeczách ku czynieniu potrzebnych: y owÍzem gdy ma

- 14: wżytek **Senat**, ábo Pany Rádne zebrác/ áby się z temi pirwey
- 15: wkázdey rzeczy/ rozważáiąc iá/ ná tę y ná owę ftronę/ ná=
- 16: mowił/ niźliby ia przed wżytkiem Senatorfkiem kołem prze=
- 17: łożył. Przyrodzenie do tego ciągnie/ zwyczaj ludzki też
- 18: to niešie/ iż kázdy człowiek ma tych z ktoremi towarzysfkie ży=
- 19: wie/ ktorym się pirwey rády o fwych rzeczach zwierza/ niź się
- 20: znimi pokaże. Iáko dáleko więcey zwierzchne^{mv} Panu godzi się
- 21: áby miał około siebie ludzi tákowe/ ktorymby się zmysłami
- 22: fwoiemi pirwey otworzył/ á iych też zdánie w tey mierze v=
- 23: słyfzał/ á znich wyrozumiał/ iefliby się co w tey mierze (iáko
- 24: myśli) fpráwić mogło/ ábo nie. Tym fpofohem y o dru=
- 25: gich wotowánium będzie potym lepfzy rozfádek dawał/ y gdy w
- 26: kole Senatorfkiem fpor iáki o co będzie/ łączniey będzie mogł
- 27: obrác to/ co się iemu y Rzeczyfpolitey pożytecznieyfszego być
- 28: zda. Lecź tákowi ktorzi przy boku Krolewfkiem vftáwicz=
- 29: nie będą/ á do tákich táiemnych rozmow będą przypufzczáni/
- 30: trzeba áby byli wierni y milczeniem ozdobieni. Bo wiele
- 31: złego ztąd przychodzi/ gdy rády zwierzchnych Pánów niero=
- 32: zmyślnie/ fkwápliwie á przed czáfem bywáią rozgłáfzáne.
- 33: Są Monárchowie/ ktorzi kázde ^{mv} Powiátowi do fpraw ták(*marg*) 5 (-)
- 34: domowych iáko też postronnych dawáią tákie porádniki álbo
- 35: Sekretarze/ áby fpráwy iym poruczónie odpráwowáli.
- 36: Chwálebny to záprawdę iefť obyczaj/ á Pánom zwirzch=
- 37: nym/ nád wielkimi Pánftwy przełożonym/ á zwłáfzczá kto=
- 38: rzi z roznemi narody fpolne fpráwy máią/ bárzo potrzebny.
- 39: Abowiem gdy kto sam ieden wżyftkie fpráwy ná sobie noši/
- 40: tedy y sam znofzeniu ták wiela brzemion nie práwie dofyc uczy
- 41: nić może/ y fpráwy leniwiey idą/ á ci ktorych się rzecz toczy/
- 42: więtfzy nakład podeymowác y więcey czáfu tráćić muřzą.
- 43: Zás gdy kázdy pilnuie tego co ná iego vrząd należy/ tedy się

strona: 26

Księgi pirwŹe.

26

- 1: Ípráwy rychley y lepiej odpráwuia: á ieden niebywa ták wiel=
2: kiem mnoŹstwem Ípraw zátrudnion: ludzie teŹ ták Źwoi iáko y
3: poŹtronni/ z mnieyŹszym nakłádem y czáŹu trawieniem do domu
4: Źię wráciá. Gdy mieyŹce ktoregokolwiek z tych Sekretarzow
5: wákuie/ dla Źmierci/ ábo dla ktorey inŹzey przyczyny/ niebiorá
6: tego Krolowie ná Źię/ áby ná iego mieyŹce kogoby chcieli in=
7: Źzego dáli: bo poŹpolicie do tego przekaŹá próŹbá wielu ich/ iz
8: nie tego kogoby chcieli/ chocia teŹ y godnego/ obierá. Ale kogo
9: iym iákoby po niewoli wtrá. A ták wŹytko bywa w mocy
10: drugich Sekretarzow/ áby oni obráli/ á ná mieyŹce zmártego
11: wŹdzá. Kogo rozumieá byc do tego práwie godnego.
12: Słufznaby teŹ rzecz byá/ Źeby Krol przy Pánoch Rádách/ gdy(marg) 6 (-)
13: o RzeczypoŹpolitey rádŹá/ oŹobá Źwá był: Bo oprócz tego/ Źe
14: iych dowcip/ słuchá. iákoby wotuiá/ wybaczy/ teŹ y to do cze=
15: go Źię kto wiécey zgodŹi pozna: y lámę rzecz ktora Źię toczy
16: doŹtáteczniey wyrozumie/ y Dekret vczyni táki/ ktory z więt=
17: Źzym poŹytkiem RzeczypoŹpolitey będzie. LecŹ gdy Źię tráfiá nie
18: zgodne wotá Senatorow/ coby miał Krol czynic/ iesli ma li=
19: czyc wotá ábo ie waŹyc/ niŹey/ gđzie będzie rozmowá o vchwale
20: Pánow Rad/ powiem. Teraz o vrzędzie SenatorŹkiem
21: nieco **przypomnię** [!] / bez ktorego iákoby powiedział/ nic Źię Kro=
22: lowi w RzeczypoŹpolitey poczynać niegodŹi: gdyŹ wedle ich
23: zdánia Práwá bywá. iánowione/ Sády odpráwowáne/ y
24: woyny podnoŹzone. Wielki tu vrząd y cięŹkie brzemię iesł/
25: á niewiem iesli niewięŹszy y trudnieyŹszy miedzy wŹytkimi in=
26: Źzemi vrzędny/ wyznáwá Źię y okázowá byc ŹtroŹem Rzeczy=
27: poŹpolitey/ y obroń. Niech Źaden niebędzie tego o Źobie mni=

- 28: mánia/ żeby iy przyfłoyne fprawowác mogł/ bez wielkiego
29: rozumu/ więtfzego zwyczáiu/ á mądrości y owfzem dáleko więtf
30: fzey/ bez wagi wyroku/ bez rozmáitego á dofkonálego porády
31: fpofohu.
32: Rozdział iedennafty.
33: 1. Co przynáleży ná Senat/ y ná wfzytkie infze ofoby rádne/ áby około wotowánia
34: ná wfzytko baczenie mieli. 2. áby się fkwápliwego á nierozmyfłnego wotowá
35: nia wyftrzegáli. 3. namiętnościam ferdecznem áby się niepoddawáli. 4.
36: áby ná vcźciwość pirwfze baczenie mieli. 5. Aby ná drugich dobre wotá fzczy=
37: rze przyzwaláli. 6. áby to śmieli mowić/ co rozumieią być dobrego ábo fpra=
38: wiedliwego. 7. áby v siebie więcey rozważáli wotá niżli ie liczyli. 8. Po=
39: tym ieft zámknienie.
40: SŁufznie tedy czelnieyfzym ofobam/ ktorzi
41: ták wielkie rzeczy ná fwey głowie nofzą/ bywa ro=
42: fkazano/ áby z wielką pilnością á długo wfzytkiemu

E ij

się przy=

strona: 26v

O poprawie Rzeczypospolitey

- 1: się przypátrowáli/ we wfzytkie Rzeczypospolitey części pilnie
2: pátrzyli/ obaczáiąc fprawę/ o ktorą w rádzie rozbieranie ma
3: być: niechayby v siebie pilnie vważáli czáfy/ mieyfća/ ofoby/
4: y poftępek rzeczy tego czáfu ktorego się co dzieie: záfwdy
5: niech się rozumu rádzą: rzeczy dáwnieyfze z teráznieyfzemi
6: niechay zrownawáią/ á biorąc znich wzor niechay przyfzłe rze=
7: czy opátruią/ á rozmyśláiąc o nich niechay wiele czáfu trawią.
8: Przetoć **Homerus** powiada być rzecz niesłufzną/ áby zwirz=
9: chny Pan miał całą noc fpać/ ktorego obronie wiele ludzi
10: poruczono/ á ná ktorego ftarániu należą naywiętfze fprawy.
11: Ktory wyrok ták wielce wáży ten człowiek/ iż iy nieledá

- 12: ktoremu Grekowi przywłażcza/ ále piżze/ iákoby te słowá
- 13: íam Bog mówił. Ktore rofkazánie/ iż należy wżytkim kto=
- 14: rzi ná proftá do cnoty drogę náftąpili/ tedy y owżze^m naywięcey
- 15: należy przednieyżym w Rzeczypospolitey Pánom: to íełt/ áby
- 16: ten čás ktory íprośne pośpolstwo obráca ná bieśiády y ná gry/
- 17: oni obrácali częściá ná ípánie/ częściá ná wynáydowanie rá=
- 18: dy o dobrem rządzeniu Rzeczypospolitey. Bo ktorzi ábo
- 19: ípawży cáłą noc/ ábo kofztownemi potráwámi y trunkámi
- 20: báwiwży się/ przychodzą do rady nierozmyśliwży się/ áni się
- 21: do tego zgotowawży/ íi záprawdę bez przygány wtey mierze
- 22: być niemogá. Przeto trzebá Radnemu Pánu wiedzieć pir=
- 23: wey wády ábo niedośtátki Rzeczypospolitey/ y ono wżytko o
- 24: czym ma być rozmowá w Rádzie/ żeby się do rády y do roz=
- 25: mowy dobrze nágotowáł.
- 26: Bo owego porywcżego o wielkich rzeczách mowienia trzebá(*margin*) 2 (-)
- 27: się ítrzec: Gdyż Pánowie Rádni nie ták się máią popiśowác
- 28: prędkościá wotowánia/ iáko wážnościá rzeczy: co záprawdę
- 29: niemoże się im dobrze poźáncowác/ íedno przewiedziawży ná
- 30: przod y dobrze rośpátrzywży wiele rzeczy/ z ktorychby obrác
- 31: mogli to coby napotrzebnieyżego było. Íełliby się kto ná
- 32: prędkie á nierozmyśłne wotowánie zbytnie ábo vmyśłnie wy=
- 33: íadzał/ zda się/ że to więcey roście z okázowánia niepotrze=
- 34: bnego/ niżli z rozłádku ítátecznego/ y bez płochości tám być nie
- 35: może. Bo częłto się to trafia/ iż co kto raz nierozmyśłnie
- 36: wyrzecże/ tego nápotem vpornie broni. Ktora rzecz ácz
- 37: w káżdey ofobie íełt przygány godna/ ále naywięcey w ofo=
- 38: bách czelnieyżych/ ktore w rzeczách wielkich wotuiá á rádzą/
- 39: chcąc áby nietylko z ítrony dowodu rozumem vczynionego/ ále
- 40: też y z ítrony zwirzchności ich były wáżne. Dobrze przeto
- 41: **Alexander Seuerus** Rzymłki Cefarz czynił/ ktory ítrzegąc tego

42: áby kto będąc niegotow niewotował/ dawał čás ku rozmysle

43: niu. A przeto ci/ ktorzi o rzeczách ważnych á wielkich vmyślnie

z prędká

strona: 27

Księgi pirwsze.

Liśt 27

1: z prędká á bez rozmysłu/ y lami mowia/ y po drugich tego chcą

2: ábo ie ná to wyciągáią: o tych ma być rozumiano że to ná okaz

3: czynią: á ktorzi też nierozważywszy pierwey v siebie spraw o

4: ktorych rada ma być/ przychodzą do koła radnego/ to iest/ do

5: onego świętego Rzeczypospolitey Kościoła/ ci niechay wie=

6: dzą/ iż od Boga słuźne kárание odnioła/ zá złe przeciw Rze=

7: czypośpolitey zachowanie.

8: A o tych zásię co mamy rozumieć/ ktorzi do tego świę= (marg) 3 (-)

9: tego Kościoła z zakrwawionemi ferce przychodzą/ będąc

10: ku zalkodzeniu komu niesprawiedliwie tak gotowi/ iż się też

11: o to z wielką fwoią niebezpiecznością kuścić śmieią? Niemoże

12: zaprawdę ferce waśnią/ gniewem/ ábo iáką popędliwością

13: wzrúżone/ áni rozumowi dáć się rządzić/ áni ná prawdę przy

14: zwálác. Niemoże sprawiedliwie fádzić/ áni prawdziwey

15: rady bezpiecznie ábo wolnie dáć/ ktory sam sobą niewłada/ bę=

16: dąc złem namiętnościam poddány. Bo á ktore może być

17: okrutnieyźe pánowanie/ ktore tyrántwo froższe/ iáko gniew/

18: waśń/ záiątrzenie/ nieukrocone požądliwości/ prágnienie

19: przewodzenia y chęci nieprzyfłtoyne/ ktore światłość ferdecz=

20: ná zácmiáią/ wolność woli wydzieráią/ á człowieká ktory się

21: im poddał/ y tam y sam odrywáią? Przetoż y takowego złe=

22: go wzrúżenia ferdecznego/ czelnieyźi Pánowie powściągáć

23: máią/ á rozumem ie iákoby w koło kręcić/ y rozruchow wyftrze

24: gáć się pilnie máią/ ktore z gniewu waśni y inlych burzliwych

25: namiętności pochodzić zwykły. Mogać nas rozmaíte przy=

- 26: kładę y náleznych y dawniejszych cząłków nauczyć/ iż wielkie á cię=
27: szkłe nędze y wypadki tak ná Rzeczpospolitą iáko też y ná domo=
28: we káždego obeście/ dla waśni á rozruchow czelniejszych Pá=
29: now/ przychodziły: bo miewią wiele pomocników/ ktorzi
30: przy nich zostawiają/ ktore przy sobie mając/ iákoby zgromá=
31: dzone wojsko/ ták w domu iáko y w rádźie/ y gdzie iedno mo=
32: gą/ wczynią między sobą ták wielkie waśni/ iż się zda iáko=
33: by ieden drugiemu ná gárdło stał. A nie iest to rzecz wie=
34: rze podobna/ áby pojednanie ich/ chocia bywa zacne/ y przy
35: wielkiem zgromádeniu/ miało być szczerze/ ktorzi zá máluczki
36: czas bárzo wielkie rozruchy między sobą wczynią/ á iákoby
37: szerszenie przeciwko sobie powstawiają. Y niemoże to
38: być/ áby ci ktorzi między sobą niezgodni są/ á sobie z lekká przy
39: iacielmi/ mogli ták w Rzeczypospolitey iáko też w domowych
40: potocznych spráwách zgodę y pokoy postánowić.
41: Ma się też do tego pilno przykładác Senator káždy/ żeby tę(marg) 4 (-)
42: rzecz o ktorey ma być rozbiéranie w rádźie/ dobrze wyrozumia=
43: wszy/ wszytkie rady swoie ku poczciwey przyftoyności obracał/

E iij

od ktorey

strona: 27v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: od ktorey dla iákiegokolwiek pożytku odstępować/ zázwdy zá
2: sprófną rzecz miewano. A áczkolwiek się częłtokroć fercá
3: ludzkie wielą rzeczy zatrudniają/ iż niełácono mogą rozeznác co
4: iest vcziwego/ wżakże w rzeczách iáwnych/ człowiek dobry
5: od poczciwey przyftoyności odstępować niema. Lecż wiele
6: rzeczy iest/ ktore nam vcziwą przyftoynóść okazác mogą: iá=
7: ko rozum ktory iest iáko oko rozeznawiające światłość od cie=
8: mności/ zdrożne rzeczy od práwch/ niecnoty od cnot: potym

9: ią też okazać mogą wrzedy y powinności cnotę forytuiące:
10: Ktemu też łáme Prává y Ludzkie y Bołkie. Niech prze=
11: to ná wzor będzie w kole Senatorłkiem rozbieranie o mężoboy
12: łtwie/ iefli winą cpieniężną/ czyli gárdłem ma być karane?
13: Bo łą niektore rzeczy/ ktore się y ná tę y ná owę łtronę w tey
14: mierze mówić mogą/ ktorem się ma pilnie przypátrzyć/ á po=
15: rownywác ie/ ten ktoby chciał ná to łprawiedliwie á z użyt=
16: kiem Rzeczypospolitey wotowác. Zá winą pienenężną
17: pomaga łtarodawny tey Ziemie zwyczaj/ ktory iefł miedzy
18: Artykuły Prává policzon: pomagáią też y użytki ná przy=
19: iacíoły zábitego przychodzące/ ktorziby nic niewzięli/ kiedyby
20: mężoboycá był zábit. Zásię też czyniąc wet zá wet/ kará=
21: nie mężoboyce niepożyteczne będzie Rzeczypospolitey/ ktora
22: záwždy łtráciwłzy iednego człowieká/ musiáláby y drugiego
23: łtrácić: á ták mnimalby kto/ że lepiey pienenężną winą kárác
24: mężoboyce/ ktorey iakikolwiek potym w Rzeczypospolitey
25: mogłby być użytek. Do tego też wielce pomagáią zasłu=
26: gi ludzi Slacheckiego łtanu przeciwko tey Rzeczypospolitey/
27: ktora zá nieiáką nagrodę zasług vłtáwiłá im to Práwo/ áby
28: głowá ich od chłopá gárdłem/ á głowá chłopłka tylko dzie=
29: sięcią grzywien pienenędzy náłzych od Sláchćicá płácona byłá.
30: Bo łámá Sláchćá miedzy łobą ná łto grzywien głowę przyia=
31: cielłką łzacuie. A teć łą rzeczy/ ktore winę pienenężną potwier
32: dzáią ábo forytuią/ á głowną wátlą. Z drugiey łtrony zá=
33: się/ máią te rzeczy być rozważone y poznáne/ ktore pienenężną
34: winę zbijáią/ á głowną łtanowią. Naprzod wedle Praw
35: Bożych/ y włzytkich niemal narodow/ okro^m nas/ mężoboyce gár
36: dłem bywáią karáni: potym y rozum łam/ ktory iefł iákoby
37: iáka światłóć á świecá żywotá pokázuie to/ że łprofna rzecz
38: z ludzkiego zábijánia użytek iáki czynić/ ábo zyłk brác/ á iże

- 39: niczem inlzym niemoże być nágrodzone mężoboyftwo/ iedno zá
40: mordowánien mężoboyce. A ieflize karánien ma być wyftępkó
41: wi rowne/ á gdzież fię tedy więcey oná rowność pokázác mo=
42: że/ iedno karánien mężoboyce ná gárdle? Bo żadna rzecz
43: nam ták miła niema być iáko żywot ludzki. Nád to/

ponieważ

strona: 28

Księgi pirwfze.

Li. 28

- 1: ponieważ Práwá náfze ofádzaią ony ná gárdło ktorzi cu=
2: dze rzeczy krádzionym obyczaiem odeymuią/ á czemuż y ci
3: niemaią być ná gárdle karáni ktorzi komu zdrowie odięli?
4: Bo ono co zá pieniężną winą/ chcąc ią mieć/ przytaczáią/ że ie=
5: fliby mężoboyce ná gárdle byli karáni/ mufiálaby Rzeczypofo
6: lita ftráciwfzy iednego człowieká zázwdy zarázem y drugiego
7: ftrácić/ tedy to dáleko prawdy. Abowiem á ktoż
8: tego niewie/ iż bárzo wielkie mnoftwo ludzi Práwo dla zło=
9: dzieyftwá tráci? Co ieflize karząc złódieie nierufza nas nic
10: tá ginących ludzi fzkodá/ á czemu nas ruźác ma gdybyfmy mę=
11: zoboyce tákże karáli? iákoby máiętności ludzkie w więtfzey wa
12: dze być miály nizli fáme gárdlá: ábo iákoby więtfzą fzkodę
13: Rzeczpofołita wzięłá zabiwfzy mężoboycę nizli złódieiá. A co
14: powiedaią o zasługách Slácheckiego ftanu/ dla ktorych tę ro=
15: znoć karánia vczyniono/ bárzo to niczemna: á niewiem ie=
16: fli nie ták głowami kmiecemi iáko koftkami grác chćieli/ kto=
17: rzi ie zá dziefięć grzywien ofzácowáli/ gdyż zás kmieciá ktorzy
18: by Sláchciá zabił/ gárdłem kárác poftánowili. Tákwie=
19: le ieft rzeczy nieprzyftoynych w tey nierowności karánia/ iż dzi=
20: wna rzecz iáko ktorzy człowiek mógł o niey y pomyslić: ktore=
21: mi nieprzyftoynościami y rozum fię ludzki obraza/ y fady lu=
22: dzkie bywaią wzgárdzone/ y światło fprawiedliwości miedzy

- 23: cnotami naślachetnieyŝzey/ bywa zácimione/ y roŝkazanie Boże
24: bywa wniwecz obrocone. Tom tu ná przykład dla tego
25: powiedział/ ábych okazał/ że trzeba Pánom rádnym kázdą
26: rzecz y ná tę y ná owę ŝtronę pilnie rozważác/ á potym ŝpor
27: o wŝytko czynić/ pirwey niŝliby wotowáli/ coby z pożytkiem
28: Rzeczypoŝpolitey było.
29: Lecz niemamy ták rozumiec/ żeby on zá Rzeczapoŝpolitą
30: wotował/ kto ábo zá pożytkami ŝwemi właŝnemi idzie/ ábo
31: go miłość/ ábo waŝn przeciwko ktoremukolwiek ŝtanowi v=
32: noŝi: iákoŝ iednák ielŝ to rzecz nietáyna/ że wiele ich bronią
33: pieniężney winy z waŝni przeciwko kmiecemu ŝtanowi/ á
34: z miłości przeciw Slácheckiemu. Niemoże ferce miłością
35: ábo waŝnią przeciw komu pałaiące prawdy poznác. Nie=
36: moŝe ten ktory gárdŝi Bogiem y ludźmi/ áni vcźciwoŝci/ áni
37: prawdziwego Rzeczypoŝpolitey pożytku obáczyć.
38: Lecz ci co czynią ktorzi pieniężney winy bronią? Smiech tylko
39: z ŝiebie poŝtronnym narodom czynią: ŝmiefzki z głow kmie=
40: cych ŝtroią: okrucieńŝtwo nád temi z ktorych naywiętŝze pożyt=
41: ki biorą/ płodzą: prawdę Boŝą w nieŝpráwiedliwoŝci (iáko
42: Páweł mowi) tłumią: nád to ielŝcŝe Bogu/ prawdę ŝwoię
43: do iych ferce podawáiácemu/ zuchwále onemi ŝlówy od=

E iij

powie=

strona: 28v

O poprawie
Rzeczypoŝpolitey

- 1: powiedaią/ Wiádomoŝci drog twoich niehcemy.
2: Ale o tem nápiŝalem doŝtátecŝnie w ksiáŝzkach ktorem o ka= (*marg*) liow. 21. Wirŝ 14.
(-)
3: rániu męŝzoboyŝtwá wydał: á tu dla przykázdu przywiodłem
4: trochę/ żebych w rzeczy ták iáŝney/ rádczenia ŝpoŝob/ iákokol=

- 5: wiek pokazał.
- 6: Należy też ná wiernego Senatorá/ ná drugich vcźciwe wo= (marg) 5 (-)
- 7: tá zezwálác: á dla waśni ktorąby miał przeciw nim/ niekręćć
- 8: áni odrzucác wotowánia onych ktorziby dobrze wotowáli.
- 9: Bo to iáwna/ iż częłto o Rzeczypospolitey niektorzi ták do=
- 10: brze wotuią/ że kiedyby one wotá od wśzytkich były pochwa=
- 11: lone/ nieźleby się Rzeczypospolitey posłużyło. Ale iż po=
- 12: dobno cí ktorzi ták wotuią/ w nienawiści v niektórych bywá=
- 13: ią/ przeto y w vcźciwości ich niemáią/ y wotámi ich gárdzą.
- 14: Niebaczą tego cí gárdźćiele/ że ciężko przeciw Bogu y prze=
- 15: ćiw ludziom grzełzą. Bo prawdá/ ktokolwiek ią mowi/
- 16: z Duchá świętego pochodzi/ ták iż Duchowi świętemu prze=
- 17: ćiwią się wśzytcy/ ktorzi się prawdzie poznáney przeciwia.
- 18: A ten grzech niema być lekce pokłádan: a niewiem by to nie(marg) Mátth. 12. Wirfz
32. (-)
- 19: on grzech był/ o ktorem Chriřtus powieda/ że áni wtem/ áni
- 20: w przyfzłem wieku niebędzie odpulzczon. Są też niektorzi
- 21: co nie z waśni przeciw ofobie odrzucáią wotá/ ále iż widzą/
- 22: że to co oni mowić mieli/ drudzy iuż wyrzekli/ á do tegoż wo=
- 23: tum ie vprzedźili/ á ták wtydáią się ábo toż powtorzyć/ ábo
- 24: iáwnie ná ono ich zdánie pozwołić: przeto wymyślaią lzyder=
- 25: łtwá/ rzkomo popráwiáią/ áno niepotrzebnie się zábawiáią.
- 26: Y bywa to/ iż gdy chcą áby się zdáli być mędrřzymi/ okázuią
- 27: się być głupřzymi/ á iych rzecz áni pocźátku áni końcá niema:
- 28: łam co mowi/ máło tego rozumie/ á owi co słucháią/ dáleko
- 29: mniey. Był ten obyczay v Senatu Rzymřkiego/ iż gdy
- 30: przednieyřzi łpytáni wotá łwoie podáli/ á wypráwili onę rzecz
- 31: o ktorą łzło ták dobrze iż więcey niepotrzebowáła/ tedy się iuż
- 32: drudzy wotowániam niebáwili/ ále prořto ná one wotá poz=

33: waláli. Y wípomináią Hiftorikowie one póspolite słowá/(*marg*) Confulámi zwano w Rzymie zwierzchne Pány/ ktorich co rok infzych po dwu na to obierano. (–)

34: ktore **Conful** álbo ktorykolwiek vrzędnik w tey mierze mawiał:

35: Ktorzi ták rozumiećie/ idźcie ná tę ftronę: á ktorzi nie ták/ ná

36: onę. Przeto też tákie poftánowienia zwano od przechodze=

37: nia. Lecź ia tego niewidzę czemuby się kto miał wftydác po=

38: zwolić iáwnnie ná to wotum/ ktore się mu podoba. Bo oni

39: co niepotrzebnie mowiąc czás trawią/ więcey máią być poczy=

40: táni zá Sophiły prozno się okázuiące niżli zá wymowce/ ábo

41: zá miłowniki prawdy. Záprawdę ludzie vcźciwi á Rzeczpoł=

42: politą miłuiący/ frodze bywáią obráženi/ y od tych wykrętáčzow

43: y od onych wzgárdźcielow poznány prawdy. Trzebá się

tedy y

strona: 29

Księgi pirwsze.

19

1: tedy y tey wády ftrzec/ á ná prawdę/ ktoiákolwiek pokaże/

2: fzczerze pozwálác. Wielką záifte narodowi ludzkiemu

3: krzywdę czynifz iefli to rozumiefz o łobie/ że więcey niżli wfzyt=

4: cy infzi y widźifz y znałz. Wielką záprawdę przygánę ná

5: się bierzefz/ iefli łápáiąc twoiey chwały/ iefli też twoiey prze=

6: ciw komu waśni folguiąc/ ábo wykráčalz/ ábo to co on zná=

7: cznie á po proftu powiedźiał odrzucałz. A nieiełt żaden

8: więtfzy znák fkromnego rozumu/ á Rzeczypołpolitey więcey

9: niżli łobie y o łobie mniemániu słuźącego/ iedno fwe niedobre

10: odrzuciwfzy/ ná drugich dobre wotá fzczerze przyzwolić: o

11: czem wypifałem w Rozdźiale O Poślech.

12: Iełt też to rzecz bárzo potrzebna do wotowánia/ ábyś to (*marg*) 6 (–)

13: śmiał mowić co rozumiefz. Bo koniecznie niegodni łą Se=

14: natorfkiey łáwice/ ktorzi wiáre y cnotę fwą kryią/ boiác się

15: czelnieyfzych Pánow/ ábo też y zwierzchnego Páná/ ábo po=

- 16: Ípolitego człowieká: iáko też Káznodźieyfskiego niegodni íą v=
17: rządu/ ktorzi dla wielkiego ludzkiego w grzeźzeniu zezwole=
18: nia/ niekarzą áni łtrofuią wyłtępkow/ ponieważ to ná Ká= (marg) Káznodźieyfski vrząd
ktory íełt. (-)
- 19: znodźieię należy/ choćiaby mu też y o gárdło ízło/ w Końściele
20: wołác/ grzechy ná oczy wyrzucác y kárác/ choćiaby też lud
21: widział być pyłzny/ łkrzętny/ y ku vkroceniu trudny. Chy=
22: báby Pan Rádny nietego miał pátrzyć/ coby trzebá w Rze=
23: czýpołpolitey łpráwić/ ále tego coby się łpráwić mogło.
24: Aczłkolwiek lepak połpolicie mnímáią/ że to ná mądrego na=
25: leży vłtępowác czáfowi/ włzákże íełliby cí ktorzi przednieyfsze
26: mieyfsce w Rzeczypołpolitey máią/ pułzczáli ná łtronę wotá
27: łwe/ ktoreby ná mieyfsce łwem Senatorłkiem czynić trzebá/
28: cí słábo o łwey zacności rádzą/ Zwierzchności łwey niedołyć
29: czynią/ Prawdę/ o ktorąby gárdło mieli dác/ opułzczáią/ á one
30: zá nic máią. Lecż o Rádny Pánie/ ná naywyłłzy ty Rzeczy=
31: połpolitey łtan wezwan íełteś/ zá łtrożá y obrońcę Rzeczypo=
32: łpolitey obran/ dobrodźieyftwy Rzeczypołpolitey zápomozon:
33: A więc cí by się nie godźiło wdźięczności łercem y rzeczą łámą
34: okázowác/ wyznawáiąc Prawdę á broniąc íey/ wzgárdy y wa
35: śni złośnikow męźnie odnołżąc y znalzáiąc? Íełli się ludzi
36: dla prawdy opułzczoney nieboiłz/ boy się Bogá/ ktory pomni y
37: słůłzne y niesłůłzne rzeczy/ karze złość/ á nágradza zapłátámi
38: dobroć. Nieíełtci to rzecz nowa/ áni też niesłůłchána/
39: że prawdá nienawifna y gorzka íełt y záwždy byłá/ tym ktorzi
40: się cnotámi máło báwią. Ale ty niemożelz ínaczej okázác
41: się być miłownikiem prawdziwey cnoty/ íedno odnołżeniem
42: dla niey waśni y trudności íákíeykolwiek. Przy łtánowie=
43: niu káżdey rzeczy nalepieyby było wotá nie ták liczyć íáko íe(marg) 7 (-)

strona: 29v

O poprawie
Rzeczypospolitey

1: wádźić. Bo ten obyczay liczenia ich/ áczkolwiek iest przyięty/
2: wízákże iáko częŝto ŝzkodliwy bywa/ łácnó ŝię to pokázác mo=
3: że. A áczkolwiek to niemoże być bez obráżenia onych/ kto=
4: rych wotá/ chocia ich więcey/ odrzucone będą. Wízákże
5: Krol/ ábo ten ktory przodkuie w Rádźie/ dawŝy tego ŝłuźną
6: przyczynę dla częgo ná onych zdániu ktorych mniey przeŝta=
7: wa/ łácnó tákowemu obráżeniu zábieży. Tylko tego nie=
8: chay ŝtrzeże Krol/ żeby ktoregokolwiek iednego ábo trochy nie=
9: ktorych ludźi zwierzchności/ nie ták wielce ŝobie ważył/ iáko=
10: by drugich chocia ich więcey dla nich niezániedbawał: bo po=
11: ŝpolicie z tąd roftą ŝtrony/ to iest/ iednego przy drugim zoŝta=
12: wánie w rádźie/ y zámieŝzánia miedzy poŝpolitym człowie=
13: kiem. A przeto/ iegli wotá mnieyŝzey ŝtrony będą ŝię zdały
14: ŝpráwiedliwŝe/ ŝłuźnieyŝe/ y Rzeczypoŝpolitey pożyteczniey=
15: ŝe/ ábo iegli teź łámemu Krolowi/ abo w rádźie przednieyŝe=
16: mu/ cokolwiek lepŝzego ná myŝl przyidźie/ niech okaże przyczy=
17: nę/ dla częgo co roznego od wynálazku więtfzey ŝtrony ma być
18: przyięto. Lecź to niech czyni ŝkromnie/ nieŝtrofuiąc nikogo.
19: A iegli by tá rzecz potrzebowała wielkiego rozmysłu/ niech=
20: by ná inŝy dzień odłóżył oznaymienie zdánia ŝwego/ y wyroku
21: vczynienie. Lecź iáko ŝzkodliwa rzecz tylko liczyć wotá/
22: á nie ważyć iych teź/ poŝluchaymy. Miály miedzy ŝobą
23: iednego czáfu człónki ciála człowieczęgo rozmowę o Słóńcu/
24: iegli iest ŝwiátłe/ czyli ciemne: á gdy wŝytkie człónki porząd
25: kiem wotowały/ że iest ciemne/ łáme tylko oczy powiedźiały
26: że iest ŝwiátłe. Rozum człowieczy odrzućiwŝy one wotá/
27: ktore drugie człónki powiedźiały/ chocia ich było wiele/ ná łá=

28: mych oczu wotum pozwolił/ y zá nimi lkazał. Rozgnie=
29: wály się bárzo drugie członki/ że zdánie oczu/ nád takie mno=
30: łtwo zdánia ich przełożono. Ale gdy ich pytano/ coby zá
31: rozność była między światłością y ciemnością/ á one tego nie=
32: mogły vczynić okrom łprawy oczu/ pozwoliły ná ono wotum
33: ktore oczy vczyńiły/ á rozumow rozłádek pochwaliły.
34: **Concilium** Niceńskie náśláadowáło tego Seymu członkow(*marg*) Szło ná on čás o to/
iefliby mieli mieć zony Vczyćielowie/ wšytcy byli vrádzili nie mieć? Czemu fie Páfnucy
zaftawił. (–)

35: człowieczych gdy lkazało zá Páphnucyufem/ odrzuciwšy wo=
36: tá wšytkich inšyich łtátecznych ošob/ ktorých było w liczbie
37: trzy łtá y ósmnaście. A przetož Pánormitanowi czło=
38: wiekowi w Práwie biegłemu/ zdáło się/ áby więtšzą wiárá
39: była daná iednemu/ ktory ma po łobie dowod y świadectwá
40: piłmá/ nižli wielkiemu mnoštву lidí/ niemájącemu dowodu/
41: áni tákowego świadectwá. Ten tedy obyczay pilnego ro=
42: zwažania wotow/ łáčno otrzyma mieyfce w zgromádeniu
43: ludzi/ ktorzi chcą rozumu vžywáć/ á nim się łpráwowáć.

Bo á

strona: 30

Księgi pirwše.

30

1: Bo á což po mnoštwie bez rozumu? Aza nieieft podobne
2: rzuceniu koftek/ ktore tem ieft lepše/ im fie więcej oczek ná wi=
3: rzchu vkázuie? Co iefliby liczbá w rádžie co ważyć miála/
4: wtedyčby naywięcej záprawdę o to się łtárác trzebá/ žeby dobre
5: á co nagodnieyfze á naymędršze ludzi obierano w rádę/ áby źli
6: á niebáczni niebyli do przemagánia ábo do wygrawánia iá=
7: ko oká v koftek. Koniecznie gdyby był ná **Concilium** Niceńskim
8: nic nieważył rozum á wzgląd ná Bogá/ tedyby było Páphnu=
9: cyufá iednego wotum ležáło wzgárdzone względem ták wiel=

10: kiego mnoŹtwa inŹszych. Przełomiłyby były y one członki czło=
11: wiecze powiedaiące słońce być ciemne dwu oczu wotum/ by
12: lię był rozu^m zwirzchnością fwą w to niewłozył/ á nieskazał ták
13: iáko się rzecz w łobie ma. Ale rzeczefz/ że częłtokroć tá rzecz
14: o ktorą łpor idzie bywa ták trudna/ iż nie wiedzieć ktora łtro=
15: ná więcey waŹności ma/ y dla te^{go}/ trzebá ná ono zezwálać/ ná
16: co więcey ich wotuie. Niechby ták było/ że w rzeczách trud=
17: nych trzebá się tego dźierzeń ná co więcey ich wotuie: ále w
18: rzeczách iáfnych á łácnych/ áza nie więcey się łamey łczzerości
19: rzeczy mamy trzymáć/ niŹli mnoŹtwa mowiących? Bo ná to
20: rádźi rozum człowieczy łłáchetny BoŹy dar/ ná to rádźa y do=
21: bre obyczáie/ ná to nam rádźi y **Profefsio** náłzá/ záleciáć nam
22: z wielką pilnościá prawde/ á fáłz tępiąc: toŹ fundáment náłz
23: Chriřtus Bog przykázuie/ ktory mowę łwoię prawdá/ á Dia=
24: błowę kłámłtwem być powieda. Niech przeto będzie iákie
25: chce mnołtwo/ ktore wiedząc y chcąc twierdzi kłámłtwo/ ázaŹ
26: niema być poczytano zá potomłtwo onego oycá kłámłtwá/ w
27: ktorem prawdy niemáłz? Co iefli ták iefł/ ázaŹ nieiefł rzecz
28: godna/ áby lud Krześciáńłki opuścił tákie mnołtwo/ chocia
29: teŹ liczbá/ pompá/ łwietnościá/ bogáctwem/ y máiełstatem/
30: drugá łtronę przechodzi? Bo záprawde byłmy byli prawdzi=
31: wie Chriřtowemi/ tedybyłmy tych ktorzi nam ná fáłz rádźa á
32: bronią go/ iáko nieprzyacióły Pána á Miłtrzá náłzego/ opu=
33: ściłi. Tełknoć iuŹ y mnie y drugich/ że się ták częłto bawię
34: gániąc zwykłe karánie meŹoboyłtwá: á włzakŹe zda mi się á=
35: bych tego zá káŹdą przyczyná nieopułzczał. CoŹ ma pieniężne
36: karánie zá morderłtwo po łobie okrom dawności á mnołtwá
37: wołaiących? Ale przy karániu ná gárdle/ łtoi łpráwiedli=
38: wy rozum/ rozłádku wiela narodow/ y prawdá z Bogiem łá=
39: mym. A przedsię tácy iefłefłmy łudzie/ iż przeciwo iáwney

- 40: prawdzie/ dopuszczamy kłamstwu przez tak wiele wieków pa=
41: nować/ tyranstwu iestelmy posłuszni/ a służne drogi y sprá=
42: wiedliwość odrzucamy. Ale rzeczysz/ że to ná onych
43: należy/ ktorzi ją możnieyfy. Dobrze/ niech tak będzie.

Ktorziż

strona: 30v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: Ktorzi tedy ją niedźwiedziowie/ ktorzi párdowie/ ktore
2: bestie frogie a strážliwe/ ktorym Prorocy Duchem Bożym
3: nádchnieni/ krolestwa ziemskie przypodobywaia/ iestliże nie ci/(*marg*) Dániel. 7. (-)
4: ktorzi rządzą ná tak wielkie tyranstwo y bronią go? A ktoreż
5: infze iest potomstwo Kainowe/ ktore iest potomstwo one^{go} ftá=
6: re^{go} węża/ ktory (iako Chrystus świadczy) mężoboycą iest od=(*marg*) Iob. 8. wirsz 34. (-)
7: początku: iestliże nie ci ją/ co tak wiele przyczyn dawaią do
8: mężoboystwa? Ale iuz temu niech będzie koniec/ poniewa=
9: zem o tem ná inlzem mieyscu szyrzey pisał.
10: Ktory przeto dobrze się rozmyśliwly do wotowania przy= (*marg*) 8 (-)
11: ftapi/ ná vcziwą przyftoyność przednieyze baczenie będzie
12: miał/ złym namiętnościam niebędzie się poddawał: drugich
13: spráwiedliwe wotá będzie szczyrze pochwalał: co rozumie być
14: dobrego bezpiecznie powie: a przy wotowaniu: więcej będzie
15: pátrzał ważności wotowania niżli liczby ábo mnostwa: o
16: tem będziemy rozumieć/ iż niekwápliwie dla lenistwa/ nie=
17: przewrotnie dla popędliwości ábo namiętności serdecznych/
18: ale y poważnie y wiernie y mężnie mowi: nic dla sławy fwey/
19: ábo ftronie ktorey k woli czyniác/ wlytko z miłości Rzeczy=
20: polspolitey czyni/ a dobrego Senatorá vrząd y powinność do=
21: ftatecznie wykonywa.

- 22: Rozdział dwánafty.
- 23: O Sędziach/ Hetmániech/ á Stároftách ábo Przełożonych
- 24: Zamkowych ábo Mieyfkich.
- 25: POnieważem iuż Krolewskie y Senator=
- 26: fkie obyczáie wypifał/ mowmy też co y o drugich
- 27: Vrzędnikoch/ ktorých rozne vrzędy fą. Ci w ro=
- 28: zmáitych Rzeczáchpólpolitych fą rozmáici:
- 29: Wfzákże fą niektorzi przednieyfzi/ bez ktorých za=
- 30: dna Rzeczpólpolita ftać niemoże: iáko Hetmánowie y Sę=
- 31: dźiowie. Hetmánow ieft vrząd/ áby oyczyzny od nieprzyiaćie=
- 32: lá w polu bronili: á Sędziow/ áby fądzili/ á fprawiedliwość
- 33: káżdemu czynili. O tych oboich ná fwem mieyfcu powiemy.
- 34: Są też drudzy/ ktorzi áni fądzą/ áni wyrokámi fwemi co
- 35: ftánowią/ ále co drudzy poftánowili/ wykonywáią. iáko fą
- 36: Przełożeni nád Zamkámi y nád Miáfty/ ábo od Krolá ábo od
- 37: Pólpólftwá poftánowieni. Acżkolwiek y cí/ niektore zá=
- 38: mierzone fprawy fądzą. Lecż napřednieyfza ich powinność
- 39: ieft/ pokoy domá miedzy ludźmi ftánowić: nagłemu w tár=
- 40: gnieniu nieprzyiaćielſkiemu odpor dáwáć: gránic Powiátu

fwego

strona: 31

Księgi pirwsze.

- 1: fwego bronić/ á rofkazánia ábo wyroki Krolewfkie y Sę=
- 2: dźiow wykonywáć. Bo proznoby Krolowie co ftánowili/
- 3: proznoby Sędziowie fądzili/ ieſliby onych niebyło ktorziby tá=
- 4: kie rofkazánia wykonywáli.
- 5: Przydáło się było w iednem mieſćcie bardzo ludnem/ iż nie=
- 6: ktorego ceklarzá/ człowieká proftego rodu/ ránił Sláchćic/
- 7: ktorego ia dla vcźćiwoſći niemiánuię. On rániony vcćiekł
- 8: zarázem do bálwierzá/ żeby fobie ránę dał opráwić. Ale po=

9: tym z domu onego bálwierzá/ ábo będąc gwałtem wywleczó=
10: ny/ ábo gdy sam dobrowolnie wyfzedł/ ná vlicy zábit. On
11: Sláchćic/ ták mężnie łobie począwłzy/ w mieście poki chciał
12: bez karánia przemiefzkawał: potym z miáltá wyiechał o połu=
13: dniu/ kiedy chciał. Ale což powiadam/ że Sláchćic zábił profte ⁸⁰
14: człeká/ ktorego głowę trochę pieniędzy zápláćić wolno y z prá
15: wá dopuľczono: Tráfiło się w temże mieście/ gdzie był rozmá
16: itego ludu ziazd/ że Sláchćicá/ ktorego gárdło dáleko drozey
17: łzacuią/ Sláchćic zábił/ w południe/ ná rynku/ ná co wiele ludzi
18: pátrzáło: á iáko to bez karánia vczyńił/ ták teź y bez karánia z=
19: támtąd vľzedł. To macie rzeź/ ktora się iáwnie zftála: teraz słu
20: chayćie co się więc w domiech trzęsie. Niektory człowiek v=
21: ćiekáiąc przed temi od ktorých iuż był ránion/ z trefunku w bie=
22: żał w dom niektorego mieľczániná: w ktorem wiele ludzi/ iá=
23: ko to poľpolicie bywa/ po południu bieśiádowáli: y prośił ich
24: nieborak o pomoc/ żeby go zachowáli/ á od gwałtu goniących
25: obronili. Ale ci ktorzi go gonili/ náľzedłzi ná on dom/ á roze=
26: gnawłzy wľzytki ktorzi się chćieli záftáwić/ vderzili ná one=
27: go nędzniká/ y ták wiele ciężkich mu ran zádáli/ że w krotkiem
28: czásie z onych ran vmárł. Zbieżeli się w tem czásie domow=
29: nicy y ľąśiedzi wľzytcy/ oględowáli onego ránnego/ á on iuż
30: leżąc kona. A oni mężoboycy ľzli gdzie chćieli/ kiedy chćieli/
31: nikt im nieprzekazał. Lecź o tem co się w domu ftáło/ podobno
32: Vrząd niewieđział: A o onych mężoboyftwách co rzećeľz/
33: ktore się ná iáwnych mieyfcách z ftály? Ia záprawde tego
34: mniánia iestem/ że Przełózeni Zamkowi ábo Mieyfcy/ ábo
35: ktorykolwiek inľzy vrząd/ miał te mężoboyce/ ábo zarázem poi=
36: máć/ ábo vciekáiące gonić y poimáć/ á ľami ie ľkáráć/ ábo ľká=
37: ráć kázáć. Ale ftáło się iákom powieđział/ nieináczye iedno
38: iáko w leśie/ ábo ná puľczy: gdzie żadnego człowieká/ żadne=

39: go Przełożonego niemáľz. Cożeście tedy w ten czas o Prze=

40: łożeni czynili? Záprawdę Miłościwi/ sławni/ y Wielmożni

41: Pánowie/ bárzoście leniwi/ á to z wielkiem póľpolitem złem/

42: y przetoście ciężkiego karánia godni. Twoiá to tedy rzecz

43: ieft/ O Naiásnieyfzy Krolu/ tákie Vrzędniki y Przełożone/

F

Zamkom/

strona: 31v

O popráwie

Rzeczypóľpolitey

1: Zamkom/ Miáľtam/ y Powiátom dáwáć/ ktorziby pokoju

2: domowego wielce bronili. Co iefliże lię o to nieftáraľz/ vczyń=

3: że lepiey/ áby były rozpróľzone miáľtá/ y wľzytkie zgromáďze=

4: nia ludzkie/ żeby káďdy żywot fwoy wiodľ gdzieby mogľ: po=

5: niewaź do obronienia gárdľá niemáľz nic coby pomagáľo w

6: wielkiem zgromáďzeniu ludźi/ pod tákimi Stároftámi mie=

7: ľzkáć. O oľtáteczna nęďzo/ wtych domiech/ w tych Mieśćiech

8: kráinách/ mieľzkáć w ták wielkiej roľpuľności/ okrućieńftwie/

9: á niekárnóści. Ale iuź nárzekánia dofyć: podźmy dáľey.

10: Rozdźiał trzynaľty.

11: O Dozorcách Obyczáiow.

12: IEft teź/ mym zdánieľ/ y on vrząd Rze=

13: czypóľpolitey potrzebny/ ktorzyby dogľadaľ oby=

14: czáiow ludzkich. W onych ľtárodawnych Rze=

15: czáchpóľpolitych y Greckich y infzych narodow/

16: byli niektorzi Przełożeni co dogľadáľi dziećin=

17: nych obyczáiow/ drudzy niewieśćich/ á drudzy ludu póľpolite=

18: go: á od tych trzech vrzędow nád ktoremi Przełożeni byli/ y

19: przezwiľká mieli/ że iedne zwano **Paedonomy**, drugie **Gyneko=**

20: **nomy**, á infze **Nomophylaki** lubo ľtrofármzi/ ktorzi nietyľko pi=

21: łánych Praw/ ále y obyczáíow ludzkich doglądáli/ á do v=(*marg*) **Paedes** po Grecku
dźieci/ **Ginekes** niewiafty lubo żony/ **Nomos** vftáwá/ ábo zakon. **Fylakes**, ftrożowie. (-)
22: cźciwości przyftoyney przywodźili. Ludźie oni od Chrístu=
23: łá dálecy tego mnimania byli/ iż do ich Rzeczypołpolitey trze=
24: bá było tákich Vrzędnikow: zá ktorych boiáznią/ niegodźilo
25: się młodzieńcowi proznowác/ w domiech nierządnych ábo w
26: kárczmách záśiádác/ áni się grámi iákiemikolwiek báwić:
27: niegodźilo się niewieście/ ták w vbiorzech/ iáko też w inłzych
28: włzelákich fprawách/ gránic (iáko mowią) przestępowác:
29: muśiał Rádny Pan/ Sláchćic/ y wżytko połpolftwo powin=
30: ności fwey pátrzyć. My w Krześciáńfkiey **Rzeczypołpo**=
31: **fpolitej** [!] tákowych Vrzędnikow niemamy: á przetoż y ftáro=
32: świetłkiey oney kárności/ y obyczáíow ftegości/ więtfza poło=
33: wicá zginęła. Co ielliby kto był/ coby rozumiał tákí vrząd
34: być niepotrzebny/ ten (radbym) áby pilnie weyrzał w oby=
35: cźáie wíela ludźi bárzo zepłowáne. Naydzie tákiego w Se=
36: natorfkem kole/ ktory zániedbawfzy fprawiedliwości/ wotu=
37: ie ábo dla fwego/ ábo dla czyiego inłzego pożytku. Iesli od
38: niego będziefz pytał przyczyny tákiego wotowánia/ odpowie/
39: iż ná się ábo ná fwoie trzebá baczenie mieć. Ten/ áza niego=
40: dzień tego/ żeby go z łáwice rufzono/ ktory lepfzy rozumie być

pożytek

strona: 32

Księgi pirwfe.

32

1: pożytek niżli fprawiedliwość? Naydzie tákiego/ ktory zprzod
2: kow fwych ma bárzo wielką máiętność: ten nád ludźmi fwemi
3: beze wíze^{go} wftydu bárdzie rofkázuie: á cokolwiek mu się podo=
4: ba fwawolnego rospułtnie broi. Bo poddánemu niegodźi się
5: przeciwć Pánu/ áni go pozwác do Práwá. A więc ten kto=
6: ry fię ták nád poddánemi froży/ nie íesł godźien ftrofowánia

7: Dozorcy? Są między Stároftami nád Miáfty/ nád Powiá=
8: tami/ y nád Zamkámi/ ták Krolewfkiami/ iáko teź infzych
9: Pánów/ ktorzi zewfząd fzukáią drogi ábo przyczyny do łu=
10: pienia ludzi: Y owfzem y między temi ktorzi z łáfki opátrze=
11: nie iákie zá wysługi (iáko oni mowią) ná wieczność máią/ ná y=
12: duią fie/ ktorzi y ludzi/ y bydłá/ y rol y łák/ źle vzywáią: o kto=
13: rych y Krol nigdy niesłyfzy/ á vbodzy ludkowie nieśmieią fkar=
14: żyć. A więc się to y tym fucho odrzeć ma/ ktorzi tákowe rzeczy
15: broili? Ieft nád to y tákich wiele/ ktorzi fwoich rzeczy fpro=
16: źnie vzywáią/ we dnie y w nocy piją/ máiętność fwoię y bogá=
17: te oyczyfte imioná rofprafzáią: ktorzi iednák wedle obyczá=
18: iu náźnego o to niebywáią pozywáni. Lecź iefliźe to ieft
19: zpożytkiem Rzeczypośpolitey/ áby káždy rzeczy fwoich dobrze
20: vzywał/ á vzywáiąc mógł teź Rzeczypośpolitą kiedy podpo=
21: mágáć/ záilfeć ci/ ktorzi márnje vtrácáią máiętność/ godni fą
22: karánie od Dozorcow ábo Przełożonych zá to odnośić.
23: Naydzie nie iednego/ co okrom tytułu śláhectwá niema nic
24: czemby się zálećić ábo popifáć mógł: człowiek bez máiętności/
25: bez sławy: ná ktorego nic nie śieią/ nie źną/ dochodu teź źa=
26: dnego mu niepláćą. Ten pośpolicie sług nie=
27: máło y z końmi chowa: w iego domku nic niemáfz/ iedno ofz=
28: czepy/ przyłbice/ rufznice/ miecze/ y wśzeláka infza broń/ kto=
29: rá ieft ftráfzny wśzytkim fáfśiádom: groźi ránámi/ á odpowie=
30: da komu chce. Temu się źaden fáfśiad niemoźe oprzeć: bo kto
31: się báwi domowym gośpodárftwem/ trudno mu woiováć:
32: źaden go nieśmie pozwáć/ áni go Stároście oznaymić/ chybá
33: ten ktoby się chćiał ná iátki wydáć. Wiele ich do niego
34: przychodźi z pokorą/ przeprafzáiąc go w tem/ w czym mu ni=
35: gdy nieprzewinili/ ále co on fám zmyślił: á on czym dáley tym
36: fwowolnieyfy bywa. A więc tákí dźiw niema podlec kár=

37: ności Dozorcy? Spominają Historikowie/ ktorzy sprawy (*marg*) Valerius Maximus lib. 2.
cap. 4. (-)

38: Rzymkie^{go} Państwa wypisali/ przykłady łogię łrofowania y

39: kárności/ ktora bywała ná on czas. **Cornelius Ruffinus**, kto=

40: ry z wielką sławą dwa kroć był naywyższym Sprawcą y **Di=**

41: **ctatorem**, iż z dzieścią grzywien srebrá dał łobie naczynia ná=

42: robić/ iakoby dał zły wzor do zbytku/ rufzon był z kołá Senator

43: łkiego. **Duronius**, iż był łkáfował włtawę/ ktora była wczynio=

F ij

ná o po=

strona: 32v

O poprawie

Rzeczypospolitey

1: ná o pohámowaniu kofztownych kołacyi/ też był rufzon z rady.

2: **Liuius Salinator**, Klaudyulá Neroná/ z którym Vrząd trzy=

3: mał/ wyrugował/ że się był niešzczerze z nim poiednáł.

4: A tak/ trzebáby takich Dozorcow w káżdym Powiećie

5: dwu obráć: ktorziby pewnych czáfow/ czynili opyt y wywiá=

6: dowanie okołó obyczáiw ludzkich/ ábo y záchowania: iákim=

7: by się kto rzemiosłem báwił/ y czymby się żywił.

8: A proznuiące/ á żadney rzeczy wczíwey nie pilnuiące/ prze=

9: ciwniki cnoty/ żeby ábo łami karali/ abo Krolowi/ ábo inłzym

10: Vrzędnikom ná to wyłádzonym oznaymiáli: co się wždy ie=

11: dnák ielcze w łtaniech Duchownych y do tych czáfow zácho=

12: wuie: ktorych obyczáiw y záchowania Archidyakonowie łą

13: Dozorcámi.

14: Rozdział czternałty.

15: O Dozorcách Małżeńłtwá.

16: A To o włzytkich Dozorcách w obec: Z

17: ktorych ołobliwe trzebá przyłtáwiáć do Mał=

18: żeńłtwá. Bo ielłi w miešćiech káźde rzemio=

- 19: sło ma swoie stárzce/ dáleko więcey małżeństwam
20: mieć przyttoi/ ktore są namocniejszye towarzyt=
21: wa ludzkiego związki/ á święte dobrych ludzi źródła.
22: Wielkie niektorzi mężowie zwykli żonom swem czynić przy=
23: krości: ktore o nic namniey nárzekác ábo się wtkárzác nieśmie=
24: ią/ bojąc się więtżych trudności. Niewiáfty też/ zwłazczá
25: ktore w máietność y w przyziáioły są możne/ zwykły się hár=
26: dziey niż przyttoi przeciwko mężom záchowác. Niech się
27: przeto mąż y żoná stáráią o to/ áby z ośobámi niewstydliwe=
28: mi/ ábo iákokolwiek iednemu z nich podeyrzánemi/ obco=
29: wánia żadnego niemiewáli: áby biesiad/ kolácij/ y nieucz=
30: ciwych schadzek zániecháli/ zá niewiádomościá ábo też y nie=
31: przyzwoleniem małżonki swey (iefli małżonek) ábo y małżon=
32: ká (iefli to żoná czyni) áby okrom słuźney á dowodney przy=
33: czyny gdzie indzie okrom domu nienocowáli: by zásię ieden ná
34: drugiego zdrowie iákokolwiek nieczyháł: áby ieden drugiego
35: niebił: áby/ iáko wepółek żywot wiodá/ ták też wżytkie rze=
36: czy miedzy sobą spólnie w miłości znalzáli/ á iednem się ciálem
37: z stawáli/ to iest/ człowiekiem iednym/ iednego sercá y iedney
38: woli: aby się żoná ná mężá oglądála/ á w wczciwości go miá=
39: lá iáko głowę swoię/ á iemu się pomocnicá okazowála/ y do
40: chwalenia Bogá/ y do fzczeńliwego á spokoynego tu ná swie=

ćie ży=

strona: 33

Księgi pirwsze.

33

- 1: ćie życia: Zásię mąż áby miłował żonę iáko włafne ciáło/ á (*marg*) Efez. 5. wirz 25. (-)
2: owfzem ták iáko Chrístus miłuje Zbor swoy/ zá ktorego zbá=
3: wienie sam siebie wydał. Na ofáték/ niech oboie pomni/ że
4: rodzice swe/ y wżytkie przyziáioły opuścili dla związku mał=
5: żeńtwa: áby rozumieli że ten związek trzebá przekládác/ nád

6: wżelką infzą społęczność/ á wżelką miłość ludzką. Tym te=
7: dy społobem/ miłość małżeńka bywa zadržymána y záchowá=
8: na/ y od tego roście: á od rzeczy tym przeciwnych drobnieie/
9: rozrywa się y rozwiązuie. A przeto na łtrofárze należy/ do=
10: głądác życia y obyczáiw małżonkow/ iefliby zła onich sławá
11: byłá/ ábo się ieden ná drugiego fkárzył: iefli miłość/ powin=
12: ność y pomoc w małżeńckiem życiu łobie społęcznie oddawá=
13: ią: á gdzieby wtem ktora łtroná słábiáła/ áby nápomináli:
14: wyłtępne/ áby słowy/ ábo iákim infzym frożłzym obyczáiem ka=
15: ráli: vporne ábo zákámiále/ áby Vrzędowi oznaymili/ ktory
16: by ie słůžnym karániem do ich powinności przymusił. Nic
17: łwiętobliwego niemoże być w Mieście/ iefli ten społob życia/
18: niebędzie łwiętobliwie záczeń/ záchowan/ y vłtrzezon. A
19: ktore małżeńłtwo tego pilnie nieprzyłtrzega/ tedy to nietylko
20: łámym małżonkom/ y ich dżiatkam rozmaíte á niełkończone
21: mákuły przynosi/ ále y Zbor Boży y Rzeczpołpolitą plugawi/
22: á czyni ią obrzydłą/ nietylko łwego kraiu łudżiam/ ále y po=
23: łtronnym. Zás rozwody/ áza się niezdádzą być łmierci po=
24: dobne? A przetoż tem wiecey małżeńłtwá trzeba łtrzec/ żeby
25: nietylko od iákiew wády/ ále y od podeyrzenia były wolne.
26: Rozdżiał piętnafty.
27: O Dozorcách rzeczy przedáynych y myńce.
28: MAm też zá to/ iż nie iefł żaden/ ktoby w
29: tem wápił/ że Vrředniká takiego pilno trzeba/
30: ktoryby się ná rynku/ to iefł/ około tágow zá=
31: bawiał: ktoryby o wżytkich rzeczach/ tak tych co
32: się domá rodzą/ ábo ie czynią/ iáko też z inąd
33: przywieżionych/ dołtáteczną wiadomośc miał/ á cenę im we=
34: dle czáfu vłtawiał. Ná toby też niech pilnie baczył/ iefliby to
35: było z pożytkiem Rzeczypołpolitey/ iż iáko żyto/ y mokre rze=

- 36: czy wedle pewney miary przedawaią/ ták by też mięso/ fyry/
37: mąsło/ y infze tym podobne rzeczy ná wagę przedawano.
38: A naprzod: áby miał ná pilnem baczeniu rzeczy ktore przy
39: wożą y wywożą: áby doglądał/ iefli fą dobre y nienárufzone/ á
40: cenę iym vftáwiał. Częstośmy to widzieli/ że tak wielkie

F iij

mnoftwo

strona: 33v

O popráwie
Rzeczypospolitey

- 1: mnoftwo zboża od nas wywożono/ iż po wielkiem vrodzáiu/
2: wielki niedoftátek był v nas zboża: takže też y mięs/ y fyrow/
3: y infzych rzeczy. Bo ták iákmiarz bywa/ że drogość zboża
4: czyni też wfzytkich infzych rzeczy drogość. A przetoż Vrząd
5: ná to wyfádzony/ obaczywfzy vrodzay zboża/ á rozráchowa=
6: wfzy wiele zboża Rzeczpospolita ták dla siebie/ iáko dla przy=
7: chodniow potrzebuie/ niech poftánowi pewną liczbę wywoże=
8: nia/ żeby náfze polá niebyły komu infzemu rodzáyne/ á nam
9: płonne. Niech też y domá poftánowią cenę/ żeby ci/ ktorzi
10: obfitość máią zboża/ przedawaiąc drożey niż przyftoi/ maię=
11: tności vbogich ludzi nienifzczyli/ y rzeczy drugich niewzdra=
12: żáli. Bo iákom powiedział/ trudno bez tego ma być/ żeby
13: zá drogością zboża/ drugich rzeczy drogość niemiála przycho=
14: dzić. Służnie ma być chwalon on obyczay/ ktory się w wie=
15: lu Páńftwách záchowuie/ iż (gdy ktorey ćwierci roku żyto/ ábo
16: y infze zboże natánfze bywa) Vrząd fkupuie go bárzo wiele/ y
17: do mieyfkich fpiichlerzow dawa chowác: iż iefliby była od nie=
18: przyaciela niebezpieczność/ ábo się też ku iákiey drogości ábo
19: niedoftátku zboża fklániáło/ zázwdy bywa dobrze opátrzoná
20: żywność ludzka. Abowiem wiele Przekupniow chowaią
21: zboża ná długi czás/ áby ie zásię czáfu fwego drożey przeda=

22: wáli. Ale temu Vrząd rozumem fwym ząbieżeć może/ gdy
23: zboże przedtem tanie kupione z śpichlerzow wywozić/ á troche
24: drożey niż ie kupiono/ przedawác rofkaże. Bo y włyzytek zyfk
25: poydzie ná Rzeczpośpolitą/ y Przekupniowie mużą zboże tá=
26: niey przedawác gdy go będąie dofyc/ niżby przedawáli gdyby
27: go niewiele było. A ták/ y o to by poštánowieniá trzebá/ á ná
28: owo zbytnie wywożenie vmiárkowánia: ktorým wywożeniem
29: zda się iákoby pokarm z vft ludzi vbogich wydźierano: á iefli
30: nie to/ tedy przedsię wielka drogość ztąd roście. Nieznośna
31: ieft w tey mierze piekárzow y łzynkarzow przewrotność/ kto=
32: rzi po teyże cenie y chleb y piwo gdy zboże tanie przedawáią/
33: iáko y kiedy drogo. A nieznośnieyfza iefzcze ieft owych kto=
34: rzi Gościowi drożey przedawáią/ niżli fąśiádowi. Mowi
35: Bog do Izráelitow: Przychodniá niezáfmcífz/ áni złupifz/(*marg*) 2. Mofz. 22. wirfz 21.

(-)

36: boście y wy w źiemii Egipťskiej przychodniámi byli. Ale ono
37: iefzcze ieft nanieznośnieyfza iż ná Seymie/ ábo y ná onych miey=
38: fcách/ ná ktorých Krol z Pány Rádámi z wielkiem ziązdem
39: ludzi bywa/ dáleko drożey włyzytko przedawáią/ niżli ná in=
40: fzych mieyfcách. Bo gdyż tákowe Seymy dla Rzeczypośpo=
41: litey zbieráne bywáią/ tedyc to záprawdę ieft rzecz nieznośna/
42: żeby/ ábo Kupy w ten czás więtfze zyfk zbierali/ ábo ci wlyz=
43: tki potrzeby drożey pláciłi/ ktorzi o Rzeczypośpolitey rádzą.

Co się

strona: 34

Księgi pirwfze.

34

1: Co się powiedziáło o zbożu/ toż o wołku/ o łoiu/ o fkorách/
2: koniech/ wolech/ y o infzych rzeczách ma się rozumieć. Wiele
3: ich/ ktorzi wywożeniem tych rzeczy y lámii bogácieią/ y obfi=
4: tość do pošťronnych ludzi przenofzą: á w tem czáśie v nas

5: głód ná poľpolstwo/ dla niedośćátku y káždey rzeczy drogości.
6: Szynkarze wielkie⁸⁰ fwowoleńftwá vzywáią/ fáłfzuiąc á przy
7: práwuiąc winá/ y drogo łzacuiąc. A ták Vrząd ná to wy=
8: fádzony/ obaczywłzy nakład ktory oni czynią/ á dozwołiwłzy
9: im też słuźnego zyłku/ niech y cenę vftáwi/ y tákowe fáłfzerze
10: co przypráwuią winá/ karze. W kupowániu y przedawá=
11: niu ktorychkolwiek rzeczy/ ieřliby kto vmyřlnie iáki fáłfz vczy=
12: nił/ niech tego Vrząd nieprzepuřzcza. **Plato** w ſwoich Prá=
13: wách rofkázuie/ żeby ták Przedawcá iáko y Kupiec/ dzieięć
14: dni po przedániu ábo kupieniu rzeczy w Mieřcie zmieřkał/ ie=
15: řliby ſię iáki fáłfz pokazał/ ábo w rzeczy przedáney/ ábo w pie=
16: niądzách/ áby nágrodził řzkodę ten ktory ieýt ieřt przyczyną.
17: Zámilczenie też kážde/ ktore od ktoreykolwiek řtrony w ku=
18: pčzeniu vmyřlnie ku řzkodzie vczynione bywa/ każe kárác.
19: O tych przeto/ y o inřzych rzeczy przedawániu ábo kupowániu/
20: ma Vrząd pilny dozor mieć: rzeczy z inąd przywieźione ieřli
21: řá dobre oględowác/ cenę im vftáwiác/ wřzytkich rzemieřni=
22: kow robotę řzacowác. Ow też obyczáy/ że ieden zákupuie iáki
23: towar po wřzytkiem Páńřtwie/ áby řam przedawał/ á ztąd
24: wielki zyłk miał/ trzebá zniřzczyć/ á pod wielkimi winámi te=
25: go zábronić: bo zá tym zákupowániem zbytnie wielka cená
26: w rzeczách nářtawa/ gdy ieden ábo kilka ich názbyt bogáćieią/
27: á wiele ich vbożeie. A to hándlowánie zákupniow/ dla te=
28: go ieřt wielce řprořne/ iz kupuią towáry/ żeby ie záię dla zyłku
29: przedáli/ też á nie inřze/ by namniey ich niepolepřzywłzy: tedy
30: ábo przedawcę ořzukáią/ ieřli tániey niřli słuźno ieřt v niego
31: kupią/ ábo Kupcá/ ieřli mu drożey przedádzą/ ábo obudwu:
32: A choć też áni tego áni owego nieořzukáią/ wřzákże chęć oná
33: kupowánia towáru/ nie dla vzywánia/ ále dla zyłku/ przedię
34: wyřtěpku niemoże być prořna: bo to idzie z łákomřtwá/ ktore

- 35: ieft wiela złości mątką. Robi ich tą wadą wiele/ ále niem=
36: niey owi co dzieięćinami kupczą: á zwłazczáz/ co się prze=
37: zwifkiem Kupcá y Liczmana bárzo brzydzą: ktorzi lámą tyl=
38: ko zyfkú chćiwością przywiedźieni/ czáfu zniwá zákupią dzie=
39: sięćiny: ktore/ chocia się nie lepfze ftály niżli pirwey/ y cho=
40: ćia iych ná infze mieyfcá gdzieby był zboża niedoftátek niezáwie
41: ziono/ ále ná temże mieyfcu gdzie ie kupili/ á przedsię ie póspo=
42: lićie iuz gorfze y wytárte przedawáią/ y wielki ztąd zyfk mie=
43: wáią. Ale co infzego ieft Kupcem być/ ieśli nie to? Nieło=

F iij

kiećci/

strona: 34v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: kiećci/ iáko póspolicie mnimáią/ ktorym kto mierzy sukno/ ále
2: zyfkú chćiwość/ ktora ćię do kupowánia y przydawáni záwo=
3: dzi/ Kupcem czyni. Ktorey áza niemálfz w tem fprofnem á zy=
4: fku pełnem dzieięćin zákupowánium? Częfto się to trafia/ iż
5: dzieięćiná przez czwarte y piáte ręce kupujących y przedawá
6: iących przeydzie/ niżli się onym w ręce doftánie ktorzi iey vży=
7: wác będą. A to ieft rzecz nanieprzyftoynieyfza/ iż ci ktorzi
8: nierobią/ pod zasłoną tego/ że Pány fą kmiotkow fwych/ y rze=
9: czy ich/ pot ich odkupią/ ktory ábo imże lámym/ chocia czá=
10: fem y do tego przymufzonym/ nátychmiaft drożey przedawá=
11: ią/ ábo komu chćą. A vbodzy kmiotkowie/ ktorzi cały dzień
12: prácuiąc vpalenie słoneczne ćierpieli/ z rąk onych okrutnych á
13: drapieżnych Hárpiy wfzytkiego pátrzyć muřą. Coż tedy zá
14: dźiw/ ieśli y lámimi kmiotkowie źle żywą/ y ták wielka wfzytkich
15: rzeczy drogość roście? Tácy to fą Kupcy/ iákie Chryzoftom
16: święty z Kościoła Bożego każe wyrzucác: ktorym Cefárkie (*marg*) 8 8 d. eijens. C. nego.

- 17: Prává Rycerŕkiego ŕtanu bronią: ktorým máiętność odehy=
18: mowác/ á ná wieczne czáfy z źiemie ie wywoływác rofkázuią.
19: Lecź tenże Chryzoŕtom ŕwięty/ nie ty Kupce gáni/ ktorzi z i=
20: nąd towáry/ żywnośći ludzkiej y Rzeczypoŕpolitey potrzebne
21: przywoźą: nie gáni hándlu tych/ ktorzi kupuią tákowe rze=
22: czy/ ktore záfie vcźyniwŕzy ie pracą ŕwą y dowćipem lepźe/
23: przedawáią: ále ony gáni/ ktorzi kupuią rzeczy/ á teź rzeczy/
24: záfie drożey przedawáią/ niczem ich niepopráwivŕzy/ áni
25: prace około nich podiáwŕzy. Ia záprawdę tákie oŕzufty/ rádfzey
26: bym łupieżcámi niźli kupcámi názwał/ á ten ich towar łupem.
27: Bo cí y przedawáiącym y kupuiącym ŕzkody czyniá/ cí nie=
28: dopuŕzczáią vbogim ludźiom/ áby rzeczy ku żywnośći potrze=
29: bne/ zá ŕlufzne pieniądze kupowáli: cí drogość żywnośći y in=
30: ŕzych rzeczy czyniá/ godni/ áby byli z Rzeczypoŕpolitey wyko=
31: rzenieni/ dla ktorych Rzeczpoŕpolita ták wiele ŕzkod ćierpi.
32: Niech przeto będá Kupcy/ ktorziby przywoźili towáry nie
33: ná zbytek áni ná pompę wymyŕlone/ ále ku vcźciwemu/ trze=
34: źwemu/ á poźytecznemu Rzeczypoŕpolitey vzywániu potrze=
35: bne: ktorych gdyby bylá cená ŕlufna poŕtánowioná/ byłoby
36: to z poźytkiem Rzeczypoŕpolitey. To niech będzie doŕyc o
37: Kupcách y zakupniách.
38: Z ŕtrony myńce/ trzebá ná baczeniu mieć/ y cáyg/ y wagę/
39: y kŕtałt poŕpolity. Pirwŕzych dwu rzeczy nieledá iáko po=
40: znác/ y niepilnuią tego w máłych pieniądżách: tę trzeciá łá=
41: cno obáczyć. Ale iź niektore poŕtronne narody/ wyobráżenia
42: náfzych pieniędzy náŕladowáły/ á tym ŕpoŕobem/ ŕwoie do nas
43: przynieŕli/ trzebá w to pilnie weyrzeć/ ieŕliby to z poźytkiem

Rzeczypo=

- 1: Rzeczypospolitey było/ áby náłzey monety kítał ábo wyobra=
- 2: żenie odmieniono: bo inżym łpofobem/ trudno mamy obcey z=
- 3: tąd zbyć. Zá ftarych ludzi bywáło/ iż kto fáłszywą mone=
- 4: tę kował/ pułzczano go miedzy okrutne żwierzętá/ iefli był
- 5: wolny: á iefli niewolnik/ tedy go ná gárdle karano.
- 6: Byłáby też rzecz bárdzo pożyteczná/ náleść do tego drogę/
- 7: áby pieniądze zá gránice niebyły wynośzone: co ledwieby iná=
- 8: czey mogło być/ iedno kiedyby ie drożey szácowano niżli kofztu=
- 9: ią: ále zásię niewiem iefliby to było z pożytkiem Rzeczypospo=
- 10: litey. Ci ktorzi w Rzymie/ ábo w inżych żiemiách łpráwy
- 11: iákie máią/ bárzo wiele złotá od nas wynośzą. To iefli zgoła
- 12: niemoże być zápowiedziano/ wżákże w tem pomiárkowanie
- 13: iákie vczynić/ bárzoby dobrze było. Ták wielka ieft łwa=
- 14: wola v nas wżácowaniu pieniędzy łostronnych/ ták złotych
- 15: iáko y łrebrnych/ że nigdzie indzie więtfza nieieft. Ná każdá
- 16: ćwierć roku ceny ich przybywa/ gdyż wagi ich nic nieprzybywa.
- 17: Przyczyny tej rzeczy rozni ludzie rozne być powiedáią. Ale iefli
- 18: nas nierużza káżdey rzeczy ták łpospolitey iáko y włafney vtrá=
- 19: tá/ ktora zá tákimi pieniędzmi do nas przychodzi/ coby nas
- 20: inżego miáło więcey rużzyć/ do pohámowania tey zbytney łzá=
- 21: cowania wolności/ á do łpostánowienia pewnego łzácunku/ is=
- 22: cie nie łácno to powiedzić. A ták/ iefli się zda/ y to niech bę=
- 23: dzie Vrzędowi ktoremukolwiek łwiefłkiemu poruczono.
- 24: Rozdział łzefnáfty.
- 25: O Rządźcách/ albo o Dozorcách Domow/ y budowánia.
- 26: DOglądanie gmáchow/ Zamkowych/ Ra=
- 27: tufznych/ y inżych domow tak łpospolitych/ iáko
- 28: też káżdego włafnych/ wedle náłzego zwyczáiu/
- 29: bywa poruczone tym Vrzednikom/ ktorzi do cze=
- 30: go inżego łpostánowieni łą.

- 31: Przed láty wonych wielkich mieściech byli ofobli=
32: wi Vrzędnicy/ ktore zwano AEdiles/ iákoby Dozorcy domow:
33: bo ci doglądáli/ áby były cáte domy y chędogie/ fpofo bu=
34: dowánia zámierzáli/ przekopámi y wálmi/ nietylko Miáftá/ á=
35: le też polá otaczáli/ á tym fpofohem czynili obronę kráiny fwey
36: przeciwko naiázdom nieprzyaciélfkiem. Tákże też mieli w=
37: fwey mocy/ rury mieyfkie/ ktoremi wodę do miáftá prowadzo
38: no/ nápráwowánia drog/ y mofty/ ktore budowániem y chę=
39: dogiem drzewy zdobili: wychody wychędázác rofkázowáli:
40: zdrowie ludzkie na bączności mieli: morowe powietrze/

F v

wedle

strona: 35v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: wedle przemożenia dowćipu ludzkiego/ oddaláli: ábo iefli iá=
2: ko się trafia/ záięło się/ mieli pilne ftáránie/ żeby wśzytkie=
3: go Miáftá nie opánowáło: á przetoż y on dom zaráżony zám=
4: knąc/ y ludziam ábo się z te^{go} domu nieukázowác/ álbo fie tedyż
5: z miáftá precz wynośic rofkázowáli: rozumiejąc to być lepřą
6: rzecz/ niżby iádem powietrza wśzytko miáfto zaráżic fie miáło.
7: Tych też był Vrząd dopátrowác/ áby się domy álbo niezápá=
8: láty/ álbo iefliby się zápáliło/ áby się ogień niefzyrzył: mieli też
9: zwirzchność nád ftrażą nocną/ ktora pilnowála/ żeby złodzie=
10: ie/ ábo infzi ludzie źli fzkody iákiey nieczynili: á zwłáfczá/ áby
11: przez zdráde czyię/ ábo ziákiey przygody ogień nie był záłożon/
12: á záłożony mocy niewziął. W póftronnych ziemiách frodze
13: to karzą/ gdyby kto czáfu zápalenia domu nátychmiałt nie=
14: przyfzedł z wiádrámi/ y z infzem nacźyniem do gáfzenia ogniá
15: potrzebnym. V nas więtfzá część ludzi/ ábo do ogniá przy=
16: chodzi tylko dziwowác się/ ábo zániedbawłzy domu fásiec=

17: kiego/ rzeczy łwe wynofzą. A dla tego też rzadko się w Pol=
18: łzce trąfi táki dom/ ktoryby przez trzydzieści lat w całofci
19: trwał: máło nie włzytkie Miáftá y wśi w koło wygorywáią/
20: á zás znowu ie buduią. Lecż tákowa około gáfzenia
21: ognia niedbáłość/ znośnieyřzaby byłá w onych kráinách/ gdzie
22: ábo ludzie z kámienia domy buduią/ ábo się pijańftwem nie=
23: báwią. Ale v nas/ gdzie máło nie włzytko budowanie drze=
24: wniáne/ y bárzo máło ieft ludzi/ ktorziby trzeźwość miłowáli/
25: dziwna rzecz/ czemu ták wielką około gáfzenia ognia niedbá=
26: łość Vrząd ćierpi. Tákowe częfte požogi słuřznieby Dozor=
27: ce budowania miály do tego przywodzić/ żeby oni tey drogi
28: łzukáli/ iákoby z cegły murowáne domy były: czegoby iednák
29: łącno dokázác mogli/ kiedyby był doftátek tákich rzemieśni=
30: kow/ ktorziby tákową máterią/ ponieważ iey włzędzie ieft do=
31: łyc/ gotowáli/ á włzytkie do budowania ábo murowania po=
32: trzeby pogotowiu mieli: byłáby to rzecz bárzo pożyteczná/
33: y dla teráznieyřzych ludzi/ y dla potomkow. Záprawdę kie=
34: dyby to weřło w obyczáy/ áczćiby więcej kofztowáło murowá=
35: nie/ ále łam pożytek niepomáľuby kofztu wielkość nágradził:
36: Ponieważ iednák/ gdybyř ráchowáł to co kofztuie nowe budo=
37: wanie po zgorzeniu pirwřzego/ nálazľbyř że dáleko więcej ko=
38: łztu wynieřie/ niřliby wyniořło murowanie ná wieki trwáią=
39: ce. A mowię tu o budowaniu tákiem/ ktoreby y ściány mu=
40: rowáne/ y pobicie z dáchowki miáło. Bo ogień lataiący/ nie
41: łącno dáchowką przykryte dáchy zápála. A iefliby co łzko=
42: dy ogień vczynił/ toby się iedno temu domowi przytráfic mo=
43: gło/ w ktoremby się ogień záiał. To tedy niecháy będzie o

Dozor=

- 1: Dozorczách domow y budowánia/ y o ich wrzędzie.
- 2: Rozdział siedmnafty.
- 3: O Wrzędzie/ kteryby się o domowy pokoy ftárał/ proznuiące z Miáltá
- 4: wyganiáiąc/ á pijáne y hułtaie karząc.
- 5: TAK ieft wielkie ná wftykch mieyfcách
- 6: proznuiących/ pijánic/ y hułtaíow mnoftwo/ iż
- 7: ielli chcemy w tey mierze dobrze Rzeczpoftolitá
- 8: opátrzyć/ trzebá zeby był ná to poftánowiony o=
- 9: łobliwy Wrzędnik/ kteryby z ceklarzmi (ábo iákie
- 10: mikolwiek inźemi ofobámi) we dnie vlíce obchodził/ á w no=
- 11: cy miálto wftydzie náwiedzíl/ doglądáiąc domow ktoreby po=
- 12: deyrzáne miał/ á kárnościby pilno przyftrzegał: ty ktorziby
- 13: się w chodzeniu y w poftáwie niewftydliwie fprawowáli/ w
- 14: nocy (kiedy wftytcy fpiá) przechodząc się/ wołanieby czynili/ w
- 15: máłzkáry się vbrawfy do domowby się cudzych wdźieráli/ á
- 16: ktemu też y koftyry/ áby ten vrząd imał/ y ładzał. Lecż y o=
- 17: no záifte niema być ćierpiano/ zeby biefiády ábo hoynieyfe ábo
- 18: dłuźze niźli przyftoi były fprawowane. Wftytcy proznuią=
- 19: cy y pijánice frodze máią być karáni. 1 Bo z zániedbánia
- 20: fkromnego chodu/ á z nieprzyftoynych fkokow y poftawek/ iá=
- 21: kie poftpolície w tańcách czynią/ pochodzi y moc bierze niewfty=
- 22: dliwość/ dobrym obyczáiom niefprzyiázna. 2 Nocne bie=
- 23: gánia y wołania/ imo to/ iż vcźciwym obywatelom pokoy y
- 24: odpoczywánie przekaźáią/ obracáią się też w wielkie zgiefki/
- 25: pokoiowi mieyfkíemu przeciwné: á częftokroć chorym y po=
- 26: łožnicám ftráchy zádawáią. 3 Nuź profzę/ á co zá pożytek o=
- 27: wych máłzkárnikow/ ktorzi gdy niehcą áby ie poznano/ biegá=
- 28: iá po vlicách y poprzecznicách: ná cudze domy náchodzą/ á tym
- 29: obyczáiem álbo iáką korziść łowią poftzeptem/ ábo milczkiem
- 30: koftkami gráiąc: ábo fkaczą/ ábo igráią/ ábo fprofnie á nie=

- 31: wtydliwie mowią? Zadnego w ten czas niebywa baczenia/
32: ná pogłowie/ ná wiek/ y ná mnińanie o kim przyſtoyne. Mie=
33: ſza ſię y zrownywa ſie wſzytko. A coby komu nieprzyſtało mo=
34: wić ábo czynić kiedyby go znano/ to ſię mu zá máłzkárą godzi.
35: Bo máłzkárą/ roſpuſzcza wſzytkim bez bráku/ do wſzelákicy nie
36: wtydliwoſci wodze: á ono iáko rozumieſz iż tá máłzkárą dawa
37: wſzytkim ludziam złoſciwym wolnoſć// dumáć co złego á
38: ná zdrádzie táiemnie co czynić? 4 Igry wſzelákicy/ ktore=
39: mi pieniádze ábo ſię márnice tráca/ ábo nieſpráwiedliwie by=
40: wáią nábywane/ máią być z Rzeczypoſpolitey wygládzane:

iáko ſą

strona: 36v

O poprawie Rzeczypoſpolitey

- 1: iáko ſą kárty/ wárcaby/ koſtki/ y inſze tym podobne. A prze=
2: toż máią być wſzyticy karáni/ y ci ktorzi tákowemi grámi ná
3: máiętnoſć cudzą czyháią (bo pożądáią/ á wydzieráią cudze) y
4: ci ktorzi tráca rzeczy ſwe/ ktore było ná potrzeby ſwe lepiey
5: obrocić. 5 A áczkolwiek ſchadzki y bieſiády vcziwe nie=
6: máią być zábraniáne/ wſzakze w nich ma być znáczna ſkrom=
7: noſć/ á miára ma być záchowaná. A ták/ názyt koſztowne
8: potráwy máią być zákazáne: ktoremi wytrawioná á wyniſzczo=
9: ná bywa ofob proſtych máiętnoſć/ nietylko im ſámym/ ále y
10: Rzeczypoſpolitey potrzebna. Bo niebez przyczyny to powie=
11: dáią/ że ſkromny ſzáfunek ieſt wielki dochod. Ieſt też ten (*marg*) Cicero in Paradox. (–)
12: wſzędzie obyczay/ że ná weſela wiela ludzi proſzą: ktorym y ro=
13: ſkoſzne potráwy dáią/ y tańcow dozwalaia. Lecż ná tákich we=
14: ſelach/ trzeba myſlić o dobrodzieyſtwie Bożem/ ktory małżeń=
15: ſtwo ku rozmnożeniu narodu ludzkiego poſtánowił. A prze=
16: toż/ y dzięki wielkie Pánu Bogu máią być czynione/ y Modli=

17: twy przydawáne/ áby nowym małżonkom zdarzył ten łtan ży=
18: wotá naświétfzy: á takowe vcžty łkromnie á trzeźwie máią
19: być łprawowane/ y rozmowy z vcžciwością máią być czynio=
20: ne/ á od tańcow włzeláki zbytek ma być oddalon. A niema
21: być ciarpian ow obyczay/ gdy Pánienki w tańcu przykro obrá=
22: cáią/ zá ktorem obracáaniem/ y części ciála ktore máią być zá=
23: kryte odkrywáią się/ y poštává takowa łkłania się ku łprośno=
24: ści y nierządności/ ábo iurności. A przetoż y to karaniu v=
25: rzędowemu podległo. 6 Kárcžmy winne y piwne/ ábo wy=
26: głądzone/ ábo Mielzczánom zápowiedziáne być máią. Lu=
27: dzie proznuiący cały dzień wnich przeleżą/ piją/ á żywą z nie=
28: rządnicámi bárzo rośpułtnie: dzieweczek y niewiałt vcžciwych
29: pod zasłoną tańcu ábo iákíey inłzey gry do siebie prołzą/ á w=
30: ten čás się o ich łtáteczność pilno łtáráią. A gdzież więcej
31: łwarow/ guzow/ ran/ ochromienia/ zábijánia przytrefia się
32: iáko w kárcžmách? Czemu ráczey mielzczánin/ ábo ktory=
33: kolwiek obywatel/ niemiałby kázác w dom łwoy tak wiele wi=
34: ná ábo piwá z kárcžmy przynieś/ iákoby iemu y czeládzi iego
35: było dofyć? niechby w domu z czeládzią żył: niechby gołpo=
36: dárłtwá pátrzył/ á czeladkę włzytkę w powinności ich zádzier=
37: zawał. A w kárcžmách niechby tylko gołciom á przychodniom
38: wolno było do czáfu zmiełzkác. Boć ie ztąd gołcinnemi do=
39: mámi zową/ że do nich z drogi gołcie z łtępuią. Gołciom te=
40: dy á przychodniom niech wnich wolno będzie przebywác/ nie=
41: tubylcom ábo obywatelom: Wiele rzemieśnicžych Miłtrzew/
42: bárzo rzadko łiadáią ná łwych wárłtácíech: chowáią vcžniow
43: ábo towarzyłzow niemáło/ ktorzi w niebytności miłtrzew le=

niwo á

- 1: niwo á niedbále robią. Gdyby łam Miłtrz ząwždy był przyto=
2: mnie więceyby roboty zdwiemá odpráwił/ niż w niebytności
3: łwey z dzieściącią odpráwiue. Przeto y ci do powinności łwey
4: máią być przymuśzeni/ áby mnoŃstwo proznuiących Rzeczypołpo=
5: litey nieobciążáło. 7 Owym teź piełzym żołnierzom/ ktore
6: draby zowiemy/ niema być táka łwawola dawána/ iż połpo=
7: lićie żebrzą: Bo iych wiele chodzi proznuiąc: żadną się rze=
8: czą wczćiwą niebáwią/ iedno tylko pijańłtwem/ żebráctwem/ á
9: táiemnym łupiełtwem. 8 To mowię o ludziach niewolni=
10: czego przyrodzenia/ ktorzi niemogą być niczem inłzym w po=
11: winności zątrzymáni/ iedno łtráchem á karániem. Lecź łlá=
12: checkiego przyrodzenia łudzie/ tym łpołobem od proznowánia
13: do roboty będą pobudzeni/ iefli pilnie z łobą będą wwąźác/ że
14: Pan Bog ták ná pocźátku łwiátá połtánowił/ áby włzytcy chleb(*marg*) 1, Moiz. 3. wirłz
19. (–)
- 15: iedli wpoćie czołá łwe^{go}/ áź się wrocą do źiemi z ktorey połzli.
16: Y zda łię że to narodowi łudzkiemu dano zá winę dla grzechu.
17: Ale y przed zgrzełzeniem łkoro człówek był łtworzon/ tym
18: łpołobem był w ráiu połtánowion/ áby go rozrabiał/ á o niem
19: pilność miał. Bo y tá członkow człowieczych rozmái=
20: tość/ nie ná proznowánie daná iefł: ále iáko ptakom łkrzydłá
21: do latánia/ ták człówekowi dáne łą członki do roboty/ iáko
22: nacźynie. Y myłłi ciáłá náłzego czerłłtwieią y łtwier=
23: dzone bywáią pracą: Zás proznowánim nıkczemnieią y wię=
24: dneią. Tá k bárzo dla robot vrodźiliłmy się/ iż kiedyby=
25: łmy się pocźciwą iáką robotą niezábawiali/ wnet się łkłania=
26: my do iákiegołkowiek wylłępku. Trzebá tedy przyzwycźáić
27: się pocźciwem robotam: á to trzebá robić/ coby się ku poźy=
28: wieniu przygodźić mogłó. A przetoź y Páweł łwięty Zbo= (*marg*) 2. Theł. 3. wirłz 10.

29: rowi Theſálonickiemu to poſtánowił/ ieſliby kto robić nie=
30: chciał/ áby też y nieiadł. Y Dawid Krol powieda/
31: że on będzie ſzczęſliwy/ y dobrze mu ſię zdárzy/ ktory z pra=
32: ce rąk ſwoich żywność ma: dawáiąc iáśnie znáć/ że to ſą nę=
33: dznicy/ y miedzy błogóſłáwione niemáią być liczeni/ ktorzi ſię
34: karmią pokármem pracą rąk cudzych nábytym. A iáko ieſt
35: ſzyrokie prac ludzkich pole/ łácono obaczy ten/ ktory w potrze=
36: by żywotá ták tego iáko y onego przyſzłego pilnie weyrzy.
37: Boć y ſercem ábo myſlą y ciáłem pracowác trzebá/ kto ſię do
38: żywotá błogóſłáwionego mocnie bierze. Tąć oboią pracą
39: ludzie nie leniwi zábawiáią ſię/ á iedną z tych vpracowawſzy
40: ſię do drugiey ſię ſkłániáią: áby temi przemiánámi y vlzenie
41: poczuli/ y ochotnieyſzemi ſię wrocili do tey prace od ktorey o=
42: defzli. Lácedemoniánie żadnego leniwie á źle żywącego nie=
43: bráli áni w towarzyſtwo/ áni do ſpolney igry/ áni do żadney

G

zabawy

strona: 37v

O poprawie
Rzeczypoſpolitey

1: zabawy ktora z przepracowaniem ciála ludzkiego przychodzi/
2: nierzkąc żeby iy do iákiey zacnieyſzey życia ſpołeczności brác
3: mieli. Bo tym lekárſtwem obywátele ſwe do miłości y do=
4: ſtępowania cnoty pobudzáli/ y w tem zátrzymawáli. Sum=
5: má tego/ poniewáz proznowanie wiela złego vczy/ á ná
6: wſzem ludzi wátli/ przeto wſzytcy proznuiący máią być ábo
7: z Rzeczypoſpolitey wygnáni/ ábo karáni. A niewiem gdzie
8: by á wktorem żywoćie mogła być wietſza wolność proznowá=
9: nia/ iáko v dworow wielkich Pánow: gdzie bywa bárzo wielkie
10: ſług mnoſtwo/ á daleko ich wietſza część/ ktorzi nic ſtáteczne=
11: go niemáią coby robili. tylko co chodzą zá Pánem ſwym: kie=

- 12: dy gdzie idzie prowadzą go/ gdy nie ná pokoiu ieft/ ftoią przed
13: nim/ všmiecháiąc się/ pochlebuiąc/ słowá y vczynki wřzytkie
14: Páńskie pochwaláiąc/ á rzkomo się iym dźiwuiąc. A
15: fkoró Pan wnidzie ná pokoy/ ábo się fprawámi iákiemi fwe=
16: mi zábáwi/ oni wřzytcy proznuią: ktore proznowánie dawa
17: im przyczynę ábo drogę do fprofnych gier/ do pijańftwá/ y do
18: infzych fpraw człowiekowi nieprzyftoynech. Przeto trzebá ży=
19: wotá dworzáńskie⁸⁰ dobrze popráwić/ wedle tego fpořobu iáko
20: fmy wyżřzey nápiřáli/ á káždemu Pánu wedle ftanu iego pewná
21: liczbę sług zámierzyć/ áby nád nię więcey sług nie chował.
22: Rozdział ófmnáfty.
23: O Dozorćách ludźi vbogich.
24: LEcz iáko ludźie ktorzi się do roboty go=
25: dzą od żebrániny máią być odpędzáni/ tak zařię
26: ktorzi fą prawdźiwie vbogiemi/ á fchodźi im y
27: ná řilách y ná żywnořci/ máią być opátrzeni/ áby
28: y domy pořpolite były im pořtanowione/ y wřzel=
29: kie potrzeby do żywnořci naleźące áby iym dawano. Są le=
30: pak niektorzi vbodzy co w fzpitalách mieřzkáią/ tám się żywią/
31: y tám ie opátruią: á drudzy po vlicách się przechodząc żebrzą:
32: drudzy fą ktorzi w chářupkách fwoich mieřzkáiąc/ fwoie/ y do=
33: mownikow fwych potrzeby/ iáko mogą opatrzáią. Ná ty
34: wřzytki Vrząd ma pilne baczenie y dozor mieć/ žeby ludźi nie=
35: ofzukawáli zmyřliwfzy fobie iáką niemoc/ ábo vbořtwo. Lecź
36: ktore obaczą być do roboty godne/ niech ie przymuřzáią robić.
37: Ieřliby niechćieli/ niechby z miářtá byli wygnáni. Co y o cu=
38: dzych żebrakoch ma być rozumiano/ žeby y oni do fwoich miářt
39: byli odřyláni. Abowiem godźi się/ žeby káźde zgromádenie
40: o tych řtáranie miářlo/ ktorzi ábo się wniem vrodźili/ ábo dłu=

- 1: go mieŝzkáli/ żeby dla niedoŝtátku żywnoŝci/ ábo ktorých in=
- 2: ŝyých rzeczy niepomárli. Bo trzebá wiedzieć káźdego vbo=
- 3: ŝtwá ŝpoŝob ábo przyczynę. Bo ci ktorzi zá złą ŝprawá ŝwą
- 4: máiętnoŝć ŝtráćili/ ácz máią być ćierpieni miedzy vbogiem/ y
- 5: trzebá o nich myŝlić/ żeby od głodu niepomárli/ ále y żywnoŝć
- 6: ŝkromniey iym ma być dawána/ y pracámi trzebá iym doku=
- 7: czáć żeby y ná przykład byli drugim/ y ŝámi ŝię wyŝtrzegáli/ á=
- 8: by w więŝze wyŝtępk/ y záŝię nie w pádli. Ktorzi dla niemo
- 9: cy ábo inŝzey nędze/ ábo iákíeykolwiek przygody w vboŝtwo
- 10: w pádli/ ná ty trzebá mieć więŝze baczenie. A tym ktorzi
- 11: w cháłupách ŝwych żywią ŝię/ opátrzáiác iáko mogá ŝwoie/ y
- 12: domownikow ŝwych potrzeby/ máią być ábo polá niedrogo ná=
- 13: ięte/ ábo tákowe rzeczy poruczone ktoremby sproŝtáli/ ábo iá=
- 14: kie inŝze drogi do zyŝku máią być podáne. Dźieweczki teź v=
- 15: bogie/ máią być poŝágiem iákimkolwiek opátrzone/ y zá mąź
- 16: wydawáne: áby prze niedoŝtátek nie ŝtráćily wŝtydu. Owi że=
- 17: bracy hultáiówie/ niewiem ięŝliby mieli być ćirpiáni: Bo zwy=
- 18: kli pod zasłoną żebráctwá wiele złego broić/ dopuŝzczáiác ŝię
- 19: złodźieyŝtwá/ męźoboyŝtwá/ y inŝzych ŝproŝnych wyŝtępkow.
- 20: Lepieyby żeby ie dano do ŝpítalow/ gdyby iedno tácy byli żeby
- 21: robić niemogli. Są máło nie w káźdem mieŝcie dochody ro=
- 22: czne/ náznáczone vbogim: ktore ięŝliby były mnieyŝe/ niźliby
- 23: wŝytko vboŝtwo wychowác mogły/ tedy ich trzebá tym ŝpoŝo=
- 24: bem przyczynić. Naprzod gdyby káźdy wiáł nieco ŝwych ná=
- 25: kládown/ á zwłáŝczá tych/ ktore ŝię do zbytku/ do pychy y ná=
- 26: dętoŝci ŝklániáią. Záprawdęć chce tego po nas Chriŝtus/(*marg*) Luk. 16. wirŝ 9. (-)
- 27: żebyŝmy ŝobie czynili przyiáćioły z bogactw niepráwoŝci/ kto=
- 28: rziby nas przyięli do namiotow ŝwych. Mamy przeto wdźielác

29: rzeczy docześnie tym/ ktorzi nas do wiecznych domow przy=
30: iąc máią. Co záprawdę naywięcey przyłtoi czynić tym/ kto=
31: rzi z tego świata przechodzą do onych domow/ áby y oni zołtá=
32: wowáli nieiáką cząstkę máiętności łwey/ tym przyaściołom
33: łwoim. Są ci/ ktorzi ná okazały pogrzeb wielki kofzt y na=
34: kład każą czynić: áleć záprawdę ci/ ktorzi ná ołtátecznem łto=
35: pniu żywotá łwego łą/ ci chwały y sławy od Bogá czekác má=
36: ią/ nie od ludzi. Potomkom też przyłtoi/ áby onych ktorzi z
37: tego świata łchodzą/ prowadzili nie okazałością bogactw á=
38: bo pychy/ ále vczynkami z miłości pochodzącemi/ przez ktore
39: przychodzą ludzie do Krolełtwá niebiełkiego. Ktemu też/ y
40: Biłkupow máiętności łtárodawni ludzie ták dzielili/ że czwar=
41: tą część dawáli ná vbogie. Niechby ich przeto wtem Vrząd
42: nápominał. Záprawdę ci/ ktorzi niedawáią/ y nieczynią
43: co powinni/ Bogá będą mieli mścićielem. Iest obyczay/ że ábo

G ij

w Koście=

strona: 38v

1: w Kościelech/ álbo ná onych mieyłcách gdzie się częłto ludzie
2: zbieráią/ łtáwiáią łkrzynki dla vbogich ludzi. A ták niechby do
3: nich káždy kładł/ ileby mu iego pobożna chęć porádziłá. Ro=
4: zmnoży Pan Bog tákowe iáłmużny: y dawáiącym/ że im zá=
5: wždy będzie dołtawáło zkądby dawáli: y biorącym/ iefli będą
6: łkromnie prołić/ pobożnie brác/ á miernie tego vzywác. Bo
7: to łą Boże dáry/ ktory gdy rękę otworzy/ bywa nápełnioná
8: włzelka rzecz błogosłáwieńłtwem. Lecz to po nas chce mieć/
9: áby ci ktorzi dawáią/ ochotnie to czynili: ktorzi biorą/ áby v=
10: znawáli dobrodzieyłtwá Boże/ dziełkowáli/ á vłtáwicznie łie
11: modlili/ ták zá się/ iáko też y zá dobrodzieie łwe. A táko=
12: wych vbogich żywność niech niebędzie áni rołkołzna/ żeby ztąd
13: nieprzyzwyczáili się źle czynić/ áni też ták łkapa/ ktoraby led=

14: wie połowicę głodu odiać mogła. Bo chorzeie y wątleie tak
15: ciała iako y myśl od niedoftátku pokármu. To też trzebá pil=
16: nie opátrzyć/ áby od proznowania nie znikczemnieli vbodzy/
17: ále káždyby niech robił to co może y ile może: Niech się zá=
18: bawia iáką vcźciwą robotą/ á owocu roboty fwey niech dru=
19: gim vdziela. A ktoryby iuz vbogi ciało ná się wzięł/ y ku
20: síłam zásię przyłzedł/ ten do roboty niech będzie posłan: żeby
21: iako trąd cudzego potu niepożywał. Zás ktorymby ná
22: rozumie álbo ná síłách cíelefnych łchodźiło/ iż niemogá o ło=
23: bie rádźić/ o tych Vrząd niech łtáranie ma. Włzytcy ieftefmy
24: brácia/ iednego Oycá niebieskiego łynowie. A żaden od
25: przygod ná ludzi przychodzących nieiełt wolen. Co iefli ná
26: człowieká należy/ áby onemu komu idzie o gárdło dał rá=
27: tunek/ żeby álbo do ognia/ álbo od wody/ álbo od nieprzyia=
28: ciela/ álbo od iákicy inłzey nędze mógł być wyzwolon: tedyć
29: záprawdę łącznym/ prágnącym/ náгим/ źiębnącym/ słufzna
30: rzecz iefł dác rátunek/ żeby z niedoftátku rzeczy potrzebnych
31: niepomárli. A przetoż/ trzebá ábo iákikolwiek podatek fklá=
32: dác/ ábo ie iákim inłzym obyczáiem opátrzyć: co nalepiey łprá=
33: wić mogá Krolowie/ Bifkupi/ wielcy Pánowie/ zgromádze=
34: nia Kłiężey/ Miáltá/ y ci ktorzi w bogactwách obfituią.
35: A toć iefł włafna y prawdźiwa łzczodroblivość/ vcźynić do=
36: brze temu/ kto tego żadnym łpołobem niemoże nágradźić.
37: Włzákże nie omyli nas w zapłacie/ on nayłáfkáwłzy niebieski
38: Oćiec/ ktory y czáłzę wody źimney/ w imię łwoie dána/ obiecał(marg) *Mátth. 10. wirłz*
42. *Rzim. 35. 1. Kor. 16. (-)*
39: nágradźić. Nápomina Páweł Apołtoł Rzymiány y Korinthi
40: ány/ áby máiętności fwych vdzieláli vbogim/ ktorzi byli w Ie=
41: ruzálemie. O iako dáleko słufzniefłza rzecz/ ábychmy pobożnym
42: á miłoiernym fkládaniem dáwali rátunek tym/ ktorzi známi

43: Ią: ktorzi między námi/ Iтары́ością/ niemocą/ ábo iákim inłzym

vpadkiem

strona: 39

Księgi pirwsze.

39

- 1: vpadkiem znędeni/ á od wżelákicy nádzieie opułzczeni Ią?
2: Niech tedy będzie ná to wyłádzony Vrząd/ ktoryby miał Iтары́=
3: ránie o vbogich/ á tem dobrze Izáfował/ co będzie ná ich po=
4: trzeby náznáczone. A toć Iię mi zdáło ná tem mieyfcu o tych
5: Vrzędnikoch powiedźcie/ ktorziby Iię o rzeczách ludzkich Iтары́=
6: ráli/ ktorziby złe obyczáie karáli/ á dobre między ludźi przy=
7: wodźili/ ktorziby nieták dálece wedle Práwá rozłádek czy=
8: nili/ iáko wedle wyłtěpkow á złości popełnionych. Bo o
9: tych ktorziby wedle Práwá Iądźili/ ná inłzem mieyfcu powiem.
10: To tedy iuż powiedźiawłzy/ trzeba ábych o wżytkich w obec
11: Vrzędźiech powiedźiał.
12: Rozdźiał dźiewiętnáfty.
13: 1. Przy dawaniu Dołtoieńłtw czego naywięcey trzeba pátrzyć? 2 Iesli o nie prośić.
14: 3. Iesli ie kupowác. 4. iesli wieczne máią być. 5. iesli się iednemu godźi
15: ich wiele mieć? 6. Ktore cnoty ktoremi dołtoieńłtwy máią być vcźcione?
16: 7. Iesli się ie godzi mieć temu/ ktory Iam przez się vrzędom dołyc czynić
17: niemoże? 8. O iáwnem miánowaniu imion tych ktorzi się vrzędow do=
18: magáią.
19: KONiecznie wiele ná tem Rzeczypołpoli= (*marg*) 1 (-)
20: tey/ áby męłtwá/ á zacnych vczynkow pátrzano
21: przy rozdawaniu vrzędow. Bo ponieważ mę=
22: Iłtwo/ lub cnotá/ ielł naywięłłze dobro/ tedy bo=
23: gáctwá y inłze rzeczy nieináczey Ią policzone mie=
24: dzy dobrá/ iedno iż Ią naczynia cnot: á przetoż Iámá cnotá
25: naywięcey ma być w vcźciwości mianá/ y dołtoieńłtwem opá=
26: trzoná. Ziębnie bo cnotá/ gdy widźi/ áno cześc iey należącą

27: odeymuią od niey: Zás gdy ludzi leniwe á nikczemne nád nię
28: przekládaią: tedy álbo w pracách mdleie y wątleie/ álbo do
29: czego nowego bywa zápędzoná. A przetoż niektorzi wiel=
30: cy Pánowie/ będąc prze zacne ísprawy sławni/ gdy widzie=
31: li/ áno ludzi nieták godne zá nieiáką fzcześcia ślepotą/ álbo
32: z nimi zrownywano/ álbo nád nie przekładano/ wiele rze=
33: czy nowych v siebie ná myśli trzęśli: á ludzie też podle=
34: fzych ftanow/ bárzo niechętnie ich Pánowánia przyimowáli.
35: Zás ktorzi ná vrzędy bywáią obráni/ niebędąc znáczną godno=
36: ścią/ áni żadnemi zacnemi ísprawami ozdobieni/ iáko się ná
37: fwem vrzędzie obchodzić zwykli/ nieieft rzecz táyna. Boże
38: day żeby się kiedy námyślili prawdziwy ípołob cnoty poznác/
39: podobnoby się tem mnief o vrzędy ftáráli/ im się mnief ich go=
40: dnemi być wiedzą. Bo wielką (co áczem pirwey powie=
41: dział/ włzákze y częścief to przypominać trzebá) wielką mo=

G iij

wię do=

strona: 39v

O poprawie
Rzeczypospolitey

1: wą dobrych obyczáiow íkázę przyniosłá nieumieiętność. O iá=
2: ko wielka liczbá ieft onych/ ktore nieuhámowána do otrzymá=
3: nia vrzędow chęć/ y ípor doštoieńftwá nędznie trapi: ále wie=
4: leż ich ieft/ ktorziby wiedzieli/ co ieft práwa doštoyność/ á cze=
5: mu się iey trzebá domágác? Ieft tych niemáło/ co się iym
6: zda być piękna rzecz/ że drudzy y wltawáią z mieyfcá przed ni=
7: mi/ y z drogi iym vftępuią: że się im połpolície dziwuia/ á vcz=
8: ciwie z ítrony vrzędu ich názwawfzy ie/ do nich mowią: że ich
9: y z domu/ y zásię názad do domu prowadzą: ná oštátek że y w
10: Kościelech/ y ná infzych mieyfcách/ wyłzłego á zacnieyftzego iym
11: mieyfcá poftępuia. Ale y tákowe zábiegánia/ nie ták z chęci

- 12: łczyrey/ ábo z vmysłu/ iáko z pochlebltwa/ ábo z boiáźni czę=
13: łtokroć bywáią czynione: á záprawdę ktorzi fie tem popifuia á=
14: bo fie wtych rzeczach kocháią/ nie máią być zá przednieyſze ludźi
15: poczytáni/ iáko on pochlebcá powiedział:
16: **Eſt genus hominum qui eſſe primos ſe omniu^m rerum volunt,**
17: **Nec funt tamen: hos confector.** To ieſt/
18: Ieſt rodzaj ludźi/ ktorzi chcą áby ie przednieyſzymi w káz=
19: dey rzeczy miano/ á nieſá/ zá temi ia chodzę.
20: Záprawdę zá przednieyſze oſoby máią być poczytáni oni/
21: ktorzi rozmáitemi cnotámi będąc ozdobieni/ łtáráią ſię o to/
22: áby ſię Rzeczypoſpolitey y Wierze ſwiętey przysłużyli: ná o=
23: łtátek/ áby fie dobrze łáſiádom łwym/ teyże źemie obywaté=
24: lom/ y włzelákiego łtanu ludźiom záchowáli. Ano doſtoy=
25: ność prawdziwa ieſt/ zacne ludzkie o tákich cnotách/ y zacnych
26: vczyńkách mnimánie. Iákoż to tedy bywa/ iż ci ktorzi żadney
27: trudnoſci ábo prace dla cnoty niepodięli/ ſmieią łpor wieſć
28: o doſtoynoſć? Bo: á kto mądry á rozumny/ będącie dobre
29: mnimánie miał o cnoćie tych/ ktore widzi niebárzo fie cnotámi
30: báwiące? Bo ia tu mowię o tey cnoćie/ ábo o męłtwie/ kto=
31: re potem á wielkimi pracámi bywa doſtápione: Ktore każe
32: łwoich rzeczy z rozumem á miernie vżywáć/ od cudzego fie w=
33: łtrzymáwáć/ vbogich ábo łtrapionych od krzywd bronić/ dla
34: rzeczy łpráwdliwey waſń y nieprzyiaſń moźnych przyáć/
35: Oyczyźnie niedołączney pomagáć/ Religią w niebeſpieczeń=
36: łtwie będącą rátowáć/ á dla niey y nędzę ćierpieć/ y ſmierć ná o=
37: łtátek podiáć. Przydaymy teź y drugie cnoty/ ácz nieiáko ro=
38: wniefze/ ále niemniey niźli one/ o ktorichem powiedział/ czło=
39: wiewi ktorego w vcźiwoſci máią potrzebne/ ták do hámo=
40: wánia niepowſciágliwych chęci/ iáko do powſciágánia gnie=
41: wu/ do pomiárkowánia zbytku y nádetoſci/ do vkrocenia chę=
<http://rcin.org.pl>

42: ci nieprzyłtoynych/ y do zwalczenia inych niecnót. Od kto=

43: rych to niecnót ktorzikołwiek łą zniewoleni/ ci frogich y nieu=

kroconych

strona: 40

Księgi pirwfze.

40

1: kroconych Pánów pánowánium służyć/ á rofkazánia ich y we

2: dnie y w nocy wykonywác muřą: á tak dálece/ że ledwie kie=

3: dy ktorą rzecz pochwalenia ábo wolnego człowieká godną v=

4: czynić mogą/ będąc hániebnym niewolřtwem związáni y zá=

5: tłumieni. Lecź ktorzi fię z ich pánowánia wybili/ á iad zwnę=

6: trzności fwoich wyrwác chcą/ łtáráiąc fię o to/ áby máiąc wo=

7: dze^m cnotę/ gárnęli fię k dořtoieńřtwam/ o tych będziem rozumieć/

8: że ci z rozładku ludzi tych ktorzi teraz łą/ y ktorzi ná potem

9: będą prawdźiwey á łpráwiedliwey czći ábo wrzędu dořtąpić/

10: á wielkimi ludźmi być mogą. Bo owo czápki zdeymowánie/

11: kłániánie/ z drogi vřtępowánie/ niemoże być włáfnym imie=

12: niem czći ábo dořtoynořci názwáno/ ále ráczey łą nieiákie zná=

13: ki czći ábo dořtoynořci/ częřtokroć od ludzi ábo przymuřzonych

14: ábo pochlebcow wyrządzáne: á nieináczey názwánia czćią go=

15: dne/ iedno iáko człowieczy obraz názwánia człowiekiem ieřt

16: godźien. Ale nuź: Niech w ktorey Rzeczypořpolitey/ wřzytek

17: lud/ nikogo niewyjmuąc/ ma to łobie zá rzecz pewną/ (iákoź

18: iednák káźdy zá rzecz pewną to powinien v łiebie mieć) że pra=

19: wdźiwa czeřć/ iákom pierwey powiedźiał/ ieřt dobre mnimánie

20: ludzkie o czyieykołwiek cnoćie/ wielą rzeczy zacnych fię báwią=

21: cey. Niechże teź będzie w tey Rzeczypořpolitey Therfytēs/ ábo

22: ieřliby kto był nikczemnieyřzy niźli Therfytēs/ ktoryby teź także(*marg*) Therfites był

iedeⁿ miedzy Pany Greckimi ná Troiańřkiey wojnie: ktory iź był łzpetny y głupi/ przeto y

teraz Therfiťą tak ie^{go} zową. **Homerus Iliad. 2.** (–)

23: rozumiał/ co ieŝt práwa czeŝć/ iáko wŝytek lud. Izali
24: Therfytas będzie mogł mieć iáką chęć do doŝtoynoŝci y Vrządu
25: Hetmáńŝkiego? Záiŝte/ ieŝli ma rozum/ da temu pokoy: po=
26: niewaź/ będać ŝam ŝiebie dobrze ŝwiádom/ wie/ że ŝię ná ten
27: vrząd niegodźi: to mu teź nie táyno/ iź wŝytkiego ludu o niem
28: mmimánie bárzo ieŝt złe. Ale podobno Therfytas/ niebę=
29: dzie miał nizacź táiemnego ludzkiego o ŝobie mmimánia/ będzie
30: przeŝtawał ná poŝpolitych cźci ábo doŝtoynoŝci znákoch/ ná ty=
31: tulech y ná dochodźiech. Coź tedy náŝz miły Therfyto/ ieŝliby
32: one rozŝadki o tobie ludzkie ná iáŝniá ŝię okazały/ á oczymá y
33: twemi y wŝytkich inŝzych widźiáne były/ iákimiby rozŝadká=
34: mi/ ćiebie nikczemnym á bezrozumnym ŝzaleńcem być wŝytcy o=
35: ŝadźili? ázabyŝ nieráczey tytułow y wŝzelákich doŝtoynoŝci
36: znákow y dochodow odŝtąpił/ á miedzy poŝpolŝtwem/ proŝtym
37: cźłowiekiem/ bez zazdroŝci żył: niźli ná iáŝni miedzy ludźmi/
38: wielkim vrzędem vraczony/ ále wnienawiŝci wielkiew przeby=
39: wał? Co ieŝlibyŝ nędzny żywot twoy być rozumiał/ w ták
40: wielkiew poŝpolŝtwá nienawiŝci/ cźemuźbyŝ tedy y w ten cźás
41: nieráczey obierał ŝobie nieŝławny żywot? poniewaź/ nie w
42: mmieyŝzey nienawiŝci ieŝteŝ v wŝytkich/ nikczemnoŝci twoiey
43: ŝwiádomych/ ktorziby ćię táiemnemi myŝłami gánili/ háńbili/

G iij

ktorziby

strona: 40v

O poprawie
Rzeczypoŝpolitey

1: ktorziby nie z miłóŝci/ ále z boiáźni/ pánowániu twemu byli
2: poddáni: ktorziby przeciwo tobie/ główná nieprzyiaŝń mie=
3: li/ dla doŝtoienŝtwá ŝproŝnoŝciá á nikczemnoŝciá twoiá zelźo=
4: nego. Niemnimay áby tá waŝń ná wieki miáła być táiem=
5: na: wynorzyc ŝię kiedy: á co ŝię teraz ŝczęŝliwym twoiem po=

6: wodzeniem zækryło/ y co się zátáiło/ to się potym okaże/ fkoroc
7: się wczem nogá powinie. Bo iáko wnas wiele chorych człon=
8: kow niedostátkow tái się/ poki ciáło iest zdrowe y duże/ kto=
9: re czáfu choroby iątrzą się/ á bol wzruszáia: álbo fkoró sie kto=
10: ry członek wywinie álbo sie wyłomi/ álbo rospádnie: ták=
11: ci tych ludzi ktorzi są ná wielkich dostoynościách postánowie=
12: ni/ poty fprofności bywáia zátáione/ á oczymá przenořzone/ po=
13: ki się im fzcześnie powodzi. Lecz iefli się ich nie=
14: fzcześnie imie/ tedy dopiro wfzytkie wády ich pokázuią się ná
15: iásnią/ á nietylko się rozmowámi miedzy ludźmi fzyrzá/ ále
16: fprofnością swoią fzetny zapách ze wfząd podawáia. Nie=
17: wátpże tedy y ty w tem Therfyto/ żeby y twoie fromoty y háń=
18: by/ ktoremis y vrząd ná ktorem iesteř fplugáwił/ niemiály kie=
19: dykolwiek ná iásnią się pokázác. Naprzod zlorzeczeniem wiela
20: ořob roznióła się miedzy pořpolřtwo. á iáko Midařzowe wfzy
21: od służy wierne^{go} wydáne/ á do trćiny ná wierzch (iáko iest w
22: báśniách) wyrařtáiaęcy/ iákoby wćisnione są: Tákci twoi/
23: ktorzi się ciębie boia/ wydádzą potym fzaleńřtwo y głup=
24: řtwo twoie wfzytkiemu řwiátu/ á nikczemność twoię przed
25: wfzytkiemu będą opowiedác. A náořátek czego się mař fpo=
26: dziewác/ ty się wiedz: Bo wiadome są dokończenia tyránnow.
27: Ale dawřzy pokoy Therfycie/ rozmawiajmy dáley okořo rozda
28: wánia vrzędow. Widzę że v nas naywyřřze vrředy/ ná kto=
29: rych wfzytká fprawá należy/ wedle obyczáiu y řtarodawnego
30: przodkow postánowienia/ Slácheckiego řtanu ořobam bywá=
31: ia dawáne. Co záprawde/ ile się pokázác może/ dobrze iest.
32: Bo sám Slácheckiego řtanu ludzie v nas máiętności trwále
33: á dobrze vgruntowane máia/ á niebáwia się fprofnemi rzemio=
34: sły/ áni teř zřřkow tákich fzukáia/ ktoreby v ludzi ohydzenie
35: przynosić mogły. Máia fprawę z řziemiá/ ktorá orzác/ co v=

- 36: mieią to fprawuią: z ktorey owocow czynią łobie pożytek.
37: A Rzeczypołpolitey pożyteczno ieft mieć takie przełożone/ kto=
38: rziby máiętność fwą mieli dobrze vgruntowaną: by zásię/ ie=
39: fliby niedořtáteczni ludzie/ ábo niepewną y niewárowną máię=
40: tność máięcy/ wielkich rzeczy fprawę ná łobie nořli/ dla niedo
41: řtátku ábo potrzeby iákiew/ niemuřli z rzeczy łamey pořpoli=
42: tey (iáko to czálem bywa) zyřku ábo pożytku iákiew łobie czy=
43: nić. Godzi fię teź ná Sláchecki řtan naywięcey z řtrony te=

go ba=

strona: [41]

Křięgi pirwfze.

39

- 1: go baczenie mieć/ iźe oni pořzli z tych/ ktorzi dla Rzeczypołpo=
2: litey w wielu rzeczách męźnie poczynáli/ á niektorzi dla
3: niey śmieie gárdłá położyli. Abowiem ták pořpolicie bywa/
4: iź y fynowie chcą być rodzicom y przodkom řwoim podobni: y
5: Rzeczypołpolita řpodźiewa fię tychże owocow cnoty/ ktore od
6: przodkow wzięłá/ od potomkow tákże wziąć. Ale godzi fię
7: áby káźdy Sláhcic o tem łobie rozmyřłá/ iź nie ták dálece
8: narodowi iego Rzeczypołpolita vrzędny dawa/ iáko narodu ie=
9: go cnoćie: od ktorey/ ktorzi fię wyradzáiá/ ci zdádzą fię być
10: przodkow řwoich niegodnemi. Niech przeto bęďzie y to mie=
11: dzy obyczáiie włożono/ áby w rozdawaniu vrzędow naywięt=
12: źze baczenie miano ná cnotę. Niech fię niedawa Krol/ ábo
13: ten komu to řtáranie naleźy/ tym herbom/ dymowi podobnym/
14: řtároźytnych przodkow ábo domow/ ořzúkác: niech pirwey pil=
15: nie przypátruie fię rozumowi y przyrodzeniu tego/ ktorego
16: wywyřłzyć vmyřlił: niech przesłucha iego mowy ábo w rádźie/
17: ábo ná řądźiech: niech dořwiádczy iego rády/ niech pozna ie=
18: go řprawny/ ábo ná rycerřkiem chlebie/ ábo domá. Bo ktoby
19: w káźdey tákowej rzeczy niebył gotow/ ták z řtrony rozumu/

20: iáko z ftrony náuki/ ktoby prace vcźiwey nieumiał/ á w niey
21: niecierpliwy był/ ktoby naywięcey czáfu tráwić zwykł/ grá=
22: niem/ bieśiádowánien/ niewiem coby potym zacnego ná vrzę=
23: dzie będąc ípráwić mógł. Co ieśliby kto nieumieiętność íwo=
24: ię rozmnożył złością/ ázażby mu on iego vrząd nadał do tego
25: przyczyny/ áby miałto ípraw vżywał íwey woli: á miałto íprá=
26: wiedliwego karánia/ áby krzywdę czynił? A iákoby tákowy/
27: ludzi w powinności ich zátzymawał? Iákoby co dobrze á
28: co zle rozeznał/ ieśli nie włáfną popędliwą chęcią? Táковиć
29: dobre/ mężne/ y mądre ludzi nienawifnemi máią/ o ktorých/
30: chocia milczą/ tego domniemánia fá/ iákoby o nich źle rozumie=
31: li: y widzą/ że ie ludzie więcey fobie ważą/ y godnieyźemi o=
32: nego vrzędu być pokładáią/ niżli onych fámych. Trzebá tedy
33: pierwey przewiedzieć zabáwy y ípráwy tego/ ktoremu Vrząd
34: iáki dác máią. Niech będą znaczne zasługi iego/ ábo z ítro=
35: ny Rzeczypospolitey/ ábo z ftrony nabożeńftwá: Ná ośtátek/
36: niech máią cnoty y dowćipu iego ofobliwe świádectwá. Bo
37: tym ípofobem/ nie ták dálece zacność domu od przodkow po=
38: dána/ iáko wielkie cnoty zniá złączzone/ słuźnemi dośtoieńft=
39: wy/ ośláhcione będą. Ale iż wiele ich ták mniemáią/ żeby
40: w rozdawánien vrzędow/ pirwey pátrzyć miano śláhcetwá/
41: ábo zacności domu/ niżli godności: Przeto trzebá tę omyłkę
42: nápráwić/ á ták poftánowić/ áby prawdziwe śláhcetwo/ nie
43: ták dálece ná zacności przodkow/ ábo ná ítárożytności Her=

G v

bow na=

strona: [41]v

O poprawie

Rzeczypospolitey

1: bow należało/ iáko ná godności/ á ná cnotliwych pośtępkách.
2: Bo/ á ktoż tego niebaczy/ iż żaden nieieft taz ofobą/ ktorą przo=

- 3: dek iego: á iáko máiętności/ ták y rodzicy nie są w nas/ ále są o=
4: krom nas? Iáko tedy máiętność moiá lepszá iest
5: niżli twoiá/ bom ja bogátfzy niżli ty: ták rodzicy moi/ lepszzy
6: są niżli twoi: bo moi lepiej się zásłużyli Rzeczypośpolitey niżli
7: twoi. Lecż iáko bogáctwá mnie dobrym nieczynią/ ták też
8: śláchectwo przodkow nieczyni ze mnie śláhcicá: Iáko **Vlyses,**
9: on miedzy Książęty Greckiem nasławnieyfzy/ w onem łpo=
10: rze który miał z **Aiaxem,** przed oblicznością Greckiego woj=
11: łká/ o zbroię Achillowę/ mówił:
12: **Nam genus, et proauos, et quae non fecimus ipfi,**
13: **Vix ea nostra uoco.** To iest/
14: Rod/ Prádziády y wżytko ná com nieprácowá/
15: Ledwie zowę swoimi/ chocby kto łzácowá.
16: Ták tedy krew śláchecka przodkow twych/ czyni cię śláhcice^m/
17: iáko krew rzemieśniká czyni łny iego rzemieśniki/ á krew za=
18: páśnikow czyni łny zapáśniki/ á lekarzow lekarzmi. A ie=
19: łliże lekarze z lekarzow/ rzemieśnicy z rzemieśnikow/ zapá=
20: śnicy z zapáśnikow nierodzą się/ próżę niech się godzi rzeczy ło
21: bie podobne do podobnych przypodobáć/ á okrom boiáźni niech
22: nam będzie wolno ták śmieie zámknáć/ ábyłmy rzekli/ że to nie
23: powinna rzecz áby się rodził Sláhcic z śláhcicá/ gdyż się czę=
24: łtokroć rodzą łynowie niepodobni oycom: bywa to czálem/
25: że się z dobrych źli/ á ze złych dobrzi rodzą: ták iż nie bez przy=
26: czyny Sátyrik nápiśáł/(*marg*) Iuuenalis Satyra 8. (–)
27: **Malo pater tibi fit Therfites, dum modo tu fis**
28: **AEacide similis, Vulcaniaque arma capessas,**
29: **Quam te Therfitae similem producat Achilles.** To jest/
30: Wolę ábyś miał oycom Therfytę łzpetnego/
31: Gdybyś się męłtwem vdał w Achillefá cnego:
32: Wulkanowym orężem vmiałbyś łzermowáć/

- 33: A iego 1ztuk rycer1skich we w1zmem n1s11adow1c1:
34: Ni1z gdyby 1cie prze1silny Achilles 1sam 1sp1od1zi1/
35: Aleby1s w Ther1fytowe zwyc1ziaie vgod1zi1.
36: Y Scypio on zacny Rzymi1nin (bo Rzym1skich przyk11adów
37: rad v1zywam) ktorego dla me1stw1 pirwey ni1zli kogo innego
38: Afryka1skim n1zwan0: y on **Q. Maximus**, ktory przew11acz1=
39: niem rzecz 1tracon1 n1pr1wi1: y **Cicero**, ktory dla z1chowania
40: w 1ca1o1ci Rzeczypospolitey oycem oyc1zynny n1zwan byl/ przo=
41: dkom 1wym wielk1 ozdob1 byli. Z1s1 1ynowie ich/ i1ko d1=
42: leko od oycow1skich cnot y godno1ci wyrod1zili 1ie? i1ko 1pro=
43: 1nemi zm1z1mi o1zpeceni? A kto z nas niezna1 onego Kon=

1t1ntin1

strona: 42

K11egi pirw1sze.

42

- 1: 1t1ntin1 Iwanowego 1yn1/ s1awnego Hetm1n1/ 1 dla rycer=(*marg*) Kon1t1ntin K111ge
O1troh1skie s1awny Hetman. (-)
2: 1kich 1praw y cz11tego zwyc111stw1 b1rzo zacnego? Po kto=
3: rego 1mierci/ n1st1pi1 byl Helia1z 1yn iego n1 imie y m1i1etno1c1
4: oycow1k1/ 1le iuz nie n1 ono me1stwo y w rycer1skich 1praw1ch
5: bieg1o1c1/ ktora 1ie byl o1ciec iego w1ztykiemu 1wi1tu os1awi1.
6: A t1k kto1z z1 to ma/ 1eby 1l1chetno1c1 1bo zacno1c1 przod=
7: kow n1 potomki po krwi mi111 przychodzi1c1? Bo co 1ie nie
8: ktorzi chlubi1 z1cno1ci1 Herbow/ tedy te pr1wie 11 i1ko 1wi1=
9: dkowie me1stw1 przodkow ich/ y 1praw od nich vc1zynionych.
10: Zwyc111stw1 te1z y **triumphy** n11ze domowe/ 11 wzorem y pobu=
11: dk1 pobudz111c1 n1s do n1s11adow1nia zacnych 1praw przod=
12: kow n11zych. Lec1z te 1pr1wy t1kowe 11/ i1z w tych rzecz1ch/
13: ktore z in1zemi 1polne miewamy/ rowno1ci/ nic 11me przez 1ie
14: nam zacno1ci nieprzydaw111: niein1czey, iedno i1ko gdyby kto
15: dw1 kubki drzewi1ne/ to iest/ iedn1kiey m1terey/ y iedn1kiey

- 16: formy wyftáwiwfzy chciał to mieć/ żeby ieden znich był waż=
17: nieyfzy/ że ná niem co chędogiego nápiáno/ álbo obrazek ofo=
18: bliwy námálowano/ czegoby drugi kubek niemiał: Co áczyby v
19: profszakow mieyfce mieć mogło/ ále v tych ktorzi znáią co pocze^m
20: chodzi/ zá nic to będzie. Coż tedy inżego te Herby fprawuią/
21: iedno iż nas obowięzuią/ ábyfmy fłáchetności przodkow ná=
22: fzych náfłádownáli/ báwiąc fię tákimi cnotámi/ iákimi oni
23: zacnych tytułow/ y fławnych domowi fwemu przezwišk ná=
24: byli? Bo iefli tego czynić niebędziemy/ nietylko żebyfmy ro=
25: dżicom náfzym podobni być mieli/ ále y zá wyrodki nas będą
26: mieć/ y zá gorźze á podlefźze/ niżli fą ci wfzytcy/ ktorzi táko=
27: wego domowe⁸⁰ przykłádu/ á pobudki iákoby iákiefy oftrogi nie=
28: máią. Záprawdę cnotá fámá táka iefł/ iż áni przyrodzo=
29: nym rozmnażaniem/ áni żadnym fpadkiem/ do potomkow nie=
30: może przychodzić. Bo chocia rodzicy wfzytkę
31: máiętność fwoię potomkom Teftámentem dobrze obwárować
32: mogą/ ále fámey cnoty potomkom ináczey podać niemogą/ ie=
33: dno áby iey oni fámi fobie fprawámi fwemi á potem doftawáli.
34: Bo/ ktorym fię więcey podoba proznowanie y piefzczotá nie=
35: wiefcia/ ktorzi fię báwią rzeczámí cnoćie nieprzyfłtoynemi/
36: ktorzi fiebie/ rodzice/ y przyaćioły fwe złemi vczyńkámí lżą/
37: ci niech wiedzą/ że fię od fłáchetności przodkow fwych wyro=
38: dżili: nic im niepomogą ftárodawne Herby: nic Dżiádow y
39: Prádżiádow fławne fpráwy: á nieináczey máią być poklá=
40: dáni/ iedno iáko owe potwory co fię nád przyrodzenie rodzą/
41: ktore ácz fię z ludzi wolnych národziły/ ále zá wolne niebywá=
42: ią miane. Bo niewięcey tobie pomoże zacność rodu/ y ftá=
43: rożytność domu/ iefli do niego nieprzyłączyfz cnoty y zacnych

strona: 42v

O poprawie
Rzeczypospolitej

- 1: vczynkow/ iedno iáko ślepemu światłość słoneczna/ głuche=
2: mu wdzięczny żwięk/ po morzu żeglujące^{mv} pług/ á po ziemi cho=
3: dzące^{mv} pączyná. Ale náfzey Sláchty wietřza część opącznemi
4: dumámi ielt zaráżoná. Bo widzą że w Rzeczypospolitej wiet=
5: łze máią baczenie ná ftárożytność domu á ná herby/ niż ná co
6: infzego: á przetoż bárzo ich wiele ielt/ ktorzi máło o to dbáią/
7: áby fię obyczáyami/ náukámi/ y zacnemi vczynkámi śláhcíli:
8: w pracy fá niecierpliwi: ná kořtkách y kuflu długie nocy tra=
9: wią: áni ocz fię więcey nieftáráią/ iedno áby kámykámi śrebrem
10: y złotem świećili/ vbior świetny mieli/ á służebniki około sie=
11: bie hufámi wodźili. A ták co przed dawnemi czáfy **Ari**=
12: **ftoteles** on mądry **Philosofh** o ślácheckiem ftanie mawiał/ to też
13: zá náfzego wieku właśnie może być mowiono. Bo gdy po=
14: wiedał/ że ftárodawne śláchectwo w cnotách á obfitości wie=
15: la rzeczy záległo/ przydał y to/ iż śláchetnych á dobrych lu=
16: dźi nigdzie ftá nienaydzie/ ále bogátych wřzędźie wielki poczet.
17: O ktorych to bogátych/ ktorzi zá pomocą bogactw fwoich do
18: wrzędow fię gárná/ co mam powiedźieć? Gdyż iáwna
19: rzecz ielt/ że zá czáfow dawnych/ iáko **Hiftoriae** Rzymłkie swiá=
20: dczą/ ludźie vbodzy Rzeczpospolitą bardzo dobrze rządźili/ iá=
21: ko **Valerius Publicola, Menenius Agrippa, Attilius Regulus, Quintus**
22: **AElius, Cn. Scipio**, y wiele infzych obywatelow ná on czás Rzy=
23: młkich: Miedzy ktoremi/ iednych corki dla vbořtwá rodźi=(*marg*) Val. Maxim. lib. 4.
de paupertate. (–)
24: cow/ z pořpolitego řkárbu były wypofáżone y zá mąż wydáne:
25: drugich żonam y dziećiam (gdy fię oni řprávámi pořtronnemi

26: bawili) żywność od miąłtá dawano: niektórych śmierć nie=
27: miąłaby była wczéiwego pogrzebu/ by było ná to pieniádzmi
28: póspolitemi nienáłożono. Ale/ co zacź byli oni/ á iáko wielcy?
29: iáko wśelkich śpraw sławą zacni? Záprawdę zá ich śprá=
30: wą Rzeczpóspolita y rozmnożona y w cáłości záchowána by=
31: łá/ która potym zá bogáctwy Pompeiufowemi y Cefárzowe=
32: mi zwátláá y vpádlá. O możności toź fię też powiedzić
33: może: Bo tá choćia zá bogáctwy/ choćia zá zacnością rodzá=
34: iu chodźi/ tedy odłóżywśy męłtwo/ á coź iedt iedno miecz w=
35: ręku śzalonego? Dałby to Bog/ żeby niebyło ták wiele tey
36: rzeczy przykłádow: lecz káżdá Rzeczpóspolita y káždy wiek/
37: doznał bárdzo wiele złego od ludzi możnych ále męłtwem nie=
38: ozdobionych. A czegoź tedy niedośtawa/ iedno tego/ żeby
39: ći/ ktorzi chcą áby ie nád infze przekłádano/ dowćipem/ cnotą/
40: y zacnemi śpráwámi tego popráwowáli? Bo oni dobrym
41: obyczáiom bárzo śzkodzą/ ktorzi w vpraźániu vrzędow/ ni=
42: czem fię infzym więcey niepopiśuią/ iedno dawnością domu á=
43: lbo Herbu/ śług mnośtwem/ śzat świetnością/ potraw rofko=

śznych zby=

strona: 43

Księgi pirwśe.

43

1: śznych zbytkiem/ y infzemi rzeczámí rodzáiowi y bogáctwu przy
2: śtoynemi. Lecz to omamienia y łápáczki/ á nie przyczyny/ dla
3: ktorzychby tákim ludziom Vrzędy dáwać trzebá. Chwałá
4: póspolícíe **Scipiona** Afrykáńskiego/ który będąc wśeláką god=
5: nością y máiętnością ośláchcony/ wśákze niepuśzczał nigdy
6: tey mgły w oczy śásiádom przodkow/ bogactw y możności:
7: czem póspolícíe wśzytcy chcą być zacni y wielmoźni. Zadną
8: fię rzeczą w dośtawániu dośtoieńśtw podpierác niechćiał/ ie=
9: dno tylko śámą cnotą ábo męłtwem. Ale to Scipionowi

- 10: łącno było przewieść/ który był wielkimi cnotami y godno=
11: ścią ozdobiony/ zaś drugim nieták/ ktorzi o fwey godności
12: zwątpiwłszy/ szukáią infzey pomocy ku doftaniu doftoieńftw.
13: Lecz ia tego ielzcze niewiem/ godźili fię doftoieńftw prościć. (marg) 2 (-)
14: Bo ácz fię to w Rzymie godźiło gdzie wrzędy były doroczne/ nie
15: iuż fię dla tego v nas godźi/ gdzie wrzędy są dożywotne.
16: Bo musieli oni/ ktorzi w Rzymie Rzeczpołpolitą rządźili/
17: fkoró dofzedł rok/ y z wrzędu wftępowác/ y liczbę zniego czynić.
18: Dawano im też winę o branie nád wftawę podatkow y dárov:
19: gdzie ielli oftáli winni/ tedy ie z ziemie wywoływano/ y infze=
20: mi obyczáymi karano. A przeto káżdemu obywatelowi do=
21: zwalano o wrzędy prościć: bo káždy ná wrzędzie będąc/ musiał
22: o tem myślic/ że drudzy/ ktorzi przyfzłych lat po nim ná onże
23: wrząd náftępowác mieli/ ták fię przeciwko niemu záchowác
24: mogli/ iáko fię on (ná wrzędzie będąc) przeciwko nim záchował.
25: Ale v nas gdzie máło nie wśzytkie wrzędy Duchowne y świet=
26: fkie dożywotne są/ niewiem áby miáło być iákie mieyfce zo=
27: ftawiono tákowym do wrzędow chćiwym/ ktorziby fię do wrzę
28: dow gárnęli/ á práwie wtrącáli/ ábo fami o nie profząc/ ábo
29: ie przez kogo infzego fobie iednáiąc: Bo fię ták zda/ że iych
30: ci nie dla Rzeczypołpolitey/ ále dla fwego pożytku dofta=
31: wáią: coby okrom złey y fzkodliwey wśzytkiey ziemie fkázy być
32: niemogło/ zwłafzczá iefliby ci co ná wrzędzie są/ niebali fię áni
33: mmimánia o fobie ludzkiego/ áni ofkárzenia Dozorcow/ bo fię
34: tákowi bárzo łącno zá chęćiami fwemi pułzczáią. **Plato** mowi y
35: **Cicero** powtarza/ że nędzna rzecz ielt domágác fię wrzędow: á
36: dobrze mowią: bo to nieprzyftoi żeby zeglarze ábo fprawcy o=
37: krętow/ mieli onych nádowác ktorzi chcą ná morze iechác/ á=
38: by fię im dáli wieść/ ále ci ktorzi chcą morze przeiechác/ szuká=

39: ią y używają posługi żeglarzow. A áczkolwiek Páweł Chriftu (*marg*) 1. Timot. 3. wirfz

1. (-)

40: fow Apoftoł powieda/ że ten dobrej rzeczy żąda/ kto Dozorcą

41: być żąda/ co fię o infzych Vrzędziech rozumieć może/ ále to nie

42: iedná rzecz ieft/ żądać/ á vpornie fię w co wtrąć. Tego nie=

43: przę/ że człowiek dobry y vczony/ wielem cnot do fprawowá=

H

nia Rze=

strona: 43v

O poprawie

Rzeczypospolitey

1: nia rzeczypotrzebnych ośláchcony/ ma tego prágnąć/ áby im

2: nawięcey może/ był pożyteczen narodowi ludzkiemu: wiedząc/

3: że fię nie łobie vrodził/ ále przyaściołom/ oyczyźnie/ y nabo=

4: żeńftwu ábo wierze ku Bogu. Y to też niewádzi/ áby táko=

5: wy człowiek oznaymił tym ktorzi Rzeczpołpolitą w mocy má=

6: ią/ że chce Rzeczypospolitey służyć/ á tę wolą fwoię im oká=

7: zał/ iefliby fnać chćieli vrząd iáki iemu zlećić. Nieieftci to lá=

8: komftwo ábo nieprzyftoyne vrzędow domagánie/ ále to ieft

9: dobra chęć/ á przeciwko Rzeczypospolitey życźliwość. Boć

10: iednák wiele ich ieft godnych/ co o nich niewiedzą/ ktorzi v=

11: dali fię ná proznowanie miefzkáiąc w káćie: wiele ich ieft/ kto=

12: rych wola nieieft wiadoma/ ktorzi fię miedzy ludźi ná iáśnią

13: nigdy nieukazáli: ktorzi áczkolwiek fą dobrzi/ cnotą y náuką

14: ozdobieni/ wfzákże iż fię w fprawy niewdawáią/ bywa to/ iż

15: muřą zność pánowanie niegodnieyfzych niż fą lám: áleć to słu

16: fzne od Rzeczypospolitey karánie biorą zá to/ że ią opuřczáią.

17: Kto tedy będzie poczytan być godnym ná Vrząd/ ten do Rze=

18: czypospolitey ma przyftąpić. Iefli fię będzie zbraniał/ winien bę=

19: dzie: wyiáwřzyby dla tego fię zbraniał/ że to czuie do siebie/

20: iżby temu niefproftał. Bo ktoby z leniřtwá/ ábo wyřtrzegá=

21: iąc fię prace/ ábo dla domowey iákiey zabáwy/ do Rzeczypo=
22: łpolitey y wezwány nieprzyłtapi/ ten ták winien zoftawa/
23: iáko on ktory oyczyznę y połpolite dobre opufzcza. Bo ponie=
24: waż wŕzytkie wŕzytkich ludzi miłości iedná oyczyzná w łobie zá=
25: myka/ tedyc onę nád wŕzytko trzebá przekłádác/ y wŕzytkie
26: prace dla niey mężnie y śmieie podeymowác: á to ták dále=
27: ce/ że iełliby potrzebá Rzeczypołpolitey vkázowálá/ niebyłoby
28: z przygáná dobremu á mądremu człowiekowi/ dobrowolnie
29: fię wtrącác do rządzenia y łprawowánia iey/ á do chętnego
30: podeymowánia niebezpieczności dla niey.
31: **Kato** młodŕzy gdy go námawiali przyiaciele/ áby fię doma=
32: gał przełóżenítwá z łtrony połpolítwá/ powiedziál/ że mu fię
33: to niegodzi pod tym czáfem/ ktorego Rzeczypołpolita tego nie=
34: potrzebuie. Potym gdy wyrzał **Metellufa** człowieká niełpokoy=
35: nego/ á on fię tego vrzędu doprafzał/ tedy y on dopiro prołł/
36: áby onym łwoim vrzędem/ mocnie fię byłtrołci y nádętołci
37: Metellułowey záłtáwił. Tenże áby Kráłsowę y Pompeiu= (*marg*) *Confulatus* byłnawyzłzy
w Rzymie vrząd czáfu pokoiu. Ktory zawzdy dwa na ieden rok łpołem trzimáli. Zás czáfu
trudney woyny wyłzly vrząd był Dictatura. (-)

38: łowę/ ktore iuz było ná Konfulatłtwo náznáczone/ możność
39: przełomił/ ołtro fię Hetmánłtwá mieyłkiego dopierał. A
40: áczkolwiek/ nicby był nád obyczay nieuczynił/ choćby był z=
41: łwey dobrej chęci o ten Vrząd łtal/ ále iz był człowiek myłli
42: wielkiew/ y ztąd lekce łobie te vrzędy ktorym fię drudzy dzi=
43: wuią ważył/ nie dał fię ináčzey do profzenia o Vrząd przy=

wiełć/

strona: 44

Kłięgi pirwze.

44

1: wiełć/ iedno gwałtowná Rzeczypołpolitey potrzebá. Pro=
2: łł przeto o Vrząd nád połpolítwem/ y o Hetmánłtwo: to

3: ieft/ prosił aby mu dano drogę do okázowania męstwá/ do v=
4: łkromienia byłtrości ludzi niełpokoynych/ á do pohámowania
5: zuchwálłtwá moźnych. W czym łobie **Kato** dobrze począł/ y
6: ktorzi tákowymże vmysłem ábo profzą/ ábo wolą łwoię Pánu
7: oznáymuią/ ci tákże dobrze czynią iáko y on. Ale tego tem
8: pocźcić/ ktory ábo dla przymnożenia bogactw/ ábo dla dołtą=
9: pienia władze/ ábo dla okázowania zacności/ Vrzędu prágnie/
10: á doprafza fię go/ ábo tym tylko ktorzi profzą drogę do dołto=
11: ieńłtw otworzyć/ y niegodzi fię y nieiełt z poźytkiem Rzeczypo=
12: łpolitey. Ale á iákoź poznáć/ iákim kto vmysłem prosi?
13: Ia widzę że tego ináczey poznáć nielza chyba ná domysł: ácz
14: wiem dobrze/ że to częłto omyła. Ale iednák ná ołtroźność
15: naleźy/ do włzytkiego fię pilnie przychylić/ á obáczáć co nas
16: wiedzie do prawdy. Nálegániu lepak iáwnemu y profzeniu v=
17: łtáwicźnemu pozwolić/ niełpráwiedliwości przyłtoi. Bo zá=
18: wźdy ná łprofne y niedokońcá vcźciwe rozumiano być tákowe
19: profzenie/ nietylko temu ktory prosi/ ále też y temu/ ktory má=
20: iąc w łwey mocy vrzędy/ tákowym profzakom pobłaza. A=
21: bowiem tákowi profzacy/ nie vydą podeyrzenia/ iákoby prze=
22: dárowáć mieli/ y tych przez ktore łobie iednáią/ y tych v kto=
23: rych łobie iednáią/ y tych v ktorzych w mocy łą Vrzędy. Ale
24: KROL, y włzytcy ktorzi w mocy vrzędy máią/ łácnó włzete=
25: czność tákoych profzakow záhámuia/ kiedy fię w tem dádzą
26: słyfzeć/ że żaden dołtoieńłtwá nieotrzyma/ kto fię prośbámi
27: do nich wtráca. A záprawděby to piękna rzecz by=
28: łá/ gdyby Krol/ y ci ná ktorzych to woli naleźy/ łámi z dobrey
29: woli łwey/ wzywáli do vrzędow ludzi godne/ ktorziby w=
30: łobie do dobrego rządzenia wielką pomoc mieli. Bo to łá=
31: mo przyrodzenie łpráwiłó/ iz ktorey rzeczy/ ábo ktorego człó=
32: wieká do częgo potrzebuiemy/ tego łámi rádźi łzukamy. A

- 33: bez máła niemáľz nikogo/ ktoby miał űzukać tych co go potrze=
34: buiá/ chyba żeby to dla pożytku űwego czynił. A ieűliże káždy
35: człowiek doűtawáiac rzeczy do żywnoűci potrzebnych/ nieku=
36: puie tych ktore przedawcá chwali ábo záleca/ ále ktore on űam
37: rozumie być űobie dobre y pożyteczne: tedyć záprawdę y ci/
38: ktorzi Rzeczápoűpolitá wládaíá/ máíá tego pilnie przyűtrze=
39: gác/ komuby dobrze Rzeczpoűpolitá poruczyć mogli. Do=
40: piro tedy y on Vrząd wláűnie doűtoynoűciá názwan będzie/
41: ktory człowiekowi godnemu/ á rozmáitemi godnoűciámi do
42: űpráwowania rzeczy oűláchconemu będzie dan: y oni ludzie
43: űlufnie porządnie á űpráwiedliwie będa wezwáni/ poniewaź

H ij

wedle

strona: 44v

O popráwie
Rzeczypoűpolitey

- 1: wedle tego zwyczáiu íáki teraz ieűt/ iź zá űwoiá álbo przyia=
2: cioľ űwych proűbá doűtawáíá wrzędow/ nieták do nich bywá=
3: íá wezwáni íáko wtráconi. Co ieűli on Vrząd ieűt zprzy= (marg) 3 (-)
4: gáná ktory ieűt vproűzony/ áza niewieűűza przygáná gdy zá
5: pieniádze bywa otrzyman? Bo to niemoże być/ aby ci ktorzi
6: zá dary doűtáli wrzędow/ niemieli znich űobie pożytku czynić.
7: A tym űwoim wyűtepkem nietylko Rzeczypoűpolitey űzkodzá/
8: ále teź y owűzem vkázuiá drugim ludziám do náűláadowania
9: złego przykľádu drogę. Bo rzadki űię będzie gárnáľ do cno=
10: ty/ gdy vyrzy/ bogáctwá w wieűűzey czći y wadze być/ niźli íá=
11: mę cnotę: áno zbytnie dźiwowanie bogáctwám do wiela
12: złego ludzi przypadza. A prozno űię teź tego űpodźiewác/ á=
13: by z rzeczy źle zácźętey co dobrego vroűć miáło.
14: Lecź ieűliże kto będzie tego mnimánia/ iź űię wedle űtároda= (marg) 4 (-)
15: wnego Rzyműkiego zwyczáiu domágáć wrzędow godźi/ ten teź

16: słuźnieby miał tego życzyć/ áby y ono v nas w obyczáiu było/
17: co bywáło v ftárodawnych Rzymian: to ieft/ áby żadny vrząd
18: niebył dożywotny/ ále álbo doroczny/ álbo do ktorego inźzego
19: pewnego á zámierzonego czáfu trwáiący: co fię iednák zá słu=
20: lzną rzecz wiela ludźiom zdało. Bo nic fię niezda w Rzeczy=
21: poľpolitey wolney być niesłuźnieyźzego/ iáko to/ że ieden kto=
22: kolwiek áż do fwey śmierci wolnie pánuie/ á iármzmo ná fzy=
23: ie rownych łobie wkłáda/ nieboiác fię łam dozoru áni nád fo=
24: bą áni nád fwym vrzędem. Tákowi wiele rzeczy zwykli czy=
25: nić łákomie/ niesłuźnie/ y niedbale: bo fię nieboiá/ áby kto miał/
26: poki oni żywi/ ná ich mieyľce nářtępowác. Lecż gdyby ci do=
27: brzi byli/ á Rzeczpoľpolitá miłowáli/ ázaby nie łatwie tego v=
28: rżędu vřtąpili onym/ z ktoremiby im miał być łpolny/ przeřta=
29: wáiąc ná tem że go ná czás trzymáli? Co ieffliby źli byli/ á wię=
30: cey rzecz łwá niź poľpolitá miłowáli/ ázaby niebyli godni/
31: żeby ie z vrzędu zložywřzy/ w pirwřzem ich łtanie zořtáwio=
32: no/ á licźby fię z onego vrzędu od nich domagano? Za=
33: den nieieřt ták świętobliwych á łkromnych obyczáiw/ ktory=
34: by trzymáiąc dożywotnie vrząd niemiał wyřtápić/ ábo niena=
35: wiřciá/ ábo miłościá/ ábo iáká inřzą namiętnościá/ zwłářczá
36: ieffli ma wiele ludźi łobie spowinowáconych ábo krewnościá/
37: ábo przyiáźniá/ ktorymby k woli wiele czynić muřiał: z drugi=
38: miby teź koty drzeć/ ábo iáká nienawiřć wieřć muřiał/ ktorziby
39: mu podobno ábo zayřzeli/ ábo nic dobrego nieźczyli. Iáko
40: tedy w tey obyczáiw nieuřtáwiczności á krewkości/ dáleko
41: bezpieczniey ieft áby vrzędy były docześne/ á pewnym iákim
42: czáfem zámierzone/ ktory łkoroby fię łkończył/ drudzyby no=
43: wi nářtępowali/ á pirwřzy licźbę z onego vrzędu czynili.

A áczkol=

- 1: A áczkolwiek to póspolicie chwałą/ kiedy ieden ktorykolwiek(*marg*) 5 (-)
- 2: wiele vrzędow trzyma/ ále się wielu ludziom zda/ że tá rzecz
- 3: godná iest poprawy. Albowiem ieden y iednemu vrzędowi
- 4: ledwie sprofta/ á wielu ich sproftać niemoże: á przetoż ktorzi
- 5: wiela vrzędow doftáli/ ci ponieważ powinności ich dofyć
- 6: czynić niemoga/ máią miáfto siebie wiele namiestnikow.
- 7: Coż tedy do tego závádzá/ áby onym wielu ofobom po ied=
- 8: nym vrzędzie dano/ ktorych żaden ieden sam okrom namiestni=
- 9: kow wedle przyftoyności dofyć vczynić niemoże? A iestliże
- 10: to nieiést rzecz przyftoyna/ áby ieden wiele vrzędow trzymał/
- 11: tedyć to będzie dáleko nieprzyftoynieyfza iednego ko^{go}/ opuści=
- 12: wfzy drugie/ zacnością pánowania ábo vrzędow wywyfzác:
- 13: Bo hárdfzi y nádętfzi bywáią ci/ ktorzi widzą/ że im nád in=
- 14: fze więcey fzczeńście służy: czegośmy fami zá nálfzych czáfow wnie=
- 15: ktorem człowieku nowem doználi. Boć iednák ci/ kto=
- 16: rzi się domagáią wiela vrzędow/ zda się/ że to nie ták dále=
- 17: ce dla Rzeczypóspolitey/ iáko dla fwego pożytku czynią. A
- 18: iáko ci/ ktorzi się rozmáitemi pokármy y napoymi obciążáią/
- 19: więcey mdlą niżli pośiláią moc żołądkowę: ták też y ci/ ktorzi
- 20: biorą ná się wiele rozmáitych vrzędow/ tedy ábo ich vzywáią
- 21: iáko fuowych á nieftrawnych pokármow/ iestli powinności
- 22: fwey dofyć nieczynią/ á iey omieftkawáią/ álbo mdlą síły fwo=
- 23: ie/ iestli vrzędowi fwemu y powinności fwey ná wfzem dofyć
- 24: czynić zechcą.
- 25: Iużem okazał/ iż vrzędy dobrze bywáią dawane/ iestli ie go= (*marg*) 6 (-)
- 26: dnym dawáią: ále iż godność ábo cnoty fą rozmáite/ przeto
- 27: trzeba pátrzyć/ ktore cnoty ná ktory się vrząd zeydą. Bo á=
- 28: byfmy do końca trzymáli się przykłądu od pokármow wzięte=
- 29: go/ nieiednákie pokármy káżdemu ciálu służą/ á ktore iedne=

- 30: mu ciała zdrowe bywają/ te drugiemu szkodzą: Ktemu/ nie
31: każdemu ciała iednakię szaty bywają dawane/ ale każdemu
32: wedle wzrostu: a przetoż/ pilnie baczyc trzebą/ ktore cno=
33: ty do ktorego się wżędu zgodzić mogą. Thomickiego y Cho=
34: ieńskiego godność y cnotą więcej się do spraw ziemskich zeszła:
35: Ołtafi y Lanckoroński w rzeczach woiennych sławni byli:
36: Konstantin y Łaski tak do rady iako y do rzeczy woiennych
37: szczęśliwi byli.
38: A tak Monarchowie albo Krolowie/ pilnie tego dogladac (marg) 7 (-)
39: mają/ aby onym wżędy dawali/ ktorzi łami przez się wżędom
40: dofcz czynic/ a wżytkiego doyrzeć/ y wżytkie rzeczy sprawo=
41: wac mogą: nie tym/ ktorzi iako ślepi/ abo rąk niemających/
42: cudzem zawżdy oczom wierzić/ y cudzemi rękoma wżytko czy=
43: nic mufzą. Nienawiśni zaprawdę to są ludzie/ ktorzi ani s=

H iij

ftrony

strona: 45v

O poprawie
Rzeczypospolitej

- 1: ftrony rozumu/ ani z ftrony nauki/ y do tego sposobności/ na=
2: mniej gotowości w sobie niemają/ a przedsię nieiaka zaśle=
3: pioną bystrością na wżędy czyhają: ktore oni zacnemi tytuł=
4: mi/ wielkimi dochodami/ y inżemi zacnościami v siebie miar=
5: kują/ a mni mają że tym sposobem ich są godnemi/ iż mają niekto=
6: re/ ktorzychby do spraw wżywali: dawając ono podobieństwo/
7: że ich wżywają iako kowale klefzczy y inżego naczynia/ żeby so=
8: bie rąk niepoparzyli: O iako to podobieństwo bārzo sobie iest
9: niepodobne. Bo a ktosz niewie/ że kowal abo inży rzemie=
10: śnik wżywa naczynia swego wedle woli swej/ tym sposobem/
11: iż ieliby rzemieśnik nic nieczynił/ tedy y naczynie proznuie? a
12: zaśię przeciwko temu/ ci ktorzi łami nieumieją nic/ azaż nie=

- 13: rádlzey bywáią naczyniem tych/ od ktorých bywáią rządzeni?
14: Mnie fię zda/ że ci nieináczey czynią/ iedno iáko gdyby nogi
15: chćiały pátrzyć á wrzędu oczu vżywác/ ále iż tego niemogą v=
16: czynić vżywályby przedsię posługi oczu w tey mierze/ á lámí=
17: by łobie tę cześc przywłafzczáły/ że widzą á káżdą rzecz obaczá=
18: ią/ y lámó mieyfce ábo vrząd záftepuią. Ale to wam więcey
19: przyftoi o náfze miłe nogi/ ábyście wy przeftawfzy ná wálfzem
20: vrzędzie chodzenia/ zoftáwiły oczom y mieyfce y tę pracą/ że
21: one lámé widzą/ y sławę ktorą ztąd máią. Abowiem iefli
22: wy chcecie widzieć/ iefli chcecie słyfzeć/ y wáchác/ iefli wfzyt=
23: kich członkow vrząd wypełnić/ muścić zginác rozność y roz=
24: miárkowanie ciáła/ á wfzytko ciáło nic infzego niebędzie iedno
25: nogi: á iefliże chcecie/ áby wfzytkich członkow sławę tylko
26: wam przypifowano/ gdyż lámí nic infzego czynić niemożecie
27: iedno chodźić/ záprawdę v wfzytkich członkow w wielkiem po
28: śmiewifku będziecie. Dobrze mowi **Cicero**: Kto przyftępuje
29: do fprawowania rzeczy/ niech fię tego ftrzeże/ áby nietylko to
30: obaczá/ iefli oná rzecz vcćiwa iefł/ ále też y to/ iefli iey może
31: fproftác. Pięknie záprawdę y Páweł/ záleciwfzy rozmáite (*marg*) 1. Kori 12. (-)
32: dáry/ ktoremi członki iednego ciáła ozdobione fą/ á przyfto=
33: fowawfzy ie do ciáła Rzeczyfpolitey/ ábo Zboru ś. rofká=
34: zuie/ żeby káždy to łobie rozmyślá/ iáko mu wiele Bog dáł/
35: áby v siebie vważáł miárkę dárú fwego/ żeby go dobrze vży=
36: wáł y ozdobił go/ á niekwápił fię czynić w rzeczách ludzkich zá=
37: mieszánia/ kufząc fię o te vrzędy ktorých mu przyrodzenie nie=
38: dáło. Kto pilnie v siebie vważy fpofoł prawdziwego vrzę=
39: du/ nieledá iáko mu fię záchce vrzędow/ wiedząc że one rozmá=
40: itych trofk y fráfunkow pełne fą.
41: Lecż wiele ich widzą częgo profzą/ á przyczyn prawdziwych (*marg*) 8 (-)
42: dla częgo to czynią/ máło obaczáią: Nie zdrogiby było (áby

43: tego bez karania nieodnieśli) gdyby imiona ich wszystkim iá=

wnie

strona: 46

Księgi pierwsze.

46

1: wnie były oznaymione ábo obwołáne/ á iżby káždemu dozwo=

2: lono powiedzieć swoie zdanie/ czego by niedoftawáło temu/

3: komu máią dáć vrząd/ ábo kto fię go domaga. Który oby= (*marg*) Całpar coⁿtar. de Repub.

Venetoru^m lib. 2. (–)

4: czay/ iż w Rzeczypospolitey Weneckiey zachowuią/ świadczy

5: Kálpár **Contarenus**, gdzie o wybieraniu Książęcia tak między

6: innemi rzeczami mowi: Ieśli by kto rozumiał/ żeby ten oby=

7: wátel Páńftwá Weneckiego który ma być obran/ niebył go=

8: dny ná to/ áby tak wielki vrząd ná sobie nośił/ ábo dla iákiey

9: kolwiek inżey przyczyny niebyłoby to z pożytkiem Rzeczypospo

10: litey żeby on był Książęciem/ powftanie: á pirwey wczćiwie

11: przedmowę wczyniwfzy/ łzczerze powie/ co o onem człowieu

12: rozumie/ y dla ktorey przyczyny rozumie to być z pożytkiem

13: oyczyzny/ ieśli by go obrano Książęciem. Gdy ten domowi/

14: **Senat** przyzowie onego ná vrząd miánowánego/ y nátychmiałt

15: łtárfzy powtorzy mu ono wżytko co mu zádano/ niemiánu=

16: iąc tego z kogo to wyfzło: Bo pirwey wżytcy pod przysięgą

17: obiecuią łobie milczenie. On zásię łpráwuie fię y odpowiada

18: ná to iákoby fię mu podobáło/ á potym wftápi z páłacu. A ie=

19: łliże on pirwfzy/ ábo kto drugi/ chce mu co nowego zádác/ á=

20: bo mu wczem winę dáć/ wolno mu to. Zásię on przyzwány

21: odpowiada ná to co mu znowu zádano. Y tak tę rzecz łprá=

22: wuią/ áż przygánie żadney mieyfca niebędzie: Toż dopiro pu=

23: łzczáią wotá. Toć (powieda Kontaren) zachowuią przy obie=

24: rániu Książęcia Weneckiego/ co fię też y o inżych vrzędziech/

25: á zwłázczá dożywotnych rozumieć może. Podobny temu
26: obyczaj/ iż záchował Alexánder **Seuerus**, Rzymfki Cefarz/(*marg*) Aelius Lamprid. in
vita Alexandri Seueri. (–)
27: świádczy **AElius Lampridius**, temi słowy: Gdy ktore chćiał
28: nád ktorą kráiná przelożyć/ oznáymował imioná ich nápmi=
29: náiąc lud/ iefliby kto nánie co wiedział/ áby iáwnie dowodził:
30: á iefliby niedowiodł/ áby táki był ná gárdle karan. Y powieđał
31: to bárzo ciężką rzecz być/ żeby tego zwyczáiu niemiano zácho=
32: wác obieráiąc łprawce Powiátow/ ktorým y máiętności y
33: gárdlá ludzkie bywáią poruczone/ poniewáž to Krześcijanie
34: y Zydowie záchowuią/ iż oznáymuią imioná tych ktore ná Of=
35: fiárnictwo obieráią. Z ktorých słow tego Hiřtoryká
36: Ínádnie może być obaczono że to był Ítárodawny v Krześci=
37: an obyczaj/ przy obierániu Miniřtrow Kořcielnych/ iż kto=
38: ry miał być obran/ tego imię wřzytkim iáwnie oznáymowano/
39: żeby w niem częgo niebyło/ coby go do posługowánia Zboro=
40: wego niegodnym czyniło: y ztádze Alexánder Seuerus przenioř
41: ten obyczaj do obieránia wrzędnikow řwiefłkich. Z tych te=
42: dy słow wyżłzey powiedziáných/ iáśnie się okázuie/ że to iefł
43: bárzo wielka Rzeczyřpolitey zarázá/ iefli miedzy dobremi á

H iiii

ziemi

strona: 46v

O poprawie Rzeczyřpolitey

1: złemi řadney roznořci niebędzie: á dáleko więřłza/ iefli od=
2: mieniwrzy włáfny á řłufzny porzádek/ dobrzi będą zániedbá=
3: ni/ á řli będą w wadze: ábo iáko **Cato** powieđa/ iefli będą dro=
4: bne rybki drożey řzácowáne niřli woły. To teř iáwna rzecz
5: iefł/ iż tem mnieyřze w Rzeczyřpolitey ná cnotę/ y ná dobre
6: ludźi baczenie bywa/ czem w więřłzem iefł podźiwowánui za=

- 7: cność rodziáu y bogáctwá. Nic tedy nieieft Rzeczampo=
8: Ípolitem zdrowłzego (iáko **Socrates** v **Platona** powieda) iedno
9: złączenie możności z mądrością: Zás nic dobrze á porządnie
10: niemoże vczynić ten/ ktory máiąc władzã/ nie włzytkę by fwo=
11: ię chęć/ ftáránie/ pilność y myśl/ w náuce y w mądrości poło=
12: żył. Ale o tem iuż niech będąie dofyc.
13: Rozdział dwudziefty.
14: 1. O Vrzędziech/ ná ktore fynowie ábo drudzy potomkowie po rodzicách wla=
15: śnie náftępuią: ábo ktore Teftámentem ná kogo przychodzã. 2. O wy=
16: chowániu fynow wielkich Pánow. 3. O ludzkości przeciwko poddánym.
17: 4. Y o tym/ iesli fię godzi Pánu odiać co v poddánego fwego.
18: ALe imo te doftoieńtwá/ ktore ábo Rzecz= (*marg*) 1 (-)
19: poſpolita/ ábo Krolowie dawáią/ abo drudzy
20: ktorzi włzytkim władną/ fã niektore infze/ ná
21: ktore fynowie po śmierci Oycowłkiey náftępuią:
22: ktorzych ponieważ dziedzicmi fã/ tedy rofkáziã
23: tym ludziom/ ktorzi rodzicom poddáni byli: ktore to páno=
24: wánie bárzo frogie ieft/ gdyż v nas niegodzi fię kmiećiowi/
25: by też y naywiętfzã krzywdę miał/ fkárzyć ná Páná fwego.
26: A fã niektorzi Pánowie ták okrutni/ że nieináczey vżywáią
27: kmieći fwych/ iedno iáko bydła. A przetoż y toby trzeba w
28: dobre obyczáie w wieść/ áby pewnych czáfow/ ábo Dozorce
29: obyczáíow/ ábo ktorzi infzi vrzędnicy czynili opyt o tákich Pá=
30: niech/ y o włzytkich infzych przełożonych/ iáko fię fprawuiã ro=
31: fkázuiã fwoim ludziom. Záprawdę miałoby to być karano/
32: ieſliby wczem okrutnie/ łákomie/ ábo ináczey niżli fię godzi/
33: łobie poczynáli. A ieſli ieft co ná tem Rzeczypoſpolitey/ á=
34: by kto nieużywał źle rzeczy ábo fwey abo cudzey/ iáko dáleko
35: więcey ieft ná tem/ áby kto nieużywał źle ludzi/ nád ktoremi
36: záprawdę żadenby niemiał być przełożon/ ażby fię Rzeczypo=

37: Ípolitey Ípodobał/ áżby to okazał że też łam drugim posłufznym

38: był/ á wrzędu we włzem słuchał. Zadnemu niedopufzczą ni=

39: íákiego rzemiosłá íáwnie robić/ áż fię go y od Miftrzew pir=

40: wey náuczy/ y łztukę vczyni: íáko dáleko więcey niema być do=

41: pufzczono pánowác tym/ ktorzi tego nieokazáli/ iefli też łami

byli

strona: 47

Księgi pirwfze.

47

1: byli kiedy byli dobrze posłufzni? Boć prawdźiwie ono po=

2: wiedźiano: Kto chce dobrze rofkázowác/ potrzebá áby łam

3: wprzod dobrze posłufzny był.

4: **Aelius Spartianus** powieda/ iż ilekroć kiedy bywáli íácy za=(*marg*) 2 (-)

5: cni á wielcy mężowie/ męftwem ábo íáką infzą godnoścíą wie=

6: le infzych przychodzący/ nigdy żaden niezofłáwił po łobie fyná

7: Rzeczypópolitey pożytecznego: Bo ábo bez potomkow zcho=

8: dźili/ ábo takie miewáli/ żeby lepiej było znić z śwíátá niemia=

9: wfy ich. **Romulus, Numa Pompilius**, żadnego potomká niezo=

10: łtáwili/ ktorzyby Rzeczypópolitey pożyteczny był: także **Ca=**

11: **millus**, y oni Scypionowie/ y Katonowie/ ktorzi byli wielcy

12: á zacni mężowie: także **Homerus, Demofsthenes, Virgilius, Sallu=**

13: **ftius, Terentius, Plautus**, także **Caefar y Cicero**, ktorym było lepiej

14: dzieći niemieć. Także y **Auguftus**, ktorzy y przyłpofobionego

15: fyná niemiał dobrego/ ácz mu iy było wolno miedzy wfzyt=

16: kiemi obrác. Prawdę tu mowi **Spartian**, íáko y **Homerus** gdzie

17: pífze/ że máło iefł fynow rodzicom podobnych: więcey gor=

18: łzych/ á bárzo máło lepszych. A tak niech y to wielcy Páno=

19: wie rozmyśláią/ ktorzi mnogim ludźiom rofkázuią: niech fię

20: o to pilno łtáraią/ áby fynowie ich byli dobrze wychowáni/

21: áby po łobie íákich nogćiow niezofłáwowáli: niech ie zwyczáią

22: y czynić czego trzebá/ y znáfzác ono bez czego być niemoże:

- 23: złych się wyfrzegąc/ á dobre miłowác: łtársze w vcźciwo=
24: ści mieć: rownym ludzkie się łtáwić/ á młodszym łalkáwie/ v=
25: rzędowi posłufznym być: niechby ie tych náuk wyuczyli/ kto=
26: reby ie y do wřzelákiewy ku ludziám łkłonności/ y do dobre^{go} pá=
27: nowánia ćwiczyły: á toby im też niech częłto ná pámięć przy=
28: wodźili/ że żadna niema być rozność miedzy Oycem/ á miedzy
29: dobrym Pánem. Powiedał iednego czáfu v łtołu on wielce (*marg*) 3 (-)
30: możny á sławny mąż/ IAN TARNOVSKI Hetman Pol=
31: łki: gdy iednego czáfu iechał do Włoch przez Báworłką że=
32: mię/ chciał złtąpić do domu niektorego łłáchćicá/ áby tám w
33: drodze się łpracowawřzy (bo iuż noc nádchodźiła) łobie od=
34: poczynął: ktory łłáchćic/ iż ná ten czás żonę płodem się pracuią=
35: cą miał/ á dom (iáko to pólpolicie bywa) był pełen białyech głow
36: ktore iey posługowały/ prosił Hetmáná/ áby do domu nie=
37: ktorego iego poddánego złtąpił/ chcąc mu tám wřzytkiego co
38: by w domu miał dołtátek dáć: á gdy ná to Tarnowłki przy=
39: zwolił/ łzedł on łłáchćic do kmiećiá łwego/ á dla vcźciwości/
40: zdiąwřzy czapkę/ prosił o nocleg Hetmánowi. Było ná ten
41: czás około Hetmáná łłáchćicow Polłkich niemáło/ ktorzi
42: chcąc oglądác iefliby w tey gołpodźie wczáłność mogli mieć/
43: łzli byli zá onym Báworłkim łłáchćicem: A ták gniewáli się y

H v

łzemráli

strona: 47v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: łzemráli/ powiedáiąc to być rzecz niesłufzną/ áby kmieć miał
2: ták być od Páná w vcźciwości mian/ áłbo prołzon/ ktoryby
3: ráczey miał być z domu wyrzucon/ iefliby częgo Pánu gdyby
4: mu rołkázował odmowił. To Pan Tarnowłki z rzeczy po=
5: wiedział/ gdy była zmiánká o podatku/ ktory ná on czás

- 6: mało nie ná káždy rok ná kmiećie wkładano/ y o tych ciężarách
- 7: ktore wielkie á rozmáite ná nie wkładáią: á potym pochwali=
- 8: wízy onę Bávorskiego śláhcicá/ ku fwemu kmiećiowi łáfká=
- 9: wą fklónność/ rzekł/ że nieináczey máią być rozumiani kmie=
- 10: ćie/ gdy powinności fwey dofyć vczynią/ y czyńfz zápláca/ ie=
- 11: dno iáko fásiedzi. O słowá mądrogo Hetmáná godne.
- 12: Niemoże to być/ áby ten woyskam miał vmieć dobrze rofkázo=
- 13: wác/ ktory ludziam łobie poddánym dobrze rofkázowác nie=
- 14: umie: á kto fię nádyma rządząc lud podły á profy/ temu nie=
- 15: doftanie fercá do rządzenia ludu pyfznego á odpornego. A
- 16: bywa to pófpolicie/ iż fię nie męźnem fercem o wielkie rzeczy
- 17: kufzá ci/ ktorzi fię pyfznemi á okrutnemi ludziam podłego ftanu
- 18: ftáwią. Ale násze czáfy widziáły/ że Tarnowfki/ y woynę/
- 19: y ziemfkie fpráwy/ iednákiem fercem ábo męftwem/ y iednáką
- 20: mądrością fpráwował: widziáły bitwy/ dobywánia miáft/ y
- 21: triumphy: doznáły fortelow/ ktoremi pokoy wedle przyftoy=
- 22: ności bronion y wcáłości záchowan być ma/ ták iż niedziw/ że
- 23: zták wielkiew cnoty/ y zták wielkiew mądrości/ one słowá peł=
- 24: ne wkładności/ fkromności/ y ku ludziam fklónności pófzły.
- 25: Co iefli ten okrutnością y pychą grzełzy/ ktory zbytniego á bez=
- 26: miernego pánowánia nád ludzmi fwemi vżywa: iákoby ie
- 27: mieczem wziáwłzy tákby znich fzydźił mowiąc: Moieć to ieft
- 28: imienie y włzytko/ wieźcie fię ztąd ftárzy kmiećie rychło.
- 29: Lecź wiele fię ich porywa czynić tákową krzywdę/ zá tem mni= (marg) 4 (-)
- 30: mániem/ że włzytko ich ieft co dźierzá ich poddáni. Ale y ten
- 31: błąd niemiałby być ćierpian. Bo á ktoryby ieden tylko czło=
- 32: wiek mógł záorywác ábo zárábiác fześć fet ftáian roley? Lecź
- 33: ná pocźátku ták bywáło: Przychodziło mnoftwo ludzi ná pu=
- 34: fte polá/ á te polá ktore pirwey były włzytkim fpólne/ czynili
- 35: fwoiemi: to ieft/ poki kto łobie záftąpił poty było iego: obie=

- 36: ráli miedzy sobą iednego/ ktorego mędrzym y potężnyym
37: być rozumieli/ áby ie rádą fwoią rządził/ fpory ich porowny=
38: wał/ á od poltronnego nieprzyaciela ich bronił/ ktoremu też
39: dla tego wietźą część pol náznacźáli. A ieliby ieden który=
40: kolwiek takowy grunt nálaź/ któryby do orania był dobry/
41: ábo ieliby mu go też dárowano/ tedy on przedsię wiele dru=
42: gich do siebie przyłączał/ áby z nim wespół onę ziemię oráli/
43: á przetoż ich oną rolą podzielał. Dla tegoż y Iozue/ który (*marg*) Iozue 12. (-)

po śmierci

strona: 48

Księgi pierwsze.

48

- 1: po śmierci Moizefzowej ludowi Bożemu rofkázował/ gdy był
2: zá Jordanem wiele Krolow y ludzi rozmaitych poráził/ á
3: ziemię ich posiadł: gdy mu Bog rofkazał/ żeby ziemię/ którą
4: im był w dziedźictwo dał/ zá wieczne imioná miedzy wŷy=
5: tkie pokolenia rozdzielil: tak tho fprawil/ iż kázdemu po=
6: koleniu ofobną ośiadłość náznacźył/ niezostawuiąc fobie nic
7: włafności ani władności w tych máiętnościách/ ktore się ko=
8: mu działem dostály. Ale łami Izráelitowie/ z rofkazania (*marg*) Iofzua 19. (-)
9: Bożego/ dali iemu ośiadłość miedzy fwemi ośiadłościámi/
10: ktora była iego włafna. Ezechiel też Prorok świadczy/ iż
11: Bog tak był ziemię ludowi podzielić rofkazał/ żeby Książęciu(*marg*) Ezech. 48. (-)
12: przełtroną część polá/ wŷákże nie wŷytkę dano/ bo y Offiár=
13: nikom y kázdemu z ofobná pokoleniu/ ofobne części ziemię pe=
14: wnemi gránicámi zámierzyć y zágraniczyć kazał. Ktorem
15: rofkazaniem dawa znác/ iż nietylko wŷytcy infzy/ ále y zwierz=
16: chny Pan/ ná fwey części ma przestáwác/ fwoie role ma orác/
17: á cudzych nie náchodźić ani posiadác. Bo á czemu by
18: oni ktorzi rolą ná fwą część oddzieloną robia/ niemieli bez=
19: piecznie rzec/ że ich włafna iest? nie inaczey iedno iáko on/

20: ktory ábo z przyzwolenia wŹytkich obran Pánem/ ábo drugie
21: łobie do pewney części źiemie przypuścił áby ią z nim robili/
22: powieda/ że to iest iego włafne co mu fię dostało. Bo y on
23: nic inŹzego niemogł/ ábo od poŹpolftwá wźiác/ abo łam łobie
24: przywłáfzczyć nád wŹytkiemi/ iedno zwierzchność á páno=
25: wánie. A iź to tylko PánŹki grunt iest/ ktory mu iest dan zá
26: włafny/ ábo ktory mu fię dostał/ ztąd fię pokázuie/ iź kupuiác/
27: przedawáiac/ ábo zdawáiac/ pánowanie tylko od łiebie prze=
28: noši/ á poddánego żadnego rzeczy iego włafnych niebierze/ á=
29: ni brác moźe. A ten ktory od niego władności dostawa/ nie=
30: kupuie rzeczy kmiecych/ ále y tę wieś ábo źiemię ktorą trzymał
31: ten co sprzedał/ y łamę tylko władność/ á przedsię dla tego
32: nic inŹzego wedle Prává niemoźe ná ludźiách wyciągác/ iedno
33: czyńŹ/ á robotę powinną. Ano y łami zwycięźce/ że tákże łpra=
34: wiedliwie nád zwycięźonemi pánowali czytamy? ktore y gar=
35: dłem dárowáli/ y z máietności im wŹytkiey wefelić fię dopu=
36: łzczáli. iáko y **Cyrus** zwycięźywŹy Ałsyryány/ á wźiawŹy ie(marg) Xenophon in Paedia

Cyri lib. 4. (–)

37: pod łwą moc/ mowi do nich: Dobrze pri czynicie męźowie/ że=
38: łcie mi obiecáli poŹłufzeńftwo: bo od tego czáfu nic złego nie=
39: vcierpicie/ iedno że nie ten wam będzie rofkázował co pirwey:
40: w tych że domiech co y pirwey mieŹkác będziecie/ też źiemię ro=
41: bić/ ztemiź żonámi mieŹkác/ á łynom wálzym/ iáko y teraz/
42: rofkázować będziecie/ IeŹli wam kto krzywdę vczyini/ my zá
43: was wálczyć będziemy. DoŹyć to łáfkáwie Cyrus mowił.

Iákimźe

strona: 48v

O poprawie
Rzeczypospolitey

1: Iákimźe to tedy právem czyniá ci/ ktorzi nie mocą/ áni łzá=
<http://rcin.org.pl>

2: błą/ ále ábo przez dziedzictwo/ álbo przez dárowanie/ ábo
3: kupnym obyczáiem doftawfzy imienia źle go używáią? Nie=
4: uczynił tego **Cyrus** Perfski Krol Afryryánom/ á dáleko mniey
5: przyłtoi to Krześcijánfkie^{mv} Panu czynić nád Krześcijány pod
6: dánemi? V Niemcow/ y bez máłá v wśzytkich Krześcijan/
7: niemáłz niewolnikow. Zakon teź Máchometow broni tego/ á=
8: by ktokolwiek teyże wiáry/ w liczbie niewolnikow miał być po
9: czytan: chybá Krześcijanie ktorych fię oni wiárą brzydzą/ służą
10: im niewolniczą służbę. A my/ ktorzi fię prawdziwey ku
11: Bogu wiáry dżierzimy/ nie wftydamy fię mieć niewolníkami
12: ludzi teyże wiáry co y my. Nie mowię/ żeby kto zá iáką fpra=
13: wiedliwą przyczyną niemiał być w niewolą fkazan/ iáko **Noe**
14: Chamá fyná dla iego wyftępku w niewolą fkazał. Ale mo= (*marg*) 1. Mofz. 9 wirfz 25. (-)
15: wię o tey zwyczáyney niewoli/ ktorey pánowie nád poddáne=
16: mi/ okrom wśzelákiego ich wyftępku używáią: odeymuiąc im
17: ziemię y máiętność gdy fię iedno fpodobá/ á iáko fię w niekto=
18: rych powiećiech záchowuie/ przedawáiąc ie iáko bydło. A
19: okrom inśzego złego ktore fię wtem zámyka/ y to nie dobrze/ iż
20: Pánowie chcą/ áby iym to wolno było/ kiedy fię im fpodobá/
21: odiać kmiećiowi rolą/ á tego niechcą/ żeby teź kmiećiowi wol=
22: no gdy mu fię fpodobá/ puścić rolą á iść zniey precz: y owfzem
23: kiedy rzecz idzie o zátrzymanie kmiećiá/ ták go fobie mocnie
24: przywłáfczyć á zniewolić ze wśzytkim chcą/ iż y dziećiam ie=
25: go niewolno bywa odyść. Pan Bog ftworzyćiel wśzytkiego
26: światá ieft ták dobrotliwy/ że wśzytkim pożywienia dodawa
27: do fytości/ netylko bogáтым/ ále y vbogim. Lecź cí bogacze/
28: żeby temu fádłu y chęći fwey dofyc czynili/ wśzytko fobie śmieią
29: przywłáfczć. Wołáią że iych świat/ á wśzytkie kmiece máię=
30: tności/ zá ich wolą y ftać máią y nie ftać: niepożytecznych teź
31: poddánych máiętność/ choćiaby oni nieprzyzwáláli/ wolno

32: pri nam dawšzy co ná fwoy pożytek obráćć: bo tych poddánych
33: wykłádáią być niepożytecznemi/ ktorých máiętność może fię
34: im ná co dobrego zgodzić: Rołkošny záprawdę wykład. Lecż
35: á iákoż ty tedy łam/ o dobry męžu/ ieltes pożyteczny Rzeczy=
36: pošpolitey/ ktory troché žiemie wydźieráiąc twemu łamšiado=
37: wi/ wydźierafż mu z gęby chleb/ w vboštwo go przywodźifż/
38: á práwie krew zniego wyćifkałż? A ztego vbogich ludźi dła=
39: wienia y vćifkánia/ iefli ták rozumiefż/ áby nic złego do Rze=
40: czypošpolitey nieprzychodźiło/ bárzo błáďifż: Ale žyczýłbym
41: tego onym/ ktorzi tákowe role wydźieráią/ áby vważáli v šie=
42: bie ono karánie/ ktore Acháb Krol podiał/ dla tego/ iż Win=
43: nicę v Nábotá poddánego šwego/ ábo kupić/ ábo przefrymár=(*marg*) 1. Krol. 21. (–)

czyć chćiał.

strona: 49

Kšięgi pirwfze.

49

1: czyć chćiał. Co áczby fię mogło zdać zá rzecz šlužną/ (bo kupná
2: y frymárkow ták dobre zwyczáie iáko y práwá dopuřczáią)
3: ále iż fię to nád wolá Nábotowę dźiało/ przeto y Krol nędz=
4: nie zginął/ á žoná y dźiatki/ y wřzytcy iego rádni Pánowie po=
5: bići: O czym y Piřmo šwięte w kšięgách Krolewfkich šwiád=
6: czy/ y ia o tem řzerzey w Kšięgách/ ktorem tytuł Philalethes/ ná=(*marg*) Philalithis
Grecfkie šłowo/ rozumie fie miłownik álbo przyiáciel prawdy. (–)
7: piřalem.
8: Rozdźiał dwudźiefy pirwfzy.
9: Aby fię białe głowy w vržędy nie wtráćály.
10: ONo teź trzeba pořtánowić/ žeby białe
11: głowy do řpraw Rzeczypošpolitey niebyły przy=
12: puřczáne/ ktore Bog pod moc męžow poddał/(*marg*) 1. Moiž. 3. W wirřzu 19. 1. Timor.
2. W wirřzu 12. (–)
13: Páweł im teź we Zborzech náuczác zábronil.

- 14: Bo iáko wiele białe głowy wśpráwách ludzkich
15: záfzkodzić mogą/ dofyć iásnie okazała oná zewfzech nacudniey=
16: fza y namędrfza Iewá/ ktorey radá wśzytkiemu narodowi lu=
17: dzkiemu zginienie przyniosła: y Piłatá stárofty Zydowśkiego
18: żoná/ ktora też rádą fwoią wśzytkiego świátá zbáwienie prze=
19: kázić chćiála: á to one białe głowy były dofyć zacne á nie ledá
20: iákie/ ále przedsię białe głowy były/ to ielt/ żwierzętá słábe/ á
21: ktore do błędu y do wyftępku (iáko Páweł świádczy) fklon=(*marg*) Támże w wirfzu 14.
(-)
22: nieyfze fá. Niech fię przeto oni wśtydzą/ ktorzi/ rozumiejąc
23: fie być wrzędow żiemfkich/ ábo iákich infzych pófpolitych go=
24: dnemi/ nic nigdy nieczynią/ iedno to co im niewiáfty rofkażą.
25: Iákoby wtem iáka rozność była/ żeby niewiáfty wrzędy trzy=
26: máły/ álbo oni ktoremi niewiáfty rządzą/ gdyż te obie rze=
27: czy ná ieden fię gościniec fchodzą. To pewna/ że fie niewiáfty
28: do kądziele vrodziły: y on ktory Wenerę málować wymy=
29: ślił/ á oná żołwiá depce/ dawa znác/ że im gofpodárftwo/
30: ábo fpráwy domowe/ nie Rzeczypófpolitey máią być zlecone.
31: Vftáwy też Rzymśkie zábraniáią białem głowám káždego v=
32: rzędu. Lecż o tem niech będzie dofyć. O doftoynościách
33: też y wrzędziech/ ilem mogł/ powiedziałem.
34: Rozdział dwudziefty wtory.
35: O powinności Poddanych.
36: A Ponieważ do dobrego Rzeczypófpolitey
37: rządu należy/ nietylko to/ aby ci ktorzi rządzą/ za=
38: chowáli fię w powinności fwey/ ále też y ci/ ktorzi

I

bywáią

strona: 49v

O poprawie

Rzeczypospolitey
<http://rcin.org.pl>

- 1: bywają rządzeni: przeto też y ci pilnie á wiernie vrząd swoy/
2: ábo powinność swą niech wykonywają. Wiele iest poddanych
3: ktore występki ábo wady iych vrzędnikow obrażają/ y dla te^{go}
4: ie nie tak iako winni w vcźciwości mają/ y nietak ich posłufzni.
5: Ale zgoła wżytkim w obec Apoštołowie Chriftofowi rofká=(*marg*) Rzim. 12. W wirfzu
1. (-)
6: zuią/ áby zwierzchnościam y przełożonym posłufzni y poddani
7: byli: ábowiem te zwierzchności od Bogá są zrządzone/ á kto
8: fię im przeciwi/ ten fię zrządzeniu Bożemu przeciwi.
9: Ktemu ciż vcźciwość przełożonym powinna tak zdobią/ iz y (*marg*) 1. Timor. 2. W wirfzu
2. 1. Piotr. 2/ W wirfzu 18. (-)
10: pospolite modlitwy za nimi czynić każą: á nie tylko dobrym y
11: łáfkáwym/ ále też przikrim/ to iest/ ciężkim y frogim posłufzne=
12: mi być każą: á to nietylko dla ich gniewu/ ále y dla sumnienia
13: kázde^{mv} czynić rofkázuią. A iákim wysławianie ^m tá powinność
14: mogła być więcey ozdobioná? Tak fię zda/ iákoby nam odehy=
15: mowali moc wywiedowác fię ábo dopytywác występku o sob
16: ná vrzędziech będących/ gdy nam każą/ ábychmy y złego ábo o=
17: krutne^{go} przełożonego posłufzni byli: Zda fię też iákoby nam ro=
18: fkázowali/ żebyfmy wady ábo występki ich fkromnie znošili/
19: á odkładáli ie do Bożego sądu/ ktorego tá wola iest/ áby ludu
20: swego grzechy frogością Pánów karał. Aleby fię nic lepfze=
21: go ná świecie zftác niemogło/ iedno gdyby Pánowie ábo prze=
22: dniefzi Rzeczypospolitey sprowce byli pobożni/ mądri á wŕze=
23: łákimi cnotami do pánowania y rofkázowania potrzebnymi o=
24: zdobieni. Bo tácy Pánowie/ byliby włafnie onemi Filofofy/
25: o ktorych powiedał **Plato**, że byłaby szczęśliwa Rzeczypopolita/
26: w ktoreyby tácy pánowali. Wfzákże przedfię mamy ie
27: cierpieć/ y w vcźciwości mieć iácykolwiek są/ dla fámego

28: Bogá/ który y obłudnikom dopuścza krolować dla grzechow
29: ludu fwego/ á w gniewie swoim dawa Krole/ iáko świádczy
30: Ozeafz Prorok/ y **Elihu** w oney rozmowie którą miał z Iowem. (marg) Hofeafz 13/ W
wirfzu 11. Iow roz. 34. W wirfzu 30. (-)
31: A iefli się wczem niesłufznie známi obchodzą/ to ná Bogá fpu=
32: fzczać mamy. Abowiem on Bog/ który świátá tego zftá=
33: wy ftrząfa kiedy chce/ fkarze czáfu fwego złość ábo nieprá=
34: wność Krolow/ y wslytkich Przełożonych. A ná poddáne
35: przynależy rofkazaniu iych dofyć czynić/ á we wfzytkim tem/
36: czemby Rzeczypofołpotey y wiary Krześcijáńskiey zacność nie
37: była zgwałconá/ posłufznemi być/ przeciwko wfzytkim y po=
38: ftronnym nieprzyaciódom/ y obywatelom pofołpity pokoy w=
39: zruftzájącym/ przy nich ftać. Boby tá zgodá Rzeczypofołpotey
40: á iákoby włózenie niedłu⁸⁰ trwało/ kiedyby poddáni powinności
41: fwey dofyć nieczynili/ á woli y rofkazania Przełożonych po=
42: słufzni niebyli. A to mowię o tych/ ktorzi się w żadne Rze=
43: czypofołpotey fpráwy wdáwać niemogą. Bo o Pániech rá=

dnych/

strona: 50

Księgi pirwsze.

50

1: dnych/ y o drugich ftaniech/ ktorzi do tego práwo máią/ po=
2: wiedzialem iuz wyfzfzey/ ktorzi zdáliby się Rzeczypofołpitą zdrá=
3: dząć ábo ná mieśne iátki wydáwać/ iefliby wedle powinności
4: fwey nieopieráli się Pánu/ gdyby co chciał nád przyftoyność
5: poczynąć: y iefliby wfzytscy wobec tego niedoyrzeli/ abo pir=
6: wey nieopátrzyli/ żeby Rzeczypofołpita włomku iákiego nieod=
7: niosła. A to iuz powiedzialem y o tych ofobách/ ktore
8: przełożenítwo ná sobie nofzą/ y o tych ktorzi włádności ich fá
9: poddáni. Teraz o popráwie drugich obyczáiw mowmy.
10: Rozdział dwudziefty trzeci. <http://rcin.org.pl>

- 11: 1. O zbytku który bywa w szátách. 2. W pokármiech y trunkách. 3. W=
12: miłości nierządney álbo gámráciách. A potym o bieśiádách y tańcách.
13: A Iż pośpolicie ci ktorzi się wrzędow łako=(*marg*) 1 (-)
14: mie dopiráią w wielkich zbytkoch żywą/ chcąc
15: się tem sfofobem zdác okazálfzemi: przeto ztąd
16: káždy porozumiec może/ że wielka zmázá ná do=
17: bre obyczáie tem wniesioná ieft/ gdyż w zbytku
18: y wrozmáitości szat iáko wielka ieft márnosc/ żaden tego do=
19: szátecznie wypowiedziec niemoże. Bo poniewaz szaty dla
20: potrzeby są wynálezione/ żeby od zimná y od gorácá bronily/
21: álbo ciála człowieczego fromotne części zákrywały/ ludzie
22: márnochlubni/ ábo wedle máiętności swych/ ábo też wedle za=
23: cności domu y wrzędow/ częścią ludziom kwoli/ częścią też ku
24: ozdobieniu łámych siebie obrácáią ie/ á dla ich szwietności/
25: chcą być zá wielkie poczytani/ nie bez wielkiej rozładku pło=
26: chości: Gdyż część tylko cnoćie á godności powinny wełnie
27: przypifowác/ á szaty swoie/ więcej niż łámych siebie zdobić
28: chcą. A nie mowiec tego w ten sfofob/ ábych niemial ganic
29: niedbáłstwá álbo plugáłstwá około vbioru. Bo skromny á
30: wczciwy vbior/ ábo ochędostwo dobrego przyrodzenia zda się
31: być znákiem/ á szaty ochędozne ofobę zdoią y nieiáko zálecáią.
32: Ale zbytniey do ochędostwá chęci y wšelákiego zbytku/ ludzie
33: mądrzy nigdy niechwalili: Boyi wiele kofztuie/ y płoche przy=
34: rodzenie bogáctwy się popifuiące wydawa. Iáko ieden po=
35: wiedział: Názyt się ná szaty wyfadzafz/ názyteś nikczem=
36: ny. Ludzie rodzáiem y máiętnościami znáczni/ brzydzą się
37: proftemi szátami. Powiedáią/ że to musi być slácheckiego
38: sztanu ludziom/ y ich máiętnościam pozwolono/ áby się stroy=
39: niey niż pośpolstwo vbieráli. Lecż y te słowá są fercá nadę=
40: tego: á one nie bárzo obyczáyneho/ gdy kto wdawfzy się ná

strona: 50v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: zbytnie ſtroie y ná wŕzeláki zbytek/ chce aby ná drugie vŕtáwy
2: ſkępŕtwa piŕano. Ty o to ſtoiŕz/ áby ŕaden proŕtego ſtanu
3: człowiek/ choćiaby teŕ y iáki powaŕzny/ ábo iáką godnoŕcią o=
4: zdobiony/ iedno przeto iŕ nie ſláhcíc/ nie chodził w złotem
5: łańcuchu/ ábo w iákiem koŕztownem ſuknie/ ábo futrze: Ieſli=
6: byſ to czynił dla Rzeczypoſpolitey/ to ieſt/ dla tego/ áby ŕa=
7: den ná rzecz niepotrzebną nakládu nieczynił/ ktoryby ná rzecz
8: potrzebną chowan być miał/ tedybyſ ſam ná ſię pirwey to pra=
9: wo vŕtáwił/ ktorybyſ ſię zá miłowniká/ ſtroŕá á obrońcę Rze=
10: czypoſpolitey popiŕował. A teraz iáka to ieſt wielka roſpu=
11: ſtnoŕć/ ŕe ty y o tey rzeczy inſzym vŕtáwę czynić chceſ/ o czym
12: ſam ná ſię vŕtáwy ŕadney mieć niechceſ? Gdyŕ bierzma w o=(*marg*) Máth. 7. wirŕz 3. (-)
13: ku ſwem niewidziŕz/ chceſ áby z oká brátá twego pręť wyrzu=
14: cono? O oſtáteczna roſpuſto/ wczem drugiego nápráwiaſ/
15: w tem ſobie dziwnie pobláŕaſ. Bo/ á ktorym ſię ty práwem
16: bronić moŕeſ/ ktorymby tobie dozwolono złoty łańcuch/ ádá=
17: máŕzek/ áklámit álbo złotogłow noŕić? Ieſli ŕadnym/ á cze=
18: muſz okrom vŕtáwy tego vŕywaſ? Czemu z waſni chceſ áby
19: to drugiemu było odieťo/ co ty ſobie ku poczćiwoŕci być rozu
20: mieſz? Przecŕ dla ſkromnego tych rzeczy vŕywania kładziŕz
21: ná drugiego winę/ okázuiąc w tem nieſprzyáznego przeciw
22: niemu twego ſercá chęť/ á chceſ ábyć dla twe^{ſo} nieſkromnego
23: á ſproſnego bogactw okázowánia oſobną częŕć przypiŕowa=
24: no? O rozŕádky popiŕowane: o oſobliwa płochoŕci ſercá tá=
25: kiego. Záprawdęć ſláhcetwo ma być okázowane ſprává=
26: mi/ á bogáctwá rádszey hoynoŕcią/ niŕli okázowánieniem złotá/
<http://rcin.org.pl>

27: ábo ízátámi kofztownemi/ ná wzgárdę drugich wymyślónemi.
28: Bo wydworne ízáty/ y złote łąncuchy/ nietylko należą do
29: rozeznawánia śláhcícá od próstego człówieká/ (co póspoli=
30: ćie zá przyczynę przywodzą) ále też y wiele złości z łobą ćią=
31: gną/ nie fáme z siebie ábo z przyrodzenia íwego/ ále przez nie/
32: iáko przez iákie naczynie/ w chodźi on podfzczuwácz ná zło=
33: ści/ á włóiwfzy człówieká temi śiły/ wiedzíe go do tego/
34: áby rópsuścił wodze wielkiey chlubie/ pyłze/ y nádętości/ á zá
35: rázem wlepia weń to mnímánie/ áby zacność íwą w tem
36: zwierzchownem ítroieniu pokłádał. Lecź bym to rad słyfzał/
37: co to íełt zá zacność? Aza ty kofztownieyfzą á wytworniey=
38: ízą ízátę ná íię wdziawfzy íełteś mędrfzy? áza ípráwiedliwfzy?
39: áza ktorą cnotą bogáfzy y ozdóbnieyfzy? Bo prawdźiwa o=
40: zdobá/ cnotą ma być nábywána: á okrom niey/ áni pomyśláć
41: o tem. Zárzucaymy co chcemy/ ále mamyli prawdę mowić/
42: kofztowne á róskofzne ízáty/ y nábzyt wydworne/ íą naczynia
43: pychy. A ktorzi íię w to wdádzą/ widzimy że póspolícíe ník=

czemnie=

strona: 51

Księgi pirwfze.

51

1: czemnieią/ á ledwie kiedy iákie potrzebne ábo pózyteczne my=
2: śli przed íię biorą. Rozność kíztałtow y barw v ízat/ á co in=
3: ízego pokázuie íedno obyczáiow rozność y nieufáwicźność?
4: Y toć też íełt nie bez wielkiego dźiwu/ gdy w íednym domu/ íe=
5: dni íię vbieráią po Niemiecku/ drudzy po Włófkú/ drudzy po
6: Turecku: nieináczye/ íedno iákoby íię ná roznych/ á od siebie
7: bárzo dálekich częścíách świátá porodźili. A to íełt dźi=
8: wníe/ íź kto chodźiwfzy po ránu w kápie Włófkíe/ tenże záíię
9: w wieczór chodźi w Tureckíe fáłfzurze/ w kółpaku/ w puł=
10: botkách czerwonych ábo bíalych. Pięć lat temu álbo fześć/

11: iáko názi krotfze száty niź postronni poczęli nošić/ ták iź nie=
12: wftydzą fię vkázowác onych częšći ciála/ ktore máią być zákry=
13: te. A poniewaź przyrodzenie ták náze ciáło spráwiło/ iź nie
14: ktore częšći chciáło miec zákryte/ á od oczu ludzkich dálekie:
15: tedyc záprawdę dłuźszy vbior/ ábo do kolan fię ściągáiący/
16: ma być chwalon/ iáko wftydu á ílkromnošći znák. Bo ták
17: mamy rozumieć/ że nietylko białe głowy/ ále teź y męźczyźny/
18: zárzuciwfy vcźciwą szátę/ zarázem y wftyd zárzucáią. A
19: kto tego niebaczy/ iákoby to sprófna rzecz byłá/ gdyby niewiá=
20: łty chodźily w szátách máło co niźey zá krok poniźonych? We=
21: dle łtárey przypowiešći ták mowią/ że v onych niemáľz czołá/
22: w ktorých wftyd zágášł. A coźby to był zá człowiek/ ktoryby
23: bez czołá był? Mamy tedy wftydowi folgowác/ mnimánie
24: dobre o łobie czynić/ oczu y rozłádkow ludzkich wftydác fię.
25: Ná pierze wielka moc pieniędzy wychodźi/ okrom poźytku/ á
26: z wielką łzkodą. Gdyby w tem dzieci ochędoštwá łzukály/
27: łnaćby fię iym godźiło/ iáko młodym/ dozwołić: Lecź to mę=
28: źom nieprzyłtoi. Ono niewiem iełli wáđzi dobrym obyczá=
29: iom/ że połpolicie łáncuchy złote nołzą męźni y niemęźni/ gdyź
30: fię to ozdobą zda być tylko męźnych ludźi. W Kártáginie/
31: gdy iełzcze oná Rzeczpołpolita w fwey zacnošći łtałá/ nikomu
32: fię niegodźiło pieršćieni nošić/ iedno temu/ ktoryby w bitwách
33: przeciwko nieprzyácielowi męźnie pocźynał/ á ilekroć fię w bi=
34: twách dobrze popiłáł/ tyle mu pieršćieni wolno było nošić.
35: A teraz tákie czáły náłtały/ iź nietylko pieršćienie/ ále y łáncu=
36: chy łádá kto noši: á nietylko iuź mowię dobrzi choćia pođłego
37: łtanu/ ále teź y rufianowie/ nierządnicę/ wykretácze práwni/
38: y lifnicy. Wiele ich iełł/ ktorým fię zda iákoby niebyli pocze=
39: łnymi/ iełliby łie im łáncuch niešwiecił ná łzyi/ ktory im kto
40: droźszy ma/ ábo mu fię więcey rázow około łzyie obwinie/ ábo

41: też dłużey od lzyie wiśi/ tem fię rozumie być pocześniefzym/

42: zácnieyfzym/ y káždego vrzędu doftoynieyfzym. Ale to nie=

43: bywa okrom márníego okázowánia bogactw/ y okrom wiel=

I iij

kiey gru=

strona: 51v

O poprawie
Rzeczypospolitey

1: kiey grubości znáku. Powiedáią Hiftorikowie/ że Rzymiá=

2: nie ftárzi lzczeńliwzi byli/ kiedy złoto zá nic mieli/ niż kiedy

3: go vzywáli: gdy woleli tym rofkázowác ktorzi mieli złotá do=

4: ftátek/ niż kiedy fię fámi świetnością złotá popifowáli. Ale lko

5: ro bogáctwá we czći/ kubki y ine naczynia kofztownie vrobio=

6: ne/ lrebro y złoto w slawie poczęli mieć/ zá rázem fię praw=

7: džiwa zacność w pychę/ á wolność w rofpuftę obrociłá.

8: Co áby fię v nas nieprzydáło/ trzeba ráczey cnotá niżli złotem

9: ochędoftwá lzukác. Ielzczeby przyftoyniey/ žeby dzieći ábo pod=

10: roslkowie tákich ftroiow/ iáko iákich przynęt do cnoty wabiá=

11: cych vzywáli: ále męskie^{mv} ftanowi przyftoi áby fię więcey ko=

12: chał wtem że fie czuie wmężnych vczynkach/ ktoremiby fię popi= lác mogł/ niż iákiami herbámi Fortuny. Lecż iefliby ktorzi byli/

13: coby nieprzeftawáiąc ná tem/ że fię czuiá w zacnych lpráwách

14: lwych/ chćieli fię też tem iáko iálnemi cechámi popifác/ tedy

15: przedfię tego trzeba/ žeby to było v nich ozdobá ábo znákem/ nie

16: bogáctwá/ áni zacności rodu/ á dáleko mnief wyftępkow iá=

17: kich/ ále tylko onego fámeo męftwá w lpráwách wielkich á

18: trudnych doświádczonego. Bo iáko złoto wagá y lóláche=

19: tnością fwá wżytkie infze krufzce przechodzi/ tákci cnoty/ go=

20: dności y męftwá znáki fwoiá iálnościá wżytko infze máiá zá=

21: ćmiác. Lecż iefli te^{go} niemálfz/ tedy lą prozne znáki/ ktore fię z rze=

- 22: czámi lámemi niezgadzáią: przeto trzebá áby ten męstwo ábo
23: godność iáką czuł do siebie/ kto znak iey nośi. Bo iefli ináčzey/
24: tedy y ofzukawa oczy ná fię pátrzáiących/ y złym przykładem
25: Rzeczypospolitey fzkodźi/ y chęć dobrych ludzi obraża/ ktorzi
26: z tego žáłofni być muřą/ gdy widzą/ áno ozdoby fwoie fpolne
27: máią z temi/ ktorzi ich iefzcze męstwem álbo godnością niezá=
28: służyli: á mowię godnością oną potem nábytą/ wielkich rze=
29: czy dokazánien ozdobioney/ proznowánien przeciwney/ á wfzel
30: kiej nieczći niefprzyiązney. Bo ponieważ fie z nią żadne rzeczy
31: niemogą o zacność fpierác/ przeto niechby fięteż to niegodziło/
32: áby one ochędořtwá/ ktore iey lámey fą włafne/ miály być przy
33: rodzeniu álbo fzczęścieniu pořpowáne. Lecż ktorzi tákową
34: cnotą ábo godnością ozdobieni będą/ tym niewádzi przyřtoy
35: nych řtroiow vżywác/ áby drugie ku tákowymże řpráwam po=
36: budzáli. To o řtroiách niech będzie dofyc.
37: Iedzenia y pićia zbyrne żárćie/ nieprzyřtoyne iefť czło= (marg) 2 (-)
38: wiekowi: ále naywięcey tym ktorzi ná łobie ofobę vrzędu no=
39: řzą: Bo ciáło rozmáitemi niemocámi záráza: lámego człowie=
40: ká do řtátecznych řpraw nieřpořobne^{go}/ á nákoniec wfzetecznym
41: y zuchwálym/ á iáko bez vzdy koniá zdrogi błádzącym czyni.

Wino

strona: 52

Księgi pirwře.

52

- 1: Wino záifte tákie ma przyrodzenie/ iż ludzi naprzod czyni we=
2: fołę/ potym gdyfię go więcey nápije/ dodawa dobrej nádzieie/
3: y więřzego o łobie rozumienia: potym gdy go iefzcze lepiey ná=
4: chyli/ przydawa vfności/ řmiáłości/ do mowienia y czynienia
5: pędkości/ ták iż człowiek bywa iákoby řam nie řwoy. Iáko on
6: co w Komedyj podpiwřy łobie dobrze/ záwołał: Wino wygrá
7: ło/ ktorem pił. Bo dymy wfępujące do głowy/ mieřzáią wfzyt=
<http://rcm.org.pl>

- 8: ko/ á człowieká iákoby nie fwym á fobą niewładnym czynią.
- 9: Wten czás táiemnice tobie zwierzone/ łacno fię wymkną. W
- 10: ten czás fię wiele mowi czegoć potym žal gdy kłobie przydziefz:
- 11: bo to álbo tobie fáme^{mv} łzkodzi/ álbo drugim/ á czáfem też y przy=
- 12: iációłom/ y wżytkiemu Powiátowi ábo wżytkiey Ziemi.
- 13: W ten czás niemálfz żadney rozności miedzy przyaścielem y nie=
- 14: przyaścielem/ miedzy żoną y síoftrą. W ten czás płużą zwá=
- 15: dy/ guzy/ łzárpániny/ ochromienia/ y takie boie. A nie dziw
- 16: temu: ponieważ łtráciwłzy rozłádek/ vtopiwłzy rozum/ záto=
- 17: ną wżytki łpofobności do vcźciwych vcźynkow/ á wynurza fię
- 18: oná ślepych á nieukroconych chęci zgráíá. Bydlętá nieme prze=
- 19: chodzą nas trzeźwością/ ktorewięcey niż trzebá pić nieumie=
- 20: ią. A przeto też więcey tego mamy záłowác/ iz tá wádá w
- 21: Krześcijánłkich Rzeczáchpóspolitych ták moc wzięłá/ że iey v
- 22: leczyc niełza: bo máłó nie wżytcy wdáli fię w pijánłtwo/ ták(marg) Iefzál. 28. w wirłzu

7. (–)

- 23: Pánowie/ iáko póspólłtwo/ ták Duchowni iáko świetcy.
- 24: Są tácy/ ktorzi dzień przed tym niłzi ná vcźtę idą purgácyą
- 25: biorą/ áby záś ná mieyłce iákoby prozne więcey pokármu tkáli
- 26: y pičia nálewáli. Drugich niewłtyd od łtołu iść ná prze=
- 27: chod/ á zarázem wrociwłzy fię znowu fię iedzeniem y pićiem
- 28: nádźiewác/ nie ináčzey iedno iáko Rołomak źwierzę/ ktore/ (iá=
- 29: ko Máćiey z Miechowá/ w náuce lekárlkiey y gwiazdárłkiey
- 30: człowiek wielce vcźony/ piłząc o Sármácyi powieda) náłaz=
- 31: łzy ścierw iáki wielki/ ták wiele źrze/ że mu fię brzuch wyćią=
- 32: gnie y odmie iáko bęben/ á náłáźłzy dwie drzewie miąźłze/ co=
- 33: by bliłko łiebie łtały/ gwałtem fię miedzy nie ćiśnie/ á gdy przez
- 34: onę ćiełninę gwałtem łi ę przedrzeć chce/ co gwałtownie zárlł/
- 35: gwałtownie z łiebie wyćilka: potym fię wnet do onego łcier=
- 36: wu wroci/ á nieprzełtawá fię obźyrác/ y záłię tego/ iákom po=

- 37: wiedział/ pozbywać/ aż wżyttek on ścierw poźrze. A czyni
38: to ono zwierzę nád zwyczaj drugich zwierząt/ ktore do fyto=
39: ści tylko iedłá y pićia wzywáią/ nie do zbytniego obźárłtwa.
40: Ale iáko w wielu zwierzętách przyrodzenie wiele cnot wyrá=
41: żyło/ áby ludzi ku náśládowániu ich pobudziło: ták teź wielu

I iij

ich

strona: 52v

O popráwie
Rzeczypospolitey

- 1: ich íprośne wády wrodziło/ áby zwierzętá rozumne/ weyrza=
2: wży ná nie/ odftrafzáły fię od náśládowánia ich. A coź ro=
3: znego od tego zwierzęciá czynią oni/ ktorzi dla pobudzenia ku
4: iedzeniu chęci/ lekarłtwem wytracáią to/ co było nowem po=
5: kármom y trunkom mieyłce záftąpiło: iáko teź y ci/ ktorzi o=
6: krom włtydu odchodząc/ zbywáiąc/ álbo y wrácáiąc zás fię
7: do zárćia wrácáią? A nietylko fámi piją/ ále y drugie iuź
8: mdleiące do pićia wzywáią/ pełnemi znimi walczą/ á prze
9: czyie zdrowie pijąc/ fámi siebie niezdrowemi y łzalonemi czy=
10: nią. Niemniey prawdźiwie iáko trefnie Cyrus przed Aftyá=
11: gefem powieda/ że doznał/ iż ná iedney vcźcie trućizny do ku=
12: pkow nálewano á gościom dawano. A gdy Aftyáges pytał
13: iákoby to było/ powiedział: Izem pri widział że żaden z was/
14: ktorziście pili/ niewładał áni rozumem/ áni ciałem fwym: á
15: czego nam dziećiam czynić zábraniáią/ toście wy czynili: wżyt
16: cyście rázem wołáli/ káždy o fwych rzeczách gornie mowił/ á
17: ieden drugiego niesłuchał: á gdyście chćieli táncowác/ żaden
18: zwas nietylko wedle gránia skákác/ ále y z mieyłcá fię pod=
19: nieść niemogł: práwieście wżytcy byli zápomnieli/ y ty żeś
20: Krolem/ y drudzy że iym pánuiesz. Teć przyczynę trućizny
21: w trunku zádány Cyrus dziećie powiedał być/ ále záprawdę

22: nie dziecinną. Bo z picia zbytniego odmieniáią lię ludzie/
23: nie ináczey iedno iáko od Cyrcewych trunkow w rozmáite
24: kłztałty/ á iáko **Virgilius** powieda/ w twarz y w skórę bydłęcą.
25: Ale z ftrony tych obyczáiw ludzkich/ máło co pomaga chocia
26: ich z tych wad ftrofiuią. A ták/ iákoby zwątpiwłszy o po=
27: lepłzeniu przetnimy to mieyłce słowy Proroká ták mowiące=
28: go: Biádá wam/ ktorzi wftawacie ráno ábyście łzli zá pi=
29: iánftwem/ á pijecie áz do wieczorá/ ábyście pałáli winem:
30: Hárfá/ bęben/ pifzczáłká ná bieśiádách wálznych rć.
31: Wízákże ktorzi vcźciwość miłuią/ á Bogá lię boiá/ ci ząwždy
32: to łobie rozmyśláią/ że pokarm y napoy dáry Boże łą/ dla zá=
33: chowánia żywotá ludzkiego zgotowáne. A przeto nietrzebá
34: ich ná złe obrácác/ ále z dziękowániem vzywác. Mogł ci
35: Bog takiego człowieká ftworzyć/ żeby bez iedłá y picia mogł
36: być żyw/ ále chciał żeby iáko inłzych rzeczy/ ták iedłá y pi=
37: ćia do pożywienia á záchowánia żywotá/ potrzebował. Po=
38: znawaymyż tedy potrzeby y niedośtátki nálze: poznawaymy
39: łprawcę pokármu y włzytkich rzeczy dobrych namoźnieyłzego
40: Bogá. V ktorego/ iefli prośimy chlebá tą modlitwą/ kto=
41: rey kłztałt nam łam iego łyn podał: á za tę prośbę opuściwłszy/
42: śmiemy ieść chleb? A dla tegoż przykładem Chryłtuśá y lu=
43: dži świętych/ pirwey niźli mamy ieść y prośby czynmy/ y dzię=

kowánie

strona: 53

Księgi pirwłze.

53

1: kowánie przydaymy. Paweł powieda/ że pokarm bywa po=(*marg*) 1, Timor. 4. wirłz 4.

5. (–)

2: święcon słowem Bożym á modlitwą. Nieieft tedy święty

3: ten pokarm/ ktorego pożywáią ci/ co niewzywáią imieniá

4: Bożego/ á słowam iego wiáry niedawáiá. W tey modli=

- 5: twie/ o ktoreiem tu zmiánkę vczyńił/ nietylko o chleb prósimy/
6: ále teź o grzechow odpufzczenie/ y o infze rzeczy. Máią nam
7: tedy przychodzić ná pámięć wŕzytkie dobrodźieyftwá/ ktore
8: w ofobie pokármu cíelefnego nam zálecone fą. Bo to trudna
9: rzecz ieft/ áby ci ktorzi dobrodźieyftwá Boże w pokármie y w
10: napoiu/ y w infzych rzeczách cíáu potrzebnych poznawáią/ nie
11: mieli iego przeciwo fobie miłofierdzia y dobrotliwości do=
12: znác. Czego y Iákob Pátriárchá poŕwiadcza ták mowiąc:
13: Iefli Bog będzie przy mnie/ á mnie ná tey drodze záchowa/ á(marg) 1. Moiz. 25. W
wirfzu 20. (-)
14: da mi chleb dla iedzenia/ y fzáty dla odźiewánia/ á iefli fię do
15: domu oycowfkiego we zdrowiu wrocę/ będzie mi Iowá Bo=
16: giem. Niech przeto będzie ftoł Krześcijánfki słowem Bo=
17: zem poŕwiecony/ á niech nam przypomina Bogá dobro=
18: dzieyftw ták wielkich fprawcę: á w pokármie/ w pićiu/ y w
19: infzych rzeczách dobrych/ niech nam oznáymie dobroć iego/ y
20: onę w nas potwierdza. To o pokármie y o napoiu.
21: Vżywánie Wenufá człowiekowi Krześcijánfkiemu/ okrom (marg) 3 (-)
22: małżeńftwá ŕwiego/ zgoła zákazáne ieft. Co iefliże ci co
23: ná drogách záftępuią/ zboyce/ niemáią być w Rzeczypoŕpoli=
24: tey ćierpiáni/ tedy y owfzem cí/ ktorzi ná poczćiwość ludfką
25: czyháią/ á ftaráią fię o náruŕzenie iey. Bo cí náruŕzáią pocz=
26: ćiwości/ ktorzi przed oczy ludzkie vkázuią fprofne málowá=
27: nia/ ktorzi wŕzy niewŕtydliwemi rozmowámi nápełniáią/ kto=
28: rzi w trácáią w fercá y myŕli ludzkie księgi y pieŕni/ o fpro=
29: fnych miłofćiach/ o fzaleńftwách/ łágodnych namowách/ krzy=
30: woprzyŕięftwách/ y o infzych tem podobnych ŕzalonych gámrá=
31: ckich ŕztukách. Bo ztąd wiele pokus/ y zápálczywey chćiwo=
32: ŕci w fercá ludzkie przychodzi. Ztądże fię y profy dziećin=
33: ny wiek vczy tego/ czegoby zá láty mogli niedoŕtápić: y ochotny

- 34: młodzieńki wiek/ iáko dodaniem oftrog/ bywa pobudzon: á
- 35: ftarych ludzi/ zá oziębniem członkow zleniały/ bywa roz=
- 36: drażnion y zápalon. Teć rzeczy otwarzaią drogę wżeteczni=
- 37: kom: toć dzieweczki y mężátki czyni gámratom posłufznemi:
- 38: ztąd gwałty białych głow y cudzołoftwá: ztąd vnofzenie pá=
- 39: nienek y wdow/ ztąd małżeńftwá nád wolą przyaścioł y ro=
- 40: dżicow/ ztąd táiemne rodzenie dżiatek y drugich podrzucanie/
- 41: zktorych iedne dawią/ drugie ná iáwnych mieyfcách porzucá=
- 42: ią/ á drugie miedzy dżiedzice bywaią policzone. Ztądże dżie=
- 43: weczki/ ktore trudno zá mąż wydác/ ztąd nieskończone domo=

I v

we fro=

strona: 53v

O poprawie Rzeczypospolitey

- 1: we fromoty: ktore gdy wżytcy fásiedzi baczą/ lámem gofpo=
- 2: darzom ábo niewiádome bywaią/ álbo fię iych áż ná oftátku
- 3: donofzą. Iefli ktora tym fpofohem wychowana bę=
- 4: dżie wydána zá mąż/ o iáko bywa źle miedzy nią á miedzy iey
- 5: mężem: o iáko częfto fwary miedzy sobą wżczynaią/ á o rozwo=
- 6: dżie myślą? Iefli fię co ztąd vrodzi/ iáko wiele przymowek
- 7: ná fię ma? A nie dżiw: Bo żaden ktory wie/ chyba zły/ nie
- 8: poymie zły: á ze zły matki rzadko fię co dobrego rodzi. Lecż
- 9: fą ci/ ktorzi dżieci fwych iuz dorosłych złemi obyczáyami brzy=
- 10: dzą fię/ láią/ y ftaráią fię iákoby (dali Bog) przywiedli ie ku
- 11: lepfzemu życiu. Dobrzeć to záprawdę: ále názbyt pozno.
- 12: Bo gdy naśienie ieft złe ábo czem zárázone/ nie może to być/ á=
- 13: by źdźbłá/ pniaki/ gálęzi/ y owoce ztąd pochodzące/ niemiály
- 14: być fzkodliwe. Ták wiele sídeł y pobutek do nieczyftości po=
- 15: dawaią młodym ludziom/ ktore fię im w oczy/ w wśzy/ y w fer=
- 16: cá wkradaią/ y ośiadaią ie/ iz wielki dżiw/ iefliby ktory czy=

- 17: łte łerce/ dobry y vcźciwy vmysł/ á obyczáie łtáteczne zácho=
18: wác mogł. Málowánia nierządności pełne/ rozmowy y pie=
19: śni włzeteczne/ towarzysłtwá z ludźmi włzetecznemi/ zártý/
20: trefne powieści/ łágodne namowy/ á ktorego wieku/ ktorego
21: pogolowia nieplugáwiá? á kogo do włzelákiego włzeteczeń=
22: łtwá nieprzywiódá? Toć łá wdźięczne przynęty/ to przy=
23: łmáki łmáczne/ to vciechy rołkolfzne: ktore łmysły ludzkie głá=
24: łzczá/ ciáłá zápaláią/ myśli zábawiáią/ rozum mamią/ á wolá
25: pod moc y pánowánie łwe podbijáią. Tego byłó z przodku
26: zábrániác dziećiam y mł odźieńcom: tego się káždy wiek/ ká=
27: źde pogłowie/ káždy łtan ma łtrzec: to z miałt/ y z Rzeczypo=
28: łpolitych łpołem y z temi co to wymyśláią ma być wykorzenio=
29: no. Co też y **Ariftoles**, w łwoich o Rzeczypospolitey Księ=(*marg*) Ariftoles Politic.

7. (–)

- 30: gách/ czynić káże/ y **Auguřtus** Cefarz vcźynił temu dofyć/ wy=
31: wołáwłzy z źemie Owidiuśá Poetę/ dla gámráckich wirřzow.
32: Iáko daleko więcey vrząd Krześcijáńłki ma się łrożyć ná tych/
33: ktorzi łprofnym málowánim/ wirřzámí nieuczćiwemi/ pořtá=
34: wámí/ pochodem/ y táńcámí do włzelákiey włzeteczności łkłon=
35: nemi/ y inřzemi pobudkámí wřzytkich do Wenuśá wpráwuia/
36: vcźciwe obyczáie pľuiá/ á kárność źiemłká ile mogá niřzczá?
37: Bo zániecháwłzy tego á nieřkaráwłzy/ prozno ná łkázone á złe
38: niektorych obyczáie nářzekamy. Gdyź to być niemoże (iáko y
39: Pan Chriřtus poświadczá) áby iágody z ciernia/ ábo z ořtu(*marg*) Matth. 7. wirřz 16. (–)
40: figi zbierác miano. W wielu mieściech bywáią nierządne do=
41: my iáwnie pořtánowione: áby tám nędzne białe głowy káźde=
42: mu były pořpolite/ á wřzytkich nierządność okrom karánia tám
43: się pľódzić mogłá. Co áczłkolwiek w obyczáiu iest/ ále niech=

by vrząd

- 1: by vrząd pilnie wto weyrzał [!] / ieśliby to z pożytkiem Rzeczyposp=
2: łpolitey było/ mieć takie mieysce/ gdzie wtyd trącą á w po=
3: śmiewiſku máią. Sproſnać to rzecz/ á nie wiem ieśli nie toż/
4: co gromad złodzieyſkich y rozboynicznych iáwnie cierpieć. Ten=
5: żeć on naymożnieyſzy Bog y meżoboyſtwá/ y złodzieyſtwá/ y
6: nierządności cielefney zázakał: A przedſię ſá/ ktorzi nie=
7: wiem ieśli z práwá/ czyli z obyczáiow/ czyli z oboygá/ pewnych
8: czáłow cyńſz wybieráią od tych/ ktore nierządnoſcią ciáłá
9: ſwego pożytek ſobie czynią/ náſláduiąc onego Welpázyaná/
10: ktory gdy od moczu dochod brał/ á z tego iy ſyn ſtrofował/ on
11: pieniądze zebrałſzy/ do noſá mu przytknął/ y ták mu odpo=
12: wiedział.
- 13: **Lucri bonus eſt odor ex re Qualibet.** To ieſt/
14: Zyſku z czegobykolwiek był/ dobry zapách ieſt.
- 15: Chybá że Welpázyan czynił ſobie pożytek zrzeczy od Bogá
16: niezábronioney: á od nierządnic nieináczey bywa dochod wy=
17: ciągan/ iedno iáko od złodzieiow/ ábo meżoboycow. Lecż
18: niebieſkie przykazánia wſzytkim ktorziby ſię od pożądlivoſci
19: cielefney hámowác niemogli/ każá/ áby żony poymowáli/ á
20: w gránicách prawdziwego małżeńſtwá mieſzkáli. Ale iżby
21: gromády nierządnic iáwnie chowác miano/ ták niemáſz w pi=
22: śmie ſwiętem/ iáko y o tem/ áby gromády złodzieiow/ meżo=
23: boiec/ y inſzych złoczyńcow iáwnie być miáły. Nieśmiem o=
24: wych ſchadzek meżczyzn z białemi głowámi/ ktore czynią dla
25: tańcow/ do nierządnych domow przyrownác/ álebych to rad
26: widział/ żeby mądrzi ludzie w to pilnie weyrzeli. Przyzy=
27: wáią tám meżátek/ á częłto okrom meżow/ wzywáią też tám
28: y pánienek okrom rodzicow. Bo czem ktora znich ieſt gład=
29: ſza ábo wdzięcznieyſza/ tym iá częſciey w tákowych ſchadzkách

30: widać/ czałem służebnicá zá nią/ czałem bez służebnice. Czy=
31: nią tákowe schadzki nietylko żonáci/ ále też y bezzeńcy/ ktorzi
32: by żadnego towarzysztwá niemieli mieć z pogłowiem nie łwe=
33: go rodzáiu/ gdyby iácy chcieli rzeczą pokázác/ co słowy obie=
34: cuią. Przyłtraiaią przeto vczty/ pokármy y napoie dawaią
35: wydworne: Iedzą tám y piią nie do łytości/ ále do obzárstwá
36: y pijánłtwá. Bo wzięli łobie ná tákich vcztach w obyczáy pić
37: zá zdrowie niektórych ná fię łáfkáwych. A ták y one białe
38: głowy/ przywyknąwłzy Dworskim obyczáiom/ pełnią rzkomo
39: áby fię niezdály niezyczyc zdrowia onym zá ktorzych zdrowie
40: tákowe przeపోie czynią. Świadczy **Valerius Maximus**, że zá(marg) Valerius de infititis antiquis. (–)

41: onych czałow w Rzymie białe głowy Winá pić nieznály/ áby
42: fię iákicy łprofności niedopusćili: Bo od Báchulá nabliżłzy
43: pólpolicie bywa do zakazáney Wenery łtopień. Dżis y Wi=

nem y

strona: 54v

O poprawie Rzeczypospolitey

1: nem y iedzenie^m/ ciálá łáme przez fię pałaiące rołtykaią/ á onych fię
2: vpadkow o ktorich **Valeri^{us}** mowi nieboią. Iákoby czułto czyłtość
3: niewieścia zupełna być mogłá/ gdzie tákich podżeg do rołko=
4: łzy poddawaią. Sieią fię ná tych vcztach/ o ktorychelmy poczę=
5: li mowic/ rozmowy żártowne/ nawięcey ku wżeteczności zło
6: żone. Potym graią/ táncuią/ łkaczą. Białemi głowámi wwią=
7: ią/ obrácią: á w tem goleni odkrywaią/ obłápiaią/ cáłuią/
8: podłzczypuią/ wżetecznie pomácywaią. Lecż á ktoby mogł
9: táiemne ich słowá/ y co fię czałem od drugich słýłzy/ y wżytko
10: co fię ku wżeteczności ściąga/ ktoby mowie ich żárty y błazeń

- 11: Itwá mogł wypowiedzieć? Ktoby to wysłowił/ co ci broią
- 12: rozsiadłszy się po fali każdy z swoią/ gdy po komorách y po kom
- 13: natách biegaią/ y tam y łam chodzą/ graią/ y nieuczciwie się do
- 14: tykaią? Mnie zaifte takowe schadzki zdadzą się być nierządne
- 15: mu domowi podobne. Nic się tam niedzieie/ coby niemiąło
- 16: drogi otworzyć ku źle czynieniu ábo źle myśleniu. Bo/ á kto=
- 17: ra tam będzie/ coby się ztamtąd lepszą do domu wrociłá? Pfu=
- 18: ią (mowi Páweł/ przywodząc wirłz Menándrow) dobre o=(*marg*) 1. Korin. 15. W wirłzu
33. (-)
- 19: byczaię złe rozmowy. Przeto á iákoż ktora z takich schadzek
- 20: odeydzie odnoząc ferce wolne od wżetecznego lubowánia/ cho
- 21: ciaby też ná cieie (plugáwiona niebyłá? O nieszczęśliwi ro=
- 22: dzicy y mężowie/ ktorzi corki y żony máią/ ktorem się takie bie=
- 23: siady podobaią. O nieszczęśliwe mężátki y dzieweczki/ kto=
- 24: re się w takich schadzkách kochaią/ ná ktorych prawie nic
- 25: takiego niesłyfzą/ coby cnoćie ich pożytecznie było: ále co zá=
- 26: wadza/ bárzo wiele. Nie ieden iym iełt pokułá/ ále też y one
- 27: nie iednemu. Przychodzą nápatrzyć się: ále też dla tego áby
- 28: się y ich łamych nápatrzono. Zápalaią ine przeciw łobie/ y
- 29: łáme bywaią zápalone: iáko ieden powiada:
- 30: **Vritque videndo Faemina**, to iełt/ Vyrzana niewiáftá zł
- 31: pala. ále y łamá zápala się ogniem/ częścią fwym przyrodzo=
- 32: nym/ częścią też nábytym z pokármow/ trunkow/ z łagodnych
- 33: rozmow/ y z widzenia wiela ofob: z ktorich iedni gładkością/
- 34: drudzy rodu zacnością/ drudzy bogáctwy/ ábo innemi iákie=
- 35: mi ozdobámi zálecác się mogą. Temi wżytkiemi rzeczámí/
- 36: álbo każdá z ofobná/ nieszczęłne dziewczki bywaią połowione.
- 37: A gdy się iuz włowią/ á kto mnima/ áby mogły ferdeczne pá=
- 38: nieńłtwo záchowác/ chocia iefzcze ciáło w czyłstości záchowá=
- 39: ły? Lecż gdy czyłtość ferdeczną ftráci/ áza się niełácno do cie=

40: lefnego wżeteczeństwá fkloni/ by iedno mogła náleść drogę/

41: iákoby to fnádnie fpráwić? O iáko ieft wielkie ludu Chrze=

42: ścijáńfkiego fzaleńftwo/ iż tego álbo niebaczą/ álbo ná to nic

43: niedbáią. Dałby to Bog/ żebych tu álbo ia fklámał/ álbo by

tákowe

strona: 55

Księgi pirwsze.

55

1: tákowe fchadzki nigdy niebywały. O iáko lepiej v Wálden=

2: fow/ ktorzi fą w Czechách (zową ie niektorzi Pikártámi álbo

3: Brátrzykámi) v ktorych wżemu ludowi zábroniono igier/

4: tańcow/ y podpíjania. Zadnych tańcow v nich niebywa/ ża=

5: dnych bieśiad ku fprofnóści niefprawuía. Słyfzę teź że w

6: Turcech táki obyczay ieft/ że białe głowy á zwłáfzczá mężátki/

7: niewychodzą z domow iedno z zákrytą twarzą. Y ieftliby kto

8: obcy do nich w dom wżedł/ tedy takieź zákrywáią twarz. Po=

9: wiedáią/ że Cefarz Turecki corki fwe zá Bálze wydawa: ále

10: oni choc zięćiowie áczkolwiek Cefárzá Oycá fwoich żon zná=

11: ią: ále mátek ich w twarz nieznáią. Tákci ten gruby lud rozu=

12: mie że wiele należy/ ku záchowaniu fwych niewiaft czyftóści/

13: ná tem/ ieftliby ich ábo nikt nieznał/ ábo ich bárzo máło było co=

14: by ie ználi. A nie bez prziczyzny záprawdę. Bo á co zá potrze=

15: bá znáiomóści fzukać zkim oney/ ktora przymierzem á wiárą

16: małżeńftwá zkim złączoną ieft? A gdy mąż niedopuřcza á=

17: bo niewie/ á iáko fię ich żonam godźi/ do igry/ bieśiad álbo do

18: tańcow chodzić? Ná mężá należy z pořtronnemi ludźmi fprá

19: wowác to co ma być fpráwowano/ záś niewieście przyftoi/ o

20: domowych rzeczách ftáránie mieć. Ktora tedy niewiaftá zá

21: bieśiádámi chodzi/ ktora fię w towarzýftwo wiela ludzi wda=

22: wa/ áza niepodawa drogi do tego/ áby fię kto o iey ftáteczność

23: ftárał? A tańcow álbo fkokow áza fię nietrzebá ftrzec/ kto=

24: re fą nayspewnieyſze przedawanie ſiebie/ ſiatki do ſproſney á
25: zákazáney nierządnoſci? Powieda **Cicero**, że żaden trzeźwi
26: nietáncuie chybaby ſzálał: tákże gdzie ludzi niemáſz y ná ſkrom
27: ney á vcźciwey bieſiedzie. Zkąd fię znáczy/ że zá czáſu Cice=
28: ronowego zá hániebną rzecz miano tániec/ ktory gdy **Murenie**
29: miáſto przymowki zádano/ niezdáło fię Ciceronowi/ áby go
30: obmowá iáką bronil/ ále zgołá tego przáł/ biorąc ſobie w tey
31: mierze ná pomoc obyczáie Mureny z trzeźwoſciá á mierno=
32: ſciá złączone. Lecż zá náſzego wieku ledwie zá bieſiadę má=
33: iá/ gdzieby opilſtwem á táncem wſzytko nie ſzumiáło. A tym
34: ſpoſobem odſtąpiło fię nietylko od Chrzeſcijánſtwá/ ále też y
35: od obyczáiw pogánſkich chwálebnych. Wſzákże ia nie ieftem
36: ten/ ábych ſkokow ábo táncow ludziom pobożnym zgołá zábrá=
37: niác miał/ by iedno były vcźciwe/ w trzezwoſci/ á z roſpomi=(*marg*) Tańce iákie dobre.

(-)

38: nániem dobrodzieyſtw przeciwko nam Bożych złączone/ á kte=
39: mu áby były pánieńskie oſobno á mężſkie oſobno. Táki Da= (*marg*) 2. Sá. 6. W wirſzu
14. (-)

40: widá przytomnoſć Boża/ á iego dobrodzieyſtw rozmyſłanie/
41: ku ſkakaniu pobudziło/ gdy ſkrzynię Bożą do miáſtá Iudſkie=
42: go prowadzono. **Maria** też ſioſtrá Aaronowá/ y drugie nie=(*marg*) 2. Moiz 15. wirſz
20. (-)

43: wiáły/ z bębnámi/ z táncámi/ ſpiewáły Bogu nieſmiertelne^{mv}

K

chwały/

strona: 55v

O popráwie
Rzeczypoſpolitey

1: chwały/ zá ſławne z Egiptſkiej niewoli wybáwienie. Tá=
2: kich táncow y tákiego wefela/ ktoreby czáſem od ſercá náſzego
3: do ciáſá pochodziło/ wiárę w náſ ztwierdzáło/ á miłość y chęć

- 4: ku rzeczám Bożem wietřzą wnas zapalo/ Duch . domaga sie
- 5: po nas/ mowiac tak przez Dawida: Chwalcie Pana bebnem(marg) Psaln 150. W wirfzu
45. (–)
- 6: y pifczaką: chwalcie go na strunach y na organiech: chwal=
- 7: cie go na cymbalech dobrze brzmiących: wszelki duch niech
- 8: chwali Pana. Lecz/ iakom rzekł/ takie tance niemaią byc
- 9: poche ni blażeńskie: le skromne/ trzeźwie/ z potawą przy=
- 10: toyną/ z ktoreyby sie zbożnoc pokazowala. Lecz zbytnie koki
- 11: do wszetecznoci klonne/  profnocią pachnące/ niech bedą
- 12: oddalone od ludu/ ktory sie wszystek Bogu powiecił/  wze=
- 13: mi sowy/ prawami/ potawami/ ma wielmożyć Pana Bo=
- 14: ga Zbawiciela wego.
- 15: Rozdzia dwudziesty czwarty,
- 16: I. Trzy zarazliwe wady/ Hardoc/ lub domaganie vrzedow/ zbytek y akomstwo/
17: rownaią sie. II. O pyrze/ y pragnieniu lawy dluga rozmowa. 1. Opifanie
18: pychy. 2. Na wiele sie czeci dzieli. 3. Skutek pychy. III. Lekarstwa prze=
- 19: ciwko pyrze/ maią byc dotawane/ lekce ważeniem rzeczy doczenych/ iako 1 cie=
- 20: lenych/ 2. bogactw: potym rzeczy plonnych  drobnych. 4. Potym rzeczy z=
- 21: iakiami wadami zlczonych. 5 Potym też y cnot z erca pochodzących. IIII.
- 22: Na otatek iet gadka o tem/ iesli/  poki/ domaganie lawy/ w czlowieku
23: Krzecijanskim ma byc chwalone.
- 24: ODprawilimy iuż rozbieranie o zbytku/
25: ktory bywa w pokarmiech/ w szatach/ y w rze=
- 26: czach Wenerze należących. Teraz mowmy o v=
- 27: tracie y o inszych wadach ktemu przylczonych.
- 28: Bo ktorzi ludzie wowlolnie  roputnie żywą/
29: ci muzą wiele wtracc/ y hardzie rozdawc:  ktorych sie ta
- 30: wada trzyma/ niemoże to byc/ by sie też akomstwa niemieli
31: chwycic. Bo zapaleni chciwocią/ bywaią przymużeni do
32: wydzierania rzeczy cudzych/ tak sluznie iako y niesluznie/ =

- 33: by im dołtawáło coby rozdawali. Co ácz w kázdem iest mier=
34: ziono/ wżákże więcey w przednieyfzych Pániech/ á ofobách v=
35: rządowych/ ktorzi do wydźierania cudzych rzeczy wielką moc
36: máią. Známiencie to ludzie mądrzi obaczyli/ że chćiwość
37: wrzędow á zbytek/ y temu przeciwné łákomftwo/ fą przyczy=
38: ny/ ktore wielkie Rzeczypołpolite bárzo wátłą. Bo ludzie
39: chćiwością wrzędow zápaleni/ vpornie fię ich domagáią/ nic
40: niedbáiąc kędyby iść/ iedno dokąd. A zbytek/ iest niewftý=
41: dliwości y wżelákiey wżeteczności mátką: á owżem y fáme=

go łá=

strona: 56

Księgi pirwsze.

56

- 1: go łákomftwá/ ktore potym rodzi y śmiáłość/ y łupieftwo ábo
2: wydźieranie/ y wymyśla rozmaíte siatki ná łowienie pienię=
3: dzy: z ktorych bárzo wielkie złości mnoftwo roście/ dla częgo
4: też tym więcey ludzi dobrzi/ Rzeczypołpolitą więcey niżli fwe
5: pożytki miłuiący/ ftrzec fię ich máią. Tákże pychy/ ktora zá chći=
6: wością wrzędow chodzi/ iż fię niemniey ftrzec trzebá/ rofkázuie
7: on święty mąż Páweł temi słowy: Nie rozumiey wyfoko ále(marg) Rzim. 12. wirfz 16.
Galat. 6. wirfz 5. (–)
8: boy fię. Kto ftoi/ niech pátrzy by nie vpadł. Iesli kto ro=
9: zumie fię czym być/ gdy nieieft niczym/ łam fię zwodzi/ y wbląd
10: fię przywodzi. Ktory błąd iáko obfitą máterią do wiela złości
11: podawa/ vkázác muftę. Bo pychá/ á co iest infzego/ iedno
12: (iáko **Auguftin** nápił) włafney ále płochey zacności miłość?
13: A tá miłość iáko w ludziach iest rozmaíta/ á práwie nieskoń=
14: czona/ trudno wypowiedzieć. Bo ieden chce przewyżłzác
15: gładkością/ drugi ciáłá duzością/ infzy náuką/ á infzy rozumu
16: oftrością. Iest też kto fię rodzáiowi fwemu wielce dziwuie/
17: Herbámi fię popifuie/ á długi przyaciól porząd wylicza. Nie=

18: ktorzi zacność swą okazuią bogactwy/ y doftátkiem wśzytkie⁸⁰:
19: Przeto też y sług wiele chowaią/ y ftoł hoynie przypráwu=
20: ią/ służby przyftraiaią/ ná fprzet fie domowy rozmáity/ y ná fzá=
21: ty kofztowne zdobywaią/ ná kofztowne fię budowanie przefa=
22: dzaią/ y ná infze rzeczy o ktore trudno/ álbo dla drogiey má=
23: teriey/ ábo dla mifterney roboty. Lecż nietylko ztych rze=
24: czy/ ktore w łobie nieiákie podobieńftwo vcźciwości máią gor=
25: ności ludzie fzukaią: ále też y z drugich płonnych á nikczem=
26: nych rzeczy/ y ktore w łobie wádę máią. Chodzeniem/ fie=
27: dzeniem/ ftaniem/ igránieniem/ głowy zwiefzánieniem/ kłániánieniem/
28: zbieramy fię ná taką poftawę/ ktorąbyfmy fię ábo infzym podo=
29: báli/ ábo drugie przechodzili. Szatą/ trzewikiem ábo bo=
30: tem/ czapką/ kordem/ páfem/ perlą swietną/ kámykiem ofo=
31: bliwym/ y wśzelákim kofztownym vbiorem á zdáleká przynie=
32: sionym/ tak fię chcemy popifłowác/ áby fię nam dziwowano.
33: Zdráde/ ofzukánie/ zbytnie picie/ obzárftwo/ wśzeteczeńftwá/
34: y wśzeláką niemierność zá pochwałę łobie mamy. Gwałt ko=
35: mu vcźynić/ cudze wydrzeć/ człowieká zábić/ swięte y nie swię=
36: te rzeczy gwałćić/ zá chwalebnią rzecz poczytamy. Bo te rze=
37: czy máią fwoie dziwowidze y chwalce: ktorzi fpráwy choćia
38: nieprzyfłtoyne nieináczezy wśpominaią/ iedno iáko zacne zwy=
39: cięftwá. Bywa to tedy/ że głupftwo ludzkie w tem wśzyt=
40: kim prágnie nád drugimi gory. Nad to w takiey chęci tak
41: wielka ieft nádętość/ iż wiele ich daią to po łobie znác/ iákoby
42: to było wnich/ częgo álbo zgoła niemáfz/ álbo dáleko mniefy ieft
43: niż oni chcą być widziáni: nie tak fię o to ftaráiac iácy fą/ iáko

K ij

o to/

strona: 56v

O poprawie

Rzeczypospolitey

<http://rcif.org.pl>

- 1: oto/ iákiemi fię zdádzą. Ktora to chęć taka ieft w káżdym (*marg*) 3 (-)
- 2: íwem rodzáiu, iż kto fię pod moc iey podda/ ten muśi wízech
- 3: vcźciwości wyrządźania prágnąc: muśi zewíząd v poípolite=
- 4: go człowieká sławę łobie iednáć/ wedle ich mniimánia żyć/ á
- 5: íprawy fwoie więcey do okázowánia niź do prawdy łtołowác/
- 6: á czáfem y táiemnemu cudzemu pomysłeniu muśi vsługowác:
- 7: muśi táki słow/ kiwánia głowy ábo rąk/ y poštawy tych/ kto=
- 8: rzi go więc witáią álbo przyimuią/ pilnowác: To ieft/ iefli
- 9: powítał/ czyli vsiadł: miał czápkę ná głowie/ czyli ią zdiął:
- 10: iefli fię vkłonił/ czyli nie: Ktemu też mieyłce ktore dał/ iefli
- 11: práwe/ czyli lewe: iefli krzywem/ czyli wdzięcznym okiem poy=
- 12: rzał: twarzy iefli wesółey/ czyli kwásney był? Bo z tákich
- 13: nikkzemnych á płonnych poštaw/ bywáią bráne znáki/ ábo vcź=
- 14: ciwości ábo wzgárdy: á częłtokroć przyiaźń tym ábo fię łtwir=
- 15: dza/ ábo fię rozrywa. A toli iákie przyczyny/ tákie też y łku=
- 16: tki. Ktorzi tą wádą łą zárázeni/ ci bez máłá łą tácy/ iż fię ło=
- 17: bie zdádzą być naylepszemi/ álbo wždy tákiemi od drugich chcą
- 18: być widziani. y dla tego drugiemi gárdzą/ y mniefy ich łobie wa
- 19: żą/ rozumiefiac ie łobie być nierownemi. drugim zayrzą/ ktore
- 20: ábo łobie rownemi ábo łiebie przewyźłzáiacemi być rozumiefią.
- 21: á przetoż co v nich cudnego widzą/ to łzpecą: co vcźciwego/
- 22: to plugáwią: co pochwały godnego/ to gánia/ á włzytko ná
- 23: źle wykłádaiąc/ ábo iáwnie łromocą/ ábo iefli niemogą/ we
- 24: źłe mniemánie przywodzą. A iefliby kto/ chcąc fię przeciwić/
- 25: mowił przeciwo temu/ zá to máią że im krzywde vcźyniono.
- 26: Ztądze gniefy/ zwády/ krzywdy/ ktorem niecierpliwie á
- 27: włzytkim práwem dofyć czynić/ zá potrzebną rzecz máią/ żeby
- 28: iyh álbo zá niemęzne/ álbo zá bárzo wzgárdzone niepoczytano.
- 29: Ponieważ tedy pychá/ ták wiele złego z łobą przynosi/ á na= (*marg*) 3 (-)
- 30: więcey fię rodzi y roście z nieznánia łámego łiebie: przeto ká=

- 31: żdy/ ktoby ią z fercá fwego wykorzenić chciał/ niech fię co nay=
32: pilniey o to ftára/ áby/ iáko on **Pythius Apollo** rofkazał/ Sá=
33: mego Siebie Znał. Wfzytcy fię iednáko rodżimy/ ziednych
34: że początkow: wfzytcy rodzenie náfze przywłafzczamy iednym
35: á tymże rodzái u ludzkiego pirwfzym rodzicom: wfzytcy fię
36: chłubimy z iednego Oycá niebiefkiego/ iáko y **Poeta** Pogánfki
37: rozumiał/ kiedy rzekł:
38: **Denique caelesti fumus omnes femine oriundi,**
39: **Omnibus ille idem Pater est.** To ieft/
40: Wfzytcyfmy z niebiefkiego náfienia powftáli/
41: Wfzem ludżiom ieden Oćiec ácz go zániedbáli.
42: Wątlóć przyrodzenia/ wychowanie/ bieg żywotá/ poftę=
43: pek wiekow/ ná oftátek śmierzć fámá/ czyni nas wfzyftki łobie

rowny=

strona: 57

Księgi pirwfze.

57

- 1: rownymi. Niech przeto káždy pozna fład powftał y przyro=
2: dzenie fwoie wfzytko/ iáko krewkie ieft/ iáko rozmáitem niemo=
3: cam/ nędzam/ á ná oftátek y śmierzći poddáne: wfzytkie też síly
4: y ferdeczne y ćielefne/ iáko w powinnościách fwych fą leniwe/
5: nikkzemne/ rozne/ miedzy łobą walczące/ y niedługo trwáiące.
6: Síly ćielefne zá czáfem wątleią/ á fą łpolne z bydlęty: á cho=
7: ciaby też naymocnieyfze były/ przedfię bárdzo wielu bydlętam
8: niemogą być rowne.
9: Niech też y to káždy obaczy/ co fię nie známi rodzi: iáko bo=(*marg*) 2 (-)
10: gáctwá/ możność: ktore też tákże fą niepewne/ nieufťawiczne/
11: á nietrwáłe. Częftokroć w málućkiej chwili giną te rzeczy/
12: ktore zá długi czás/ y wielkimi pracámi były nábyte y otrzy=
13: máne. Przydayże ktemu y śláchetność rodu/ to ieft/ her=
14: by y męftwá przodkow/ ktorych ieffi potomkowie polerowác

15: niebęda/ tedy im bywają ku wielkiej fromocie/ iako leniwcom
16: á wyrodkom. Widamy też/ że niektórych słáchtwo/ prze
17: vboſtwo y niedoſtátek máiętności/ álbo ginie/ ábo fię ná ſwem
18: mieyſcu niezoftawa: iako wſzytkie rzeczy vpadájące od nie=
19: mocy y dawnością ſtároſci gina/ á zacności ſwey pirwſzey nie
20: záchowuią. Zkąd łączno poznác/ że ſláchtwo nie zrodzáiu/
21: áni też z wielkiej máiętności pochodzi. Ale choćiaby ie też
22: rodzáiowi przczytano/ což wždy inſzego ieſt/ iako **Ludouicus**
23: **Viues** známieniće mowi/ iedno los rodzenia/ á ludzkie mnimá=
24: nie/ ktore⁸⁹ częſciey przez rozboj doſtawáią niź kiedy przez mę=
25: ſtwo? A ieſliże fię ſláchtwo z męſtwá vrodziło/ tedyć to
26: głupia rzecz/ chlubić fię tym żeſ miał oycá dobrego/ gdyſ ſam
27: zły/ á ſprofnoſcią twoią ſzpeciſz rodzáiu pięknoſć. Ieſliżeſ
28: fię zdobrych rodzicow vrodził/ więc fię o to ſtáray ábyſ iym był
29: podobny/ á ſprávami cnotliwemi żeſ prawdziwy ſláhcic iáſ=
30: nie pokázuy/ á tedy ſámá twoiá cnotá niedopusćić pyſznić fię z
31: twoich y z oycowſkich ſpráv/ ábo też y drugiemu/ ktorziby tobie
32: nierowni byli/ gárdzić. Bo gárdzić kim dla tego iż fię nieuro=
33: dził ſláhcicem/ á co inſzego ieſt/ iedno Bogá ſprávę rodze=
34: nia milczkiem ſtrofowác/ iako mowi tenże wielce vczony czło=
35: wiek **Viues**? Ktemuż fię ſciągáią doſtoieńſtwá y ſławá/ kto=
36: re fię też y ludziem niegodnym częſto doſtawáią: á częſtokroć
37: więcey zá zyczliwoſćcá/ álbo zá płochoſcią Páńfká/ niź zá ſtá=
38: tecznym vważeniem bywáią dáne. to pewna że więcey ná lu=
39: dzkiem o nas mnimániu y ná woli/ niźli ná náſzey cnoćie należą:
40: iako **Ariftoteles** powiedział/ że czeſć nie ná tem kogo czciá/ ále
41: ná tem kto czci należy: Przeto też czáſem zá máluczkim wie=
42: ſci iákiew powieniem tak fię odmieniáią/ że ktorzi byli we czci
43: y w ſławie/ hnet bywáią nieſławni y nieuczciwi. Niemáſz

strona: 57v

O poráwie
Rzeczypospolitey

- 1: przeto dla częgo tych rzeczy (o ktorychem mowił) ták wielce
2: wáżyć/ áby nam miály myśli dodáwác.
3: Ktorzi się czapką/ kámykiem drogim/ poftáwą/ pochodem/(*marg*) 3 (-)
4: y infzemi tákowemi frálzkámi pyłznią/ cí swoię nikczemność
5: wyiawiáią: á ktorzi się z niecnoty chlubią/ oni o fwey płochości
6: y ofátieczney nikczemności świádczą/ máło máiąc ná tem/ że
7: wyftąpili/ ázby się łowitą niecnotą łplugáwili.
8: Coż tedy ieft/ wczemby przewyżłzania żádac trzebá: co/ ie=(*marg*) 5 (-)
9: dno cnotá/ ktora y trwálzta ieft/ y temu kto iá ma/ sławę y do=
10: łtoyność przynoší? Ale cnotá w człowieku niedołkonáła
11: ieft/ á nie wżyftká iednemu człowiekowi bywa daná. Kto
12: ták wielką dobrotliwość/ kto męstwo/ kto łkromność włobie
13: ma/ áby kiedy z drogi nieuftąpił? Náđ to á kto ieden ze wży=
14: tkich cnot/ iednáko się wefelić może? Zacie słynie **Herkules**
15: dla ofobliwego męstwá/ ále że się od cudzych rzeczy niepráwie
16: włtrzymawał/ włkarża się on oracz/ ktoremu był woły wzięł.
17: Dobrotliwość **Caiufa** Cefárzá áż do niebá podnořzą/ ále tegož
18: iego żołnierz/ łyłym cudzołožnikiem zowie. Mnodzy ludz=
19: kości y łpráwiedliwości pilnie słužą: ále ciż łámi namiętności
20: łwoich ná wżem pohámowác niemogá. Niektorzi łzczodro=
21: bliwością y wielmožnością słyná/ ále iym wielkiego á męzne=
22: go fercá niedořtawa. Są ktorzi się z łtrony tego zdádzą być
23: łpráwiedliwi/ że nikomu krzywdy nieczynią/ ále ci łámi nieod=
24: pieráią/ choćby mogli/ od drugich zádáney krzywdy: á to dla
25: leniřtwá/ áłbo dla boiáźni/ áłbo dla iákiey infzey przyczyny.
26: Ale co wiele mowić? Zaden ielzcze nieieřt widžian ná świe=
27: cie/ w ktoremby się iednáko wżyftkie cnoty święciły/ y owłzem/

- 28: w ktoremby się jedná ktorakolwiek práwie dofkonała okazała/
29: gdyż żadna niemoże być rozumianá práwie dofkonałą/ iefli z=
30: nią drugie nie będą zmiefzáne á zwikłáne. Páweł Apoštoł
31: gdzie o dárzech/ ktoremi słudzy Zborowi máią być ozdobieni/(*marg*) 1. Kor. 12. W wirfzu 5. 6. 7. y 12. (-)
32: rofpráwuie/ powieda że Bog chciał/ áby tá rozność była wie=
33: go ludu/ żeby jedni drugie dárámi przewyższáli: áby tá rozność
34: była pożyteczna do zgody/ y do ozdoby wśzytkiego ciála: á to
35: wzorem członkow ciála człowiecze⁸⁰ obiásnia/ z ktorych káždy
36: vrząd fwoy ma. Coż tedy iest dobry Pánie/ dla czego byś się ty
37: nád drugiego przekłádác/ á drugiego lekce wáżyć miał? iefli
38: to rozumiesz o sobie/ że máż co nád infze/ przedsię wśtrzec się te
39: go niemożesz/ áby cię też drudzy tákże lekce wáżyć niemieli/ dla
40: tych cnot/ ktoremi cię przechodzą/ ábo ktore jedná w sobie
41: máią/ á ty ich niemáż. á rownieby ták było/ iáko gdyby nogi
42: lekce wáżyły oczy/ przeto iż niemogą chodzić/ a oczy lekce wa=
43: żyły ręce/ że niemogą widzieć/ á ták y dáley káždyby członek le=

kce wa=

strona: 58

Księgi pirwsze.

58

- 1: kce wáżył drugi/ dla te⁸⁰/ iżby iego vrzędowi niesprostał: zkąd
2: by potym vrosło wśzytkiego ciála rozruśzenie/ álbo wždy zem=
3: dlenie: ponieważby dużym á mocnym być niemogło zá nieffor
4: nością członkow. Ono opuśzczám/ że wiela ludzi godności
5: táią się w nich: á zwłászczá one/ ktore w sercu swe mieyfce má=
6: iąc wespół y z onym sercem od obliczności ludzkiej są od=
7: dalone? ták iż nie bez przyczyny Páweł/ odzywáiąc nas od(*marg*) Filipp. 2. W wirfzu 3. (-)
8: próżney chwały do vniżenia y skromności/ rofkázuie áby ká=
9: żdy drugiego rozumiał być nád się wyższym. Co iefli nic

- 10: nieieft wzgárdy godnego/ iedno wyftępek: wízákże ponieważ
- 11: y my fámi niemożemy być od kázdey wády prózni/ przeto słu=
- 12: íznie mamy drugich litowác/ á nimi niegárdzić: chybábyfmy
- 13: chćieli/ żeby też námi gárdzono/ dla wiela rzeczy íprofnych/
- 14: ízpetnych y mierżionych ktore w nas fá. Sam Páweł powie= (marg) Gálát. 8. W wirfzu 4. (-)
- 15: da/ że Zakon Chriřtuřow nieináczeý może być wypełnion/ ie=
- 16: dno/ gdybyfmy ieden drugiego brzemioná nořili. Y Zbá=
- 17: wiciel nářz przykłádem fámeýo řiebie/ chce to po nas mieć/ á=
- 18: byfmy drugich krewkořci znařzáli/ á one ile być może leczyli:(marg) Máttth 9. W wirfzu 12. (-)
- 19: ponieważ lekárřtwá nietrzebá zdrowym/ chybá chorým. Ale
- 20: co wiela mowić? Záiřte ieft to rzecz człowieká głupiego á fie=
- 21: bie máło znáiącego/ mieć řerce przeciwo drugim wyniořle/
- 22: ktore iákoby okno otworzywřzy/ poda řię im tákże wzaiem ku
- 23: wzgárdzie y ku pořmiewiřku: gdyż řadną cnotą inřzych nie=
- 24: przewyřřzamy/ ktorąby tákże drudzy nas nieprzewyřřzáli. A
- 25: zász zámądrego wřzytcy řádzą/ řkromnie o łobie rozumieć/ á o
- 26: drugich ták v řiebie myřlic/ iř/ choćiaby řię też zdáli nie práwie
- 27: być bez wády/ á wízákże wřdy iednák máią řwoie godnořci/
- 28: ácz podobno mniefřze niřli inřzy/ ále przedřię Zborowi řwię=
- 29: temu y Rzeczypořpoliteý bário potrzebne. Lecź/ niech będą
- 30: te twoie godnořci nazacnieyřze/ ále á ktoreź wřdy znich mařz
- 31: cobyř ich niewięź? A ieřliř więź? czemu řię chlubiřz/ iáko=(marg) 1. Kor. 4. W wirfzu 3. Rżim. 12. W wirfzu 10. 3. Kor. 10. W wirfzu 12. 1. Petr. 5. W wirfzu 6. (-)
- 32: byř niewięź? Nic tobie od Bogá nieieft dano w ten řpořob/
- 33: ábyř řię ztąd wynořić miał/ á drugimi gárdził álbo lekce wa=
- 34: żył. Y owřzem y to rořkazano/ ábyř řię niepodnořił: ále ie=
- 35: řlic řię zda że řtoiřz/ pátrź ábyř w głębokie złořci nieupadł: y
- 36: ábyř řię vniřzał pod mořną ręką Bożą/ ktory řkláda mocarze z=

- 37: łtolic/ á niłkie wywyżłza. Lecł by kto rzekł: A więc ty mni=
38: małz łeby włzytcy mieli być gánieni/ ktorzi przewyżłzenia y
39: przełżeńłtwá w íákieykolwiek rzeczy prágná? Nie wierz
40: temu: ále ták mnimam/ łe y te rzeczy łzebá pilnie obáczáć/
41: w ktorzych łię przewyżłzana łeć báwi/ y łámá tá łeć łtáteczną
42: ráđá/ á dobrym rozłádkiem ma być rządzoná. Bo tego nie=
43: mamy gánić/ kto łprawiedliwośćiá/ mełtwem/ łzczodrobliwo=

K iiij

ściá/

strona: 58v

O poprawie

Rzeczypospolitey

- 1: ściá/ rozumieniem wiela rzeczy/ y inłzymi cnotámi łce dru=
2: gie przechodzić: ále tego ktorzy w rzeczách wyżłzey pomienio=
3: nych/ płonnych/ lekkich/ y nikczemność pokázuiących/ áłbo
4: íáká wáđę w łobie máiących/ łwały prágnie: ábo też/ iełli łię
5: cnotámi báwi/ nie łzyni tego dla nich łámych/ ále dla łápánia
6: roznych ludzkich przeciw łobie łećci/ áłbo też tylko dla dołtá=
7: pienia sławy. A do tákiey łáđze przyłacza łię połpolicie ná=
8: dętość łercá/ y íákom wyżłzey powiedźiał/ gárdzenie drugimi
9: wzgard/ łtore łychę wpełnia: á okrom niego łychá/ trudno
10: ma náture łwá zátrzymáć: co **Auguřtyn** opifuiąc łychę opu=
11: ścił/ ále ma to być dołožono/ áby tak ná włzem było dołtátecz=
12: ne opifánie łychy. Łychá iełť przewrotna przewyżłzánia w
13: łtoreykolwiek rzeczy łeć/ z náđętośćiá łercá/ á vmysłem w=
14: zgárdzenia drugich złáczoná. Lecł kto bęđzie więcej o łame
15: rzeczy nił o mnimánie ludzkie dbáł/ á o to łię bęđzie łtárał/ íá=
16: kiby był/ więcej nił o to íákimby był widzian. temu/ gdy łię pro=
17: łtey do cnoty drogi łrzyrna/ á nie zá cudze/ ále zá łwe dźiel=
18: ności nagrody prágnie/ niema nic przodkowánia y sławy zá=
19: brániáć. Boć to pođał Páweł S: łtorego ía náłładuię/

- 20: gdy ták piŕze: Vczynku ŕwego niech doŕwiadczy káždy/ á te=(*marg*) Gálát. 6. wirŕz 6. (-)
- 21: dy w łobie pochwałę będzie miał á nie w drugim. Bo á co
- 22: inŕzego ieŕt pochwałá/ iedno (iáko Cicero powieda) zgodne
- 23: dobrych wychwaláne/ á nienakázony głos dobrze rozŕádek da=
- 24: wáiących o przewyŕzáiącey cnoćie: Przeto nie kŕztałt cnoty ma
- 25: być w tych/ ktorzi prágną sławy/ ale łámá cnotá ktorey niech
- 26: naprzod náŕze ŕumnienie ŕwiádectwo wyda/ że my nie cudzych
- 27: rzeczy/ áni zá cudze ŕpráwy zapłáty prágniemy: ále/ że y ná=
- 28: ŕze brzemioná noŕć/ y náŕzemi ŕpráwámi czći á sławy doŕtá=
- 29: wác chcemy. Potym ieŕli do tego przyŕtápi dobrych ludzi
- 30: pochwalenie á rozŕádek nienakázony ludzi dobrze rozumieią=
- 31: cych/ żebyŕmy tym poŕpolitego głofu ŕwiádectwem/ á łámi łtá=
- 32: tecznieyŕzy w cnoćie byli/ y drudzy ŕię do tegoŕ przykłádem ná=
- 33: ŕzym pobudzáli: á tym iákoby ŕwiátleŕ przed ludźmi ŕwiecá=
- 34: cym był ŕławion Oćiec on náŕz ktory ieŕt w niebieŕiech/ toby tym(*marg*) Máth 5. W wirŕzu 10. (-)
- 35: nietrzebá gárdzić. Wŕzákze przedŕię człowiek prawdziwą
- 36: cnotá ozdobiony/ ma być takiego ŕercá/ choćiaby żadna ŕławá
- 37: iemu nieroŕlá/ y owŕzemby teŕ dla cnoty y był nienawifnym/
- 38: y co złego ćierpiał: przedŕię by od niey nigdy nieodŕtępowáł/
- 39: á ná łámem dobrego vczynku ŕumnieniu (choćiaby mu ludzie
- 40: ábo zayrzeli/ ábo zániedbawáli iego cnoty) przeŕtawáł. ktora
- 41: pochwałá záprawdę v Bogá onego nápráwiedliwŕzego ŕędzie
- 42: go/ á náłákwáŕwego nagrodzićielá ieŕt ze wŕzech naywięŕtŕza.
- 43: Iáko tenŕe Páweł ŕwiádczy mowiąc: Pochwałá náŕza ta ieŕt(*marg*) 2. Korin. 1. W wirŕzu 12. (-)

ŕwiádectwo

strona: 59

2: waiąc ná łumnienia łwego łwiádectwie/ niechciał nic czynić
3: ażby nań pátrzano y w wściech iy miano: niech tego pátrzy/ á=
4: by łzukáiąc chwały ludzkiej/ nieftrácił tey ktora ieft od Bogá.
5: Bo ták o nim mamy rozumieć/ że ten iuż zapłátę łwoię wzięł/
6: wietrzney sławie vsługuiąc. A może fię niełpodźiewác wzięć
7: oney niebiełkiew zapłáty wedle náuki Chriřtułowej/ ktory ták
8: mowi: Gdy iáłmużnę dawaćie/ gdy fię Bogu modlicie/ gdy(*marg*) *Mátth. 6. wir. 1. 5.*

10. (–)

9: pościcie/ nieczyńcie tego przed ludźmi/ ábyście widziáni od
10: nich/ ináčzey to tylko będzie wálzego vczynku zapłátą/ á zapłá=
11: ty v Oycá wálzego/ ktory ieft w niebie/ mieć niebędziecie. A
12: ták niepracuymyż tylko wten łpołob/ ábyłmy fię ludziám łpo=
13: dobáli/ ále dla tego/ iż to co czynimy/ y dobre ieft y Bog to ro=
14: łkazał: á vczynki náłze obrácajmy/ nie ná próżną chłubę co ieft
15: nikczemna: áni ná włafny pożytek/ co należy ná łzynkarze/ ále
16: álbo ku pożytkowi ludzkemu/ álbo ku chwale Bożey/ ktoremu
17: łmy włzytko przypifowác winni cokolwiek wnas dobre⁸⁰ ieft. A
18: gdy fię to ták pořtánowi/ iełli pochwałá y łwiádectwo dobrych
19: á mądrych ludzi przyřtápi do vczynku náłzego/ tedy tym nie=
20: trzeba gárdzić/ gdyby to iácy było ku onemu końcowi ktory łam
21: Chriřtus wkázuie: Aby rozławion był Oćiec niebiełki włzy=
22: tkich dobrych rzeczy łprawcá/ á iżby iákoby łwiátłością náłzą
23: drudzy podzegáli fię do dobrych vczynkow. Czego y Páweł(*marg*) *Rzim. 12. wirřz. 18. (–)*

24: po nas chce/ gdy rołkázuię/ ábyłmy opátrznie czynili vcźciwe
25: rzeczy/ przed oblicznością włzytkich ludzi. Bo (iáko mowi
26: jeden **Orator**,) niedbać o to co kto o niem rozumie/ nietylko ieft
27: chłubliwego rzecz/ ále y rołpuřtneho. Páweł teź chce/ áby(*marg*) *1. Timot. 3. W wirřzu*

7. (–)

28: Biłkup miał dobre łwiádectwo/ y od onych ktorzi nim nie=
29: dźierzą/ á to co inřzego ieft iedno pochwałá? Nápomina teź

- 30: wŷzytkich/ ábo o tem myŷlili/ co do cnoty á do pochwały naleŷy.
- 31: Bo nam (powieda **Auguŷtin**) potrzebny ieŷt ŷywot náŷz/ á dru=
- 32: gim ŷlawá náŷzá. á ŷlawá do czego naleŷy iedno do chwały?
- 33: Poty tedy chćiwoŷć ŷlawy ma być chwaloná/ pokiby fię o cno=
- 34: tę opieráŷá/ á ŷzŷá zá niá iáko ćień zá ćiałem. Tego ktoby gá=
- 35: niŷ/ á czego inŷzego prágnie/ iedno tego/ ábyfmy niebyli widze=
- 36: ni tákiemi/ iákiemi ieŷtefmy? á potym tego/ áby ći/ ktorzi wi=
- 37: dzá náŷze dobre vcŷzynki/ ábo ŷadnego rozŷádku o nich niedawá=
- 38: li/ ábo zŷy dawáli? Lecŷ niebyŷáby to dobra náuká/ ále ie=
- 39: dno zepŷówanie przyrodzonego w dobrych rzeczach poŷtępku.
- 40: ŷlawá y czeŷć/ powieda Páweł/ káŷdemu czyniácemu do= (*marg*) Filipp. 4. (-)
- 41: brze. Ktora tedy ŷlawá od dobrego vcŷzynku/ á owŷzem od
- 42: fámeŷ cnoty pochodŷi/ tá niema być gánioná/ á zá tym ani po=
- 43: ŷáŷánie iey. Záŷ ktora z ináŷd/ tá zŷa ieŷt/ y poŷáŷánie iey zŷo=

K v

ŷćiwe.

strona: 59v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: ŷćiwe. Bo rzeczy zley poŷáŷánie niemoŷe być dobre/ ále y
- 2: ŷzkodliwe y przygány godne. A to o pyŷze y poŷáŷániu ŷla=
- 3: wy niech bęŷdzie doŷyć.
- 4: Rozdŷiał dwudŷieŷty piáty.
- 5: I. O proŷnoŷći ŷłow/ w názywániu/ w pochlebowániu/ y w piŷaniu liŷtow. 2.
- 6: O zŷem obyczáiu/ y przyŷięgánie nierozmyŷlnie: 3. Y obráŷenia z kŷamŷtwá
- 7: choćia ŷŷuŷnie zádánego: 4. Y o czynieniu Oráciŷ przy pogrzebie.
- 8: Z Głupŷtwá teŷ zbytnieŷ wręŷdow chęći/ (*marg*) 1 (-)
- 9: ábo pychy/ pochodŷi oná chęć łágodnych ŷłow w
- 10: názywániu y w rozmowách/ gdy ludŷie vcŷćiwi
- 11: bez ŷłow iákoby wrocŷyŷtych niechcá dać z ŷobá
- 12: mowić: á iáko doŷtoŷnoŷćią y obŷitoŷćią rzeczy

- 13: drugie przechodzą/ tak się też wielce kochają w słowach gor=
14: nych a nieiedney ofobie należących. Ale co mówię o ludziach
15: wczciwych? Ledwie kto ieft albo rowny nam albo y podleży/
16: ktoryby się niegniewał gdy do niego mówią iako do iednego.
17: Prawieśmy stracili używanie tego słowa TY. Mówiąc do
18: iednego/ tak trzeba rzecz sformować/ iakby się do wielu mówiło.
19: Drudzy nieprzeftawiają na odmienieniu liczby/ ielibyś ofoby
20: nieodmienił. a przetoż gdy do nich kto ma mówić trzeba wży=
21: tkę mowę odmienić a tak zformować/ iakoby nie z tym co go wi
22: dzi/ ale z kim infzym/ albo o kim infzym mówił. Z tadze ono
23: mnoſtwo/ wielmożności/ iafności/ miłościwania/ y infzych
24: tym podobnych. Smieſzny to záprawdę ieft obyczay/ a ni=
25: ſkąd inąd iedno z niewiadomości prawdziwey wczciwości po=
26: chodzący. **Alexander** Seuerus niechciał aby do niego inaczey(marg) Alexander Seuerus
Cefarz. (-)
- 27: listy pifano/ iedno iako do prostego człowieka/ przydawſzy tyl=
28: ko tytuł Hetmána. Witano iy też nie wielmożnie/ temi słowy:
29: Witay Alexándrze. Ieſli kto z witających łagodniey do nie=
30: go mówił/ śmiano się z niego iako z pochlebce. Dziſieyſzych
31: czáfów/ żeſmy y rzeczy y rozładku o rzeczách niemáło potrá=
32: ćili/ przeto nikczemniuchnie łáfkawania y miłościwania łápa=
33: my/ biorąc to fobie zá krzywdę/ ieſli kto z proſtá do nas mo=
34: wił: miley nam ſłuchác gdy kto mówi do iafności/ zacności/
35: wielmożności/ ſwiętobliwości/ wielebności/ do máieftatu/
36: ſláchetności/ vrodzoności/ y nawielebnieyſzey miłości náſzey.
37: Wytárła się niepomáłu tego náſzego wieku grubość y w ſło=
38: wiech y w ſpofobie mowienia. Wygladzonby łączno mógł być vy ten obyczay/ kiedyby ci
do ktorych mowimy/ niebráli fobie te=
39: go za krzywdę ielibyſmy im tych tytułów nieprzydawáli.

- 1: Lecż oni zá to máią/ że słowá nie rzeczám fámem/ ále mnímá=
2: niu ich/ ktorego fię w wielkiem fzcześću nápiłi/ służyć máią.
3: Do łágodnych y pochlebnych mow przyłtąpił y ten obyczáy/
4: wśytkę náłzę mowę raczeniem/ álbo wáłzmościami nádźiewác:
5: śiebie y fwoie słuźby (bo ták mawiamy) káždemu zálecác: á
6: bez braku káždemu posługi/ ábo vczńności náłze/ offiárowác.
7: Z temi złączone fá y owe poštáwy/ do zmyślánia y ochylá=
8: nia vprzędźione/ podrigánie/ czápki zeymowánie/ pocźciwoścí
9: wyrządźanie/ ábo tym ktore lekce ważyfz/ ábo ktorich nie=
10: rad widźifz: co wśytko więcey przyłtoi máłpam niż ludźiom/
11: ktorých zwierzchowna poštáwá/ álbo křztałt/ zmyślá wñętrzną
12: ferdeczną zgáďać fię ma. Te obyczáie/ naywięcey zbłazeńftw/
13: ábo fzybalftw dworkkich okázowánia vrosły/ człówiekowi ftáte
14: czne^{mv} nieprzyłtoyne: Bo y wśytkie znáki prawđziwey przychyl
15: noścí niłzczą/ y dla nich nieznác kto nam dobrze á kto źle życzy: á
16: ná oftátek roścíe z nich nieiáka głúpia żywotá ludzkiego pło=
17: chośc. Tákie dworłtwá fpráwiły to/ iż ledwie ieden dru=
18: giemu o rzeczách ták fzkodliwych iáko y pożytecznych/ prawdę
19: przyaciéłłkie rzec może. Chybá w pořwarku od kogo roz=
20: gniewánego w obyczáy przymowki vsłyfzeć może: zkąd fię zná=
21: czy/ że ieden drugiemu namniey nieiełt przyaciélem. Aleć y
22: owe tytuły/ y te zmyślone słuźeb zálecánia/ y wśytkie pochleb=
23: ftwá/ od ludźi nádętych/ á wřelákiego záchowánia ludzkiego
24: łápáiących wymyślone fá.
25: Ono teź bárzo márny á zły obyczáy/ iż pořpolłtwo nic nie=(*marg*) 2 (-)
26: umie mowić/ ieliby máło nie do káďdego trzeciego słowá nie=
27: przyďáli przyśięgi: oco przedsię nikogo niekarzą. A ktorzi (*marg*) 3 (-)
28: fię bez przyśięgi nic nienáuczylí mowić/ cí ieliby im łęz za=

- 29: dano/ dziwnie bywają obrażeni/ chociaż iey niebywają proźni.
30: Iákoby ten/ który chcąc á wiedząc kłáma/ choćiaby ludzie mil=
31: czeli/ ábo tego niewidźieli/ niebył w kłámftwie od włáfnego
32: łwego łumnienia przeświádczon: ktorego gryźienie ludziom
33: dobrym ma być cięższe/ niż ktore zádanie. Ale ná takie obrá=
34: żenie niemoże być łkutecznieyſze lekárftwo/ iedno gdybyś chę=
35: ćią á zwyczáiem przyuczył fię prawdę mowić/ á niemiał v ſie=
36: bie łprofnieyſzey wády iáko łeż. Bo walczy przeciwko przy=
37: rodzeniu/ ktore włzytkie rzeczy ták iáko fię ktora w łobie ma/
38: rodzi: y przeciwko Bogu łámemu/ który ieft Oycem praw=
39: dy/ ták iáko Dijabeł ieft oycem kłámftwá. A práwie nie= (marg) Iohan. 8. Wirfz 34. (-)
40: wiem iefli zbytecznicy/ złodźieie/ gwałtownicy ludzi/ ták
41: dálece łzkodzą dobrym obyczáiom/ iáko łgarze/ ktorzi y w ży=
42: ćiu y w mowie płochość okázuią: z ktoremi áni w iákim rze=
43: czy łtánowieniu/ áni w rozmowie żadna łpráwá łtáteczna nie=

może

strona: 60v

O poprawie Rzeczypospolitej

- 1: może być: ktorzi rzeczą inłzi łą/ niż fię okázuią: ktorzi inłze
2: mowią niż rozumieią: ktorzi ná tym łą áby tych ofzukáli/ zkto=
3: remi łpráwę máią. Záprawdę ci co fię ták łpráwuią/ nie=
4: może być áby dla ledá przyczynki niemieli krzywo przyłięgác: á
5: ktorzi to mogą przewieść ná łobie/ áby drugich ofzukáli/ ci też
6: bárzo łácno dádzą fię ná to námowić/ áby tego co mowią przy=
7: sięgą potwierdzili. Káždy tedy ma fię pilnie łtárác o to/
8: żeby w życiu łwem y w obyczáioch/ w mowie y w łpráwách/
9: nic zmyślonego niemiał/ nic proźnego/ nic obłudnego/ nic tá=
10: kiego coby z gránic prawdy wykroczyło/ ábo pátrzáiące y słu=
11: cháiące zdrádzić y ofzukać mogło. A ták ieflić łżyczkę zádá=

- 12: dżą á będzie to z twej przyczyny/ winuyże łam siebie/ á nie=
13: kładź winy ná tego ktoryć ią záda/ ále ná liebie łáme^g/ ktoryś
14: fáłsz powiedział. Záifte łprofna rzecz iełt/ żeby onego czło=
15: wieká/ ktorego vltá łeż mowić niełtracháią fię/ miály fię vłzy
16: zádaną łżą brzydźić. **Cicero** czyniąc rzecz zá **Caeliusem** przed
17: łędziámi Rzymłkiemi/ powiedział/ że go nic nieobrułzáią te o=
18: łkarzánia/ ktore źrzetelnie fáłszywe łą. á do Antoniego Het=
19: máná nápiłá/ że niechce tego słowá przeciwo żadnemu vzy=(*marg*) Leż zádac y Pánu wielkiemu v Rzimian nie było łromotno. (-)
20: wác/ ktore on iemu fáłsznie zádał. Tenże do **Appiufa Pulchra**
21: Hetmáná piłze/ że był kłámłtwy ludźi lekkich obciążon. Nie=
22: brzydźily fię Rzymłkie vłzy temi słowy: fáłsz y łeż. Chćieli á=
23: by fię słowá zgadzály z rzeczám/ z ktoremi iefli fię słowá zga
24: dzály/ powiedáli ie być prawdźiwemi: á iefli nie/ tedy fáłszy=
25: wemi. Ale dźisieyłzych czáfow/ y ci ktorzi fáłsz mowią/ y
26: ktorzi wiedząc że ináčzey iełt/ drugich kłámłtwu vłzy náklá=
27: niáią/ ták ciężko słowem nieprawdy bywáią obráženi/ iákoby
28: śmiertelną ránę podięli: á iefli fię zá rázem nie pomłzczą/ zá to
29: v siebie máią/ że sławę y dobre mnímánie vtráćili. chyba by
30: piłwey vłzam pocźiwość wyrządźił słowem/ ten ktory po=
31: wiada/ że fię rzecz ináčzey náyduie niż łpráwę dano. Bo tą
32: przedmowá łercá tych/ ktorym bywa nieprawdá álbo łeż zá=
33: dána/ bywáią od gniewu nieiáko odwrocone. Acz=
34: kolwiek więc połpolicie ledá plotki zmyłłáią o rozności nie=
35: prawdy á fáłszu zádanego: y o tem kto piłwey á kto połledzey
36: to záda: táme zárazem łpiłráią fię o godność/ ktory z nich le=
37: płzy: á obá łwárząc fię niewłtydliwie vłty łie łwemi wynofzą:
38: Iam pił leplzy niż ty: Záś drugi: Y owłzem ia leplzy niż ty.
39: Potym fię do kordow porywaią. Ale wnet fię gniew rozia=
40: trzy: ktorymby fię ábo gnułność pokryłá/ ábo fię Rycerłkiey

41: sławie dofyć zftáło. Niegodzieneś tego ábyś zemną czynił.

42: A drugi/ Y owfzem ia godnieyfzy niż ty. Ták rozmáite chłu=

43: by miedzy fobą zwykli czynić/ ábo z herbow ftárodawnych/ á=

bo z iá=

strona: 61

Księgi pirwŕze.

61

1: bo z iákich inŕzych plotek nikkzemnych/ że y wŕzy muŕiáłyby być

2: bárzo ćierpliwe/ ktoreby fie do słuchánia tych rzeczy náchylic

3: chćiáły: y człowiekby to muŕiał być od zábaw wolny/ ktoryby

4: to zbiiác álbo odpor dáwác chćiał. Gadáią fię o herbiech ŕláche

5: ctwá/ ktorzi od fámeý rzeczy dáleko bywáią. Czynią roznoŕć

6: miedzy fáłŕzem á nieprawdą: iákoby nie rzeczy fámeý ále dźwię

7: ku wiátr bijácego pátrzyć trzebá. Záprawdę y ten ktory

8: fáłŕz mowi/ y ten ktory nieprawdę/ nic inego nieczyni/ iedno że

9: ono oczem mowi ináczey fie w fobie ma. Ale coŕ tym do te^{go}/ kto

10: rzi fylláby ŕłow liczą/ á rzeczy v ŕiebie nieuwázáią? A iż fię zte=

11: go chlubią że pirweý łęz zádáli/ iákoby lepŕzi ŕláchćicy byli (bo

12: ták mowią) tedy ći ŕowito grzeŕzą/ gdy fię z wyftępku prze=

13: chwaláią: y ktemu/ iż wczem więceý wyftąpili/ w tem więceý

14: zacnoŕći ŕzukáią: Aza ten ktory zágábnął więtfzá ŕlawę otrzy=

15: ma/ niżli ten kogo zágábniono? áza ten ktorego pirweý ná

16: złem wczynku záfáno więceý bęđzie wŕláchcon/ niż ten ktory

17: poŕledzey? Ale to/ iákóm powiedział/ nie niema do tych wiel=

18: moŕnych/ ktorzi ine ŕzácunki/ á iákoby wftáwy ŕwe máią/ kto=

19: re fię álbo v nich w domu vrodźiły/ álbo ich ná peregrináćiach

20: po rycerŕtwie chodząc/ álbo iákimi inŕzemi tym podobnymi

21: ŕpráwami doŕtáli/ y z wielką ŕlawą ŕwą nábyli: ktore ták wiel=

22: ce fobie wázą/ iż im y Filozofi/ y prawni ludźie/ y wŕzytcy ro=

23: zumem fię ŕpráwuiący/ tego pozwolic muŕzą. My tedy

24: puściwłzy to ná łtronę/ wroćimy fię do przedsięwzięcia náłze⁸⁰.
25: Nic záprawdę człowieczemu żywotowi nieieft przyłtoynie=
26: łzego/ iedno ábyś fię ząwždy prawdy trzymał/ y w mowie y w
27: obyczáiách/ y we włzytkiem życiu twoiem. Iełli cię zá two=
28: ią przyczyną łgarzem álbo nieprawdziwym názową/ siebie w
29: tem winuy: iełli nie zá twą przyczyną/ wywodź fię/ álbo świád
30: kámi/ álbo iákim inłzym łpołobem. boć to dáleko lepiej będzie
31: niż gdybyś pięścią zá łzyię dał te^{mv} ktoryć niewinnie łeż zádawa.
32: Ieden gdy mu zádano złodźieyłtwo/ powiedział/ że mu to źle
33: zádano: á ten ktory przeciwko niemu mowił/ dał mu pięścią
34: zá łzyię. Gdy tę rzecz dano ná rozłádek/ ták ie pogodzone/
35: áby ieden drugiego przeprośił: ieden áby przeprośił dla tego/
36: że y złodźieyłtwo zádał y pięścią vderzył: á drugi dla tego/ iż
37: mu łeż zádał. Lecź to włzytko śmiechowíłko było. Iákoby fię
38: iuż y ten ze złodźieyłtwá wywiódł iż łeż zádał/ y on zkłámłtwá
39: iż pięścią zá łzyię dał. Czemuby nieráczy tá rzecz łzłá prá=
40: wnie á przyłtoynie? czemuby y z kłámłtwá y ze złodźieyłtwá
41: nieráczy fię káždy wywiódł/ ábo świádkámi/ ábo iákim in=
42: łzym słufznym łpołobem? Bo niemałz tego mnimánia być/ á=
43: byś od tego wyłłepku w ktorem ci winę dano wolen był/ cho=

L

ciabyś

strona: 61v

O popráwie
Rzeczypołpolitey

1: ciabyś y zábił tego ktoryć winę dał. Są słufzne łpołoby/ kto=
2: remi ludźie z wyłłepkow łobie zádáných wywiódzić fię álbo oczy=
3: ściác máią. A poki tych vżywác niebędźielz/ poty ty y wy=
4: łłepku tobie zádánego winnym/ y przymowkam ludzkim pod=
5: danym będźielz fię zdał być. Trzebá tedy do tego inłzych

- 6: Ípofobow vzywac:  ow obyczay z kzdem sowem przysie=
- 7: gac/ do gruntu wygladzic.
- 8: Przytym tez onych obyczay/ ktorzi przy pogrzebie rzecz o (*marg*) 4 (-)
- 9: kim czyniac/ naywiecej sie na wychwalanie cnot zmarego wy
- 10: sadzaia/  wyftepkow iego niegania/ ni wpominaia/ nie=
- 11: wiem iefli ma byc ganion. Ia tak mnam (bom tez tak da=(*marg*) Zmarego iako przy pogrzebaniu wychwala. (-)
- 12: wno do niektorego przyaciela pisa) e w takich oracyach/ nie
- 13: tylko to przekadac trzeba sluchaczom/ czego by trzeba nasla=
- 14: dowac/ le tez y czego sie wyftrzegac. Bo to wszytko na cno=
- 15: te naley/ rzeczy zlych sie ftrzec/  zacnych cudzych spraw na=
- 16: sladowac. A to nawiecej na tych/ ktorziby na mieysce zmar=
- 17: lych naftepowali/ naley: by wiedzieli/ czego w onych ktorzi
- 18: przed nimi byli/ potrzebowali dobrzi  vczeni ludzie: co w nich
- 19: ganili/  co chwalili. Bo zaprawde/ gdy vyrza no w nich
- 20: wszytko chwala  nic niegania/ mnamaia/ eby tez ich obyczaie/
- 21: y wszytkie ich sprawy/ chocia ganienia godne/ mialy byc chwa=
- 22: lone. Z ktorego ich mnamania iako wiele zlego rocie/ nie=
- 23: trzeba przypominac. Ono lepak zgoa niema byc chwalono/
- 24: eby do piania takich oracy/ miano nasladowac owych po=
- 25: chwa/ ktore przy wielkiem wzelakich ludzi zgromadzeniu/
- 26: na wychwalanie iakiey ooby czynia. Bo te pochway pi=
- 27: sza ywym  przytomnym/ o ktorzych dowcipiech dobrze trzy=
- 28: mamy: by mieli pewna droge ktoreyby sie trzymali/ bo po=
- 29: budke iako ostroge do cnoty pobudzaiaca. Lec zmarle iefli=
- 30: bys tylko chwali/  tego niewpominal co ma byc ganiono/ 
- 31: co infzego czynis/ iedno dawas potuche ywym/ e beda te=
- 32: go mnamania/ iakoby sprawy ich chocia wyslawiania niego=
- 33: dne/ dla bogactw y maietnoci prawie z do nieba wywysza=
- 34: ne byc mialy? A tymci spofobem y bogace ftawaia sie le=

- 35: niwżemi á nieřpofobnieyřzemi/ do oney řławy łámey tylko
36: cnoćie/ dowćipowi y pracy/ należącey: y fercá ludźi tym by=
37: wáią obráżone/ gdy widzą/ iż w wielu rzeczách przygány go=
38: dnych wřzytkie mieyřcá wychwalánie zástąpiło: y łámi Vczeni
39: ktorzi piřzą/ przychodzą weřpółek z piřmem řwym w mnimá=
40: nie płochości y pochlebřtwá: á kto raz łtráci mnimánie o řwo=
41: bodnem á prawđziwem zdánia řwego wyrzeczeniu/ ten/ chocia
42: by teź chciał/ niemoże nic pożytku náuką řwą ludzkiemu naro=
43: dowi vczynić. A to o mowie.

Rozdział

strona: 62

Księgi piřwsze.

62

- 1: Rozdział dwudźieřty řzořty.
2: O Poiedynkowych bitwách,
3: PRzydaymy teź nieco o poiedynkowych
4: bitwách/ wktorych řię ludzie ledá z przyczyny zá=
5: bijáią: ktorych teź w Rzeczyřpofolitey Státu=
6: támi obwárowáney zábronić trzeba. Záiřte
7: zda řię/ że ie ludzie máło rozumu vżywáiący/ á
8: Chriřtułá nieznáiący/ wymyřlili. Bo á co tákiego ieřt/ cze=
9: goby rozum ludzki/ okrom krwi przelania rozłáđzić niemogł?
10: Wřzytkie wátpliwe rzeczy/ ábo řwiádkámi ábo przyřięgá by=
11: wáią rozeznawáne: z tych rzeczy y rozum ludzki/ y piřmo S:
12: chce mieć rozłáđkow koniec. Powiedałz żeć kto vczynił krzy=
13: wdę/ ktorey okrom poiedynkowej bitwy odegnáć od řiebie nie=
14: możeřz. Czemu ráczey niebierzeřz ná pomoc vrzędu/ ktoremu y
15: řády y miecz w ręce ieřt dan? Woyny miedzy narody/ nie pod
16: iednemi práwy żywáćemi/ w ten czás řię wřzczynáią/ gdy rze=
17: czy ktorych řię vpomináią niebywáią wroczone. Lecź ty ktory
18: w teyże Rzeczyřpofolitey mieřzkařz/ w ktorey y ten ktoryć krzy=

- 19: wdę wczynił/ temże prawam co y on podległes/ mniamaż aby
20: miecze miały być przekładane nád prawá? Acz fą lu=
21: dzie tak bárzo zuchwáli/ ktorzi fię sobie niemężnemi być zdá=
22: dżą/ ieiliby fię krzywd swoich vpornie niemścili: ábo niemo=
23: gąli tego dowieść/ tedy przedsię tego ktory obrąził ná rękę po=
24: wabiáią/ máiąc zá to/ że to należy ná śláchecką á wyfoką myśl/
25: mniamánia dobrego mřzczeniem krzywdy bronić. Ale te rze=
26: czy pełne fą płochości/ chluby y nádętości. Záište prawdzi=
27: wa myśli spániáłość/ więcey należy ná lekce wazeniu niż ná po
28: mřzczeniu krzywd/ á ná lálkáwości ráczey niżli ná frogości.
29: Czego nietylko nas wczy Chrifus y ie ⁸⁰ Apoštołowie/ gdy nam(marg) Lukasz 6. wirfz
27. (-)
30: każą dobrorzeczyć złorzeczącym/ dobrze czynić źle czyniącym/
31: miłować nieprzyacióły: ále też y Filozofowie/ ktorzi dawáiąc
32: náukę człowiekowi wielkiego šercá/ chcą aby iáko od czynienia
33: krzywd był dáleko oddalony/ tak bysię też y mřzczeniem swoich
34: brzydžil/ á wczynionych fię niemścił: á ktemu/ aby iáko dla rze
35: czy wielkney y špráwiedliwey w niebezpieczeństwo fię żywotá
36: wdawał/ takby dla lekkiey á niespráwiedliwey tegoż vchodžil.
37: nieták iáko pošpolicie czynią niektorzi/ co dla nędzney chwały/
38: o máluczkie rzeczy lápáią przyczyn niebezpieczeństwá: á o ledá
39: słoweczka chcą ręką czynić. Ale ci potym z špráwiedliwego
40: řądu Bożego/ ábo rány podeymuią od tych/ z ktoremi czynią:

L ij

ábo gár=

strona: 62v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: ábo gárdło tráćą/ ktore drugim wydrzeć chćieli: ábo ná ořtá=
2: tek wfzytko dobre mniamánie o sobie vpuřczáią/ ktore⁸⁰ ledá przez

3: co nábyć chcieli. Ponieważ przeto nietylko wiara Chrześciań=
4: ska/ która wždy sama ma być w człowieka Chrześciańskiego
5: wielce ważona/ ale y Filozofskie wyroki za spaniała myśl po=
6: czytają/ gdy kto lekce waży krzywdy/ ktoż jest ktoby głu=
7: piego mnożtwa przeciwne mnimania więcej ważył? Aza
8: więcej będziem przypisować ludziom bez męstwa y bez rozła=
9: dku/ ktorzi się drugie krzywdzić/ niewaleczne na rękę powa=
10: biąć/ ludzi ledą z przyczyn a dla maluczkich rzeczy zabijac na=
11: uczyli? Tych sprawy y wzytek żywot gdyż za godny/
12: żeby iy wzytcy ludzie ganili/ rozumiemy/ czemuż rozładek ich
13: o męstwie y prawdziwej wielkiej myśli wielce sobie ważymy?
14: Lecż trzeba by się nam strzec/ abyśmy więcej złych ludzi prze=
15: wrotności folgując/ nie stali się im podobni: ktorym się niepo=
16: dobac/ a mniemaniu ich albo raczey obledliwości/ y slowy y v=
17: czynkami przeciwic się/ nic inzego jest/ iedno za skuteczną sła=
18: wą isc. Ale niech by mi na to odpowiedzieli/ ktorzi pomtę
19: imieniem męstwa y wielkiego fercą zdobic smieją/ co o wzgar=
20: dzie krzywdy rozumieją? Bo jeśli ta zwierzęca wściekłość jest
21: w tak wielkiej wadze/ że ją męstwem zową: coż lepak jest ci=
22: chość/ co dobrotliwość a fercą miękkość? Iście jeśli ten do=
23: brze czyni/ który się mści/ tedyc źle czyni/ który zaniedbawa
24: mścić się: ktorey rzeczy przeciwną wkażalem/ nietylko z pismá
25: s: ale też y z Filozofiey wyrokow. Nuż co nienależy do cno=
26: ty/ a iako do męstwa należec może? A do cnoty iako ma na=
27: leżec/ co daleko jest od mierności naylepszey prawdziwego rozu
28: mu wstawy? Ponieważ przeto ci/ ktorzi się kátowkie krziwd
29: mżczą/ od środka prawem y statutami zamierzonego odstą=
30: pili/ tedyc też y to się wyznac musi/ że od cnoty y od męstwa
31: dalecy są. A przedsię nietylko ci ktorzi krzywdą iaką wzbu=
32: dzeni popędliwości fwey wodze popuszczają iż się mżczą: ale y

33: drudzy toż rozumieią/ y mowią/ ktorzy żadna krzywdá nie=
34: dolega: ktorzi ludźiom iuż zaiątrzonym y fzáleiącym/ dodawá=
35: ią zdániem y powagą fwą dobrej potuchy. Przyzwaláią ná
36: to y wielcy á zbożni (Bog to wie) Theologowie/ ktorzi tá=
37: kie ludzie iuż ná przelanie krwi bliźnego óslep bieżące/ Wiecze=
38: rzą fyná Bożego fprawuią. O przeniezbożne nábożeńśtwo.
39: Zaden tey Wieczerzey nieużywa godnie/ iedno ten/ kto się zbli=
40: znym poiednał: kto nietylko przyiaćioły/ ále też y nieprzyia=
41: cioły miłwie: kto ie karmi łáknące/ y poi prágnące. Ty cechy
42: miłości Chrześcijáńskiej vżywałz w ten čás/ kiedy prágniesz
43: krwi bliźniego/ gdy gárdlá iego żadałz/ gdy go zádeptác y ftrá

ćić chcełz

strona: 63

Księgi pirwfze.

63

1: ćić chcełz? Coż tedy? czyli niewierzyłz/ iż ná ten čás miá=
2: fto Chriftuńá/ Dyablá wżech morderzow oycá do fercá twego
3: (iáko o Iudafzu w podobney rzeczy nápiáno) przyimiesz? To
4: pewna/ że práwá Papieſkie poiedynkowej bitwy zábroniły:
5: á niepráwie y fám wiem/ iefli ktore infze práwá dopuľczáią.
6: A wżákże to pewna/ że ná woynách fprawiedliwych mieyfce
7: máią: gdzie iż wolno wżytkim woýłkam łobie bitwę dáć/ te=
8: dyć też y niektórym będzie wolno z łobą poiedynkiem czynić.
9: Bo tedy złobą czynią nieprzyiaćiele/ nie fpolni obywátele/ áni
10: iednego woýłká żołnierze. Tym fpoľobem iáko iefł w Hifto= (marg) T. Liuius 1. decad.
lib. 1. Tenże 1. decadis lib. 7. 1. Sám. 17. (–)
11: ryey Rzymńkiey/ trzy Horácyuľzowie ze trzemi Kuryľcyuľzá=
12: mi czynili/ y **Manlius** z Fráncuzem. Piľmo też ś: tákże świá=
13: dczy o Dawidzie Hebreyczyku/ á Goliáćie Filiftyńczyku/ iż
14: przed woýłki w ten fpoľob z łobą czynili/ áby zá zwycięśtwem
15: iednego z nich/ wżytko woýłko zwycięśtwo odniośło. Y nie=

16: zdrogiby to/ áby y dziś zwierzchni Pánowie/ ktorzi fię wiel=
17: kich pańftw domagáią/ roftyрки swoie o Kroleftwá y Po=
18: wiáty/ pojedynkową bitwą kończyli: á tymby fpořobem zwy=
19: ciężcá wřzytko brał/ niř co więc niezliczonych ludzi řmierciá y
20: nędzą nieřkończoną Kroleftw nábywáią. Lecř cřáfu pokoiu
21: gđzie woyny řadney niemářz/ práwem trzebá walczyć/ niebro=
22: niá. Chybá řeby fię tráfił táki cřás/ iřby fię řpor řadnym řpo=
23: řobem roziąć niemogł bez oręřa: iáko gdy řwiádkowie przyřię=
24: gli rozną rzecz v řádu twierdzą. Ale ia teraz mowię o tych/
25: ktorzi wzgárdźiwřzy práwem/ áłbo dla řlawy tylko/ áłbo dla
26: rozięcia řporu/ vćiekáią fię do oręřa/ á powabiáią drugie ná
27: rękę. Ktorzi ácř swoię rzecz iákořkolwiek zá řpráwiedli=
28: wá máią: wřákře/ iř zániedbawřzy práwá/ to ieřt/ wzgár=
29: dźiwřzy Boře y przyrodzone pořtánowienie/ do bronii fię rzu=
30: cáią/ ná Mářlá fię řpufzczáią/ muřzą doznác řpráwiedliwo=
31: řci Bořey gdy ie káráć bęđzie zá to. Bo kto fię (iáko Páweł (*marg*) Rzim. 13. W wirřzu
2. (-)

32: powieda) pořtánowieniu Bořemu przeciwi/ ten řobie řąd o=
33: trzymawa: Y ten ktorego powabiáią/ nie praw: ieřli fię nie=
34: ućiecře do inřzego lekářftwá/ to ieřt/ do praw pořpolitych/ áby
35: od nich pomocy prořił/ á rozeznánie wátpliwey řpráwy.
36: Lecř ieřliře powabiony/ niewolą przypędzony/ muři fię bronić/
37: moře mieć wymowkę práwem przyrodzenia/ ktore moc mocą
38: odeprzeć dopuřcza. A ieřliře ci máią być gánieni/ ktorzi o řy=
39: wot y o krew nierozmyřlnie walczą/ tedyć teř niemniey y oni/
40: ták Krolowie/ iáko y zwierzchni Pánowie/ ábo káđdy vřřąd/
41: ktorzi y tego dopuřzczáią/ y mieyřce do tego ku dźiwowániu da=
42: wáią: á řámi y pátrzą ná to/ y řęđziámi onego bićia/ ál=
43: bo forytarzmi bywáią. Bo á coř to inřzego ieřt/ iedno

strona: 63v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: od pokoiu ludzi do woyny odzywać: vrzędowi miecz iego wy=
- 2: dżierąc: praw poľpolitych y łądow zacność niľzczyć: pobożney
- 3: przeciw Bogu powinności niepobożnie á hárdzie vblizenie
- 4: czynić? A przeto do vgadzánia roľtyrkow/ do iednánia nie=
- 5: przyiáźni/ ráczey praw y łądow vzywác trzebá/ nie oręža: bo do
- 6: oręža tylko przeciw obcym vćiekác fię trzebá: gdy to co prá=
- 7: wem nam służy/ práwem niemoże być odięto: do praw fię lu=
- 8: dzie iedney Rzeczypospolitey závždy máią vćiekác: á mieczá
- 9: nád roľkazánie vrzędowe nigdy nieuzywác.
- 10: Rozdział dwudziefty siódmy.
- 11: Miecze/ y infze wľelákíe naczynia do obrázenia vczynione/ niemáią
- 12: być noľzone w Rzeczypospolitey łpokoyney.
- 13: LEcz poniewáz się łácníey wyľtępkow y
- 14: niebezpieczeństw káždy vľtrzec może/ gdy fię pir=
- 15: wey przyczyn z ktorey wyľtępki y niebezpieczeń=
- 16: łtwá roľtą/ łtrzec będzie: przeto áby tá łpolnego
- 17: walczenia łkwáplíwość byłá wygładzoná/ zda
- 18: fię być potrzebna rzecz/ zákázác/ áby żaden w mieście y w łcha=
- 19: dzkach nieśmiał nośić broni wľelákíey ku łzkodzeniu y obráze=
- 20: niu vczyníoney. Bo ludzie czuíąc ie przy boku/ přędcy łą do
- 21: vczynienia krzywd: z ledá czego łwary wľczynáią: drugie
- 22: biją/ y zábijáią. Bo á co po tákiem naczyníu w zgromádze=
- 23: niu ludzi iednym práwem ztowárzyľzonych? Práwam broń
- 24: ma służyć/ nie ludzi zwaśnionych chęci y byľtrości. Ná do=
- 25: brego obywátelá należy/ żadnego zwycięłtwá więcey łobie nie=
- 26: ważyć/ iedno to/ ktore íełt zá dozwoleniem praw nábyte: kto=
- 27: rych áby fię wľzytcy trzymáli/ á ich poľłufni byli/ sľufzna rzecz

- 28: ieft. Powieda **Cicero**, że lepiej tyśiąc kroć zginąć/ niżli w
29: swoiey Rzeczypospolitey bez pomocy oręża nie moc żyć.
30: A co prawdziwzłego nád tę powieść być może? Bo káždy w=
31: Rzeczypospolitey fwey zá právem ma być bezpieczen/ nie zá=
32: bronią. Co zá szaleńftwo/ rozboie czynić w Rzeczypospoli=
33: tey ná pifánem prawie záładzoney? á ząsię/ á co rozboiowi
34: może być podobnieyźzego/ iedno chćieć bronią á mocą doftáwác
35: tego czegoby právem á rozładkiem doftáwác trzebá? A o=
36: wi co miecze ábo rufznice v boku máią/ á co inźzego myślą/ ie=
37: dno nicze^{go} fię niebać: áby ták práwá ná ftronę odłóżywfy/ krwią
38: ludzką ziemię kropili? Wipifuią Hiftorikowie/ wiele dobrych
39: á rozmaitych vftaw onego ftárodawnego á zacnego miáftá
40: Máfyliey. miedzy ktoremi y tá ieft: że fię nikomu do miáftá

wchodzić

strona: 64

Księgi pirwfe,

64

- 1: w chodzić z orężem niegodziło: á po gotowiu był ten ftroź/
2: ktory ie od kážde^{go} wźiąwfy/ wracał mu gdy miał wychodzić
3: ná zad: Druga/ áby gofpody iáko przychodzącym były bez=
4: pieczne/ ták też im lámym bezpieczne były. A co zá pożytek
5: z tego mieli Máfylieanie/ **Valerius Maximus** powieda ták:(*marg*) Valerius de inftitutis
antiquis. (–)
6: Miecz v nich ktorym złoczyńce ścináią/ zárdzewiał/ y ledwie
7: by fię ná posługę zgodził. Lecż rdzá oná wielkim tego zná=
8: kiem ieft/ że tám wźyftko ieft w wielkim pokoju/ gđzie wźyzt=
9: kim zábroniwfy wźywánia broni/ odięto wźeláką przyczynę/
10: y wykonánia y karánia. Náfzey Rzeczypospolitey/ iáko wiel=
11: ki pożytek przyniosłoby tákie poftánowienie/ á kto tego nie=
12: baczy? Zadney bez málá fchadzki ludzkiej niemáľz/ gđzie=

13: by kilku rónnych/ ochromionych/ zbitych/ y niezliczonemi krzy=
14: wdami ftrapionych nie vyrzał. Lácno by ten obyczay był przy
15: ięt/ kiedy by niektorzi z iádowitemi fercy dotego niezawadzá=
16: li: ktorzi pod zasloną zacności/ álbo iákíey fwey gorności/
17: gárdzą miárkowaníem práwnym: rádźi że fię ich wfzytcy boią:
18: á ták żywą/ iż to iáwnie dawaią znác/ że fię wtem potwornem
19: okrucieńftwie kochaią. Za ktore widzimy/ że częstokroć y
20: íami káráníe odnofzą. Bo nietylko ludźi podlepszego ítanu/
21: ále też y fwoie rowne y krewne/ á czáfem y bráty rodzone zá=
22: bijaią. Sámí też czáfem bywaią zábijáni/ á tym ípofobem/
23: ízaloney popędliwóści fwey słuźną zaplátę biorą. O nędzna
24: Rzeczpośpolita á ná wfzem rozgłobiona/ ktora tákowe potwo=
25: ry ná fwe złe chowa. Nie íą to ludźie/ ktorzi żywą niemaiąc
26: baczenia ná cnotę y ná fwą powinność/ á tego fię dzierzą/ do
27: czego ie popędliwóści ślepe porywaią. Dáleko íą gorfzy íi/ kto=
28: rzi w Rzeczypośpolitey/ iákoby w temże murze miefzkaiąc/
29: fwoie íaśiády zábijaią/ niżli oni ktorzi náiezdźaią gránice ná=
30: íze/ mury tłuką/ ná dáchy ognie miecą. A pod cíeniem zwierz
31: chności drugich ludźi/ iádowitą okrutność w íobie mieć/ á ía=
32: ko Centaurowie y Lápithowie fwowolnie wfzytko czynić: íeft
33: to więcey ízaleńftwo/ od Dyablá we złe ludźi wrzucone/ á
34: niż śmiáłość ludzką chęcią wziętá. Do ktorey popędliwóści
35: pohámowania/ wfzytcy ludzkością iáką ozdobieni/ mieliby fię
36: chęcią y pilnością fwoią ípiknąć. Ale niewiem íeśli kto íeft/
37: coby fię o to ítárał. Moźni w bezpieczeńftwie máią fwe
38: rzeczy/ vfaiąc możnościyi bogáctwam íwym. Vbodzy á nie
39: potężni tylko wzdychaią. Dobrzy á poboźni ludźie od ímę=
40: tku y od płáczu więdną. Rzeczpośpolita leży nędzami y tru=
41: dnościámi obciążoná. A tym czáfem Dyabeł **triumphuie**: kto=
42: ry doftawfzy íobie godnego naczynia/ pobudza ie do zábijania/

43: y do wśzelakich złości/ áby obraz Boży ószpecił/ wśzelákíemi

L iiij

nędzámí

strona: 64v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: nędzámí záválił/ á zá sobą ná wieczne męki pociągnął. Trze=
2: bá przeto temu lekárftwo náydowác/ áby Rzeczpospolita/ dla
3: niekaránia złych/ niebylá karána y nie vpádła.
4: Rozdział dwudziesty ósmy.
5: O Iednaniu
6: DAłzeby to Pan Bog/ żeby y to w oby=
7: czáie wefzło/ áby ludzie/ ktorzi chcą iednanie mie-
8: dzy sobą mieć/ fzczyrze powiedáli/ káždy z ftrony
9: fwey/ czem obráził bliźnego fwego. Stáráli
10: fię Piotr y Páweł z pilnością/ áby fię byli poie=
11: dnáli o krzywdy/ ktore byli sobie vczynili/ á do tego vzywáli
12: wiela ludzi zacnych. Powieda pirwey Piotr/ iáko wielką
13: krzywdę wzięł od Páwłá/ y w kłáda winę nań. zásię przeci=
14: wko temu Páweł powieda/ że niemnieyfzą tákże od Piotrá
15: krzywdę wzięł/ y nań wfzytkę winę zgania/ ieden ná drugiego
16: winę wkłádał fwoię/ ábo ią iednák obmawiał/ ieden drugie=
17: go winnym chciał vczynić. Coż tedy Pietrze y ty Páwle?
18: což czynicie? chcecie áby miedzy wámi nieprzyiáźń vftály/ á
19: źrzodeł y przyczyn prawdziwie vkázác niechcecie? Ktorež
20: tedy lekárftwo/ á iáko będzie przyložone ná ten wrzod ktore=
21: go obá táitá? Iakub Ierolimfki Bifkup rofkázuie/ ábyfmy(*marg*) Iákob 5. wirfz 16. (-)
22: ieden przed drugim grzechy náfze wyznawáli/ á fpolnie fię Bo=
23: gu modlili zá sobą/ ábyfmy byli vzdrowieni. á táć ieft praw=
24: dźiwie oná Chrześcijánfka fpowiedź grzechu/ gdy fię nietylko
25: przed Bogiem do grzechow fwych: ále y przed brátem fzcze=

26: rze wyznawamy/ wczemefmy go obrázili/ á ieden fię zá dru=
27: giego Bogu modlimy/ áby nam odpuścił/ á słuźne od nas ka=
28: ranie oddalił. Lácniey y Bogá y ludźi vbłagamy tym oby=
29: czáiem/ niżli co inźzego ná to mieyfce zmyśláiąc/ ábo rzkomo
30: tego niebacząc. A przetoź íam Chriftns nam rofkázuie/ ie=
31: fli chcemy iáki dar offiárowác Bogu/ á wfpomnielibyfmy brá
32: tá być od nas obrázonego/ ábychmy położywfy ná czás on dar
33: Bogu nágotowány/ ízli pirwey do brátá/ á przeiednáli go. (marg) Mátthei 5. wir. 24.
25. (-)

34: Co iefli grzeźá íi/ ktorzi zmyśláią czego niemáí/ ábo ktorzi o=
35: chyláią co íeít/ což oni/ ktorzi fáłźywie winę íwoię ná drugie=
36: go wkładáią/ grzech do grzechu przymnaźáiąc? co fię iednák
37: o iednem ze dwu rozumieć muí/ gdy przeciwnie powieści prze
38: íiwko íobie twierdzą. A ty Pietrze/ y ty Páwle/chcećie á=
39: by was zá dobre ludźie miáno/ á przedfię przeciwnie rzeczy śmie
40: íie twierdzić: á nieboićie fię myśli iednaczw/ ná ktoreście fię

zdáli?

strona: 65

Księgi pirwze.

65

1: zdáli? Coź tedy wam dobrego wiek wáí przynioś/ ábo dłu=
2: gie rzeczy doświádczenie/ íefli w ták máley rzeczy íercu wá=
3: ízemu rofkázác niemożećie/ ábyście wźdy prawdy vzywáli ie=
4: den przeciw drugiemu ízukáiąc iednánia? O nędzny wáí
5: wiek: o zwyczaj w rzeczách dáleko nędzniefzy/ ktory was ná
6: złe mśdremi czyni/ á ná dobre nikkźemnymi y gnuśnemi.
7: Proźno wam dobre obyczáie przed oczy kładá: proźno dobrych
8: ludźi rozłádky powiedáią: proźno íákobowe y Chrześćijáń=
9: íkie nauki oznáymuią. Gniew/ waśń/ á chęć ízkodzenia/ w trá=
10: íiły was w to ízalenítwo y íerdeczną ślepotę: czego íefli nie=
11: zbędziećie/ tedyć wiefłze złości zá íobá poćiągná. Lecz íá nie=

12: ktorzi/ co nie ták dálece dla siebie/ iáko dla Rzeczypospolitey
13: niezgadzáiac fię zkim/ zá rázem od nie^{go} y chęć przyiaćielką od
14: wrácią. A áczkolwiek nam nic nád Rzeczpospolitą milsze=
15: go niema być/ dla ktorey/ y nieprzyiáźni/ y nędze ábo trudno=
16: ści/ ná oštátek y śmierci/ żaden dobry niebędzie fię zbraniał:
17: wżákże gniewać fię/ álbo waśń brác ná tego/ ktory ták rozu=
18: mie/ że iego rozładkiem ma być rządzoná/ nie ieft rzecz dobra/
19: áni fámeý Rzeczypospolitey pożyteczna. Bo naprzod: kto
20: ináczey rozumie/ może to być/ że lepiey rozumie niż ty. Dru=
21: ga/ choćiaby fię y omylił/ wżákże iefli z fczerego fercá mowi
22: to co Rzeczypospolitey rozumie być pożytecznego/ ono iego o=
23: mylenie godnieyfze ieft odpufzczenia/ niż gniewu. Ták wiel=
24: ka bywa czáfem rozmáitość y rozność ták w rzeczach iáko y w
25: czásiech/ iż nie dżiw/ że o nich ták wiele czáfem bywa rozu=
26: mow (iáko ieft w przypowieści) ile głow. Gdy niektory Filo=
27: lof mocnie fie fpierał/ iż mądry niemoże fie omylić: tedy mu pod
28: rzucono ptaká nie tego ktorego on chciał. á gdy go iadł/ niebę=
29: dąc tego mnimánia/ żeby mu co podrzucono/ dano mu winę w
30: onem ie^{go} omyleniu. Częstkroć fię tákie podrzucone ptázkí miá
31: kto prawdziwych do ferc ludzkich náwijáią. Lecż iáko tu ieft
32: rzecz podobna/ że y ty fam możefz fię omylić: ták zásię ieft rzecz
33: przyiaćielka á włafney ludzkości pełna/ żáłowác czyiego omy=
34: lenia: ále nienawidżieć/ á nieprzyiaćielkie náćierác ná tego/
35: ktory fię zda iakoby zbładził/ ieft rzecz człowieká frodze iádo=
36: witego/ á krewkości ludzkiej málo znáiącego. Ták wielu wy
37: ftępkom y wádom poddan ieft żywot człowieczy/ iż ieflibyśmy
38: wiele rzeczy nieprzebaczáli/ á wyftępkow łobie zobopolnie nie
39: odpufzczáli/ nie długoby to towarzyftwo á złączenie ludzkie
40: trwało. Lecż też y to w niektórych obaczono/ iż nie ták cudza
41: omyłká/ czem oni rzecz śwá fárbuią, ále zazdrość dawa iym

42: do roftyrkow drogę. Ciężkie to záprawdę obrufzenie/ á

43: nie káždemu człówiekowi służące y przyłtoyne. A iáko czerw

L v

nie w=

strona: 65v

O poprawie
Rzeczypospolitey

1: nie w káżdym fię drzewie rodzi/ ále tylko w słodkiem: ták też

2: zazdrość/ przyzwoitfza bywa tym/ ktorzi fą bárdzo wyfokiego

3: fercá/ á sławy prágnącego. Ktora zazdrość/ iefli rozumem

4: będzie rządzoná/ będzie iákoby pobudká do cnoty y do vcźci=

5: wych łpraw wiodąca z przykádow przed oczy położonych: lecz

6: iefli fię z prawdziwym rozumem będzie mijác/ będzie bárzo zła/

7: á iáko **Cicero** powieda/ bárzo podobna owey/ ktora miedzy

8: dwiemá iedną białą głowę miłuiącemi bywa. Bo á co iefł

9: gorzszego/ iedno że fię trapiłz á gryźiefł łam w łobie z cudzego

10: dobrá/ ktorego tobie ábo przyrodzenie/ ábo leniłtwo niedáło?

11: A zá tem gryżieniem chodzi zazdrość: z ktorey roście waśń. á

12: potym bywa wedle dawney Hezydowey przypowieści/ iż(*margin*) Hefiodus in opere Erga
kaehimerae. (–)

13: gárnczarz gárnczarzá nienayrzy: á ponieważ znim zrownác á

14: bo go przechodzić niemoże/ przeto wniem włzytko gáni/ pośmie

15: wa fię zniego/ źle go ná włzem gdzie może wykłáda/ á źle oniem

16: mowi. Przeto tákowe wády/ y znác/ y łtrzec fię ich trzebá:

17: nikomu niezayrzec: dáry od Bogá drugim dáne/ w przyłtoy=

18: ney vcźciwości miec: waśni ták dla náłzey iáko dla Rzeczypo=

19: łpolitey ná łtronę odłóżyć: á káždy wyłtępek drugim łáłkáwie

20: odpuścic: á w łzukániu iednánia ták fię záchowác/ áby to było

21: łzczerze á niepokrycie. Bo fą niektorzi do obráżenia drugich

22: bárzo předcy: á do iednánia ábo leniwi/ ábo zgołá niedbáli.

23: Iefli iáka potrzebá przymufza ie do iednánia: włzákże máią to

- 24: łobie zá łprofną rzecz/ iáwnnie to po łobie dáwác znác. Wołá
- 25: ćicho wieść do zgody/ niżli iáwnnie wniść. A dla tegoż/ y tá=
- 26: iemnie/ y iákoby nieumyślnie chcą to łprawowác: á ponieważ
- 27: fię do tego co czynią przyznác niechcą/ což inšzego czynią/ iedno
- 28: łzydzą y z tego kogo obrázili/ y z ludzkich łpraw: ktore máią
- 29: być iáwne/ gdy y obrázenie było iáwne? Prawdziwie ono
- 30: **Poeta** nápiśał:
- 31: **Qui simulat verbis, nec corde est fidus amicus.** To iest/
- 32: Kto słowy przedźzionemi przyiaźń pokázuie/(*marg*) Autor diřtich. Catonis lib. 1. (-)
- 33: Niewierz mu nigdy/ bo cię łercem nie miłuię.
- 34: A przetoż tákie táiemne iednánia/ o rzeczy iawne obrazá=
- 35: iące/ nie rády długo trwáią: á połpolicie fię w zámieřzania y
- 36: rozruchy obráćią. Niech przeto piřwřzy łtopień cnoty będzie
- 37: nikogo nieobraźác: wtory/ tego kogoś z przygody obráził/
- 38: przednáć. Kto fię ná piřwřzem łtopniu niezoftoi/ niech fię
- 39: łtára/ áby fię ná drugim zoftał: á to twarzą/ połtawą y mo=
- 40: wą dáwác znác/ że onego vczynku záłuię/ y do tego fię gárnie/
- 41: że z onym obráżonym zásię w miłości mieřzkác prágnie. Bo
- 42: z tego wtorego łtopniá żaden niemoże z łtápić/ żeby nie miśiał
- 43: ciężko vpáść. Gdyż y gniew przeciřwko onemu ktoregoś nie=

przeie=

strona: 66

Księgi piřwřze.

66

- 1: przednáł vroście/ y chęc źle czynienia. A ták to źle czem
- 2: dáley tem fię więcey będzie łzerzyło: á ifkierká z przodku nie=
- 3: zágáfzona/ vrodzi wielki požar/ gdy będzie do tego máteriey
- 4: dołtawác. Przeto człowiek Chriřtiáńłki/ ma fię o to pilnie
- 5: łtárác/ áby z káżdym był w łálce: obrázenie łzczerze odpuřczál:
- 6: zá łwe wyłtěpki łzczerze á pokornie odpuřczćenia prośił. Bo
- 7: nie może mieć przyłtěpu do Oycá niebieskiego ten/ ktory fię in=

8: łzym łtáwi ábo pyłznym ku przeiednániu/ ábo trudnym y nieu=
9: profzonym ku odpulzczeniu ich wyłtępku. Ale ielt ich wiele
10: tákiego przyrodzenia/ ktorzi z máluczkiey rzeczy łácnó biorą
11: wielkie obráżenia. Z ledá słoweczká/ ktorym mnímáią łię
12: być dotknionemi (choćiaby on kto ie mówił chćiał dáleko iná=
13: czeý rozumieć) z łwiłtánia/ z chrapánia/ zębow łćiakánia/ pá=
14: znogćią gryżienia/ z otworzenia vłt/ zákrzywienia/ marłzcze=
15: nia/ z pilnego zápátržánia/ oczu zámružánia/ z niedbáłości á=
16: bo w zdeymowánium czápki/ ábo w rozmowie/ ábo w dawánium
17: ręki. ná ołtátek káżdego kiwánia/ mruğánia/ ábo inłzey połta=
18: wy/ o ktoreý ták rozumieią żeby ich wzgárdę znáczylá. Ale
19: przez tákíe domýłłania káždy łwoie przyrodzenie wydáie iá=
20: kie ielt/ z ktorego obyczáie drugich łáđzi. Bo iák połpolicie
21: bywa/ iż iáki kto łam ielt/ zá tákíe ma y drugie. Ktorým á
22: czeýo więceý trzebá žyczyć/ iedno áby mieli myłł zdrowá wćie=
23: le zdrowem? Boć záprawdę łerdeczne niemocy/ niebezpiecz=
24: nieyłze łą niłzi ćielełne/ á częłtokroć one bywáią przyczynámi
25: tych. Niech przeto káždy zleczy myłł łwá/ á miáłto rzeczy/
26: niech łię nieboi ćieniow áni łnow: á obyczáiem łofilłtow/ niech
27: tego nieczyni przyczyná co nie ielt przyczyná. Táci ieltelmy
28: máłto nie włzytycy/ iż w wielu rzeczách bywamy łlepi/ błáđżimy/
29: vpadamy. A gdyby drudzy ołtremi oczymá/ ná náłze vpad=
30: ki chćieli poyrzeć/ nie ledá iákoby łię ieden náłazł/ ktoryby zná=
31: mi w przyiáźni ná wieki zmielzkał. A ielłi to mamy zá łłu=
32: łzná rzecz/ áby nam wyłtępki náłze odpulzcžano/ czeýu my teų
33: łámi nieprzebaczamy cudzych wyłtępkow? Czeýu máłucz=
34: kiego obráżenia niemamy łkromnie znołć/ gdyų łámi wielekroć
35: drugie obrazamy? áczći niewiem iákbyłmy to włáłnie obrá=
36: żeniem názwáć mogli/ co pod czás z nieiákiego łerdecznego o=
37: błáđzenia my łámi zmyłłamy. Ale choćiaby y ták było: tedy

- 38: przedsię ná Chriſtiańſkiego człowieká należy/ drugim odpu=
39: ſzcząć: ieſli też y on chce/ áby mu Oćiec niebieſki odpuſcił.
40: Nuż kto tego niebaczy/ iáko oni karánia frogiego godni/ kto=
41: rzi nieprzeſtawiając ná tem/ że drugim przewinienia odpuſcić
42: niechcą/ nád to nieprzyiaźń fwą przez ręce ſynom/ przyiaćio=
43: łom/ y potomſtwu ſwemu podać wſiłuia? á iż ſámi iádem zá=

rázeni

strona: 66v

O poprawie
Rzeczypoſpolitey

- 1: rázeni ſą/ przeto wſzytek narod ſwoy tymże iádem zarázić chcą?
2: Niemáią żadnego baczenia ná dzieći ſwe/ ktore pirwey z ich
3: miſtrzoſtwá źle czynić poczynáią/ niź iákie rozeznánie miedzy
4: dobrem á złem máią: Lecż y ná przyiaćioły niedbáią/ ktorych po
5: ſługi przeciwko drugim wżywiaią w rzeczách dáleko roznych/
6: niź ſą one ktoremi znimi złączeni ſą: to ieſt/ miłością/ przyiać=
7: źnią/ chęćią/ zgodą: ná oſtátek/ żadnego baczenia niemáią ná
8: potomki ſwe/ ktore chcą do teyże wiela złego przepáſći wtrą=
9: ćić/ z ktorey áni ſiebie áni ich wyplátác niebędą mogli. Przy=
10: ſtępuie do tego złego wielka wiela ludźi złość y niepráwość/
11: ktorzi álbo pobudzáią á roſzczą drugich niezgody/ y ſámi
12: przez ſię/ y przez inſze płochoſći ſwey pomocniki: álbo pobu=
13: dzone mogąc vhánować/ niechcą. Ktorzi áczkolwiek ſámi
14: z káżdym rádźi dobrze mieſzkáią: wſzakże niemáią być żadnym
15: obyczáiem zá dobre poczytáni/ ieſli to czego ſámi w ſobie nie=
16: ćierpią/ w drugich/ ábo pobudzáiąc/ ábo iákokolwiek ináczey
17: pomnażáiąc/ ćierpią. Czynią to/ álbo dla otrzymánia iákie=
18: go pożytku/ álbo dla wwiárowánia ſzkody iákiey ábo trudno=
19: ſći: á czáſem też to czynią od iákiego táiemne⁸⁰ tyráńſtwá przy=
20: muſzeni. A ták nieináczey o nich ma być rozumiano/ iedno iáko

21: o tych/ ktorzi ácz fámí niekrádną/ áni zábijáią/ ále drugie do
22: złodzieyftwá/ y do mężoboyftwá pobudzáią. Lecż ktorzi
23: fą prawdźiwey cnoty miłowniki/ á niechcą drugich w żá=
24: dney rzeczy obrázić/ á iáko iym kochác fię w niezgodách á ro=
25: ftyrkách ludzkich przyftoi? Aza to ná cnotę należy/ to fkro=
26: mnie w drugim ábo łáfkáwie przyimowác/ co ty rozumiełz
27: tobie być ku nie czći? Ieśliżeś fam w iedzeniu y w pićiu fkrom=
28: ny/ á iáko pijánftwu y obżyraníu drugich życzliwym być mo=
29: żełz? Káždy tedy ile może/ áłbo namową/ áłbo rzeczą/ áłbo
30: rádą/ áłbo zwierzchnością/ áłbo próżbami/ áłbo mocą páno=
31: wánia/ niech fię o to ftára/ żeby niezgodne do zgody przywo=
32: dził. Co gdyż káżdemu czynić przyftoi/ tedy niewiem komu
33: by więcey/ iáko ludźiom w wielkiey vcźciwości v infzych bę=
34: dącym: ktorziby częftokroć mogli fámym tylko fkinieniem wie=
35: la ludźi niezgody vfpokoić/ á zgodę poftánowić. Ale wiele
36: ich ieft/ ktorzi áłbo z leniřtwá/ áłbo iż fię ztąd żadnego pożytku
37: niefpodziewáią/ ábo też dla iákiey infzey złey przyczyny pogodę
38: dobrze czynienia vpufzczáią: tákowi fą Ńiebie tylko miłuiący/
39: á wřzelákiey pocźciwości niegodni. Bo prawdźiwe wyrzą=
40: dzanie pocźciwości niebywa chyba dla cnoty/ á dla zasług
41: przeciwko narodowi ludzkíemu. Niech fię przeto káždy do=
42: brze záslugie narodowi ludzkíemu/ á niech z fwey ftrony iáko
43: może leczy choruiące: waśni ludzkie niech wyniřzcza/ w łáfkę

ie przy=

strona: 67

Księgi pirwfze.

67

1: ie przywodzi: á niechay fię tego niedopuřzcza/ áby gdy dom
2: bliźniego iákoby gorzeć pocźyna/ on w proznowáníu leniał: by
3: zaś ieřliby fię wielki ogień záwziął domu twego (á ty proznu=
4: iefz) ogień niedořzedł. Co ieřli fię fam o Ńiebie nieboiřz/ tedy

5: przedsię będącym wniebezpieczeństwie ratunku gdy możesz nie
6: dać wodzie tonących na morzu nieratować/ nędzami ludzkie=
7: mi oczy swe paść/ nieieft rzecz człowiecza. Zasię przeciwko te=
8: mu/ roznice wgadzać/ przyiązni ftanowić/ fercá ludzkie do
9: miłości á fprzyiązney chęci przywodzić y vczyć/ od waśni y zley
10: woli odwodzić/ áza to nie nawięcey ludzkości iednego ku dru
11: giemu prziftoi? Ktorey ludzkości iakośmy wiele powinni/
12: przyrodzenie wżytkich fpolne nas tego vczyć/ gdybyśmy w to
13: pilnie wglądáli. vczyć nas y on fczerey prawdy Miftrz CHRI=(*marg*) Máth. 5. wirfz.

9. (-)

14: STVS IESVS, powiedaiąc/ że oni fą błogosławieni ktorzi
15: pokoy czynią: to ieft/ ktorzi fami miłuiąc pokoy/ y miedzy dru=
16: giemi ftaráiäfte o pokoy. Wiele rzeczy ieft/ ktore ludzi do po=
17: koiu/ zgody/ y ku łącznemu wbląganiu przywodzą. Ociec nie=
18: biefki ieden: wżytkich przyrodzenie iedno: fpołeczność wiary:
19: fpolne vżywianie praw/ hándlow/ ábo towárow y Rzeczyfpolpo
20: litey: á zwálzczá omyłki wżytkim fopolite/ ktore zobopolnie
21: fobie odpufzcząć ieft rzecz bárzo ludzka. Wfzytkie bez máła
22: ludzkie wyftępki álbo z niewiádomości roftą/ álbo z niepohá=
23: mowánia namiętności ferdecznych. Dzieci á fzaleni y drudzy
24: im podobni/ grzelzą z niewiádomości y z głupftwá. Zás ktore
25: namiętności cífną/ tych iákoby do fwych vczynkow przywiązá
26: ne trzymaią. Co częftokroć widamy w ludzioch od fzczęścia
27: wyniešionych: miedzy ktoremi iedny możność tak fpráwuie/
28: iż fobą niewładną/ drugie gniew mdli: niektore pychá łamie y
29: wátli: ná oftátek rozne znich to te to owe wzrufzenia gwałtem
30: poprzeki vnořą. Temi niemocámi niezliczone mnořtwo ludzi
31: choruie/ tak niskiego ftanu/ iáko řrzedniego/ y naywyzřzego: ná
32: wet y owi/ ktorzi chcą być zá zwycięřce narodow widziáni.
33: Coř tedy przeciwko takim czynić? Záprawdę nie co inřzego/

- 34: iedno to co Doktorowie rofkázuią/ ábyfmy przeciwne rzeczy
35: przeciwnemi leczyli/ ná nikogo fię fkwápliwie niegniewáiąc/
36: nikomu niezayzrąc/ ná nikogo złey woli niemáiąc/ przeciwko(marg) Rzimia. 12. W wirfzu
15. (-)
37: wfzytkim fię láfkáwie ftáwíając/ wefeląc fię z wefelącemi/ plá=
38: cząc z płáčzącemi/ iáko Páweł náucza. Iefli to vczynimy/
39: tedy fię okazemy y mędrfzemi nád infze mnoftwo pófpolitego
40: ludu/ y mniefy popędliwych namiętności w fobie máíący. A
41: což więcey przyftoi tym/ ktorzi tákową mądrością y rozumu
42: zupełnością obdárzeni fą/ iedno onych chorych ktorym ná ro=
43: zumie zefzło/ żáłowác? Co y lekárze pófpolicie czynią/ fkró=

M

mnie á

strona: 67v

O popráwie
Rzeczypóspolitey

- 1: mnie á ćierpliwie znofząc láíanie y zlorzeczenie od fzalonych/ y
2: ktorym ná rozumie fchodzi. Co iefliże nas lámymch one fzkodli=
3: wych požądliwości choroby trapią/ álbo nas ich popędliwości
4: wzrufzáią: á co iefť przyftoynieyfzzego/ iedno fię nád podobne=
5: mi nam vžalic? bo to nic inego będzie/ iedno iákobyfmy fię fámi
6: nád fobą vžalili/ gdy fię nád cudzym wyftępkem náfze^{mv} podo
7: bnym fmiłuiemy. Lecż iefliże te rzeczy máło kogo pobudzáią
8: do vbłágáności/ miłości y zgody/ niechże słuca IESVSA
9: CHRISTVSA niebiefkiefy mądrości miſtrzá/ temi słowy ro=(marg) Lukáfz 6. W wirfzu
27. Máth. 5. W wirfzu 44 y 45. 46. (-)
10: fkázuiącego: Miłuyćie nieprzyacióły wáfze/ dobrze czynćie
11: tym ktorzi was nienawidzą/ modlćie fię zá temi ktorzi was o=
12: brażáią y prześláduią: ábyście byli fynmi Oycá wáfzego/ kto=
13: ry rofkázuię y światłu świećić y dżdżowi iść ná wfzytkie/ ták
14: ná dobre iáko ná złe. Bo iefli tylko miłuiące was mi=

- 15: łowác będzieć/ á což zacnego vczynicie? ázaż y mytnicy ták
- 16: nieczynią? Bo to iest nałnádnieyfza drogá/ którą łácnich=
- 17: no przyść możemy do odpułzczenia grzechow náłzych/ odpułz=
- 18: czać winowáycom winy ich/ iefli chcemy áby nam náłze były
- 19: odpułzczone. Coż tedy ná to rzeczymy Chrześcijanie/ ktorzi
- 20: pod chorągwiámi fyná Bożego żołnierfką służymy? Zadna
- 21: rzecz nieieft/ ktoraby nas niewiodłá do miłości y łácnego vbła=
- 22: gánia: y práwo przyrodzone/ y náłz pożytek/ y oycá onego
- 23: przykład/ ktory nam pierworodny fyn iego Zbáwićiel náłz/
- 24: przed oczy kładzie. Nędzna to iest rzecz záprawdę/ że my
- 25: vrodziwfy fię w szkole Chryftułowey/ będąc wychowáni y
- 26: wyćwiczeni w niey/ niehcemy vznác náuki náłzey. Ná ká=
- 27: żdy dzień fię modlimy/ áby kroleństwo Boże do nas przyšlo. A
- 28: ktoreż to infze iest kroleństwo/ iedno ípráwiedliwości/ pokoiu/
- 29: zgody/ á ípolney miłości? Sam CHRISTVS miftrz náłz/
- 30: zte^{go} światá do Oycá odchodząc/ Háślo lub cechę zgody y miło
- 31: ści ípolney zoftáwił nam/ Wieczerzą fwoię: áby iáko ípolnym
- 32: używaniem ciáłá y krwi iego bywamy łobie rowni/ tákbyfmy
- 33: też ípolná á rowná y przeciwko nam łámy/ y tudzież prze=
- 34: ciwko íprawcy tey ś. vczty chęc y wolá mieli. Náđ to ie=
- 35: łzcze/ iálnym głósem pokoy y miłość iákoby ná Teftámenćie
- 36: nam dał: Pokoy pri moy dawam wam/ Pokoy moy zoftáwuię(marg) Iohan 14/ wirfz
27. (–)
- 37: wam. Z tąd poznáią włytycy/ iż Vczniowie moi iefteście/ ie=
- 38: fli miłość będziećie mieć miedzy łobá ípolná. Zás do łácnego
- 39: vbłágania y łáfkáwey íkłonności/ temi słowy nas nápomina:
- 40: Iefli odpuścicie ludziom wyłtępkí ich/ odpuści y wam Oćiec(marg) Máth. 6/ wirfz 15.
- (–)
- 41: wáłz niebiefki: A iefli nieodpuścicie
- 42: ludziom vpadkow iych/ tedy y Oćiec wáłz niebiefki [!] nie od=

43: puści wam wyftępkow wálznych. Kogoż tedy infze ⁸⁰ początkiem

y miłtrzem

strona: 68

Księgi pirwfe.

68

1: y Miłtrzem mieć możemy/ któryby nas więcey pobudzał do od=

2: pułzczenia/ do zgody/ miłości fpolney/ iedno tego/ który nam

3: ná kázdy dzień fam odpułzcza/ który nas ofobliwie miłue: kto=

4: ry nie po czem infzym vcźnie fwoie więcey poznawa/ iedno po

5: fpolney miłości? A przetoż włzytcy ktorzi vcźniámi Chri=

6: ftufowemi chcą być/ máią fię o to pilnie ftárác/ áby fię zwad/

7: nieprzyiázni y waśni wyftzegáli: á pokoy y zgodę ze włzytkie(marg) Rzymian: 12. W wirfzu 18. (-)

8: mi w cáłości záchowáli/ forytowáli/ á iáko mogąc pomnažáli.

9: Czego kázdy bárzo łácno dokaże/ iefli fię fwego żalu mścić nie=

10: będzie. A iefli fobie krzywdę od kogo mieć mnimalz/ tedy á=

11: bo do vrzędu fię vciecz/ który Bog poftánowił/ y dla karániá

12: złości/ y dla nágradzániá dobrych vcźynkow wyrządžaniem(marg) Rzymian 13. W wirfzu 4. (-)

13: poczćiwości: ábo odpuściwłzy onę twoię krzywdę/ zwycięż

14: złość przeciwniká twego dobrocią twoią. Ale połpolity

15: człowiek wedle złego rozłádku fwego/ tych ktorzi fię krzywd

16: fwoich młzcžą wielce waży/ y mężnemi ie á wielkiego fercá lu=

17: dźmi názywa. A zásię ćierpliwe lekce waży/ á boiázliwemi

18: y nieśmiálemi ie być ofádfa. Lecz my ktorziłmy fię niebieskie=

19: go nabożeńftwá náuczyli/ więcey mamy fobie ważyć on rozłá=

20: dek nayłpráwiedliwłzego łędžiego Bogá/ który złorzeczácym

21: każe dobrorzeczyć/ á źle czyniácym dobrze czynić: który ćier=

22: pliwość ták wielce fobie waży/ iż powieda/ że w niey otrzy=(marg) Lukáfz 21. W wirfzu 19. (-)

23: mamy dułze náłze. Tey cnoty przykłád/ y fam w fobie CHRI=

- 24: STVS IESVS dziwnie okazał/ y w wielu ludziach/ którym
25: on kazał ná tęż drogę náftępować/ którą on pirwey przed nimi
26: fzedł. Nád to iefzcze/ iefli fię w tem Filozofow dołożymy/
27: wiele od nich vsłyfzimy o hámowaniu gniewu/ á o łáfkáwem
28: y ćierpliwem znofzeniu krzywdy. Bo/ á což infzego ieft mścić
29: fię krzywdy/ iedno náśládowác złości tego który pirwey obrá=
30: żił? A zley rzeczy náśládowác/ což infzego ieft/ iedno od do=
31: brzczynienia odstąpić? Niegodzi fię tobie chorowác przeto/
32: że choruie przeciwnik twoy: áni fzáleć/ iż on fzáleie. Bo á iákoż
33: niemoc twoiá vzdrowi iego niemoc? Iáko myśl twoiá nie=
34: zdrowa/ do zdrowia iy przywiedzie? Záprawdę on lekarz
35: ieft wielki proftak/ który niechce ináčzey chorego vleczyć/ ie=
36: dno áżby też fám pirwey chorował.
37: Rozdział dwudziefty dziewiąty.
38: Zgromádzenie wżytkich náuk/ á zámknienie pirwżych Książ o Obyczáioch.
39: SWarom przeto waśniam y nienawiściam/
40: by namniey nietrzebá przywykác: Lecz ćichości/ po=
41: koiu/ á zgody pilnowác. Káżdemu iego cześć ma

M ij

być wy=

strona: 68v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: być wyrządżána/ nie trzebá ták rozumieć/ żeby on miał sławnym
2: zoftác dla te^{go} że drugiemu gárdzi. Bo wżytcy miłuią y wielce
3: ważą ony/ ktore wiedzą/ że też y oni drugie wielce ważą: ále ći
4: co drugiemu gárdzą/ póspolicie bywáią v wżzech w nienawiści.
5: Káždy też w fprawách swoich/ ma pilnie pátrzyć ná ten fpo=
6: fob żywotá w ktorem mieszka: ma iy/ powinności fwey dofyc
7: czyniác/ zálecác y zdobić/ á w cudze fię vrzędny nie wtrącąc.
8: Bo ztąd roście pomieszżanie ftanow/ gdy fię ludzie wdawáią

9: w łprawy łobie nienależące: ztądże też/ y włafne powinności
10: łwe opuścić mułżą/ álbo ie wždy niedbále łprawuią/ máiac dla
11: cudzych łpraw myłł rołtárgnioną: y łámá Rzeczłopolita nie
12: dobrze łię ma/ gdy káždy nieprzełstawáiac ná łwem vrzędzie/
13: miełza cudze chćiwołścią gornołci: nieinácze y iedno iáko y ciá=
14: ło byłoby rołtárgnione/ gdyby członki/ mieyłcá łwe opułci=
15: włzy/ przeniołły łię ná drugich członkow mieyłce/ á w ichby
16: łię vrząd wdály. A przetoż ludzie dobrzi/ y prágnienia gor=
17: nołci wyłtrzegác łię máią/ y miłołł łámego łiebie zbytnią z łer=
18: cá łwego wykorzeniác. Czego káždy tem łácniey dokaże/
19: czeł łkromniey o łobie będzie rozumiał: á dáry ktoremi był ob=
20: dárzon/ czełłtoby obaczał: á nád to by y ono vważał/ że mu
21: więcey do dołkonálołci żywotá niedołtawa niź dołtawa. A
22: przetoż też nikogo łobie lekce wáżyć nietrzebá: ále łilámi y
23: máiętnołciámi náłzemi ludziom/ ile možeme/ vsługowác.
24: Niegodzi łię nam/ ktorzi łię zá brácią liczymy/ łobie tylko gwo=
25: li żyć: ále ráczey dobrodzieyłtw Oycá náłzego miedzy łię vdzie=
26: łác/ ktore on rozne roznył dał: áby tą roznołcią/ á łpolnył
27: vdzielániem/ powinowáctwo bráterłtwá miedzy námi zá=
28: chowano było. Kto tedy iełł bogáty/ niech łię łzczodrobliwo=
29: łcią vkázuie być vbogiego brátem: Kto iełł rozumem y mą=
30: drołcią obdárzon/ niech náuki łwey y rády vżyczá potrzebnył:
31: kto łláchełtwe^m ábo možnołcią wiele może/ niech zwierzchnołł
32: y možnołł łwą obráca ná bronienie niewinnych á pokornych.
33: Bo łię zda iákoby włzeláką ludzkołł zwlekli z łiebie/ y práwo
34: bráterłtwá porzucili oni/ ktorzi bogátemi będac/ łobie tylko
35: bogáci łą: ktorzi vczeni y mądrzi/ łobie tylko náuką y mądro=
36: łcią łwoiá obmyłłáią. Bo prawdziwa ludzkołł y bráter=
37: łtwo vdzielániem włzech rzeczy ludziom záwiera łię: álbo ná
38: rołpominániu y vžaleniu tych przygod/ ktorył włzytcy poddá=
<http://rcin.org.pl>

- 39: ni ieltefmy. Zápprawdę nie ielst godźien w przygodzie fwey
40: miłoišierdzia drugich/ ktory nád nędznemi niema zmiłowania.
41: niegodźien ielst pomocy ludzkiej/ kto w niebezpieczeńŃtwie bę=
42: dącym rátunku niedawa: kto zámyka wŃzy przed profzającym: á
43: drzwi przed potrzebnemi. A ták wŃtawicznie trzebá fię o to

Ńtárác

strona: 69

Kšięgi wtore.

69

- 1: Ńtárác/ ábychmy/ ile możemy/ drugim dobrze czynili: ábyfmy
2: fię ludźmi niebrzydźili/ áni nimi gárdźili: ábyfmy Ńkładáli ná=
3: dętošć/ á nic pyŃznego nieczynili/ nic hárdzie/ nic okrutnie.
4: Bo te wády z Ńiebie wygnawŃzy/ choć rozne Ńá máiętnošći lud=
5: Ńkie/ przedšię rownošć wmysłow będzie záchowaná/ ktora
6: ielst napotrzebnieyfza do záchowánia pokoiu y zgody. Kto=
7: rzi tey rownošći záchowác niechcá/ naprzod iáwnie dawáią
8: znác/ že niechcá mieć Ńpolnego oycá z temi/ ktorych zá brácią
9: mieć niechcá. Bo to być niemože/ áby ten w powinnošći brá=
10: terŃkiej niemiał chćieć zoŃtác z tym/ z którym fię do iednego oy=
11: cá przyznawa. Potym teź Ńami Ńobie z Ńtawáią fię Proroki/
12: že ktemu przyidzie/ iż ktorzi niechcá być z drugimi rowno/ cí
13: bywáią poniżeni. Bo to wyrokiem Ńyná Bożego ielst poŃtá=(*marg*) Luk. 14. wirŃz 11. (-)
14: nowiono/ áby kto fię powyźŃza/ był wniżon: á kto fię wniża był
15: powyźŃzon. To mamy dobrze znác/ y głęboko do Ńercá pokłá
16: dáć/ á iáko BoŃkie roŃkazanie roŃpominác/ y do tego wŃzytkie
17: náŃze Ńpráwy obrácác. A przeto nikim gárdzić niemamy: káźde=
18: go dobrá chćięią y powinnošćiami záwždy náŃzemi wŃzánowác:
19: Ńzczęšliwe y przeciwne rzeczy Ńkromnie znáŃzác: rády wćziwey
20: á z cnotą złączoney záwždy fię trzymác: á powodzenia od
21: Bogá wŃzechmocnego prošić y czekác: przed ktorego Ńtolicą
22: Ńtánąc/ á iemu liczbę ze wŃzytkich náŃzych Ńpraw/ mow/ y my=

- 23: śli dąć pewnie muśimy. A to niechay będzie dofyć o Obyczá=
24: ioch/ ktore ácz wżem ludźiom należą/ ále nawięcey tym ktorzi
25: ná vrzędźiech łą: nie iżbym o tem więcey mowić niemogł (gdyż
26: łzeroki plác ku mowieniu/ y Filozofowie o tem bárzo łzeroce
27: pifáli)/ álem ia tylko o onych rzeczách był vmysłił rozmowić/
28: ktore się naywięcey przed oczymá ludzkiemi wiercą.
29: Ktorych dochodząc/ chocia dośzedłem/ choćiam też niedośzedł/
30: mam tę nádzieię/ że ludzie dobrzi pracy moiey gánić
31: niebędą/ iáko tego/ ktorybym Rzeczypośpolitey rad
32: pomogł/ á ztąd żadnego pożytku łobie nie=
33: náganiam. Przeto drugie
34: rzeczy odpráwuymy.

M iij

Andrzejá

strona: 69v

- 1: Andrzejá Fryczá Modrzew=
2: skiego o popráwie Rzeczypośpolitey/ Księgi
3: wtore. O Práwach/ to ieft/ O vřtáwách
4: Státutowych.
5: Rozdział pirwży.
6: Práwá lub Státuty dla złych vřtáwione.
7: IAko wiele ná dobrych obyczáioch nale=
8: ży/ á iáko y pośpolite y káždego z ośobná rzeczy
9: nimi się záwieráią/ á bez nich/ áni lud pośpolity
10: poślufzny być może/ áni Przełożeni dobrze rofká=
11: zowác mogą/ w pirwżych Księgách dofyć dořtá=
12: tecźnie/ ile się nam zda/ vkazáliřmy. Teraz zás o Vřtáwách
13: wedle ktorychby łądy odpráwowano/ nápiřác vmysłiliřmy.
14: Lecż ono źrzetelna rzecz ieft/ iż gdyby łtáteczne wychowánie/
15: wřtyd/ dobroć/ cnotliwe á święte obyczáie w ktorey Rzeczy=
16: pośpolitey moc miály/ tedyby tám Státutow lub praw nie=
<http://rcin.org.pl>

- 17: trzeba: bo wstaw nie pilną ludziom dobrym/ ktorzi z skromno=
18: ści a z obyczajiu/ nie z boiaźni/ posłuszni są poczciwości. Lecz
19: taka jest w ludziach przewrotność/ niewstydlivość/ y źle czy=
20: nienia swowolność/ iż trzeba bārzo twārdych praw/ ktoremi
21: by roftācemu złemu zābiegano/ wylewāiācey z brzegow swey
22: woli zapory zākładano/ ā nā wynarzāiāce się zuchwālstwo
23: wędzidlā kładziono. A poniewāż tāk jest/ tedyc y to zā tem
24: iść musi: że mnoftwo ā frogość praw w kāzdey Rzeczyposp=
25: litey/ jest wielkim znākiem złego wychowānia ludzkiego/ nie=
26: szczęśliwego przyrodzenia y złości wstawicznie roftācey: Kto=
27: rem gdy vrząd zābieżeć chce/ musi z więtszā pilnoścā prāwā stā=
28: nowić/ y kaźni niepochwili/ czym dāley więtsze zāostrzāć.
29: Mowmy przeto/ iākie māiā być prāwā/ y co z nich zā pożytek.
30: Rozdział wtory.
31: Praw ā obyczajow rozność. Prāwā bārzo są wāżne/ dla przyczyny prze
32: ktorā postānowione/ ā wżakoż y dla zwierzchności vrzędu.
33: Praw y obyczajow zda się być tenze spo=
34: sob: Bo prāwa rofkāzuiā mieć dobre obyczāie/
35: ā złych zābraniāiā. Ale do praw przydāne by=
36: wāiā zapłāty y karānia/ āby nimi ludzie bywāli
37: zātrzymowāni w powinności ich/ ktorzi z dobrej

woli

strona: 70

Księgi wtore.

70

- 1: woli swey mālō baczenia māiā nā dobre ā słuźne rzeczy. Są
2: tedy obyczāie iākoby źrzodlā ā początki/ z ktorych prāwā ciec y
3: płynāć māiā. Lecz te prāwā māiā się nā iākiey przy=
4: czynie lādzić. Bo o niey tāk wżytcy rozumieią/ że jest dużā
5: praw ālbo wstaw. Przez tę obyczāyni ludzie od grzeszenia by=
6: wāiā odstrāżeni/ y w powinności zātrzymāni/ więcej niż ka=

- 7: raniem ábo iákiemi zaplátámi. A to iest naprzednieyſza po=
8: winność Praw/ áby nietylko kaźni okázowały grzeſzácemu/ ále
9: by teź to w ludzi wmawiały że ſię niegodzi grzeſzyć. Co iefliże kto
10: rych praw żadna ſię przyczyná pokázáć niemoże/ (bo wiela rze=
11: czy przyczyny zákryte ſą/ á niektore zgoła przyczyn niemáią)
12: wſzákże ták trzebá czynić/ żeby rozumowi niebyły przeciwné:
13: á tákowe tylko dla zwierzchności vrzędu máią być waźne.
14: Lecź ile być może/ trzebá ſię o to ſtáráć/ áby nietylko zwierz=
15: chność vrzędu/ ále teź przyczyná/ iefli nie potrzebna/ tedy w=
16: źdy táka ktoraby ſię pochwálić mogła/ zacności Praw broni=
17: ła y onę zdobiła. Bo dla te^{go} rozum z łáski Bożey iest ludziom
18: dan/ áby był wodzem y miſtrzem życia ludzkiego/ y wſzytkich
19: ſpraw: á ktorzi go ná ſtronę zárzucáią/ ci niegodni áby ie lu=
20: dźmi zwano. bo to zárzucáią/ czem człowiek drugie źwierzę=
21: tá przechodzi. A iáko promieñmi ſłonecznymi wſzytko bywa
22: oſwiecono/ á ſzpetne rzeczy od pięknych bywáią rozeznáne: ták
23: rozumem rády ludzkie/ powieść y wſzytkie ſpráwy/ iefli ſą vcz=
24: ciwe ábo ſproſne/ bywáią doznáne.
25: Rozdział trzeci.
26: 1. Praw ten ma być wárunek/ áby wſzytko ku vczciwości á poſpolitemu poży=
27: tkowi ſtánowiono/ ták/ áby iednákie zapláty cnotom/ á zásię teź iednákie ka=
28: rania złościam vſtáwione były. 2. A żadne wolności/ niemáią być ták wiel=
29: ce waźne/ áby kto broniąc ſię nimi miał karania vchodźić/ ábo nieiednákość
30: karania odnoſić. Bo prawdźiwa wolność/ naleźy w powſciągániu złych
31: mysli y wyſtępkow/ nie w ſwowlności broienia co ſię komu podoba/ áni
32: w lekceyźem karaniu wyſtępných. 3. Iefliże dla iednákiego wyſtętku ro=
33: zność karania ma być zachowaná/ tedy ma być obrácána nie ná roſpułzczenie
34: wodze złościam/ ále ná hámowanie. A przetoź mocarze/ ſláchtá/ y oſoby
35: ná vrzędziech będące/ máią być ciężey karáni/ niźli vboſtwo/ chłóptwo/ y
36: ludzie od vrzędow wolni: á iefzcze ciężey ci/ ktorzi przeciwko vrzędowi grzeſzą/
<http://rcin.org.pl>

- 37: niżli ci ktorzi przeciwko profitem ośobam.
38: Niech przeto pirwŷze ŷtáránie Zakono= (*marg*) 1 (-)
39: dawce to bédzie/ áby w poŷtánowieniu Praw/
40: nic nieodŷtępował od rozumu álbo od báczność/
41: a iżby wŷzytkie práwá/ (co y ŷam rozum roŷká=
42: zuie) ták do vcźciwoŷci/ iáko teź do poŷpolitego

M iiii

pożytku

strona: 70v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: pożytku obrácał. Bo iáko to lekárŷtvo bywa chwalone/ kto=
2: re ábo wŷzytkiemu ciáłu pomaga/ ábo iefli tylko iedney częŷci/
3: tedy iá ták vzdrawia/ że drugiey nic niezáfzkodzi: ták teź y to
4: práwo ma być pochwalone/ ktore iednákie cnoty iednákiemi
5: zapłátami nágradza/ á niemocam y wyŷtępkom iednakiem/ ie=
6: dnákie lekárŷtwá/ y iednákie karánia ŷtanowi. Bo/ á kto
7: rad tákiego lekárŷtwá vżywa/ coby od wątroby gorącoŷ od=
8: ganiáło/ á do żołądká żimno przywodziło? mam zá to że żaden.
9: Bo gdzie żołądek iefť żimny/ tám żadne trawienie pokármow
10: niemoże być: á ztąd y wątrobá y infze człónki náruŷzone będá.
11: Iákoź tedy to Práwo może być chwalone/ ktore nieiednáko
12: wŷzytkiey Rzeczypospolitey iefť pożyteczne: ktore iednákie cno=
13: ty/ nieiednákiemi zapłátami nágradza: áni teyże złoŷci/ ktorey
14: ŷię rozni iednáko dopuŷzczáią/ nieiednákiem karánim karze/
15: ále iednym názbýt folguiąc/ roŷpuŷzcza wodze do wyŷtępkow/
16: á ná drugie ŷrogie karánie ŷtánowiąc/ odeymuje im moc bro=
17: nić ŷię od krzywdy? Bo mowię (dáiąc ná przykład) o práwie/
18: ktorem ná iedny bárzo ŷrogie/ á ná drugie bárzo lekkie ka=
19: ránie zá mężoboyŷtvo iefť poŷtánowione. Ale co o iednem
20: práwie rzeczono/ to ŷię y o drugich im podobnych niechay rozu=

21: mie. Tráfiło się w niektozem Powiećie/ iż dwá człowieki/
22: ieden proſtego ſtanu/ á drugi ſlácheckiego/ obá bogáci/ y ro=
23: ley mieli doſyć/ ci frodze zránili iednego człowieká/ ácz nieták
24: bogátego iáko lámi/ ále przedsię ſláhcicá. Onego ránione=
25: go wzięto do Bálwierzá/ ále iż niektore rány były w nim
26: ſmiertelne/ przeto w mieſiąc ábo we dwá vmárł. Ci kto=
27: rzi go z ſtrony powinności przyaciélfkiey náwiedzáli/ ábo teź
28: y ci ktorzi ná oglądanie ran od vrzędu przysłáni byli/ pytáli/
29: ktoremuby z onych dwu co go bili/ wziętżá w tem winę dawał?
30: Odpowiedział/ że ſláhcic ſwáru y bitwy początkiem był/
31: ále bijąc/ obá mu zá rowno byli ciężcy: iż zgołá niewiedział
32: od ktorego z nich ſzkodliwſze rány podiał. Tedy oni pytáiąc
33: dokuczáli mowiąc: iż o rány obá oni co bili máią być karáni/
34: ále ieſliby z tych ran ſmierć przyſzłá/ tedy ieden z nich tylko
35: o głowę ma być obwinion. Bo dwá o iedno zámordowanie/
36: wedle náłzych praw/ niemogá być ná gárdle karáni. Ná to
37: on rániony odpowiedział/ że o ſwem zdrowiu zwątpił/ ále ná
38: ſumnieniu ſwem/ ktore wrychle ma ſádu Boże^{go} doznác/ niemo=
39: że tego v ſiebie pewnie poſtánowić/ ná ktoregoby winá o mor=
40: derſtwo kładzioná być miáłá/ gdyż od tych ran/ ktore obá ied=
41: náko zádáli/ zchodzi z tego ſwiátá. Skoro tedy on ranny
42: vmárł/ wnet poczęto ſzukác onego proſtego ſtanu człowieká/
43: á gdy poſtáwion przed Sędziá/ winę mu dano/ á potym iy ſcię=

to. Bo

strona: 71

Księgi wtore.

71

1: to. Bo Státut ieſt/ iż człowiek proſtego ſtanu/ ieſliby ſlá=
2: hcicá (ktoryby przyczyny z ſiebie náſcia niedał) zábił álbo o=
3: chromił/ álbo frodze ránił/ da gárdło. To tedy ieſt karanie/
4: ktore proſtego ſtanu mężoboycá zá wyſtepek iuż podiał. Lecź

5: on śláhcćic iefzcze żyw/ y mieszka między ludźmi. Powiedá=
6: ią/ że z ośiádłości ma być do Sędźiego pozwan/ á wedle po=
7: śtępku práwá Polśkiego/ álbo zá rány/ álbo zá głowę/ pie=
8: niężną winą ma być karan Izali/ dla Bogá/ tá śpráwá nie
9: iefť tákowa/ ktora dwu Rzeczypospolitych potrzebuie/ dla
10: tych dwoygá rodzáiú ludzi? á ták dáleko od siebie oddalo=
11: nych/ iż z iedney do drugiey przyśtęp żadny niemoże być: że też
12: iedná od drugiey pomocy niepotrzebuie: ták/ że fię ich obywátele
13: między sobą áni poymuią/ áni fię znáią: Ná ofťátek/ że też áni
14: wody/ áni powietrza/ áni słońcá niemáią śpolnego. Bo to
15: co iefť v nas w obyczáiú/ iż oboi ludzie mieszkáiąc w iedney
16: Rzeczypospolitey/ dla iedney przyczyny/ iedne ścináią/ á dru=
17: gim folguią/ áza nie późło ná dźiw? Nie trzebá fię w tey
18: Rzeczypospolitey/ w ktorey tákie práwá pánuia/ śpodźiewác
19: onego końcá/ ku ktoremu ludzkie zgromádzenia bywáią/ áby
20: wśytcy obywátele śpokoyne á śzczęśliwie życ mogli: w ktorey
21: tenże iefť żywotá twego y śmierći twey Pan/ á ty boiác fię
22: śmierći/ muśiśz śzkody y fromoty álbo káiánie od niego ćierpieć.
23: w teyże Rzeczypospolitey iemu iefť źárt/ á iákoby igrzyłko/ zá=
24: bić ćiebie/ á tobie to zá głowny wyśtępek poczytáią/ iefli go zá=
25: bijeśz/ ábo rániśz. Aleśmy o tem indźie mowili/ y iefzcze bęđziemy.
26: To tylko tu powiem/ że to iefť właśny wárunek praw/ y o= (marg) 2 (-)
27: pátrzenie/ áby obywátele cnotliwie żyli: á iżby w karániú zło=
28: ści/ żadnego baczenia ná ofoby niebyło. Bo/ (iż fię pirwśze=
29: go przykłádu trzymác bęđę) práwá/ śą iákoby lekárśtwo/ w
30: ktorego dawániú/ żaden biegły Lekarz ná ofoby niema bacze=
31: nia/ dofyć iemu iefť/ poznác niemoc ktora chorego trapi/ ále
32: ná to baczenia niema/ iefli Pan/ czyli chłop: iefli śláhcćić/
33: czyli nieśláhcćic iefť ten ktory leczenia potrzebuie. Tymże
34: śpofobem práwá niech fię w łobie máią/ áby wyśtępki winnych

35: iednákim obyczáiem karály: á iżby iednáko o pożytku/ o poko=
36: iu/ y o zdrowiu wŷzytkich rádźiły. Lecź do űpráwienia tey rze=
37: czy/ niemoże być żadna űnádnieyűza drogá/ iedno/ ieűli práwá
38: ku temu końcowi űię będą űciągały/ ktory rokázuię to drugim(marg) Máth. 2. wirűz
12. (-)

39: czynić/ cobyűmy rádźi widźieli áby nam czyniono: Bo to ieűt
40: náuká/ ktora iákoby z niebá zűtápiwűzy/ przylnęlá do náűzego
41: przyrodzenia: y od CHRISTVSA Zbáwićielá náűzego temi
42: űlówy wyłóžona/ ku polepűzeniu żywotá náűzego y űpraw ná=
43: űzych. Bo iż niektorzi chcá/ áby w űtánowieniu praw/ mia

M v

no ba=

strona: 71v

O poprawie
Rzeczypospolitey

1: no baczenie ná ich zasługi ábo niewiem iaká wolnoűć/ Boże
2: day to/ áby dobrze rozumieli co mowią. Bo przez zasługi
3: one rzeczy máią być rozumiáne/ ktoremi czyiá cnotá/ ábo mę=
4: űtwo bywa obiáűnione w czynieniu dobrze ábo űámey Rzeczy=
5: poűpolitey/ ábo rzeczám pewnych oűob. Tákowe zasługi/
6: nietylko áby niemiály być ná baczeniu v tego ktory práwá űtá=
7: nowi/ álebych to rad widźiał/ áby ie co nawięűűzemi zapłátá=
8: mi nágradzano y zdobiono. Ale ieűli kto zasługámi być ro=
9: zumie męžoboyűtwo niesłufźnie vczynione/ á iżby go dla tego
10: lžey kárác miano/ że ieűt űláhcíc y zacnego rodu/ cí náűbyt źle
11: vżywáią bárzo dobrego ártykułu/ ćiągnąc go od cnoty do nie=
12: cnot/ á od zacnych űpraw do űwey kátowniey. A co o wol=
13: noűci mowią/ záprawdę prawdziwa wolnoűć nie naleźy w=
14: űwowlnoűci czynienia co űię podoba/ áni w zbytniey foldze
15: praw przeciwo tym/ ktorzi űię głównych wyűtępkow dopuűci=
16: li: ále naleźy w pohámowániu űlepych á vpornych y űkwápli=

- 17: wych popędliwości ferdecznych/ á w rządzeniu rozumu/ we=
18: dle ktorego náuki/ naylepszé á nayswiętobliwzé iest życie ná
19: świecie. Ktemu téż należy w prawdziwey kárności/ w row=
20: nem práwá opifánium/ w iednákim postępku iednákich ípraw o=
21: krom wżelákiego ná ołoby baczenia/ á w równości fądzenia/
22: íkázowánia/ y práwá wykonánia. A ktorzi íą frożfy Páno=
23: wie/ nád popędliwości ferdeczne? Ktore w ludziach nád kto
24: remi íię zmocniły/ á moc íwą wzięły/ y myśl y rozfádek wá=
25: tłą/ zwyciążáią y przewracáią? Zaden nieieft wíętszym nie=
26: wolnikiem/ íáko ten kto nieporządny pánom służy/ chocia bo=
27: gáctwem y zacnością iest zacny. A zásię/ á ktora wíętfza
28: wolność może być pomysloná nád tę/ nie być pod ich pánowá=
29: niem? Znieś mi kto ztą wolnością owy pány/ co íię zfwey wol=
30: ności chlubią/ ktorey wiele ich nieináczezy vzywáią/ iedno íá=
31: ko konie bez wędzidł y munfztukow bijác ná íię/ zębámi y kopy=
32: támi ípolne íobie rány zádawáiąc/ íż potym ku żádnemu Rze=
33: czypośpolitey pożytkowi być niemogą. Ale cożby tym koniom
34: pożytecznieyżego było/ iedno pohámowác ie wędzidły/ áby
35: ták y íobie y drugim źle nieczynili? A ieżdźcowi zásię co po=
36: żytecznieyżego/ iedno twárdy munfztuk w gębę temu dziękiemu
37: żwierzowi wpráwiwíszy/ powracác go wedle swoiey woli?
38: Nierozumiec tego bydło/ á przetoż téż íobie te^{go} nieżyczy. Ale
39: ludziom máiącym rozum/ nic milże^{go} y rofkofznieyżego niemiá=
40: łoby być/ íáko munfztukiem praw hámowác pożądlivosti/ á
41: íáko kárety dobrym koniem ípráwy íwe toczyć: Możeć íię
42: to zdác pętem ábo zwiáfkami íákiemi: ále záprawdę tákowe íą/
43: że nas od vporu/ íwowlności/ y okrucieńftwá/ y od ínfzych

Księgi wtore.

- 1: wad hámuia: á wiodą nas do mądrości/ fkromności/ fkłon=
2: ności/ y do infzych wżelákich cnot. Niech żaden niemnima/
3: áby Bog niemiał w łobie wolności/ prze to iż niemoże grze=
4: łzyć: ták też/ żaden fię niechay nie mnima dla tego być niewol=
5: nym/ iż práwá y karánia frogość odeymuie mu fwowoleńftwo
6: grzeżenia. Boć oná ieft bárzo łprońna/ á narodowi ludzkie=
7: mu łzkodliwa wolność/ gdy kto popuści wodze niesłufznem po=
8: żądliwościam/ ná cudze rzeczy czyha/ zdradza/ odprzysięga/
9: gwałtem bierze/ wiele rzeczy fwowolnie nád zdrowiem y má=
10: iętnością vbogich ludkow broi: á tego y tym podobnych rze=
11: czy wiele nábroiwfzy/ chlubi fię rodem y maiętnością fwą/ zá
12: ktorých rzeczy zasłoną álbo bárzo legko bywa karan/ álbo
13: wżelákiego karánia vchodzi: wedle onego wirfzá/
14: **Iura neget sibi nata, nihil non arroget armis.** To ieft/
15: Powie żesię nie iemu práwá vrodziły/
16: Włtytko zbroią przywłafzczy łobie ten Pan miły.
17: Co iefli fię kto infzy częgo przeciwko niemu dopuścił/ tego fię
18: domaga/ áby to było bárzo łrodze karano. Ktoż tedy nieba=
19: czy/ że tá wolność zwielką ludu proftego á niemężnego niewo=
20: lą ieft złączona? Lecż y niewola y wolność zbytnia prze=
21: mierzła ieft: iáko záś oboiá rzecz mierna/ y do długości trwála
22: ieft/ y do mnimánia v ludzi bárzo dobra. Tę łpráwę dawá=
23: ią Hiftrikowie/ iż iáko Perfskie Pánowanie dla niewoli/ ták
24: Atheńskie dla zbytney wolności zginęło. V nas póspolity
25: człowiek niewolftwem nád miarę ieft vciązon: á śláchtá zá=
26: fię názbýt zwielkiey wolności buia. Częgoż fię tedy dobre=
27: go mamy łpodziwáć/ ztego rzeczy łobie bárzo przeciwných v=
28: żywánia ábo przywłafzczánia? Niech v siebie rozważy ká=
29: żdy kto chce/ obyczáie tych ludzi/ v ktorých w łercu/ przywile=

- 30: ie y tytuły świebody moc wzięły. Wiele ich ktorzi znienawi=
31: ści ludzi/ á drudzy z przyrodzoney ferdeczney okrutności/ nie=
32: ktorzi ácz z przyrodzenia dobrzi y škromni/ ále towarzysztwem
33: złych ludzi zaráżeni/ wiele złego wyrządząią ludziom podle=
34: szego stanu: cnoćie ich iáwnie zayrząc/ á spany ich dobrze v=
35: czynione/ niepobożnie fromocąc y szpecąc. A o onych co mam
36: mowić/ ktorzi swowolnie mężoboystwa broią? átołi od te=
37: go ártikułu są pobudzeni/ ktore y krzywdy y mężoboystwa le=
38: kuczko karząc/ przekłada bogáte nád vbogie/ śláchtę nád miei=
39: ski y chłopski stan: to iest/ ludzi nád pty/ iáko więc pośpolicie
40: tey wolności obronićielowie/ y rozumieią y mawiaią. Ile
41: tedy iest śláhciców/ tyle iest nád podlejšym stanem Krolow:
42: y owżem ile możniejšych/ tyle nád chudźinami Krolow. Bo
43: żaden Krol/ y owżem żaden tyran niemoże mieć więtszey mo=

cy/ ie=

strona: 72v

O poprawie Rzeczypospolitey

- 1: cy/ iedno nád żywotem y śmiercią czyią: którą moc/ iż przez
2: násze prawá iest záwikłáne daná możniejšym/ tedy to ná in=
3: szem mieycu sferzey okazemy. Nic tedy nieiest Rzeczypo=
4: spolitey szkodliwszego/ iáko praw á karánia rozność/ wedle
5: rozności wyftępuiących. Bo iednym y iednákim głosem prá=
6: wo ma do wśzytkich mowić: iednym á iednákim pánowaniem
7: má wśzytkim pánować/ ták w rofkázowaniu iáko wzábraniá=
8: niu: iednym á iednákim sपोobem o pożytkoch/ y o trudno=
9: ściách/ y krzywdách wśzytkich wobec stanowić y rádźić trzeba.
10: A ktorzi takim prawam służą/ ci zá prawdziwie wolne máią
11: być rozumiani: iáko on/ ktory áby dłu⁸⁰ mógł być wolnym/ prá=
12: gnał tego áby był niewolnikiem praw. Lecz owá wolność/ w

- 13: ktorey się zamyka zapalczywa chęć wżytko czynić cokolwiek się
- 14: podoba/ ledwie w ktorem nagrubżem narodzie mieysce ma:
- 15: nietylko aby miała być godna Rzeczypospolitey dobrze postać=
- 16: nowioney. Niektore prawą są tak postanowione/ iż pożyte=
- 17: kom wielkich Pánów służą/ a chudzinę niewolstwem trapią/
- 18: ktora w nich iako w sieci więźnie/ a mocarze przerywają je iako=
- 19: ko pańcżynę. Bo iż już pufzczam na tronę prawo o mężo=
- 20: boycách/ a co po owych odwołkách/ ktore bez przyczyny słu=
- 21: żney bywają po pozwiech czynione? Na co owo prawo/
- 22: ktore niekaze mieć ludzi chocia złoczyńcow/ iże wiele osiadło=
- 23: ści mają? Iakoby ztakiemi była sprawa o mąietność ich/ nie o
- 24: złoczyństwo ktorego się dopuścili. Te rzeczy y drugie im po=
- 25: dobne/ o ktorych na infzych mieyscach mowić będziemy/ ielli go
- 26: dne są nazwiska praw/ niech sądzą mądrzi.
- 27: Co ielliże iednemiż prawa Rzeczpospolita ma być rządzoną/ (marg) 3 (-)
- 28: tedy też iednakim karaniem występni mają być karani. Bo nie=
- 29: wiem coby więcej nieprzyştalo prawam/ iako ową rozność
- 30: karania/ za tenże występek ktorego się roznych stanow ludzie do
- 31: pufzczają: gdyż/ ieliby się do żywego doştac miało/ ciężeyby
- 32: mieli być karani ci/ co na zacnych wrzędziech będąc grzeżą/ ni=
- 33: żli [!] ludzie podleższego stanu. **Plato** rofkazuje/ obywatela
- 34: Rzeczypospolitey frowey karac o złodzieństwo/ niż niewolnika
- 35: albo przychodnia: iż on będąc w porządney Rzeczypospolitey
- 36: wyćwiczony/ tak się wielkiego występku dopuścił: a ci podo=
- 37: bno nietak dobrze będąc do cnoty wyćwiczeni/ skłonniefzy są
- 38: ku wystąpieniu. Iako daleko ciężey mają być karani ci/ kto=
- 39: rzi chcą być widziáni/ że się tak vrodzili/ wychowali/ takimi
- 40: się na sercu y na cielem zstali/ aby we wżem nad infze mieli/ niż
- 41: owi/ ktorym na wżytkim zchodzi/ tak z strony duże iako ci=
- 42: są y mąietności? Ale inaczey v náfzych/ ktorzi mni mają żeby

43: dla tego mieli być mniey karáni zá káždy wyftępek/ że łą śláche=

ckiego

strona: 73

Księgi wtore.

73

- 1: kiego ftanu. Iákoby to iych śláchectwo vrosło z fwowo=
2: leńftwá grzeńzenia/ á zniekaránia wyftępkow. Lecż by to nie=
3: było okázowanie prawdziwe⁸⁰ śláchectwá/ ále nieiákiesy zmázy
4: á zarázy wńzytkiesy źiemie/ ktora áby od nálnych gránic dáleko
5: byłá odegnána/ káždy prawdziwy śláhcíc/ ileby możności ie=
6: go złtawáło/ miałby fię ftárác. A przeto iefliżeby iáką ro=
7: zność karánia ftánowić miano/ tedyby ciężey ci mieli być kará=
8: ni/ ktorzi łą ná wyfłokich vrzędźiech/ niż podlejšzego ftanu lu=
9: dzie: frożey bogáci/ niżli vbodzy: frożey śláhcícicy/ niżli miesy=
10: fkiego ábo chłopkiesy ftanu: frożey ci co łą ná vrzędźiech/ ni=
11: źli ci co bez vrzędu. Bo oni będąc y rozumem y bogáctwy od
12: Bogá lepiey obdárzeni/ więcey przyczyn máią ktore ie od wy=
13: ftępkow odwodzą: á przeto ich wyftępek ciężłzy ieft. A ácz=
14: kolwiek to ieft dofyc niemála przyczyná do vftáwienia froźłze=
15: go karánia: wńzákże też y tá do tego przyftępuie/ iż im ieft więt=
16: łzy ábo zacniejšzy ten kto grzeńzy/ tym y wyftępek iego ieft iá=
17: wniesjšzy/ y więcey náśládowncow pońpolicie miewa. A lu=
18: dźi podłych iż nieznáczny żywot bywa/ przeto też wyftęпки ich
19: nieznáczne/ á do náśládownánia drugim nie ták ná wńparze.
20: Ták tedy mym zdániesy to miesjšce ma być zámknione/ áby ná
21: wńzytkiesy w iedney Rzeczypońpolitey miesjškáiące/ gdy fię iedná=
22: kiego wyftępku dopuńzczą/ iednákie karánie było ftánowione.
23: Co iefliby iáká rozność karánia o iednákie wyftępek vftáwiona
24: być miałá/ tedy ma być obrácána nie ná rozmnażániesy fwowol=
25: nońci możniesjšzych/ ále ná odegnániesy krzywd od vbogich ludzi.
26: Bo poniewáż tá ieft powinność praw/ zábiegác krzywdam:

27: tedyć nieinączey temu dofyć vczynią/ iedno gdy ciężey będą ká=
28: ráć onych co vbogim krzywdę czynią/ niżli tych co bogátym.
29: Bo możnieyřzim nieták řnádnie kto może krzywdę vczynić/ iáko
30: chudźinie: á przetoż te krzywdy ktore im bywáią czynione cię=
31: żey máią być karáne/ niżli te co możnieyřzim. Lecź onę rozność
32: że zá prořtego řtanu człowieká dáć dzieřięć grzywien/ á zá
33: śláchćicá řto grzywien ábo gárdło/ okrucieńřtwo iákieř wymy=
34: śliło nie mądry Zakonodawcá. á przetoż z porządney Rzeczy=
35: pořpolitey ma być wyrzuconá/ y z pámięci ludzkiey wykorze=
36: nioná. Widzę że y onę rozność wiele ich chwali/ gdy ná dru=
37: gie/ ktorych řwowlność trudno pohámowác/ froźřze karánie
38: vřtáwiáią: á ná drugie lżeřřze/ ktorzi łácnó w powinności mo=
39: gá być zátrzymáni. Tákowa rozność y obycźáiem zá práwo
40: wźiętym/ y práwem piřánym bywa pochwalona. Sámá teź
41: to rzecz řwiádczy/ że ludzie wyřokiego řtanu/ á ná iákim wiel=
42: kim vrzędźie pořádzeni/ więcey řię obruřzáią/ gdy by obacźyli/
43: áno ich dobre^{mv} mnimániu kto co vwłacza/ niżli podły lud á mo=

N

tłoch:

strona: 73v

O poprawie
Rzeczypospolitey

1: tłoch: ktorzi/ kiedyby nád nimi śmierć/ ábo tárás/ ábo iákie
2: řrogie karánie niewiřiáło/ lećieliby ořlep ná wřzelákie złořci.
3: Lecź owey roznořci/ zá ktorá wielką řwowlność idźie/ z kto=
4: rey wiele ich porwáni bywáią do grzechu/ iáka řię w ártykule
5: o męźoboycách okázuie/ á kto mądry niebęďřie gánił? Zás á kto
6: by zrozumnych te^{go} nie chwalił/ gdyby ono/ co fortuná ludziom
7: więłá/ práwá lub řtátutá iym nágradzáły/ á krzywdyby řie v=
8: bogiemu człowiekowi vczynioney cięźzey mřciły/ niż gdyby iá

- 9: bogátemu wczyniono: iefliby oľoby ná wrzędzie będące ciężey ká
- 10: rano/ niżli te ktore wrzędow niemáią/ ciężey śláhcícá ni=
- 11: źli chłopá? Y to mi fię podoba/ áby też ten był frozey karan/
- 12: ktory przeciwko wrzędowey oľobie wyftąpi/ niżli kto przeciw=
- 13: ko proftey.
- 14: Rozdział czwarty.
- 15: Inſze przeftrogi ábo wárunki praw.
- 16: TE przyczyny rozności karánia wyiáw=
- 17: ſzy/ niewiem iefli ktora inſza ma być przyiętá.
- 18: Lecz práwá máią káźdego w powinności iego
- 19: zátzymáwác: drogę do ſzkodzenia ludźiom zá=
- 20: grádzác: śmiáłość złych hámwóć: niewinność
- 21: káźdego bezpieczná ze wſzech ſtron czynić: rádźić o tem iákoby
- 22: dobrzi ludźie w pokoiu á w zacności ſwey zachowáni byli:
- 23: ſwary/ niezgody y roznice/ ile mogá/ wygládzác/ á ſpokoyne
- 24: Rzeczypoſpolitey poſtánowienie vmácniác y bronić go.
- 25: Rozdział piąty.
- 26: Rozność á rozdział praw.
- 27: DO tego przyſzło/ że iuż o rozności praw
- 28: mowić mamy. A może żaden odemnie niecze=
- 29: kác/ iákoby od wftawce praw/ doſtátecznego o=
- 30: pińania praw. nie iefť rzecz moiey możności: á
- 31: potrzebuie czáfu y pilności więcey. Zda mi fię
- 32: że dofyć wczynię powinności mey/ iefli drogę do niektórych
- 33: praw wkażę/ ábo też niektórych praw dotknę. Ządałbym te^go/
- 34: áby ci/ ktorzi rozumem/ náuká/ y doſwiadczeniem rzeczy wie=
- 35: le mogá/ do ták wielkiey rzeczy chęci przyłóżyli: gdyż wtem po
- 36: rządne Rzeczypoſpolitey poſtánowienie naywięcey należy.
- 37: A ták wſzytkie práwá/ iedne z przyrodzenia wroſły/ drugie

- 1: obyczáymi y vřtáwámi ludzkíemi řá vchwalone/ niektore teź
- 2: řá Bořkie. O Bořkich teraz mowić niebęđziemy. Te prá=
- 3: wá ktore z przyrodzenia vrosły/ Filozofowie pilnie wyłóżyli/
- 4: ktorzi o cnotách y powinnořciách piřáli. A do tych oboich
- 5: praw y przyrodzonych y Bořzych/ vřtáwy roznych narodow ie=
- 6: řli máią być vchwalone/ trzeba áby do nich co nablížey przyřte=
- 7: powály. Bo im dáley od nich będą rozne iáko od řwoich řrzo
- 8: deř/ tem ie mniej zá godne imienia praw będą rozumieć.
- 9: Rozdźiał řzořty.
- 10: Vřtáwy álbo Práwá o Vřřędzie.
- 11: NAprzod tedy práwá niech będą řtáno=
- 12: wíone o zlecániu vřřędow/ komu/ á dla ktorych
- 13: przyřzyn máią być zlecáne. Ná cnotę á náukę na=
- 14: pirwey trzeba baczenie mieć: á do czego řię kto
- 15: zgodźi. Ci ktorzi w rzeczách rycerřkich řá bie=
- 16: řli niech Woiewodztwy bywáią vřćieni: bo oni/ wedle ná=
- 17: řzych obyczáíow/ řá wodzmi ná woynie/ káźdy řwe^{go} powiátu.
- 18: Ktorzi w práwie řá ćwiczeni/ niechay będą řęđziámi. Ná
- 19: řtárořtwá Powiátow y zamkow/ niechay bywáią obieráni tá=
- 20: cy ludźie/ ktorziby pokoy domowy mnoźyć/ á řpráwiedliwořć
- 21: miedzy ludźmi záchowác mogli. Ktorzi ná wotowánie ořtrą
- 22: rozrywķę máią/ ći do **Senatu**/ to ieřt/ miedzy pány rádne máią
- 23: być przyimowáni. Aleć záprawdě trzeba řię przypátrowác o=
- 24: byczáíom tego kto ma być obieran: ieřli ieřzcie niebęđąc ná vřę
- 25: dźie vmiał pořłúźnym być/ ieřli řáđowi dořyć czynił/ ieřli vřřąd
- 26: w vřćiwořci miał. Kto tych cnot w řobie niema/ řlába ná=
- 27: dźieią o niem áby mogli dobrze rořkázowác. Bo kto chce dobrze
- 28: rořkázowác/ trzeba áby řam wprzod dobrze pořłúźny był.

- 29: Ktorzi ábo fámí przez fię/ ábo przez kogo inšzego prófzą/ cí
30: ná vrzędy niechay niebęďą przyimowáni/ bo fię zda/ iákoby cí/
31: nie dla Rzeczypospolitey/ ále fámí dla siebie vrzędu fię doma=
32: gáli. Dobrze záprawďę **Hadrian** Cefarz niektoremu czło=
33: wiekowi co przed tem bywał Hetmánem/ gdy prósił áby mu
34: fię wedle práwá odpowiedác godźiło/ odpifał/ Iż nieieft o=
35: byczay áby o to prófzono/ ále pozwaláią tego: dawáiąc znác/
36: iż wiele rzeczy ieft/ ktore vcźciwie mogą być pozwolone/ á przed
37: fię nie ieft rzecz vcźciwa o nie prósić. Bo co fię o iednem rze=
38: kło/ toż fię y o drugich ma rozumieć.
39: A ieśliże Vrzędy niemáią być tym dawáne/ ktorzi fię ich v=
40: pornie domagáią/ iáko dáleko więcey tym ktorzi ie kupią?
41: Bo bez tego być niemoże/ áby cí ktorzi czego hándlem ábo oby=

N ij

czáiem

strona: 74v

O poprawie Rzeczypospolitey

- 1: czáiem kupieckim czego doftáli/ nie mieli sobie z tego pożytku
2: czynić. Są teź cí ktorzi zwierzchnemu Pánu/ ábo Krolo=
3: wi nic niedawáią/ ále przedsię dawáią tym ktorzi zá nim i pro=
4: fzą/ áby tym fnádniey doftáli. Ale y cí w tákowemże wyfko=
5: ku máią być policzeni. Bo pośpolicie to bywa/ iż wczem kto
6: fzkodę podiął/ w temże zásię fżuka nagrody. Lecź
7: zgoła wśelákie vrzędow dopieranie/ ma być práwy hámowá=
8: ne y zabronione. bo widzimy/ iż iáko frogí tyran trapi tego/ w
9: kim moc wzięło: iáko go pędzi ku czynieniu y podeymowaniu
10: wiela rzeczy nikczemnych fprofnych y nieprzyfstoynych/ áby wźdy
11: kiedy dofzedł tego czego żáda. Piękneby fpieranie miedzy
12: obywatelmi było o cnotę á o dowcip: áby cí ktorzi zacnego
13: rodu fą wśeláką pilnością do tego fię gárneli/ żeby od podley

- 14: ſze^{go} ſtanu ludźi/ iáſnością cnoty/ y wczćiwych ſpraw niebyli zá=
15: tárći: á ktorzi ſię przodkow ſwych zacnością niemoğą ozdobić/
16: ći ſię niech ſtáráią/ áby ſię włáſną ſwoią cnotą zdobili y za=
17: cnemi czynili: á káżdemu ſię dobrze záchowywáli/ ták káзде=
18: mu zoſobná/ iáko y wſzytkim w obec iáwnie. Domagá=
19: nie tedy wrzędow ma być práwem zákazáne: á cności doſwiá=
20: dczoney/ dowćipowi y zacnym wczynkom wrzędy máią być da=
21: wáne. O czym w pirwſzych księgach więceiem piſał.
22: To też ieſt rzecz potrzebna/ áby nikomu w żadnem Powie= (*marg*) 4 (-)
23: ćie wrzędu niedawano/ iedno te^{mv} ktorzyby tam miał oſiádłość:
24: áby niebył niedbálym w ſwoiem wrzędzie/ ieſliby gdzie indzie
25: miał mieſzkáć/ á wrzędowi ſwemu gdzie indzie doſyc czynić.
26: A to ſię ma rozumieć nietylko o tych wrzędnikoch/ ktorzi ſądy
27: ſprávuią/ ále też y o tych/ ktorzi máią moc rofkázowania. V
28: nas wiele ich ieſt/ ktorzi z łáſki Krolewſkiej wielkich wrzędow
29: doſtąpili/ w tych powiećiech w ktorzych niemáią oſiádłości.
30: Ci áczkolwiek muſzą być ćierpiáni w ich wrzędzie/ ále przedſię
31: namieſtniki ſwe niechby mieli tákie/ ktorziby w onem powie=
32: ćie oſiádłość mieli. Bo ktore ná to z inſzych powiatow
33: biorą/ ći rádźi bárzo łupią: iáko ći/ ktorzi nie miedzy ſwemi
34: rofkázuia: ále y o tem myſlą/ iákoby ſię ztámąd wynieſli/ y o
35: to nic niedbáią/ iákie mnimánie po ſobie zoſtáwią v tych/ kto=
36: rych żadnym powinowáctwem obowiazánym niemáią. Cze=
37: go ácz inſze kráiny doznały/ ále naywięcey tá Pruſka ziemiá/
38: ktora teraz ieſt pod Kſiążęćiem/ przed dawnemi czály dozná=
39: łá: gdy tám przed tem Krzyżacy pánowáli. Bo zpoſrodku
40: Germániey poſyłano do Prus Grofy Rzeſkie: ktorzi miedzy
41: ludźmi nie ſwemi okrutnie á frodze pánowáli. To też ieſt
42: zdrádzanie praw/ ieſliby kto tylko ſtáianie roli/ ábo iáką nie=
43: wielką máiętnoſtkę kupił w ktorem powiećie/ áby tám wrzędu

strona: 75

Księgi wtore.

75

- 1: doftał. A ták/ trzebá to mieć ná baczeniu/ áby żaden nietrzy=
2: mał vrzędu w powiecie/ iedno ktoby tám niemáłą część ošia=
3: dłości miał/ y tám naczęściey miefzkał/ á od powiatu one=
4: go ná długi čás odieżdżać niemuśiał: wyiawfzyby ktory Po=
5: wiát potrzebował godnego vrzędniká/ á w fwoimby go po=
6: wiećie mieć niemogł/ áżby go z infzego powiatu doftawác mu=
7: śiał. A wżákże niema być gánion obyczay Hifzpánfki/
8: ktory iż fię w wielu powiećiech Hifzpánfkiey ziemie záchowuie/
9: powiedział **Petrus Royfius Maureus** mąż sławny/ ktory dla o=
10: łobliwey náuki y biegłości w práwie/ od Krolá był Referen=
11: darzem vczynion. Ten (mowię) tám ieft obyczay/ áby za=
12: den w tem powiećie niefądził/ w ktorem fię vrodził. Bo po=
13: nieważ krewność/ powinowáctwo/ przyiaźń/ y nieprzyiaźń/
14: ábo miedzy żywemi záczęta/ ábo od ftarfzych iákoby przez ręce
15: wzięta/ wiele ludzi od prawdziwey drogi odwodzi: rychley
16: fędzia będzie miedzy temi fprawiedliwie fądził/ miedzy ktore=
17: mi áni przyiaźni áni nieprzyiaźni żadney niebędzie miał. A
18: przetoż nie bez przyczyny zacnego Mázowieckiego księftwá
19: Poftowie/ ná iednem feymie żądáli/ áby iych prze cudzoziem=
20: com á nie oney ziemie obywatelom ku rozfądzeniu były zleco=
21: ne. Iefliby ten obyczay był przyięt/ tedyby też trzebá zámie=
22: rzyć čás/ pokiby ktory fędziá ná vrzędzie miał być/ áby fkończy=
23: wfzy wedle czáfu vrząd fwoy/ do domu fię wroćić mogł. O=
24: no też práwy Rzymfkiemi opátrcono/ áby tákowi fędziowie
25: złożywfzy vrząd z fiebie/ ná onem mieyfcu pięćdziefiąt dni mie=
26: fzkáli: áby przez ten čás był słuźny opyt/ iefli kogo niesłuźnie
27: fkazáli/ żeby wedle fpofohu wyftekpu byli karáni/ á iefli co nie=

- 28: Íspráwiedliwie wzięli áby we czwor nafob wroćili/ áby on co
29: zniego co niespráwiedliwie złupiono dwie części wziął/ á dru=
30: gie dwie części do połpolitego skárbu obrocono.
31: Dofyc iedne^{mv} ná iednem wrzędzie: á iefliby ich więcej miał/ te(marg) 5 (-)
32: dyby wždy niechay niebyły fobie przeciwné. Bo á iákoż kto ie=
33: den może mieć wrząd w roznych powiećiech/ gdyż rázem ná
34: dwu miefcách być niemoże? lecz to ieft powinna rzecz áby káz=
35: dy powiát miał zówždy íwego wrzędniká przitomnego.
36: Ale naprzod niż co trzebá opifác ípořob obieránia Krolá:(marg) 6 (-)
37: kto ma być obran/ od kogo/ á iákim ípořobem. W Zakonie Bo (marg) 5. Moiz. 17. W
worfzu 15. (-)
38: żym ták nápiřano: Iefli vmyřlicie fobie obrác Krolá obyczá=
39: iem infzych narodow pogránicznych/ tegoż obierzćie/ ktorego
40: wam Bog obierze/ to ieft/ z wáfzey krwi: bo fię wam niego=
41: dżi przekłádác nád fobą człowieká pořtronnego á cudzoziemcá.
42: Z tych słow możemy obáczyć/ że Bog/ ktory infzych wrzędni=
43: kow obieránie ludowi poruczył/ obieránie Krolá fobie tylko

N iij

íáme=

strona: 75v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: íámemu záchował. Bo Krolewfka możność łácno fię obráca
2: w tyránřtwo/ niebęđzieli poruczoná człowiekowi dořkonáley
3: cnoty. A przetoż chciał Pan Bog/ áby on lud pirwey Książ=
4: żetá á řędziowie řádzili. A potym gdy fię Krolá vpornie do=
5: magáli/ dał go im z gniewem/ mowiac do Sámuelá ich rzecz
6: forytuiącego: Vsłuchay ludu prořzącego: boć nie ćiebie/ ále(marg) 1. Krol. 8 wirřz 7. (-)
7: mnie odrzucáią/ áby niebyli pod moim Kroleřtwem. Bo
8: áczkolwiek możność Krolewfka nie leđá podobieńřtwem ieft
9: tu ná żiemi możności Bożey/ ale iż oná ieft zupełna á naywyż=

- 10: Íza/ przeto dla niekárności łácono íię w róspuŃtność wdawa.
- 11: A ták zda íię íákoby tu Bog dawał znác/ że tá władność Kro=
12: lewłka/ więcej zá vpornym domagáníem byłą otrzymána/ ni=
13: źli słuŃznym ípoŃobem vproŃzona. RoŃkazał teŃ áby íey ni=
14: komu/ niedołoŃywfzy íię íego/ niedawano. Ktemu y to przy=
15: dał/ áby íey cudzoziemcowi niedawano: íŃ tákowi ludźie nie
16: ták bywáią íkłónni do drugich narodow íáko do íwych. A
17: ták mądrze íobie záífte w tey mierze Fráncuzowie poŃtąpili/ y
18: niektorzi drudzy narodowie/ íŃ kilka domow ítároŃytnieyfzych
19: obrano/ z ktorych/ gdy Krolewłkiego potomká nie zftánie/ o=
20: bieráią Krolá. Bo tym ípoŃobem y poŃtronnym roznych na=
21: rodow zágradza íię drogá dopierác íię pánowánia/ y íwoi o=
22: bywátele máią nieíákie gránice/ z ktorych niewykraczáią oko=
23: ło obieránia Krolá. A nie zdrogiby to było/ gdyby w obieráníu
24: Krolá tych ípoŃobow vŃywano/ ktorych w obieráníu Bífku=
25: pow v nas vŃywáią. Ktemu/ chcąc Bog przyczyny tyránítwá
26: odciąć/ kazał áby bogáctwá Krolewłkie były mierne/ mowíąc:
27: Krol niechay niema wiele koni/ áni wielu żon/ ábo srebro y
28: złotá. PoniewáŃ teŃ okrom oŃobliwey pomocy BoŃzey żaden
29: tey moŃności dobrze vŃywác niemoŃe/ przeto roŃkázuie Bog/
30: áby zakon íego záwŃdy przed oczymá miał/ o niem w nocy y(marg) 5. Moi. 17. wirfz
18. (-)
- 31: we dnie rozmyŃláíąc/ áby íię przeciwko ludziom íwoiem har=
32: dzie niebeŃtwił/ á íŃby z kárności/ áni ná práwo áni ná lewo
33: nieuŃtąpił. PrzetoŃ około obieránia Krolá niechay będzie
34: práwne poŃtánowienie: á ktemu y ktora íeft íego powinność/
35: tákŃe o Ńenie íego/ y o wíenie/ ná ktorych dŃierzávách ma być o=
36: znáczone: y o íynow íego wychowáníu niechay pilne poŃtáno=
37: wíenie będzie/ ktorziby potym k dŃiedzíctwu oycowłkie^{mv} przyŃ

38: chcieli. Biada ziemi/ iako Prorok Boży powieda/ ktorey (marg) Koheleth 10. W wirszu
16. (-)

39: Krol dziecię. A ná temci nic/ iefli ląty ieft dziecię/ czyli oby=

40: cząymi. Przeto niech práwá będą poftánowane/ o wycho=

41: waniu fynow Krolewfkich: á máмки y miŕzowie/ y w náuce

42: towarzyŕze/ tákże y w igraniu/ zá ráđą Senatorfką niechay im

43: będą przydáni. á ludzie wŕzetczni/ kuropłochowie/ pijánice/ y

pochlebcy/

strona: 76

Księgi wtore.

76

1: pochlebcy niech przy nich niebywáią: żeby/ iako ieden vczony

2: powiedział/ onego młodego panięciá/ iakoby poŕpolitego źrzo=

3: dła/ z ktorego wŕzytcy pić muŕzą/ niezaráżili iadem ŕwoim/

4: zkądby ŕię potym niezliczone mnoŕstwo ludzi zárażáło.

5: Niech teŕ będą práwem zágrániczone powinności wŕzytkich (marg) 7 (-)

6: vrzędnikow/ w coby ŕię mieli w dáwác/ poki/ á iako. Aby ná

7: káždy rok iáwnie z vrzędu trzymánego liczbę czynili: ktemu teŕ

8: karanie frogie/ iefliby w czem ná onem vrzędzie wyŕtąpili/ ma

9: być poftánowanie. Wczem teŕ zawieram práwo o wrá=

10: cániu piędędzy ábo podatkow nieŕpráwiedliwie wŕiętych.

11: To o tych niechay będzie doŕyć ktorzi władność w ręku máią.

12: Rozdział ŕiodmy.

13: Práwá o rozności oŕob vrzędow niemáiących.

14: POtem o bezurzędowych oŕobách piŕác trze

15: ba/ y o ich rozmáitości: z ktorych iedni lą ŕobie

16: wolni á pod drugiego práwem: y co to zá práwo

17: tákie: á iako bywa álbo nábyte/ álbo wzrúfzone.

18: Tu teŕ będzie o władzy Oycowfkiej/ y Páń=

19: ŕkiej: ktorą máią/ Oćiec nád fynem/ á Pan nád niewolni=

20: kiem/ y nád kmiećiem/ y nád káżdym człowiekiem pod iego mo=

21: cą będącym: potym też y o tey władności/ którą mąż ma nád
22: żoną. A tak máią być prawá poftánowane o wefelách mał=
23: żeńfkich/ o rozwodziech/ o ná wolność puźczeniu/ y o wyzwo=
24: leniu z mocy oycowfkiey. Potym o sírotách/ y o opiekuniech.
25: Ktemu/ o rozności proftego á ślácheckiego ftanu/ tak tego
26: ktorzi máią wrodzone śláhectwo/ iáko też tego ktorzi dáro=
27: wáne. Ktorzi zacni fą cnotą/ á wielkimi przeciwko Rze= (marg) Cnotá czyni ślachćica
z Kmiećią. (-)
28: czypořpolitey zařlugámi řlawni/ ći choćiaby nie ślácheckiego
29: rodu byli/ zá śláhcice máią być poczytáni. Bo fámá rzecz/
30: choćiaby ludzie niechćieli/ śláhcicámi ie czyni. A przeciwko
31: przyrodzonemu w rzeczách pořtępkowi walczyć/ ieřt rzecz ludzi
32: řzalonych y złych: o czym ná infzem mieyřcu řzerzey mowić będę.
33: Oná mieřániná śláhcicow z rycerzmi/ niewiem ieřli ma być
34: gánioná. Bo záprawdę rycerze nie rodzą fię/ áczkolwiek fię
35: śláhcicy rodzą. A iáko infza rzecz ieřt być ludźmi vczo=
36: nemi/ á infza być fynmi ludzi vczonych: tak infza rzecz ieřt być
37: rycerzem/ á być fynem rycerzowym. Rycerřka dořtoynořć
38: bywa nábywána/ częřćią zařlugámi przeciw Rzeczyřpoli=
39: tey/ częřćią też pewnemi ceremonijámi: o ktorzych onę przypo
40: wieřć pořpolićie wřpomináią/ lepřzy Ricerz niř Pánořzá/ kto=

N iij

remi

strona: 76v

O poprawie
Rzeczyřpolitey

1: remi řlwy pokázuie fię/ że zacnieyřzy ieřt ftan rycerzá niř pro=
2: řtego śláhcicá. Takowá dořtoynořć dawáią Krolowie też
3: y tym/ ktorzi fię śláhcicámi wrodźili: nie ieřt to tedy iedná rzecz/
4: wrodźić fię śláhcicem/ á być rycerřkiego ftanu. Prawá wie=
5: le pozwaláią rycerzowi/ czego niepozwaláią infzym ludziom.

- 6: A tak ma być wstawiona rozność między rycerzem/ a między
7: słachcicem: a niema być tytuł rycerstwa przywłaszczan tym/
8: ktorzi go nigdy niezasłużyli.
9: Rozdział ołmy.
10: Prawa o panowaniu abo dzierzawie/ y o rozności rzeczy.
11: IVż następuie ona rozprawa o panow=
- 12: waniu/ y o rozności rzeczy. Rozmaite przeto
13: wyliczaią łpofoby/ ktoremi dostawaią panowá=
14: nia/ częścią obcych narodow/ częścią też swoimi
15: ziemskimi prawa w obyczaj w niesione y przy=
16: ięte. a ktemu/ iedne łą/ ktoremi wzytkiego w obec dostawá=
17: ią/ a drugie/ ktoremi kádey rzeczy z ołobná. Między pirwze=
18: mi łpofoby/ wyliczaią dochodzenie dziedzictwa abo testámen=
19: tem/ abo też bez testámentu nam odumártego: między posle=
20: dnimi łą/ prawo mnostwem dzierzawiec po łobie następu=
21: iących vgruntowane/ dawność odpisánie/ testámentem/ poru=
22: czeniem ná testámenicie do wiernych rąk/ aby to komu inżemu
23: dano. Tamze też bywa rzecz/ o ich gruntownem prawie/ y o
24: trzymániu pożytkow: ono pirwze prawo miewaią Pánowie/
25: ktorzych iest włafny grunt/ abo ktorzi lennem prawem co od=
26: dawaią: a to máią ci co się pod obronę czyię wciekaią/ a ná ich
27: ziemi do czáfu abo zá posługámi abo zá iákimi inżemi vmowá=
28: mi siedzą. Te prawa y inże ku tem nalezące/ bárzo łzyroce
29: ludzie w prawie vczeni rozprawuią.
30: Rozdział dziewiáty.
31: O Kontrákciech y obligáciiách abo obowiazkách.
32: Potym niechay idą práwa o kontrákciech
33: abo vmowách/ z ktorzych obowiazki rołtą: ktorzy
34: postępek práwa bárzo się dáleko ściąga. Bo le=
35: dwieby się ktora między ludźmi łprawa náleść

36: mogła/ ktoraby się niezamykają/ kupnem/ prze=

37: dają/ odmianą/ dąrowizną/ naymem/ wiednaniem siebie ná

co/ obie=

strona: 77

Księgi wtore.

77

1: co/ obiecaniem czego/ rękoiemftwem/ pożyczką/ daniem do

2: wiernych rąk/ zaftawą/ y inlzemi tym podobnemi.

3: Rozdział dziesiąty.

4: Prává o krzywdách ktore bywają wczynione słowy/ ábo rzeczą: 1. Stá=

5: ráć się o to trzebá/ áby drobnego ftanu ludzie/ im naywięcey może być/

6: bezpieczni byli od krzywd: á iżby káżdemu wolno było skárzyć ná tych/

7: ktorzi komu krzywdę wczynili. 2. Prává máią być spifane przeciwko

8: tym co łaią/ fromocą y biją. 3. Przeciwno gwałtownikom/ cudzo=

9: łoznikom/ y złodzieiom. 4. Tákże przeciwko mężoboycam. 5. Prze=

10: ciwno onym co przeciwko máieftatowi wyftępuią. 6. Ná Lichwia=

11: rze/ y wrzędy łapájące.

12: O Krzywdách też ma być wczyniono poftá=

13: nowienie/ o tych ktore y słowy y rzeczą bywają

14: czynione: Bo wżytkie wedle spofobu wyftępku á=

15: bo wyftępujących/ szkodami/ fromotami/ więzие=

16: niem/ wywołaniem z zemie/ niewolftwem ábo

17: śmiercią máią być karáne.

18: A o tem ma być pilne ftárание/ áby podłego ftanu ludzie od(marg) 1 (-)

19: krzywd co naywięcey byli bezpieczni. Wiele śláchty y bogá=

20: tych ofob lecą do czynienia krzywd ludziom podłym á vbogim.

21: ci/ iefliby ie winą pieniężną karano/ nic się niepolepfiáią: prze=

22: to niechby ábo ná długi czás więzieniem/ ábo iáką zelzywo=

23: ścią karáni byli. Niech żaden nie ma zá to/ áby ktory człowiek by

24: naubożlzy miał być taki/ żeby krzywdę niezemfzczoną á nieska=

25: raną miał fkromnie znosić. Co ácz ná czás táić musi: wżák=

26: że lię trzebá obáwiác/ áby lię oná waśń záftárzáła kiedykolwiek
27: ku szkódzie Rzeczypospolitey niewywárlá: zwláfczá iz wízy=
28: tek ten vbogich ludźi narod/ dla wzgárdy fwey á niekárno=
29: ści/ baczy to/ że iest ná krzywdy wyftáwiony. A przeto trze=
30: bá o tem rádźić/ iákoby dla niekaráných krzywd/ waśń á gniew
31: vbogich ludźi nierosł á niezáftrzywał lię: á ktemu/ áby czem
32: kto bogátfzy ábo zacnieyfzy iest/ tem frożfzymi/ ábo wđdy fprá=
33: wiedliwfzemi á powinnemi káźniámi od czynienia krzywd był
34: odftárfzon. Solon Sálámiński gdy go fpytano/ ktorymby
35: fpofohem to być mogło/ áby co namniey krzywd miedzy ludź=
36: mi było/ powiedział: Ieffi ci/ ktorzi żadney krzywdy nieucier
37: pieli/ ták będą zálofni/ iáko ci ktorzi vcierpieli. Zdrowa to
38: záprawdě odpowiedz/ á mądrego vftawce praw godna. Bo
39: iz ták przyrodzenie fpráwiło/ że żaden człowiek fám ieden miefz
40: kác niemoże: by też y naywfłfzy doftátek wfzytkich rzeczy miał:
41: przeto też ták bywa/ iz ná tem fpolnego miefzkánia towárzy=
42: ftwie/ á ná vżyczánium rozmow/ rad/ y rátkow/ iáko członki

N v

w iednem

strona: 77v

O popráwie Rzeczypospolitey

1: w iednem Rzeczypospolitey cíele/ wfzytcy rádźi przefstawamy.
2: Ktoż tedy zá to niema/ iz gdy który członek tego ciála bywa
3: obráżon/ że y on fám obráżon będzie? Ktoż tego niebaczy/ iz
4: zá vczynieniem gwałtu iednemu obywatelowi/ dzieie lię gwałt
5: práwam wfzytkiey Rzeczypospolitey służácem? Táki tedy **So**=
6: **lon** Sálámiński rozumiał/ żeby tym fpofohem ludźie byli od=
7: ftráfzeni y zátrzymáni od czynienia krzywd/ gdyby káżdemu
8: było wolno fkárzyć ná fwego winowáycę/ á práwem znim o
9: fwą krzywdę czynić. Bo on wfzytkie ludźi w iedney Rzeczy=
<http://rcin.org.pl>

10: poſpolitey mieſzkáiące/ przyzwyczáiał do tego/ áby fię wſzytcy
11: z dobrego powodzenia łaſiádá fwego wefelili/ á ze złego ſmę=
12: ćili y fráſowáli. A teraz gdy komu krzywdę wczynią
13: á wſzytcy o to nic niedbáią/ áni fię im to ſercá tknie/ niektorzi
14: fię też z oney nędze wefelą/ tedy zbytnia niekárność wiele ich
15: czyni gorſzemi/ á do czynienia krzywd ſmielſzemi. Ale mie=
16: dzy wſzytkiem i rzeczám naywięcey godzi fię/ áby my/ ktorzi
17: ieſteſmy niebieſką náuką nápoiemi/ rozmyſláliſmy w ſercu przy=
18: kazánie miſtrzá náſzego: ktore nam roſkázuię/ ábyſmy drugim
19: tego nieczynili/ czego niechcemy áby nam czyniono. Ták fię (*marg*) Dzieie áp. 15. W wirſzu 29. (-)

20: tedy drugim záchowaymy/ iáko chcemy żeby fię też y oni nam
21: záchowáli. Ieſlić fię zda ciężka rzecz ćierpieć od drugiego
22: krzywdę/ á ten ktoryć ią wczynił zdać fię być złoſciwy: toż też
23: y o ſobie rozumiey/ że y ty/ ieſlibyſ kiedy komu krzywdę czynił/
24: ieſteſ y złoſciwy y godzien ábyſ karánie zá to odnioſł. To
25: przykazánie ieſli fię głąboko w korzeni w ſercá náſze/ może nas
26: odſtráżyć od czynienia krzywd.
27: Sromocenia ktoremi wſzytek ſtan ktorykolwiek ſromocon(*marg*) 2 (-)
28: bywa/ ciężſze bywáią/ niź ktore fię dzieią priwatom: ktore
29: ieſli będą nápiſáne/ tedy máią być zá ſromotne kſiążki po=
30: czytáne. iáko onych/ ktorzi niedawno pioro nie w enkau=
31: ſcie ále w iádowitey trućiznie maczáiąć/ iáwnie nápiſáli/ że
32: chłopka krew nigdy nie ieſt życzliwą ſláchcie. Niech przeto
33: y tego Státutem ząbronią/ y przeciw wſzelákiemu ſromoce=
34: niu/ káiániu/ zbiciu/ oſieczeniu/ y wſzelákiemu oſzpeceniu co=
35: bykolwiek gwałt czyiemu żywotowi przynoſiło/ niech ná to bę=
36: dą ártykuły ſpiſáne.
37: Káždy gwałt nieſłuſzny/ ták rzeczám iáko oſobam ktorem(*marg*) 3 (-)
38: wyrządzony/ niewiem ieſliby inſzym karániem ſpráwiedliw=

- 39: szym/ niż gárdłem mógł być skarany. Cudzołóstwá/ zło=
40: dzieyftwá/ krzywoprzyśięftwá/ takie są wyftępki/ o których
41: káždy rozumieć muśi/ że frogiego karánia godne. Wfzákże
42: zwykłe karánie zá złodzieyftwá zda fię być nieiáko vmiárkowá
43: nia godne/ áby ci co máłą rzecz vkrádną niebyli ná gárdle ka=

ráni.

strona: 78

Księgi wtore.

78

- 1: ráni. Wedle ftárodawnych Rzymfkich praw/ iáwne złodzie= (*marg*) Inftit. de obli. quae
ex del. nafcuntur. (-)
- 2: ie karano nágradzeniem we czwor nafob/ á nie iáwne w dwoy
3: nafob: záś Boskie práwá/ wedle rozności rzeczy vkrádzionych/
4: iedne złodzieie wrácaniem w pięćior nafob/ drugie we czwor
5: nafob/ á infze we dwoy karały. Ktorzi niemieli czem pláćić/
6: te álbo w niewolą dawano onym v ktorých co wzięli: álbo
7: onym bywáli záprzedáni/ ktorzi z takich hándlow vmieią
8: czynić pożytek. Aleby kto rzekł/ że to byłą rzecz okrucieńftwá
9: pełná/ ludźmi hándlować. Prawdá ieft/ ále też to niemniey=
10: fza/ o rzeczy docześne gárdło człowiekowi wziąć. Lecż prá=(*marg*) 2, Moiz. 22. W wirfzu
3. (-)
- 11: wo Boże iáfny wyrok czyni: Iefli złodziey niema czem oddać/
12: niech będzie przedan. Bo tym fpořobem fzkodá bywála ná=
13: gradzána/ ábo oddánien w dwoy nafob/ ábo dánien w nie=
14: wolą/ ábo záprzedánien złodzieiá. A dziś/ y temu fię nic
15: niewroci komu co wezmą: y złodzieiow przedfię niemniey niż
16: przed tem bywáło. A przedfię y Rzeczpořpolita pożytkow
17: zbywa/ ktoreby ztych ná śmierć fkazanych być mogły/ ábo ná
18: woynách/ ábo ná domowych robotách: y złodzieie przedfię nic
19: fię niepolepzywfzy wnet bywáią wiefzeni: á podobnoby fię po=
20: lepzyli kiedyby im żywotá przedłużono. Teraz po wfzyt=

21: kiem Chrześciaństwie złodzieie szubienicą karzą/ ktore karanie
22: iż Fryderyk trzeći Rzymfki Cefarz naprzod wymyślił/ pewną
23: Íprawę mamy/ á potym ie przodkowie názi w tey Rzczypo=
24: Ípolitey wzięli w obyczay. Ale to záprawdę dziwna/ iż oni
25: ktorzi zániedbawfzy pożytku ktory ábo z zapłaty/ ábo z przy=
26: ładzenia złodzieiá/ im przychodził/ ná głowne karanie pozwo=
27: lili: ciż zásię odrzuciwfzy ná ftronę ártykuł przeciw mężoboy=
28: cam/ áby gárdłem karáni byli/ mogli fię do tego náklonić/ áby
29: z zábijánia przyiaćioł swoich/ czynili sobie pożytek. Iákoby
30: tego mnińmánia byli/ że więcey máią być ważone rzeczy docze=
31: śne/ niż zdrowie ludzkie/ á więcey im ginęło krádzieniem rze=
32: czy/ niżli zábijániem przyiaćioł.
33: A iż gárdłem kárác mężoboyftwo iest naprzyftoynieyíza/ y(marg) 4 (-)
34: zgadza fię z Boskim/ ludzkim y przyrodzonym práwem/ oká=
35: załem to ia czterzmi oracyámi wydánemi/ támże zá rázem vka=
36: załem rozność karánia/ wedle rozności przyczyn meżoboyftwá.
37: Kto człowieká zabił/ tedy to ábo vmyślnie vczynił: iáko ten/
38: ktory tym vmysłem zdomu wyfzedł/ y dla tegoż temu kogo v=
39: myślił zabić/ ábo ná drodze záftąpił/ ábo szukał wízelákich
40: drog iákoby go zabić mogł. ábo też to vczynił nie vmyślnie/ ále
41: z iákiey nagley przyczyny: iáko fię przydawa w zwádách y ro=
42: znowách Ípolnych miedzy temi wízcżętych/ zktorych żaden dru=
43: giego w nienawiści pirwey niemiał. Trzeći obyczay zábijá=

nia iest/

strona: 78v

O poprawie
Rzeczypospolitey

1: nia iest/ gdy kto chcąc fię obronić zábije. Iáko gdy kto kogo
2: goni/ á do takiego iy mieyfcá zápedzi z ktorego by ináczey vsć
3: niemogł chybáby zabił goniącego: Takie zábicie zda fię być po=

4: niewolne. Czwarty łpofob meżoboyftwá ieft przygodny/ kto=
5: ry fię z iákicy nagłey przygody á fkwápliwie przytrefia/ imo
6: wolą y myśl tego kto fię tego dopuſzcza. Pirwſze meżoboy=
7: ftwo názowmy rozmyślne y vmyślne/ drugie nagłe/ trzećie
8: potrzebne/ czwarte niebáczne á przygodne. Dwoie pirw=
9: ſze gárdło záſługuie/ ále dwoie poſlednie nie: Lecż żadne ztych
10: nigdy niebyło pieniádzmi karáne. Oczem iżem bárzo wiele
11: ſwiádectw w orácyách położył/ przeto teraz niech będzie do=
12: ſyć trochę dotknąć z piſmá ſwiętego/ ktore fię ták od ſłowá do
13: ſłowá w łobie máią w czwartych księg: v Moizéfzá. w Roz=
14: działie 35. Od tego ktory ieft winien krwie/ niebierzćie za=
15: pláty/ ále wnet ſmierćią niech vmrze. W pirwſzych też v te=
16: goż. w rozdziale 9. Ktoby krew ludzką przelał/ y iego też krew
17: niech będzie przelána. Co Chriſtus ták powiedział: Wſzyt=
18: cy ktorzi mieczem biją/ od mieczá zginą: v Matth. 26. Zás
19: we 2. v Moizéfzá 21. Kto człowieká ták vderzy iżby vmarł/
20: niech będzie zámordowan. Lecż temu kto by nań nieczy=
21: hał/ ále go dał Bog w ręce iego/ poftánowię mieyſce do kto=
22: rego ma vćiec. To meżoboyftwo z przygody á nie vmyſlnie
23: zbroione/ ſzyrzey wypifáne ieft W piątých Moizéfzowych księ=
24: gach/ temi ſłowy: Ktoby niebácznie bliźnego zabił/ ktore=(*marg*) 5 Moifz 19. Wirſz
4. y 5. (-)
25: go przed tem w nienawiſći niemiał: iáko gdyby kto iechawſzy
26: po drwá do lálá/ ciąłby w drzewo podrębuiąc ie/ á ſiekierá
27: ſpadłzy z toporzyſká pádláby ná bliźnego/ y zabiłá by iy/ ten
28: do ktoregokolwiek miáſteczká ná to obránego/ niech vćiecze/
29: á gárdło ſwe opátrzy: by záſię ten kto fię chce krwie mſćić/ po=
30: ki go iefzcze zápalczywość nieminęłá/ goniąc meżoboycę/ iefli=
31: by dáleka byłá drogá/ niepoimał go/ á gárdłá niezbáwił: kto=
32: ry iednák ſmierći niezásłużył/ przeto iż niemiał w nienawi=
<http://rcin.org.pl>

- 33: ści człowieká który iełt zábit. dla tegoż niechay będą obráne y
34: odłączone pewne miáltá vćieczki. Lecz o tem ktoby kogo zá=
35: bił broniąc fię/ ile wiem/ niemálfz nic dokládnie w piśmie świę=
36: tem: ále práwo przyrodzone vczy/ y ia o tem w orácij moiey
37: którą názwałem Lafkim/ doftátecznie wypifałem/ że gwałt
38: gwałte^m odeprzec godzi fię. A ktoby (mowi Bog dáley 2. Mo=
39: iżełz: 21.) vmyślnie bliźnego fwego zábił/ te^{so} y od ołtarzá me=
40: go oderwiełz aby vmárł. A przeto/ choćiaby kto bronią dre=
41: wniána/ choćia żelázna/ ábo kámieniem ręcznym/ ábo ręką bli=
42: źnego nieprzyacielskie bił/ ták iżby vmárł/ tedy ten co bije/
43: zá mężoboycę ma być policzon y ná gárdle fkaran: niech niema

táki zá=

strona: 79

Księgi wtore.

- 1: táki żadnego portu/ áni żadney vćieczki do tych miált/ ktore fą
2: ná to tylko tym pozwolone/ ktorziby bliźnego nieobácznie zá=
3: bili. Bo to w czwartych księg: Moizełzowych doftátecznie
4: wypifano/ w Rozdziale 35. który rozdział Bog zámknął te=
5: mi słowy: Niebierzćie zapláty/ áni zá gárdło od mężoboyce/ (*marg*) 4. Moiz. 35. W wirfzu
31. 32. 33.rć. (-)
6: ktoryby fię tego dopuścił: áni zá to áby fię mężoboycá do do=
7: mu wrocił/ pirwey niżliby nawyźłzy offiárnik vmárł/ z miey=
8: fca vćieczki do ktorego fię fchronił: Nie plugawćie źemie
9: w ktorey miełzkaćie. Bo przelaniem krwi źemiá fię plugá=
10: wi: á niemoże być odekrwie ná niey rozlaney oczyścioná/ iedno
11: przez krew tego który ią przelał. Nieplugawćie prze=
12: to źemie w ktorey miełzkaćie/ w ktorey pośrzodku y ia miełz=
13: kam. Bo ia iełtem Pan/ który miełzkam w pośrzodku was/
14: o fynowie Izráelowi. A ták to zá mocną á twárdą rzecz

15: chciał mieć Bog/ co rofkazał o oczyszczeniu krwie krwią/ iż/ cho
16: ciaby też niewiedziano kto zabił/ przedie rofkazał/ aby miáfto/
17: ktoreby nablížey było onego mieyfcá gdzie trupá náležiono/ zá=
18: biło cíelice/ dla vblágania Bogá. Wiele ieft infzych świádectw
19: w piśmie świętem o karaniu morderzow. Ale káżdego ka=
20: rania przyczyná ma być oná/ aby złych ludzi śmiáłość/ á fzkodze
21: nia możność powściągáła/ á od grzeźzenia odftrafzáła. Gdyż
22: tedy zá máły grzech on wyftępek wftytcy máia/ y niepráwie zá
23: godny wiárowánia ładzą/ ktory może pieniádzmi odkupić: te=
24: dyc práwo/ ktore rofkázuie mężoboyftwo pieniádzmi odkupić/
25: niema być poczytáne zá práwo/ ále zá Rzeczypośpolitey zmázę/
26: á przyrodzenia ludzkie^{go} fkázę. Bo á kto może doftátecznie po=
27: wiedzieć/ iáko wiele złe^{go} ztey fkázy vrosło? ktora záłoŃne odszcze
28: pieńftwo y fzkodliwy brak wnioslá do Rzeczypośpol. á ktora
29: popędliwościam złych ludzi záwždy dodawa śmiáłości: ktora
30: fpokoyne á niewinne ná niebezpieczność iákoby ná rześ wyda=
31: wa: ktora pośpolitey śláchty śmiáłość zmocniá: ktora frogie
32: niewolftwo ná ludzi profte^{go} ftanu włożyła: ktora záwždy miá
33: ła w łobie náŃienie zdrády/ niezgody/ zwády/ y woyny wnę=
34: trzney. **L. Neracius**, (iáko powieda **Marius Salamoni**us zacny pra=
35: wnik) gdy tego nie mogł śćirpieć/ że wedle dwunaści tablic v
36: ftáwy/ káżdą krzywdę piąciá á dwudzieftą grzywien miedzi
37: opráwowano/ wziáwłzy worek pieniędzy/ kazał sładze nieść
38: zá łobá/ á łam kogo podkał, káżdego bił: á káżdemu kogo vbił/
39: pięć y dwádzieściá grzywien miedziánych pieniędzy záraz dáć
40: kazał. Ste ^{go} przefttrzeżeni łędziowie ono práwo o łzacowánium
41: krzywd odmienili. Ieft v nas wiele bogaczow/ ktorzi náślá=
42: duiá Nerácyufá osławiáiac práwo Polfkie: Ktorzi ile fet
43: grzywien mogą miec/ tyle śláchćicow: ile dzieśiátkow/ tyle

strona: 79v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: chłopow zabić śmieją: á niektorim nic nieieft poľpoliſzego/
2: iáko myſlić o zabićiu tego kogo nienawidzą. A wždy ieľczcze
3: áż do tego czáľu żadny Sędzia/ żadny Hetman/ żadni Sena=
4: torowie/ nie ziaľwili fię v nas/ ktorziby fię do tego ſtátecnie
5: przyczynili/ iákoby winę ſľuľzná zá męzoboyſtwo vſtáwili.
6: Záprawdę pieniężny człowiek nieboi fię żadney winy/ ktorą
7: pieniędzmi odkupić może. Lecż waſni ſwoiey vczynić dofyć/
8: áza nie miľſza złemu człowiekowi/ niźli wielką ſummę pienię=
9: dzy ſtrácić? Ale to niektorzi fárbuią/ wywodząc ſrogoſć ka=
10: źni Polſkiey: że ná rok do táráľu męzoboyce ſadzaią. Lecż czy=
11: li mnimaľſ/ żeby Bog ſľuľzniefze karánie zá ktore inľze wyſtę=
12: pki vſtáwić chćiaľ/ niź zá męzoboyſtwo? Nietylko niewinnego
13: człowieká zabićie kazaľ gárdľem káráć/ ále teź y nawinniefze^{gº}:
14: á tak dálece/ iż o Kaimie ktory brátá zabiľ/ gdy ſie wielce ſtrwo=
15: żyľ/ á dla tego teź od káźde^{gº} ſie zámordowánia baľ/ Bog táki
16: wyrok vczyniľ: Ieľliby kto Kaimá zabiľ/ ſiedm kroć cięzey(*marg*) 1. Moiz. 4. W wirſzu
15. (-)
17: niech będzie ſkarán. A ktoreź to ieľt karánie w ſiedm kroć? czy
18: li ktore inľze niźli ná gárdle? Lecż ná to oná vſtáwá wieczna
19: narodowi ludzkiemu ieľt zniebá daná/ áby płacono głowę gło
20: wá. Ktoraź to wždy ieľt kaźń ieľli nie ná gárdle ſiedmioráka?
21: áby Kaimow morderz/ gdyby mogľ być ſiedm kroć zabit/ był
22: ſiedm kroć zabit. Co ieľliby mogľo być wymyſľone iákie cięż=
23: ſze karánie niźli na gárdle/ iáko ſą Polſkie głowczyzny z dorocz
24: nym ſiedzeniem złączone/ koniecznie by ie był Bog vſtáwiľ. Ale

25: to pewna/ że o śmierci tuż stoiący pomyślenie ferć by naby=
26: łtrzeźsze od złych vczyńkow odwodzi: á bezpieczeńś od śmier=
27: ći z nádćieią vchodzenia inźego karánia/ ábo tárálowego ábo
28: pieniężnego/ złe ferć pobudza do złoczyńtwa. O iáko wie=
29: le ieft ludzi pobitych zá náfzey pámięći/ w domu y ná vlicách/
30: w mieśćie y ná polu/ ná świątych y nie świątych mieyfcách?
31: A któryż był ztych morderzow/ któryby się niewymknął z tego
32: śiedzenia dorocznego? Lecz niech ták będzie/ żeby był ieden
33: między ták wielem łet ich/ ktory wysiedział rok ná dnie w plu=
34: gáltwách w wieży/ iákąż potym śmierćią on vmárł? Aza dla
35: tey Polńkiey kaźni dołtátecznego podięćia był wolen od ka=
36: ránia męzoboycam od Bogá pošťánowanego? Tákci się zda:
37: iefliby to więźienie froższe było niż ná gárdle karánie. A nuż y
38: łam zábit/ ázafię niedawa znác by iákim zniebá znákiem Pán=
39: łtwu Sármatńkiemu/ że nie łtoią te więźienia zá wyłtępek mę=
40: zoboycy? A zaż nieśpráwiedliwřa rzecz byłá/ áby
41: vrząd tego (ktorego między ták wielem łet powiedziałem być
42: iedne^{g0}) łkarał karánim práwu Boże^{mv} przyłtoynym/ niżli áby
43: miał przyść w ręce zábijce: ktorego też fámeo/ że toż nie=

łzczeńćie

strona: 80

Księgi wtore.

80

1: łzczeńćie czeka/ Bog łam powiedział? Niebáđźmyż przeto
2: mędrřzi niżli on Bog/ ktory oną mądrośćią ktorą łtworzył wřzy
3: tkie rzeczy/ tąż ie w cáłóści záchowác chce. Ale nułz teraz:
4: niech to doroczne śiedzenie będzie froższe niż karánie ná gár=
5: dle/ ále to zá głowę śláchecką: á zá głowę chłopłką co? Bo
6: tá tylko pieniádzmi bywa pomřczoná/ á dáleko mnieyřzemi ni=
7: źli głowá śláchecka: ták iż choćiaby się w nagrodzie śláhec=
8: kiey głowy zdáło być co słuřznego/ ále w nagrodzie głowy chłó=

- 9: pŃkiey ieŃt wielka niepráwoŃc. A przetoż y nierownoŃciá Ńum=
10: my/ y zániechánien więźzenia dzieie fię wielka roznoŃc okoŃo
11: Ńzácowánia gŃow ludzkich. Lecź Bog Ńam wŃtáwuiác męzo=
12: boycam ná gárdle karánien/ zárázem y przyczynę przydaŃ/ mo=
13: wiác: Bo ná wyobraźenie Boże ieŃt czŃowiek wczynion: á prze=(*marg*) 1. Moyź: 9. W
wirŃzu 6. (-)
- 14: to/ kto krew ludzká przeleie/ tego teź krew muŃi być przela=
15: ná. Coź przeto/ áza ludzie poŃpoliçi nie ná wyobraźenie Bo=
16: że Ńtworzeni Ńá/ ktorých gárdŃo mnieyŃzá Ńummá pieniędzy plá=
17: cá? Niechby doŃyć byŃo proŃtym ná tem/ że choçiaby cnotli=
18: wi/ y dobrymi náukámi ozdobieni byli/ áby niemogli trzymáć
19: przednieyŃzych wrzędow: niechby ná tem doŃyć/ że tę legkoŃc
20: ćierpiá/ niechay im niebędźie przydána tá wielka á ze wŃzech na=
21: ŃroźŃza nędzá/ áby ich gárdŃá tá trochá pieniędzy byŃy plácone.
22: Záprawdęc RzeczpoŃpolita Ńámá tylko Ńláchtá kwitnáć nie=
23: moze. Bo á ktoź będźie dodawaŃ żywnoŃci/ y nam/ y bydŃu/
24: ieŃli żadnego oraczá niebędźie? Ktoź nam dodáwáć będźie o=
25: dźienia y wbioru/ ieŃli niebędźie rzemieŃnikow? Ktoź rzeczy
26: potrzebne będźie przywoźiŃ/ ieŃli żadnego kupcá niebędźie?
27: Ktoź ná oŃtátek będźie Ńláhcicem/ ieŃli żadnego chŃopá niebę=
28: dźie? Coź to tedy złego zá okrutnoŃc ieŃt/ iz bez ktorých fię
29: poŃŃugi obyŃc niemożemy/ tych gárdŃo ták lekce wáżymy? A
30: le y wyźŃzey zgániŃem roznoŃc karánia zá tenze wyŃtępek od ro=
31: znych wczyniony. Nie mniey teź y to ma być gániono/ że mę=
32: zoboycá wŃápiiony/ poki czterzy á dwádźieŃcia godźin od wczy=
33: nienia męzoboyŃtwá nieminnie/ gárdŃem ma być karan: á kiedy
34: ten czás minie/ tedy iuź niema być gárdŃem karan. Co bowiem?
35: áza więcey w ten czás trzebá káráć złoczyńce/ poki ieŃt ferce
36: Ńwieżá krzywdá obrázone/ niźli kiedy ieŃt wŃpokoione? Ale
37: **Plato**, y nim wiele przednieyŃzych Filozofow powieda/ że to

- 38: niemoże być ípráwiedliwie: y ták fię im zda/ że y Pan poki fię
39: gniewa ná sługę wyftępnego niema go kárác. A ná ono co
40: rzeczymy/ że **Theodofius** Rzymfki Cefarz/ zá namową Ambro=
41: żego Bifkupá Medyoláńfkiego/ vczynił tę vftáwę/ áby karánie
42: złoczyńcow áż przez trzydzieści dni odwłoczono? Bo gdy
43: **Theodofius** rozgniewawfzy fię ná Thefsálonikiány/ kazał ich

O ij

pobić

strona: 80v

O poprawie

Rzeczypospolitey

- 1: pobić więcey niż przyftało/ niemogł wytrwác Ambroży mąż ś:(*marg*) O tem piŕze
Theodoretus lib. 5. cap. 18. y Sozomenus lib. 7. cap. 24. (-)
2: muŕiał to mieć zá złę/ y vmyŕlił Theodoziufowi rzeczy ŕwiętych
3: y weŕcia do Koŕcioła zábronić: á niepirwey go do Zboru y
4: ceremoniy ŕwiętych przypuŕcił/ áż znaki pokáiania iáwnie o=
5: kazał/ á wŕzytko co ná mężoboyce vftánowiono, wypełnił: y áż
6: tákí ártykuł do vftaw w piŕał/ áby ná potym żaden rofkazania
7: iego o karánium złoczyńcow nieŕłuchał/ áżby minęło trzydzieŕci
8: dni. Niech fię mi káždy przypátrzy twarzy y poŕtáwie gnie=
9: wáiących fię. Gębá fię im odmie/ twarz ŕkrywi/ oczy fię bli=
10: ŕzczą/ ięzyk fię záiąka/ ŕłowá mowią záwikłáne á ŕzaloney po=
11: pędliwoŕci pełne/ cokolwiek w rękę wezmą/ to w oręże odmie=
12: niáią. Te znaki łácnio vkázuia/ iákíe ieŕt ŕerce ludzi zágnie=
13: wánych. Zadnego v nich mieyfcá niema roŕtropnoŕć/ áni
14: rádá/ áni rozum. Vczynił to tedy Ambroży człowiek vczo=
15: ny y biegły/ rozumieiąc/ iż nietrzebá gniewowi przytomnemu
16: wodze popuŕzczać/ ále trzebá inŕzego czáfu do karánia czekác/
17: gdyfię owe záburzenia ŕerdeczne vŕpokoia/ roŕpalenie krwię vgá
18: ŕnie/ á mieyŕce będzie rozumowi/ roŕtropnoŕci/ y dobrej rá=
19: dzie: iáko **Ariftoteles** oŕobnie ná to powiedział/ że myŕł ŕpo=

20: koyna á żadnego wzrúżenia ná fię niemáiąca/ zftawa fię bączna.
21: Zás one czterzy y dwádzieściá godzin/ á co infzego fpráwuia/
22: iedno zápalczywość do chęci pomfity wzrúfzaią/ á nadętość v=
23: myślu dofyc wyniosłą przez fię prędkością rozmnażaią. Po=
24: wieda **Cicero**, iż tego trzebá żądác/ áby ktorzi w Rzeczypofo=
25: litye fą przełożeni/ podobni práwam byli/ ktore do karánia nie
26: gniewem/ ále fpráwiedliwością bywaią przywiedżione. Lecż
27: te godziny niechcą nas miec sługami fpráwiedliwości/ ále zá=
28: palczywości/ nie rozumu áni roftropności/ ále żalu/ niewładá
29: nia sobą/ y fzaleńftwá. A przedsię fą ktorzi tákie fzaleńftwo
30: zdobia przewiřkiem męftwá: zowác ony męźnemi/ y wiel=
31: kiego fercá ludźmi/ ktorzi fię fwey ábo przyaścioł fwoich krzy=
32: wdy nátychmiał mřzczą. co iż ieft rzecz pełna márności y pro=
33: żności/ okazałem to w pirwřzych księgách. A ono co ieft/ co
34: o czáście ktory po dwudzieftu czterzech godzinách náftępuie przy
35: dawaią? iuż pri bez karánia byc niema/ iefliby kto męźoboycę
36: poimawřzy zábił. átołi fię to wřzytko dobrze klij. iużci będzie do
37: brze. Czás on przyřzedł/ ktore^{go} toż męźoboyftwo co pirwey dla
38: czáfu vroczyřtych godzin głowne było/ to iuż w ten czás nie=
39: głowne. Cze ^{mv} ták rzeczeřz? iż oná fzalona zápalczywość á gniew
40: nieiáko fię vřpokoił. Iuż ieft nieiákie mieyřce rozumowi: fą ná
41: pomináczę/ co nas do łáfkáwřzey chęci wiodą. Niechże tedy bę
42: dzie z onego głownego wyřtępku/ niegłowny: gdyby nam był

tylko

strona: 81

Księgi wtore.

81

1: tylko pożyteczny. O opączny rozřádku/ iáko wielką mařz fwa=
2: wolą w ludźioch/ ktorzi wzgárdziwřzy Boże y wiela narodow
3: práwá/ ták wiele sobie przypifuią/ że zbytniem o fię ftáraniem

4: nie wtydaią fię wpadać w takie sprofne á nieprzyftoyne rzeczy/
5: ktore y niegodne są dłuższego gánienia/ y od káždego iásnie by=
6: waią obaczone. Prawdziwie ono powiedziano/ że prawdá
7: ma być profa. A ponieważ w tem práwie/ o ktorem mowi=
8: my/ tak fię wiele rozności zámyka/ y ofob zá ieden wyftępek ie=
9: dnákim obyczaiem od roznych vczyniony/ nie iednáko pláca=
10: cych/ y godzin á czáfów ku poimaniu poftánowionych: coż in=
11: szego mamy myślić o tych ktorzi to práwo ftánowili/ iedno to/
12: że y zá prawdą niezli/ á ktemu/ że od czáfów by od koftek rzuce=
13: nia/ to iest iáko fie tráfiło/ á nie od pewnych przyczyn/ do tak wie
14: la sprofności wymyslenia byli rządzeni? Bo opuściwfy ro=
15: zum/ wzgárdziwfy práwo Boże y przyrodzone/ co innego fię
16: zoftawa/ iedno że fię przygodam á lada czemu musimy dáć
17: rządzic? Przydawaią y to/ że ktoby człowieká nieodpowie=
18: dne bez przyczyny zábił/ zftawa fię bezecnym: á iefliby mu pir=
19: wey odpowiedział/ tedy iuz bezecności vchodzi. Coż tedy?
20: ábo oná odpowiedz wyftępek czyni mnieyfzym? áza máło słow
21: okázuiących czyią wielką niecnotę/ ktore iednáko bywaią kará=
22: ne/ iáko y sam wyftępek kiedyby fię go dopuścili? Kto czyie=
23: mu domowi ogniem odpowiada/ fkoro będzie poiman á prá=
24: wem pokonan/ wnet bywa ná gárdle karan/ choćiaby też one=
25: go domu nigdy nie spalił. Czemuż tymże obyczaiem ten nie=
26: bywa karan/ ktory komu odpowiada ná gárdło/ choćiaby go
27: też nie zábił? W tem práwie ná męzoboyce vczynionem/ nie=
28: máfz nic tak oftroznego/ coby fię nie przeciwiło rozumowi/ prá=
29: wu Bożemu y ludzkemu. Lecż to wfytko fię mowi/ iákoby
30: groch ná ściánę miotał: nic niedbamy ná tak częfte vkar=
31: zania: żywiemy w wielkiem bezpieczeństwie: nic nas nierufza
32: vtrapienie pofpolitego człowieká/ ná ktorego to práwo nay=
33: więcey vftánowione iest: nic nas nierufza krew ludzi niesłufznie

- 34: pobitych/ ktora zǎwždy woła do niebá/ á płáčzem niewypo=
35: wiedziánym prósi pomłty/ y ná mężoboyce/ y ná te/ ktorzi te⁸⁰
36: práwá bronią/ ktore podawa miecz mężoboycam zá pieniądze
37: wręce. Dla czego więcey trzebá obáwác nagłego iákiego
38: gwałtu z niebá/ áby iáka gwałtowna burzá nieśpádłá zniebá:
39: á nas włzytkich/ y domow/ y narodow/ á ná oštátek y lámeo
40: imieniá Polłkiego zgruntu niewywrociłá y niepotárlá. Iác
41: to mowię iákoby wátpiąc o polepłzeniu/ wízákże przedsię nie
42: iuż dla tego wltáne w powinności moiey. á ták podźmy do dru=
43: gich rzeczy.

O iij

Wiele

strona: 81v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: Wiele ich ielt/ ktorzi częścią słowy/ częścią też inłzym łpo=(*marg*) 5 (-)
2: łobem obrażáią Pána y Rzeczpołpolitą/ co zową obrażeniem
3: máiełtatu. o tem przeto mułzę nieco powiedzić. A wiele się
4: zá náłzego czáłu o tem y v práwá y w łenacie miełzáło/ o czym
5: przodkowie náłzi (iáko powiedáią) niesłycháli: Przeto trze=
6: bá o tem co pewnego połtánowić: iákoby to miáło być ográni=
7: czono/ y iákim karániem ma być karano. **Theodofius** Cefarz(*marg*) C. Si quis im peratori
maledixerit. L. vnica. (-)
8: tych co o niem zle mowili/ nietylko nie poczytał zá obrażáiące
9: máiełtat iego/ ále niechciał áby zá to co przykrego ábo złego
10: cierpieć mieli: y owłzem iefli iy kto z płochości łáiał/ tego on
11: łobie niemiał nizacz: á iefli z głupłtwá vczynił/ tedy go zá=
12: łował: iefli z iákiey krzywdy/ tedy to odpufzczał. Cefárlkie
13: záprawdę/ y máiełtatu pełne zdánie: ktorem się dawa znác/
14: że ludzie ná wielkich dołtoynoścáich będący wiele krzywd má=
15: ią przebáczáć/ á wiela ludzi wiele złorzeczenia łkromnie zno=

- 16: śiść. iáko o Alexándrze Mácedońskim powiedáią/ że mowił:
17: Krolewka to rzecz/ gdy co dobrze vczynisz/ láianie odnieść.
18: Bo to nieprzynośi zwierzchnemu Panu/ áni Rzeczypospolitey
19: pożytku/ gdyby lud pospolity y przednieyszi Pánowie zwyczá=
20: ili fię nie mowić/ áni rozumieć/ iedno coby fię ich Pánu podo=
21: báło. Zwierzętámi by niememi táki niech rządził/ nie ludźmi
22: rozumnymi/ ktoby chciał áby fię poddáni iego do tego zwy=
23: czáili. Iefliś Pan/ ábo to czynisz co tobie nieprzyttoi/ ábo
24: tego co ná twoy vrząd należy zániedbawasz/ winuyże fię sam/
25: iefli wedle tego iákoś zásłużył ludzie o tobie mowią: iefli fię
26: w vrzędzie swem nieśpotykałz y z strony żywotá twego niewy=
27: łtępuiesz/ á przedsię nie ináčzey o tobie mowią/ iedno iáko gdy(marg) C. ad legem
Iuliam. L. eti am ex alijs. (–)
28: byś wiele wyłtąpił/ á wżákże spániálego mężá rzecz ieft/ á
29: práwie Krolewkiego fercá/ iako on mowi/ źle słynąć/ gdy do=
30: brze vczynisz: á zá nic niemáiąc mow pospolítwá/ o wżelákiey
31: wielmożności y godności że w mełtwie á zacnych sprawách
32: należą rozumieć. A ták iefli ná wyrok Theodozyułow zezwo
33: lić chcemy/ záilte nie káždy wyłtępek ktorego fię przeciwko Pá=
34: nu dopułzczáią/ nie káзде słowo/ nie káždy vczynek/ będzie wy=
35: łtępkem przeciw máiełtatowi. **Alexander** też Cefarz widząc
36: że máło co wyłzych czáfow przed nim wiele ludzi dla ledá po=
37: deźrzenia/ iakoby przeciw máiełtatowi wyłtępne karano/ wol=
38: nieyźe práwo ná ten wyłtępek vczynił/ á niechciał żeby fię ták
39: łzeroko iáko przed tem ściągáło/ y wiele rzeczy ktore tákowym
40: wyłtępkem zwano, rozwiázal/ chcącá áby zá iego wieku więcey
41: niebyły. A ták y my niemamy fię tego dopułzczác/ ábyfmy
42: mieli przyczyny tego wyłtępku rozłzerzác: gdyż oni fámi/ od
43: ktorychfmy tego wyłtępku kłztałt wzięli/ łkroćili go/ á łzey=

1: Izym vczynili. Wiele o tem **Herennius** y Modeftinus vczą. Bo (*marg*) al legem Iuliam, maieftatis. (-)

2: y ná ofobę trzebá mieć wzgląd/ iefli to mogła vczynić/ y iefli co

3: przed tem takie^{go} vczyniłá/ iefli była zupełne^{go} rozu^{mv}: á nie iuz/ ie=

4: fli fię ięzyk wczem fkiełźnie kárác: o ktorých rzeczách y o wielu

5: infzych tym podobnych w práwách Rzymfkich ieft nápiáno.

6: Lecż my wypifzmy pirwey co to ieft máieftat/ żebyfmy dobrze

7: rozładzili/ komu obrázenie máieftatu zádano być może. Má=

8: ieftat tedy ieft wielmożność á doftoyność Rzeczypoftolitey y

9: Krolewka/ y tych ktorzi słuźnie á przyftoynie Rzeczpofto=

10: litą rządzą/ pochodzącą z mnimánia zacności/ á należącą w

11: fądziech y władzy rofkázowánia. Bo wízelka wrzędu doftoy=

12: ność do tego fię ciągnie/ áby práwem á rofkázowániem Rzecz=

13: poftolitą rządził. Kto tedy onę zwierzchność miałza/ ábo fą=

14: dy gwałci/ á kto ábo przekaża abo odeymuie wrzędowi możność

15: czynienia co ná iego powinnośc należy/ ten/ iż to przeciwko

16: Rzeczypoftolitey czyni/ niech będzie zá wyftępnego przeciw

17: máieftatowi ofádzon. Krotko mowiac/ ten mi fię zda być wi=

18: nien obrázenia máieftatu/ kto przeciwko Pánu/ ábo przeciw=

19: ko Wrzędowi/ ábo Rzeczypoftolitey/ ábo przeciwko temu/

20: ktoremu część iáka Rzeczypoftolitey poruczóná ieft/ vczynił co

21: złą zdrádą/ zámieľzánem/ záburzeniem iáwnym/ y iakokol=

22: wiek nieprzyacielkie/ áby co takiego dumał/ fładby terá=

23: znieyľzego Rzeczypoftolitey poftánowienia/ ábo zwátlenie/

24: ábo náchylenie/ ábo ku gorźzemu odmiáná vrośc mogła. Ale (*marg*) C. ad legem Iuliam maieftatis. L. Quifquis. (-)

25: to zpraw Rzymfkich łácniey poznác może: ktore fkázuia/ że

- 26: karanie takiego występku/ od tego^{go} któryby nieprzyjacielskie fer=
27: ce przeciwko Rzeczypospolitey ábo przeciwko Krolowi wziął/
28: też do dzieci y potomkow/ choćaby nic takie^{go} niezásłużyli ma
29: się ściągąć/ tak/ że y dziedzictwa ná nie spádác niemáią. To
30: niech będzie dofyć o máieftacie.
31: Lecż y owo známienite są krzywdy/ ktoremi lichwiarze/ są= (marg) 6 (-)
32: komcy/ á wrzędow łápácze Rzeczpospolitą trapią. Stáro=
33: dawni Rzymianie frodzey karáli lichwiarzá/ niżli złodzieiá/ á
34: wítawili byli to práwo/ áby złodzieiá wroceniem we dwoy na=
35: sob/ á lichwiarzá we czwor karano. Práwá też Papieskie ro=
36: kázuią/ áby iego testáment nic nieważyl/ ielli pirwey niewro=
37: ci lichwy niesłufznie wziętey. Tem tedy rzeczam práwem ma
38: być zábiegano/ á zbytnie y przymnażania bogactw/ y łápania
39: wrzędow/ požądliwości máią być hánowáne. Co się łączno
40: sprawi/ ielliby łápácze wrzędow przygáną iáką karano/ á bo=
41: gáctwá gdyby w mnieyszey wadze były. Bo widzimy iáko w
42: wielkiey wczćiwosci są bogacze: Tym wietfzą mądrość przy=
43: pifuią y męstwo: tym pirwze mieyfca wżytcy dawaią: ci

O iij

nie nie=

strona: 82v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: nic niemowią/ nic nieczynią/ czegoby wnetże pospolicie nie=
2: wysławiano. Y takci oni stopniámi swemi złotemi y sre=
3: brnemi/ czelnieyszych wrzędow doftępowác chcą: do ktorych/
4: ielli im dopużczą przyftąpić/ to się wnet kósztownym obiciem
5: drogą szatą/ srebrem/ złotem/ y mnoftwem domownikow/ to
6: ielf/ fkutkami bogactw/ ponieważ sprawami dowcipu y ná=
7: uki niemogą/ popifuią. Záprawdę gdzie taka chęć/ ábo ná=

- 8: bywania ábo okazowania bogactw roście/ tám męstwo/ ćwi=
9: czenie rycerłkie osłábieć/ á mężnych y leniwych/ dowćipnych y
10: nikczemnych rozność zginąć musi. Pożądanie też wrzędow
11: y dołtoyności zgánione iełt wyżłzey. A przetoż y to právem
12: ma być zábroniono/ y włytycy do łkromnego á miernego życia
13: kárności máią być przyćiągnieni.
14: Rozdział iedenasty.
15: Prává przeciówko wśzelákiem zbytkom.
16: PRzeto y około czynienia kółztow prává
17: niech będą wśtáwione: á wśzeláki zbytek/ w iedze=
18: niu/ pićiu/ y w łzátách niech będzie zábronion:
19: málowania nieuczćiwe/ pieśni wśzeteczne/ we=
20: łpołek y ztemi ktorzi ie czynią/ niech będą zmiáłt
21: wyrzucone. o czym się w pirwłzych księgách mowiło. Prze=
22: ćiwko pijáńłtwu też cokolwiek niech będzie poštánowiono/ kto=
23: re gdzie pánuie/ tám męstwo ginie/ á zbytnie łpánie/ y rozmá=
24: ite niemocy się mnożą. Dla tegoż Máchomet/ iáko był czło=
25: wiek do wybaczenia niebezpieczności bárzo dowćipny y oftry/
26: widząc łwoie Turki z przyrodzenia być miękke/ á do pićia chę
27: tne/ zgołá im zákazał pić winá: rozumiejąc to/ że vzywánie ie=
28: go wielką im łzkodę przynieść miáło. Włpomina **Aryftote=(marg) Ariftoteles Politic.**

3. (–)

- 29: **les** łtárą wśtáwę Pittákové/ áby pijáni/ iełli komu náłáiáli/ á=
30: bo kogo vbili/ ábo się iednák nieprzyłtoynie záchowáli/ ciężey
31: byli karáni/ niż gdyby to trzeźwi vczynili. Bo poniewáz wię=
32: cey ich iełt/ ktorzi pijáni będąc ludźiom złość czynią/ niż tych
33: co trzeźwo: przeto rozumiał to być zpożytkiem Rzeczypołpo=
34: litey/ gdy ciężey pijáne karano/ iáko ku wśłtępkowi łkłonniey=
35: łze/ niżli trzeźwie. A my zás/ dla wymowki pijáńłtwá/ łzey
36: karzemy łwowoleńłtwo pijáných: choćia y pijańłtwo łámo

- 37: przez fię godne ięft karánia/ y mátką ięft niezliczonych złości.
38: A ztąd fię to zámyka/ że to Rzeczypospolitey ięft rzecz bárzo po=
39: żyteczna/ áby zákazano wnożenia wżytkich rzeczy/ ktore do
40: zbytku przynależą: iáko są waby do nierządney pożądlivości/
41: y wżelákie one przyśmáki ktore obzárftwo wzniecáią.

strona: 83

Księgi wtore.

83

- 1: Rozdział dwánafty.
2: Práwá ná próznuiące.
3: NIewiem iesli práwo iákie ma być wftá=
4: wione przeciwko ludziom próznuiącym á leni=
5: wym/ ktorzifię namniey nieftáráią o to/ żeby fię á=
6: bo Rzeczypospolitey/ ábo ludziom przysłużyli.(marg) 1. Mofz. 3. wirfz 19. 2. Thesfál.
3. wirfz 10. (-)
7: Záiłte głos Boży poftánowił/ áby káždy w pra=
8: cy á pócie chlebá pożywał: á ktoby nie robił/ áby też táki
9: nie iadł. A ták wżytcy leniwcy y trądownie/ ábo z miałft niech
10: będą wygnáni/ ábo iáką infzą kázníą karáni: ci do wrzędow
11: ábo do pófpolitych iákich fpraw/ áby żadnym fpofohem nie=
12: byli przypufzczáni. Bo dowćipowi dobrych zayrzą/ cudzego
13: pożądáią/ á o nowe rzeczy zówždy fię ftáráią. Y toby niezdro=
14: gi było/ kiedyby káždy obywatel ná káždy rok ftáwił fię przed
15: wrzędem/ dawáiąc o fobie fprawę: ktorąby fię kto náuką bá=
16: wił: zczęgoby czynił nakład y ná potrzeby y ná hoyność. Zá=
17: prawdę tym obyczáiem wielaby fię ludzi zbytkom zábieżáło: á
18: wżytcy od fprofnego próznowania byliby oderwáni do vcźci=
19: wych fpraw. Wiele ięft śláhcícow/ ácz fię náyduią y niekto=
20: rzi infzi tákowi/ ktorzi y naklády wietfze czynić y sług wię=
21: cey chowác zwykli niżli ich máiętność znośi. zktoremi zásię
22: sługámi/ ábo ná czyie dobrá ná zdrádzie czyháią/ ábo fię męzo=

23: boyftwá iákiego dopufzczáią. Tych obyczáiow wieleby wftá=
24: ło/ kiedyby kázdy liczbę muśiał czynić y z czáfu ftrawionego/ y
25: zrzeczy od siebie wczynionych. A ná kogoby fię dowiedźiano/
26: że fię w tem obłudnie obchodzi/ ábo niepobożnym rzemiosłem
27: fię bawi/ ábo nieprzyftoynie żywie/ áby słuźnymi kaźniámi był
28: karan/ á przedfięby do rzeczy wczćiwych był przymufzon/ ábo z=
29: Rzeczypośpolitey wygnan. Co áby fię śnádniey śpráwić mo=
30: gło/ zda mi fię żeby było niepomału pożyteczne rozdanie wrzę=
31: dow/ iákie był Moizéfz/ zá rádą Iethronową/ wczynił. Ten bo=(*marg*) 2. Mořz. 18. wirfz

21. (-)

32: wim lud Izráelfki niezmiernie rozmnożony/ ták iy rozdzielił/ iż
33: dzieśiáći gośpodarzom dał iednego Dzieśiátniká: piáći Dzie=
34: śiátnikom/ dał Pięćdzieśiátniká: dwiemá Pięćdzieśiátnikom
35: dał Setnika: dzieśiáći setnikom dał Tyśiáczniká/ áby nád ni=
36: mi ftárfzym był. A Tyśiácznicy Hetmánowi/ Hetmánowie
37: lepak y z infzemi Vrzędniki/ naywyźlzemu Rzeczypośpolitey
38: śprawcy pośluźni byli. A to rozdanie wrzędow ten pożytek
39: przynośiło/ iż y przednieyfy Rzeczypośpolitey śprawcá nie=
40: wiele fię pracował zá tákim wrzędow miedzy wiele ofob po=

O v

dziele=

strona: 83v

O poprawie

Rzeczypośpolitey

1: dzieleniem: y rzádenie wśzytkiego ludu dáleko śnádniey przy=
2: chodziło/ gdy kázdey ofoby życie przełożony iego rychley y le=
3: piey wiedzieć mogł: y wyftępki łácnio obáczyć y kárác moźono:
4: á proźnujący dáleko zá gránice łácniey byli wyganiáni. A
5: ielli drobnieyfi Vrzędnicy wczem niedbále łobie poczynáli/ te=
6: dy ftárfzi niedbáłość ich ųtrofowáli y nápráwiáli. Tákie v=
7: rzędow rozdawanie/ ábo wźdy temu iákokolwiek podobne/

- 8: mogłoby z wielkim pożytkiem y w nálezey Rzeczypospolitey być
- 9: zachowane.
- 10: Rozdział trzynasty.
- 11: O wwiarowaniu pożogi/ y o gálzeniu.
- 12: A Iż tu o wielu rzeczach rosprawuiemy/
- 13: nie ták podobno trudnych á táiemnych/ iáko po=
- 14: trzebnych: przeto niechay niebędzie zdrożno/ o v=
- 15: wiarowaniu y gálzeniu pożogi pospolite náuki
- 16: tu położyć: á vczynić z nich tákowe vftáwy.
- 17: Aby budowanie niepodeymowało szkody od ognia/ káždy
- 18: miefzczánin niech się ftára o to/ áby piece/ kominy/ ognińká/ y
- 19: wżytkie mieyfcá do palenia ognia vczynione/ były gliną/ y in=
- 20: szemi rzeczami dobrze obwarowane.
- 21: Kominy niech będą nád wierzchy domow wyżfzey wywie=
- 22: dżione: áby ifkry z nich wylatájące dáchom niefzkodżyły.
- 23: Ognie od pirwżego dnia Máia/ áż do pirwże^{go} dnia Wrze=
- 24: śnia/ fkoro po zachodzie słońcá/ áby w żadnem domu niebyły
- 25: czynione.
- 26: Siáno/ słomá/ y tákie pázdźierze/ áby w mieście blisko tych
- 27: mieysc gdzie ognie czynią/ á zwłázczá ná piętrach wylokich/
- 28: nie były chowane.
- 29: Skoro się gdzie dom żázże/ Gośpodarz ábo ktory domow=
- 30: nik/ niech wnet zdomu wybieży: á ogień obwoływa. Ieśli
- 31: tego nieuczyni/ gárdłem niech będzie karan.
- 32: Skoro zádzwonią/ wżytcy miefzczánie niech się zbieżą do
- 33: gálzenia ognia.
- 34: Káždy gośpodarz v domu fwego/ niech ma drábinę y ofękę
- 35: ábo hak ná długim drągu/ do rozrywánia domow.
- 36: Niech ma přeścierádło ábo chuftę ná długiey tyczy/ którą=
- 37: by rozmoczywży ogień gálzono: Ktemu/ niech ma siekierę/

- 38: wiadro/ y fáy lub ftáwnice przed domem pełne wody.
39: Ale iż y naczynie y mnoftwo ludzi bez rządu nic niebywa
40: pożyteczne/ przeto domy mieyfkie porządkiem niech będą łpi=

łane:

strona: 84

Księgi wtore.

84

- 1: łane: á wšytcy miefzcżanie niech będą ná czterzy/ ábo więcey/
2: ábo też mnief/ części rozdźieleni.
3: Każda záś część niech z pośrodku ſiebie/ obiera ftárfzego ná
4: rok/ á to tegoż dnia/ ktorego inſze wrzędniki doroczne obieraią.
5: Stárfzi obráni niech naprzod przyſięgę vczynią/ że w mie=
6: ſcie/ w bronieniu od ognia/ y od káżdey inſzey niefzcześliwey
7: przygody/ będą wierni y pilni.
8: Ciż ftárfzi niech znaią káżdego ztych ktorzi pod ich zwierz=
9: chnoſcią łą: do domow ich przynamniey czterzy kroć przez rok
10: niech náglądaią: áby obaczyli ielli przeciwko ogniewi łą do=
11: brze obwárowáne/ á ielli naczynia do gálzenia potrzebne má=
12: ią. Poki ten wrząd dźierzą/ niech nigdzie nieodieżdzą/ chyba
13: zołtáwiwfzy ná łwe mieyfce kogo/ coby zá nie onemu wrzędowi
14: dofyc czynił. Gdyby fię gdzie zápaliło/ ábo iáka inſza przygo=
15: dá przypádlá/ ci ftárfzi z ludźmi łwemi niech wnet przybęda: á
16: co trzebá czynią. A ktoby przy łwym ftárfzym niebył/ ábo w
17: powinności łwey leniwy był/ niech tákie wrzędowi opowie.
18: Oná część miałtá w ktorey fię zápaliło/ niech drábiny przy=
19: ftáwiáią/ hakami rozrywaią/ y chuftami mokremi gálzą. A
20: z domow inſzych części miałtá/ niech dwa przychodzą/ ieden z=
21: ſiekierą/ á drugi z wiádrzem.
22: Ktorzi będą pogotowiu z końmi wozić naczynie pełne wo=
23: dy/ ci od wiáder/ ſiekiery y inſzego naczynia niech będą wolni:
24: iáko łą piwowarowie/ furmáni/ y drudzy máiaczy konie.

- 25: Ieſliby kto czego z tych rzeczy powinnych nieuczynił/ tedy
- 26: gdy iy iego ſtárſzi opowie wrzędowi/ niech będzie ſkaran zá
- 27: winę grzywną groſzy/ á ktoby przyść omieſzkał ábo zániedbał/
- 28: niech trzy grzywny zápláci.
- 29: Stárſzy ieſliby wrzędowi ſwemu doſyc nieczynił/ niech bę=
- 30: dzie zá krzywoprzyſiężcę mian/ y z miáſtá wygnan/ á máię=
- 31: tność iego do ſkárbu mieyſkiego niech będzie obroconá.
- 32: Te niechay będą práwá o požodze: ktorem ia miłóſierdziem
- 33: ruſzony nápiſał. bo widzę k wierze niepodobne leniſtwo y nie=
- 34: dbáſtwo/ nietylko poſpolitego ludu/ ále też y zacnych ludži/
- 35: około przeſtrzegánia y gáſzenia požogi. A dla tego też/ rzadko
- 36: ſię v nas ogień vkaże/ ktorymby cáła vlicá/ á czáſem y cáte
- 37: miáſto niezgorzáło.
- 38: Rozdział czternaſty.
- 39: Práwá o poſtępkách y dowodziech práwnych: o dylácýách/ y dnoich práwu naležących:
- 40: MAiá też być Práwá ſpiſáne o odwłokách
- 41: práwnych/ o poſtępkách y dowodziech ſádowych/ o

wſzelá=

strona: 84v

O popráwie Rzeczypoſpolitey

- 1: wſzelákiem ſpoſobie práwowania/ y o dniách práwu naležą=
- 2: cych. Odwłoki/ ktorých w náſzych ſádziech vżywáią/ bárzo
- 3: ſá przykre tym ludziom ktorzi krzywdę ćierpiá/ ále tym co iá
- 4: czynią/ bárzo miłe. Niech przeto vſtawce praw máią to ná
- 5: baczeniu/ co máią o tem ſtánowić. Rozne práwá ábo ſprawy/
- 6: nie máią być mieſzáne: áby ſprawy ktorá ſię ſciąga ná oſobę/
- 7: nie mieſzano ztá/ ktora ſię ſciąga ná rzecz/ áni też głowne znie=
- 8: głownemi. Kto ſię złoczyńſtwá dopuſcił/ nań ſię ſciąga ſprá
- 9: wá iáko ná perſonę. Ieſli ieſt iáki człowiek słábey wiary/ ma

- 10: być od wrzędu poyman: y w więzieniu ták długo ma być/ aż ábo
- 11: da rękoiemstwo po łobie że dołtoi práwá/ á Rzeczypospolitey
- 12: y obrázoney łtronie dofyć vczyni: ábo aż fię ie^{go} łpráwá łądow=
- 13: nym połtępkim łkończy: bo też to może być/ że w tey mierze le=
- 14: dwie ná rękoiemstwo może być dano/ ále ná máiętość nic: iá=
- 15: ko fię trafia o cudzołóstwá/ gwałty pánieńskie/ y inłze tym po=
- 16: dobne wyłtęпки. Bo á ná což w tákowych łprawách potrze=
- 17: bá fię chłubić máiętością twą chocia wielka/ áby fię dla niey
- 18: wrzędowi nie miáło godzić ciebie poymáć? Náłzedł kto ná
- 19: twoy dom/ zgwałcił twoię corkę pánnę: zábił Oycá twego/
- 20: brátá ábo łyná: á ten złoczyńcá iest łłácheckiego łtanu/ bogá=
- 21: ty/ v ludzi ma łáłkę: pozowiesz go: náznáczy mu Sędzia rok/
- 22: odkłádáią iy dla wiela przyczyn/ á zá długi čás niełádzá.
- 23: A on przez ten čás zbroiwlzy zły vczynek/ chodzi gdzie chce/
- 24: sługi y życziłwe towarzyłze łobie iedna: á przeciwlko tobie ták
- 25: fię łpráwuie/ iz krzywo ná cię pátrzy/ łáiąc y grożąc tobie/ chcąc
- 26: cię chodem y włzytką połtawą vłtráłzyć/ á ferce tve zwáłlic.
- 27: Závždy miecz przy boku/ łotrásow ná to náiętych máiąc oko=
- 28: ło łiebie dofyć/ chodzi z łiekierkámí/ z mieczmi y łtrzáłami: zni=
- 29: mi do łądu chodzi/ y ná biełiády/ y do Kołciółá. Iełli zto=
- 30: bą ná iednem mieyłcu iest/ wyłłzego fię mieyłcá przed tobą do=
- 31: maga. Iełli iedną drogą ztobą idzie/ chce cię mnołstwem słu=
- 32: zebnikow łwych przechodzić. Iełli fię ztobą ná drodze łpot=
- 33: ka/ tedy ábo z drogi złtápic/ ábo znim o żywot ręką czynić
- 34: mułłz. Což tedy wolilz: czyli áby ten złoczyńcá ták fię wol=
- 35: no wáłęłáł/ á závždy nád głowá twą wiłłáł: czyli rádniey á=
- 36: by z więzienia wyłzedłzy łpráwował fię? Ale rzeczełz/ że tę
- 37: wolność ma łłáchecki łtan/ á ty też dla tego to cierpilz/ żebył
- 38: też y łam/ iełlibył fię częgo tákiego dopułłil/ z tákiey wolności
- 39: wełelić fię mogł. A wierę? A ztádzé tá cierpliwość: y tá przy=

40: czyná tey známienitey wolności/ ktorey y złoczyńcá teraz vzy=

41: wa/ y ty ná potym vzywać fię iey ſpodziewałz? Lecż zwá=

42: mi ktorzi iedney chęci ieſteſcie/ nielza o tem y dowodnie mo=

43: wić: ktorzi nienawifne á niebezpieczności pełne rzeczy ćierpli=

wie zno=

strona: 85

Księgi wtore.

85

1: wie znoſicie/ prze to/ że fię też fámi w tem być ſpodziewacie.

2: Ale znoſicie częſtokroć zwielkim wáſzym złem. Bo widzi/

3: widzi on Bog/ złoſciwey tey ćierpliwości wáſzey złoſciwe

4: przyczyny: á przetoż w te doły pirwey was wtrąca/ niźliby=

5: ſcie wy drugie wtrącić mieli. O nędzny ſtanie Rzeczypo=

6: ſpolitey náſzey/ wktorey y ci co vczynili krzywdę/ y ci co ią

7: odnieſli/ y ci co od niey fá dáleko/ też iednąką niekárność od=

8: noſzą/ ábo w nádzieię ſprofnego pożytku/ ábo dla tey bárzo nie=

9: przyſtoyney wolności: y to ſwoweńſtwo ćierpią/ zá ktorem

10: niebezpieczności/ nędze/ y zábijania ſprofne/ idą. Lecż wy

11: ktorzi y zdrowie oyczyzny naywięcey miłueicie/ y prawdziwey

12: wolności ſpoſob wiecie/ obáčźcie to zemną/ co to ma do tego/

13: zbroiwſzy mężoboyſtwo chlubić fię ſláhectwem y wielką máię=

14: tnoſcią? Niech máią mieyſce máiętności twoie/ gdy idzie o

15: gránice álbo o dochodzenie ktorey rzeczy. Ale co one máią

16: do bicia/ do ran/ do ochromienia/ do zámordowánia ktore=

17: goſ fię ty dopuſcił? A choćiabys też y namniey winien niebył:

18: wſzákże niepráwie nieſłuſzna rzecz będzie niewinnego do czáfu/

19: pokiby fię o tem dowiedziano/ poimawſzy potrzymać/ niźli win

20: nego zrak vpuſcić/ ábo nieſkaránemu dáć gdzie chce chodzić: á

21: to by Rzeczypoſpolitey niech było odpuſzczono/ w ktorey fię

22: wſzytkie rzeczy ludzi wrzędow niemáiących zámýkaią. Bo co

23: niektorzi powiedáią/ iż cnoćie ſláheckiey ma być ták wiele po=

- 24: zwolono/ áby im wierzonó/ że oni okrom poimánia łtáwią łię
- 25: do łádu/ y włzytkie^{mv} co práwo naydzie dołtoią: ále iż łię to iná=
- 26: cžey náyduie zwykłemi obyczáymi može łię pokázác. Bo tá od
- 27: tárálá wolność/ nie łłáchetności rodzáiu/ áni cnoćie/ ále má=
- 28: iętnościam bywa wyrządzoná: gdyż choćiaby łię kto łłáchći=
- 29: cem vrodził/ á niema ośiádłości/ imáią iy/ gdy mu o złoczyń=
- 30: łtwo winę dádzą: á który ma ośiádłość iáką/ niebywa poiman:
- 31: choćia oná máiętność zá to/ áby zniefy rzecz/ o którą grá idzie/
- 32: mogłá być nágradzoná. A dziwna rzecz iefł/ że oni ktorzi to
- 33: práwem obwárowáli/ áby żaden łłáchćic ośiádły niebył iman/
- 34: że też tego nieobwárowáli/ áby było baczenie ná máiętność/ ie=
- 35: łli łię zniefy može nágradzić łzkodá/ o którą winę dawáią. A
- 36: ták należy to Rzeczypołpolitey/ áby włzytcy złoczyńcy/ od vrzę=
- 37: du tego mieyfćá/ gdzie łię zbrodnia złtálá wnet poimáni byli:
- 38: á iżby wtem niemiano żadnego baczenia/ áni ná łłáchćicá áni
- 39: ná chłopá/ iedno tym łpołobem/ iákóm powiedział wyżłzey/
- 40: gdym o rozności karánia włpomniá. A iż to iefł rzecz nie=
- 41: słufzna/ áby niewinny y iednę godzinę trapion być miał/ prze=
- 42: to trzebá o tem łtáranie mieć/ áby łpráwá tych ktorzi łiedzą w
- 43: tárásie/ rychłó łię toczyłá: á iżby ábo przekonány/ wnet był ka=

P

ran/ abo

strona: 85v

O poprawie Rzeczypołpolitey

- 1: ran/ ábo iefli ma być wolen/ áby długim więźzieniem niebył fu=
- 2: łzon. Bo ták o tem vłtáwili Cefárzowie Rzymłcy. Kto
- 3: niewinnie będąc poyman/ muśi o łobie łpráwę dáváć/ niech
- 4: to odpuści Rzeczypołpolitey/ że oná dowiaduiąc łię o wyłte=
- 5: pku/ toż nád nim czyni co y nád winnym: zktorymby niemo=
- 6: głá być ták łnádnie łpráwiedliwość vczynioná/ gdyby niebył

7: poyman: A niechlię ćielzy przykładem Chriftułá Páná náfzego/
8: ktory będąc naniewinniefzy/ poiman był od rotý żołnierzow/
9: y fprawował fię w rzeczy ktora fzłá o głowę: á nádzieię pokłá=
10: dał w niewinności fwoiey/ iż do tego przyść miáło/ że zá Bo=
11: fką pomocą/ iego niewinność miáła fię okazać. To też kázdy
12: wie: iż nie tárás czyni fromotę/ ále wyftępek. A iżby nie ká=
13: żdy mógł fwowolnie á niefprawiedliwie donáfzać kogo do fę=
14: dziego/ ábo komu wczem winę dáwać/ ma być vftáwiono ka=
15: ranie ná takowe. Bo niesłufzna rzecz/ áby fię ten wniczem
16: niemiał bać o fię/ kto kogo złościwie w niebezpieczność wda=
17: wa. A záfię niemáfz nic słufzniefzego/ iáko áby ten/ ktory
18: fię waży przywieść kogo w niebezpieczność o máiętność/ o ży=
19: wot/ y o dobrą sławę/ rozumiał/ że też y iego máiętność i zdro=
20: wie/ y dobre mnimánie ieft w niebezpieczeńftwie. Záifte y
21: práwo Boże ná takich poftánowiło/ áby tak byli karáni/ iáko
22: mieli być karáni ci/ co im winę dáli.

23: Rozdział piętnafy.

24: O przyśiędze/ o prześluchaniu świádkow: á o tych ktorzi fię vpornie práwuią.

25: A Ponieważ miedzy infzemi fpofooby dowo=
26: dow liczą też y przyśięgę/ bez ktorey wiele wa=
27: żnych fpraw niemoże być odpráwiono: przeto o
28: iey świátobliwości trzebá pilno vftáwę vczynić.

29: Ow też obyczay/ że świádkowie przyśięgáią o
30: czem niewiedzą/ iáko bywa ná gránicách y v fądow/ ma być
31: odrzuczon. Bo pofpolicie pufzczáią do przyśięgi ony/ ktorzi
32: żadney wiadomości niemáią o tem o co tám idzie: ktorzi má=
33: ią fię zá niewinne/ gdy widzą áno ten ktorego fię fprawá toczy
34: pierwey przyśięga. Czemuby ráczey nieprzeftawano ná przy=
35: śiędze tego fámeo/ ktorego fprawá idzie: ábo czemuby nieo=
36: brano ludzi ftatecznych/ ábo krewnych/ ábo fáfciádow iego/

- 37: ktorziby przy nim/ gdy przysięga/ byli: á iefliby fię zdáło/ áby
38: teź przysięgli/ iż wierzą/ że on prawdziwie przysięgł. Świę=
39: tobliwy záprawdę iest on obyczaj fądu duchownego około prze=
40: słuchánia świádkow. Káżdego ktory fię do przysięgi bierze/

ofočno

strona: 86

Księgi wtore.

86

- 1: ofočno Pifarz przysięgły przesłuchawa. Przekłáda mu moc
2: y zacność przysięgi. Pyta ktoregoby był nabożeństwá. Tá=
3: kim pytánim dochodzi sumnienia y obyczajów onego świád=
4: ká/ godzienli tego áby iego świádectwu wiárę dano/ czyli nie.
5: Potym go pytáią/ iefliże tę rzecz o ktorey świádczyć ma/ wi=
6: dział/ czyli iedno słyżał? Iefli go kto náuczył iáko ma świád=
7: czyć/ á iefli fię z drugimi świádkámi o onem świádectwie rá=
8: dził. Káżdą z ofočnoá okoliczność pilnie rostrzáfią/ mieyfce/
9: czás/ ofočno/ y infze tym podobne rzeczy. Dozwaláią fprze=
10: cznikowi mowić co mu fię zda/ y o fámych perfonách świád=
11: kow/ y o fprawie. Sády Polskie/ ile wiem/ niemáią takich
12: prob. Bo ci ktore przywodzą ná świádectwo/ mnimáią że
13: im nic do tego wiedzieć/ iefli tá rzecz/ o ktorą idzie/ ták fię w=
14: fobie ma/ czyli ináczey. Máią zá to/ że onę rzecz nie źle od=
15: práwuią/ gdy widzą/ że on przy kim przysięgáią pirwey przy=
16: sięga. Záprawdę do przysięgi á dawánia świádectwá/ lu=
17: dzie ftáteczni/ świádomych obyczajów/ y mądrzi/ máią być
18: wzywáni. ktorziby widzieli/ że powinny czeń Bogu wyrzą=
19: dzáią/ gdy go ná świádectwo przyzywáią/ á prawdziwie świá=
20: dectwo wydawáią. Co fię iednák dżis opácznym obyczajem czę
21: fto kroć v nas dzieie. Bo ktorzi wedle zwyczajów ná to bywáią
22: przyzywáni/ czáfem bywáią nieznáiommi/ náięci/ w wielu rze=
23: czách fzpetynych podeyrzeni/ á tylko niebezecni. W ktorzych nic

24: więcej niepatrzą/ iedno áby były słácheckiego rodu: á przetoż
25: wítawcá praw ma tego doyrzeć. Ná káznodzieie teź to na=
26: leży/ ktorzi iáwnie ludzi vczą w kościelech/ ważność y swią=
27: tobliwość przysięgi przekládác: á ludzi nápominác/ áby fię v=
28: czyli/ ile mogą/ prawdę podpierác: á dla prawdy y Bogá swiá=
29: dkiem przyzywác/ y wśzytkich ludzi nieprzyiasń nościć. Po=
30: mnie gdy dwá zmowiwłzy fię ná trzeciego/ právowáli fię z=
31: łobą. A gdy obzáłowanemu fkazano przysięgę/ łtroná po=
32: wodowa vczyniła mu łádkę/ przełtawáiac ná chęci á ná woli
33: iego/ ktorą on twarzą/ mową/ klęknieniem/ y wśzytką poštá=
34: wá dawał znác/ iákoby do przysięgi gotow: á ták łędzia v=
35: czynił go wolnym. Ale fię tá rzecz obłudnie á ná łmowie mie=
36: dzy łtronámi toczyła: Bo oná wśzytká napáść/ z vczynienia
37: wolnym obzáłowanego/ obáliła fię ná trzeciego/ ná ktorego
38: to było vkowano. Było w tem łądzie wiele rzeczy niełprá=
39: wiedliwych: Sędźiego ofzukano: ktory ácz podobno o oney
40: zdrádzie mógł nieco wiedzieć/ wśzákże ináczey przedsię nie=
41: mógł łądzić/ iedno iáko było rzecz przypráviono. Obzáło=
42: wány namniey fię niemiał zá krzywoprzyiężcę: iż pokłękną=
43: wśzy/ słowy nieprzyięgł: iákoby to tylko słowy krzywoprzy=

P ij

fięłtwá

strona: 86v

O poprawie Rzeczypospolitey

1: fięłtwá fię dopuřzczáno/ á nie oná wśzytká poštáwá/ ktorą lu=
2: dzie nieináczey v siebie poczytáią/ iedno iákoby teź słowy we=
3: dle roty wydánemi przyięgł. A powodowa łtroná w iáką
4: złości przepáść wpadła? Trudno to wśzytko wypowiedzieć.
5: Ale krotko powiedáiac/ ták to ma być rozumiano. Cokol=
6: wiek fię dzieie/ bądź słowy/ bądź poštáwá/ bądź mrugnieniem/

7: bądź iákim inšzym ťpoťobem dla oťzukániá kogo/ że to wťzytko
8: miedzy wády ma być poczytano. Wťzytkie owe okázowánia
9: nie dla nas/ ále dla tego o kogo idzie/ czynimy. Bo żaden ťam
10: dla ťiebie nieprzyťięga/ ále dla drugiego. W ktorego áby w
11: mowił/ że to prawdá co powieda/ wzywa Bogá ná ťwiáde=
12: ctwo/ ktorego teź/ iefli kłáma/ mťciciélem ná ťię przyzywa.
13: Przeto nie wedle myťli twej słowá twoje y poťtáwá ma być
14: wykłádaná/ ále wedle myťli tego komu k woli przyťięgať. ná
15: wet każde oťwiádczanie/ bądź słowy/ bądź poťtáwá bywa/
16: ktore zwierzchnoťciá Bożá záťláníá/ ma być zá przyťięgę ro
17: zumiano. Ktore oťwiádczenie iefli bywa dla oťzukánia kogo/
18: á niezgadza ťię z vmysłem/ iefť kłámťtwo á krzywoprzyťięťtwo.
19: Ktorzi ťię krzywoprzyťięťwá niełęká/ ci o Bogu niepráwie
20: dobrze rozumieá: á niewierzą áby Bog o rzeczy ludzkie dbał/
21: y áby ťię niezboźnoťci mťcić miał. Tę dumę vczyćielowie ťo=
22: wá Bożego mieliby z ludzkich ťerc wykorzeniáć. Roznoťci
23: teź przyťięgi máiá być zpilnoťciá opifáne. Bo ácz kázde tá=
24: kie twierdzenie z ťumnieniem bywa/ przykłádáiąc do tego Bo=
25: gá y ťwiádkiem y mťciciélem: á wťzákke niekázde ku iednemu
26: końcowi náznáczone iefť. Kto nieťpráwiedliwie przyťięga/
27: á coź inťzego ťwiádczy/ iedno iź nie przez zdráde/ ábo forťyl iá=
28: ki wygránia abo oťzukánia/ wdawa ťię w práwo z drugim: ále
29: pod ťwiádectwem ťumnienia ťwego/ zá to ma/ że to iefť rzecz
30: ťpráwiedliwa co czyni y mowi? Izali iuź ten co ták przyťię
31: ga/ wťzytkę ťpráwę wypráwił? Záprawde nie to ťię zámyka
32: w roćie onej przyťięgi. Bo kto mowi/ że ná żadnego vmy=
33: ťlnie fáłťzywie winy niekłádzie/ nie iuź wnet zarázem dowiodł
34: tego/ że ma być Pánem tey rzeczy o ktorá idzie. Bo inťzemi
35: drogámi trzeba iťć do odiećcia ťwey wláťnoťci/ niźli oczyťcić
36: ťie/ że fortelem nie idzieť. Mowmyź przeto dáley o przy=

- 37: czynách fałszywey przysięgi. Ieſt to rzecz wielce nieſłufzna/
38: y złoſciwa/ pociągáć do práwá onego kogo wieſz być niewin=
39: nym oney rzeczy/ w ktoreyby mu winę dawał. A wiele ludzi(marg) Fortele dźiſieyſze. (-)
40: ma to w obyczáiu/ iź gdy ie kto pozowie/ tedy y oni wiele poz=
41: wow dawáią ná przeciwniká/ tylko dla tego/ áby mnoſtwem
42: praw fwoich zátłumili go/ á od práwá odfráżyli. A prze=
43: toż ktorzi ię vpornie práwuią/ máią być ciężko karáni. Kto

ieſt po=

strona: 87

Księgi wtore.

87

- 1: ieſt podeyrzány w tákiem vporze/ ábo ráczey przewrotności/
2: ten zá żądaniem ſtrony przeciwney niech przysięże ná to/ iáko
3: ſzczerze á dobrem ſumnieniem wſtępuie w práwo: ieſli ię bę=
4: dzie zbraniał/ niech wrzeczy fwey vpada. Lecż kárác winą te=
5: go/ ktoby ię domagał tákiew álbó iákiew inákłzey przysięgi/ ál=
6: bo by ią dla tey przyczyny vczynił/ niegodzi ię: chybá by ię to
7: potym iáſnie okazało/ że fałszywie á przeciwko ſumnieniu fwe=
8: mu przysięgł. Bo kto prawdziwą á ſwiętobliwą przysięgę
9: czyni/ cześć Bogu wyrządza/ ktory ſam tylko ieſt ſwiadkiem
10: myſli náſzych á rzeczy táiemnych/ y frogim ieſt mſćicielem krzy=
11: woprzyſiętwa. Ow też obyczay/ ktorego poſpolicie zołnie=
12: rze vzywáią/ przisięgáć przez ſłońce ábo gwiazdy/ zgánion ieſt
13: głóſem Bożym/ gdy ták mowi: Páná Bogá twego będziefz ię(marg) 5. Moiz. 8. W wirſzu
13. (-)
14: bać/ y iemu ſámemu będziefz ſłużyć: á przez imię iego będziefz
15: przysięgał. A to niech będzie y o przysiędze/ y o innych rze=
16: czach/ ácz krotko/ ále podobno/ ile baczę potrzebnie/ częſciá dla
17: poprawy/ częſciá też dla vtáwienia praw.
18: Rozdział ſzeſnaſty.
19: O Sędzioch y o Sądziech.

- 20: A Ponieważ proznoby prawá były łtáno=
21: wione/ kiedyby niebyli ci coby wedle nich ładzili:
22: przeto w Rzeczachpołpolicitych łą połtánoweni
23: łędziowie słudzy praw/ ktorzi trzebá aby byli
24: mądrzi y dobrzi ludzie/ ktorziby fię nieuchyláli
25: áni ná tę áni ná owę łtronę/ ále ná prawá y ná słufzność oczy
26: obrócáli. Co iellize nic nie iest nikczemnieyłzego nád człowie=
27: ká nieumieiętne⁸⁰/ á nád dokuczliwe⁸⁰ nic gorłzego/ tedyć to dá=
28: leko więcey ma być gániono w łędzioch: ktorzi wątpliwe rze=
29: czy wykłádác/ á zaś zkrzywych prołte czynić powinni:
30: Niech przeto łędziowie tacy będá/ żeby wtych prawách ktore=
31: mi łędzić máią/ wielką biegłość mieli. Boby to łmiechowi=
32: łko/ żeby kto wpráwie duchownem/ álbo łwiefkiem/ álbo też
33: iákiem inłzem miał być Sędzią/ á prawáby tego nieumiał: gdyż
34: áni łlepy o fábach/ áni głuchy o roznołci dźwiękow rozłádku
35: dáwác może. Niech ktemu będá tacy/ żeby ie nie mierziącz=
36: ká/ nie gniew/ nie miłóść/ nie miłóšierdzie/ áni żadna przewro
37: tna chęć/ ále tylko łámá prawdá do słuchánia y rozłádzánia
38: łpraw ciągnęłá: aby żadnych dárow niebráli: ná zálecenie zá
39: kim vczynione niedbáli: tylko ná łámę łprawiedliwołć á ná o=
40: nego náłprawiedliwłzego łędzięgo Bogá baczenie mieli. A

P iij

naprze=

strona: 87v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: napřednieyłza łędzięgo powinnołć iest/ łprawę oboiey łtrony
2: powodowey y obźáłowáney/ dołtátęcznie wyrozumieć. Bo
3: to być niemoże/ y przyrodzenie tego nie niełsie/ żeby kto mogł
4: one rzeczy dobrze łkázác/ z ktorych ábo oboiey niełwiádom/ á=
5: bo tylko iedney łwiádom. Iedney łtronie być przychylniey= (marg) 3 (—)

- 6: łzym niżli drugiey/ żadnym łpofobem ná łędźiego nienależy: to
- 7: iełt/ ná tego ktoryby fię zá pośrzedniká miedzy ktoremi miał:
- 8: ále to ráczey należy ná pochlebcę/ á ná wykřęćczá łprawiedli=
- 9: wości. Y dla tegoż o Alexándrze Mácedońskim powiedá= (marg) Otem czytaj Plutárcha in Alexandro (-)
- 10: iá/ że miał w obyczáiu/ gdy iácy iedná łtroná przyłzła do nie=
- 11: go ná żálobę/ tedy tylko iednym vchem słuchał/ powiedáiąc/
- 12: że drugie vcho ku słuchániu drugiey łtronie chce cále zołtáwić.(marg) Areopágítowie byli w Athenách Sędźowie/ od Aryopagu vlice tak názywáni. Aryopagus lepak rozumie fię z Greckiego Márłowa vlicá. (-)
- 13: Co też y w Areopágítách wielce chwałá/ ktorzi w ciemności/
- 14: nie ná świetle łády łprawowali: áby dáli znác/ że nie ná mo=
- 15: wiąće ołoby/ ále ná łáme mowy baczenie máią. Powodowey(marg) 4 (-)
- 16: łtronie niema łędźia z przymulzeniem połtěpku práwnego prze=
- 17: pifowác: ále iáko to w mocy iego iełt pozwác kogo y prośić
- 18: nań práwá/ ták mu też niech wolno będzie/ tákim połtěpkim
- 19: przeciwko łtronie íś/ iákim chce. A ktoryby łędźia ináčzey
- 20: czynił/ nieuydzie podeyrzenia/ że iednemu dobrze/ á drugiemu
- 21: źle życzy: nád co niemáľz nic nie przyłtoynieyľze^{go} á mierźieńľzego
- 22: w łędźim. Niech będzie vłtáwione karánie ná powodowá łtro=
- 23: ne/ ktora niełprawiedliwie á nie práwie włtydliwie połtěpuie/
- 24: iełliże w rzeczy łwey vpádnie: co lepiey będzie/ niżli nád wołá
- 25: ich ábo łprawę odmienić/ ábo iey ináklzy połtěpek zámierzyc/
- 26: ábo iá zgołá zárzućić. Ná łędźiego też to należy/ łpory/ ile(marg) 5 (-)
- 27: może łłumić/ á łtrony/ chocia iuż wybaczywłzy ich łprawę/ do
- 28: iednánia ciágnąc: nie oznáymuiąc przed wyrokiem/ co o tem
- 29: rozumie/ ábo co ná myśli ma. Iełliże niemáľz nádźieie o ich(marg) 6 (-)
- 30: zgodźie/ toż dopiero łędźia/ siedząc ná łwey łtolicy łádowney/
- 31: z powagá iáko naywięťľzá być może/ z łwiąťobliwośćią y łtáte=
- 32: cznośćią/ niech vczyni táki wyrok/ żeby fię onemu naywyźľzemu

- 33: á ze wńzech naymoźniejszyemu Bogu podobác mogł: ni iedney
34: łtronie niech niebędzie przychylnieyfy/ á dla iedneyże rzeczy/
35: niech iednego kijem/ á drugiego słowkiem niekarze: ná lámę
36: tylko prawdę niech baczenie ma: á tę łobie niech rozumie bez=
37: pieczną á łnadną drogę być do onego łwiętych miełzkánia.
38: Lecź iełli co ináczey/ niźli prawdá y łprawiedliwość niełie/
39: rzecze/ ábo vcźyni/ niech tego będzie pewien/ że rołkołz ále łnac
40: nie długá odniełie/ lecz vcźynek źle vcźyniony/ długo y wiecź=
41: nie/ ták w tem iáko y w przyłżłem żywoćie przy łobie mieć be=
42: dzie. Lecź niech przyda łędźia wyroku łwego vcźynione^{go} przy=(*marg*) 7 (-)
43: cźynę/ ktoreyby łię trzymał. Bo nic niemáłz głupźzego/ nic

przewro=

strona: 88

Kłięgi wtore.

88

- 1: przewrotnieyźzego iáko wyrok vcźynić/ ktorego przyczyny
2: ábo niewiełz ábo nierozumiełz. Co iełli iá wiełz/ á widźiłz że
3: iełt słufźna y łprawiedliwa/ nie małz iey zámilczeć: ábył nie=
4: tylko łam łobie dofyć vcźynił/ ále żeby teź włzytkim było iáwno/
5: żeł y łpołob onego łporu dobrze wyrozumiał/ y myłł twá do
6: pewnego celu náprołtował. Ten teź ktory łtráći práwo
7: łkromniey poniełie twoy wyrok/ gdy wyrozumie słufźną przy=
8: cźynę łkazánia łwego. Ktorey gdy niewie/ łácnio łię rzući do
9: áppelácii zwyklych/ to iełt/ do łędźiego wyłźzego. Seł=(*marg*) 8 (-)
10: dzie łwie duchownego práwá nigdy (ile wiem) niecźynią wy=
11: roku/ iedno zkárty/ ná ktorey będzie pirwey nápiłány. ktorych
12: niewiem cźemuby łędźiowie łwięłkiego práwá nie mieli ná=
13: łládowác. Bo łię te rzeczy zdádzą być lepiey rozmyłłone y
14: rozwaźone/ ktore z piłmá cźytáią: y niemoże być o tem wá=
15: pienie co iełt zápiłano. Wiem o tem/ iż po wyroku niektore^{go}

- 16: fędzie^{go}/ wpráwie ktora iákmiarz szłá o gárdło/ był wielki spor
17: między ftronámi/ gdy obie chytróścią fwą ná fwoy młyn wo=
18: dę wiodąc chcieli pífárzowi dym w oczy puścić/ wywráciąć
19: mu on dekret. Pífarz ledwie onym fprzecznikom/ okrom o=
20: bráżenia obu/ ábo wždy iednego/ dofyć vczynił/ y owfzem áni
21: ledwie. bo obiema czegokolwiek niedoftawáło/ á fędzia iuz był
22: odfzedł. Niebyłoby tey trudności/ gdyby fędzia z kárty wyrok
23: czytał/ á pífárzowi nápiřany podał. Widziałem też y to/ gdy
24: fędzia siedząc ná fwem fądowem mieyfcu/ czynił wyrok/ á kil=
25: ko kroć vpomniony/ nieco przydawał/ nieco odmieniał. Do=
26: brzeć przedsię: ále nużby to onemu/ co przypomniał/ ná pámięć
27: było nieprzyřzło? ázaby fędzia ná fwey powinności bárzo nie=
28: chramał? Sliřkie fą myřli ludzkie: pámięć nietrwála/ á w
29: mnořtwie fpraw ledwie fię łamá czuie. Przeto wfzytkie my=
30: řli y pořtanowienia niebędałi pířmu/ iáko iákiemu řtrořowi/ po=
31: ruczone/ łáčno zginá á z pámięci wynidá. Nie wfpominał
32: tego/ iż łámym pířaniem á liter iákoby malowánim/ nie tylko
33: pámięć fię vmacnia/ ále też y ci co pířá bywáią iákoby nápom=
34: nieni/ ku dořćigániu wiela rzeczy/ ktorychby łámym tylko my=
35: řli roztrzářaniem/ ledwie řnac záwietrzyć mogli. Niech(*marg*) 9 (-)
36: fię řtrzegá dárow fędziowie/ iáko iedney trućizny. Y ma to
37: być řtátutem obwárowano/ áby řadnych dárow niebráli: bo ci
38: ktorzi przedárowáni řá/ máło nie záwždy přuiá á wywrácią
39: řády: iáko ieden powiedział:
40: **Munera, crede mihi, placant hominesque, deosque.** To ieřt/ (*marg*) Ouidius De
arte a. (-)
41: Wierz mi wfzelákie dáry gdy ie hoynie dáią/
42: Nie rzkáć ludzi/ ále też y Bogi błágáią:
43: Lepiej dáleko řlufzne im dochody pořtanowić/ řeby fię z řá=

strona: 88v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: dow nic niefpodźiewáli/ czemby mogli być pobudzeni/ ábo ná
- 2: fkazanie kogo niefprowadliwie/ ábo ná wolnym vczynienie.
- 3: Ná zálecánia/ ktore zá ktorákolwiek ftroną bywáią/ Sędzia
- 4: niech nic niedba. Nie wádziłoby y o to vftáwę iáką vczynić/(*marg*) 10 (–)
- 5: áby żaden nieśmiał fędziemu zálecác rzeczy ktoreykolwiek ftro=
- 6: ny/ y fam Krol ná ofáték. y owfzem ten namniey: bo iego ieft
- 7: ták wielka zwierzchność/ iż łączno fię wżytcy náklonią do tego(*marg*) Rogando cogit.
cimrogat potentior. (–)
- 8: co wiedzą że fię Krolowi podoba. A ieft o tem pofpolita po=
- 9: wieść: Przymufza niźlżego wyźlży gdy go prośi. A ponie=(*marg*) 11 (–)
- 10: waż niemáfz żadnego mocnieyflżego obowiażku/ ktoryby ludzi
- 11: ciągnął ku dofyć czynieniu powinności/ iáko ieft przyśięgá/ dla
- 12: tego fędziowie máią być nią obowiażáni/ niź ná ten vrząd wftą=
- 13: pią. Ktoryby wiedząc á rozumieiąc niefprowadliwie co o=
- 14: fądził/ ktoryby teź iákie dáry wźiał/ ten do Krolá y wżytkie^{gº}
- 15: feymu ofkárżony á práwem przekonány/ y z vrzędu ma być zło=
- 16: żon/ y słuźnemi kaźniámi áż do vćięcia głowy ma być fkaran.
- 17: A káżdemu niech będzie wolno ná takiego fędziego fkarzyć. A
- 18: iżby teź y on niebył bez karánia/ ktoby abo zálecánim/ abo przez
- 19: dáry vmysł fędziego zepfłowác fię kuśił: niech tákże káżdemu
- 20: będzie wolno takiego pozwác y do onego fądu gdzie ná gárdle
- 21: karzą. Ofobliwa ono kaźń/ ktorą Kámbifés Perfki Krol
- 22: Syfámnego pirwłzey części Azyey Stároftę fkarął. Bo gdy (*marg*) Valerius Maximus de
Seueritate. et Carion in Chronico. (–)
- 23: fię dowiedział/ że przedárowány niefprowadliwie fkazał/ ka=
- 24: zał fkorę z iego ciała złupić/ y rościagnác ia ná fędzieckey fto=
- 25: licy/ á ná mieyfce onego zabitego/ fyná iego fędzią vczynił: tym

26: Ípołobem/ áby pátrząc ná onę oycowłką łkorę/ łtrzegł łię/ żeby
27: kiedy tákiegoż łądu odnieść niemuśiał. Tákcí on grubego na=
28: rodu Krol/ okrutnym á nowym łędźiego łkarániem/ zábieżał
29: temu/ áby łię ná potym żaden łędźia niedopuścił przedárować.
30: To też trzeba połtánowić/ áby żaden rzeczy łwey łędźią być nie(*marg*) 12 (-)
31: śmiał. Bo ná káżdym łądzie trzy ołoby máią być/ powodo=
32: wa łtroná/ obżáłowány/ á łędźia. Bárzo tedy niełpráwiedli=
33: wie czynią/ ktorzi o łwá rzecz łudźi łwemu pánowániu pod=
34: dáne łądzą. Nie iest to oná wolność/ która iest w wściech v
35: káżdego: áni wmiárkowanie práwá/ przez ktore łtoią dobrze
36: połtánowione Rzeczypospolite. ále iest okrutne niewolłtwo/
37: że Pan przywłázcza łobie moc nád żywotem y śmiercią łługi
38: łwego/ łkázác go ná śmierć/ ábo wolnym wczynić. Tá nie=
39: wola w Rzeczypospolitych Chrześcijáńłkich/ rozmaítemi Ce=
40: łárłkiemi práwy/ wyrzucona iest. á ták iestłłmy Chrześcijá=
41: nie/ tedy iá też od nas y od náłżych gránic západzmy. Boć
42: iednáł włzytcy łudźie máią łię z iákieykolwiek wolności we=
43: łelić: poniewáż włzytcy ná wyobráżenie Boże łtworzeni łą/

włzytcy

strona: 89

Księgi wtore.

89

1: włzytcy od niemych źwierząt rozumem y wolą łą rozni. Íáko
2: dáleko więcej łudźie Chrześcijáńłcy od Chrześcijáńłkich pá=
3: now z łicźby niewolnikow máią być wyięci? Bo iedną zapłá=
4: tą włzytcy wełpołek y z pány kupieni łą: iednychże Bożych tá=
5: iemnic wczelłnikámi łą. Acźkolwiek iáko inłżych rzeczy/ ták
6: też y wolności łą niektore łtopnie: á iáko Páweł powiedá/(*marg*) 1. Kory: 15. W wirłzu
41. (-)
7: gwiazdá od gwiazdy rozna iest iáłnością. Ktoráż tedy wol=
8: ność kmiećiovi łwemu zolłáwuielż? Nie iest wolen od da=

9: wánia dzieięćin/ áni od płácenia czynńszow y poborow/ áni od
10: roboty tobie powinney: niema żadney wolności ftárác fię o v=
11: rzędy/ którą ty wńzytkę mańz zupełną. Ktoraż fię przeto wol=
12: ność zoftawa? Aza nie tá/ ktora w rownem opińaniu praw
13: y fądow zależy? Y kmiecie/ y infze nieślácheckiego ftanu lu=
14: dźi/ pońpolicie śláchta ma zá pńy. Ztądze one nieczyftych lu=
15: dźi mowy: Ktoby wieśniaká álbo chłopá zabił (bo ták kázde=
16: go nieśláchćicá zową/ choćby dáleko odewsi był) iákoby też
17: pńá zabił. To gńos wyrzázania ięzyká godny/ ktory z niesłu=
18: fźnego fźacowánia mężoboyftwá/ y nierowności praw vrosł.
19: Iefliże tedy odeymuiemy kmiećiom wolność pozywánia pá=
20: now do fędziego/ odeymuiemy im wńzytkę wolność. Iefli
21: pánom dawamy moc fędzić ie o rzecz fwą/ nińczymy wńzytek
22: fpońob fńprawiedliwego fądu: ktory iź trzech ońob potrzebuie/
23: niebędzie fńprawiedliwy/ gđzie tenże będzie fędzią ktory powo=
24: dową ftroną. A przeto y kmiecie/ y wńzytcy poddáni/ od tá=
25: kiego tyráńftwá mieliby być wyńwobodzeni. Spráwiedli=
26: wńzyby to był pońtępek fądu/ kiedyby y pánu poddánego/ y pod=
27: dánemu Páná/ do fędziego pozwác fię godźiło. Bo ledwie
28: tákiego naydźielź/ ktoby fwą rzecz fądząc niebył fobie życzli=
29: wńzy/ niź z kim fie práwuie. A iefli kto táki iefť: wńzákze przed
30: fię ná kázdego należy/ nietylko fię krzywdy wyńtrzegác/ ále też
31: podeyrzenia krzywdy. A ktorzi ná to niedbáią/ ci tego do=
32: chodzą/ co przed tem o niewolnikoch nápińano/ że iáko wiele
33: máią poddáných/ ták wiele nieprzyacióń. Aleby kto rzekł/
34: że tego teraz nieznác: y owńzem day Boże áby nigdy do tego nie
35: przyfźło/ żeby fię to okazało. Aleć to ná mądre należy/ rádźić
36: o przyfźłych rzeczach: á ná wátpliwe Rzeczypońpolitey czáfy
37: przyacióńy fobie iednác. Iefłcze też y temu fię trzeba pilnie
38: przypátrzyć/ á o tem pońtánowienie yczynić/ iefliże iedni fędzio=

- 39: wie wŝytki ŝprawy ŝedzić máią: czyli ma być więcej rodziów
40: ŝedziów/ wedle rozności tak ŝpraw iáko y oŝob? iáko ŝię w nie
41: ktorých powiećiech záchowuie/ iż iedni ŝą ŝedziowie ktorzi ŝą=
42: dzą ŝprawy ludzi wrzędow niemáiących: inŝi poŝpolite ŝprá=
43: wy ŝadzą: zaŝ drudzy ŝą co głowne wyŝtępki ŝadzą/ á kaźni ná

P v

złe ludzi

strona: 89v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: złe ludzi ŝtánowią: drudzy záiŝię mieyŝkie ŝprawy á potoczne
2: ŝady odpráwuia: drudzy teź ŝą/ ktorzi zacnego á przednieyŝe=
3: go ŝtanu ludzi/ á drudzy poŝpolitego człowieká ŝadzą. Ie=
4: ŝzcze teź y około tego ma być vczynione poŝtánowienie/ ielŝiže
5: więcej ŝedziów ma być niźli ieden/ w ŝprawách ábo wŝelakich
6: ábo teź tylko więŝŝyich/ iáko gdzie idzie o gárdło ábo o máię=
7: tnoŝć czyię: czyli by ná iednym było doŝyć/ ktorzyby zwierzch=
8: noŝć doŝtáteczną miał/ do ktoregoby byli przydáni ludzie w=
9: práwie vczeni miáŝto aŝŝeŝorow/ wedle ktorýchby zdánia ŝą
10: dźiŝ? Ná d to ielŝcze/ ielŝiže ich będzie więcej máiąli być wŝyzt=
11: cy wieczni/ czyli tylko ieden iákoby obecny/ á drudzy loŝem á=
12: bo do pewnego czáŝu/ ábo do pewnych ŝpraw obráni? Kte=
13: mu teź/ ielŝiže iedni máią być/ czyli rozni/ ktorziby ŝprawy/ tak
14: ŝwoich obywátelow/ iáko teź przychodniow y cudzoźiemcow
15: ŝadzili? Ielŝcze ktemu/ poŝtánowiaŝi wiele ŝedziów/ potrze=
16: báli tego/ áby káždy oŝobno o káżdey rzeczy głóŝem zdánie ŝwo=
17: ie powieðaŝ/ czyli w niektorých rzeczách táiemnie zdánia ŝwo=
18: ie znoŝić/ á potem czynić wyrok przyŝtoi? Ná oŝtátek/ y to
19: trzeba poŝtánowić/ od ktorých ŝedziów ma być ápellowano/ á
20: od ktorých nie? Ktemu teź/ ielŝiže ŝedzia/ od ktorego ápello=
21: wano/ wyroku ŝwego ktory vczynił przed ŝedzią do ktorego á=

22: pellowano/ bronić ma ábo nie? Te rzeczy/ y inſze tem podó=
23: bne máią być pilnie obaczone/ á ftáteczne poſtánowienie onich
24: ma być vczynione. Wto teſz trzebá ftátecznie weyrzeć/ ieſliſe(marg) 14 (-)
25: fię ſędziemu mimo oſáłowánie y odpory/ godſi zkáđ ináđ pra=
26: wdy dochodzić. Bo częſtokróć ſpráwiedliwoſć rzeczy/ ábo
27: fię zátái/ ábo bywa zátłumioná vbłáđzeniem ktoreykolwiek ſtro
28: ny/ ábo wykretámi/ ktore więc ſędzia dobrze wie y zna. Kto=
29: re gdyby fię godſiło ſędziemu wykłáđác/ łácnoby fię vkazála
30: drogá przychodzenia do prawdziwego wyroku. Ieſliſe fię
31: tylko ná powieſci obu ſtron łáđzić ma/ tedyć teſz częſtokróć nie
32: ſpráwiedliwy wyrok/ chocia ináczey wie/ y ná dobrem to ba=
33: czeniu ma/ czynić muſi. Godny pámięci ieſt on łáđ Sálomo=
34: ná Krolá Izráelfkiego wielce mądrego/ ktory był o żywym dzie(marg) 1. Krolew. 3. wirſz.
25. y 26. (-)

35: cięciu miedzy dwiemá niewiáłtámi vczynił. bo gdy ie obie ſwo=
36: iem zwály/ á ni iedná niemiála czem przedſięwſięcia ſwego
37: podeprzeć: powiedział iákoby ie miał ná dwoię roſciác/ á mie=
38: dzy nie podzielić. A gdy iedná niewiáłtá ná to przyzwoliła/
39: á druga nieprzyzwoliła: mowiac/ że zchęciá częſci ſwey po=
40: ſtápi drugiey/ gdyby tylko dziecięciá nieroſcinano: poznał Sá=
41: lomon prawie mácierzyńki głóſ ná roſcięcie niezezwaláiący/
42: y przyłáđził iey żywe dziecię. Wiele więc przy práwach wy=
43: krętow bywa chytróſciá á złoſciá ſtron wymyſlonych/ gdy

fię iedná

strona: 90

Księgi wtore.

90

1: fię iedná przeciw drugiey/ iákoby iá ku ſzkodzie przypráwić/ ná=
2: ładza: ktorem ieſliby niezábieżano/ ſpráwiedliwoſć muſi być
3: obrażoná. A ták/ ná mądre⁸⁰ ſędzie⁸⁰ iáko mnimam naleſzy/ od=
4: krywác wſzytko/ coby ſpráwiedliwoſć ábo forytowác ábo prze=

- 5: kázác mogło. Bo z tey przyczyny niebędzie fię zdał ktorey=
6: kolwiek ftronie być przychylnym/ ále obrońcą fprawiedliwości/
7: iefli o obu iednáko rádząc/ wśzytko będzie wykłádał/ coby po=
8: magáło do otrzymánia fprawiedliwości/ niemáiąc względu
9: ná żadną ofobę. Záiſte on fąd Sálamonow chocia nie zdo=
10: wodow ftron/ á wśákże nie bez rozumu vczynion: bo nie zlá=
11: dá domysłu á vgádnienia poźzedł. Y owśzem/ ták wiele pe=
12: wnego dowodu y rozumu w fobie ma/ iż kázdy/ kto dobry roz=
13: fądek ma/ pochwálic go musí. Ieft zmiánká o niem w pi=
14: śmie świętem: y w Dekretálnych liściech **de praefumptionibus**,
15: **c. Afferte**. Lecż gdzie niemáíz żadnego dogádywánia y przy=
16: czyny niewidzieć/ á wśákże fędzia zá pewne wie/ że tá rzecz i=
17: náczey fię w fobie ma/ niżli ktora ftroná dowodzi/ powiadáią/
18: że ten fędzia/ ktory nayświętřzą ná ziemi moc ma/ á od ktore^{go} do
19: nikogo niemoże iść ápellácia/ może wyrok vczynić wedle tey
20: pewney fwey wiadomości/ z ktorego liczbę tylko fámemu Bo=
21: gu winien dáć: ále fię to inřzym fędziam nie godzi. Lecż by
22: fię y o tem trzebá pilno dowiedowác. Niewiem iefli on oby (*marg*) 15 (–)
23: czáy trzebá gánić/ że barzo rzadko fądy bywáią. Bo zá tem
24: práwá długo fię przewłoczą/ nakłády zbytnie bywáią czynione.
25: Spráwy ábo kauzy/ rozmáitemi á iákmiarz niezliczonemi li=
26: mitáciými dni fądowi słuźących/ więcey niż fámemi rze=
27: czámi bywáią wwikłáne/ zátrudnione/ y ku wywikłaniu nie=
28: podobne vczynione/ zácżem nieieden zwátpiwřzy o pořtepku
29: one porzuca. Ano w kázdem powiećie/ ná pewnych miey=
30: fćách/ mieliby fędziowie závždy ná fądźiech ſiedzieć/ á kiedy=
31: by iedno/ y ilekroć trzebá/ kázdemu fprawiedliwość czynić/ ká=
32: źdemu dáć wolny do ſiebie przyřtep/ á kázdego przesłuchác.
33: Wielkiew nienawiści godni fą otoći/ ktorzi dla ledá przyczyn/
34: trudny czynią do ſiebie przyřtep/ nieřtáráią fię/ áby kázdą fprá=

- 35: wę doftátecznie wybaczyli/ á fpráwiedliwość ná dálsze dni od
36: kładáią. Nie należy to tedy ná práwego fędziego/ ále ná te=
37: go/ ktory o fobie y o fwoich rzeczach rádzi/ á wftytko ná fwoy
38: pożytek ciągnie. Wfzelkie mnoftwo iáko dawno mowią czy=
39: ni zámieszanie. A przetoż iefli ieft wiele tych co fię pozywáią/(*marg*) 16 (-)
40: tedy/ áby y czáfu próżno nietráćili/ y fędziam fię názbýt nie=
41: przykrzyli/ niechayby fędziowie przybili v domu fądowego ta=
42: blicę/ ná ktorey niechayby rozpifano porządnie/ kto pirwey á
43: kto potym ma być fądzon/ fpiáfawfzy porządkiem kauzy/ wedle

porzą=

strona: 90v

O poprawie Rzeczypospolitey

- 1: porządku powiátow w ktorych pozwáni miefzkáią: á zásię po=
2: wiáty rozdźielić ná párafiiie/ ktora po ktorey fię ma fądzić/ á w
3: oney párafij porządkiem fpiáfác káżdego fłáchćicá pozwáne=
4: go/ abo oblicźnie/ iáko fłyfzē záchowuie fię w Litwie: ábo po=
5: zew ná máiętności położywfzy/ iáko ieft w Polfzcze obyczay.
6: A gdy fię ten porządek fpraw poftánowi/ niebędzie żadney ci=
7: żby áni miefzániny ná mieyfcu fadowem: káżdy będzie wiedział
8: ná ktory dzień ma ftanáć: w infze dni nie będzie fpraw zátруд=
9: niał/ áni przekażał fędziom: á fwoy czás/ będźieli chćiał/ może
10: pożytecznie rozfzáfowác. Niepotrzebáby wołania woźnych:
11: káżdy pozwány wedle fwego mieyfćá y porządku ftawałby.
12: Ktoby zániedbał czáfu fwego/ niechby iy zdano. A tu iuż trze=(*marg*) 17 (-)
13: bá mowić o głównieyfzych fędziach/ do ktorych od innych fę=
14: dźiow wfzytcy Koronni ftanowie ápellowác mogą/ á od nich
15: do nikogo infzego: o ktorych pámiętam niekiedy ná feymiech mo=
16: wiono: ále niewiem dla ktorych przyczyn tę rzecz/ y przerwa=
17: no y przewlecżono. A wfzákże lácno fię to może pokázác/ że=

18: by tá rzecz y kázde⁸⁰ z ofobná y włytykich ludzi wobec łprawam
19: byłá bárzo potrzebna/ y wielce pożyteczna/ gdyby fię iácy tru=
20: dnościam łądow/ iáko ie dźisieyłzych czáłow łprawuią/ przy=
21: pátrzano. Bo ták wiele/ y ták wielkich łpraw ná kázdy łeym
22: przychodzi/ że y czáfu niezłtawa/ y łámi łędziowie ná to obrá=
23: ni niemogá iem dofyć vczynić/ áby mieli włytykie rozeznác y
24: rozłdźić. Bo łkoro fię łeym łkończy/ poniewáz niezliczone
25: mnołtwo łpraw do łádu przychodzi/ tedy ie opułzczáią á ná
26: drugi łeym odkłádáią: dla ktorey przyczyny do tego przycho=
27: dźi/ iż wiele ich/ ábo fię o łwe rzeczy iednáią/ chociaź z łzko=
28: dliwemi á niesłufznemi vmowámi/ ábo ie łwoim przeciwni=
29: kom pułzczáią niemogąc wytrwác przewłoki y wielkiego ná=
30: kłádu. A kiedyby te łpráwy łzły o máłe rzeczy/ toby łácniey
31: z ćierpieć: ále wielekroć bywáią bárzo wielkie/ ábo o gránice
32: imion/ ábo o cáłe imioná/ ábo inłze nieznołne krzywdy. A
33: miEdzy łędziámi/ ktore wedle zwyczáiu ná łeymiech do tego
34: obieráią/ bywáią czálem tákowi/ ktorzi to w głos mowią/ że
35: wiele bywa tákich łpraw/ co tem głowy ich niesłroftáią. A
36: poniewáz y rozum y łámá łpráwiedliwość potrzebuie tego/ áby
37: tá połpolita włytykiego Sármáłskiego páńłtwá rádá/ byłá do=
38: brze włzemi potrzebámi do odpráwowánia łpraw y łporow
39: włytykich ludzi opátrzoná: tedyć teź to záiłte bárzo niesłufzna
40: rzecz/ żeby ktora łpráwá ábo dla nieumieiętnołci łędziow chrá
41: máć miáłá/ ábo będąc ná inłzy czás odłozona toczyć fię niemo=
42: głá. Przeto o onych ták rozumieć mamy/ że bárzo słufzney
43: rzeczy żádáli/ ktorzi ná to łtali/ żeby ná kłztałt onych Rzym=

łkich de

1: kich decemuirow/ ze wŹytkich Źtanow Koronnych pewne oŹo=(*marg*) Decemui
byli w Rzymie (acŹ pirwey w Grecij) nawyŹzi panowie/ ktorzi byli nÁ mieŹce Konfulow
poŹtÁnowieni/ ale tÁ odmiÁnÁ niedlu^go trwÁłÁ. Zwano ie Decemui ze iych 10. było. Tit.
Liuius 1. Dec. lib. 3. (-)

2: by obierano: ktoreby nietylko przez Źeymowe dni/ Ále zÁwŹdy
3: od roku do roku Źiedzieli nÁ ŹÁdziech/ Á odprÁwowali wŹyt=
4: kie ŹprÁwy/ ktorebykolwiek do nich ze wŹytkich powiÁtow przy=
5: chodziły. WnieŹion był dawno przed tem od ludzi mÁdrych
6: y od vŹtÁwiec praw/ ten obyczÁy do RzeczypoŹpolitych Grec=
7: kich. Byli v Athenian AreopÁgitowie/ mnoŹtwem znÁmie=
8: nitych ŹÁdow bÁrzo Źlawni. A przetoŹ ŹtÁrodawni ludzie tÁk
9: o tych ŹÁdziech powiÁdÁli/ ze y bogi nimi ŹÁdzono / y bogowie
10: tych ŹÁdow vŹywÁli. Byli y Amphiktyonowie/ poŹpolita rÁ=
11: dÁ z Źiedmi Greckich miÁŹt zebrÁna. NÁ ten obyczÁy roty
12: lub Źetnice Źędziow w niektorych RzeczachpoŹpolitych poŹtÁ=
13: nowiono/ ktore y do tych czÁŹow trwÁiÁ/ iÁko wŹytkiego na=
14: rodu Niemieckiego w Spirze/ ktore miÁŹto nÁd Renem leŹy:
15: tÁkŹe teŹ wŹytkiey FrÁncuŹkiey Źiemie w PÁryŹu/ nÁ tem miey=
16: Źcu ktore PerlÁmentem zowÁ. CzemuŹbyŹmy teŹ y my nie=
17: mieli nÁŹlÁdowÁc RzeczypoŹpolitych dobrze poŹtÁnowionych
18: przykłÁdow? CzemuŹbyŹmy ŹieŹ nieŹtÁrÁli/ Áby byli ze wŹelÁ=
19: kich Źtanow obrÁni ludzie mÁdrzi/ Á w prÁwiech/ y wŹelÁkich
20: nÁukÁch cwiŹzeni/ ktorziby ŹÁdzili ŹprÁwy ze wŹytkich nÁŹyich
21: powiÁtow/ do nich przez ÁpellÁcyÁ przychodzÁce? ktorziby
22: nietylko vczeni/ Ále teŹ y wielkimi cnotÁmi ozdobieni byc mu=
23: Źieli/ Áby mogli y chcieli ŹprÁwiedliwoŹc kÁŹdemu czynic: kto=
24: rziby Áni nÁ bogÁtego Áni nÁ vbogiego/ Áni nÁ ŹlÁchciÁ Áni nÁ
25: nieŹlÁchciÁ/ nÁ Źwego obywatelÁ Áni nÁ cudzoŹiemcÁ/ nÁ PÁ=
26: nÁ Áni nÁ niewolnikÁ/ Źadnego wzglÁdu niemieli/ Áni miedzy
27: nimi roznice czynili/ Áleby zÁwŹdy jednÁkÁ Á vŹtÁwicznÁ mieli

28: wołą/ káżdemu przywłáfczác co iego iest: ktorziby nie ktore=
29: go pewnego czáfu/ ále zázdy ná káždy czás przez rok/ wedle
30: práwá ná łądzie śiedzieli: ktorziby zá rowno iednáką moc mie
31: li ná wśytkie ludzi w iedney Rzeczypospolitey mieszkájące: do
32: ktorychby fzły ápellácyie od wśytkich vrzędow/ á od nich do
33: nikogo inźzego. A tych nietylko by miał być vrząd łędzić/ ále
34: też y iednáć niezgodne/ á zwádliwe y nieśpokoyne hánowác/ á
35: przyczyny fwarow wygubiác: á iefliby ináczey porównác nie=
36: mogli/ tożby dopiero wśiadłzy ná łądzie mieli práwem ná ydo=
37: wác/ á káżdego przy iego práwie zořtáwić. Tymby fię oby=
38: czáiem y nárzekániu ná przewłaczániá łądow (iefli fię nie my=
39: lę) zábieżáło/ y fortylom rzecznikow mnieyby fię fnać mieyfcá
40: ábo nic zořtáwiło. Zámknęłaby fię też y onym drogá/ ktorzi
41: aż do Rzymu/ ábo do inźzych niektorych kráin biegiá/ czáfem
42: dla máluczkich przyczyn/ á zázdy zwielką źzkodá y pieniędzy
43: y obyczaiow bo wśytkiego w domu zániedbawłzy odchodzą/

Q

przyaciół/

strona: 91v

O poprawie Rzeczypospolitey

1: przyaciół/ czeládzi ábo domořtwá/ Zborow/ y Rzeczypospoli=
2: tey. Lecź fą niektorzi/ co tákowe łády rozumieią być niepotrze=
3: bne/ poniewáź wśytkie řpráwy ná wiecach/ gđzie Woiewodo=
4: wie z Kářtellany y z inźzemi vrzędniki zářiadáią/ mogá być od=
5: práwione. Ale w wielu tákowych vrzędnikach częřtokroć (*marg*) Wiece niemogá
řpráwiedliwořci dowieřć. (–)
6: pilnořci łáżenia y wiela inźzych rzeczy niedořtawa. A kte=
7: mu iźe ťwoi łá/ łácno ábo powinowáctwo/ ábo řpolne obrá=
8: źenie řercá ich od práwego rozłádku odwieřć mogá. Coby fię nie
9: ták łácno ięło tych/ ktorziby ze wśytkich powiátow/ zá rozłáde=
<http://rcin.org.pl>

10: kiem wŕzytkiego ŕeymu/ ná to obráni byli. Drudzy ná takie
11: ŕędzie dla tego nie zezwaláią/ żeby ŕię zdála być rzecz niebezpie=
12: czna/ áby tákowi ŕędziowie mieli być wŕtáwicznemi: bo będąc
13: ze wŕzech ŕtron bezpieczni/ niebaliby ŕię ŕądow drugich ludzi.
14: Ale ci ktorzi ták mowią/ zda ŕię że nieták dálece tę rzecz/ o
15: ktorey tu mowimy gánia/ iako ŕię iey złego wzywania obawia=
16: ią. Lecż Nielza záprzec/ że wiele wiela ludzi ŕpraw od ŕeymu
17: do ŕeymu odložonych/ zwátpiwŕzy o nich/ á ktemu dla zbytnie
18: wielkich nakłádow/ porzucono y zániechano: ktore/ kiedyby
19: takie ŕądy/ iákom tu powiedział/ były/ á wŕtáwicznie trwály/ y
20: mnieyŕzym kólztem/ y rychleyby odpráwione były. Przytym
21: y to też rzecz iáwna/ iż iáko to ná Rzeczypóŕpolitey należy/ áby
22: w káżdym rzemieŕle rzemieŕnicy byli pewni y doŕwiádczeni/
23: ktorziby rzemiosło ŕwoie robili: ták też to iest rzecz pożytecz=
24: na/ aby byli niektorzi pewni ludzie/ ktorziby ŕię bawili náuká=
25: mi práwá/ lámi ŕiebie y drugie wczáć/ do ktorzychby možono
26: od wŕzytkich innych ŕędziow ápellowác. Ktorzych iestliby ŕię o=
27: krutnoŕci bano/ áboby to wŕtáwiczne ich ná wrzędzie trwanie
28: podeyrzáne było/ niechże docżefnymi ŕędziámi będą. A gdyby iuż
29: z onego wrzędu wyŕtáli/ toby w ten czás/ iestliby ktory ná wrzę=
30: dzie wyŕtąpił/ niechayby był karan. Bo ten był zá dawnych czá=
31: ŕow w Rzymie obyczáy/ iż chočia wŕzelka władnoŕć ŕwięta
32: iest/ wŕzákże gdy zwrzędu wyŕtawáli/ možono z nimi práwem
33: czynić/ o wczynioná krzywdę/ y o złe ná wrzędzie záchowanie.
34: Częgo więc bojáć ŕię pilnowáli powinnoŕci ŕwych ci co wrzędy
35: trzymáli: nie ŕmieli opuŕcić drogi cnoty/ y niełácnio ŕię mo=
36: gli do tyráńŕtwá ŕklónić. A ták iestli ŕię to niepodoba/ áby
37: ci ŕędziowie byli dożywotni/ tedyby niechay byli ná trzy álbo
38: czterzy láta. Ktorzych iestliby ŕię iákiey wády bano/ tedy ŕię też
39: niemniey y inŕzych wŕzelákich ludzi wády trzeba bać. Ledwie

40: fię kto może náleść z tych łędziow ná wálnem łeymie obránych/
41: coby niemiał do siebie tych wad/ ktore mogą mieć ci o ktorych
42: mowiemy. A przeto iefliby tych dla tego miano odrzucić/ nie=
43: chayżeby y oni także zgoła odrzuceni byli. Lecż iefli fię boimy

tyráníftwá

strona: 92

Księgi wtore.

92

1: tyráníftwá takich łędziow/ gdyby byli dożywotni: wyglądź=
2: myż wżytkie vrzędy dożywotne z Rzeczypośpolitey/ od ktorich
3: niemniey fię trzebá tyráníftwá bać/ niżli od tych łędziow. Cze=
4: muž tedy ráczey niezábiegamy/ ile możemy/ złemu wżywaniu: á
5: rzecży fię dobrej y potrzebney niechwyćimy? Mnieć fię zda/ że
6: by fię tyráníftwu tym łpofobem zábieżec mogło/ gdyby nie ci by=
7: li obráni ktorzi fię tego domagáią/ áni oni/ ktorzi fię w infzych
8: rzeczách niełpráwiedliwie záchowáli. A iżby fię żaden wten
9: vrząd vpornie niewtrącał/ nie z drogiby było/ áby oni pirwey
10: lofem obráni byli/ ktorziby potym wedle zdánia łwego obieráli
11: drugie ktorziby zá nalepńze y narofłtropnieyńze rozumieli. Kto=
12: rzi wzgárdziwńzy tákowemi łędziámi/ chcą áby Krol wżytkie
13: łpráwy łądził/ nie ináczey czynią/ iedno gdyby do wielkiego
14: mnoftwá ludźi chorych iednego tylko lekárzá chćieli dáć/ cho=
15: ćia bárzo w tey náuce biegłego: ále gdyby on o wżytkich łtárá=
16: nia mieć niemogł/ woleliby áby wiefłza onych niemocnych część
17: pomárłá/ niżli áby on lekarz wdzielił náuki łwey/ á dał łpofob
18: leczenia drugim/ ktorziby ná mieyńcu iego leczyli niemocene/ á
19: ku pirwńzemu zdrowiu przywracáli. Widźimy że Krol
20: żadnym łpofobem niemoże łproftać łądzeniu ták wiela y ták
21: wielkich łpraw. Widźimy iáko wiele ludźi/ pirwey niżli łprá=
22: wy ich Krol rozłądzi/ bywáią rozmáitemi łpofoby od łwych
23: przeciwnikow łćišnieni/ że ztełknicie czekaiąc vmieráią/ od mie

24: cza y inemi spofoby giną. Coż to tedy za szaleństwo? wydzi=
25: my że Krol/ będąc infzemi rzeczami zábawiony/ żadnym spofo=
26: bem tak wiela sprow sędzić niemoże/ á my nieftáramy się o to/
27: áby ten vrząd komu infzemu zlecił/ á takowe sędziow konfyšto=
28: rze wftáwił/ ktorziby koniec sporom czynili? A mieliby być
29: obieráni ze wfszytkich stanow do tych konfystorzow/ poniewaz
30: by wfszytkie stany mieli sędzić. Iesliby szło o liczbę tych sędziow
31: zda się/ żeby dziewięci było dofyć. Wszakże nic ná tem choćby
32: ich mniej choć więcej było. áboby też z káždego powiatu iedne=
33: go obrác. Lecz iesli ono prawdá/ że wfszelkie mnoftwo czy=
34: ni zamieszanie/ trzeba się strzec/ ile być może/ áby niebyło názbyt
35: wiele sędziow. Lepiej y rychley rozpráwiá rzecz chocia za=
36: wikláną kilka biegłych á ćwiczonych/ niżli wiele nieumieję=
37: tnych: ktorziby tylko dla liczby mieyfce sádowne zásiedli. Zwy=
38: kli tácy báwić się mową y ono rozszyrzác/ co nic k rzeczy niena=
39: leży. Zwykli biegleyfszym przekázác/ nád to wotá więcej licząc
40: niżli ie waząc/ zwykli się o ono zdanie za ktorym idą spierác.
41: Ale my pewney liczby zamierzyć niemożemy: wszakże dla przy
42: kładu dziewiętną liczbę podawamy: á co o tey liczbie powie=
43: my/ to się niech y o iney rozumie. A tak niech tych Sędziow

Q ij

o których

strona: 92v

O poprawie Rzeczypospolitey

1: o których mowimy będzie dziewięć. Trzey z duchowne^{go} sta=
2: nu/ trzey z ślácheckiego/ á trzey z mieyfkiego: od ktorey licz=
3: by/ niechby ie sádem lub łáwicą dziewięci osób zwano. Dla
4: tego ie lepák lichem kładę/ bo iesli by byli cetnem/ á niezgadzáli
5: by się w ofádeniu cze^{go}/ záwždyby iednego szukác trzeba/ który

6: by się ábo do te^{go} ábo do ow^{ego} zdánia przychylił: ktorego iednák
7: do liczbý lichem idącey nietrzebá. Bo choćiaby też niezgodni
8: byli sędziowie/ tedy wziętza liczbá przechodziłaby mnieyfzã. A co
9: powiedziałem áby ci sędziowie byli obráni ze wšytkich stánów/
10: to dla tego/ áby kázde trzy osoby swe^{go} stánu ludzi sãdziły. Acz
11: ná tem nic/ choćiaby kázde trzy osoby/ sãdząc swoie ludzi/ wzy=
12: wály też drugich trzech osób/ miáło álsefesorów ábo porádni=
13: ków. Bo áczkolwiek práwá są rozne/ ktoremi się one stany
14: sãdzą: wšakże podobieństwá z iednego práwá do drugiego
15: mogą być przenoszone. Lecz by tego żędáć trzebá/ áby iedne
16: práwá spisáne były wšytkim ludziom/ ktorzi iednego Pána
17: máią/ iáko też członki iednego ciála/ iednym duchem bywáią
18: oczerstwiáne/ rużáne/ y rządzone. Do ktorey rzeczy vczynie=
19: nia/ niepomáľuby się drogá podáľá/ tą dziewięciá osob/ ktorzi=
20: by zawnždy byli wešpolek/ á o wšytkich rzeczách y sprawách/
21: spolnieby się porozumiewáli. Wiele szkód przychodzi z owych
22: dylacyj sãdowych zwykłych. Niechby przeto ci główni sę=
23: dziowie vftáwicznie ná sãdzie siedzieli: żadnego dnia niewyi=
24: muiąc/ okrom tych ktore w prawie duchownem zá świętá má=
25: ią. Iáko są niedziele wšytkie/ y niektore dni powšzednie:
26: Ktemu też czás zniwá/ ktory bywa od świętey Małgorzaty áz
27: do s. Bárthłomiejá. W tę liczbę/ zda mi się/ máią być po=
28: liczone czáfy woienne y seymowe. Czás rozsãdzenia y koń=
29: czenia kázdey sprawy/ ktoraby do tych sędziów przychodziłá/
30: niechby był trzy miesiące. Ieden miesiąc ná przesłuchánie
31: wšytkiey sprawy niech będzie obrocon: drugie^{go} miesiącá niech
32: by rádzo o wyroku: á trzeciego niech wyrok vczynią: ktoryby
33: z piśmá lepiej czytác: takby áni Pifarz/ áni stony/ żadnego
34: wátpienia niemiály o wyroku ná piśmie podánym: ponieważ

- 35: o one ktore nie z piłmá skázuią/ niemále fwary miedzy ftronámi
36: bywáią. A izby ftrony práwuiące fię niebyły zbytniemi naklá=
37: dámi od fądu obciążone/ trzebáby poftánowić iáką mierną
38: zapláte/ ták zá piłanie/ iáko teź zá pracę fędziow: nád ktorą
39: wítawę áby fię niegodziło więcey wyciągác. A niechby iuz ci
40: fędziowie mieli moc fędzić/ skázowác/ y skutecznie kończyć wízy
41: tkie fpráwy do nich przychodzące/ bez dálfze^{go} odzywánia. A ták
42: od iych wyroku niech niko^{mv} niebędzie wolno ápellowác/ chybá
43: żeby byłá rzecz iáka nowa á niesłychána: ktoraby y v fądow ni=

gdy nie=

strona: 93

Księgi wtore.

93

- 1: gdy niebywála/ y w práwiech niebyła opifána. Toźby dopie=
2: ro fędziowie do Krolá á ná feym odezwánia dopuścili/ á ode=
3: skáliby on wízytkiey fpráwy poftępek fpiłány. A on wyrok kto=
4: ryby Krol o oney fpráwie vczynił/ áby onym fędziám ná potem
5: był zá Státut/ ktorymby y inne podobne fpráwy fádzili.
6: Miefzkánie tym fędziom o ktorych mowimy/ trzebáby obrác ná
7: iákim mieyfcu zdrowem/ á wízelákich potrzeb doftátek máią=
8: cem: á nawięcey tego pilnowác/ żeby to mieyfce/ ile może być/
9: od wízytkich powiátow rowno leżało: iáko fię zda być Krá=
10: kow/ ábo Piotrkow. Niechby káždemu ołobny gmách był ná=
11: znáczon: á wízytkie gmáchy żeby były podle siebie/ iáko bywa
12: w Kollegiach. Niechayby one gmáchy miály wízelákie wczá=
13: fy dla lámých fędziow y dla iych piłárzow: dla żon teź iych (ie=
14: fliby ie mieli) y dla dzieci/ y wízytkiey czeládzi. W pośrod=
15: ku onego plácu/ ktoraby miedzy onemi domámi był iáko rynek/
16: zbudowanoby kościół/ gdzieby fię fędziowie ze wízytkim swo=
17: im domořtwem nabożeńřtwem bawili/ á fpráwy fwoie Bogu

- 18: nieśmiertelnemu poruczali/ od ktorego śprawiedliwy sąd/ y
- 19: wŷzytko dobre pochodzi. Podle kościoła niechby był gmách/
- 20: w ktoremby sądziowie sądy śprawowali. A ponieważ żaden(*marg*) 1. Korint.9. W wirŷzu 7. Math. 10. W wirŷzu 10. (-)
- 21: ŷwym kółztem żołnierŷkiej nieŷłuży/ á káždy robotnik godzien
- 22: ieŷt zapłáty ŷwey/ przeto należy ná Rzeczpoŷpolitą/ áby táko=
- 23: wym sądziam wŷzytkie potrzeby obmyŷláá. Naprzod prze=
- 24: to/ niechby káżdemu dano po wioŷce bliŷko/ gdzieby czáfem mie=
- 25: ŷzkáli: ogrody y role śprawowali: á z támtąd mieli potrzeby
- 26: ku wychowánium należące. A ieŷliby te wŷi ztąd inąd być nie=
- 27: mogły/ niechby ich doŷtano od bogátých Opátow/ álbo od Bi=
- 28: ŷkupow. Ieŷliby ich niemożono doŷtác od tych ktorzi teraz są/
- 29: kácnoby ie otrzymano od tych/ ktorzi ná mieyŷcá zmárłych ná=
- 30: ŷtępowác będą: Bo możonoby iym Biŷkupŷtwá y Opátŷtwá
- 31: niedác/ ażby drzewiey przyrzekli/ że to dla Rzeczypoŷpolitey
- 32: dáruią. Ileby teŷ káżdemu ztych sądziow pieniędzy ná rok
- 33: miano dáwác/ y zkąd ich doŷtáwác/ w trzećich księgach powie=
- 34: my. A iż kápáców á trądow/ iákom powiedział/ wŷzędzie ieŷt
- 35: wielki poczet/ áby te pożytki o ktorychem powiedział/ niełowi=
- 36: ły kogo do vpraŷzánia tego vrzędu/ niechby dano moc sądziam
- 37: ná ŷeymie obránym/ áby oni od tego czáfu wedle ŷwego zdá=
- 38: nia/ ná mieyŷce zmárłych inŷze obieráli y ŷtáwili: táką wierno=
- 39: ŷcią/ iáko poprzyŷięgli/ gdy ie ná ten vrząd obierano. Ktore
- 40: obieranie/ ábo ŷeym/ ábo ieŷliby go dłuŷgo niebyło/ Krol/ niech=
- 41: by ŷwą zwierzchnoŷcią potwierdzał: á obránego y potwier=
- 42: dzonego niechayby przyŷięgą wedle ŷpoŷobu wyŷŷzey opifánego
- 43: obowiążał. A iżby dla iego niebytnoŷci w sądziech iákie omie=

O poprawie
Rzeczypospolitej

- 1: szkánie niebyło/ niechby iy tedyż do drugich fędziow odesłał.
- 2: A iest to rzecz bárzo potrzebna/ iż iáko drudzy rzemieśnicy le=
- 3: piey rozumieią o fwem rzemieśle niżli ci co go nieumieią: tak=
- 4: by też y fędziowie takich fobie ná ten vrząd towarzyszow do=
- 5: ftawali/ ktorzychby dowcipu/ biegłości w fędziech y dobroci
- 6: świadomi byli. Infzym fpofohem niemogła by fię zágrodzić
- 7: drogá fápánia tych vrzędow/ záczemby do tego przyfzło/ iż ia=
- 8: ko do Biskupstw y innych beneficij/ tak do tych vrzędow wie=
- 9: leby fię przez przyczynę cífnęło: á ci ná ktoreby to należało/ nie
- 10: tychby fędziámi czynili/ ktoreby do tego godnemi być rozumie=
- 11: li/ ále tych/ ktorymby ábo zyczyli/ ábo ktorziby iym to dobrze
- 12: ofolili: á potym znienaglá przyfzedłby ten vrząd do ludzi złych/
- 13: fędzić nieumieiących á nikkzemnych/ co iákąby fkazę Ezeczypo=
- 14: fpolitej przyniosło/ ztych káždy poznáwác może/ ktorzi tylko
- 15: dla tytułow/ á dla pożytkow doftoieftw używáią.
- 16: Rozdział siedmnafty.
- 17: O wálnych Seymiech.
- 18: GDyby fądy były dobrze poftánowione/
- 19: krotfzeby feymy bywały: Ktore przedfię aby co
- 20: rok bywały potrzebá. Naprzod dla opátrzenia
- 21: ran wfzytkiego páńftwá/ iefliby fię wyno=
- 22: rzyły/ y dla vleczenia iych. Potem dla Posłow
- 23: poftronnych/ ktorzi od fwych Pánow pofpolicie ná feymy by=
- 24: wáią pofyłáni. Ktemu/ dla wywiedowánia chęci poftron=
- 25: nych narodow przeciwko nam: iefli v nas wfzytko od nich bez=
- 26: pieczno? czyli fię częgo obáwiác trzebá? iefli też iákich fzkod
- 27: ábo trudności nam niezádáli? Woynę iefli trzebá przeciwko
- 28: komu podnieść: czyli iákim infzym fpofohem zাবেzec nieprzy=

29: iaćielowi: Ieśli trzebá iáki podatek dla potrzeby Rzeczy=
30: poľpolitey vftáwić: Są teź y inſze potrzeby/ ktore okrom ſey=
31: mu trudno máią być ſpráwowáne: iáko ſpráwy o pocźciwość
32: ktore w káźdey Rzeczypoľpolitey zwierzchnym Pánom/ ábo
33: Krolom poſtánowione ſą: Vrzędow niektorych rozdawanie.
34: Rozchodow z ſkárbu liczbá/ y oſtátká dopátrzenie: áby ztąd
35: moźono wiedzieć/ ieſli trzebá iákie pieniádze złożyć. Ale gdy
36: by poſtánowiono głowne ſędźie/ o ktorych powiedźiałem wyź=
37: ſzey/ dálekoby krotźze ſeymy były: tydzień ábo dwá doſyćby
38: ſeymowi. ná ktory podobnoby nietrzebá ták wielu Poſtom
39: ziemſkim ieździć/ iáko zwykli/ á ieſliby ktorzi przyiecháli/ po=
40: żyteczniejby było Rzeczypoľpolitey/ kiedyby z ſkárbu nic nie=

bráli.

strona: 94

Księgi wtore.

94

1: bráli. Iáko bowiem wielka ſummá pieniędzy ná nie wycho=
2: dźi? ktorą gdyby ná żołnierze/ ábo ná budowanie/ abo ná in=
3: ſze potrzeby obrácano/ nieźleby Rzeczpoľpolitą opátrzone.
4: Mogliby teź ſámi ſwym koſztem tę rzecz dla Rzeczypoľpolitey
5: odpráwować/ ktora ie máiętnościami y przywileymi rozmái=
6: temi opátrzyłá. Wiele Pánow przednieyſzych wydawáią
7: nieieden tyſiąc złotych ná ſeymie/ prze to iż ſię ſeym bárzo dłu=
8: go wlecze. Kiedyby te nakłády ná inſze Rzeczypoľpolitey po=
9: trzeby obrácano/ bárzoby to dobrze było. Ale o ſeymiech niech
10: będzie doſyć/ wroćmy ſię do ſądow.
11: Rozdźiał oſmnaſty.
12: 1. O powodowey y pozwáney ſtronie: ſwoię rzecz ſpráwuiącey. 2. ábo teź y
13: poľpolitą. 3. O Dozorcách praw. 4. O Rzecznikoch.
14: IMo oſobę ſędźiego muſzá być dwie oſo=
15: bie v ſádu/ tego kto ſkárzy y kto odpor czyni. Obá

- 16: íci co naprościey rzecz íwą przełożyć máią. Ieſliby
17: ktory z nich co tákie⁸⁰ fáłszywie á przez potwarz/
18: dla oſzukánia ábo ſędźiego ábo przeciwney ítrony
19: w práwie vczyńił ábo wyrzekł/ to y niemoże íię długo zátá=
20: íć/ y karánia nieuydzie. Ieſt bowiem Bog on nayíprá=
21: wiedliwízy á nayoſtrożnieyízy ſędzia/ ktory wízelkie kłámſtwo
22: karze/ á żadney niepráwoſci nieprzepuſzcza. Wiele ofob po=
23: wodowych ábo teź pozwánych czynią przedmowy/ do rzeczy
24: o ktorą idzie/ nic nienależące. Wyliczáią ſwoie y przodkow
25: ſwych przeciwko Rzeczypoſpolitey zaſługi/ ktore ieſli ſą nie=
26: bárzo znáczne/ tedy przypomináią te/ ktore kiedyś dawno kto=
27: rykolwiek z iego herbowych/ chocia krwią dáleko odłączonych
28: vczyńił ábo Krolowi ábo Rzeczypoſpolitey: á iżby to z mniey=
29: ſzym wítydem było/ częłtokróć to czynią przez ſwoie rzeczniki/
30: ktorzi im one ozdoby y tryumfy herbowne częłsem choć gwał=
31: tem przypíuią: z ktorych potym oſtrze dowodzą/ że pozwána
32: ítroná ma być frodze karána/ ieſli powodowę ítronę trzymá=
33: ią: ábo żeby była wolná vczynioná/ ieſli pozwána. Częłto
34: íię przydawa/ iż ſłucháiąc tákowych pioſnek/
35: **Polloni tollant equites pediteſque cachinum.** To ieſt/
36: Náſmieią íię Polacy y iezdni y pieſzy/
37: Gdy ie temi báſniámi hárdy rzecznik częłzy.
38: A poniewáź tákowe przedmowy nie ſą krzczy: bo bywáią
39: czynione ábo dla ziednánia káſki v ſędźiego/ á iego myſł od pra=
40: wdy odwiedzenia/ álbo dla zátłumienia rzeczy ítrony przeci=

Q iiij

wney/

strona: 94v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: wney/ ábo iednák dla przewłoki y rozerwánia ſádu: Przeto

2: máią być zniŝczone y od ŝpráwiedliwego ŝádu wyrzucone/ á
3: wołaniem woźnego (iáko niekiedy zá roŝkazaniem Areopági=
4: tow w Athenách vczyniono) máią być zábronione: á ŝtronam
5: ma być roŝkazano/ áby o ŝámej rzeczy mowili iáŝnie á popro=
6: ŝtu/ okrom wŝzelákiego fárbowánia/ y wŝzelákiego podeŝcia.
7: Zgołá ná ŝedźiego należy/ áby ŝadził okrom miłóŝci y vžalenia/
8: okrom gniewu/ waŝni/ zazdroŝci/ okrom vporu o rzeczach iá=
9: ŝnie á ŝzczerze powiedźiáných/ wedle ŝámych tylko dowodow/
10: niemáiąc baczenia ná oŝoby/ ná zaŝlugi ábo ná záchowanie.
11: Bo ŝádzi nie dla tego/ áby žádzam czyiem był poŝluŝzen/ ále
12: áby káždemu iego práwo przyŝadził. Przed láty ŝtáwia=
13: no v ŝádu zegárki ciekące/ wedle ktorých zámerzano ŝtronam
14: czás do mowienia: áby długá rzeczą czáŝu nietrácili/ záczem
15: by rzecznicy ŝedźie^{mv} niezátrudniáli rozŝádku/ ábo rozmýŝlu nie
16: przekažáli. Ale by to byłá ŝpráwiedliwa rzecz/ poŝtánowić
17: to/ áby žaden o ŝwoię rzecz mowiác/ od niey nieodŝtępował
18: ábo zinąd pomocy iákokolwiek wźiętych nieużywał. Trá=
19: ŝnie bárzo **Martialis** ŝzydźi z tych/ ktorzi ŝię w długich przedmo=
20: wách/ do rzeczy nic nienaležących/ kocháią/ temi wirŝzámi:(*marg*) Martialis Epig. lib.

6. (-)

21: **Non de vi. neque caede. nec veneno,**

22: **Sed lis est mihi de tribus capellis:**

23: **Vicini queror hasabeffe furto.**

24: **Hoc iudex sibi poŝtulat probari.**

25: **Tu Cannas, Mithridaticumque bellum,**

26: **Et periuria Punici furoris.**

27: **Et Syllas, Mariosque, Mutiosque**

28: **Magna voce ŝonas, manaque tota.**

29: **Iam dic Poŝthume de tribus capellis.**

30: To ieŝt:

- 31: Nie o gwałt/ áni o mord/ áni o truciznę.
- 32: Lecż o trzy kozki idżie/ o moię iściznę:
- 33: Ktore moy łąsiad vkradł/ o to fię żałuie/
- 34: A iż łędzia rofkazał dowod vkazuie.
- 35: Ty zaś Kanny y woynę Mitridacką sławną/
- 36: Y zdradliwą przysięgę Kartagińską dawną/
- 37: Syllafze/ Maryufze/ zacne Mucyufze/
- 38: Głofem y wżytką ręką wołałz ze wżey duŕze.
- 39: Iuż wżdy powiedz Poftumie o trzech kozkach moich/
- 40: A przełtań oraciy o tych woynách twoich.
- 41: Ná powodowę łtronę należy/ łprawę/ ktorą przeciwko po=
- 42: zwánemu idżie/ iásnie miánowác/ á ná pozwaną należy/ obro=
- 43: nę łwá iásnie oznaymić. Bo tego zániechawłzy/ obá będą iá=
- 44: koby w ciemności chodzić/ y łędziemu mgłę nápułzczać będą/
- 45: gdy niebędzie wiedział czego by fię przy onem łądzie miał trzy=
- 46: máć. Onego też niertzebá łtronam ćierpieć/ áby mieli zwiel
- 47: kim mnołstwem ludźi/ ábo zbroyno do łądu przychodzić. Bo
- 48: á ná co takie gromády ábo y broń/ iedno áby łtrách zádano łę=
- 49: dżiemu/ y przeciwney łtronie? Słýłzałem iednego zacnego
- 50: człowieká/ á łądow dobrze łwiádomego/ gdy powieđał/ iż
- 51: miedzy możnemi á podłego łtanu ludźmi/ żaden táki łąd od da=
- 52: wnego czáfu niebył/ ná ktoremby możny chocia winny/ prawo
- 53: przegrał: bo tákowe łprawy ná vgodę przywodzą/ áby fię mo=
- 54: żnemu cokolwiek pożytku dołtało/ chocia z wielką przecżney
- 55: łtrony krzywđą. A iefliżeby fię tráfiło możnemu prawo prze=
- 56: grać/ tedy y łędziemu y łtronie odpowiada/ y niebezpieczeń=
- 57: łtwem groźi. A ták wżelákie gromády/ wżelákie oręża/ od

mieyćá

- 1: mieyfcá fądowego będą oddalone. Sámi oni niech przycho=
- 2: dżą/ między ktoremi fpráwá ieft/ do mieyfcá tego: ná ktorem
- 3: niemálz żadnego baczenia ná ofoby. Bo fię godzi áby fędzia
- 4: y máieftatem vrzędu fwego/ y práwy fámemi/ od wśzelkiego
- 5: gwałtu był obwárowan: áby tym wolniey o káżdey rzeczy wy=
- 6: rok fpráwiedliwości służący czynił. Godzi fię też ftan ludzi
- 7: vbogich przeciwko niebezpiecznem wśzytkich możnościam opá=
- 8: trzyć y obwárować: godzi fię wśzytkim do fędźiego przyść/ iá=
- 9: ko do obrońce fpráwiedliwości/ á do tego/ ktoryby wątpliwe
- 10: práwo wyłożył/ á przewrotnych ludzi chęci hámował. Nie=
- 11: mniey też to potrzebna rzecz ieft/ áby byli wftáwieni inftygato=
- 12: rowie przeciwko tym/ ktorzi fię czego dopuścili przeciwko
- 13: Rzeczypośpolitey/ ábo domagánien vrzędow/ ábo iákimi złe=
- 14: mi vczynkám. A áczkolwiek káżdemu ma być wolno o wy=
- 15: ftępki Rzeczpośpolitą obrażájące práwem czynić/ ponieważ tá=
- 16: kowe wyftępki y krzywdy wśzytkich fię dotyczą/ ále iż to prze=
- 17: zwilko ná łobie ność ieft rzecz ciężka/ á vrząd dáleko ciężey:
- 18: przeto nie ták w nienawiści będą ci ná ktore to wśzytká Rzecz=
- 19: pośpolita włoży. Toż ma być rozumiano y o ftronách poz=
- 20: wánych/ áby miály pewne á z wyroku Rzeczypośpolitey poftá=
- 21: nowione rzeczniki fwe. Ktory pozwány niema ták wiele má=
- 22: iętności żeby змоğł záplácić fwemu rzecznikowi/ coby ie^go rze=
- 23: czy bronil/ temu Rzeczpośpolita niech rzeczniká swoim kofz=
- 24: tem obmyśli/ żeby kto prze vboftwo/ ábo dla nieumieiętności
- 25: fwey/ abo dla vbłáżenia fędźiego/ niefpráwiedliwie niebył
- 26: fkazan. A niech pilności przyłożą ták powodowie iáko y po=
- 27: zwáni/ áby ftáteczenie w tákiey powinności á czuynie łobie po=
- 28: czynáli. Bo ták to należy Rzeczypośpolitey/ áby byli winni
- 29: karáni/ iáko y to/ áby niewinni byli wolnemi czynieni. Po=
- 30: wodowá ftroná áby fie sámá prawdá podpierała/ vcźciwa

- 31: rzecz iest: ále łáiániem y nieuczćiwemi słowy fię pułzczać łpro=
32: łna y nieludzka. W Rzymie czelnieyzi Pánowie mieli to
33: łobie zá vcćiwą rzecz/ ták inftygować ná winne obywátele/ iá
34: ko też y niewinnych bronić. A záilte wielmożna rzecz iest/ á
35: włzem wobec/ y prywatom y ktorzi ná vrzędziech/ łą pocći=
36: wa/ onego ktery cię nigdy z łwey łtrony niełkrzydźił obwi=
37: niác/ á onego też bronić/ od ktego fię żadnego pożytku nie=
38: łpodzieważ: ále dla łámey tylko Rzeczypołpolitey owego po=
39: zwác/ á tego z niebezpieczności wybáwiác. Tymci łpołobem
40: **Cicero Verrefa** pozwał y práwem przeciwo niemu połstepował:
41: á bronił Sełtyufá Murenę/ y inłzych wiele. Zásię tenze **Cice**=
42: **ro** łwiadczy/ że toż był vcźnił on **Iulius** Cefarz/ ktery naypir=
43: wey monárchiá Rzymłką záłožył. **Cato** młodłzy łtárłzy nád

Q v

połpol=
=

strona: 95v

O poprawie

Rzeczypołpolitey

- 1: połpołłtwem/ gdy fię pod przyłięgá ołwiadczył/ że tego ktery
2: by przez dáry dołtawał iákiego vrzędu/ miał pozwác/ pozwał
3: Murenę iuż náznáczone⁸⁰ ná **Confulat**, iákoby przez dáry onego(*margin*) **Confulatus**
nawyłłzi był vrząd w Rzymie/ ktery dwa Panowie co rok inłzi trzymali. (-)
4: vrzędu dołtał. Ale gdy od Mureny **Cicero** rzecz mowił/ v=
5: czyniono go wolnym/ á nietylko niebył dla tego Katonowi nie=
6: przyiácielem/ ále też ná tem vrzędzie będąc włzytko wedle iego
7: zdánia czynił/ y przez włzytek czás żywotá potym w wielkiey
8: go vcćiwołci miał. Bo wiedźiał Murená/ iż **Cato** nie z nie=
9: przyiácielłkiego łercá/ ále z miłółci Rzeczypołpolitey w dał fię
10: był z nim w práwo. A ták on człowiek dobry nie czuiác fię
11: w tem/ w czem mu winę dawano/ nieodmienił dla tego przy=
12: iáłłni łwey przeciwo Katonowi; ále to po łobie dawáł znác/

13: że mu ielźcże zá to więcey powinien/ że dla Rzeczypospolitey/
14: ták ołtrze połtępował przeciwko wŕzytkim/ o ktorých mnimano
15: áby ią obrázili. Y toby też nie zdrogi było/ áby iáko zá daw=
16: nych czáfow w Rzymie bywáło/ y w Greckich Rzeczáchpołpo=
17: litych/ tákby też v nas byli połtánowieni dozorce lub łtrożowie
18: praw: ktorýchby vrząd był/ nietylko łame ^{go} gołego piłmá praw
19: przyłtrzegáć/ ále y przeciwko tym ktorziby ie nárufzali mocnie
20: łtać/ y wážności á zacności ich broníc: y ták o nich rádźić/ żeby
21: ábo dla nieużywania niebyły odrzucone/ ábo vporem y łmiá=
22: łością czyią gwałcone. Náđ to ielźcże/ áby tákowi dozorce
23: vczynki ludzkie/ iákom w pińwłzych księgach powiedźiał zná=
24: czyli/ á do praw odzywáli: á inłtygatorom coby czynić trzebá
25: znáć dawáli. tym łpołobem nienawiść miedzy wiele ich podźie=
26: łona byłáby znołnieyłza. Kiedyby práwá ták krotce á iáłnie
27: były łpiłáne/ żeby łię ich káždy łácno náuczyc/ y one rozumiec
28: mogł: tedyby y to było/ żeby łáme łtrony łpráwy łwe przed łę=
29: dźią łpráwowáły/ á rzecznikowby niepotrzebowáły: ktorzi ie=
30: dnák łwemi łárbámi wielekroć łpráwy zátrudniáią/ y ná wie=
31: łe łat przewłóczáią. bo łię z máiętności tych ktorých rzecz łprá=
32: wuią/ bogáćić náuczyli. A ták naleźy ná Rzeczpołpolitą mieć
33: przyłięgłe Rzeczniiki: á zapłáte iym połtánowić/ náđ ktorą nie=
34: chayby nic niebráli od tych ktorých rzecz łpráwuią.

35: Rozdźiał dźiewiętnáfty.

36: O tych ktorzi máią ekłfekucyią wyroku od łędźiego łkazáne^{go} czynić/ á potym o káćie.

37: DObrze to záprawde połtánowiono/ iż o

38: czem łędźiowie wyrok vczynią/ to drudzy vrzę=
39: dnicy wykonywáią. Bo im mniej nienawiłne=
40: mi bywáią ći/ ktorzi rzeczý od inłszych ołáđzone

- 1: wykonywac będą/ tym łączney wykonanie koniec fwoy wziac
- 2: może. Niewiem iesliby tu miała być zmiánká o káciech: bo
- 3: y oni też są sługami fędziow/ ktorych rofkazanie wykonywają:
- 4: á kiedyby ich niebyło/ tedyby fędziowie wyrok fwoy aby niebył
- 5: dáremny musieli wykonywac. Co iesliż vrząd dla tego miecz
- 6: noši/ aby winne karał: tedyc o tem mieczu/ który kátowi od fę=
- 7: dziego bywa podan/ ma być rozumiano/ że iesł vrzędowy.
- 8: A tak dla tego vrzędu/ niema być kát od gromad ludzkich y od
- 9: Zboru wyrzucon. Bo gdyby tak było/ żeby wšzytcy ludzie/
- 10: ábo fromotą/ ábo zábronieniem Zboru będąc odfrázeni/ zbra=
- 11: niáliby się vrzędu kátowskiego/ á ktoż tedy złoczyńce będzie á=
- 12: bo wiesił/ ábo ścinał/ ábo infzemi śmierciami trácił? czyli sam
- 13: fędzia? czyli żaden człowiek? záprawdę aby złości karane by=
- 14: ły/ bárzo trzebá tego/ aby kát od vrzędu iáwnie poštánowion.
- 15: Niemaią się tedy ludzie iego vrzędem brzydzić: á niema być be=
- 16: zecnym/ áni też iáko od obcowania ludzkiego/ tak od kościoła
- 17: odłączon. To się mowić musiało/ dla przewrotnych (iáko
- 18: mnimam) niektorych ludzi rozfádkow/ ktorzi tego mnimania
- 19: są/ że kátowie nietylko od towarzysztwa świetkiego/ ále y od
- 20: Zborow świetych/ y od ceremoniy od Bogá poštánowionych
- 21: máią być wyrzuceni/ nie dla infzey przyczyny/ iedno iż rofkazá=
- 22: niu fędziow dofyc czynią.
- 23: Rozdział dwudziefty.
- 24: Ofádzeni máią być karáni.
- 25: WSzytcy ktorzikolwiek skazani są/ niech
- 26: będą przymufzeni/ aby fkazaniu dofyc vczynili/
- 27: choc kogo ná gárdło fkazano/ tedy ie ma dac/ choc
- 28: ná piéniężną winę/ ábo ná co infzego. Bo

29: niemáľz nic Rzeczypospolitey ták ľzkodliwego/
30: iedno gdy niektorzi moźni niepodeymuią kárności od Rzeczy
31: pospolitey włożoney. Widzę też/ że ľię to wielu ľudźiom po=
32: doba/ áby żadne winy/ áni ná ľędźiego/ áni ná ľtronę ľkárzącą
33: nieprzychodźily: ále ábo ná ľtronę obrázoną/ ábo ná Rzeczpo
34: ľpolitą. Bo gdyby ták było poľtánowiono/ koniecznie y po=
35: wod nie ták ľię będźie ľkwapiaľ wdáwác ľię zkim w práwo/ y
36: ľędźiowie nie dla ľwego poźytku będą kogo ľkázowác. Kará=
37: nia od Rzeczypospolitey włożonego/ áby żadnemu odpuścic nie=
38: było wolno/ áni Krolowi/ áni żadnemu vrzędnikowi/ á dále=(*marg*) Priwatem Łáćinicy
zową onego/ kto nima niakiego vrzędu. (-)
39: ko mniey iákiemu priwatowi. Co ácz w káźdey rzeczy ma
40: być przyięto/ ále nawięcey o męźoboyľstwo/ cudzoľoľstwo/ gwał=

cenie

strona: 96v

O poprawie Rzeczypospolitey

1: cenie pánienek/ y inľze tákowe zľościc/ áby było karánie wykony=
2: wáne/ wiele ná tem Rzeczypospolitey naleźy. Po rzeczy o=
3: ľądzoney wiele przykázzy bywa v nas/ áby wykonánie końcá
4: ľwego niebráło. Ná Krolá tedy to naleźy/ kárác te/ ktorzi
5: rzeczy oľądzoney doľyc czynic/ á co z ľądu przyidźie pláćic nie=
6: chcą. Ktorzi/ iefliby máietnościc niemieli/ niech będą karáni
7: więźzieniem/ bicciem/ y inľzym zásluźonym karániem. Iefli o=
8: siádlóść máią/ á idźie o iáką nagrodę rzeczy ľtráconych/ niechay
9: by ią Krol wźiał ná ľię/ á rzecz oľądzoną z ľkárbu zápláćil te=
10: mu/ komu naleźy. Gánią to niektorzi com powiedźiał/ iáko=
11: by to byłá drogá do tyráńľtwá/ ktoregoby ľię zwierzchni pá=
12: nowie/ pod zasľoną bronienia v bogich/ ľácno chwyćic mogli:
13: ále iefli dobrze bacźę niebyľaby tu żadna zasľoná/ áni przyczy=

- 14: ná ztąd/ żeby v bogich broniono: aleby tym łpołobem rzeczy o=
15: łądzone łtwirdzone były/ czym się łtan Rzeczypospolitey mocno
16: ząwiera. Bo á ná což wyroki czynią/ ieśli ten ktorego łka=
17: zano wyrokowi dofyć czynić niechce? A wieleż ieft tych łka=
18: zánych/ ktorziby wyrokowi chćieli dofyć czynić? Ledwie ieft
19: kto/ choćiaby też y nápráwiedliwřą miał coby mu z wyroku
20: dopuřczono przyřć do máiętnořci łkazanego: bo mu ie y/ á=
21: bo dochodźić bronią/ ábo ieřliby dořzedł/ náziutrze go znie y
22: wypędzą. Ono lepak bárzo śmieřna/ że też y władnořci Kro=
23: lewřkiej/ ktorą rámiem Krolewřkim zową/ máiętnořć czy
24: ie z wynáłazku práwá wźiąć/ y bába iednym słowkiem ząbro=
25: nić może. Skázuiąc więc łędziowie łowite y troiákie zakłády
26: tym co wyganiáią z przyłádzonych imion: ále niewiem ieřli
27: ie kto kiedy płácił. A ci ktorzi krzywdę ćierpią/ nietylko o
28: máiętnořć/ ále y o gárdło w niebezpiečnořci być muřą: ták
29: w domu iáko y ná łtronie niemogą być bezpieczni od tych/ kto=
30: rzi im zádziáłali. Wielam się ták zda/ iż te łowite zakłády y
31: troiákie/ ábo y dzieięćiorákie więcey łą dla przewłákánia łprá=
32: wiedliwořci/ niź dla podpomozenia ie y wymyřłone. Wiele ich
33: ieft/ coby bárzo rádźi bez tych łowitořci byli/ gdyby tylko ku(marg) Ná rafie więźnie/
In falebra haeret/ to ieft/ niemoże do skutku przyřć. Bo rafy łą owe kamienie ná rzekach/
ná ktorzych więźná łzkutu/ komiegi/ řć. (–)
34: łwemu práwu przyřzli: ále częřtokroć rzecz ołádzona ná rafie
35: więźnie.
36: Rozdźiał dwudzieřty pirwřzy.
37: 1. Praw kto ma popráwowác. 2. Społob ich zkąd ma być bran. 3. Nie=
38: chay będą łpifáne łłowy iálnemi/ przydawřzy przyczyny do káźdego ártykułu.
39: 4. A o rzeczách iednákich/ niech będą iednákie. 5. Ieden lud iedne práwá
40: niech ma. 6. Więcey máią wáżyć niź mándaty Krolewřkie.
41: ALe tego wřzytkiego głowá ieft/ áby prá=

42: wá były poprówione/ á pewną drogą/ y pewnym

łpołobem

strona: 97

Księgi wtore.

97

- 1: łpołobem łpifáne. O czym częłto ná łeymiech/ ktore co rok by=
2: wáią rádżono/ ále zawżdy w onych poprówách czego niedołta=
3: wáło. Niektore rzeczy k woli niektórym więcey/ niżli wedle
4: słufżności łtanowiono: łtare włtawy zárzucano/ nowe wymy=
5: łlano. Ztądże to mamy/ że ták wiele praw y włtaw náczy=
6: niono/ iż żadnego dowćip áni pámięć niełprołta ku poięćiu włzy=
7: tkich. A przed się niebywáią trwáłe: wiele ich bywa ktore
8: przez rok wniwecz się obroca/ á łędziom wielką przynofżą wát=
9: pliwofć/ gdy nie wiedzą czego się w łądzeniu naywięcey trzy=
10: máć máią. Do tego ielżcze przyday mándaty Krolewłkie/ k=
11: woli komu dáne: bo też one myłłi łędziow niepomału rołtar=
12: gnione czynią/ gdy dwie drodze máiąc przed łobą/ niewiedzą
13: ktorą się wdác: ktorą do czynienia wyroku iłć/ ielłi mándatu
14: czyli włtaw więcey słuchác. Tem rzeczám niemoże być zábie=
15: żano/ ielłi niebędzie náležion inłzy łpołob vgruntowánia praw.
16: O czym gdym ia wiele myłłił/ nic mi się niezdáło wtey mierze
17: być pożytecznieyłżego Rzeczyłpolitey/ iedno/ áby ze włzytkich
18: łtanow byli obráni co nabiegleyłzi: nietylko ci/ ktorzi połtępk(*marg*) Sędziowie z iákich
ludzi obierani być máią. (–)
19: łądow y ich obwárowánia wiedzą/ ábo ktorzi práwá y zwy=
20: czáie oyczyłte vmieią: ále też y ci ktorzi połtronnych praw łwiá=
21: domi łą/ iáko Papielkich/ Rzymłkich/ y inłzych narodow: kto=
22: rzi y Hifłtorye włzytkich wiekow/ y Filozofłkie o obyczáioch
23: y práwach náuki/ y Piłmá łwiętego włtawy dobrze wiedzą:
24: ktorzi połtronnych narodow obyczáie widzieli/ y miáłtá: ná o=
25: łtátek ktorziby w káżdey náuce wolney biegli byli. Bo iż tá=

26: cy byli oni Itárodawni wstawce praw/ y Práwnicy/ kto=
27: rzi y Greckie y Rzymfkie práwá fpifáli/ świádczą to ich pif=
28: má. A przetoż/ y práwá dobrze á porządnie fpifáli/ y ludźiom
29: potomnym zá długowieczne zálećili. Záprawdę tácy ludzie
30: ábo co dobre⁸⁰ poftánowią ná wieczność/ ábo żaden inſzy. Bo á
31: co pewnego ábo długo trwáiącego poftánowić mogą cí/ kto=
32: rzi fię więcej około goſpodárftwá/ ábo też nieco około fádow
33: báwili: á tych náuk/ ktore zámykáią w ſobie źródłá praw y
34: wſzytkiey przyſtoynoſci/ nic nieumieią? lámá to rzecz częſto
35: iuż iáśnie okazałá. A ták/ ieſli fię to podoba/ wybawmy iuż
36: z tey prace popráwowánia praw/ ná káždy rok przychozącey
37: ludzi ſlácheckiego ſtanu: á zoſtawmy im ſpráwy woienne/ á=
38: by fię tą zabáwką paráli/ á w niey fię ćwiczýli. á tę wſzytkę
39: ſpráwę około praw poruczmy ludźiom w práwie biegłym/ Fi=
40: lozofom y Hiſtorykom/ iáko tym/ ktorzi wždy więtſzy rozſádek
41: máią/ á ſkromnieyſzych y nieták beſtliwych namiętnoſci/ iáko
42: inſzi ludzie/ wżywáią. Bo wielkie podobieńſtwo/ że oni y ro=
43: ſtropniey/ y z mnieyſzym ábo ſnac żadnym ná ofoby baczeniem/ o

R

Rzeczypo=

strona: 97v

O poprawie
Rzeczypoſpolitey

1: Rzeczypoſpolitey rádzić będą: y lepiej w káżdey rzeczy przy=
2: ſtoynoſć obaczą/ niźli cí/ ktorzi záwždy ná iáśni miedzy ludź=
3: mi żywąc/ więcej ábo czáfowi/ ábo przyiacielom/ ábo wła=
4: ſnem namiętnoſciam ſłużyć zwykli. Wiele ich ieſt co zdánie
5: Wlpíanowe gánia/ ktory nápiſał/ że zwierzchny Pan ma być
6: od praw wolen: co ácz niezdrożne wyrozumienie ma/ iáko ni=
7: żey okażę/ wſzákże iż ten Wlpian był mian zá opiekuná **Alexan=**

8: **dra Seuera** Cefárzá/ przeto tego mnińmiania łą ludzie/ że to on(*marg*) AElius Lampridius
in Alexandro Seuero. (-)

9: więcey Cefárkiewy łálce/ niżli prawdzie folgując nąpifał. Ale

10: o tem niech sie wiedzą ci ktorzi tego łą świadomfi. Acżkol=

11: wiek mnińmam/ że niemoże być tego artykułu włafne wyrozu=

12: mienie z tych kilku tego w prawie biegłego człowieká słow wy=

13: ciągnione: gdyż wżytkiego pińania prawnych ludzi/ ktorzi zá

14: onego czáfu byli/ teraz niemamy. Co ieslibyńmy fię tákich v=

15: łtawcow praw mieli bać: á Pánowie też zwierzchni mno=

16: łtwem namiętności częřtokroć rořtąrgnieni bywáią/ że niemoga

17: bączyć coby było łpráwiedliwego/ y niewiem o ktorem z nich

18: on wirłz nąpifano/

19: **Fixit leges precio, atque refixit:** To iesť/

20: Stánowił wřtawy dla dárow/ y záś ie łamał.

21: tedyć niewiem komuby lepiej miála być poruczóná łpráwá

22: około praw/ iedno onym/ o ktorychem mowił/ ludziom we wřze

23: łákich náukách cwicżonym/ ná wrzędy niełákomym/ á próżney

24: chwały niełápáiącym. A iesli fię ták zda/ przydaymyż donich

25: y ony/ ktorzi około łądow wiele czáfu łtrawili. Bo iesť też to

26: tych rzemieńnikow tá włásćiwa zabáwá/ w ktorej rozum łwoj

27: ćwicżyć y náuki łwey wżywać będą mogli. Pińzą o niektórych

28: prawnikách ábo wřtawcách praw łtárodawnych/ ktorzi wřtá=

29: wili práwá Krolom pożyteczne/ ále poddánym niepożyteczne:

30: niektorzi boiáźnią/ drudzy nádźieią/ drudzy miłością/ drudzy

31: też infzemi namiętnościámi przypędzeni: iákiemi y ci zdádzą fię

32: być/ ktorzi niesłáchecki łtan w nienawiści máiąc/ wiele słá=

33: checkiemu łtanowi k woli vczynili. A przedsię práwá przy=

34: ięte łą od ludzi częřcią głupich/ częřcią boiáźliwych/ ábo też ro=

35: zmáitemi żądźami przypędzonych. Ale pořpolřtwo nieuczó=

36: ne/ głupie á niepotężne/ łácno może być przypędzone ku znořze=

37: niu wŹytkiego. Tem rzeczám wŹytkiem zábieżeć/ należy ná
38: mądręgo wŹtawcę praw/ áby fię czego niedopuŹczał w wŹtá=
39: wowánium praw/ coby zá dobre á przyŹtoyne niemęgło być po=
40: czytano. Niegodzi fię temu być iedney Źtronie przychylnym/
41: ktory o wŹytkiey RzeczypoŹpolitey rádzi. Godzi fię áby ten
42: od wŹzelákich namiętności był wolny/ ktory do łamey tylko
43: słuŹności wŹytkie práwá kierowác ma. bo tám niemoże być

mieyŹce

strona: 98

Księgi wtore.

98

1: mieyŹce dobrem rádam/ áni przyŹtoyności/ gdy Źerce opáno=
2: nowáły [.] złe á nieŹtworne namiętności. Y o tem teŹ wępić nie
3: trzebá/ że wiele z praw RzymŹkich przyiác trzebá: y owŹzem
4: iefliby co trwałe⁸⁰ á Źtátecznego w tey mierze wczynić chćiano/
5: tedy muŹim od nich wziác wŹzytek ŹpoŹob praw. Ale wiem/ iż
6: niektorzi w práwie RzymŹkiem wiele niedoŹtátku być widzą.
7: **IuŹtinian** Cefarz/ chćiał ie mieć krotŹze/ á przetoŹ popaliwŹzy/
8: iáko powiadáią/ Źtórych práwnikow wielkie księgi/ kazał wŹzy=
9: tko práwo krotcey zebrác. Zákazał teŹ/ áby żaden nic názyt
10: Źzeroko/ chybá krotko (á iákoby Źummę ábo krotkie praw ze=
11: bránie) o práwiech niepiál. Drudzy inŹszych rzeczy w prá=
12: wách potrzebuią: á przetoŹ y SáŹowie y Fryzowie/ y drudzy
13: Niemieccy narodowie/ áczkolwiek RzymŹkiemu pánowánium
14: poddáni Źą/ wŹzákże wiele ich wedle Źwych wŹlánych praw ży=
15: wie. DŹiŹieyŹzych czáŹow ták wiele iefť o tem Źpifow/ ktore
16: więcey zátrudniáią práwo niŹli wykłádáią/ ták/ iż słuŹnie wie=
17: le ludzi mądrych/ rádzi by widzieli krotkie zebránie wŹytkich
18: praw. A przedŹię gdyby kto práwá RzeczypoŹpolitey Źwey
19: piác wmyŹlił/ temuby záprawdę práwá RzymŹkie niepomáłu
20: były ná pomocy/ gdyż w nich wiele rzeczy iefť/ od dawnych prá

- 21: wnikow y Cefárzow bárzo mądrze poftánowionych. Byli oni
22: ludzie bárzo pilni/ á w kázdey wolney náuce/ iż z fámego zwy=
23: czáiu bárzo biegli: ále iych fpify/ ktore teraz mamy/ nie fą cále.
24: Przeto też pokázuie fię w nich niektorych praw niezgodá/ á czá=
25: fem iedney rzeczy ná temże mieyfcu niepożyteczne powtarzanie.
26: A wżákże summáryufz práwá niewiem zkądby mógł być lepszy
27: wzięt/ iáko z tych to praw Rzymfkich. Wiele niepożytkow
28: przychodzi z niepewności náuki. A przeto z Rzymfkich praw
29: trzeba wziąć drogę y fpofob ftánowienia praw: ktoregoby y
30: w fzkolách vczono/ y v fądow vzywano: Mnoftwo ksiąg niech
31: będzie zárzucono: profta á iáfna vmiárkowána drogá/ niech
32: będzie otworzona. Ztąd poydzie pewne záchowanie v fądow
33: á wiele trudności vftanie. Lecz niech będą fpifáne práwá slo= (marg) 3 (-)
34: wy znácznemi/ ktorychby nielza wykręcić: á o podobnych rze=
35: czách fobie podobne: á iednym ludziom iedne: niech też będą iá=
36: kie przyczyny przydáne/ ktoreby słuźność práwá vkázowały.
37: Bo owe nieznáczne słowá wiele nam wykłádaczow národziły/
38: y przyczyny rozmáitego práwowania dáły. Ieft to w ná=
39: fzych práwiech nápiáno: iż ktoby komu fprośne słowo ządał/ á
40: nátychmiał tego co rzekł nieodwołał/ ma być karan fześciá=
41: dziefiát grzywien/ y zarázem ma odwołać. Pozową kogo o
42: to/ że zádawfzy przykre słowo/ nátychmiał nieodwołał: on
43: przed fędzią odwoływa/ á powieda/ że to słowko nátychmiał

R ij

ma fię

strona: 98v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: ma fię rozumieć/ o onem czáście/ ktorego będąc pozwany
2: przed fędziego/ ná pirwfzy dzień fię ftáwi. Aleć to ieft wykre=
3: cáć/ nie wykłádac. Koniecznie on co to práwo ftánowił tak

- 4: to rozumiał/ że ábo tedyż zárázem/ ábo w teyże rozmowie má=
5: ią być takie przimowki odwołáne. Bo takowe rzeczy zdádzą fię
6: być mowione nie vmyślnie/ ále ábo z potknienia ięzyká/ ábo z=
7: nagłego myśli porużenia/ á nie vmyśłem przymawiániá ábo
8: fromocenia: á przetoż vftawcá praw rozumiał to być rzecz
9: godną odpufzczenia. iáko y **Mimus** powiedział: że to ná ludzkość(*marg*) de regi. iuris

L. Quicquid. (-)

- 10: należy/ odpufzczać/ gdy fię on wftyda/ komu odpufzczią: y **Iu**=
11: **lius** Páweł w práwie biegły/ zoftáwił to ná piśmie: Cokolwiek
12: z zápalenia gniewu bywa ábo czyniono/ ábo mowiono/ to nie
13: pirwey ma być zá rzecz pewną wzięto/ ázby ten ktory to vczy=
14: nił w tem trwał: boby fię ztąd pokazało/ że to vmyślnie vczy=
15: nił. Ale á więcci fię tak zda/ że ten niechciał fplugáwić sławy
16: twey/ ktory dziś tobie przymowiwfzy/ niechciał z dobrey woli
17: tego odwołać/ áz pozwány? áza ten nátychmiał słowá fwe
18: odwołał/ kto áz w rok odwołał? Bo może to być/ że o to fprá=
19: wá v fądu niebędzie áz w rok. A tak często fie temu dziwuie/ iż
20: fędziowie pofpolicie tak nikczemnego wykłádu v fądow vzywá
21: ią: gdyż to y z przyftoynościá fię niezgadza/ iákom iuż vkazał/
22: y włafność tego słowá niecierpi/ áby to słowo/ nátychmiał/
23: miało fię tak rozumieć iáko oni kręcą. A kiedyby kto był/ co
24: by tak rofkazał fłudze fwemu: Spráwiwfzy tę rzecz ktorám
25: ci rofkazał/ nátychmiał fię do mnie wroc. Ktoryż fługá tak
26: ieft fprofny/ żeby to słowo/ nátychmiał/ tak wykłádał/ gdy od
27: páná nowe rofkazanie o wroceniu będę miał? Mnimam iże
28: żaden/ chyba żeby był fzalón/ ábo żeby rofkazanie páńskie iáfne=
29: mi słowy dáne/ potwarzá y złościá wywrocić chciał. Niech
30: przeto v fądu niebędą takie potwarzy y plotki. Do kázdego
31: też ártykułu práwnego/ niech będzie przydána iáka przyczyná
32: okázuiąca fufzność. Bo y ludzie mądrzy rádniey ich będą po=

- 33: słuźni/ gdy ie do słuźności vřtořowane być vyrzã: y źli nie=
34: łãcno ie złym wykłãdem wykřęcã. Bo niech będzie ten árti=
35: kuł/ o ktorem mowiłem/ w ten řpořob nãpifãny: Ci co zło=
36: rzecząc ku czći przymawiãią/ niech będã řześciãdźieřiat grzy=
37: wien karãni: chybãby co z przygody wymowiřfzy przeciwnã
38: rzecząc bez odwłoki zãraz zgãnili: bo on godźien ieřt odpuřczẽ=
39: nia/ komu nãtychmiařt vczynku iego żal. á niema być ten vczy=
40: nek pocztytan zã vmyřlnie vczyniony/ ktory iego powiedãcz
41: pochwiłce odwołãc gotow. Ieřliby tedy do kãżdego ártyku=
42: łu/ tym řpořobem przyczynã byłã przydãna/ zãiřteby niedopu=
43: řciłã y onego nãtychmiařt/ y tego bez omieřzkãnia złym wykłã=

dem wy=

strona: 99

Księgi wtore.

99

- 1: dem wykřecić. Ale řã niektorzi co tãk rozumieią/ że řię mni=
2: mãnie o nich v ludźi nãruřzyło/ ieřli ci co iym przymowili/ tego/
3: ábo nieodwołãią v řędzie⁹⁰/ ábo řię zgołã niezãprzã. Czego ia nie
4: gãnie. Y zdãłoby mi řię/ áby ten ártykuł tym wyrozumieniem
5: był nãpifãn/ iz ktoby pozwãny do řędziãgo/ nie zãrãzem řię zã=
6: przãł ábo nie odwołãł oney przymowki/ áby tãki iãko przĩ=
7: mowcã był řãdzon. A com nã przykłãd powiedźiãł o iednem
8: ártykule/ toż y o drugich niech będzie rozumiano. Vřtãłyby zã=
9: prawdę tym řpořobem y winnych pozwãnych/ y rzecznikow co
10: řpory řieię/ niewřtydliwe wykřety. mieliby teź řędziowie/
11: y ludźie dobrzi/ czemby prawdziwego wyrozumienia prãwã
12: bronĩc mogli. Niemniey teź y to ieřt rzecz potrzebna/ áby o
13: rzecząc podobnych/ podobne prãwã řtãnowiono: boby řię wtey
14: podobnořci/ rořtropnořc/ dobra rãdã/ y przyřtoynořc iãřnie
15: okazowãłã: á gdyby były řobie niepodobne/ pokazowãłãby řię
16: nierozmyřlnořc/ niedořtãtek rãdy/ nieprãwořc y krzywdã.

17: Ieſt v nas práwo o ſzołtyſie niepożytecznem/ áby go ruſzono z(marg) O ſzołtyſiech lub
o Woyciech/ iefli máią być ſkupowani. (-)

18: iego ſtanu/ y zmáiętności ſkupiono. Dobre záprawdę prá=

19: wo/ y godne tego/ áby go w Rzeczypoſpolitey vzywano. Bo

20: to ná dobrego ſzołtyſá należy/ ſędzić ſwoie obywatéle/ á wſzyt=

21: kich boiáźnią karánia/ y nádzieią vcźciwey nagrody w powin=

22: noſci ich zátrzymáwác: á zmáiętności ktorą máią wietſzą ni=

23: źli drudzy/ wedle zwyczáiu náſzego/ aby czáfu potrzeby woy=

24: nę ſłużyli. A ktorzyby ſzołtys temu niemogł doſyc czynić/ ten

25: niema być ná tem wrzędzie ćierpian: bo więcey mamy Rzeczy=

26: poſpolitey życzyć/ niźli pożytkom iedney oſoby. Lecz iefli to na=

27: leży ná Rzeczpoſpolitą o tem ſtáranie mieć/ czemu teź to prá=

28: wo y ná inſze wrzędniki niema być rozciągáne? Ano z onych

29: ludzi ktorzi wyźſze á zacnieyſze wrzędy trzymáią/ nie rowno

30: więcey złego do Rzeczypoſpolitey przychodzi/ niź z niepożytecz

31: nego ſzołtyſá. Przeto iefli ten tym ſpoſobem/ iákom powiedział/

32: bywa z mieſcá ruſzan/ czemuby teź niepożyteczni Biſkupi/ nie=

33: pożyteczni Woiewodowie/ niepożyteczni Kaſztellanowie/ nie=

34: pożyteczni Stároſtowie/ niepożyteczni Sędziowie/ niepożyte=

35: czni Piſárzowie/ z mieyſcá niemieli być ruſzeni? Ponieważ

36: káźdego z tych niegodnoſć dáleko więcey ſzkodzić może Rze=

37: czypoſpolitey/ niźli wiela ſzołtyſow. Ale podobno ci/ ktorzi

38: to práwo o ſzołtyſiech ſtánowili/ byli pány ſzołtyſow: á tak po=

39: ſtánowili práwo tákie iákie chcieli/ to ieſt/ ſtráźliwe ſzołtyſom/

40: á iym ſámym nic. Lecz á coź inſzego ieſt tyránnem być/ iefliže

41: to nie ieſt? gdyź w tey mierze niemieli baczenia ná Rzeczpoſpo=

42: litą. Bo kto chce o Rzeczypoſpolitey dobre ſtáranie mieć/ ma

43: y wſzytki częſci iey opátrzac/ y wietſze częſci ná wietſzem ba=

O poprawie
Rzeczypospolitej

- 1: czeniu mieć/ ná ktorých/ gdy będą w dobrem porządku/ więcey
- 2: należy zdrowie Rzeczypospolitej niżli ná drugich. Bo iefli
- 3: niektore tylko będąciefz miał ná baczeniu/ ábo tylko drobniey=
- 4: łzych/ opuściwfzy wietfze/ poprąwuielfz/ od chudego końca (iáko
- 5: iefł v náfzych w przypowieści) rzeczy bárzo wielkie poczynáfz:
- 6: kráie ciáń/ á iákoby włofy y páznogcie ochędożyć chcefz/ á o
- 7: głowę/ y oczy/ y ręce/ chocia fię źle máią/ nic niedbáfz. Widźimy
- 8: że to práwo niekázde^{mv} oddawa co iefł ie^{go}: bo iednym ftrách zá=
- 9: dawa/ á drugie ná wśzem czyni bezpieczne. ma tedy ábo wy=
- 10: głádzone być/ ábo tym fpořobem iákom powiedźiał rozśzerzo=
- 11: ne. Niegodźi fię wam/ ktorzi rzeczy ludzkie rządźicie/ ieden
- 12: tylko ftan ludźi dla niegodności kárác/ á ná ten ieden ftá=
- 13: nowić/ co fię im godźi/ á co niegodźi/ ku ktore^{mv} końcowi/ á do
- 14: ktorego czáfu: á lámym łobie ták folgowác/ iż teź choćiabyście
- 15: byli nanikczemnieyfi/ á wpowinności wáfzey naniedbáfzi/ za=
- 16: den około was dobrego porządku vczynić niemoże. Co iefliże
- 17: więcey Rzeczpópolitą niż fwoie pożytki miłuiecie/ tedy fá=
- 18: mi od siebie ten rząd poczác maćie. To niechay będzie dofyć
- 19: o práwie/ teraz będąciefmy mowić o iego wykłádzie. Pořpo=
- 20: lićie Pánowie wykłádiań niepożytecznego łzołtyfá być onego/
- 21: ktorego ziemię ábo grunty ná fwoy pożytek obroćić mogą.
- 22: Lecź nieiefł to wykłádac/ ále práwá dobrze nápiřáne wykře=
- 23: cać. Boć záprawdę niepożytecznym ma być on rozumian/ kto
- 24: nieczyni tego co ná iego powinność należy: álbo kto żadnego
- 25: pożytku Rzeczy pořpolitej/ ábo komukolwiek dłužen nieczyni.
- 26: Bo iefliby on wykłádac mieyřce miał/ tedyby fię Pánom tákowym
- 27: podáfá do tego drogá/ áby poddáne łupili ktorýchby máiętność

- 28: pośieść chćieli. Ale oni wykrętácie/ przydawaią przyczynę
29: łwego wykłádu/ że mułzą czynić wielki nakład ná czeladz/ ná
30: rozmaity łprzet/ y ná roskofzy. A czemu niemaią czynić?
31: Ale Páweł Apołtoł świádczy/ że niemaią być czynione złe rze=(marg) Rzymián. 3. W
wirfzu 8. (-)
32: czy/ áby znich przychodźily dobre: áni dzwonicá (iáko náłzy
33: mawiaią) ma być odzierána dla przykrycia kościoła. A
34: czemuż ty tedy ludziom chleb z gęby wydźierasz? czemu ie do v=
35: bołtwá przywodźilz? Aza niewiesz/ że wiele ludzi zacnych
36: przed tobą/ ná ktorycheś ty mieylce náłtąpił/ niemnieyze nakłá=
37: dy czynili niźli ty: á przedsię hoynie żyli/ vbogie podpomagáli/
38: przyiacioły bogáci/ kościoły nádawali: á wždy fię ná máię=
39: tność poddanych łwoich namniey nietárgáli? Ktorą gdy im
40: ty nád ich wolą wydźierasz/ ábo mnimalz żebyś ztąd miał bo=
41: gátłzym zołtác? Y owłzem czem dáley/ tem więcey będziefz
42: potrzebował: á w krotkiem czásie (iełli fię nieupámietasz) prze=
43: klęctwo Boże vczuiefz: y nie długo cudzego vzywác będziefz.

Zápra=

strona: 100

Księgi wtore.

100

- 1: Záprawdę ná Rzeczpołpolitą należy/ tákowe wykłádácie ná
2: óstrowy dálekie záłyłác: ktorzi złym á przewrotnym wykłá=
3: dem wielkie zarázy dobrym obyczáiom przynośzą. A zábieży
4: fię łacno tákowym wykłádom/ iełliże práwem odietá im będzie
5: moc łkupowania łzołtyłá łwego/ y o iego niepożyteczności roz=
6: łádek. Bo káždy łąd potrzebuie trzech ósob: á żaden łprá=
7: wy łwey niemoże być łędzią. Niechayżeby fię tedy tey rzeczy/
8: iáko y inšzych/ toczył rozłádek v łędziow žiemłkich. A niepo=
9: żytecznemu łzołtyłowi niechay będzie wolno dárowác/ ábo zá
10: słufzną ceną przedác máietność łwa/ nie Pánu/ y nie temu ko=

- 11: muby on chciał/ ále temu/ ktoby się łámemu łzołtyłowi podo=
12: bał. Lecż pożyteczna rzecz iełt táki łtan ludźi Rzeczypołoli=
13: tey mieć y bronić go/ częścią dla łądow ktore we wsiách y w=
14: niektórych miástečkách łpráwuią/ częścią też dla służby wo=
15: ienney. Te ráczey rzeczy trzeba obmyślác/ niź łwowełéńtwá
16: tego Pánom dopułzczác/ ktorzi z temi łzołtyły co chcą czynią.
17: Ma się tedy o to łtárác vłtawcá/ áby ártykuły práwne krotkim (*marg*) 5 (-)
18: wykłádem obiáśnił/ dla bálámutow y wykřétáčow: y o rze=
19: czách iednákich/ áby iednákie práwá nápił. Tenże ma prace
20: przyłožyc/ áby iedne práwá nápił włzytkim powiátom/ ktore
21: pod iednego Páná rołkázowánim łą. Boć to záprawdę zá
22: dźiw ieden może być poczytano/ iż ci ktorzi w iedney Rzeczy=
23: połpolitey miełzkáią/ á ktorzi iednemu Pánu posłufzni łą/ roz=
24: nych práw vżywáią. Bo Rzeczpołolita iełt iáko iedno ciá=
25: ło iednego źwierzęciá/ ktorego włzytkie człónki iednym się du=
26: che^m oczerłtwiáią/ y włzytkie ie^{go} łpráwy od iednego źrzodłá pły=
27: ną: álbo iełt/ iáko ciáło duchowne Zboru/ do Chrıstufá Pá=
28: ná/ á do iedney głowy łwey przyłožone. Poniewáż tedy ied=
29: ne práwá CHRıftus dáł włzytkim człónkom tego ciáłá/ ktore
30: iełt Zbor/ czemu też nie iednákie práwá máią być dáne włzyt=
31: kim ludźiom/ ktorzi pod iednym Pánem żywą? Záprawdę
32: iedenći iełt łpofob łpráwiedliwości/ ktory przywłázcza káźde=
33: mu práwo iego. Czemuż tedy nie iednákie práwá łą/ ktore
34: od łpráwiedliwości káźdemu bywáią dáne? Czemu tá má=(*marg*) Rozność práw w
Sarmáci. (-)
35: iętność ktorą mi práwo Chełmieńskie dawa/ práwem Májde=
36: burłkim bywa mi odiełtá? Czemu wedle práwá Połłkiego
37: máiętność brátá zmarłego siełtrze żywey odeymuią/ á táż má=
38: iętność práwem Mázowieckim bywa przyłádzoná? Mu=
39: sieli ci ludzie/ ktorzy tákie práwá ták rozne/ á z łobą niezgodne

40: Itánowili/ rodzić fię iedni ná wíchod słońcá/ drudzy ná zachod

41: słońcá. Aczkolwiek mamyli prawdziwie o tem rozumieć/ ie=

42: dnákąc światłość poznawánia y rozładzánia prawdy przy=

43: rodzenie wízytkim ludziom dáło: ále iż nie iednáko bywa wy

R iiiij

ćwiczo=

strona: 100v

O poprawie
Rzeczypospolitey

1: ćwiczone/ przeto do tego przychodzi/ iż iedni ostrzey widzą/

2: niżli drudzy. Ale Boże day/ áby práwá Cefárkie y Papieſkie

3: iednákie były. Bo á czemu one vrodzonym ze dwu brátow á=

4: bo siołtr poymować fię dopułzczáią/ á te niedopułzczáią? Cze=

5: mu one okrom dozwozenia rodzicow poymować fię niedopułz=

6: czáią/ á te dopułzczáią? Czemuone tego ktoby pánnę zgwał=

7: cíł/ nie przymuľzáią do tego áby ią poiął/ á te przymuľzáią? Ná

8: oſtátek/ czemu one tym ktorzi mowę zprzyrodzenia máią/ cho=

9: cia okrom słow/ by iedno przyzwolenie ſpolne miedzy nimi zá=

10: kroczyło/ poymować fię dopułzczáią/ á te niedopułzczáią? Bo te

11: rzeczy y inízych bárzo wiele/ **Bartholus** vczony práwnik obfićie

12: przekláda. Záifte to práwem nie może być/ co od ſpráwiedli=

13: woſci rozno idzie. bo ſpráwiedliwoſć ieſt iáko źrzodło/ z kto=

14: rego wízytkie práwá pochodzą. Ponieważ przeto iedno mu=

15: ſi być práwidło ſpráwiedliwoſci/ ktorym ſłuľzna y nieſłuľzna

16: rzecz bywa rozładzoná/ á ma być wítáwiczne y wieczne: tedyć

17: teź to zá tem idzie/ że práwá ktore ſą dobre iednákie być máią.

18: Chybá żeby była ták wielka roznoſć wrzeczách/ żeby teź práwá

19: muſiály być ná roznych mieyſcách roznie położone. Ale przed

20: ſię ile może być/ trzeba o tem pilnoſć mieć/ áby o iednych ábo

21: iednákich rzeczách/ iednákie práwá były Itánowione. Bo

22: dla roznoſci praw/ y práwnicy ſą rozni/ y wiele fię oſtrożno=

- 23: ści prawnych y wykretow národziło/ ktore niezliczonego prá=
24: wowania ná wiele lat trwáiącego národziły. A gdy fię to iuż o(marg) 6 (–)
25: popráwieniu y ftánowieniu praw fkończy/ toż dopiro to trze=
26: bá wftawić/ áby nic przeciwko práwam niemogło być ważno/
27: áni fámo rofkazanie Krolewskie. Bo Rzeczpołpolita nie=
28: wedle woli Krolewskiej/ ále wedle praw píłanych ma być rzą=
29: dzoná. Tyránnow to iest wyrok/ ktorým zmyśláią/ iákoby
30: Krol mogł co przeciwko práwam: a ták iáko iedná pochodnia/(marg) Krol y káždy
Monarchá ma podlec prawu. (–)
31: do złych požądliwości fercá Krolewskie zápaláiąca/ ma być
32: zágálfzon/ á z Rzeczypołpolitey zgołá wyrzucon. Lecż ono co
33: niektorzi mowią/ że zwierzchny Pan wolny iest od praw/ zda
34: fię że to rozumieią o Pánu/ ktorzyby był we wżem dofkonáły/ á
35: táki ma być namędrfzy y nałprawiedliwfy nád wżytki ine lu=
36: dzie: ktory iestliby był táki/ á cożby mu po práwiech: poniewaź
37: by zdobrey woli fwey czynił wżytko/ cobykolwiek práwo ro=
38: fkazáło? Y owżem táki Pan byłby żywym práwem/ y wzorem^m
39: káżdemu ku náśladowániu przed oczy położonym. Ale iż wie=
40: le Pánow czuli do siebie krewkość fwoię/ przeto nápiłáli/ że o(marg) C. de legibus et
constitut. L. digna vox. (–)
41: ná rzecz máieftatu Krolewskiego godna/ iż fię zwierzchny
42: Pan do tego przyznawa że iest pod práwem: y zwierzchność
43: ie^{go} wiśi ze zwierzchności práwá: rozumieli to iż wietfza rzecz

iest/

strona: 101

Księgi wtore.

101

- 1: iest pánowanie poddác pod moc praw/ niżli pánowác: á co fię
2: inśzym niegodzi/ to fię y iym fámyim niegodzi. Ktore zdanie
3: wiecey ma być przypomináne zwierzchnemu Pánu/ áby fię znał

4: być człowiekiem: to jest zwierzęciem poddanym błędom. a iżby
5: wiedział/ że moc wstawiania praw jest mu od Rzeczyposp=

6: litey daná/ y stánowi ie imieniem Rzeczypospolitey/ ktorey ośo=
7: bę ná łobie nośi. A ponieważ y on sam do teyże Rzeczyposp=

8: litey/ iáko głowá do wśzytkiego ciáła należy/ przeto słuźnie z=
9: infzemi członkami żyć ma. Zdanie Vlpianowe máło zgodne
10: jest. chyba by który Pan ták był śpráwiedliwy/ iáko Chrístus/
11: ábo oni ludzie śpráwiedliwi/ ná ktore práwá niestánowio=
12: no iáko powieđa Páweł. Ale bo on rozumie/ że iym práwá(marg) 1. Timoth. 1. W wirśzu

9. (-)

13: nie są położone: że oni duchem Bożym bywają rządzeni/ a zdo=
14: brey woli fwey czynią to co rozkazano. Ale niewiem jeśli się
15: Vlpian ná to oglądał. bo mowi/ że niewiásta Cefárzowa też
16: wolności od Cefárzá ma/ ácz niejest wolna od praw. Zkąd
17: się znaczy/ że Vlpian k woli to Cefárzowi piśał. O iáko lepiej
18: nápiśał Arístoteles: Nie człowiekowi pri dopuźczamy pánowác/(marg) Arístoteles Ethic.

lib. 5. cap. 6. (-)

19: ale rozumowi: to jest/ práwu przyrodzonemu/ a rozładkowi
20: ludzi mądrych do śpraw potrzebne. Lecz Pan stóżem a
21: obrońcą jest praw. Bo niegodzi się nikomu samemu mieć
22: práwá w fwoiey mocy: byłaby to rzecz tyránna/ nie dobrego
23: Pána. Godzi się tedy/ áby y nád Krolmi/ y nád wśzytkimi v=
24: rzędniki zwierzchność miáły práwá/ ktorymiby się przeciw popę
25: dliwościam ferdecznie obwárowali: a pewną náukę/ y siebie y
26: śwoy lud rządzić mieli. Teć są rzeczy/ ktorefmy o wstawie=
27: niu nowych praw/ ábo o popráwieniu dawnych/ też o śądziech
28: y o innych rzeczach ktem należących powiedzić mieli. W pir=
29: wśzych też księgach powiedziałem/ y o obyczáiách/ y o ofobách/
30: ktoreby obyczáie rządziły a ich bronily: Boże day áby się temu
31: wśzytcy przypátrowáli/ a wedle możności y powinności fwey

32: temu dofyć czynili. Wielkie iest wżędzie/ á iákoby śmiertel=
33: ne praw y kárności rozrufzenie/ ktore połpolicie wprzod o=
34: znaymia rozrufzenie á zginienie Rzeczypołpolitey. Przeto też
35: więcey pilności y frogości wrzędowey trzebá/ áby obywatéle
36: łwe w powinności ich zátrzymawał: byłtrość hánował: kár=
37: ności bronil: á łady łrodze łprawował. Zás obywatelom przy=
38: łtoi/ áby wrzędu łwego posłufzni byli/ to wżytko com powie=
39: dział v siebie rozważali: á połstronnemi fię przykłády karáli.
40: Tenći iest záprawdę czás/ ktorego połpolite kłęski oplákáwác
41: á wifzące nád námi/ vłtáwicznemi modlitwámi oddálác ma=
42: my. Bo ktorzi niepopráwuią obyczáiw/ á praw nie łą po=
43: słufzni/ o tych ma być rozumiano/ że ná wżytki łpolną nędzę

R v

przy=

strona: 101v

O popráwie Rzeczypołpolitey

1: przyciágáią. Záprawdę godni/ áby z Rzeczypołpolitey by=
2: li wykorzenieni: áby dla iych złości y dobrzi łkaráni nie=
3: byli/ y wżytká Rzeczypołpolita niezginęłá. Dru=
4: gie rzeczy ktorefmy obiecáli/
5: iuż wypráwuymy.
6: Andrzeiá Fryczá Modrzew=
7: skiego/ O popráwie Rzeczypołpolitey Księgi
8: trzecié/ ktore łą o Woynie.
9: Przedmowá.
10: Przedmowá tá zámyka w łobie vłkaržanie ná łtan Rzeczypołpolitey náłzey.
11: Naprzod fię mowi/ iż ztemi ludzkimi požádlivościámi y pokoy bywa wzru=
12: łzan: y przyczyná fię dáie do wymyślánia vłtaw/ y do włzczynánia woyny.
13: Potym/ czyni fię zmiánká rzeczy niektorych/ ktore fię z pocžátku łwiátá dzia=
14: ły. A ná ołtátek/ łtofuie fię to do náłzych obyczáiw: gdzie też y o káźni pie=

- 15: niężney meżoboyftwá iest zmiánká/ y o rofpuftności żołnierzow czáfu woyny.
- 16: IZ Bog wielką pomoc ludziom dał/ ku
- 17: ziednoczeniu miedzy nimi tego towarzysztwá/
- 18: ku pomnażaniu y záchowaniu/ fámá to rzecz
- 19: świadczy. Ktorego towarzysztwá/ kiedyby lu=
- 20: dzie nigdy niechćieli rozrywać áni tárgác/ áleby
- 21: y owfzem wftawicźnie wdzieláiąc ieden drugiemu wftelákich po
- 22: trzeb y wczynności nielituiąc w pokoiu miefzkáli/ rozumiał=
- 23: bym/ że niewiele człowiekowi niedoftawa do otrzymánia tego
- 24: błogosławieńftwá/ ktore w tey śmiertelności człowiek śmierci
- 25: poddány mieć może. Ale pożądlivosti ludzkie nienáfy=(*marg*) 1 (-)
- 26: cone/ á frogie y okrutne popędliwości ferdeczne/ fprawuią to/
- 27: iż y pokoiu ták iáko przyftoi bronić/ áni rzeczy náfzych w iedná=
- 28: kim ftanie záchowác/ áni żywotow náfzych od niebezpieczeń=
- 29: ftwá y rozmaitych przygod wolnemi wczynić/ niemożemy.
- 30: Bo y domá/ á w murzech w ktorych miefzkamy/ wielkie doły
- 31: bywáią kopáne zdrowiu y máiętnościám náfzem: á po ftronách
- 32: zásię bywamy zágábáni od nieprzyaścioł krwie náfzey prágną=
- 33: cych/ ktorzi máiętności náfze pośieść chcą. Wiele tedy praw
- 34: fpifano/ y fądow wftawiono/ ábyfmy fię nimi od náfzych obyvá=
- 35: telow ábo fąfiádow domá bronili. fortyle też woienne fą wy=
- 36: myślone/ y broni mnoftwo náfprawowano/ ktorąbyfmy po=
- 37: ftronnym nieprzyaściołom odpor dawáli. Napirwey tedy/ iáko (*marg*) 2 (-)
- 38: fię okázuie z ksiąg w ktorych początki świata opifano/ obyczáy=

mi fię

strona: 102

Księgi trzecie.

102

- 1: mi fię tylko fprowowano á wftawámi oyczyftemi. Niebyło ie=
- 2: fzcze ná ten czás żadnych fprow/ áni o doftawaniu fwego/ áni
- 3: o mfczeniu krzywd: woien też żadnych miedzy ludźmi nieby=

- 4: wáło. Ná oyczytych wítawách dofyć było ták ku karaniu lu=
5: dži/ iáko też ku zátzymaniu ich w powinności. Aż potym/
6: gdy złość ludzka rosła/ á czem daley tem się więcej rozmnaża=
7: ła/ Bog wśytki ludzi/ bárzo ich máło wyiawśzy/ potopem zá=
8: trácił: á wnet fkoró po potopie/ onym co byli żywi zoftáli/ á(marg) 1. Moiz. 9. W wirfzu
6. (-)
9: mieli być wśytkich ludzi rodzicami/ poftánowił práwo/ o ka=
10: raniu mężoboycow ná gárdle: áby tym y zdrowia ludzkie opá=
11: trzył/ á towárzytwá ich miedzy nimi vgruntował. Potym
12: po wielu lat/ wzbudził Nemrotá/ áby się iął porządku Krolo=
13: wánia y Pánowania/ ktorymby ludzi po dobrej woli niechcą=(marg) 1. Moiz. 10. wirfz
8. 9. (-)
14: ce/ gwałtem w powinności ich zátzymawał. Vrosły po=
15: tym woyny miedzy ludźmi y narody: á mocą wielką y práwie
16: wftępnym boiem o one rzeczy bili się/ w ktorých się rozumowi
17: y pomierney rádźie żadnego mieyścá niezoftałó. Ktore ia po=
18: czątki gdy łobie pilno vważam/ á one z náłzego wieku fprawá=
19: mi znałzam y rownam/ przychodzi mi to ná myśl/ iáko się to
20: ftáło/ iż chocia przodkowie náłzi/ y miedzy postronnemi narody
21: wiele przemieszkiwáli/ y śiadłá fwoie nie na iákiem kráiu świá=
22: tá od ludzi odłączonem/ ále miedzy ludzkimi narody záłożyli/
23: á wiele rzeczy y od onych naypirwśzych ludzi/ y od narodow w
24: sąśiedztwie niedálekich do fwey Rzeczypospolitey w nieśli/
25: wśákże przedsię fámo práwo ná mężoboyce/ od wśytkich na=
26: rodow przyięte y wzywáne zárzúćili/ á infze wymyślili/ od wśy=
27: tkich ludzi praw dáleko rozne? Przytym też y to niemniey
28: dźiwu ma w łobie/ iż ponieważ wiele ludzi/ rozumem się fprá=
29: wuiących/ przyznawáiąc się do fwych omyłek nieiáko ich żálu=
30: ią: y iest to człowieká Chriściánfkiego włafna chwałá/ omył=
31: ki fwe náprawowác/ á wyftępki ile mogąc oczyściác: á przed

32: fię wiele náfnych/ w ták iáfney śwíatłóści prawdy/ kocháią fię
33: w záftrzáłem wyftępku: żadnego náfominánia/ á żadnego
34: lekárftwá ták z Bożych iáko y ludzkich praw wziętego ćierpieć
35: niechcą. Y ztądże fię to dzieie/ że fię y mężoboyftwá bárzo wie=
36: le dzieie/ y nieskończone krzywdy ludziom nie obronnym bywá=
37: iá czynione/ á w obłądliwych dumach y w pomieftzaniu kárności
38: wiele iych żywie. A to więc bywa czáfu pokoiu/ poki fię iefz=
39: cze żadne wzrufzenia broni nieukázuią/ y żadne podeyrzanie
40: woyny niegruchnie. Lecż fkoro by namnieyfza o woynie no=
41: winá pocźnie powftawác/ Boże moy/ iáko wielka rofpufność
42: w ludziach ślácheckiego ftanu rázem powftáie. Prożnuią=
43: cym ludziom/ (bo ták one zową/ ktorzi wedle zwyczáiw y

praw

strona: 102v

O poprawie Rzeczypospolitey

1: praw ná woynę nieiezdzą/ chocia wielkie rzeczy ná sobie nofzą)
2: prożnującym mowię grożą: Księżey odpowiedáią: ná kmiećie
3: y ludzi swoie/ podatek (á gdyby wždy nie wíećfzy niżli przyftoi)(*marg*) Zołnierfkie obyczáie
w Sarmacyi. (–)
4: wkładáią: drugim łupieftwo y mord opowiedáią. Czemu
5: wftytkie^{mv} w ciągnieniu dofyc czynią: ktorzi ácz więc w infzych
6: rzeczach odmienni bywáią/ ále w tem zacnem ciągnieniu/ ftáte=
7: czność y męftwo zfiemie godne vkázuią: brzydząc fię poftpolitym
8: człowiekiem/ cudze wydzieráiąc/ zboże y pałze/ bydło y woły/
9: ábo dármo/ ábo zá bárzo máłe pieniądze trawiąc. á tym fpo=
10: łobem ziemię oyczyftą nie pomáłu zwoiowawfzy/ ludziom
11: krzywd náczyniwfzy/ wyiezdzáią przeciw nieprzyziacielowi/
12: niofząc ná łobie płácż á nárzekanie poftpolftwá/ życzącego im
13: tego/ áby fię nigdy niewróćili/ á z wielką chęcią iákiey odmia=

- 14: ny w rzeczách czekáiącego. Bo á co mni małz/ iákíey chęci tá=
15: ki vbogi/ ták rozmáicie obráżony/ będzie przeciwko tym/ kto=
16: rzi máło fię łáfkáwíey níżli nieprzyiáciel/ trapiąc ie łáme/ y ich
17: máiętności gubiąc záchowáli? Niech zľobą káždy pilnie vwa=
18: ży/ czego dobrego ábo zacnego od tych czekáć mamy/ ktorzi ták
19: Bogá y ludzi obráziwľzy/ ciągną przeciw nieprzyiácielowi:
20: Ia to nie okrom wielkiego fráfunku mowię/ pátrząc ná niebez=
21: pieczności/ ktore fię zdádzą nád námi wľzytkíemi wišieć. A
22: ták niemogę bez tego być/ ábych o tem częľto myślic niemiał: á
23: iáko napodleyfzi zeglarze ná morzu widząc blifką nawáľność
24: morfką dodawáią bieglým łtyrnikom rády/ iákoby ią od=
25: wroćić ábo iey vyść mogli/ tak ia teź naczelnieyľzym łtanom
26: śmiaľbym dáć rádę do vwiárowánie niebezpieczności. Com
27: tedy vczynił o pošťánowieniu obyczáíow y łáďow/ tom teź o
28: łpofobie woyny vczynić vmyślił.
29: Rozdział pirwľzy.
30: Stáránie wľzelákim łpofobem ma być czynione/ áby woyná byľá oddaloná.
31: A iesliby niemogľá być oddaloná/ co czynić: czáľu pokoiu o co fię łtáráć:
32: y o vczynieniu obrony iákíey ná vkráinie.
33: A Iźby woyny wieść nigdy niebyľá po=
34: trzeba/ przeto pokoy naywięcey ile być może/ ze
35: wľzytkíemi ludźmi pošťroⁿnemi ma być záchowan:
36: á nietrzebá fię tego nigdy dopuľzczáć/ áby mieli
37: przyczynę iáką/ dla ktoreyby co nieprzyiácielľkie^{g^o}
38: przeciwko nam dumáli. Co iesliby fię zľrefunku iákíe krzywdy
39: ábo ztey/ ábo zowey łtrony wľzczęły/ ma być pilność czynioná/ ze
40: by to ábo práwem/ ábo dobrych ludzi rozľáďkiem byľo rozľtrzy=
41: gniono. Zwykli poľpolicie pogránicźni narodowie y Pánowie/

1: dla tego łpolne przymierze między łobą mewać: ktorzi iż łę=
2: dziego żadnego niemáią/ przeto złwey dobrej woli/ obieráią
3: z obu łtron łędzie do rołrzygnienna roznic: á to ábo z obcych lu=
4: dži/ ábo też z poddánych łwoich/ ktore poki łąd trwa wolnemi
5: czynią od przysięgi (ktorą łię podobno łobie obowięzuią) áby
6: oni tym wolniey wedle łpráwiedliwosci/ o włzytkich łprá=
7: wách między łobą rozbieráli y łtánowali. A iż tákowe łprzy=
8: mierzenia/ nietylko ludziom iedney religiey/ ábo iedney wiáry/
9: ále też y rozney godzi łię między łobą mieć/ przykładem oycow
10: łwiętych może łię to pokázác: iáko gdy Abiráham napirwey/ á
11: potym Izáák z Abimelechem przymierze vczynili/ y przysięgá ie
12: potwierdzili. Owłzem trzeba łię łtárác o pokoy ze włzytkie=
13: mi ludźmi: o pokoy mowie/ ktoryby był łtáteczny y trwály/ á(marg) 1. Moiz. 13. we
16. (-)
14: ktoryby w łobie żadney podłády niemiał. Bo iefli kto pod za=
15: słoną pokoiu gotuie przeciwko nam woynę/ z tymci nieieł pra=
16: wdziwy pokoy: ále czym dłuźszy iemu od woyny przewłoki
17: popułzczáią/ tym gotowłzy y potężnieyłzy ná woynę będzie.
18: Przeto czálu pokoiu trzeba pilnie obáczáć/ co czynią oni lu=
19: dzie/ z ktoremi mamy iáką łpráwę: czym łię báwią/ z ktoremi
20: ludźmi rády znalazáią. A iefli łię to będzie znaczyło/ że rády y
21: łpráwy iych będą łię łciągály ku woynie/ trzeba w tem włzelá=
22: kiemi łpofoby/ by iedno vzcíwemi/ przekázác. A ták y włze=
23: láka máteryá/ z ktorey potrzeby woienne robią/ ma iym być z=
24: nálzych źiem zábroniona: co łię łácno łpráwić może/ iefli powie=
25: my/ że my łami tego potrzebuemy. A gránice nálze niech bę=
26: dá iáko żołnierzmi/ ták inemi obronámi opátrzone: ktora rzecz
27: iáko vłtrałza łásiády á zwłázczá ná korzyść chciwe/ możem bá=

- 28: czyć po Tátárzech. ktorzi gdy słyfzą/ że żołnierze náfzi ná grá=
29: nicy leżą/ domá miefzkáią/ á náfzych ziem nie woiią. Stára
30: ieft przypowieść że okkázya czyni złodzieie. Co y ná drugie (*marg*) V nas mowią/ złym
położeniem każdego kaži. (-)
31: rzeczy obroćić można. Bo zły vmysł nietylko do złodzieyftwá/
32: ále y do káżdey złości bywa przez okkázycę przyćiągnion. Wfzy=
33: tkie przeto przyczyny/ ile być może/ trzebá onym odiać/ ktorzych
34: wierność y przysiaśń v nas ieft podeyrzána. A naprzod trze=
35: bá opátrzyć/ áby ná wfzytkich gránicách zamki były dobrze zbu=
36: dowáne: y wfzeláką obroną obwárowáne/ y żywnością nałpi=
37: zowáne. Ale ácz wfzytkie gránice trzebá dobrze opátrzyć/
38: wfzákże napilniey one/ ktore są od ludzi wierze Chriftułowey
39: przeciwnych: zwlászczá iż to widzimy v Turkow wobyczáiu/ że
40: ná gránicách páńftw fwoich zamki od woyny dobrze opátru=
41: ią: ktorich ábyfmy w tey mierze náśládować niemieli/ niemáfz
42: żadney przyczyny. Ieft v nas wiele domow ślácheckich ták
43: wielce rozrodzonych/ że fię w ftanie fwem ledwie trzymać mo=

S

gą/ á

strona: 103v

O popráwie
Rzeczypospolitey

- 1: gą/ á wypráwie woienney/ prze vboftwo/ iákoby przyftáło/
2: dofyc czynić niemogą. A ieft ich miedzy nimi wiele/ ktorzi
3: pámiętáiąc ná przodkow fwoich męftwo/ rádźiby fię też biegło=
4: ścią rzeczy woiennych/ gdybyfię trafiłá iáka długa woyná/ osła
5: wili. Tych tedy czemuby ná vkráinę niezáprowadzono: cze=
6: muby pewney części pol nienáznáczono/ gdzieby iym zamki zbu=
7: dowano/ ná ktorzychby żołnierze náfzi czáfu woyny przemiefzká
8: wác mogli: z ktorzychby iáko z Kurhánow (ábo z fkałek) przy
9: ciągnienia nieprzyaciélfkie vpátrować można/ á ftofy pir=

10: wŕze nieprzyacielŕkie/ pokiby drudzy ŕoŕnierze ná pomoc przy=
11: ŕzli/ ábo ná łobie trzymáli/ ábo ie odganiáli? Záprawdę kie=
12: dyby tákich zamkow w kilku milách od ŕiebie niemáło zbudo=
13: wano/ ták/ ŕeby wnet z iednego do drugiego mogł wieŕć dá=
14: wác oczemby trzebá/ á ŕtároŕtowie ná iedno mieyŕce zieŕdzáćby
15: ŕię mogli/ zdáłoby mi ŕię/ ŕeby to była bárzo pewna á mocna prze=
16: ćiw nieprzyacielowi obroná. A niewiem czemby ŕię ludzie ry=
17: cerŕcy do tákiego mieyŕcá niemieli mocnie gárnać/ gdzieby y
18: mieyŕce było przeŕtronne do okázowánia męŕtwá/ y wŕzelákichby
19: iym potrzeb do żywnoŕci doŕtawáło. Bo y miodu/ y bydłá/
20: y ŕwierzú/ y wŕzelákiego zboŕa/ dŕiwna rzecz/ iáko w támtych
21: ŕiemióch wielka obfitoŕć. Owŕzem to ná Krolá naleŕy/ áby
22: ná támtych mieyŕcách czáŕu pewnego przemieŕzkawał: bo ŕwá
23: obecnoŕciá/ y ludnieyŕzemiby ie vcŕzynił/ y od nieprzyacielá bez=
24: piecznieyŕzemi. A przetoŕ ná ŕeymie/ mieliby obráni być/ tám=
25: tych mieyŕc ŕwiádomi/ ktorziby tákowym zamkom/ mieyŕcá y
26: polá náznáczyli/ wŕi y miáŕteczek pewná liczbę przydáli/ á iá=
27: koby ná powiáty podŕzielili/ roŕkazawŕzy onych Powiátow y
28: zamkow ŕtároŕtom/ pewná liczbę ŕoŕnierzow wŕtáwicŕnie cho=
29: wác. Ktorych ŕtároŕtow niechby tá powinnoŕć była/ wy=
30: wiedŕiawŕzy ŕię pewnie wŕzytkiego/ co ŕię ná vkráine dzieie/
31: Krolowi ábo Hetmánowi oznáymowác: á z onych zamkow
32: nigdy nie z ieŕdzáć. Lecŕ y o tem trzebá pilne ŕtáránie mieć/
33: áby przeiázdy przez láfy/ ktore ŕá od nieprzyacielá/ były zará=
34: bione/ y mnoŕstwem drzewá ná kŕztałt płotu zámiotáne: ŕeby
35: tym ŕpołobem ciágnienie nieprzyacielá do nas było ábo zábro=
36: nione/ ábo wŕdy przekázone. Ná ŕtároŕty to tedy naleŕy/ áby
37: káŕdy w ŕwoiem ŕtároŕtwie tákowe mieyŕcá záprawował/ zá
38: ktoremi iáko zá murem/ naiázdowi nieprzyacielŕkiemu mogł=

39: by fię dąć odpor. Powiedaią/ że tego fortyłu Wołofzy vzyli(marg) Porażká náfzych ná bukowinie. (-)

40: przeciwko náfzym ná Bukowinie/ á przetoż woýłká náfze mu=

41: siály im vftąpić. Podobną rzecz tey/ powieda **Titus Liuius** o

42: porażce Rzymian we Fráncyi zá Konfulá **Pofthumiufa**. Słó=(marg) Tit Liuius Dec. 3. lib. 3. (-)

43: wá Liwiufowe te fą: Lás był wielki/ (Fráncuzowie go zo=

wą Li=

strona: 104

Księgi trzecie.

104

1: wą Litaną) ktorým **Pofthumius** woýłko wieść miał. W tem

2: leście po práwey y po lewey ftronie około drogi ták byli Frán=

3: cuzowie drzewá podrábáli/ iż ftały nierufzáiac fię: ále fkoroby

4: ich namniey rufzył/ tedy ná ziemię lećiały. **Pofthumius**, miał

5: dwie chorągwi Rzymfkiego ludu: á towarzyfkiego ludu od

6: wyżfzego morzá tákże wiele był popifał/ iż miał pięć y dwádzie=

7: ściá tyfięty ludu zbroynego/ z ktoremi w ciągnął w ziemię nie=

8: przyacielfką. Fráncuzowie zálegli byli kráie láfu/ á fkoró

9: woýłko w lás wefzło/ tedy oni fkráynych drzew popchnęli: z=

10: ktorých iedno ná drugie lecąc/ obalály fię/ á lecąc z obu ftron/

11: potłukły ludzi/ konie y wftytkę obronę/ ták iż ledwie dziefięć

12: ośob vćiekło. Ofáték hiftoriey kończy **Liuius**. To niech bę=

13: dzie o obronách/ ktoreby miały być poftánowione dla w tár=

14: gnienia nieprzyaciela vkráinnego. Ktory ieſliby fię ná to ná

15: fadził/ żeby fię zdáło/ iákoby chciał woynę przeciwko nam pod=

16: nieść. przedfię/ niech to tá powinność będzie/ áby ie przez po=

17: sły námawiano/ żeby temu dáli pokoy. Trzebá przełóżyć nie=

18: fkończone fzkody y trudnoſci/ ktore woyny przynoſzą: ſłuſz=

19: nieyfza rzecz ieſt/ áby fię ludzie pomierzáli práwem ábo iáką przy

20: ſtoynoſcią/ niſzi bronią. trzebá im teſz podáwać drogę do obrá=

- 21: nia sędziow/ ktorziby te roznice pomiarkowali. Bo praw=
22: dziwie ieden Poeta napisał:
23: **Omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet.** To iest(marg) Terentius in
Eunucho. (-)
24: Mądemu pirwey wżego przyftoi fkołztowác/
25: Niżli fię mieć do broni/ á huffy fzykowác.
26: To iefli vczynimy/ wżytkim tę iáwną o sobie wídomość
27: damy/ że pokoiu wielce prágniemy/ á przelaniem krwi bárzo
28: fię brzydźimy: Bogá sobie z iednamy: á ludzi naszyc miłość
29: y połtronnych przyacielską chęć sobie spráwimy. Co iefliże ci
30: z ktoremi spráwę mamy/ wolą nam być nieprzyacielmi niżli
31: przyacielmi/ á opuściwszy wżelákie ludzkie przepieranie/ mo=
32: cą á bronią známi czynić chcą: toż dopiro broni náłzey doftác
33: mamy. do ktorey ábyfmy zázwdy wżytcy gotowi byli/ przed
34: czáfem fię o to ftaráć trzebá. Bo y od nieprzyaciela łácniey
35: otrzymamy co będziemy chćieli/ gdy pobaczy nas być z ftrony
36: wżytkich rzeczy gotowe: y Rzeczypospolitey iest to rzecz wiel=
37: ce pozyteczna/ wżytkie potrzeby ná woynę pogotowiu mieć: á=
38: byfmy też/ iefliby co nagłego przypádło/ mogli iey bronić. A
39: ták/ iefli fię iuz poftánowi fkołztowác woyny/ trzebá fię o to ftá=
40: ráć/ áby wżytká byłą w ziemię nieprzyacielską przeniesioná.
41: O czem trzebá rády fzukác/ fkoró iedno iáki słuch woyny gru=
42: chnie: Wżákże tey rády niewykonywác/ áż wywiedziawfzy
43: fię pewnie że iuz ináčzey być niemoże. Co iefliże ná nas przyi=

S ij

dzie/

strona: 104v

O popráwie
Rzeczypospolitey

- 1: dzie/ że fię mżczác krzywdy poddánych y Rzeczypospolitey ná=
2: fzey/ muśimy woynę podnieść/ ponieważefmy infzych lekarftw

- 3: prozno doświadczáli: tedy dopiero zwierzchny Rzeczypośpo=
4: lity Pan/ ktoremu dla tego miecz ieft od Bogá dan/ niema nic
5: omiełzkáwác/ ále zaráz rozboýftwá nieprzyaciéłłkie woyną
6: vgániác.
7: Rozdział Wtory.
8: I. Spráwiedliwość y vcźciwość woyny przekłáda fię: ktora áby była słufzna
9: y łzczęśliwa/ ma mieć łpráwiedliwą przyczynę: á niema być włzczynana/ áż
10: zgotowawłzy potrzeby/ y włzytkie rzeczy o łkończeniu iey pilnie wważywłzy. II.
11: Toż dopiero vpomniawłzy fię łwego/ ma być iáko przyłtoynie podniešioná.
12: á tu fię dołtátecźnie wypifał/ iákošie łwych rzeczy vpominác/ y o łpráwie Pru
13: łkiey miedzy Polaki y Niemcy. III. Opifaño teź dołtátecźnie co ieft łprá=
14: wiedliwa przyczyná woyny. I áby dla rozłzerzania łławy y páńłtwá niebyła
15: podnołzoná. co fię pokázuie z trudnošci 1 pánowánia/ 2 y zniełkończoney pra
16: ce rządzania/ 3 y z rozney chęci ktorým ma być rołkázowano/ 4 z niepewnošci
17: gránic ktorých woyną chcą dochodzić. 5 y z niełkończońých nądź y trudnošci
18: woienńých. 2 Ale woyná ma być podnołzoná dla pomłzczenia ábo odweto=
19: wánia krzywd/ ktore ináczey niemogá być nágrođzone. IIII. Ná ołtátek/
20: áby była woyná łzczęśliwa/ ma być wiedźioná od tych łudźi ktorzi fię z Bo=
21: giem poiednáli.
22: NAprzod przeto o šwiętołliwošci woyny/
23: iáko naboźnie łtárodawných czáłow rozumiano/
24: nie ieden o tem piłáł. Bo nigdy woyny nie=
25: włzczynáli/ áż vpomniawłzy fię łwego/ á woynę
26: przez ołobliwego ná to obránego połá opowie=(*marg*) Ty połly zwano Feciales. (-)
27: źiawłzy.
28: (*marg*) I (-)Bo áczłkolwiek cięłzko grzełzy/ kto vcźyniwłzy krzywdę da=
29: wa przyczynę woyny: włzákze kto fię krzywdy vcźynioney przy=
30: łtoynie mšci/ kto o nabożeńłtwo/ o dom/ o żywot y o máiętnošć
31: łudźi łwoich walczy/ ten Rzeczypołpolitey zacną połługę czy=

32: ni. A tákci Abráhám/ oćiec ludu Bożego/ dla wyzwolenia(marg) 1. Moiz. 14. w wir.

14.15. (-)

33: brátá/ woynę przeciwko nieprzyaciółom podniosł. Wiele

34: też Pánow Ebreyłkich/ wiedli wiele woien dla wolności.

35: ále potrzebá áby była śpráwiedliwa przyczyná woyny: ktorey

36: gdy niebędzie/ możemy się zwycięstwá nieśpodźiewać. A ie=

37: śliby się iákcie zwycięstwo tráfíło/ podobno przeto/ że się Bog

38: przez nas mści złości nád temi/ zktoremi mamy śpráwę: wśzák

39: że niemoglibyśmy go długo wzywác/ á trzebáby się nam bać/ á=

40: by on naywyższy śpráwiedliwości mścićiel/ nieobrocił iey/ nam

41: w wielką ośtáteczną háńbę/ y w wielką nędzę. A przeto ie=

42: śli chcemy áby się nam fzcześliwie wiodło/ trzebá ábyśmy mieli

43: śpráwiedliwą woynę.

44: (marg) II (-)Potym też trzebá rádzić o śpośobie woyny/ á pátrzyć ieliby

się nie=

strona: 105

Księgi trzecie.

105

1: się niewięcey nam z niey trzebá fzkody bać niżli pożytku śpodie=

2: wác. Ná koniec przez pošly trzebá się śwego vpominác. A

3: iákci śpośob ma być vpominánia/ iużem powiedział.Śą nie=

4: ktorzi/ co ich nieświeża przyczyná do woyny pobudza/ ále wśpo

5: minánie/ ábo ośiadłóści/ ktorzych żadnego znáku niemálfz iedno

6: ná kártách zbotwiálych/ ábo krzywđ vczynionych/ ták dawno/

7: że iuż y z pámięci ludziom wyśzły. Niedobrze to. Bo wśzy=

8: tkich rzeczy/ iákto y żywotá ma być wśdy nieiákci koniec. Kto=

9: rzi śobie przed śześcią fet tat krzywđę iáką vczynili/ ci iuż inśze=

10: go śędźiego śwych rzeczy máią/ ktoremu rzeczy ich máią być

11: poruczone/ nie náśzemi mieczmi zemśczzone. A o ośiadłóści

12: przed wilem wiekow przywłáfczone/ á czemu zkim woio=

13: wác? Bo á coź iest tákiego/ coby niebyło kiedy w cudzych rę=

- 14: kách? Troianowie wygnáni z domow swych/ w cudze źiemie
- 15: wefzli: ná ktorych niepirwey ósiedli/ áz ábo woyny/ ábo przy=
- 16: namniy wielkie prace podiáwłzy. Ktoź teraz z Troiáńskiey
- 17: krwie woyną dochodzi stárodawney ósiádłóści fwey? Ktoź
- 18: Dydonie blifki we krwi/ vsłucha iey w tem/ co **Poeta** nápiśał
- 19: temi słowy:
- 20: **Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor?** To iest/(*marg*) AEneid. 4. (-)
- 21: Powítań kiedy kto męźny z náłzych próżę kości/
- 22: A pomści się nad tym złym rodem mey lekkości.
- 23: Ale to podobno básni co o Troiey á o Dydonie powiedáią.
- 24: Słuchaymyź tedy tego co Piśmo śięte powieda. Kiedy
- 25: Pan Bog rozdzielałnarody/ kiedy odłaczałsyny Adámowe/(*marg*) 5. Moiz. 32. wirfz 9. (-)
- 26: poštánowił gránice onych ludzi wedle liczby synow Izráełskich.
- 27: Gdzieź tedy teraz one gránice/ ktore od Bogá/ ábo od synow
- 28: Izráełskich/ ábo od inłzych ludzi są poštánowione? áza niewfzy=
- 29: tkie są odmienione? Ale słuchaymy bliźszych przykłádow.
- 30: Cháldejskie przed dawnemi czáfy szyrokie było pánowanie. Ale
- 31: gdy rozmáitemi woynámi byli zwyciężeni/ y pod moc podbići/
- 32: przeniesione było od Perfow: potym od Grekow: ná ostátek
- 33: od Rzymian. Ci zaś máło nie wfzytkiemu świátu pánowáli/
- 34: á do kráin bárzo dálekich ludzi narodu swego zwładnością po=
- 35: fyłáli. Teraz to pánowanie ábo Cefárstwo máią Niemcy.
- 36: We Włofzech niemáło Hifzpanowie pośiedli. A kteryź teraz
- 37: Włoch może słuźnie wybijać się z pánowania ludzi postron=
- 38: nych/ ktore oni niekiedy trzymáli? Boć tá iest przemianá w
- 39: rzeczách/ iż ktorzi częłto zwyciężcámi bywáli/ ci też czáfu fwe=
- 40: go zwyciężeni bywáią: á ktorzi bywáią zwyciężeni/ ci rofka=
- 41: zanie zwyciężcow swych czynić muřą. Ktemu też y Piśmo
- 42: święte świádczy/ że y on narod Boży wybrány/ nigdy niebył
- 43: w iednákiem stanie/ ábo też w źiemii fwey/ y w iednym mieszká=

strona: 105v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: niu wiecznie niemiefzkáli. Bo oprócz woien ktoremi byli tra=
2: pieni/ częstokroć cudzoziemcow pánowaniu poddáni bywáli.
3: Bo y w Egipcie okrutnym niewolftwem vtrapieni byli/ y do(marg) 2. Moiz. 1. wirfz13.
14. 2. Krol. 25. 11 Kron. 36. (-)
4: Bábilonu byli záplenieni/ y podatki dawáli/ t Krolom Po=
5: gáńfkim byli zniewoleni. Ano y Przymierze íamego Bogá
6: nieśmiertelnego/ to íeft dziedzictwo/ do postronnych narodow
7: przeniesione íeft: odrzuciwfszu od tego Zydy/ ktorým było o=
8: biecáne? Nie nować to tedy rzecz/ íeśliże pánowania bywáią
9: przenofzone/ á nigdy v íednego tylko w mocy wiecznie nie
10: trwáią. Ktorzi czytáią Włofkie hítorie powiedáią/ że przed
11: dawnemi czáfy Padwáne rofkázowáli Wenetom: á teraz
12: opák/ Wenetowie pánuią nad Padwiány. Są ziemie w=
13: ktorých przed tem Chrześcijanie miefzkáli: ktore teraz narody
14: zamorfkie/ á íełcze íprońne trzymáią. Są drugie narody/
15: ktore íą pod mocą ludzi ácz nie ínfzey wiáry/ ále przedíe ro=
16: znego rodzáiu/ nie tego co przed tem byli. Bo íáko wżytkie
17: rzeczy pod słońcem zázwdy íię íákoby chwieią/ á nigdy w íe=
18: dney mierze nieftoią: ták też y kroleftwá/ y odmiány pánowá=
19: nia przemieniáią íię/ y bywáią przenofzone od narodu do naro=(marg) Syrách 10. W
wirfzu 8. (-)
20: du/ dla nieípráwiedliwóíci/ íáko mowi Iezus Syrách. Cze=
21: go y Dániel Prorok Boży poíwiádcza/ y rzecz íámá okázuię:(marg) Dániel. 2/ (-)
22: że wiele ziem/ zbywfszy obywatelów íwych/ przez głód/ przez mor
23: y woynę/ ítráciły pírwíże przezwífko íwe y pánowania ípo=
24: íob á nowe przezwífká wéípołek z nowemi obywatelmi wzięły.

25: Zą złe máią Niemcy/ że Polacy rofkázuią Prufom: y domagá=
26: ią fię práwá fwego od nich/ niewiem z iákiego Reieftru kráin
27: Páńftwá fwego. Iákoby ten iych reieftr ták miał ważyć/ iá=
28: koby ważył/ gdyby kto wczorá ábo ongi był wpifan do iych po=
29: cztu. Ale niźli ten reieftr fpráwiono/ był ten čás/ kiedy Nie=
30: mcy Prufkiey ziemi niepánowáli: y po tem reieftrze przyfzedł
31: ten čás/ kiedy Prufowie vćiekli fię pod zwierzchność Krolow
32: Polkich/ co dziś ieft ták Prufom bárzo ná rękę/ iż tego Pána
33: Krolem máią/ iáko Polakom/ iż táką ziemię trzymáią. V=
34: Itáwiczne przed tem miedzy Prufy y Polaki woyny bywały.
35: A áczkolwiek pokoy miedzy sobą częfto ftánowili/ ále go zásię
36: dla ledá przyczyny rwáli: przymierze bráli/ á zásię ie tárgáli.
37: Był ten čás/ kiedy Krol Polki musiał Turkom dáć pokoy/ á
38: ná prufzaki miecz obroćić/ zá ktorą przyczyną Turcy wiele
39: narodow Chrześcijáńskich pośiedli: y gránice Páńftwá fwe=
40: go ták przeciágnęli/ iáko widzimy. A ná to co rzeką Niem=
41: cy/ co fię wilem pífmá pokázáć może/ iż roznic miedzy Polaki
42: y Prufzaki nigdy Niemcy nie fładźili áni pogadzáli? Kto infzy
43: był fędzią obu ftron ná to obrány: do ktorego fię pozywáli/ przed

ktorym

strona: 106

Księgi trzecie.

106

1: ktorym krzywdy fwe przekládáli/ á ná iego rozfádku przefta=
2: wáli. Coż tedy będą czynić Niemcy? czyli więcey będą fol=
3: gowác okopćiałym reieftram á zbotwiálemu pápirowi/ ábo rá=
4: czey żądzy y sławie fwey/ niźli potrzebam ták Polakow iáko
5: y Prufow? Będą walczyć przeciw przyrodzeniu/ ktore prze=
6: miány w rzeczách ludzkich nieśie? Záprawdę y pobożności y
7: ftanowi Chrześcijáńskiemu nieprzyftałoby to: y lámá rzecz do
8: skutkuby przyść niemoglá/ okrom wielkiego vpadku ábo odmiá=
<http://rcin.org.pl>

9: ny w rzeczách. Y łam rozum tego nieukázuie/ żeby kto miał
10: tę woynę włczynác/ vhybáby chciał okázác/ że Chrześciján=
11: łtwu nic dobrego nieżyczy. Boże day/ áby to Rzymłkie
12: imię/ ktore teraz niemálá część Chrześcijánłtwá pod łwą mo
13: cą ma/ síłę łwoię ráczey obrociło przeciw nieprzyaciółom
14: pánłtwá łwego/ ktorziby rádźi wynifzczyli włzytkę wiárę Chri=
15: łtułowę/ niźli przeciw towarzyszom łobie łpowinowáconym/
16: y práwem/ y obyczáyami/ y vczynnością przyacielfką/ y wiárą/
17: y krwią/ y przyiáźnią ták łwoię iáko y łtározytną. Przed
18: dawnemi czáły Pánłtwo Rzymłkie podbiwłzy pod łwą moc
19: włzytkie w łásiedztwie będące narody/ y niemálą część łwiá=
20: tá/ wygládziwłzy też Kártáginę nieprzyaciółkę zawifną łwo=
21: ię/ vpádło łámo/ prze to iż moc łwoię ná wnątrznosci łwe o=
22: brociło. Niechayże też teraz tego pátrzą przednieyłze Rzym=
23: łkiego pánłtwá ołoby/ áby iefli ná towarzylze łwe/ to iefł/ ná
24: wnątrznosci łwe mieczá dobędą/ nieutráciłi łpołobu terážniey=
25: łzego pánowánia: á oźby łámi łiebie/ y zacności tego Rzym=
26: łkiego pánłtwá/ iákoby z wyłokiey gory w iáką przepásć nie=
27: wtráciłi. Trzebá tedy mieć słufzny łpołob iákobyłie łwych rze=
28: czy vpominác: żebyłmy rzeczy ábo (iáko mowią) od iáiá niepo=
29: czynáli/ ábo od tego czáfu/ ktorego naywyźłzy Pan zákládał/
30: fundámenty łiemie. Záprawdę te łiemie/ ktore ábo towá=
31: rzyłze náłzi/ ábo przyaciéle nam dobrze záchowáni/ przez wiele
32: łiekow trzymáią/ y miełzkáią w nich/ chocia fię zdádzą nieiá=
33: kim práwem do nas przynależec/ włzákże łepiey áby zá słufzne=
34: mi kondyciámi iym były przyzwolone/ niźli woyną odbieráne.
35: ktoraby pewnie przyniosłá y w máiętnosci łzkodę/ y krwié lu=
36: dzkiey przelanie: á łkończenie miáláby ábo złe/ ábo tákief/ kto=
37: reby nigdy niełtało zá to coby kofztowáło: boby y krew byłá
38: przelaná/ y wiele nędze á trudnoći przedsię być mułiało. To

- 39: niechay będzie o vpominaniu rzeczy fwych.
40: Ktorzi nie dla infzey przyczyny włączynią wojnę/ iedno dla(marg) III (-)
41: sławy/ ábo dla rozszerzenia pánftwá/ ci bárzo źle fprzaią lu=
42: dziom y iych rzeczám. Bo gdy fwoie imię rozslawić chcą/ te= (marg) 1 (-)
43: dy fwych obywatelów máiętność y zdrowie w niebezpiečność

S iij

wda=

strona: 106v

O popráwie
Rzeczypospolitey

- 1: wdawaią. morderftwy y porázkami obu ftron niezmiernymi/
2: wżytkie mieyfcá nápełniái: á przedsię nie práwie rzeczy tey
3: rozumieią/ ktorey fię tak wielce domagaią. Bo á což infzego
4: ieft fzerokie pánftwo/ iedno wielkie á vftáwiczne fráłowanie o
5: te/ ktoreś pod fwoie rządzenie wziął? Zyczyłbym tedy te^{go}/ áby
6: ci/ ktore tak gorąca chęć pánowania zápala/ obaczáli y lámi
7: siebie/ y one ktorym rofkázowác chcą/ y wżytek fpofofby rządze=
8: nia. Bo niedofyc ci ieft ná tem/ slyfzec gdy cię Krolem ábo
9: Pánem názywaią/ powagę y mnoftwo sług około siebie miec:
10: á tych ktorziby ná namnieyfe słowo posłufzni byli przy fobie
11: widziec: Trzebá zebys rządził/ iefli chcesz być tym czem cię zo=
12: wą: to ieft/ rádzc o zdrowiu tych ktore rządził/ o zacności/
13: o obyczaioch/ o práwach/ y o máiętności. Niezliczone fá dá=
14: ry/ ktoremi dobrzi Krolowie máią być obdárzeni: ktorem ia
15: w pirwzych Księgach krotce dał znác/ á drudzy w roznych
16: księgach fzeroce wypifáli. Zową ie oycy oyczyzny/ áby nie iná=
17: czey ftaráli fię o rzeczy ludu fwego/ iedno iáko o fynowfkie: á=
18: by dla nich/ iákoby ná ftraży/ niedofypiali/ pożytkow y zdrowia
19: ich bronili: áby fię nie wdawali w proznowania/ w biefiády/
20: y w rofkofzy: ále y pracą cíelefną/ y wżytką myślą do tego fię
21: gárnęli/ áby zacność y pożytki Rzeczypospolitey w cáłości zá=

22: chowáli. Wiele rzeczy nowych/ wiele nieśpodźiewánych/ ná obo
23: ię łronę przytrefić łie może: ále to włzytko Krol/ iáko z iákiey wy
24: łokiey wieże pogładáiac/ ma naprzod obáczać/ áby/ iefliby łię
25: co złęgo przybliżało/ mógł rádę pogotowiu mieć/ ktorąby ono
26: ábo oddalić/ ábo vłkromić/ ábo wždy iednák przyłftoynie á łpo=
27: koynie to nošić mógł cokolwiekby przyłzłó. Boć to łprołna
28: rzecz łeft człówiekowi/ ták wiela rzeczy ciężar ná łobie nołzą=
29: cemu/ ták łię łprawowác/ áby/ iefliby co nagle vrosłó/ miał
30: rzec/ niełpodźiewałę łię. Ktoby tedy tym łpołobem páno=
31: wác chćiał/ żeby o włzytkich łudźi zdrowiu y zacnošći rádźił:
32: tenby záprawdę rzeczy wielkiey á trudney łię domagał. Aleby
33: y ten miał w to pilnie weyrzeć/ iefliby ták wielu rzeczám łpro=
34: łtác mógł. Oćiec twoy Krolu Augušćie/ dla włzelákich Kro=(*marg*) Zygmunt pirwłzy/
Krol nie łákomy. (-)

35: łowi należącyh cnot wielce sławny/ gdy mu po śmierći Lu=
36: dwiká Krolá/ dawano krolełtwo Węgiełkie y Czełkie/ á po=
37: tym y Szweckie/ ták odpowiedał: że ták wielu łudźi miał od
38: Bogá zleczonyh/ iż życzyłyby łobie tego áby ie mógł dobrze
39: rządźić: á połtronnych krolełtw człówiek łwemi zábawiony/
40: niema prágnąc. O mądrego człówieká á łpániáley myłłi słó=
41: wá/ tákiego Krolá godne. Był to człówiek dáleko naprzod
42: pátrzáiacy/ á powinnošći łwe ołtroźnie vważáiacy/ forlye
43: woienne y pokoyne vmieiacy. Niedźiw tedy było/ że ten kto=

ry o lu=

strona: 107

Księgi trzećie.

107

1: ry o łudźioch y páńłtwách łwoich ząwždy rádźił/ połtronnych
2: páńłtw namniey nieprágnął. Zálę przeciwko temu łeft ich
3: wielu/ ktorzi prágną zacnyh á wielkich tytułow: ktorzi nie
4: dla wielkich łpraw/ ále dla rołkołzy/ á iákoby dla okázowánia

- 5: krolować chcą: ktorzi mnimáią/ że dofyć powinności vczyńni=
6: li. iefli máią ktoby zá nie fprawy odpráwował. A ponie=
7: waż wiele dálekich krain trzymáią/ przeto wiele rzeczy niewie=
8: dzą/ co fię tám dzieie: wiele rzeczám łobie omylnie powiedzia=
9: nem wierzyć mułzą: y mnimáią że dofyć ná tem/ gdy wyroki á
10: liłty o onych rzeczách połyłáią/ o ktorzych ledwo trochę słyłzeli.
11: Iefliby fię w onych kráinách iákie zámieszánia włzczęły/ niemo=
12: gą ich hámowác/ iefliby iákie przygody zprzyczyny ábo łamych
13: obywatelów/ ábo połtronnego nieprzyaciéłá/ ábo iákiego nie=
14: łzczęścia vrosły/ niemogą iem zabieżeć. Co iż fię było niekie=
15: dy przydáło/ świádczą Kroniki náłże/ gdy Władzísław wto=
16: ry/ brát Dziaáá twego Auguście Krolu/ będąc Krolem Pol=
17: łkim/ ná krolełtwo Węgierłkie był wezwan: ktorzy fię tám zá=
18: báwiwłzy/ fprawy Polłkie opuścić mułiał. Bo záprawdę
19: przydáwa fię to/ iż iáko czáłu wielkiej nawáłności morłskiej/
20: okręt bez łtyrnika/ ták Rzeczpółpolita/ gđzie niemáłz przytom=
21: nego fprawce/ w wielkiej niebezpieczności bywa: ábo iáko o
22: Fáetoncie baśń powieda/ łam łiebie zgubi Pan/ będąc obciá=
23: żony ták wielkim ciężarem łpraw/ ktorzym zdołác niemoże.
24: (*margin*) **Pháeton**/ iáko baią Poetowie/ był łyn Słóńca/ v ktore⁸⁰ raz vprołłł/ że mu
dopułcił woz łwoy wiełć/ ále iż nie vmiał/ konie łie rozbiegały/ za czeńie łwiat zagorzał:
Przeto Iupiter zrzucił iy na doł do rzeki **Eridanu**. To dla tego zmyłłono/ aby fię nikt tego
nie ważył fpráwowác cze^{mv} nie fprołta. (-)
25: Iefliże tedy trzymánie wiela Krolełtw y ziem dáleko od łiebie
26: leżących iefł trudne/ pełne trudnołci y niebezpieczności/ ták iż
27: zda fię/ że go niema prágnąc człowiek ktorzy chce vrzędowi łwe=
28: mu dofyć czynić: iáko dáleko więcey tego fię wyłtrzegác trze=
29: bá/ áby go mocą á mieczem niedołstawano? Bo á co iefł nie=
30: przyłtoynieyłzego/ iáko chceć rzáżzić one/ ktorzi cię o to nie=
31: profłzą? chceć rády y pomocy dodáwác tym/ ktorzi iey niepo=

- 32: trzebuią? Szaleństwo to zaprawdę/ niepamiętałość fercá/
33: ktore cię pobudza ku otrzymaniu mieczem tego/ czego byś po
34: dobrej woli dostawać miał. Wiele ich było/ ktorzi chcąc do
35: swych bardzo wielkich majątności więcej przydać/ wszystko po=
36: trącili: niektorzi chcąc państwa swoje wojną rozszerzyć/ z swo=
37: ich byli wygnani. Zaprawdę na dobrego człowieka to nale=
38: ży/ nic sobie tak wielce nieważyc/ dla czego byś pokoy swoy ábo
39: cudzy przerywać y mieszać/ á miłość/ którą wzytek ludzki na=
40: rod spoiony być ma/ targać á zrzucać miał. Bo á coż iest co
41: sobie będzie więcej ważył? Czyli sławę? Tatarskać to rzecz/
42: y Turecka/ mocą/ ogniem/ mieczem/ pułtożeniem pol/ krwią
43: ludzką/ nabywać sławy. Bo to na prawdziwe męstwo na=
44: leży/ nie tak dalece sławy szukać/ iako czynkow sławnych/

S v

ktore=

strona: 107v

O poprawie Rzeczypospolitej

- 1: ktoreby z wczciwością á przyłtoynością złączone były. Konie=
2: cznie to nieiest prawdziwa sławá/ gdzie niemá sz żadnego ba=
3: czenia na służność y sprawiedliwość. Ani ma być między
4: wielkie ludzi taki liczon/ kto wkłony/ roznożenia wieści pro=
5: zne á wielmożne tytuły/ tak wielce waży/ że się za nimi przez o=
6: krutne czynki goni. Ale podobno rokołszy/ ábo też infze po=
7: żytki wojną bywają nabywane. Lecz y te trwałze bywają y
8: gruntownieyże/ gdzie mney łtárania y fráfunku. A nád to/
9: á iákie w ten czas twoie sumnienie? co za rokołsz tobie przy=
10: nośi/ ktory tak wielce panowania prágniełsz? Coż v ciebie
11: waży baczenie na Bogá/ ktoremu liczbá wśzytkich spraw na=
12: szych musi być daná? Aza cię nie rufzają złości/ sprośności/
13: łromoty/ y niekończone nędze/ ktore za wojną idą? Bo coć

14: fię dziewa w inżyich rzeczách/ to widzimy że y woyny przyno=(*marg*) Horat. lib. Epiłtol.

2. ad Lol. Quicquid delirant Reges plectus tur Achiui. (-)

15: fza/ iż (iáko ieden powiedział) czego Krolowie nábroią/ to fię

16: ná ludzi zwiezie. Krolom y inym zwierzchnym Pánom/ ták

17: bitwą iáko y dobrowolnym podánim zwyciężonym/ ábo fol=

18: guią/ ábo wždy mnieyfzey frogości nad nimi vzywáią niźli zá=

19: służyli/ chocia przyczyną woyny byli. á niewinni y ktorzi tego

20: niezásłużyli/ ktorzi żadney przyczyny woyny niedáli/ frodze te=

21: go przypłacáią: gdy iednym máiętność odeymuią/ álbo pufto=

22: fzeniem/ ábo ogniem/ ábo łupieftwem/ ábo poborámi: drugie

23: z źemie ich wykorzeniáią: drugie zábijáią głodem/ mieczem/ y

24: infzemi rozmáitemi obyczáyami. Zony ich zelżone bywáią/ pán=

25: ny gwałcą/ dzieći gwałtem biorą/ niemowiátká roztracáią.

26: Drugim zábraniáią rzemioslá ich robić/ tákże orác/ kupczyk/

27: vczyć fię/ y wżytkich tych rzeczy/ ktoremi ábo żywność/ ábo in=

28: fze pożytki bywáią nábywane. niektorzi wárłztáty y rzemioslá

29: fwe opuściwży/ draby zoftawáią dla leniřtwá/ y áby im wol=

30: no łupić. Ztądże wiele řiroctwá/ zániedbánia dźiatek/ pá=

31: nien y mężátek řprzedawánie/ żebráctwá/ brud/ á ktemu do=

32: brych obyczáiw řpuftofzenie. A w żołnierzoch zásię/ zá kto=

33: rych řprawą woyná fię wiedzie/ roście zwyczaj grzeřzenia/

34: řwoweńřtwo/ wzgárdá y láianie Bogu y řwiętych ludźiom/

35: krzywoprzyięřtwá/ rozboie/ náchodzenie domow/ řwiętych

36: rzeczy zániedbánie y řplugáwienie: y wżytkie ná oftátek infze

37: řprořne á główne wyřtěpki. W ktorzych wżytkich rzeczách/

38: wiele muři przebáczáć Hetman/ iefli chce mieć powolne á po=

39: słuřzne żołnierze. Ná to řtyřkowanie onych/ ktorzi fię

40: ztożą w towarzyřtwo wdáli ná woynę: iefli od ćiebie tákiey

41: nagrody nieodnořzą iákiey czekáli: tedy prace/ y nędze/ y na=

42: kładu řwego wyliczáć á wymáwiáć niepreřřtáną. A o zac=

43: nych ośobách co mam mowić/ ktorzi w bitwie polegli/ dla twe=

go łá=

strona: 108

Księgi trzecie.

108

- 1: go łákomftwá. Co o zwyciężonych mam mowić/ ktorzi cię
- 2: zázwždy táiemnie á łkryćie nienawidzą: czyháiac zázwždy na
- 3: to/ iákoby ná wolność wyść mogli. Co ná oftátek mam mo=
- 4: wić o Poddánych twoich/ ná ktoreś częłto pobor wkładał:
- 5: wielekroć łtrách zádawał/ áby fię nieprzećiwili chęći twoiey:
- 6: ktorzi od żołnierzow ták domowych/ iáko y połtronnych/ nie=
- 7: łkończone nędze podięli: co rozumiełz/ iákiego łercá przeciw=
- 8: ko tobie łá? Záprawděć żelázne łerce muśi być/ ktoreby wták
- 9: wiele złęgo weyrzawłzy nie zdrygáło fię/ włpomniawłzy woy=
- 10: nę/ choć łobie zwycięłstwo obiecowało. Ktorego zwycięłtwá/
- 11: ktoż wie kto doczeka/ ábo po nim żyw zołtánie? A choćiaby ich
- 12: też wiele żywych zołtało/ przedsię żadne pożytki z woyny nie
- 13: mogá być ták wielkie/ ktoreby z łzkodámi zrownác mogły.
- 14: Bo z korzyśći by naobłitłzey/ nikt rołkołzy vczuć niemoże/ ie=
- 15: dno rozboynik: á z kátowánia y z okrutnośći nikt iedno Kát.
- 16: Sławy lepák kto z nędze y z vpadku drugich dołtał/ chyba v
- 17: Centaurow á v tych plugáwcow/ ktorzi żywotem łwoim łkážo(*marg*) Centaurowie byli okrutni ľudzie ktorzi iż napirwey na konioch ieżdźić poczēli/ przeto o nich Poetowie bÁjali/ żeby zády końłkie mieli. (–)
- 18: nym/ á vczynkámi łprofnemi/ łpráwiedliwy o rzeczách rozłá=
- 19: dek łtráćili? Wiele ich było/ ktorzi vważywłzy v łiebie nędze
- 20: woienne/ gwałty/ zábijánia y vpadki/ ták rozumieli/ iż żaden
- 21: człowiek/ okrom ogromnego wyłtępku/ w woynę fię wdác nie=
- 22: może. Lecż mamy pogotowiu przykłády/ wielu Pánow
- 23: y Hetmánow zacnych y łwiętych/ ktorzi dla łpráwiedliwych
- 24: y potrzebnych przyczyn/ wiele woien wiedli. Więcey tedy(*marg*) 2 (–)

25: trzeba vvažác przyczyny wojny/ y łpołob wiedzénia iey. A
26: Páńfka rzecz iest/ co nawięcey ftárác fię o to/ niedofypiac/ á o=
27: pátrząc/ ábo zábiegác temu/ aby fię żadne krzywdy niedziały:
28: á iefliby fię ktore ftály/ ma włzytką mocą do te^{go} fię przyłóżyć/ á=
29: by okrom mieczá były odegnáne. Lecż iefliże krzywdy áni ode=
30: gnáne/ áni okrom mieczá nágrózone być niemogą/ tedyć ko=
31: niecznie trzeba wojnę zácząc: ponieważ ludzi złościwych/ kto=
32: rzi niemáią áni ná Bogá áni ná ludzi żadnego baczenia/ łwo=
33: wolność źle czynienia ináčzey pohámowána być niemoże/ áni
34: rzeczy wzięte niemogą być wrocóne/ áni krzywdy poczynione/
35: zemłczóne okrom tego lekárłtwá/ to iest/ opócz do broni v=
36: ciecżki. Acżkolwiek tedy niemamy fię tego dopułzczác/ żeby
37: ábo chćiwość mienia/ y rozłzyrzánia páńłtwá/ ábo też chćiwość
38: sławy y zacność/ do wojny nas pobudzác miála: włzákże krzy=
39: wdy ludziom náłzym vczynione/ á chęc brónienia Rzeczypołpo
40: litey náłzey/ ma wielkie pobudki dáwác do wojny: to iest/ aby=
41: łmy żyli w pokoju/ záchowawłzy w cáłóci požytki y zacność
42: Rzeczypołpolitey. Bo ktoryby Krol taką wojnę opułzczál/
43: á nieftárałby fię/ iákoby vsiłówanie nieprzyaciółkie zebrawłzy

żołnierze

strona: 108v

1: żołnierze przełómił/ rzeczy od niego zábráne odiał/ á krzywd
2: fię pomścił: tenby drogę nieprzyaciółowi pokazał/ áby y po=
3: tem tákie rzeczy ná potym czynił: vrząd mieczá/ ktory mu w=
4: ręce iest dan/ ná karánie złych/ ná łtronę zárzuca: á niema być
5: rozumian zá Páná/ ále zá wydawcę Rzeczypołpolitey/ ktory
6: ią czáfu potrzeby opułzcza. Bo/ iáko powieda **Cicero**, kto nie
7: broni/ y niezáltáwia fię krzywdzie iefli może/ ták iest wyłtęp=
8: nym/ iáko ten ktory rodźice/ ábo przyacióły/ ábo oyczyzną o=
9: pułzcza.

- 10: (*marg*) IIII (-) Lecz niedofyc ci iest ku otrzymaniu zwycięstwá/ spráwiedli
11: wá przyczynę woyny miec/ ieflibychmy fię nie káiáli grzechow/
12: ktorychemy fię kiedy dopuścili/ iefli vczynkami Bogu przye=
13: mnemi żywotá náfzego nieozdobimy/ żadney nádzieie możemy
14: niemiec o zwycięstwie. Boć Bog vżywa posługi obcych na=
15: rodow ná fkaranie złości ludu fwego. A tak y narody wy=
16: zywa aż od pułnocney ftrony świfnieniem fwym by więc gło=
17: fem trąby ná woynę: y Nábuchodonorá Krolá Bábilońskie=
18: go sługá swoim zowie/ ktorego obrał Hetmánem przeciw I=
19: zraelowi. Opifuie też y prędkośc/ y moc/ y gotowośc/ y bie=
20: głość walczenia woylek przychodzących: áby dał znác/ że nie=
21: trzeba im nic wąpic/ áby nád Izraelitami niemieli zwycięst=
22: wá otrzymác/ ábo ie w plon zábrác. A tak/ gdy spráwie=
23: dliwa przyczyna będzie/ á wprzod woyny oznaymienie/ y żywot
24: wedle náuki Chrześcijáńskiey poftánowiony/ tedy o oney woyn
25: nie/ ktora z wolá Bożą będzie záczéta/ możemy niewętpic/ że y
26: fzcześliwa będzie/ y dobrze fię zdarzy.
- 27: Rozdział trzeci.
- 28: Woyny świętobliwość/ á między infzemi ludzkimi spráwami zacność.
- 29: Ktemu nápomínanie do Slácty/ y do Krolá.
- 30: A Gdy tym fpofohem woyná będzie wie=
31: dzioná/ niewiem ktoraby spráwá ludzka była za=
32: cnieyfza/ ktoraby miała przeftrzeńzy plác ku oka=
33: zaniu mnogich y wielkich dziełności. Bo á gdzie
34: by fię więtfze męftwo pokázác mogło/ iedno gdzie
35: śmierci zá nic niemáią/ gdy káždy gárdło oręzu nieprzyaciel=
36: fkiemu dla oyczyzny náftáwić muśi? A gdziez fię iásnieyfza
37: spráwiedliwość okázác może/ gdzie dobrodzieyftwá więtfze á
38: wżytkiemu ludowi wdzięcznieyfze zftác fię mogą/ iedno w zá=
39: ftáwowaniu gárdlá/ dla ziemie w ktoreieś fię vrodził/ dla do=

40: mu w ktorymeś wychowan/ dla żony/ dzieatek/ y wżytkiej má=

iętności/

strona: 109

Księgi trzecie.

109

- 1: iętności/ ná ostátek dla Rzeczypospolitey/ y wiáry ku Bogu?
- 2: A w tych wżytkich rzeczách/ prożę obáč/ iáko wielka oest má=
- 3: teria do polerowánia wiáry! á mowię wiáry w Bogá onego
- 4: wżechmocnego: bez ktorey żadenby ták wiela niebezpieczeństw
- 5: chcąc y rozumiejąc wytrzymác niemogł. Ale vmysł ná one
- 6: błogosławionych ludzi ftolice pogládając/ ktore spráwiedli=
- 7: wie boiującym fá nágotowane/ á w miłosierdziu Bożem przez
- 8: Christuá Iezufa obiecánem vfájąc/ przeciwko oney strážli=
- 9: wey przygodzie śmierci zmacnia się/ y w tych niebezpieczeńst=
- 10: wách trwa/ z ktorych sobie widzi drogę vprzátioną do żywo=
- 11: tá nieśmiertelnego. Przeto też nie próżno Apóstól Iezufa (*marg*) Ebre. 11. wirż 59. (–)
- 12: Chrifusá nápiśał/ że Oycowie święci wiela zacnych spráw w
- 13: wierze/ y pewności fáski przeciwko sobie Bożey czynili/ kro=
- 14: lestwá burzyli/ gęby Lwom zámykali/ moc ogniowę gásili/ o=
- 15: ftrości mieczá vchodzili/ naiázdy nieprzyacielłkie wftecz wra=
- 16: cáli/ á ná woynie mężni byli. Zda się też/ iákoby Bog znie=
- 17: iákicy táiemney rády fwey/ iáko przeciwko inżym narodom/
- 18: ták też przeciwko nam/ w fásiedztwie bliłkie nieprzyacióły po=
- 19: ftáwił/ ktorziby nas záwždy trapili/ á w boiázni trzymáli: áby
- 20: ieslibyfmy vftáwicznie w pokoiu żyli będąc ná wżem bezpiecz=
- 21: ni/ ábo męstwo náłze niewiędnęło/ ábo żebyfmy fámi ná się prá=
- 22: wic swoich nieobrocili. Przetoćiem y zá dawnych czáfow
- 23: ludowi fwemu wybranemu/ w oney obiecáney ziemi/ do kto=
- 24: rey ie wielmożnie przywiodł/ nieprzyaciół był námieźzał/ áby
- 25: iym byli przyczyną ćwiczenia do męstwá: Zás Rzymiánie
- 26: iż byli pográniczne nieprzyacióły wybili/ fámi ná się woynę

27: obroćili. A przetoż wy/ o słácheckiego ftanu ludźie/ y wżyt=
28: cy ktorzicolwiek Rzeczypospolitey mieczem bronićie/ gdy fię ná
29: woynę gotuiećie/ niegotuyćiefię iáko ná łup domowy/ áni iáko
30: ná rozpuftę wżytkiego cofię komu podoba broienia: ále iáko do
31: roboty świętey/ do posługi Boga y ludziom wielce wdzięcz=
32: ney: zktorey wam y wáżzemu narodowi sławá/ Rzeczypospo=
33: litey zacność/ á káżdemu Z ośobná wielkie pożytki przyść máią.
34: A ty/ o Krolu/ to czynić maż: krzywdy y niebezpieczeństwá
35: od ludu twego odgániáć/ fwowoleństwo frodze kárác: á o to
36: fię wżytko ftárác/ y to opátrowáć/ coby ku wípokoieniu Rze=
37: czypospolitey domá należało: áby/ iefliby co prze twą niedbá=
38: łość/ przeciwko Bogu y przeciwko ludziom zbroiono/ niepo=
39: wftála iáka fropa burzá/ ktoraby y twey głowie Krolu niefol=
40: gowála/ y Rzeczpospolitą twą wywroćilá. Bo widziłz iá=
41: ko wielkie niebezpieczeństwá postronne nas obftąpiły. Co iefli
42: ie iefzczę domowemi rozszyrzymy/ ktoż nas wybáwi od gniewu
43: Bożego? Wípomni Krolu/ ná Ludwiká Węgierfkiego Kro=

T

lá kre=

strona: 109v

O popráwie Rzeczypospolitey

1: lá krewnego twego/ ktory dla fwowoleństwá á złości ludu
2: fwego domowych/ y fam niewinnie zginął/ y Krolestwo okru=
3: tnemu nieprzyiacielowi ku pośiedzeniu zoftawił. A przetoż/
4: po wżytkich państw twoich powiećiech trzeba rozłożyć wrzę=
5: dniki/ ktorziby y od krzywd bronili/ y mścili fię ich/ ábo ie ka=
6: ráli. Ale o tem ná inżem mieyfcu powiem. teraz częgo ná
7: wypráwę woienną trzeba/ wypifzmy.
8: Rozdział czwarty.
9: 1. O bieglóści y ćwiczeniu Rycerfkiem: 2. á częgo przeftrzegáć máią woiennicy.

- 10: OWłzem iesli w káżdey rzeczy/ tedy to pe=
11: wna/ że nawięcey w rycerłtwie trzebá biegłósci.
12: Bo ácz dla niezliczonych łpofobow walczenia/ á
13: rozmáitych y nagłych odmian: ledwie fię iáki
14: kłztałt ábo wítawá około boiu czynienia dáć może:
15: włzákże ludzie mądrzi/ wiele rzeczy z doświádczenia dawne=
16: go zebráli/ ktore do otrzymánia nád nieprzyiacielem zwycię=
17: łtwá wiele pomoc mogá. A iáko włzzytkie infze náuki/ ták y
18: rycerłka roście y niłzczeie/ ták wychowánim/ iáko ćwiczeniem.
19: Niegodzá fię do rycerłkich łpraw kochánkowie á zbyteczni lu=
20: dzie: iáko **Numanus** mowi/ gdy Troiánom ich piełzczotę te=
21: mi słowy wymawia:
22: **Vobis picta croco et fulgenti murice vestis,**(*marg*) Verg. AEn. 9. (–)
23: **Desidiaē cordi, iuuat indulgere choraeis:**
24: **Et tunicae manicas, et habent redimicula mitrae.** To iest/
25: Wy w łzátach przekółztownych w łwietnem kármezynie
26: Kochacie fię/ w leniłtwie/ w tańcách/ co hnet minie/
27: V łzat rękawy drogie/ á czapki zbieńdámim/
28: Wielcyście rołkołznicy niezrownaćie známim.
29: Bo tu dawa znác/ że ludzie rozpiełzczonego żywotá/ niego=
30: dzá fię ná rycerłki łtan: páncierzá y przyłbice niemogá długo
31: nośić/ áni we zbroi długo chodzić: á gorącá/ zimná/ głodu/ y
32: prace wyćierpieć niemogá. Nie zówždy tedy rycerłki człó=
33: wiek w komnátách y w domiech miełzkáć ma. Winien wiedzieć
34: co to iest wał/ przekop/ namiot: niema fię názbýt w rołkołsz=
35: nych łzátách kochác/ ále ma przywykác woiennemu vbiorowi y
36: páncierzowi: nie zówždy w ćieniu leżec/ ále słońcem á mrozem
37: łkorę łwoię ma hártowác: Bo nie bez przyczyny fię chlubi ten
38: że **Numanus Remulus**, że z młodych lat przywykl pracy/ á leniłt=
39: wá/ piełzczoty/ y zbytku nigdy nieznał/ gdy ták mowi:

40: **Durum á stirpe genus, natos ad flumina primum**(*marg*) Vergi. ibidem (-)

41: **Deferimus, faeuoque gelu duramus, et vndis,**

venatu

strona: 110

Księgi trzecie.

110

1: **Venatu inuigilant pueri, fyluasque fatigant:**

2: **Flectere ludus equos, et spicula tendere cornu.**

3: **At patiens operum, paruoque affueta iuuentus,**

4: **Aut rafris terram domat, aut quatit opidda bello.**

5: **Omne aeuum ferro teritur, verfaque iuiencum**

6: **Terga fatigamus hafta: nec tarda fenectus**

7: **Debilitat vires animi, mutatque vigorem:**

8: **Caniciem galea premimus, etc.** To iest/

9: Twárdzifmy z rodu ludzie/ Syn skoro fię rodzi/

10: Niešiemy iy do rzeki/ że fię w wodzie chłodzi.

11: Mrozem iy hártuiemy/ á skoro podroście/

12: Lowi zwierz rozmaity pilno w dżikiem chroście:

13: Miałto gry końmi toczą á z łukow strzelaią.

14: Zás młodzieńcy pracowni ná mále przeftaią/

15: Około ziemie robia/ lub miałt dobywaią/

16: Po włze czáfy żelazem grać obyczay maią.

17: Częłto tarcze ofzczepem kryte bukowina

18: Przebijamy: Lecż látá y stárym niegina.

19: Bo żelazną przyłbicą fzedziwość kryiemy:

20: Przeto też nie iednego bez ługu myiemy.

21: **Tu Remulus** nietylko fię z wychowania wychwala/ ále też y z

22: ćwiczenia/ ktorym náuká rycerfka nawięcey ftoi. A to za=

23: leży ták ná koniech/ iáko ná ieżdzcach/ y ná piefzych. Wielekroć

24: w potrzebie konie ná przekázie były: częłtokroć też porazce przy

25: czynę dawály. Przeto zuchwále á nieobiezdżone/ ábo płoche/

26: ábo dycháwiczne/ á ktemu nietrwále/ ábo nie obrotne/ niechay
27: będą z woyfká wyrzucone: á dobrzeby wczás przez woźnego
28: obwołać/ áby káždy przed czáfem konie dobre fobie ípráwił.
29: Bo iefliże dobrym naczyniem káżda robotá bywa dobrze robio=
30: ná: tedyć też do woyny trzebá koni dobrych: ktoreby też niech
31: dobrze karmiono/ y częłtem przeieždżaniem ćwicżono/ do łtę=
32: pnego chodu/ do rużenia/ do záftánowienia/ ná łtronę powra=
33: cánia/ kárer toczenia/ po gorách y rowiech biegánia: ná ołtá=
34: tek do wízelákiego biegu y prace ná woynie potrzebney. Bo
35: tym ípořobem/ nietylko konie/ ále y ieždżcyby fię ćwicżyli. Co
36: iáko rzecz potrzebna ná woynách/ nieiełt to rzecz táyna. Bo
37: niemoże to być/ áby ochotnie Hetmáńskie rofkazánie czynić mie=
38: li/ ábo też vmieiętnie powinności rycerřkiewy dofyć czynili/ kto=
39: rzi fię w tem niećwicżyli. Bo á iáko koniem powroćić/ iáko
40: łtrzelbę czynić/ iáko broni vzywáć/ iáko kopijá skłádác może/
41: kto tego pirwey namniey niekołztował? Przed láty ten był
42: obyczay w mieściech/ że trzećią część mieřczán do rycerřkich rzeczy zwyczáiono: ktorzi
od inřzych Rzeczyřpolitey powin=

T ij

ności

strona: 110v

O poprawie Rzeczyřpolitey

1: ności wolni bywáli. á tym ípořobem y láme miáftá/ okrom
2: pieniężnego ludu/ máiętności řwoich broniły. Teraz v nas
3: śláchecki łtan wřzytek ciężar broniennia Rzeczyřpolitey ná řo=
4: bie noši. Ktora Rzeczřpolita żołnierze ma niećwicżone/ tá
5: czáfu potrzeby/ ábo onych niećwicżonych vzywáć/ ábo zkąd i=
6: nąd ćwicżonych dořtawáć muši. Swych niećwicżonych v=
7: żywáć/ á co inřzego iełt/ iedno nieprzyiácielowi chćieć pořtápić
8: zwycięłtwá? bo niećwicżeni/ y trudno co dobrego ípráwić

9: mogą/ y nieprzyjacielowi ztąd ferce roście/ wiedząc że nieu=
10: mieią sfofobu walczenia/ z ktoremi się potkac maia. A iefli=
11: że żołnierzow zkad inąd doftawac ma/ tedy im niemoze tak v=
12: fac iako swoim/ y niemoze tak wiele na nie przełozyc/ ani wy=
13: stępných tak sprawiedliwie karac/ iako swych: a iefliże sobie
14: będą mężnie poczynac/ musisz im więcej dac. A ono wni=
15: wecz/ co do domu się wraciac/ wielkie mnoftwo pieniędzy z=
16: ziemie wynofza. Nad to/ trzeba się pilnie wystrzegac/ aby żoł=
17: nierze posronni/ przewidziawfzy one kraine w ktorey słuza/
18: y mieyca iey sposbniefze wypatrzywfy/ iefli wfzytkiego ma=
19: ia doftatek abo niedoftatek/ na koniec przewidziawfzy wfzy=
20: tek sfofob walczenia tych v ktorych słuza/ niebyli na potym
21: sklonniefzi y chciwfi podniec woynę przeciwko nim/ abo z=
22: dobrej woli swej/ abo od infzych naieci. Bo nieprzyjaciel
23: barzo rad bedzie miał przy sobie tego żołnierza/ ktory mieyfc
24: świadom/ y wfzytkich postępkow oney ziemie/ z ktora woynę
25: wiec chce. Ale kcemu to? Atoli/ aby nafzi ile być moze/
26: żołnierze woynę słuzyli/ nizby posronni mieli być przywá=
27: ni: by iedno tacy byli/ zeby wfdy rzeczy rycerfkich nieiako swia=
28: domi byli. Mowmyz tedy/ iakośmy poczeli o cwiczeniu ry=
29: cerfkem. Ktoremu zaprawde wieleby przybylo/ kiedyby lu=
30: dzie mlodzi poniechawfzy obzarftwa/ skakaniem/ bieganiem/
31: y szermierftwem ku wfzelakiej sie chypkoci cwiczyli: a nie=
32: chayby do tego zwywali mistrzow/ ktorziby Rzeczypolitey
33: kofztem na to mieli być chowani. Czafow tez pewnych
34: niechby na dworze fypiali/ pragnienie/ glod/ zimno/ y znoy cier=
35: pieli/ zwierz po bezdrożnych pufzczach gonili/ ciężary na grzbie=
36: cie y na oszczepie nozac chodzili: niechby we zbroi biegali/ na
37: konia drewnianego skakali: niechby sobie iaki slup stawiali/
38: do ktoregoby pocifkiem/ albo mieczem/ albo oszczepem vtykali/

- 39: ćwicząc się iakoby z nieprzyjacielem potkąc mieli. Ktemu
40: niechby sobie groble y rowy czynili/ przez ktoreby skakali: ná
41: wylokie mieycá aby wlkakowali y zaśię z lkakowali: vbiegá=
42: iąc ie/ á od drugich/ ktorziby ie ztamtąd zepchnąc chcieli/ bro=
43: niąc: á także vciekaiąc doganiaiąc ieden drugie⁸⁰/ do celu strze=

láiąc/

strona: 111

Księgi trzećie.

111

- 1: laiąc/ kopiją z łobą się potykaiąc/ niechby się iák do potrzeby cwi=
2: czyli y gotowali. Ktemu też y ono rozmaite bronie vzywianie
3: ábo ćwiczenie niema być opufzczáne/ o ktorych iako piŕze **Stati=**
4: **us**, ták mowi **Achilles:**
5: **Iamque et ad enfiferos vicina pube tumultus**(*marg*) Statius Achil icid. lib. 2. (–)
6: **Aptabar, nec me vlla feri Mauortis imago**
7: **Praeterijt: didici, quo Paeones arma rotatu:**
8: **Quo Magetae sua gefa citent, quo turbine caestum**
9: **Sauromates, falcemque Getes, arcumque Gefenus**
10: **Tenderet, et flexe Balearicus author habenae,**
11: **Quo suspenfa trahens libraret vulnera tractu,**
12: **Inclufum quoties diftringeret aera gyro.** To iest:
13: Gdym podrosł hnet mię mieczem vcżono szermowác/
14: Kázdey sztuki Márfovey musiałem skosztowác.
15: Náwykłem Paeonowie iák broń powracaią/
16: Iáko Máságetowie włoczniámi strzelaią.
17: Iák Sármátá kiesćieniem/ kofą Wołoch siecze/
18: Tátarzyn iák łuk ciągnie/ nic v niego miecze.
19: Iáko Baleárowie procámi machaią/
20: Wymierzywłzy kámięmi rány zádawaią.
21: Godziłoby się też huffy szykowác/ á iáko się znieprzyjacielem
22: czołem przeciw czołu spotykaç/ bądź wlkok/ bądź lekko/ vkázo

- 23: wác: czáfem też kopijámi słábemi bez grotu/ y kulámi legkie=
24: mi álbo z ręki/ álbo cífkáiąc z proc bitwę ftáczać: á okrzyk wiel=
25: ki w potkániu dla vftráfzenia nieprzyacielá czynić. Zás iá=
26: ko huffy ábo ftoiące powroćić/ ábo pomieszáne fpráwić á záfá=
27: nowić: ktemu też iáko nieprzyacielá gonić/ ábo też przed nim
28: vchodźić? Trzebá tedy do tego vczyć fię ostrożności/ á onych
29: ile być może/ vzywác. Niemniey też do tego żołnierze ćwi=
30: czyć trzebá/ iáko ftraż we dnie y w nocy trzymác/ iáko iá vkry=
31: wác/ iáko wypátrowác y fzpiegowác rzeczy nieprzyacielskie/
32: iáko też podfadki ná nie zafádzác. Ktemu też/ iáko fię máią
33: w ciągnieniu/ po przeftrotnych y po ciáfnych á nie przyftępnych
34: mieyfcách fpráwować? Zás w ciągnieniu tego nawięcey trze
35: bá pilnowác/ áby ile może być/ żołnierze/ w fprawie á ciáfno
36: ábo gęfto fzli: áby iefliby fię długo przewlekli/ niedáli przyczy=
37: ny nieprzyacielowi vderzyć ná fię/ zkądby potym mogło być/ iż
38: przedni niemogąc wczás dác rátkunku zádni/ áni zádni prze=
39: dnim/ wftykieby rozno pobito. A iefliby ciáfnnemi drogámi
40: woýfko fzło/ przeto trzebá zpilnością vbiegác mieyfcá fpofo=
41: nieyfe á ná wftyko fnádnieyfe. Ná ofáték/ tego fię trzebá
42: pilnie vczyć/ iáko to vczynić/ žeby wielkie woýfko málem fię
43: zdało: á záfie mále woýfko/ áby fię ná weyrzeniu wielkie zdało.

T iij

Bo tym

strona: 111v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: Bo tym fpofohem czáfem nieprzyacielá ku bitwie wywabi/
2: czáfem go odftráfzy. Bywáło też y wtem v ftárych ludzi ćwi=
3: czenie/ že żołnierze kápáli fię w rzekach ktore niedáleko mieć
4: mogli/ nietylko dla omycia ciáfá z brudu y z potu/ ále też áby
5: fię vczyli pływác. Ktora rzecz iáko iefi potrzebna ná woý=
<http://rcin.org.pl>

6: nie/ ci dobrze wiedzą/ ktorzi kiedy mieli bitwę z nieprzyiaćie= lem przy wodnych mieyfcách. Trzebá przyzwyczáić do tego

7: żołnierze/ áby znákov ktore Hetman dawa/ pilnowáli: ktore

8: dawaią ku potkániu/ y zásię ná odwrot/ ná ftánowanie obo=

9: zu/ y ná rużenie z mieyfcá. A dawaią te znáki czáfem sło=

10: wy/ czáfem trąbieniem/ czáfem też infzemi znáki: iáko fchyle=

11: niem drzewcá ná doł/ zázáłzeniem ogniá/ y infzemi tem podo=

12: bnemi rzeczámí iáko gdzie ieft obyczay. Są też iefzczę y dru=

13: gie fpofooby ćwiczenia/ o ktorzych dowodniey mogą powiedźieć

14: ci/ ktorzi fię ná woynach więcey bawili. A do tákiego ćwi=

15: czenia w niektorych Rzeczáchpołpolitych pewne fżkoły fą po=

16: ftánowane/ zapłáty też tym ktorziby wygráli bywaią názná=

17: czone. A przeto tákowe fżkoły y w náfzey Rzeczypółpolitey

18: byłyby bárzo potrzebne/ w ktorzychby fię młodzi ludzie do wfze=

19: láiey broni ćwiczyli. Ieft też to Rzeczypółpolitey bárzo po=

20: żyteczno/ dawác ná káždy rok čás/ ktoregoby fię ná pewne miey

21: fce wfzytek rycerfki ftan z iezdzał: áby fię tám káždy okázował

22: wedle máiętności y przemożenia fwego/ z końmi/ sługami/

23: zbroią y wfzeláką bronią/ ták iáko ná woynę iechác winien.

24: Ale wtem przeftrógi trzebá/ áby ieden dzień vftáwiono/ ktorego

25: by fię to we wfzytkich Powiećiech działo: by zásię/ iesliby to

26: nie iednego dnia było/ niepożyczał ieden v drugiego zbroie y

27: broni. Trzebá też do tego przelożyć ludzi ftáteczne/ á w rze=

28: czách rycerfkich biegle/ ktorziby woýfká dogładáli/ liczbę tych

29: ktorzi fię okázowác máią fpifywáli/ huffy iáko ku bitwie fzyko=

30: wáli/ á vczyli iáko fię potykác/ y iáko z nieprzyiaćielem czynić:

31: żeby też gonitwy zá tarczą/ y potykánie kiryśników/ y infze tá=

32: kowe ćwiczenia fprawowáli/ bez ktorego naczynie/ by nalep=

33: fze/ nic nieważy. A dobrzeby áby dla tego ćwiczenia przyzy=

34: wano żołnierzow vkráinnych/ ktorzi w rozmaitych bitwách by=

- 35: wáli. Dobrzeby też/ áby zkázdego Powiátu ná
36: vkráinę ludzie ślácheckiego ftanu ieżdżili: nie wftytcy zaráz/
37: ále iednego roku iedni/ drugiego drudzy: áby ták ná przemiá=
38: ny żołnierfką służąc/ y Rzeczypospolitey służyli/ y w rzeczách
39: rycefrkich fię ćwiczyli. A do tákowego ćwiczenia/ godziłoby
40: fię/ áby Woiewodowie/ Káftzellanowie/ Stároftowie/ y in=
41: Źzi tym podobni wrzędnicy/ ořobámi řwemi przyieždźáli: áby
42: fię wftytko pod zwierzchnością/ á zwiętfzą pilnością działa/ y

żołnie=

strona: 112

Księgi trzecie.

112.

- 1: żołnierze áby byli posłufzniefzi. Bo poniewáz to żołnierfka
2: ieft rzecz/ y záftánowić fię/ y ruřzyć fię ábo pořtápić/ y vde=
3: rzyć ná nieprzyacielá/ y cofnáć fię ná zad/ y infzych rzeczy wie=
4: le/ wedle czáfu y mieyfcá vmieć: tedyć záprawdę/ ktorzi fię w
5: tákowych iákoby ćieniách woyny niećwiczyli/ niemoże to być/
6: áby/ gdy przyidzie y ku fámeý niebezpieczności/ mogli řobie do=
7: brze y mężnie poczynáć. **Metellus** Hetman przeciwko Iugur=(*marg*) *Saluftius in Bello Iugurthino.* (-)
8: ćie od Rzymian do Numidyey będąć pořlan/ wzięł był od Al=
9: biná/ ktory był przed nim Hetmánem/ żołnierze niećwiczone/
10: řwowolne y rořpuřtne/ w niebezpieczeńřtwie y w pracy niećier=
11: pliwe/ kárnością nieukrocone/ áni wřkromności przewidźione.
12: Ktorych iż niemogł przeciw nieprzyacielowi řnádnie vżywáć/
13: nie drzewieý fię zwięść bitwy wáżył/ áż zbytku odućzył/ á do
14: potrzebney prace zwyczáił. Napřzod tedy (iáko powieda
15: **Salluftius**) wyrokiem řwoim/ zábronil wftytkich przyczyn zle=
16: niáłość przynofzających: zákazał też/ áby żaden w oboźiech le
17: bá/ áni żadney wářzoney y pieczoney potráwy nieprzedawał:
18: áby fię dla iákiego pożytku motłoch zá woýfkiem niewłoczył:

19: áby żaden proſty żołnierz/ niemiał w obozie y w huffie ſługi áni
20: bydłęciá iákiego. Drugim miarę wftáwił. Potym poprze=
21: cżnemi drogámi co dzień oboz rufzáiac wodził: á iákoby bliſko
22: był nieprzyiaćiel wálem y przekopem wárował: ftraż gęftá
23: miewał/ á ſam iá z poruczniki ſwemi obchodził: Ieſzcze w hu=
24: fſie to miedzy przednimi/ to miedzy zádnimi/ to miedzy ſrze=
25: dnimi bywał/ áby kto z ſpráwy niewykraczał: áby z chorąg=
26: wiámi gęfto ſzli/ á iżby káždy żołnierz ſobie broń y ftráwę nioſł.
27: A ták zábraniáiac wyſtępkow więcey niźli ie karząc/ zá krotki
28: cżás zmocnił ſwoie woýlko: z którym potym przeciwko Iu=
29: gurćie męźnie ſobie poczynał. To ták **Salluſtius** piſze. A teć ſá
30: rzeczy/ ktore ci co chcá woiováć/ muſzá w ſobie mieć iáko=
31: by wrodzone. Bo ſá y drugie rzeczy/ iákoby nie do tych nale=
32: żące/ ále przedſię potrzebne/ ktore iednák żołnierze á zwláſzczá
33: Hetmánowie máią wiedzieć. Naprzod trzebá wiedzieć żoł= (*marg*) 2 (-)
34: nierzow ták ſwoich iáko y nieprzyiaćielſkich przyrodzenie/ ro=
35: zum/ obyczáie y wády. bo z tád wiele oboiá ſtroná porozu=
36: mieć może/ coby do zwycięſtwá pomagáło ábo przekażało.
37: Przytym trzebá teź wiedzieć połozenie y ſpoſob oney kráiny/
38: do ktorey ſię woyná ciągnie: ieſli ieſt gorzyſta/ czyli rowna: co
39: zá rzeki/ lály/ miáftá y zamki ma: tákze teź obyczáie obywaté=
40: low oney ziemi. Ale nawięcey trzebá wiedzieć mieyſcá ábo
41: do toczenia obozu/ ábo do ſzykowánia woýlka. Z tych rzeczy
42: wiele ſię inſzych do dobrej ſpráwy drog náleſć może. Nieká=
43: źde mieyſce da ſię oblec/ nie do káżdego ſię może zdziały przy=

T iiij

ſzáńco=

strona: 112v

1: ſzáńcowáć. ináczey ſobie trzebá poczynáć przeciwko Vliſeſo=
2: wi onemu chytreemu mędrkowi: á ináczey przeciwko Aiáxo=
3: wi/ chocia wielkiemu męźowi/ ále nieták fortelnemu. **Poly=**

4: **phema** onego okrutnego y frogie⁸⁰ chcefzli pochodzić/ trzebá że=
5: byś mu dał dobrego napoiu/ ktorymby fię vpił. Wiele tedy
6: rzeczy/ wedle fpofohu woyny/ y nieprzyacielá/ zktorym fię woy
7: ná toczy/ rozczytác trzebá. Bo z temi ktorzi niekocháiąc fię
8: w vćiekániu/ nie vrywczą ále wftępną bitwę dawáią/ ináčzey
9: fię trzebá obchodzić/ niżli z Turki y z Tátáry/ ktorzi rzkomo v=
10: ćiekáią/ ztrzałkiem goniące zábijáią/ y bitwę pokrzepiwfzy fię
11: wznawíáią/ y nieobáczne/ mnoftwem fwoiem łácno obfkoczą.
12: To wfzytko mądrzi walecznicy wiedzieć y tego fię trzymác má=
13: ią: bo to wiele kroć więcey do zwycięstwá pomaga/ niżli moc y
14: mnoftwo ludźi. Dla tego y Turek/ chocia mnoftwem ludźi/ y na
15: czyniem woennym wfzytkie monárchy przewyfza: wfzákże for=
16: tylmi/ á fnádnością ták czáfu iáko mieyfca/ więcey bitew wy=
17: grał/ niżli mocą. Wie on kázde⁸⁰ narodu/ zktorym ma mieć fprá
18: wę/ obyczáie: wie położenie kráiny y mieyfc. ftára fię przez
19: fziegi/ ábo Chrześcijány ná to náięte/ áby ie wymálowáne
20: mieli: y nigdy on do nas nieprzychodzi/ áż wfzytko pirwey prze=
21: wiedziawfzy y przepátrzywfzy. A ztądze wie/ gdzie ma woy=
22: fko fzykowác/ gdzie bitwę dáć á záltáwić fię. Wielekroć z ná=
23: fzych obyczáiom zwycięstwo fobie obiecuie. Bo dobrze świá=
24: dom náfzego narodu obzárftwá/ wfzelákiego zbytku/ y niezgod.
25: Tego fię tedy trzebá ftrzec/ á do kázdey rzeczy drogi doftátecz
26: nie wiedzieć. Wiele fię ich dziwuie/ iż Rzymiánie zá dawnych
27: czáłow/ mewáli wielkie fzcześnie do wygrawánia bitew ták
28: iż wfzytek świát pod fwą moc byli podbili. Aczkolwiek to ieft
29: pewna rzecz/ że Rzymiánie wielkie fzcześnie ná on czás mieli:
30: wfzákże kiedyby ćwiczenie y karność rycerfka ták wielka v=
31: nich niebyła/ iákowa ledwie v drugich narodow bywála: kie=
32: dyby byli wfzelákich do walczenia pogod niepilnowáli/ żadnym
33: fpofobem by byli ták dobrze fzcześnie fwego nie vżyli. A ták

- 34: wiele Historyków o tem piŕze/ iż oni nie ták mnoŕstwem ŗoŕnie=
35: rzow/ iáko dobrá ŕpráwá á biegłóŕciá zwycięŕtwo otrzyma=
36: wáli. Y **Vegetius** powieda/ iż ŕię to v káŕdego Historyká náy=
37: duie/ ŕe káŕdy Konŕul Rzymŕki/ przeciwno naywięŕszym nie=
38: przyacióŕom/ niemiewáŕ więcey iedno dwa legiony/ przydaw=
39: ŕzy do tego pomoc przyacióŕŕká/ ktorzy tákŕe wiele bywáŕo/
40: ábo troche więcey. Ták wielkie ćwiczenie mieli Rzymiáne/
41: y ták wielká ŕmiáŕŕ/ iż ná káŕdą potrzebę woienną/ rozumie=
42: li być doŕyć dwanaŕcie tyŕięcy. To piŕze **Vegetius**, ktory powie=(*marg*) Legion iáko wiele
ma wŕobie. (-)
43: da/ iż w káŕdem legionie Rzymŕkiem/ bywáŕo ŕzeŕ tyŕięcy á

czałem

strona: 113

Kŕięgi trzećie.

113

- 1: czałem y więcey ŗoŕnierzow: czałem teŕ y mnief. iáko w tey
2: woynie ktora byŕá przeciwno Antyochowi zá czału Scypioná
3: byŕy dwa Legiony Rzymŕkie/ á dwa przyacióŕŕkie: z ktorzy
4: káŕdy legion miáŕ tylko pięć tyŕięcy y czterdzieŕci ŗoŕnierzow/
5: iáko **Liuius** piŕze. Co tu dla tego przypominam/ áby káŕdy ro=
6: zumiáŕ/ ŕe Rzymiáne máŕym woŕŕkiem/ ále ćwiczonemi ŗoŕ=
7: nierzmi/ y Hetmány ŕpráwnemi á biegłemi/ wielkie woŕŕká cŕę=
8: ŕtokroć poráŕáli. Bo y ná ten cŕás trudną woynę wiefli/ gdy
9: ŕię o namoŕnieyŕzego Krolá/ á o trzećiá ŕwiátá cŕęŕć/ iákoby o
10: nowy ŕwiát kuŕili. Ale ŕię iych wiele vŕkarŕa/ ŕe wmięŕnoŕŕ
11: walczenia/ y ten wŕzytek okoŕo ŕzykowánia woŕŕká poŕtępek
12: máŕo iefł poŕyteczny zá náŕzego wieku/ dla dzieŕ/ od ktorzy
13: wiele tyŕięcy ludŕi ginie. Co áczkolwiek prawdá iefł: wŕŕák
14: ŕe y to ŕię teŕ wyznać muŕi/ ŕe wiele ŕię ŕtacŕa bitew okrom wy=
15: ŕtrzelánia dzieŕ. Náđ to/ miewáli teŕ y ŕtárzy ludŕie nieiákif
16: dzieŕáŕ/ ábo inŕze nacŕzynia tym podobne/ á przedŕię miŕterŕtwem

17: huffy spráwówáli. Ano y Turcy/ ktorzi wiele dział vzywá=
18: ią/ á przedsię o nich powiedáią/ że fię Mácedońskim obyczáiem
19: fzykuią: á żadney też broni ćwiczenia nieopufzczáią: to też pe=
20: wna/ że máią ná to fskoły poftánowione/ gdzie fię młodzi lu=
21: dzie vczą woienney náuki/ á przetoż y náfzi ludzie niemieliby
22: tego opufzczáć. Lecż o rozności broni/ o fzykowaniu woýfká
23: o licżbie y kozakow y hułárzow/ tákże y o kiryśnikoch y o dra=
24: biech y o ftrzelcoch co z rufznicámi y z łuki/ y z procámi/ y kopa=
25: czow/ y tych co kofze dżiáláią/ y o infzych rzeczách do woyny po=
26: trzebnych/ piłác ábo náukę dáwác nie ieft moią rzecz. Są w
27: tey mierze miłtrzowie/ od ktorzych fię tego vczýć przyftoi. A
28: to niech będzie o náuce y ćwiczeniu rycerfkim.

29: Rozdział piąty.

30: O obyczáioch y kárności żołnierzow.

31: A Iż ni iedná rzecz z tych dwu/ nic zacne=

32: go niemoże spráwić okrom dobrych obyczáiow/

33: y frogiey kárności/ przeto żołnierzom táki ży=

34: wot wieść trzebá/ ktorzyby ie okazał być boiącemi

35: fię Bogá/ á miłownikámi vczćiwości. Ktorzi

36: śmieią w huffie ftać/ niemáiąc w łobie boiaźni Bożey y miłości

37: bliźnego/ cí y siebie y oyczyznę w pewną niebezpieczność przy=

38: wodzą. bo fumnienie złego żywotá będzie ie trwożyć/ miecze

39: y broń z rąk będzie im wytrącáć/ ftráchu wielkiego/ nietylko od

40: nieprzyacielá/ ále też y od fámego ćieniá/ ábo fzumu liftkow

T v

ná drze

strona: 113v

O poprawie
Rzeczypospolitey

1: ná drzewie będzie ie nápełniác. Iáko fám Bog do tych/ ktorzi (*marg*) 3. Moyż: 26. W
wirfz: 30. (–)

- 2: przykazania ie⁸⁰ nie posłuszni/ mowi: vpádniecie przed nieprzy=
3: iációły wálzými: bédźcie dáni pod ich moc: bédźcie vćie=
4: kać/ á nikt was niebédźie gonił: bédźie was ftráfzył fzum lift=
5: ká lecącego zdrzewá. Niechayże tedy żołnierze miłuią Bogá/
6: á przykazania iego posłuszni będa: imieniá iego niech niebluź=
7: nią y ná dáremno nie biorą: niech miłuią trzeźwość: zby=
8: tku/ y wízelákíey rofkofzy w potráwách y w infzych rzeczách
9: niech fię ftrzegą: nierządnice niech z obozu wygonią/ nierzą=
10: dnemi chęćiami niech fię nie plugáwią: fškromność ábo mier=
11: ność w káżdey rzeczy niech záchowuią: nikogo niech niezbiją/
12: cudzych rzeczy niebiorą/ niech przestawáią ná fwych żołdziech.
13: Ktoby przeciwko temu co vczyńił/ ten ábo niech bédźie wedle
14: wyftępku karan: ábo iefli máły wyftępek/ niech bédźie od Het=
15: máná wzgárdzon á niech mu żadney łáfki nie okázuie. Kár= (marg) Ariftoteles in
Oeconom. (–)
- 16: tháginiánie tę vftawę mieli/ áby żołnierze ich/ poki żołnier=
17: fšką służyli/ niepijáli winá. Máchomet też/ ktory narodowi
18: fswemu wśzytkę piękność y Rzeczyfpolitey y wiáry ábo nabo=
19: żeńftwá/ w orężu vkázował/ wiecznie im winá zábronił: náydu
20: iąc to z dowćipu fwe⁸⁰/ że vżywanie winá żołnierskíey zabáwie
21: ieft fzkodliwe. **Cyrus** Perfki Krol/ gdy poráził Afyryany/(marg) Xwnoph. de Paed.
Cyri. lib: 4. (–)
- 22: doftawfzy łupu y wśzytkich rzeczy do żywności potrzebnych/ nie
23: dopuścił żołnierzom fwoim rofkofznych ftołow: chcąc áby ná
24: chlebie y wodzie przestawái/ przeto też z nich męzne woýfko
25: miał. Lecż zás Cyáxáres z Medfkiemi żołnierzmi/ gdy wy=
26: dwornych á rofkofznych pokármow vżywał/ w obzárftwo fię
27: wdawał/ w fzátach fię kofztownych kochał hnet znikczemniał/ á
28: wielkich fpraw zániedbał. Toć fą przykłády ftárodawne/ i
29: od náfzey pámięći dálekie: powiedziałbym też niektore náfzego

- 30: wieku/ ále fię więc ludzie o to gniewáią. To iáwna rzecz/
31: iż zpotraw á znapoiow rofkofznych/ niemierność roście: kto=
32: ra fnádno fkiełza fię do piefzczoty/ dobeftliwości y do zemdle=
33: nia/ ktore rzeczy fą bárzo wielkie zarázy Rzeczypołpłitey.
34: Niewfpominam tego/ że ci ktorzi fię náuczyli piefzczoty/ rofko=
35: fzných potraw/ łączno w rozmáite niemocy wpádáią/ odmieni=
36: wízy fpofof życia ábo pokármow: co ná woynie być muśi. A
37: iáko wielka powściągłiwość bywála v ftárodawnego ludu ná
38: woynách/ vczy nas tego przykład Vryafzá Heteyczyká: ktory(marg) 2. Samu. 11. (-)
39: od woýłká do Ieruzáleamá będąc przyzwan/ y do domu niech=
40: ćiał iść/ nietylko áby miał v żony nocowác/ ktorą ofobliwie pię=
41: kną miał. á gdy go Dawid pytał/ dla czegoby ták dźiáł? od=
42: powiedział temi słowy: Skrzyniá Boża/ y Izráelczycy/ y Zy=
43: dowie wnamiećiech miefzkáią: Hetman y żołnierze pod niebem

oboz

strona: 114

Księgi trzećie.

114

- 1: oboz máią: á iabych do domu mego miał iść rofkofznie vżywác/
2: y z żoną moią fpać? iákoć żywotá fzczeńśliwego życzę/ ze tego
3: nieuczynię. Vczy ten przykład/ że czáfu woyny/ máią obzár=
4: ftwá y winá poniechác/ á od vcźciwych y dozwołonych rofko=
5: fzy wftzymáwác fię. Iáko Ioel Prorok rofkázuie: Zakaż=(marg) Ioel. w. 2. W wirfzu 15.
y 17. r. (-)
6: ćie fchadzkę/ poftánowćie poft. Niech wynidźie oblubieniec
7: z gmáchu fwego/ y oblubienicá z łoźnice. Niech płáczą offiár=
8: nicy y słudzy Boży/ á niech mowiá: Miei Boże bączność ná
9: twoie/ niech nam nierofkázuią pofttronni. y ine tám rzeczy
10: Prorok piíze. Bo koniecznie czáfu woyny/ y káźdego infze=
11: go vcíłku/ więcey mamy myślic o woynách/ ktoremi Bog bę=
12: dąc obráżony/ wylewa ná nas gniew fwoy: mamy fię vpámie=

- 13: táć: żywotá poprówowác: z Bogiem fię iednác: częłto fię mo=
14: dlic/ áby Bog záchował lud fwoy ku chwale imienia fwego.
15: Co iż stárożytny Zbor ná baczeniu miał/ przeto woyny swoie/
16: woynámi Bożemi zwał. A tego też trzebá pilnie przełtrze= (marg) 1. Kron: 5. W wirłzu
22. (-)
17: gác/ áby miedzy żołnierzmi niebyły bunty: ktore fię nawięcey
18: włczynáią/ gdy ludzie nieiednego ięzyká ábo narodu/ pod ie=
19: dnym Hetmánem żołnierską służą. A przeto iefliby tákowi
20: byli/ niechby do innego obozu odłáczeni byli. Gdy fię też łcho=
21: dzá do łupu/ ábo do dzielenia żywności/ niechby nic wedle woli
22: łwey nieczynili: áleby niech włzytko Rotmiłtrzem było poru=
23: czono. Záprawdę on zwyczáy czynienia rzeczy do żołnie=
24: rzow/ ktory bywał v Rzymian/ kiedyby iy też náłzi Hetmáno=
25: nowie [!] záchowáli/ byłoby bárdzo pożytecznie/ták do wiela rze=
26: czy/ iáko do zgody miedzy żołnierzmi/ y do záchowánia łpol=
27: ney przyiáźni/ ktora ná woynie bárzo iest potrzebna. Turek
28: kiedy ma z Chrześciány woynę wieść/ niczego więcey nieprá=
29: gnie/ iedno áby z łobą byli niezgodni. Nigdy on Węgrow po=
30: ki byli zgodni zwyciężyć niemogł: y gdy niezgodá miedzy nimi
31: poczęłá pánowác/ więcey ie fortelem y inłzemi pogodámi/ niłzi
32: mieczem ábo mocá poráził. Gdy wołfká Chrześciánłkie ná
33: woynę ciágná/ ták wielkie zámiełzánia y bunty miedzy Hetmá=
34: ny/ y ludźmi roznych narodow bywáią/ iż ie trudniey bywa y
35: czáfem hámowác/ niłzi ná nieprzyiácielá vderzyć. Co ták iest
36: rzecz łzkodliwa/ że nam vpada ferce/ gdy wátpim o tem/ áby ci
37: iáki łkutek mogli náleść/ ktorzi ták łá roznych miedzy łobą vmy=
38: słow: á nieprzyiácielowi niepomáłu ferce rołcie/ gdy łobie
39: tułzą/ że ci łácno mogá być zwyciężeni/ ktore iuż włafne ich
40: bunty zwyciężyły. Trzeba fię tedy niezgody y buntow wy=
41: łtrzegác: y o to fię trzebá łtárác/ áby żołnierze co napowol=

42: nieyźemi byli swoim stárszym. Bo á coź ieft męstwo żołnier=

43: łkie okrom posłufzeńtwa iedno vpor? który iáko ieft łzko=

dliwy

strona: 114v

O poprawie

Rzeczypospolitej

1: dliwy dobrem rádam/ przez wśytek czás żywotá/ ná woynách

2: też iáko ieft niebezpieczny/ wiele przykładow tego poświadcza.

3: Bo żołnierzom nie ták dálece płácą zá rádę iáko zá pracą. A

4: przeto żołnierz/ chočia niewie rády stárszych swoich (ktore czę=

5: łtokroć trzeba aby táiemne były) ma być posłufzen: chočia mu

6: każą w obozie zořtác/ chočia się z nieprzyaciélem potkác/ cho=

7: ćia w przekop íć/ chočia ná wał ábo ná mur leć/ chočia też co

8: ínzego potrzebnego czynić: á ták dálece/ że choćiaby też o ży=

9: wot łzło/ niema się zbrániác rořkazania. Bo bez tego żadnym

10: łpořobem zwycięstwo niemoże być otrzymáne/ ktore łámo ieft

11: przyczyną woyny. A ktemu/ iż posłufzny żołnierz/ iáko w=

12: káźdey powinności łácniey może być zátzyman/ ták też y od

13: buntow łnádniey może być odćiągnion. Zás żołnierz/ áczkol=

14: wiek wielem rzeczy zřtawa się krnąbrny/ y ná rořkazanie nie=

15: dbály/ wřázke niemniey/ gdy go niekarzą/ á gdy o przełożonych

16: źle rozumie. Przeto wyřtępní máią być karáni: á żadnego wy=

17: řtępku niekaránego nieopufzczác/ aby ieden wyřtępek drugiego

18: zá łobą niećiągnął: co pořpolicie záváždy ná řwiećie widamy:

19: Y przełożeni máią się o to řtárác/ aby cnotą y mądroćcią řwą/

20: iednáli łobie dobre mnimáníe. O których to rzecz łámá po=

21: trzebuie/ ábych też nieco powiedział.

22: Rozdział řzořty.

23: W Przełożonych nád rycerřkíemi řpráwami/ co náywięcey obáczáć/ ábo

24: ná co náywięřsze baczenie mieć trzeba. Tuż się też mowi o Woiewo=

- 25: dách/ y o Hetmánie/ y o inšzych Przełożonych woiennych.
- 26: TO też bez pochyby ná Rzeczpołpolitą
- 27: należy/ áby męłtwá woiennego przednieyfzych
- 28: mieyfć ábo zapłaty łákomłtwo nieubiegáło: á iż
- 29: by było przebieránie wedle godności ołoby/ bez
- 30: ktorey/ prozno fię kto ma łpodziewáć/ áby miał
- 31: być w wadze v żołnierzow. Lecż zkądże tę godność pozná=(*marg*) 1 (-)
- 32: wáć? Pewnieć nie ták dálece z rodzáiu ábo z bogactw/ iáko
- 33: z dowcipu/ z biegłości w rzeczach rycerfkich/ á z doświadcze=
- 34: nia męłtwá/ y wielkiego łercá w bitwách. Zaden maiąc z kim
- 35: czynić o gárdło niebędzie przekłádał koniá domá vrodzonego
- 36: á łękliwego nád Tureckiego/ ábo zkąd inąd przywiedźionego/
- 37: mocnego y śmiałego. Coż to tedy zá łzaleńłtwo/ gdzie idzie
- 38: iákoby o zdrowie wřzytkiey oyczyzny/ zá życzliwością foryto=
- 39: wáć trądy twoie/ że łą domowi twoi y krewni: á przekłádać
- 40: ie nád drugie dowcipne/ pracowite/ y mężne ludzi? Łáčnoć
- 41: o to że cię zwáć będą y witáć Hetmánem/ Wodzem/ Rotmi=

łtrzem/

strona: 115

Księgi trzećie.

115

- 1: łtrzem/ Porucznikiem/ Dzieśiátnikiem/ Chorązym/ ále być tym/
- 2: á temu co należy dofyc czynić/ to więc bárzo trudna. Wiele
- 3: ich iełt/ ktorým tákowe wrzędy dawáią tylko względem rodu
- 4: á bogactw/ ludziom niećwiczoným/ nigdy miedzy nowotnymi
- 5: żołnierzmi niebywáłym/ á ledwie w żołnierzki reiełtr wpiśá=
- 6: nym: ktorzi iáko fię ná wrzędzie łwoim záchowuią/ to y ślepym
- 7: iáko mowią iáwno. A poniewáż wedle náłzego zwyczáiu/
- 8: Woiewodowie bywáią wodzmi ná wojnie/ káždy łwe powiá=
- 9: ty/ tedyć trzeba áby godnością woienną wiele inšzych przecho=
- 10: dźili. Bo niemáż nic łprośnieyfzego nád nieumiejętneho wo=

11: dzá/ ktoremu niedořtawa rády/ mocy/ y vmiejętnořci do řprá=
12: wowánia powinnořci iego. Woiewodowie máią pod łobą
13: Setniki/ Dzięřiątniki/ y inřze tym podobne: ktorym řię rády
14: řwoiey zwierzáią/ ktore potrzebá áby bárzo táiemne były. A
15: i trzebá/ áby byli przebráni/ á więcey w káźdey woienney po=
16: trzebie/ niřli drugie źołnierzow mnořtwo ćwiczeni. Bo tym
17: řpołobem y źołnierze pořłufznieyřze/ y do czynienia káźdey po=
18: winnořci přeđřze á ochotnieyřze mieć będą. Ale naywięcey
19: Hetman/ ktorego řpráwą wřzytek řię pořtěpek woienney toczy/
20: ma być táki/ ktoryby y wiele rzeczy naprzod vbáczyć/ y zpręđ=
21: ká rádeř dobrą dáć/ ábo v řiebie náleřć/ y wiela á wielkich rze=
22: czy wiadomořć mieć/ á w řámey woienney řpráwie przodek
23: mieć mogł: ktoryby y znoy/ y źimno/ y prace/ y wřzelákie wo=
24: ienne niewczáły więcey niřli drudzy znořł: ktoryby woỹko w
25: powinnořci iego zátrzymáć vmiáł: ktoryby w řercá źołnierřkie
26: přeđkořć y ochotę iákoby wlać mogł: ktoryby ná rzecz pożyte=
27: czná námowić řprořtał. A przeto ná Hetmáná należy/ vmieć
28: obieráć dobre mieyřcá do toczenia obozu y okopánia/ á tákře do
29: bitwy/ vřtáwowáć miáreř y řpołob puřtořzenia/ hářło dáwáć
30: dla rozeznawánia ludu řwego á nieprzyaciéłřkiego/ y inřze
31: znáki ná woynie potrzebne dáwáć/ řtraź dzienną zákázwáć/ á
32: nocną koleię rozdáváć: mieyřc dobrze řwiádomym być: v=
33: mieć y toczyć y ruřzáć oboz: rořkázwáć áby był záchowan
34: porzádek ták w ciągnieniu iáko w odwroćie: źołnierze czářem
35: řtrářzyć/ czářem řercá ich krzepić: roty y lekko y ćięřzko vbrá=
36: ne mieć: vrzędy rozdáváć/ iednym řetnictwo/ drugim dzie=
37: řiętnictwo/ inym chorářřtwo: á niektore teź czelnieyřze prze=
38: bráć/ áby ći wřzytcy około niego bywáli záwřdy: ktemu teź ma
39: vmieć huffy wedle mieyřca y czářu řzykowáć/ á przeciwko nie=
40: przyaciéłowi/ ábo ná czołó/ ábo z tyłu/ ábo z boku/ wywodźić:

41: huffy nieprzyjaćielſkie ábo mieſzác ábo ofkoczyć: rády ich wy=

42: ſzpiegować/ á ſwoie vtáić: żołnierzom ſwym do bitwy ſerce

43: dobre czynić: á kiedy trzebá/ ná odwrot kázác trąbić. Wi=

V

działem

strona: 115v

O popráwie
Rzeczypoſpolitey

1: działem ia ſam Ieronimá Laſkiego/ Woiewodę Sirádzkiego/

2: wielce mądre⁸⁰ Páná/ á wielkiew ſławy mężá y waleczniká/ gdy

3: huffy ſwe iuż ſpráwione obiezdzał: do mężnego ie potykánia

4: nápominał: cześć á zaplátę mężnym/ á nikczemnym karánie y

5: ſromotę obiecuiąc: iáko pogody do wſzytkiego ſam pilnował/

6: á do kázdego kátá woýſka doiezdzał. Ktemu teź/ ma Het=

7: man vmieć fortyle/ chytróſci y inſze ſztuki/ ktoremiby nieprzy=

8: iaćielá podſzedł/ á ſiebie w oſtrożnoſci miał: ma teź mieć w fo=

9: bie pogotowiu wſzelaką oſtrożnoſć do woyny potrzebną. A

10: nie iuż dla tego/ że nieprzyjacielowi wiárá ma być trzymána/

11: trzebá wſzelákie fortele gánić. Tylko ono trzebá záchowác/

12: áby woyná była ſpráwiedliwa/ ktorą záczerwſzy/ nic ná tem/

13: choć fortem/ choć teź odkrycie z nieprzyaćielem czynić bę=

14: dzieſz. Co że y Iozua z roſkazánia Bożego wczynił ſwiádczy(*margin*) Iofzu. 8. wirſz 2. (–)

15: Píſmo ſwięte: y **Poeta** ieden nápiſał.

16: **Dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?** To ieſt/

17: Ieſli fortel ieſli moc/ nie o tem pytáią/

18: Bywa w nieprzyaćielu gdy więc wygrawáią.

19: Ma tedy Hetman y fortele woienne z Hiſtoryi wiedziec/ y

20: wſzelákie przeſtrogi do woyny potrzebne vmieć. A áczkol=

21: wiek ſię y ony częſtokróć przemieniáią/ á więcuy czáfem trzebá

22: wżywác drogi do czego nagle z trefunku przypádley niźli nau=

- 23: ki pewney: wżákże częřtokroć przypadáią takie czáfy/ że zpo=
24: dobieńřtwá rzeczy od kogo inřzego řpráwionych/ w wielu po=
25: trzebách y my řię obáczyć ábo ořtrzec możemy. Aleć zápra=
26: wdę w káżdey řpráwie/ iż Hetman/ więcey ma być ořtrożny ni=
27: źli śmiáły/ wiele Pánów pokazało. Czáfu teź Niemieckiey
28: woyny/ ktorą Károlus piąty Cefarz roku 1547. wiodł/ iáw=
29: nie řię to okazało. bo on tám ná ten czás/ więcey on rozumu/
30: niźli męřtwá w káżdey řpráwie wżywał. O obronie miałt y
31: inřzych mieyřc/ o oblężeniu/ y dobywaniu/ y zburzeniu: o ráto=
32: waniu w głódzie oblężonych/ o kofzách/ páwęczách/ o dźiálách y
33: wřzelákiey tákowej řtrzelbie/ ábo do bronienia/ ábo teź iefli po=
34: trzebá do dobywania miałt potrzebnych: o potkopywaniu pod
35: mur: o odegnaniu nieprzyaciół iefli potáiemnie ná mur wle=
36: źli/ ábo o wygnaniu iefliby do miářtá wtárgnęli: o przeprá=
37: wowaniu przez wielkie rzeki/ o řtoiących wodách/ o górách/ o
38: mieyřcách przykrych y przerwanych: o záchowaniu przeciwo
39: zwyciężonym y więźniom/ y przeciwo zdraycam/ ábo miałt
40: wydawcam/ y przeciwo tym ktorzi řię dobrowolnie podda=
41: wáią/ o wźięciu řtania z nieprzyaciélem/ y o inřzych tym podo=
42: bnych rzeczách/ trzebá czytać one ktorzi o tem piřáli/ iáko **Ve**=
43: **getius, Aelianus, Frontinus**, y inřzych zacnych piřářzow wiele.

Bo ácz=

strona: 116

Księgi trzećie.

116

- 1: Bo áczkolwiek řerce wielkořciá męřtwá vtwierdzone/ lámo řię
2: pobudza do podeymowania rzeczy trudnych: á wżákże iefliże
3: ono ktemu będzie ták wielkich rzeczy miáło vmieięřnořć/ á bę=
4: dzie řobie bráło ná przykład Hetmány/ ktorzi teź w tem bywá=
5: li/ bez pochyby więřřzú wřnořciá będzie řię gářnęło bronić řwo=
6: ich á dáwać odpor nieprzyaciélowi. Záprawdę iefli ktore=

7: mu przełożonemu wprawách iego/ tedy Hetmánowi w sprá=
8: wie wojenney/ trzebá aby vmiął rofkázowác/ á żołnierze miał
9: posłufzne. Niechże tedy ma żołnierze powinności wojennych
10: świadome/ ktorziby z chęcią pracowáli/ á niebezpieczność po=
11: deymowáli: ktorziby fię fromoty wyftrzegáli/ á w rzeczy spró=
12: śney wtyd ználi. Bo takowych ferce łączno fię da pobudzić
13: ku wypełnieniu rofkázania: Iáko zásię leniwi/ nieumieię=
14: tni/ nieuftáwiczni á płochey myśli ludzie/ ktorych żadna częśc
15: do sławy niepobudza/ niemogą być ochotni/ áni pożyteczni/ áni
16: tak pilni do czynienia dofyć rofkázaniu. A przeto ow oby=
17: czay ma być gánion/ gdy żołnierze z ledá ludzi zbieráią/ tylko
18: dla wypełnienia liczby. Bo wiele ich opuściwfzy zone/ dzie=
19: ci/ wárfát/ oráctwo y gośpodárftwo/ idą ná woynę/ áby vfzed=
20: fzy roboty y prace domowey/ fwowolnie żyli/ łupili/ á cudzych
21: rzeczy pożywáli. A niewiem by nie to było przyczyną wielu
22: woynam/ że fię niezcześnie wiodły. Słyżałem o tem/ że ná
23: lám ty tylko okrzyk Turkow przyciągáiących/ niektore obozy
24: były odbieżáne/ bitwy niezcześnie ftoczone/ zamki y miáftá
25: pośiędżione. Nie trudno domácác fię przyczyn tak wiele złe=
26: go: ktore trzebá było przypomnieć tu w tey rofprawie o Het=
27: mánie. Bo to iego rzecz ieft/ brákowác żołnierzmi/ á pá=
28: trzyć iákiego ftanu kto ieft/ ktorym fię rzemiosłem bawił/ iáko
29: fię przed woyną spráwował. także też wiedzieć ich rozriwki/
30: ferce y ćwiczenie: aby wiedział do czego káždego z nich ma vzy
31: wác ná woynie. Pożyteczna rzecz ieft ná káždy dzień wywie=
32: dowác fię iáko żołnierze żywą. Lecż nierządnic/ y tych co do ro=
33: fkofzy przyczynę dawáią/ y infzych ludzi niepotrzebnych z obozu
34: zbyć/ ieft rzecz badzo pożyteczna: y nie tak fię wiele trzebá ftá=
35: ráć o mnoftwo żołnierzow/ iáko o biegłość á godność ich.
36: Sam tedy Hetman/ ktorego rzecz ieft o to wfzytko fię ftaráć/

- 37: ma inſze przechodzić/ dobrą o łobie nądzieią/ kárnoſcią/ ráđą/
38: męſtwem/ ſtałoſcią/ y wſzelákimi cnotámi/ á naywięcey ma
39: ſię bać Bogá/ á iemu ſámemu wſać. Bo to ieſt nie ludzka ále
40: Boża ſprává/ nie poniewolnym/ ále y chętlwym y poſłuſznym
41: á powolnym rofkázowác. A ktory te rzeczy iákom powie=
42: dział w łobie będzie miał/ ten nietylko ſłowy/ ále y póżrzeniem
43: ſercá żołnierkie pobudzi do ſpraw woiennych/ chocia też tru=
44: dnych.

V ij

Rozdział

strona: 116v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: Rozdział ſiodmy.
2: O oznaymieniu wypráwy ná woynę: á o wciągnieniu
3: woýłká zarazem w ziemię nieprzyacielſką.
4: TRoimi liſty/ (ábo iáko poſpolicie zowá
5: wiciámi) wedle náſzego zwyczáiu woienna wy=
6: práwá bywa oznáymioná tym/ ktorzi Rzeczypo=
7: ſpolitey od poſtronnego nieprzyacielá bronić po=
8: winni. W pirwſzych y wtorych wiciách tylko
9: to rofkáziú/ áby łobie káždy gotował czego ná woynę potrze=
10: bá. W trzećich oznáymuią czás y mieýłce/ ná ktore ſię wſzyt=
11: cy z ieżdżać máią. A nie bez przyczynyby ſię kto dziwował/
12: czemu pirwſze y wtore wici máło nieiednákiemi ſłowy bywá=
13: iá piſáne/ y iednę rzecz w łobie zámykáią. Bo á co inſzego ſie
14: w nich zámyka/ iedno áby ſláchtá zgotowálá łobie wſzytkie
15: potrzeby ná woynę/ á iżby byli gotowi w drogę: ponieważ
16: trzećiami wiciámi czás y mieýłce iym bywa náznáczone? iá=
17: koby niedoſyć było tego iednymi wiciámi oznaymić. Pożyte=
18: cznieyby to tedy Rzeczypoſpolitey było/ áby pirwſzemi wiciá=

19: mi kazano fię gotowác: wtoremi áby náznáczone dzień oká=
20: zowánia: trzećiemí áby náznáczone dzień ciąguenia/ y miey=
21: fce ná ktoreby fię wżytcy ściągác mieli. Bo to iest rzecz wiel=
22: ce przemierzła v wiela nálfych/ ktorzi áni koniá/ áni żadney rze=
23: czy ná woynę potrzebney niemiewáią: áż gdy náznáczą dzień
24: ciąguenia/ tedy dopiero myślą o koniech/ dobreli złeli/ by ich
25: iedno doftác: tągáią fię ná máiętność proftey chudżiny: świę=
26: tych y świetfkich rzeczy źle vżywáią. pirwey niżli przyciągną
27: ná mieyfce náznáczone/ nieprzyaciel czáfem nabrawłzy ludźi y
28: bydłá vchodźi ná zad. Iest to tedy rzecz wielce Rzeczypo=
29: łpolitey pożyteczná/ áby przed wyciągánim było okázowanie
30: w káżdym Powiećie: tym łpofobem ktory iest opifány wyźłzey
31: w Rozdziale 4. Będzie muśiał káždy ftáwić fię z końmi/ zbro=
32: ią/ y wfelkiem woienным naczyniem/ pierwey niżli pociągnie
33: w drogę: á żadnego omiełzkánia woynie nieuczyni. A iefli
34: co/ tedy y to iest rzecz potrzebna/ áby woylko fkoro fię ściągnie
35: zá rázem było w ziemię nieprzyacielfką pułzczone. Bo to iest
36: rzecz łprofná/ w ziemi łwey czekác nieprzyacielá. co iednák
37: niektorzi kilka kroć iáko wiemy vczynili/ ktorzi prágną woym=
38: ny/ nie oney słułzney/ ktorąby zdrowie oyczyźnie przynieśli/ á=
39: le tey domowey/ pod ktorey zasłoną w łwey ziemi/ bárzo má=
40: ło ábo nic niedawłzy/ wżytko trawią: á wżytko co fię iym po=

doba

strona: 117

Księgi trzećie.

117

1: doba czynią zwielką łwowlnością. Nie ták czyniwáli przo=
2: dkowie náłzi/ wielcy á sławni mężowie/ ktorzi opátrzywłzy
3: fię w potrzeby wżytkie woienne/ chodźili przeciw nieprzyacie=
4: lowi/ á w ziemię ich co naprędzey wchodźili: tám y miełzkáli/
5: y źimowáli/ y bitwy łtaczáli: á nie drzewiey fię do domu wrá=

- 6: cáli/ áz woynę odpráwili. A też to páństwo męftwem ich
- 7: ieft ták rozfzerzone/ iż słuźnie o to Bogá prośić mamy/ áby ták
- 8: teraz było rządzone y záchowane.
- 9: Rozdział ołmy.
- 10: O poftánowieniu wrzędu w Powiećiech/ ktoryby żołnierzow ná woynę idą=
- 11: cych fwowolność hámował/ á łupieftwá niedopufzczał: y o wftáwie cią=
- 12: gnienia ná woynę: to ieft iáko á przykim iáchác.
- 13: IAkom wyżfzey krotce dotknął/ trzebá á=
- 14: by wrzędnicy ná niektorych mieyfcách byli poftá=
- 15: nowieni/ iákiemi v nas fą Káľztellani/ ábo woy=
- 16: fcy: ktorziby czáfu ciągnienia (to ieft/ od dnia
- 17: ktorego wfzytcy wyciągác máią/ ábo iefzcze przed
- 18: tem/ áz do tego/ ktoregoby fię ná mieyfcu woynie náznáczonem
- 19: ftáwić mieli) pokoiu miedzy ludźmi przeftrezgáli/ łupieftwá
- 20: niedopufzczáli/ krzywdy odganiáli y zá nie karáli. Ian(*marg*) Luk. w 3. W wir. 14. (-)
- 21: krzćiciel gdy go żołnierze pytáli/ coby czynić mieli/ odpowie=
- 22: dział: Aby nikogo nierufzyli/ áni potwarzáli/ á ná fwych żoł=
- 23: dziech przeftawáli. ktoremi słowy dał im wftáwę/ o powścía=
- 24: gliwości/ mierności/ fprawiedliwości y niewinności/ á zábro=
- 25: nił im łupieftwá wydźieránia bydłá/ wźelákiey krzywdy/ y czy=
- 26: nienia gwałtu. A dziś widzimy/ że wiele ich ták woynę wie=
- 27: dzie/ iż z przegrazek/ z niebezpieczności drugim zádanych/ z łu=
- 28: pu y krzywd ludzkich pożytek fobie czynią bárzo wielki. Prze
- 29: to dobrze przodkowie náłzi poftánowili/ áby káżdego Po=
- 30: wiátu śláchtá z iedzálá fię do fwego Káľztellaná/ y znim we=
- 31: fpołek ciągnęłá/ á w ciągnieniu/ áby niezłtępowáli do zádneho
- 32: do^{mv} dla odpoczynienia ábo przenocowánia/ ále przed wśiámi
- 33: y miáłteczkami w namiećiech z końmi y wźelákim fprzętem fta=
- 34: wáli. A Káľztellan winien do ftároft y obywatelów dáć znác/
- 35: ná ktory dzień przyciągnie/ żeby ták z infzych mieyfc blifkich

- 36: wieziono potrzeby dla koni y ludzi. ktoreby Káftellan między
37: ołoby/ ták iáko czyiá potrzebá niešie/ rozdawał/ á zapłátę im
38: wedle práwá stánowił. Iesliżeby żywności ábo inšzych po=
39: trzeb nieprzywieziono ná on dzień náznáczony/ niechby tylko fá=
40: memu Káftellanowi było wolno z niektórymi ná to obránemi
41: doiechác do miast y wsi/ brác potrzeby á szácowác. Tym špo=

V iij

šobem

strona: 117v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: šobem Káftellan znałby wšytkę šlachtę lub żołnierze powiá=
2: tu šwego: o škromności y obyczáich káždego/ przed Krolem
3: y przed wšytkimi mogłby pewną wiadomošć dáć: niepo=
4: wšciągłiwe wnetby karał: á ná mieyfce wojnie náznáczone
5: przyciągnąwšzy/ Woiewodzieby powiát wręce oddał. Bo
6: v nas Woiewodowie/ šą wodzowie ná wojnie: á Káftellani
7: zbieráią powiáty y w drodze špráwuią. Ten obyczay wo=
8: iennego ciągnienia štárodawni Polacy štáteczenie záchowywá=
9: li/ lecz džiš y čieniá iego niezáchowuiemy. Máło ich przy
10: Káftellanie ciągnie/ niemal wšytcy rozno ieždą po wšiach
11: y po miáfteczákách: bárzo máło álbo nic niedawšzy biorą co šię
12: im podoba: á nie lepšze znáki ciągnienia šwego zoštáwuią/ ie=
13: dno iákieby nieprzyaciél/ okrom tylko ognia/ zoštáwił. Gdy
14: šię do domu wrocą/ ácz ie przywáią o krzywdy y šzkody vczy=
15: nione/ ále což zá koniec ábo kiedy będzie tych pozwow? poštę=
16: pki šądowe iákie? Bo wiele ich ieždzi odmieniwšzy šobie prze=
17: zwifko/ á wšáfnego przezwišká ich žaden šie pewnie dowie=
18: dzieć niemože/ chybáby iy kto przed tym z twarzy znáiąc wyiá
19: wił. Trzebá tedy vštáwę około ciągnienia vczynić/ ábo
20: rádfzey dawno vczynioną wznowić. trzebá vrzędniki poštáno=

- 21: wić/ ktorziby wyłtępne zárázem karáli: á z onego mieyfcá ná
22: ktoremby tym łpołobem Rzeczypołpolitey bronili/ nieodieżdzá=
23: li/ ázby widzieli iuż włzytko być bezpiečno od tych/ ktorzi wy=
24: práwę woieniá ná łupieltwo domowe obráćaią. A toby miá=
25: łá być powinność Káłztellanow/ ábo Woyłkich/ ábo ktorzych=
26: kolwiek inłzych wrzędnikow.
27: Rozdział dziewiąty.
28: O záchowániu żołnierzow w powinności ich/ poki fá w obozie: á iáko
29: wielka rzecz ielt ná wojnie łławá/ y dobre mniánié.
30: GDy fię woysko ná iedno mieyfce ścią=
31: gnie/ łzkodliwa rzecz ielt/ dopułzczać żołnierzom
32: proznowánia. Bo iefli rzecz przykra/ człó=
33: wieká iednego proznuiącego karmić: á włzytek
34: dom iefzcze przykrzeyłza: záilte náder dokuczna
35: być mułi cále woysko proznuiące chowác. A przeto/ gdy
36: woysko od wielkich á státecznych łpraw wolny czás ma/ áby
37: żołnierze nie nikczemnieli/ á w zbytek y w rołkołzi fię niewdáli/
38: niech im igry ábo gonitwy iákie wydawáią/ włtáwiwłzy temu
39: kto wygra zapłátę. Iáko wczynił Eneálz/ ktorzy proznuiące=
40: mu woysku tym łpołobem igry wydał:

Prima

strona: 118

Księgi trzecie.

118

- 1: **Prima citae Teucris ponam certamina classis.**(*marg*) Verg.AEn.5. (–)
2: **Quique pedum curfu valet, et qui viribus audax,**
3: **Aut iaculo incedit melior, leuibusque sagittis,**
4: **Seu crudo fidit pugnam committere caestu,**
5: **Cuncti adsint, meritaque expectent praemia palmae.** To ielt/
6: Pirwłze boie niech będą huffu porywczego/

- 7: Káždy z Tewkrow niech znáki poda męśtwá łwego:(*marg*) Teucrí Abo Tewkrowie ciż łá co Troiáni. Bo Troią zwano też Tewkrią od Krolá ktore^{mv} było imię Teucer lubo Tewker. (–)
- 8: Kto prędki do zawodu/ kto ośczepem bije/
- 9: Abo z łuku tęgiego kto ftrzałami łzyie.
- 10: Abo ciężkim kieścieniem kto umie łzermowáć/
- 11: Wyłtápćie: obiecuię kto wygra dárowáć.
- 12: Tákiemi igrámi żołnierze y od łprofnego zbytku będą od=
- 13: wiedzeni/ y chęćią sławy będą pobudzeni do powinności cześć
- 14: przynofzających: y tákowym częłtym ćwiczeniem dużość ciáłá zá=
- 15: chowáią/ y gotowłzemi będą do łtáteczney potrzeby/ y mniamá=
- 16: nie o łobie dobre v nieprzyiácielá z iednáią/ ktore łámo tylko
- 17: częłtokroć wielki łtrách zádawa nieprzyiácielowi. á zásię złe=
- 18: niáłość/ rofkołzy/ obzárftwo/ czyni żołnierze niedbálemi/ á łtrá=
- 19: ciwłzy o łobie dobre mniámie/ namniey nie łá łtráfzliwemi.
- 20: Sławna iest rotá Carzá Tureckiego/ ktorą łániczáry zowá:
- 21: á záprawdě ci ludzie/ dla ołobliwey kárności y ćwiczenia ry=
- 22: cerłkiego godni łá zalecánie. Prze co też niedawno dla
- 23: łámey tylko sławy ciágnienia ich/ wołłka Chreśćijáńłkie ták
- 24: łię bárzo polękáły y potrwożyły w Węgrzech/ iż zádney bitwy
- 25: niełtoczywłzy/ kilko kroć vłtępowáć muśiáły. Sámi też Tur=
- 26: cy niektorych Chreśćijánów kocháną piełzczotę y rofkołzy ták
- 27: dobrze wiedzá/ iż ilekroć z nimi bitwę łtoczyć myśłá/ powiedá=
- 28: iá że łię z wieprzámi karmnemi potykáć máią. Táki wiele w=
- 29: łercách ludzkich wáży mniámie o męśtwie ábo o nikczemności
- 30: czyiey wzięte/ á wtwierdzone. Máią łię tedy o to pilnie łtá=
- 31: ráć żołnierze/ áby łie igrám y rozmáitemu ćwiczeniu zwyczái=
- 32: li/ á rádámí dobrými przygotowáli do trudnych á ciężkich
- 33: Márłowych łpraw: prożnowánie/ obzárftwá/ y włzelkiego
- 34: zbytku/ áby łię iáko naiádowłłzey zarázy wyłtrzegáli: á prace/
- 35: trzeźwośći y miernośći łię trzymáli. Bo od tych iákoby źrzo=

- 36: deł/ łácono v ludži y v obcych narodow wślawę przijdą: á do
37: wykonánia dobrze powinności fwey/ fzczeńśliwie przeciw nie=
38: przyiaćielowi poćiągną.
39: Rozdział dzieśiąty.
40: Zołd ná czas náznáczony ma być plácon: máią też być poftánowione za=
41: pláty dobrze záśłużonym: á nikczemnym y nie záśłużonym karánie.

V iiij

Ponieważ

strona: 118v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: A Iż męftwu rycerskiemu doftoieńftwá
2: trzebá dawác/ tedyć y o to fię winna ftárác/
3: áby powinny zołd káżdemu służebnemu ná pew=
4: ny czás był záplácon. Bo więc omiełzka=
5: nie y przewłoká zapłaty bárzo przykra ieft káż=
6: demu robotnikowi/ ále ze wízech naprzykrzeyfza ono nayćięźlze
7: Marłowe brzemię nołżácemu. Bo czyni żołnierzá oćiętnym/
8: rofkazánia Hetmáńkiego nieposłufnym/ zá czem y zamiełzanie
9: czyni/ y myśli iákoby z oney słuźby wyftác. Lecź ieliźeby fię ták
10: tráfiło/ żeby Hetman ná ten czás pieniędzy niemiał/ tedy do=
11: brotliwością/ dobrá nádźieią/ á obietnicámi żołnierze máią być
12: w powinności zátrzymáni: ále zá tem pilności trzebá przyło=
13: żyć/ áby ci/ ktorzi gárdłá fwoie ná káždy czás dla oyczyzny po=
14: kládáią/ w zapłacie zmowioney niebyli ofzúkani. Zaś ktorzi
15: przeciwko nieprzyiaćielowi zacnie á mężnie fobie poczęli/ tym
16: poczćiwością y zapłatą to niech będzie nágradzano. Bo to
17: ieft fprofna rzecz/ áby ci/ ktorzi blizby y rány podięli/ ktorzi fię
18: w niebezpieczność śmierći dla oyczyzny wdáli/ niemieli god=
19: ney męftwá fwego y cnoty fwey zapłaty odnieść: á pochlebcy/
20: lichwiarze/ y ktorzi pieniądze zbierác vmieią/ wízelákich pożyt=

- 21: kow używać mieli. Zá dawnych czasów tak wielkie baczę=
22: nie miano ná ludzi mężne/ ktorzi broniąc oyczyzny mężnie łobie
23: poczynáli/ ábo czego zacnego dokazáli/ iż z niewolników wol=
24: nemi/ á zchłopów śláhcíciami ie czyniono/ y infzemi dobrodźiey
25: łtwy im nágradzano. á gdzie słuźney zapłáty niełstawáło/ te=
26: dy im wźdy ábo przezwiśko iákie zacne/ ábo ozdoby iákie ofo=
27: bliwe ku ich zacności przydawano. Ztądże były ony wień=
28: ce/ názwáne od miáłtá/ od muru/ y od oblężenia: ktore dawa=(*marg*) *Coronae ciuicae,*
marales, obfidionales, rć. (-)
29: no/ gdy kto miełzcžániná obronił/ ná mur dla odegnánia nie=
30: przyaciéłá włkoczył/ ábo z oblężenia łwoie wybáwił. Ztąd
31: że ozdobá pierścieni/ ktorzych tyle nośić dozwalano/ ile było
32: potrzeb w ktorzych on bywał. Ztąd też one tytuły/ Oćieć oyczy=
33: zny/ Numidyłky/ Afrykanłky. Ztądże piłzcžkowie y łane łwie=
34: ce: ktore dozwolono było iáwnie miewác przed łobą *Duelli=(marg)* *O tem Duelliuśie*
piłze Val. Max. lib. 3. cap. 6. (-)
35: ułowi/ gdy od wieczery ábo wnocy z dworu łzedł/ dla męłt=
36: wá ktorego w bitwie przeciw Kártáginenłom mężnie doká=
37: zował. Ztądże Procełsie/ tryumphy máłe y wielkie/ ktore y
38: łwiádectwem były iáwnym męłtwá w wielkich potrzebách
39: dokazánego/ y znákiem wdźięczności Rzeczyłpolitey przeci=
40: wko ludziom dobrze záśłuzonym: á były iákoby pobudki po=
41: budzáiące drugich ku bronieniu Rzeczyłpolitey. A przetoż
42: y dźiśieyłzych czasów ludzie mężni/ máią być dárowáni/ y sło=

wy vcž=

strona: 119

Księgi trzećie.

119

- 1: wy vcžczeni: mieyłcá cželnieyłze máią im być dawáne/ y vrzę=
2: dy/ á náđzieią więłszych nagrod máią być łtwierdzáni: á kto=
3: rzi łię łami cnotą łwą y męłtwem ośłáhcili/ herby ślácheckie=

- 4: mi máią być zdobieni/ y hełmy świeżym męłtwem zászłuzonemi.
- 5: Nie ták iáko dżiś v wielu ich bywa/ ktorzi gdy hełmu nigdy w
- 6: żadney potrzebie ná głowie fwey niemieli/ przedsię go ná her=
7: biech námáłowawfzi nośić fię niewfłtydzą. Niechayby im też
8: było wolno/ y ozdoby złote nośić/ ktore ábo z nieprzyacielá
9: zdárli (co **Manilius** vczynił/ iáko Hiflorie Rzymfkie świádczą/
10: gdy poráziwfzy nieprzyacielá/ á łańcuch złoty krwáwy znie⁸⁰
11: zdiáfzy/ zá rázem iy y zprzezwfłkiem **Torquata** ná fię wzięł)(*marg*) Torquatus/ rozumie
fię łańcuzny. Bo Láciniy łańcuch złoty zowá Torques. (-)
- 12: ábo go iákim infzym zacnym vczynkiem doftáli: á niechby ie
13: zdeymowáli ztych ktorzi niemáią tey wolności áby ie nośili.
- 14: A gdy to wnidzie w obyczáy/ będą fię wfłtydác ci nikkzemnicy/
15: popifowác fię iáwnie złotemi łańcuchámi. Aleć záprawdę tá=
16: kim zászłuzonym żołnierzom godziłoby fię máiętności iákie dá=
17: wác: gdzieby y oni przyfzedłzi do ftárości łobie odpoczynęli/ y
18: drugim przykłádem do zászługowánia Rzeczypołpolitey/ y do
19: mężnych vczynkow/ byli. A iáko dobrze zászłuzonym ma być
20: nagrodá czynioná/ ták zásię nikkzemni á źle zászłuzeni máią być
21: łromotá á karánim wedle łpołobu wyftępku/ trapieni: áby
22: śláhcicom śláhcetwo odięto/ á nieśláhcice w niewolniki o=
23: bracano: áby im máiętności brano/ z vrzędow łkłádano: ábo
24: też iefli wielki wyftępek/ y ná gárdle ie karano. W Rzymie
25: ten bywał obyczáy/ iż iefli wiele ich w rycerfkiey posłudze wy=
26: ftępku fię iákiego dopuścili/ tedy ná kogo los padł niektorych
27: karano: áby ná wfzytki przyfzedł ftrách/ á ná niektorych kará=
28: nie. O ktorym obyczáiu **Cicero**, czyniác rzecz zá Kluentiułem
29: zmiánkę czyni.
- 30: Rozdział iedenáfty.
- 31: 1. O doftawániu pieniędzy ná woynę potrzebnych. 2. Dwoiákim łpołobem
- 32: v nas bywa woyná: ieden/ gdy łamá śláchtá połpolitym ruśzenim ná woy

- 33: nę iedzie: drugi/ gdy żołnierze zá pieniądze náięci woynę fluzą. 3. Száco=
34: wanie máiętności ábo dochodow/ iedni ściągáią do tego/ áby ztąd żołnie=
35: rzom fluzbę plácono: á drudzy do tego/ áby káždy sláchćic/ ktory woynę flú=
36: życ winien/ ná to mieyfce pewną liczbę żołnierzow przeciw nieprzyacielowi
37: pofyłał. 4. O záłożeniu fkárbu Rzeczypośpolitey/ ná ktore záłożenie miał
38: by káždy raz połowicę dochodu fwego dáć/ á po tym ná káždy rok po dwu=
39: dzieftey części: o pożytkách takiego fkárbu/ o mieyfcu/ y o podfkárbiech/ ábo
40: fzáfárzách tego fkárbu.
41: A Ponieważ wżytká moc woyny należy w=
42: pieniądzech/ przeto powiem nieco iáko iych doftá=
43: wác: o czem częŧto y wiele wżytcy ftanowie Koron=

V v

ni ná

strona: 119v

O popráwie
Rzeczypośpolitey

- 1: ni ná Seymiech rozmawiáli. Y tá napřednieyŧza iest przy=(*marg*) 1 (-)
2: czyná tak wiele co rok feymow. Bo okrom woyny iákicy
3: wielkicy y ciężkicy od Turká ábo ktorego inŧzego nieprzyaće=
4: lá/ mamy Tátary pográniczne nieprzyaćioły/ ná wŧzeláką po=
5: godę woyny czyháiące: ktorzi nie ŧieią/ áni zną/ vcźciwego nic
6: nierobią/ łupieftwem żywą: práwam v nich áni wierze mieyŧcá
7: wielkiego niemáŧz. Ci ilekroć czuią że náŧzych żołnierzow ná
8: ukráinie niemáŧz/ wnet przypadáią: á w tárgnáwŧzy w ziemię/
9: wżytko mieczem y ogniem puftofzą: plony iáko naywięŧŧze mo=
10: gą/ y bydłá y koni y ludzi záганиáią. A ci ŧá vŧtáwiczni ná=
11: ŧzi nieprzyaćiele/ ktorzi áni fwego ŧię vpomniawŧzy/ áni poŧlá
12: z odpowiedzią poŧlawŧzy/ woynę wŧczynáią/ á rádfzey rozboy
13: w ziemiách náŧzych džiáłáią. Przeciwo tym trzebá żołnie=
14: rzow/ ktorziby ná vkráinie záwždy czuli. A tak dwoiáki(*marg*) 2 (-)
15: iest v nas ŧpofob woyny. Bo czáŧem ná woynę idá ci/ ktorzi

16: to wedle praw y obyczaiow winni: á każdy z tych swoim ko=
17: lztem wojnę służyć powinien. gdyż y wolności wielkie máią/
18: y máiętności/ z ktorých to Rzeczypospolitey powinni. A Bo=
19: że day/ áby tácy przedlięwzięli czáfu pokoju pohámowác fię od
20: niepotrzebnych nakładow/ áby iym czáfu wojny potrzebnych
21: dostawáło. Bo iesliże z máiętności swoich wojnę dla Rze=
22: czypospolitey służyć winni/ tedyć záprawdę pożytki z nich wzię=
23: te nie ná zbytek obrácác/ ále ná potrzebę Rzeczypospolitey cho=
24: waćby mieli. A teraz iż czáfu pokoju wielkie nakłady czynią/
25: ná lzáty/ ná roskofzne potráwy/ ná rozmaity vbior/ y niewiem
26: ná co tyle: przeto bywa to/ iż czáfu Rzeczypospolitey natru=
27: dniefzego/ ztrudnością powinności swey dofyc czynić mogą.
28: A to iest ieden sposob wojny: ktory zowá pospolitym ruszeniem
29: wlytykich tych/ co wojnę Rzeczypospolitey powinni. Bo też
30: niekiedy nie ci wojnę służą/ co wedle praw powinni/ ále zoł=
31: nierze zá pieniądze náięci. A máło nie do tych czáfow skłáda
32: no pieniądze ná zaplátę zołnierzom z kmieci/ wedle łanow: dla
33: ktorých pieniędzy skłádania/ powiedzialem wyfzley byc seymy/
34: ktore ná każdy rok bywáią. Ale táki podatek wielu ludziam
35: zdał fię byc niespráwiedliwy: bo wybieraiąc go tylko łany li=
36: czono/ á niemiano baczenia ná iych wielkość/ áni ná dobroć
37: ziemie. Są role ná niektórych mieycách/ nie tak spráwą iá=
38: ko z przyrodzenia bárzo dobre y rodzayne: fá też indzie/ chocia
39: by ie dobrze spráwił/ przedsię nierodzayne. Nad to/ fá nie
40: ktore kráiny co miód rodzą/ niektore co palze dobre máią/ drow/
41: bydła y infzych rzeczy dostátek/ z ktorých kmiecie wielki poży=
42: tek miewáią. indzie iest ziemiá pialzczyfta/ iesli iey dżdze nie=
43: námoczą/ bárzo skápo chowa swego oraczá. Ktemu też/ łany

nieiedná=

1: nie iednáko fą fzerokie w káżdym Powiećie. Iákoż tedy po=
2: bor/ ktory wízytcy iednáko płáćą/ ma być fprawiedliwy ábo
3: rowny/ gdyż łany nierowne á nieiednákie fą/ ták fzerokością
4: źemie/ iáko vrodzáiem zboża/ y infzemi pożytkámi? Przeto
5: fzukano przeźłych lat infzych fpořobow bronienia Rzeczypořo=
6: litey. Wiele ich było/ ktorzi wielkie á waźne przyczyny po řo=(*marg*) 3 (-)
7: bie máiąc// náydowáli to: áby káźdego w tey Rzeczypořolitey
8: mieřkáiącego wízytek z máiętności dochod řzácowano/ á ořoby
9: ná to obráne/ áby obieźdzály/ oględowály/ y řpifowály máię=
10: tności á dochody wízytkich: to ieřt/ wízytkie pożytki doroczne/
11: y z dochodu pieniężnego/ y z gumná przychodzące. Bo chcie=
12: li/ áby od řkładánia tákiego podatku Rzeczypořolitey/ niczy=
13: iá máiętność niebyłá wyłączoná: rozumieiąc to być rzecz nie=
14: řlufzna/ áby ten miał być wolnym od brzemion Rzeczypořoli=
15: tey/ ktory zniey pożytki bierze. A przetoź y Krolewfkich/ y
16: Duchownych máiętności od tego podatku wolnemi mieć nie=
17: chćieli. Lecź tych zdánie rozdwoiło fię było. Bo iedni/ ktorzi
18: powiedáli/ że ruřzenie pořpolite okrom wielkich ludu nářzego
19: řzkod y nędze być niemoże/ to náydowáli/ áby wedle przemoże=
20: nia máiętności wízytcy dawáli áćz nie zówždy iednáką licźbę/ á
21: wířákże zówždy wedle dochodu káźdego/ iákoby potrzebá Rze
22: czypořolitey vkázowála/ áby ztąd żołnierzom płácono. Dru=
23: dzy ktorzi te^{go} mnimánia byli/ iż rořpuřtność řłáchy ná woynę
24: idącey może być hámována/ y mogą być w przyřtoyney powin
25: ności zátrzymáni/ powiedáli/ że nietrzebá řadnych pieniędzy
26: dáwác: ále niechayby vřtáwiono/ áby káźdy wedle máiętności
27: řwey/ pewną licźbę ieznych ábo pieřzych ná woynę řtáwił. Kto
28: rzi iezni y pieřzi/ áby álbo wízytcy weřpołek/ ieřliby wielkie=
29: go odporu nieprzyacielowi trzebá/ řzli ku potrzebie: ábo ieřli=

30: by nie wielka była potrzebá (iáko owe Tátárkie co rok by=
31: waią) tedy iáka pewna liczbá tych iezdnych y piefzych niechay
32: by fzłá. A iżby to tem fnádniey mogło być/ niechayby wżytkie
33: tych kráin Powiáty/ ná siedm ábo ná ósm części podzielono/
34: dawłzi im tákie przezwifká/ aby káżdá część/ rok ná woynę wy=
35: práwowála: á po wyściu roku/ áby drudzy ná ich mieyfce ná=
36: łtepowáli: á tym łpořobem/ gdyby iedni po drugich nářtepo=
37: wáli/ obefzłáby fię powinnořć słuźenia woyny po wżytkich czę=
38: ściách wżego páńłtwá. A káżdá z onych części miałáby Wo=
39: iewodę řwego iednego/ ábo y więcey/ ktorziby iey wodzámiby by=
40: li: poniewáź Woiewodowie wedle řtárodawnych řwtaw řá Het=
41: mány powiátowymi ná woynie. Ktory řpořob woyny/ kie=
42: dyby do řkutku był przywiedzion/ y niebyłby bárzo ciężki/ y
43: wielkieby pożytki Rzeczyřpolitey przynořł. Bo y mło=

dźieńce

strona: 120v

O poprawie Rzeczyřpolitey

1: dźieńce czyniłby ćwiczeńřzemi/ y oyce ich/ do gotowánia zbroie
2: y bronii wřzelákiey/ koni/ wozow/ y infzych woiennych potrzeb
3: pilnieřzemi: á pokiby iedná część źemie woynę słuźylá/ druga=
4: by domá odpoczywála: wřzytcyby zbytku zániecháli/ á czekáiąc
5: koleie słuźby řwey/ pilnowáćby musieli řpraw potrzebnych.
6: Bo iedni musieliby řami iřć ná woynę: iáko ři ktorzych to iest
7: powinnořć/ to iest/ řłáchtá. Drudzy/ áczkolwiekby řami nie=
8: řzli/ áleby miałto řiebie iezdne y piefze wypráwowáli: iáko
9: Krol y Duchowieńřtwo. Bo Krol/ wřzytkich części Rzeczyř=
10: řpolitey pilnie dogłdáiąc/ ná długi czás od niey niemoźe od=
11: iezdźáć/ zá czem áź czářu řpolitego ruřzenia ná woynę iez=
12: dźi: á Księźa/ ná ten czás wolni, bo báwiáć fię kořcielnemi

13: Ípráwámi/ ábo nabożeńtstwem/ Írogą Márłową bronią báwić
14: Íię niemogą. Czým pilnieyfze Ítáránie vczynícbý mieli/ áby tá=
15: kie ná mieyfce Íwe RzeczypoÍpolitey namieÍtniki dawáli/ kto=
16: rziby íey przeciwko nieprzyziácielowi/ pózyteczną posługę vczy=
17: nić y mogli y chćieli. ÍeÍliby ktory z onych namieÍtnikow nie=
18: táką posługę w ten czás vczynił/ íáką RzeczypoÍpolitey powi=
19: nien/ niechay będzíe mian zá obraźcę RzeczypoÍpolitey/ á
20: wedle vítáwy niechay będzíe karan. Tenčí ÍpoÍob wiedzénia
21: woyny przeszłých lat w rádźie kilka kroć rozbierano. ktory íż
22: íeÍt przyÍtoyny y bárzo pózyteczny tey RzeczypoÍpolitey/ nigdy
23: od woyny nieodpoczywáiącey/ dźiwna rzecz/ dla częgo odrzu=
24: con. WÍzákże co Íię zá winą bądź czáfu bądź ludźi zÍtáło/ mo=
25: głoby Íię póÍpolitym wÍzytkich Ítanow zezwoleniem nagrodźíc.
26: O czém moźnoby nieco podác miedzy posły źiemÍkie ná Íeymie.
27: Bo káždy ztych ktorzi ná Íeym bywáią póÍyláni/ mogłby liczbę
28: íezdnych y piefzych powiátu Íwego powiedźeć. Do częgo przy=
29: Ítápiłyby zdánia Woiewod y KáÍztelanow/ y StároÍtow/
30: ábo y ínfzych/ ktorziby byli wÍze⁸⁰ w onem powiećie Íwiádómi o
31: ktoremby rzecz byłá: ták íżby Íię wielka omyłká w tákíey liczbie z
32: Ítác niemogłá. Aleby Íię dáleko dowodniey tá rzecz Ípráwić
33: mogłá przez tych/ ktorziby byli ná to obráni/ áby íeźdźili do káź
34: dego máíętnóści/ oczýmá Íwemi wÍzytko oględowáli/ ábo Íię teź
35: zpowieći drugich dowiedowáli/ á to wÍzytko ÍpíÍaliby ná re=
36: íeÍtr/ á potym ná Íeymie podáli. Lácnyć teź íeÍt y ten ráchunek/
37: ktorego ÍtároÍtowíe náÍzi vzywáią: gdy wedle wyroku póÍy=
38: łáią tego co práwo wygrał/ do máíętnóści tego ktory práwo
39: przegrał/ ná w więzowáníe/ ták íż gđzie íeÍt íedná grzywná
40: czynÍzu ná rok/ ábo miáÍto czynÍzu przychodzą zroley dwánaście
41: korcy žytá/ áby to Ízácowano ná dźieÍięć grzywíen náÍzych.
42: tymźe ÍpoÍobem niechay Ízácuią drugie dochody. Rozbierano

43: też to między łobą/ wiele grzywien ábo złotych w máiętności/

máią

strona: 121

Księgi trzecie.

121

- 1: máią wypráwować iezdneho iednego/ á piefze zczęgoby wyprá=
2: wowác można. Wielu ludziám zda fię to być zá rzecz słuźną/
3: áby ten/ czyiá máiętność łzácowána być może zá trzy tyśiące
4: złotych/ iedne ⁸⁰ koniá ná woynę godne⁸⁰ vřtáwicźnie chował/ y
5: zbroię dobrą miał/ áby łkoro potrzebá przypádnie/ ná woynę bez
6: omieľzkánia iechał: dwá/ z ktorych káždy ma máiętność zá puł
7: torá tyśiącá złotych/ niechby iednego koniá łtáwili. á ták káż=
8: dy wedle przemożenia máiętności łwey/ niechayby ná woynę
9: iechał. Ktorychby máiętność ná mnieyřzą łummę łzácowána
10: byłá/ cí niechayby piefzo woynę słuźyli: ták áby pięć łet złotych
11: iednego piefzego wypráwowało. Pozytek też ktoryby zczyń=
12: łzu łzedł/ ielt też záprawdę tákí że go nietrzebá lekce ważyć/ iź
13: choćiaby go dawano pieniádzmi/ choćby źołnierze łtáwiono/ nie
14: ledá iákoby Rzeczpóspolitą w tem ořzukać možono. Ielt ten
15: ktory zmáiętności łwey powinien łtáwić ná woynę łto koni.
16: Ten podobno wřzytek łwoy poczet zebrał ztych/ zktorych káždy
17: z máiętności łwey powinien koniá łtáwić. A wedle náłzego
18: obyczáiu/ wřzytek on poczet/ to ielt/ dźiewięćdźiesiąt y dźiewięć
19: iezdnych/ niewinięby ořobno nakłádu ná wypráwę woienną
20: czynić/ dla tego: **Bowimby** [!] káždy znich iuź dwie ořobie ná łobie
21: nioř: poniewáźby rázem/ y w pocźcie onego ko^{mv} słuźy był: y po=
22: winności łwoiey doľyćby czynił/ ktorą z máiętności łwey Rze
23: czypóspolitey włásnie winien. Ale áza tym łpóřobem Rzeczpó=
24: łpolitą nie znácznie ořzukawáią: gdy miałto łtá dźiewięćdźie=
25: śiąt y dźiewięći iezdnych/ tylko łto ná woynę idźie? A kiedy=

26: by dochod czynszowy szącowano/ niełácnoby lię liczbá vmniey=
27: szylá ábo żołnierzow ábo pieniędzy/ ktoreby káždy z dochodow
28: gruntu szwey Rzeczypospolitey był powinien. To niechay
29: będzie dofyć o czynszu/ y o dwu szpofobiech wypráwy woienney.
30: Mowmy też o trzeciém. Bo był niektory Senator/ ktoremu
31: lię zdáło/ żeby w Rzeczypospolitey by iednę zbożności gorę zbu(marg) Montem pietatis
álbo gorą zbożności co zwał Łafki Arcybiskup. (-)
32: dowano: ták on zwał one szpofki/ lub pieniądze/ ktoreby wšzy=
33: tcy wedle możności szwey káždy raz zrzucili/ á potymby iych co
34: rok przyczyniáli. Ale y ten szpofob/ y infze ktorem powiedział/
35: ilekroć bywały podawáne/ tylekroć też zá rázem y odrzucáne.
36: Dżiwne bowiem szą nášzego narodu dowcipy: káзде nowe á nie
37: szlycháne rády/ by niewiem iáko vcżciwe y pożyteczne były/ przed
38: lię ie zárzucáią. Co rok lię prze to ná szemy z ieżdzáią/ z wiel=
39: kiemi ie z iázdámi wšzytkich sztanow szprávuią/ kofzty wielkie
40: ná nich wiodą: wiele czáfu ná biešiadách trawią: á ná oštá=
41: tek ná kmiecie y ná miešczány podatek vštáwiáią. To koniec/
42: to kres wšzytkich rad. ktory gdy przyidzie/ iuż áni sządzą/ áni
43: o popráwieniu praw wiele myślą. A áczkolwiek iákom po=

X

wiedział/

strona: 121v

O popráwie Rzeczypospolitey

1: wiedział/ trudno nášze ludzi ná infzi szpofob náwieść/ nižli ktore
2: go do tego czáfu vżywano: wšzákże poniewazem iuż dwa szpo=
3: šoby vkazał/ wyložę y ten trzeci/ áza wždy kiedy ábo czás/ ábo
4: chęć nášzá przywiedzie nas do tego/ ábyłmy lię ktorego z nich
5: chwyćili. Pospolity škarb/ iákom ia szyłszal/ on sławny á mą=(marg) Infzy szpofob do
zebránia škárbu ziemskie⁸⁰ máfz czytelniku nižey v tegož Fricza/ w Przidatku do tich ksiąg
(-)

6: dry wielce człowiek IAN LASKI, będąc y w nabożeństwie y
7: w Rzeczypospolitey nálezey przedniey/ ná niektorem seymie w
8: Piotrkowie/ záłożyć tak rádžil: niektore summy zwał pir=
9: wżemi/ drugie wtoremi/ á niektore trzećiami. Pirwże sum=
10: my rozumiał połowicę pożytkow: którą áby káždy raz oddał/
11: zá to miał żeby było dofyć: licząc zá pożytki y czynńsze gotowe/
12: y co się z gumná przychodzi. Zá ktore summy liczył/ żeby co
13: rok dwudziestą część tychże dochodow káždy dał. Trzećieby
14: summy przypadájące były: o ktorých niżej powiemy/ gdy o pir=
15: wych y wtorych co poştánowimy. A áczkolwiek áni pirwże
16: áni wtore summy niemogá być poştánowione/ iedno oszácowa=
17: wży dochod káżdego: tak iż ledwie się co może poştánowić ná
18: wieczność/ áż wřtáwivży pirwey podatek: ále iż pirwża tyl=
19: ko raz miálá być skládaná/ przeto był tey nádzieie Laski/ że
20: wżytcy Rzeczypospolitey miłownicy/ byliby tak ná nię łáfká=
21: wi/ żeby iá chętnie y łzczodrze złożyli/ okrom doştátecznego má=
22: iętności ábo dochodow szácowania. A iesliby się to ciężko
23: zdáło/ dla trudności o pieniądze/ pirwżá summę wżytkę zá=
24: rázem złożyć: wżákże tak rozumiał/ że bez trudności zá dwie
25: lećie/ ábo nadáley zá trzy/ mogláby być złożoná y od Krolá/ y
26: od wżytkich wieczną ośiádłość májących/ á także też y od wży=
27: tkich Duchownych osób/ ktorzi **beneficia** dożywotne máią.
28: Bo tak rozumiał/ że ci Duchowni mieli być od tego podatku
29: wolni/ ktorzi tylko do roku co trzymáią/ á potym wedle wo=
30: ley stárfzych mieyfca odmieniać muřzą. Ale ktorzi beneficia
31: dożywotne máią/ ci wedle przemożenia káżdego **beneficium** y
32: wedle dochodu z gumien y z czynńszow przychodzącego/ żeby pir=
33: wżá y wtórą summę skládáli. Toż się y o świetńkich pániech
34: y o slácheckim łtanie/ folwárki y infze pożytki máiącym/ wedle
35: ie^{go} zdánia rozumieć miáło. Toć było Laskiego/ o skárbie Rze

36: czypospolitey/ zdanie. W ktorem ono gdzie o pirwzey summie
37: mowi/ że ia raz przez wzytek zywot dac: zdanie że tak trzeba ro
38: zumiec: iz ma dac kazdy Duchowny ktory imienie iakie dzierzy/
39: raz tylko przez wzytek zywot: a kto po nim na ie^{go} mieysce na=
40: itapi/ takze raz/ takze y trzeci y daley rc. Bo iesliże przycho=
41: dzac domaiętnosci kościelnych/ kazdy z nich dawa co Papiezo=
42: wi/ abo y infzym Biskupom: tedyc tez zaprawde godzi sie/ aby
43: wzytcy/ dochodzac iakiey maiętnosci/ dali Rzeczypospolitey/

ktorey

strona: 122

Księgi trzecie.

122

1: ktorey iest własność to wzytko/ co między wiele ich abo pra=
2: wem dziedzictwa/ abo za zaslugi rozdzielono. A nietrudno
3: będzie Duchowne osoby na ten podatek namowic/ iesli/ iako
4: Papieżowi dawaią za otrzymanie Biskupstwa/ takby tez dla
5: Rzeczypospolitey/ wtęzne spofob na to aby dawali byli obo=
6: wiazani. Bo a ktoby nierad dal/ by tez fnać y cały ie=
7: dnego roku dochod/ raz przez wzytek czas zywota swego/ a=
8: by go potym do famey smierci zwywal? A przetoż/ ktoby na
9: iaki duchowny chleb chcial wtępic/ niech będzie pirwey na to
10: obowiazan. A izby iaka zdrada niebyła w tem podatku/ nie=
11: chayby wzytkie **beneficia** na reiefr spifano/ a one abo na fynod
12: Kościelny/ abo na feym doniesiono: ktore **beneficia** niechay=
13: by fami ktorzi ie dzierza pod sumnieniem szacowali/ y w reiefr
14: pospolity to dali/ aby po tym wedle onego oszacowania poda=
15: tek dawano. A to prawo niechby vftawiono/ iz na kogoby
16: falszywe oszacowanie przewidziono/ aby iy za krzywoprzyse=
17: zce miano/ y **beneficium** aby mu odieto. A izby tez na tey fzczo=
18: drobliwosci duchowni niezakodowali/ kazdy ktoby sie na rzecz
19: ktorego duchownego targnal/ niechby byl frodze karan: a iz

20: dam ná przykład/ niechby zá pirwlym przewinieniem/ w pię=
21: ćior naľob to nágradził co wřzkodził/ zá wtorem w dzieřięćior/
22: á zá trzeciẽm/ áby był wywołan z źemie. Zás z máiętnoći wy
23: wołanego/ niechby wczyniono nadgrodeę wkrzywdzonemu: á o=
24: łtátek niech będzie do poľpolitego łkárbu obrocono. Ieľliby teź
25: ten co krzywdeę wczynił niemiał ták wiele máiętnoći/ áby zniey
26: oneę łzkodeę nágradzić mogł: ten będac do łtároľty onego mieľcá
27: oľkárzon/ niechby iego koľztem y pracą był náleźion/ á potym
28: ábo do więźienia włádzon/ ábo w niewoľą wkrzywdzonemu
29: dan/ ábo iákim inľzym karániẽm łkaran. Stároľtá ktoryby
30: temu doľyc nieczynił/ niechayby łtároľtwa zbył/ á zá wyľtepcę
31: przećiwko Rzeczypoľpolitey mian. Co ieľliże duchowne łta=
32: ny/ ktorem wolnoći wedle praw y obyczáiw náľzych dáne łá/
33: ták wielką łzczodroľliwość przećiwko Rzeczypoľpolitey poka=
34: żá: á co rozumieľ przyľtoi czynić ludźiom świetľkim? ktorym
35: bronienie Rzeczypoľpolitey włásnie należy/ ktorzi máiętnoći
36: łwey pewne dziedźice máia/ ktorzi wiele przywileiow ábo wol=
37: noći od Rzeczypoľpolitey wżywiaią? Záprawdeę gdy iedná
38: część złoży táki podatek/ niesłufzna będzie rzecz/ áby łię drugie
39: wolnoćiami iákiemi w tem zásłaniáć miály. Wľzytcy łię wie
40: źiemy iákoby w iedney łodzi Rzeczypoľpolitey. Gdy ieden
41: członek ćiałá trapienie iákie ćierpi/ drugim miły żywot niemo=
42: że być. A czego Boże wchoway gdyby nieprzyaciáel burzył/ w
43: iedney niebezpiečnoći byľby máiętnoći wľzytkich/ ták świe=

X ij

ťľkich/

strona: 122v

O poprawie
Rzeczypoľpolitey

1: łľkich/ iáko y duchownych. Tego niewiem/ ieľli w licźbie ten
2: podatek łkłádáiacych máia być poľiczeni/ mieľzczánie/ y owi co

3: fię w miáfteczákách rolą żywią. Bo kmiecie zda mi fię/ że zgoła
4: od tego máią być wolni: ponieważ y ná káždy rok dawáią czyn
5: fze Pánom swoim/ y ná káždy dzień robią. A záprawdę nie=
6: tylko że wielkie á wftáwiczne z nich pożytki idą/ ále też málo ie
7: nie zá niewolniki abo zá **bef**tie máią. Y rozum tedy y przy=
8: ftoyność rádźi/ áby ci ktorzi ledwie kiedy wytchną od ciężkich
9: brzemion/ wytchnęli wždy od takiego podatku. Ale o mie=
10: fzcżánach ktorzi role máią/ co mam mowić? Nietufzę áby ká=
11: źdego z nich miálá być tak wielka máiętność/ żeby do fkládania
12: pirwżzey fummy wiele pomoc mogli/ z ktorey ledwie fámí siebie
13: z czeládzią ná rok wyżywić mogą. Ktemu/ iáwna to rzecz
14: ieft/ że częftokroć oni przedawáią role fwoie/ á drudzy też ná
15: inłze máiętności przychodzą. A nie widzę ktoby chciał pir=
16: wżą fumnę dác z roli/ ktorą drugiego ábo trzeciego potym ro=
17: ku ma przedác. Mnimam tedy/ żeby dołyc ná tem było/ áby
18: ołżácowano ziemię tych miełzcżan/ z ktorych káždy wedle prze=
19: możenia máiętności/ niechayby ná káždy rok do wtorey fummy
20: dawał/ dwudzieftą część pożytkow dorocznych. Tożby fię nie
21: chay rozumiało o máiętności ślácheckey w ktorey kmieci nie=
22: máłz. O Kupcoch/ Rzemieśnikoch/ y fzynkarzách/ ktorzi ża=
23: dney ziemi niemáią/ ále dowćipem fwym żywności fzukáią/
24: trudno co pewnego może być ftánowiono. Y zda mi fię żeby
25: lepiej/ áby to było poruczono wrzędowi mieyłkiemu/ który má=
26: iąc przed oczymá máiętność y rzemiosłá miełzcżánow fwoich/
27: łączno ná káždy rok wftáwę im czynić może/ iáko wiele ná Rzecz=
28: poſpolitą dawać máią. Widziałem/ że fię tak w niektórych
29: Rzeczachpoſpolitych záchowuie/ iż kupcy y rzemieśnicy/ ktorzi
30: zá ftáraniem fwym wielkie pożytki miewáią/ pod przyięgą ze=
31: znáwác mułżą/ wiele ktory zyłkał. Ktory obyczáy niewiem
32: czemu by miał być gánion. Owłzem y oracze/ ieſliby tego było

- 33: potrzebá/ niewiem czemu by też niemieli pod przysięgą zezná=
34: wác/ wiele ziemie zásiewáią. Aleć kupcow y rzemieśnikow
35: towar/ ábo summá ná towar náłożoná/ niemoże być okrom szko=
36: dy máiętności ich vmnieyżzoná. Bo ták ma być o niey rozu=
37: miano/ iáko o grunciech ábo rolách kmiecych: iáko oracze/ nie
38: fáme role/ ále pożytki z nich przychodzące/ ábo pieniądze miá=
39: kto nich dawáią: ták też towar ábo summá ná towar nałożo=
40: na cáła ma być kupcowi záchowána. á ták pobor z zysku/ iáko
41: z pożytku (ktory pod przysięgą iákom powiedział zeznáć máią)
42: ná nie ma być wkładan. Szynkarze ábo kárczmarze we wfiach
43: niewiem komuby lepiej poruczeni być mieli/ iáko ichże Pánom.

Rzemie=

strona: 123

Księgi trzecie.

123

- 1: Rzemieśnicy/ ktorzi od mieyfcá do mieyfcá chodzą robiąc/ á
2: mieyfkánia pewnego niemáią: y owi też vbodzy krámárze/ kto=
3: rzi się ledwie swoim kramikiem pożywić mogą/ niechby byli od
4: wżelkich tákich brzemion wolni. A com tu o mieyfcánách/
5: kupcách/ rzemieśnikách/ y kárczmarzách powiedział/ to do o=
6: nych pirwżych dwu spósobow woyny może być włożono/ iefli
7: się ktory z nich spodoba. bo wżytká summá od tych wżytkich
8: złożoná/ ábo ná woienną potrzebę/ abo ná iáki inżi Rzeczypo=
9: spolitey pożytek ma być obroconá. Ktora summá niepomá=
10: łuby się przymnożyła/ kiedyby Papież Sakry od Biskupow ná=
11: szych y od inżey Księżey/ Rzeczypospolitey nászey dárował.
12: Chybá iefliby te sakry od Papieżá odpużczone/ iuz y Rzeczypo=
13: spolitey niemiály być płacone: ále do summy ktorąby Biskupi
14: iákom powiedział ná káždy rok mieli dáwać/ włożone. Do
15: tegoby też przyłożone słuźnie miály być spadki y máiętności
16: odumárte/ y wżelákie dobrá ták testámentem zápiśáne iáko też

17: odumárte/ káždy ołoby ták duchowney iáko y świetfkiey/ kto=
18: reby wedle práwá potomká niemiály. Ktemu też włyzykie
19: pieniądze zá winy wedle práwá y zwyczáiu bránie od tych kto=
20: rzi w iákich wyftępkách przeświádczeni fá/ niewiem gdxieby
21: lepiej (wyiáwfi te pieniądze ktore obrázonemu należą) ora=
22: cáne być miály/ iedno do fkarbu Rzeczypołpłitey: zkądby y
23: obroná moglá być/ y infzeby połpłite potrzeby opátrzone. O
24: záłożeniu fkarbu Rzeczypołpłitey/ mam zá to/ zem iuz dofyć
25: powiedział: Teraz powiem/ co go zá pożytek/ gdzie mieyfce ie=
26: go/ á kto iego ftrozem ma być. Mieyfce ták wielkiego fkarbu
27: niechby było ze wfczech namocnieyfe/ á od gránic nieprzyiáciel=
28: fkich co nadálej położone. Ia nád Krákowfki zamek do tego
29: lepfzego niebaczę/ bo ieft mocny y ludny. Chybá żebyfmy ro=
30: zumieli ten Rzeczypołpłitey fkarb być wárownieyfzym/ gdyby
31: ná infzem mieyfcu był chowan/ niż gdzie ábo Krolewfki/ á=
32: bo Kościelny. bo mnieyby było fzkody/ iefliby ieden ztych/ niżli
33: włyzykie zá rázem ná iednem mieyfcu będąc fchowáne/ w nie=
34: bezpieczność iáką przyfzły. A iefliby fię tá rzecz podobála/ te=
35: dyby nienagorfzy był do tego zamek Piotrkowfki/ kiedyby był
36: ludnieyfzy: ábo ná wet fáw Piotrkowfki Kościół/ około ktore=
37: go ludzi ieft więcey. Lecż łácnoby mieyfce náleść/ by też fnać
38: y nowe zbudowác/ kiedyby fię pirwey włyzytcy o záłożenie tego
39: fkarbu zgodzili. Powiedziałem w Księgách wtorych o zbu=
40: dowaniu Kościoła dla fędziow. Podle tego Kościoła nie=
41: chayby było wielkie budowanie/ ktore od fundámentu/ niechby
42: miało gmáchy murowáne á záklepione. W tych niechby cho=
43: wano ten Rzeczypołpłitey fkarb. á w gmáchách wierzchnych

O poprawie
Rzeczypospolitey

1: Íspráwowałiby łędźiowie łądy. A iżby ten łkarb był w całóści
2: Rzeczypospolitey dáchowano/ trzebáby tę wítawę wczynić/ áby
3: z niego nic nikomu niedawano/ iedno zá łpolnym wšzytkich łta=
4: now ná łeymie zezwoleniem. Niechby byli trzy/ ktorziby te=
5: go łkárbu łtrzegli/ ieden z wielkiey Polłki/ drugi z máłey/ á
6: trzeći od Krolá ná to połtánowiony. Miedzy temi niechby
7: ieden był Duchowna ołobá/ á wšzytcy niechby byli przyłięgá
8: obowázáni. Przy odbierániu pieniędzy do łkárbu y przy łzá=
9: łowániu/ dawáliby y bráli cerografy. A liczbę z odbierania
10: y wydawania czyniliby wšzytcy wólpołek ná káždy rok ná łey=
11: mie/ ábo przed temi ktorziby od wšzytkich ná to byli wyládze=
12: ni. Leczb y tego trzebá pilnie przyłtrzegáć/ áby żadnemu z nich/
13: iednemu bez drugiego niewolno było nic wziáć do łkárbu/ áni
14: też komu dáwać z łkárbu/ iedno wšzytkim wólpołek. Ci kto=
15: rziby te pieniádze wybieráli/ á do łkárbu do onych trzech łtár=
16: łzych donołili/ mogli by Poborcami być zwáni: á mieliby też być
17: ludźie znáćni y przyłięgá obowázáni. Ci bráli by kwity od
18: łtarłzych łkárbných/ á łtarłzi záłię od tych/ dla okazania łpol=
19: ney ich wiernołci ná łeymie przed temi/ ktorziby byli ná prze=
20: słuchanie liczby od wšzytkich wyládzieni/ zkądby łię okazála pe=
21: wna wiadomołć pieniędzy wziętych do łkárbu y wydánych.
22: A tym Skárbnym godziłoby łie mieć dom przy tem mieyłcu/ w
23: ktoremby łkarb chowano. Teraz záłię obáćzmy/ coby zá pożytek
24: łkárbu tego mógł być. Leczb byłby záprawdę bárzo wielki: bo
25: byłby iáko iedná łpiná ábo cięćiwá woyny ná káзде⁸⁰ nieprzyia
26: cielá. Przeciwo Tátárom byłby ten łkarb bez máłá nigdy nie
27: przebrány: á przeciwo drugim/ áboby go było dołyc/ áboby ie
28: dnák ná bárzo wielkiey pomocy był. Ano do káżdey tákiey łprá

29: wy ieft rzecz wielce potrzebna mieć pieniądze w pokładzie: bo
30: trudno ich doftać kiedy potrzebá. á dla tegoż woýfká/ ábo po=
31: zniey niżli trzebá bywáią zebrane/ ábo rychley rospuřczáne/ y
32: wiele fię czáfem do dobrej ábo iákiey zacney řprawy drog vpu=
33: ścić muři. A ktemu/ nietákby fię bárzo wřzytkich májitnořć
34: wátlilá y vbożyłá/ gdyby połowicę pożytkow raz przez wřzy=
35: tek żywot káždy dał/ á potym ná káždy rok po dwudzie=
36: řtey częřći/ niżli gdyby/ dla iákiey gwałtowney z nieprzyaće=
37: lem potreby/ zá iednym rázem miálá być wřzytká máietnořć
38: wyniřczona á iákoby wywrocona. Z tegoż řkárbu onym
39: řędziam/ o ktorých w Křięgách wtorych powiedzíałem/ niechay
40: by dawano ná káždy rok dwánařcie řet złotych: á řtrożom řkár=
41: bnym trzy řtá złotych ná potreby. O opátrzeniu inřzych po=
42: trzeb tym řędziam ku żywnořći należácych/ w tychże Křięgách
43: wtorych powiedzíałem. Takim też tego řkárbu założeniem/ y

pořtáno=

strona: 124

Křięgi trzećie.

124

1: pořtánowaniem/ wybáwilibyřmy kmięćie nářze z tey vřtáwicz=
2: ney niewoli. Ktořego pożytku nie ledá iáko řobie zařfte ważyć
3: mamy: poniewaź nádeń niewiem ktorýby moęł być więřřzy.
4: Káždy baczyć może że żywot kmięcy nie ieft od niewolnicze=
5: go rozny: do źiemie á do pługá vřtáwicznie řá przywiáżáni:
6: ná káždy dzień ábo řobie ábo Pánu robią. wiele ich ieft co im
7: chlebá ledwie do puřroczá dořtawa: á ořtátek roku w wielkiey
8: nędzy wykonywáią. Ktorzi miedzy nimi řá bogářřzi/ ři wiele
9: krzywd odnořić muřzą: áno źli Pánowie rozne fortele iáko ie
10: řupić vmieią. bo kmięć niemoże fię ná řwego Páná przed nikim
11: řkárzyć/ áni go pozwáć. Ná káždy rok dawáią y Pánom y
12: Plebanom. Ieřli ktorý rok od podatku ieft wolny/ (co fię zá

- 13: mego wieku kilka kroć trafiło) przedsię pod zasłoną wojennej
- 14: wyprawy/ muszę swoim Panom często dawać: a tak tylko imię
- 15: podatku odmieniają: ale rzeczy nigdy. Niewiem jeśli Egipt=
- 16: lka niewola była nad tę kmięcą wieść. A więc tego mniem=
- 17: nia niebędziem/ że to rzecz wielce służna y miłosierdzia pełna/
- 18: gdyby wzdry od tego podatku byli wolni? Z sługami ktorzi
- 19: się na rok v nas nymuią/ tak się zachowuiem/ że im y strawę/
- 20: y odzienie/ y pieniądze dawamy: a to ani nam/ ani Rzeczypo=
- 21: lpolitey z tego nic niedawiają. A kmięcie co innego są/ iedno
- 22: wieczni niewolnicy/ z dziećmi y z czeladzią swą? azaż niedo=
- 23: być na nie/ że wtawicznie robią/ na każdy rok y Panom czyńsze
- 24: y Plebanom dziesięćiny dawiają? Zaprawdę y bezprawie się
- 25: dzieie/ y wielka się nieludzkość okazuię/ gdy y tę potrzebę bro=
- 26: nienia Rzeczypospolitey na nie wkładiają. Bo a któż tego nie=
- 27: wie/ że dawniej niż my pomnimy/ tych wśzytkich vkrain oni są mi bronić poczeli? Bo
- a coż na tem/ choć sąmi bronia/
- 28: choć tym płacą ktorzi bronia? Ale choćby to płacić winni Rze=
- 29: czypospolitey/ azaby iuz niedość czynili powinności swej? a=
- 30: zaby ielzche nie czas na ich służby mieć baczenie? Toć należy na
- 31: słáchecki stan/ ktorzi się wefelą ztey wolności/ że mogą vrzę=
- 32: y dzierżec/ máiętności máią wielkie/ żeby abo sąmi Rzeczypo=
- 33: lpolitey bronili/ abo tym płacili/ ktorziby iey bronić mieli/ a tym
- 34: lpołobem nagradzali Rzeczypospolitey łalkę przeciwko sobie
- 35: okazaną. Coby im iednak nietrudno czynić/ kiedyby chcieli
- 36: w zbytku iako miarę zachować/ abo zamierzyć. Bo a kto to
- 37: ofzacię/ iako wielkie nakłady bywiają/ na kosztowne szaty/ na
- 38: czci/ y na łańcuchy złote? Temi rzeczami y łalkę sobie iedniają/
- 39: y zwielmożnością się swoią v polpółtwá popifuią. Boże day
- 40: aby ci/ ktorzi nowe podatki wymyslaiają/ stárali się też/ aby iaką
- 41: wtawę około nakładów czynili. Bo ielibyśmy się od niepo=

42: trzebnych nakładow powściągnęli/ będzie zkaąd potrzebnych

X iiii

Rzeczy=

strona: 124v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: Rzeczypospolitey nakładow dodawać. Ia mnimam/ żeby
2: więtfzi y trwalfzi pożytek Rzeczpospolita wzięła z obrony tym
3: kłztałtem poftánowioney/ niż z kmiecych podatkow by też fnać
4: y naywiętfzych. Pan Bog wfzechmogący vczyniłby to/ żeby
5: czáfu złey przygody íam był wybáwicielem y obrońcá náłzym.
6: íáko Dawid Krol y Prorok święty świádczy/ mowiąc: Bło= (*marg*) Pfalm. 41. W wir. 1. (-)
7: gosłáwiony to człowiek/ ktory ma baczenie ná vbogiego á po=
8: trzebnego/ czáfu złey przygody wybáwi iy Pan. Ktoremiż
9: tedy obietnicámi możemy być pobudzeni ku vczynieniu miło=
10: íierdzia vbogim á nędznym niedoftátecznym kmiotkom/ íeśli
11: temi Bożemi niebędziemy pobudzeni/ ktoremi nam błogosłá=
12: wieńftwo/ y czáfu złey przygody wybáwienie obiecuie? A
13: co wiedziec/ íeśli ná nie ták frogimi być nieprzeftániemy/ nie=
14: przyidzieli ná to/ że miáfto błogosłáwieńftwá przekłęctwo nád
15: námi od Bogá będzie wiíiało/ á czáfu złey przygody/ nienay=
16: dziemy żadnego mieyfcá miłóíierdzia? Wielki tedy pożytek
17: rozumieymy być íkárbu Rzeczypospolitey o ktorem powiedzia=
18: íem/ íeśli przezeń kmiecie náłze ztey niewoli wybáwimy. Przy=
19: daymy y czwarty pożytek niepoílednieyfy: íż íeíliby Rzeczpo=
20: ípolita ná ten czás żadney obrony niepotrzebowála/ áboby íkár=
21: by wielkie miała/ mogliby obyvátele íwoi/ ktoby chciał z tego
22: íkárbu tyle piéniedzy pozyczáć/ íleby zaftáwy ábo rękoiemftwá
23: ná to mógł miec. A ten ktoby pozyczył/ niechby był winien
24: dochodu od tych piéniedzy/ ná káždy rok czterzi ábo piéc złotych
25: ábo mniej dáwac: ktore piéniedze/ niechayby były do íkárbu

- 26: przyłączone/ á trzećią summą zwáne. Aleby trzebá dobry
27: wárunek ná káżdą summę pożyczoną czynić: ná który niechby
28: pirwíże baczenie miano/ niżli ná owe ludziam proftym vczynio=
29: ne/ y pirwey ie niżli infze długi wyciągano: ponieważ rzeczy
30: poľpolite máią być przekładáne nád káżdego włafne. Niech
31: by fię niegodziło rzeczy iákiey Rzeczypoľpolitey záftáwioney
32: przedáwác. Iesliby ią kto kupił/ z fwoiąby ią fzkodą kupił.
33: bo káżdá summá z záftáwy ma być nágradzaná. á ten teź kto=
34: ry pożyczá/ ma táki wárunek ábo zapis vczynić/ iż ná potrzebę
35: Rzeczypoľpolitey/ ábo summę wnet ma záplácić/ ábo niechayby
36: fię godziło z rzeczy záftáwnych iey wetowác. A ponieważ
37: niektorzi Poborce co zwykle podátki wybieráli/ częftokróć w
38: wielkiem podeyrzeniu bywáli/ ábo z ftrony łákomftwá/ ábo nie
39: wierności/ ábo niesłufznego wybieránia: przeto nádziewał=
40: bych fię/ żeby tákiemu podeyrzeniu mieyfcá dáley żadnego nie=
41: było/ gdyby y ci coby przynořili pieniądze do fkarbu/ y ci kto=
42: rzi ie bráli/ zobopolnie fobie kwity pod pieczęćiami dawáli.
43: Záprawdę dla tákiego podeyrzenia/ trzebáby w káżdym Po=

wiećie

strona: 125

Księgi trzećie.

125

- 1: wiećie mieć dwa przysięgłe Poborce: ktorziby fpolną ręką
2: y pieniądze wybieráli/ y cyrográfy podpifowáli: ták aby ieden
3: bez drugiego nic nieczynił: byliby pilnieyřzi/ y wiernieyby wfzy=
4: tko fprawowáli/ gdyby iednáką á fpolną mieli wiadomořć rze=
5: czy od ťiebie weľpołek fprawionych. Tákowáź wiernořć y
6: pilnořć mieliby w fobie mieć ftróże/ o ktorych powiedziałem
7: wyřłzey/ fkarbu Rzeczypoľpolitey: ktorziby y ftárszymi w fkar=
8: bie zwáni być mogli/ do ktorychby cyrográfy weľpołek z pie=
9: niądzmí wybránemi Poborce powiátowi odnořić mieli/ y Po=

- 10: borcomby zaśię ſwoie cyrográfy dawáli: áby/ gdyby do licźby
- 11: przyſzło/ oboie cyrográfy/ oboiey ſtronie byłyby ſwiádkámi.
- 12: A byłáby to bárzo poźyteczna rzecz záchowác ten obyczay przy
- 13: káżdym oddawániu y wybierániu pieniędzy/ áby y ten co dáie
- 14: y ten co bierze/ okazáli ſwiádectwo cyrográfy ſpolnie z obu
- 15: ſtron dánemi: ktoreby pod przyſięgą oboiá ſtroná do ſkárbu
- 16: kładłá. Tym ſpoſobem nigdy/ ábo ledwie mogliáby iáka zdrá=
- 17: dá być vczynioná około wybieránia y oddawánia pieniędzy.
- 18: To niechay doſyć będzie o Skárbie/ y o inſzych ſpoſobách obro=
- 19: ny Rzeczypoſpolitey/ ktore wiem dobrze/ że kilko kroć ná ſey=
- 20: mie w Rádzie były podawáne y rozbieráne/ ále/ że nigdy nieby=
- 21: ły w wzywániu/ káżdemu ieſt iáwno.
- 22: Rozdział dwánaſty.
- 23: Pobor ná potrzebę Rzeczypoſpolitey wſtáwiony ma być dawan:
- 24: ále zwierzchni Pánowie bez przyczyny niemaią go wſtáwiác.
- 25: POdatek ábo Pobor dla Rzeczypoſpo=
- 26: litey wſtáwiony káždy ma plácić/ nietylko dla bo
- 27: iáźni karánia od vrzędu/ ále teź/ iáko powieda
- 28: Páweł/ y dla ſumnienia. Bo obroná Rzeczypo=
- 29: ſpolitey niemoże być okrom wielkich nakładow y(marg) Rzim 13/ W wir. 5. (-)
- 30: pomocy. przetoż Páweł y podatki dáwác/ y brzemioná poſpo=
- 31: lite znoſić każe: á powinność poddáności powaźnemi ſłowu
- 32: rozłzerza/ gdzie tak piſze/ iż trzeba żebyſmy byli poddáni/ nietyl=
- 33: ko dla gniewu/ ále teź y dla ſumnienia. Wſzytkie tedy ſłuźne á
- 34: ſpráwiedliwe powinności woienne/ ktore od zwierzchnego v=
- 35: rzędu bywáią wkładáne/ poddáni máiá wykonywác/ ieſli obrá=
- 36: żenia Bogá y ciężkiego karánia vſć chcą. Ale teź z wierzchny
- 37: vrząd ma tego doźrzeć/ áby źle nieobrácał tego co dla Rzeczy=
- 38: poſpolitey dano. Bo Páweł powieda/ że dla tego ma być da=
- 39: no/ áby zwierzchni Panowie powinności ſwey ktorą winni

40: Rzeczypospolitey dożyć czynili. Ktorzi tedy takie podatki

X v

trawią/

strona: 125v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: trawią/ ábo indzie niżli trzeba obracáią/ o tych mam rozumieć/
2: że tak czynią iákoby krew ludzką sáli: á ktorzi ie bez przyczy=
3: ny ná ludzi wkładáią/ ci fię wyftępkem łupieftwá y tyrańftwá
4: plugáwią.
5: Rozdział trzynafty.
6: Wfzytkie kráiny iednemu Pánu poddáne/ iednákim obyczáiem ábo po=
7: datek niech dáią/ ábo wojnę służą.
8: PRzydaymy też tu y to/ co fię ná wielu
9: Seymiech toczyło/ żeby to z wielkim pożytkiem
10: Rzeczypospolitey było/ gdyby nietylko Powiáty
11: Polfkie/ ále też y infze kráiny ku Koronie przyle=
12: głę/ do iednákiego fpofofu/ ábo dawánia podat=(*marg*) To dla tego Fricz pifze/ że
iefzcze ziednoczenia Kfięátwá Litewfkie^{g0} z Koroną nie było: ktore áż roku 1569 dofzło. (-)
13: ku ábo słuzenia wojny przywiedziane były. Lácnieybyfmy
14: złączywfzy fię dáli fpolnemu náfzemu nieprzyacielowi odpor:
15: niżli roftárgnáfzy fię/ iedni by brzemioná nofili/ á drudzy by
16: próznuiąc cudzey fię nędzy dziwowáli. Wfzytcy fie wieziemy iá
17: ko w iedney łódzi Rzeczypospolitey: słuźna rzecz/ ábychmy iey
18: fpolnemi síłami przeciw káźdey nawáłności bronili. Bo iefli
19: w ten czás gdy ty nic niedbafz łódzia przyidzie w niebezpiecz=
20: ność/ winien będziefz one^{g0} vtonienia. A też chlubić fię wolno=
21: ściámi czáfu polfpolitey wfzytkim nędze/ chytrych to ludzi rzecz
22: iefł/ á wfzytko ná fwoy pożytek gárnących: á podobno tácy y
23: cudzey nędze rádźi czekáią. Odiecháli byli Herkulefá Argo=

- 24: náutowie/ gdy do Kolchu po złote runo znimi iádąc/ prac że=
25: glárfkich pod zasloną zacności y wolności z nimi podeymować
26: Ípolnie niechciał. Trzebáby y tych opuścić w ich niebezpiecz=
27: nościách/ ktorzi pod zasloną wolności iákich/ niehcą fię Ípol=
28: nie do obrony Rzeczyóspolitey przyłożyć. To też zależy ná
29: mądrego/ mieć to ná baczeniu/ iesli te kráiny w ktorzych woyná
30: ma być fą ták dálekie/ izby z więtfzym pożytkiem Rzeczyóspo=
31: litey było/ pieniądze ná nię złożyć/ niżli ludzi fwe od siebie przez
32: ták dálekie ziemie połyłác: ktorzi y w ciągueniu czyniliby fsko=
33: dy/ y przyciągnąwfzi ná mieyfce/ będąc dálekością drogi Íprá=
34: cowáni/ nietákby byli Ípofozni do potrzeb woiennych. Ale o
35: tem trudno rozumieć/ áby miał dobrym obywatélem ábo Rze=
36: czyóspolitey członkiem być/ ktorzy widząc/ że drudzy fą w wiel=
37: kiey niebezpieczności dla Rzeczyóspolitey/ choćiaby mógł/ nie=
38: chce áni woyny służyć/ áni fię ná póspolitą potrzebę czem przy=
39: kładác.
- 40: Rozdział czternafty.
- 41: Co czynić/ zwycięstwo otrzymawfzy.

Zwycię=

strona: 126

Księgi trzećie.

126

- 1: ZWycięstwo otrzymawfzi/ ieslibyfmy po=
2: ráziwfzi á pobiwfzi nieprzyacielá/ niechćieli zie=
3: mie iego pośiádác/ tedy trzebá znim o pokoiu ftá=
4: nowić/ á tákíe Íprzymierzenie czynić/ áby nigdy
5: niemógł woyny wznośić. A iáko **Virgilius** pczó=
6: fy od bitwy y niepotrzebney gry każe odwodzić tym obyczáiem:
7: **Tu regibus alas**
8: **Eripe, non illis quisquam cunctantibus altum**
9: **Ire iter, aut castris audebit vellereigna.** To iest/(*marg*) Vergil. Georg. lib. 4. (-)

- 10: Gdy więc pszoły zbuyności po powietrzu grąią/
11: O robotę/ o vle/ o miody niedbąią.
12: Oberwi Krolom skrzydlą: bo gdy ci osiędą
13: Nie będą się wyzywać/ lecz robotne będą.
14: Tákci zwycięzcá ma czynić/ áby wśytkim zwyciężonym/ á
15: nawięcey ich sprawcam wśytkę moc wznóśzenia woyny od=
16: iął. A przetoż y nakłady woienne ná nich wyciągác/ y ofoby
17: iákcie w zakładzie wziác/ y pienezną winę ná nie náložyc/ y po=
18: bory á pomoc przeciw nieprzyacielowi/ iefliby do te^{go} przyfzlo/
19: trzeba rofkázac. Co iefliby ziemiá iych moglá się ofadzić/ tedy
20: trzeba w tem rády szukác/ iákoby ábo komu iá poruczyć/ ktoby
21: známi wieczną przyiáźniá był spowinowácony/ ábo iá w mocy
22: fwey mieć y záchowác. Prawdźiwie **Poeta** powiedziál:(*marg*) Ouidius De arte. (-)
23: **Non minor est virtus, quam quaerere, parva tueri.** To iest/
24: Nie mnieyże męśtwo rzeczy nábyte záchowác/
25: Niźli dośtawáiac iych z poczátku pracowác.
26: A przetoż iefliżeby tá ziemiá niemoglá być záchowána/ okrom
27: bárzo wielkich trudności y nakładow/ ktoreby się zniefy śnac
28: nigdy nágródzić niemogły/ lepiej że iá/ ábo śámym zwycięžo=
29: nym/ ábo komu infzemu/ ktoregoby śtáteczność y przyiáźń nam
30: wiadoma bylá/ pod pewnymi vmowámi y kondycyámi/ poru=
31: czyć. Ale iefliby to mogło być z pożytkiem Rzeczypospolitey/
32: żeby tákowa ziemiá pod náłzem pánowaniem być moglá: to iest
33: żeby się y śámá śwym nakładem bronić moglá/ y do náłzychby
34: śie potrzeb pożytkámi śwemi zgodziłá: tedyby trzeba tákiefy rá=
35: dy szukác/ ábyśmy iá wpokoieu/ á obywátele iey śobie spriyáźne
36: mieć mogli/ opátrzywśly iá práwy y obyczáymi dobrimi: tákże
37: teź o vbláganiu y záchowaniu w powinności obywatelow iey:
38: nád ktorą ziemiá/ niechayby byli przełożeni ludzie śwoi/ ktorym
39: by się mogło vřác/ ktorziby wśytká ziemiá wladněli. Lecz

- 40: zniey nieodieżdząć/ aż zoftáwifzi żołnierze náfze: ktorziby tám
41: ták długo byli/ pokiby fię obáwiác trzebá/ ábo fprzećiwieńftwá o
42: bywátelów/ ábo wtárgnienia nieprzyiaćioł/ álbo iákie^{go} ludu

pográní=

strona: 126v

O poprawie Rzeczypospolitey

- 1: pogránicznego. A ponieważ pośpolicie żołnierze y wiele ko=
2: fztuią/ y v ludzi nienawiśni/ dla niepowsćiągliwośći żywotá/
3: y dla wfzeteczeńftwá bywáią: á ták/ że żaden ich pośługinie=
4: używa/ aż w wielkiej niebezpieczności: ktemu w krainie
5: w ktorey pewnego miefzkánia niemáią/ ták żywą/ iákoby iutro
6: precz: zá czem záwždy myślą o wynieśieniu tego czego ná woy=
7: nie doftáli: przeto áby oná kráiná była od wiela złego wyz=
8: woloná/ á obywatelomby fię też zágrodziła drogá myślic co
9: chytrze przeciwko nam: nie zdrogiby było/ dárowác miefzkánie
10: żołnierzom ná onych mieyfcách gdzie ich służby trzebá/ názná=
11: czywłzy im pewną część polá/ áby tám y ożeniáli fię/ y czeladz
12: domową chowáli/ y gośpodarzmi byli. Niebyliby áni mier=
13: żieni/ áni tak obciążliwi oney kráine/ ktoreyby fię iuz obywatel=
14: mi zftáli/ á co dzień czyniliby ią fpokoynieyřzą řwoią przytom=
15: nośćią/ řpolnym życiem/ wkładnośćią/ ludzkośćią/ y inych cnot
16: okázowánim. Aleby przedię żołnierzom nietrzebá nic do=
17: puřcząć/ coby było z krzywdą obywatelów. A to będzie mo=
18: gło być/ iefli im/ ábo żony z máiętnośćiami dádzą/ ábo im puřte
19: grunty/ á mieyfcá ná budowanie náznáczą: ábo iefliby to nie=
20: mogło być/ tedy do řwey żemie obywatele oney kráiny przenieść
21: ze wfzytkiem domořtwemi/ á domy y role im náznáczyć/ á ich
22: grunty/ domy y role dáć tym/ ktorziby oney żemie bronili/ á po=
23: koiu y zacności náfzey przeřtrzegáli. A tym czáfem one przy=

- 24: chodnie námáwiác/ áby za dobre przyięli/ ieŕliby ŕię co przykro
25: widziáło: przekládáiąc im to/ że oná ich kráina tákiey obrony
26: potrzebuie: á od poŕtronnych ludži/ áni buntownych á nieŕpo=
27: koynych obywatelów Rzeczpoŕpolita ináczey bronioná być nie
28: może/ wŕzákże gdy ŕię oná kráiná będzie zdála być ŕpokoinyey=
29: ŕza/ tedy one żołnierze z támtąd wezmą. Ale áby ŕię wiele nie
30: mowiło: Iákom w pirwŕzych Kŕŕięgach nápiŕał/ około rzádu
31: twey Rzeczpoŕpolitey Krolu/ ták w ziemi twey iáko ná vkrá=
32: ine/ ták czáfu pokoiu iáko czáfu woyny/ ták teŕ y w kázhdey krá=
33: inie ktoreybyŕ doŕtał/ poŕtępowác maŕz. Obywátele niech do=
34: brotliwoŕc twoię Páńŕką poznáią. Niech czuią ćiebie być oy=
35: cem ŕwoim y Páŕtyrzem: ták w ŕádziech/ iáko w karániu krzywd/
36: y we wŕzech ŕpráwách Rzeczpoŕpolitey potrzebnych. Przeło=
37: żeńŕtwy y vrzędámi ie ku czći wydźwigay/ do żołnierŕkiey ŕłuż=
38: by/ gdy ŕię ich wiernoŕc pokaŕe/ przypuŕŕczáy: y ine vrzędy/ ktore
39: bezpiecznie możelz/ ná nie wkłáday. Tym ŕpoŕobem ŕercá ich
40: ŕobie zniewoliŕz/ y przychylnymi vczyniŕz. To z támtemi oby=
41: wátelmi czyn. A z ŕáŕiády pogránicznemi przymierze bierz.
42: Ná wywołáne/ ieŕli chcá pokorę vczynić/ vŕtáwiay wedle wy=
43: ŕtępku winę pieniędzną/ á potym w ŕáŕkę przyimuy. Chybáby

ŕnac

strona: 127

Kŕŕięgi trzećie

127

- 1: ŕnac wyŕtępek ich taki był/ żeby dla niego żadnym ŕpoŕobem do
2: Rzeczpoŕpolitey przyięci być niemogli. Ieŕliŕe nie/ tedy
3: máią być przyięci. Tym ŕpoŕobem vczyniŕz ŕobie z nieprzyia=
4: cioł przyiácioły/ y wiela ludži przeciwko ŕobie chęć ziednáŕz.
5: Czáfu woyny ma teŕ być miłóŕierdziu mieyŕce/ ile ŕpoŕob woy=
6: ny znoŕić może. A po otrzymániu zwycięŕtwa ŕkarawŕzy tych
7: ktorzi byli przyczyńcámi przeciw tobie woyny/ drugim wŕzelá=

- 8: ką łáfkę y ludzkość okazuy. Bo á co (dla Bogá prófzę) czło=
9: wiekowi od człowieká okrutnieyſzego fię złtác może/ iedno gdy
10: rzeczy iego odeymuie/ w niewolą iy bierze/ y gárdło mu wy=
11: dziera? Ieſliże tedy zwyciężcá odeymowánien wolności y
12: gárdłá ludzkiego niemoże prawdziwie vrzędu ſwego vżywác
13: to ieſt prawdziwym Pánem/ práwym Oycem y Páftyrze^m być:
14: dla czegoż tedy/ ludzkości y wſzelákiey łáſki nád zwyciężonemi
15: vżywác niema? to ieſt/ nád bráty ſwoimi/ ktorzi abo z omyłki/
16: ábo z nierozmyślności/ ábo z pychy/ ábo z ktorey inſzey wády/
17: przeciwko niemu wyſtąpili? Chriſtufá onego ſmierci y pie=
18: klá zwyciężce słowá to ſą/ ktore nam rokázuią/ ábyfmy dru=(*margin*) Mátt: 6. w Wirſzu

15. (-)

- 19: gim odpuſzczáli/ iáko chcemy/ żeby y nam odpuſzczano. Gdzież
20: tedy ieſt więtlze mieyſce odpuſzczániu/ ludzkość/ y łáfkáwo=
21: ſci? zwłáſzczá/ gdy ludu w wierności á ich powinności dłu=
22: go záchowác niemożelz/ iedno łáfkáwością. Bo iáko powie=(*margin*) Ciceroná rozumie we

2. księg. O powinnościách. (-)

- 23: da on **Orator, Philoſoph, Senator** y Hetman: Zły ieſt trwałości
24: ſtroż boiażń: á záfię dobrotliwa ku káżdemu y łáfkáwa ſkłon=
25: ność wierna ieſt y do wieczności.
26: Rozdział piętnaſty.
27: Krotkie zebránie wyſłzey mowionych rzeczy/ gdzie fię ſpráwiedliwey wo=
28: ny przyczyny powtarzáiá: á przytym nápomínánie do pokáiąnia z grzechow.
29: DO tąd przekłádálifmy wſzytko/ co fię zda
30: być ku czynieniu potrzebnego y przed woyną/ y
31: czáfu woyny/ y po woynie. To ieſt/ rády do o=
32: bronienia pokoju y zacności należące/ ábo wynáy
33: duiemy/ ábo od drugich podáne oznáymuiemy: á
34: ile baczę/ doſyc vczciwe/ y chwálebne. lecz áby fię ſzczęſliwie po=
35: wiodły/ onego naymożnieyſzego niebá y ziemie Pána prófzę/ bez

- 36: ktorego pomocy żadna moc by nawiętfza/ żadna rádá by na=
37: lepřza nam niepomozę. A przetoż y o to fię trzebá ftárác/ á=
38: bychmy wřzytkich rzeczy ná woynę potrzebnych dořtawáli y go
39: towáli ie (iáko widzimy/ iż czyniwáli oni ftárodawni řwięci
40: mężowie/ ktorzi też Rzeczypořpolite rządźili) y Bogá co napo=

Y

korniey

strona: 127v

O popráwie
Rzeczypořpolitey.

- 1: korniey prořmy/ aby dopomogł wřiłowániu nářzemu. Przeto y
2: iednáć fię nam z Bogiem trzebá/ y řprawiedliwą przyczynę wal
3: czenia mieć. Niech nas niepodżegáią do woyny chćiwoći/ á=
4: bo sławy/ ábo rozřzerzánia gránic. Nařprawiedliwřza to bę=
5: dzie przyczyná woyny/ krzywdy niedopuřzczáć/ á ludu nářzego
6: od nieprzyácielá bronić. Ale do tego niech przyřtápi żywo=
7: tá y obyczáiw nářzych polepřzenie: bez ktorego trudno y po=
8: wiedzieć/ iáko fię prořno kto ma zwycięřtwá řpodźiewáć. Zá
9: niewolá to czynię/ iż tu ná przykřlad dam w řářiedztwie nam
10: bliřkie á stowárzyřzone kroleřtwo Węgierskie: ále poniewař y (*marg*) Węgierskie Kroleřtwo
przeć zginęło. (-)
11: wřzytkim znárome iest/ y řpráwy ktore fię wnim dźiały niedá=
12: leko řá od nářzey pámięci/ przeto mam tę náđzieię/ że mi nikt nie
13: będzie miał zá złę/ gdy krotko o niem nieco powiem. Było to
14: Kroleřtwo/ y řtárodawnořciá zacne/ y řpráwámi woieniemi
15: sławne/ y w złoto á w řrebro bárzo bogate. ktemu w bydło
16: wřzelákie/ y w obfity vrodzay winá/ y wřzelákiego zboża. A
17: czegoř tedy temu Kroleřtwu niedořtawáło do řzczęřliwego ná
18: řwiećie żyćia? Miáło Krolá zá nářzey pámięci/ onego prá=
19: wie řwiętego Władźiřlawá/ Krolá nářzego/ á twego Augu=
20: řćie Oycá/ Zygmuntá brátá rodzonego: miáło teř potym Lu=

- 21: dwiká/ twego ftryiecznego brátá. Obá woynę z Turki wie=
22: dli/ ácz iáko ia mnimam/ dofyć fprawiedliwą. bo fię y krzywd
23: fwoich mścić chćieli/ y ludu fwego á Pańftw fwoich bronili.
24: Ale iż grzechy Węgierfkiey ziemi (bo ták muśi mowić) bárzo
25: były z brzegow wylały/ przeto ia przemożono/ á co naylepfzá
26: iey część nieprzyiaćiel pośiadł. Coż tedy? czyli mocą
27: Turecką zwyciężoną? Ia mnimam że ták ieft. Ale też y to
28: śmiem twierdzić/ że Bog Turecką moc ná lud fwoy pobudził/
29: on ie dla fkaránia złości ludu fwe⁹⁰ wyzwál: on y łuki ciągnął
30: y ftrzały wyoftrzył: y kopytá końfkie iáko krzemień/ y kołá iá=
31: ko nawálność burze/ y ryczenie ich iáko Lwie/ ftráfzliwe iym
32: vczyinił. Bo á przeczby mi fię niegodziło ták o tem mowić/ iáko
33: Bog (przez Ezáiafzá Proroká) mowił: gdy ná Zydy Nabu=(*marg*) Efáifz 5. w Wirfz. 28.
Ieremi. 25. W wirfzu 9. Tenie w Ro. 27. w wir. 6. Tenie w Ro. 43. w wir. 10. (–)
34: chodonorá puścić miał? Co ieflize Bog Nábuchodonorá
35: sługá fwoim zowie/ zá ktorego fprawą Zydy poráził: áza nie
36: będzie zwál Turká sługá fwoim/ przez ktorego Węgry fkarál?
37: O iáko zwielką záłością ia o tem mowię. Lecż sľuchaymy dá=
38: ley. Po zginieniu Krolá Ludwiká/ dwa Krolowie (niech
39: mi fię godzi profzę o tem y mowić/ y zdánie powiedzięć/ co by
40: nam y wźem Monárcham ná wzor było) dwa tedy/ iáko po=
41: wiadam/ Krolowie poczėli fię fpierác y woynę wieść o krole=
42: ftwo Węgierfkie: ieden będąc od Pánow Chrześcijánfkich o=
43: pufzczony/ vdał fię w opiekę y w obronę Cefárzá Tureckiego.

ále ten

strona: 128

Księgi trzecie

128

- 1: ále ten Opiekun/ onego co fię do niego vciekł/ naprzod fię zwál
2: przyiaćielem/ towarzyfzem/ brátem/ á potym Pánem. Dru=(*marg*) Drugi Krol/ to ieft
Ferdynánd/ ktory po tem był Cefarzem. (–)

3: gi Krol woynę z Turkiem wiodł: wiele ludu y z Niemiec/ y
4: z infzych narodow do Węgier wywiodł: Ale á což ná ofátetek
5: fpráwił? Woyská iego częścią rozegnáne/ częścią porážone:
6: miáfteczká y miáfá y zamkow niemáło/ á ná wet y fámo ftole=
7: czne miáfáto wzięto/ poiędziono/ á obyczáymi y zabobonámi
8: Tureckimi zaráżono. Což tedy mnimamy być przyczyną te=
9: go zwycięftwá Tureckiego? Aza niewidźimy/ że Turek ieft
10: ten/ przez ktorego Bog y karze/ y kárác będzie grzechy ludu
11: fwego? Ktorych iefli my kárác niebędźiemy/ przyciągnie Tu=
12: rek sługá Bogá żywego/ z końmi/ wozmi/ łuki/ ftrzałámi/ y fzá=
13: blámi fwemi/ nie ináčzey (Ach áż mnie ftrách bierze o tem mo=
14: wiąc) kárác nas/ iedno iáko Węgry fąsiády náfze fkaráł. O
15: tych rzeczách/ y w vfkarżaniu moiem ná kaźń zá mężoboyftwo
16: doftátecznie/ á tu krotko powiedźiałem: ábych tobie Krolu/ y
17: ludowi twemu do tego przyczynę dał/ iákobyście o tem myślili
18: (bo bym wam te^{go} życzył). Iefli tedy nieprzyacielá te^{go} od fziy
19: náfzych odwozić chcemy/ ftáraymy fię/ ábychmy żywot náfz
20: w lepřzy odmienili. Bo obyczáie náfze fkáżone/ wiará y
21: powinność zániedbána/ żywot nieumieiący fię káiác/ wielką á
22: bárzo potężną mocą ieft nieprzyacielfką przeciwko nam. A
23: zás ták rozumieemy/ że napřednieyřa zbroiá y broń náfzá w=
24: pokáiániu á w Modlitwie należy: ktoremi bychmy rzeczám
25: Bogá vbłágáli/ á ták wielkie nędze od nas odegnáli. To gdy
26: vczynimy/ tedy przyczyná fpráwiedliwa będzie nam na pomo=
27: cy. Bo my niepodnieřiemy woyny/ ále iey odpor dáwác bę=
28: dźiemy: á nie dla łákomřtwá/ ábo sławy/ ále o wiaré y o domy/
29: o dźiatki y żony/ ná ofátetek o Rzeczpořpolitą czynić będźiem.
30: Przełomione będą ná on czás mocy Tureckie/ y wřzytkich nie=
31: przyaciół. niepomozę iym biegłość w rzeczách walecznych/ á=
32: ni mnořstwo ludźi. Bo gdy Bog zá námi wálczyć będzie/ te=

- 33: dy wŹytycy nieprzyaciáele/ y dyabli fámi ná oftátek/ cofáć muŹá.
34: A to o ŹpołeczneŹ ludzi stowárzyŹzeniu/ ktore domá oby=
35: czáyami y práwem bywa rządzone/ á ná vkráinie
36: broniá od nieprzyaciáleá bronione/ niech bę=
37: dzie powiedziano: teraz o Szkole
38: mowić będziemy.
39: KŹiáęAndrzejá Fryczá o popráwie Rzeczypo=
40: Źpolitey koniec.

Y ij

Andrzejá

strona: 128v

O Źzkole

- 1: Andrzejá Fryczá Modrzew=
2: skiego KŹięgi iedne w Szkole.
3: Rozdzał pirwŹy.
4: Zálecanie á wychwalánie Szkoły/ y rozmaíte iey poŹytki.
5: STárodawny á iefzcze od poczátku wŹzy=
6: tkich rzeczy iest obyczáy/ że o Szkołách ma ftará=
7: nie RzeczŹpolita: w ktorych dobrem poŹtáno=
8: wieniu połózone fá wielkie Źywotá ludzkiego y
9: naboŹeńftwá ozdoby: á w zániedbániu ich wiel=
10: kie oŹzpecenie. IakoŹem tego fáŹm doznał rozczytuiáć dawne
11: dzieie. niewidzę Źadnego narodu áni ludzkoŹciá wypolerowá=
12: nego/ áni ták grubego/ ktoryby niemiał oŹobliwego ftáránia o
13: dobrem ćwiczeniu młodych ludzi. Przeto teŹ y mieyŹcá oŹo=
14: bliwe ná to poŹtánawiáli/ do ktorychby fię dla náuki młodzi lu
15: dzie Źchadzáli: y MiŹtrze przekłádáli/ ktorziby dobre náuki po=
16: dawáli/ á ten wiek bárzo ŹliŹki/ zdrowemi náukámi do ludzko
17: Źci/ y do wŹzelákiego ŹpoŹobu pocŹciwego Źyćia/ zápráwowáli.
18: Známienity obyczáy/ á vrząd wielkiey prace pełen. Y dla te=
19: go teŹ/ ktorziby fię tym Źywotem báwili/ te od praw y vftaw y

20: od wszelákich Rzeczypospolitey powinności wolnemi y ofwo=(marg) Szkoła iest słowo
Grecckie. oni mówią Scholi. Rozumie sie próżnowanie álbo pilnowanie. (-)
21: bodzonemi mieć chcieli. Zkąd teź yto imię Szkoła dano/ iá=
22: koby vproznienie: Dáie bowiem Szkoła/ tym ktorzi iey służą
23: wolność od nakładow y żołnierfkich/ y wżytkich inszych po=
24: winności. Lecź o Szkołách dawnych/ wiele ludzi szeroce pi=
25: áli. Ktorzi teź wiele dawnych w Grecyi Szkoł liczą/ ták vcźniá
26: mi y mistrzami/ iáko wszelákich náuk wynáleźieniem wielce za=
27: cnych. A przed temi ieszczé w Egipcíe kwitnęły náukami
28: gwiazdárkami Szkoły bárzo sławne. Lecź ze wżech zá nada=
29: wniefze wřpomináią Ebreyckie: ktore naprzod przy namiećie
30: Moizeřzowem/ á potym przy Kościele Sálomonowem krze=
31: wiły się. Ná ktorzych mieyfce náftąpiłá Szkoła Chriřtuřowá:
32: ktory y sam mistrzem názwan/ y vcźnie miał wybráne/ ktore
33: przy łobie ofobliwie/ nie miedzy mnořtwem ludzi/ ćwiczył. Y o
34: tem wátpić nietrzebá/ iż káždy Apořtoł miał řwoie vcźnie: iá=
35: ko o Páwle piřmo powieda/ że od niego Titus, y Timotheus y
36: Lukářz Antyocheński/ ofobliwie okrom zgromádenia ludu
37: ćwiczeni byli: áby y oni przykłádem mistrzá drugich ćwiczyli/
38: náukę niebieřką záchowywáli/ Zborom podawáli/ ná piřmie zo=

řtáwo=

strona: 129

O řzkole

129

1: řtáwowáli/ á potomnym ludziom ná wżytkie wieki rozkrze=
2: wiáli. Ná ktorzych to řzkoł mieyfce/ ták mamy rozumieć/ řzko=
3: ły Chreřćijáńskie náftąpiły: ktorem oneź rzeczy řą poruczone/
4: to iest/ áby w nich młodzieńce ćwicżono/ iákoby powinności y
5: około religiey/ y gromad ludzkich wypełniáli. Bo á iákoźby
6: Zbor Boży był vcźon/ iákoźby zgromádenia ludzkie były rzą=
7: dzone/ kiedyby ludzie niebyli w řzkołách/ ktorziby podawáli dro=

8: gi przednieyŝyich náuk/ praw/ y nabożeńŝtwa? Bo ácz niekto=
9: rzi zacni ludzie fáym tylko dowćipem przyrodzonym/ nie=
10: máiąc w łobie náuk/ zwielką sławą mądrze łobie w łprawách
11: poczynáli: wźákże y to muŝimy zeznáć/ iż żadne przyrodzenie
12: nieieŝt ták łobne/ ktoreby/ będąc náukámi wyćwiczone/ niemiá
13: ło być łobnieyŝze y známieniŝze. Ono pewna/ że w rzeczách
14: trudnych á wátpliwych/ do nikogo ŝię wiecey nieuciekáią/ iáko
15: do ludzi ŝkolnych. o ktorych zá pewne wiedzą/ że y głębfze ná=
16: uki vmieią/ y ŝtátecznieyŝzym á oŝtrzeyŝzym rozŝádkiem wŝytko
17: rozbieráią. V ŝtárych ludzi widzimy że Filozofowie/ y prá=
18: wá piáli ábo ŝtánowili/ y wiele rzeczy vkazáli/ ktore ludzi przez
19: wŝytek czás żywotá ich/ y we wŝytkich łprawách z wiela ná=
20: pomináć á przeŝtrzec mogá: Przeto ŝlůŝnie **Socrates** on wiel=
21: ce zacny Filozof powieda/ że y Filozofowie/ y Krolowie od
22: Bogá ŝá: nie przeto żeby drudzy ludzie nie od Bogá/ ktory
23: ieŝt wŝytkich rzeczy przyczyną y źrzodłem: ále **Socrates** dwoy
24: rodzaj ludzi złączył/ ktory iáko ieŝt ná ziemi napřednieyŝy/ y
25: życiu ludzkiemu napotrzebnieyŝy/ ták żaden z nich w ŝwem wrzę=
26: dzie niemoże ŝię dobrze popiálić/ okrom łobliwey pomocy Bo=
27: zey. A przetoż ták mamy rozumec/ że Filozofowie w Rze=
28: czypoŝpolitey iákies łwoie łobne kroleŝtwo máią/ á ná ŝtraży
29: prawdy/ iákoby poŝpolite^{go} dobrá/ záŝádzeni ŝá. Przeto iáko ná
30: Krole należy mocą ŝię obchodzić z onemi/ ktorzi z dobrej woli
31: ŝwey niechcá być poŝlůŝni cnoćie: ták Filozofowie czerŝtwiey
32: mocy ŝerdeczney wżywáią/ ku przywodzeniu ludzi do wŝzelá=
33: kich rzeczy wćciwych. Niechże tedy Filozoffkie pánowanie
34: naprzod idzie przed Krolewŝkiem w Rzeczypoŝpolitey/ á gdzie
35: by ono prze ludzká złość było zániedbáne/ toż dopiero niech ŝię
36: wynurzy Krolewŝka wláda. Ale o Krolách było inŝe miey
37: ŝce mowienia: teraz o Filozofiech á o ŝkolnych ludziach mowi

- 38: my/ ktorzi iáko ná wíparze rzeczy wízytkich Bońkich y ludzkich
39: zásiedli. Aczkołwiek lepak zá to połpolicie máia/ że Kroło=
40: wie y Biskupowie wyższy w rzeczach ludzkich łtopień trzymá=
41: ią/ á świetnością żywotá y bogáctwy/ by promieńmi/ drugie
42: łtopnie zácmiáią y zászaniáią: wízákże/ iefli chcemy wtey mie=
43: rze prawdziwy rozłádek dáć/ łzkolny łtan zasługámi przeciw

Y iij

Rzeczy=

strona: 129v

O łzkole

- 1: Rzeczypołpolitey łwemi/ o porownánie z naywyższemi łtany
2: łpor wieść może. Bo łzkoły naprzod otwieráią źrzodłá y przy=
3: czyny wízytkich cnot: ná ktorzych záfię iáko ná fundámenćiech
4: połtánowane łá te práwá/ ktoremi Rzeczpołpolita bywa rzá=
5: dzoná. A przetoż łámi Filozofowie/ **Plato, Arifstoteles**, y wie=
6: le inżych o Rzeczáchpołpolitych y o práwách wiele nápiłáli.
7: A przed temi iefzcze/ **Solon** y **Lycurgus** wístawce praw/ á což in=
8: łze^{go} byli/ iedno ludźie łzkolnemi náukámi wypolerowani? Bo o
9: Solonie nápiłáno/ że w Egipcćie báwił fię náuká mądrości: á
10: potym w liczbę łiedmi Greckich mędrcom był policzon. A ácz
11: bym ia te^{go} nierzekł/ żeby onym wístawcom praw niebyło ná wiel
12: kiey pomocy dołwiádczenie wiele rzeczy do wístawiania praw:
13: á wízákże to pewna/ że práwy onych praw łok ze źrzodeł Filo=
14: zofiey wyczerpnęli. Bo ktore práwá od onych źrzodeł odłá=
15: czone łá/ te niełá godne/ áby ie práwy zwano: gdyż od przyczy=
16: ny y báczności odłtápiły/ ktora/ iákom indzie o tem mowił/ du
17: łzą praw wláśnie iefł názwaná. Wyznaymyż to przeto/ że ro=
18: dźicielką naylepszich praw iefł Szkołá. Lecż y z łtrony wiá=
19: ry iefł pewna rzecz/ iż pirwey w łzkołách wízytkiego probuią/
20: niźli do wízu ludzkich bywa doniešiono. Bo niemoże fię wízy=

21: tko tak dowodnie ná kazaniu powiedzieć/ ktore do wízu wíze=
22: go mnoftwá bywáią przytołowáne [!] / iáko ná dyfputacyách
23: fzkolnych/ w mnoftwie ludzi vczonych: gdzie wízytkiego dowo
24: dnie iáko ná złotárfskiej wáżce doświadczáią. A tak fzkoły
25: fą ktore dawáią godne Káznodzieie Zborom/ ktore fpofof ná=
26: uczánia przepifuią/ y do nich fię o rádę w rzeczách wátpliwych
27: vciekáią. A cożbym miał ono wfpominác co záifte nie mie=
28: dzy poślednieyfze rzeczy ma być licżono? Szkoła dawa nam
29: mowce wymowne/ dawa wielkim Pánom porádniki w mo=
30: wie roftropne y wdzięczne: dawa Rzeczypośpolitey fprawce
31: mądre. Nie będę do tego brał przykádow náżego wieku/
32: ktorych záifte iefť bárzo wiele. Poyrzymy ná dawne
33: fzkolniki/ ktorzi też w Rzeczypośpolitey kwitnęli. Wyzna=
34: wa **Cicero**, iż iákożkolwiek był wielki **Orator**, lub wymowcá/ te=(*marg*) Akadémia był
lás niedáleko Atheⁿ/ tam fie Plato vrodził/ y Filofofey potym vczył: prze co też vcźnie ie^g
Akadémiki zwano. Ztądże teraz káżde tákie mieyfce gdzie Filozofie vczą/ Akademią zową.
(-)

35: dy táki był z Akademię: á cokolwiek do Rzeczypośpolitey
36: przyniośł/ to wízytko od náuczycielow y Miſtrzew przyniośł.
37: Tenże też powieda o Demofthenie/ iáko częfto Plátóná słu=
38: chał. Lecż cí wymowce/ iáko wielkimi y zacnemi w Rzeczy=
39: pośpolitey byli? Sławne iefť ono fprzyſiężenie Kátyliny w
40: Rzymie/ ktore^go fprzyſiężenia/ on człowiek z Akademię/ będąc
41: Konfulem Rzymfkim/ dofzedł/ odkrył/ y zátłumił: á onę Rzecż=
42: pośpolitą od tyránftwá y zniſzczenia wyzwolił: á to iáśnie o=
43: kazał/ iż częftokroć rády więcey wáżą przeciwko ludziám zará

zliwym/

1: źliwym/ niżli broń. Są też wiadome y Demoftheneſowe rá=
2: dy bárzo dobre/ ktoremi Rzeczpoſpolita Athenieńſka była rzą=
3: dzoná. Lecż to w onych Rzeczáchpoſpolitych nie nowina/
4: ktore nietylko ſię ludziom ze ſzkoł rządzić dawáły: ále też y tych
5: ktorzi w ſzkołách vczyli/ á żadney ſię ſpráwy w Rzeczypoſpo=
6: litey nietykáli/ do ſpraw vzywáli. iáko o Kárneádźie/ Kryto=
7: lauſie y Dyogeneſie/ onych zacnych Filozofiech czytamy: kto=
8: re Athenianie w ſwych wielkich ſpráwách/ poſłámi do Rzi
9: mu poſyłáli/ á v Rzymſkich Pánow wielce wdźięcznymi byli.
10: Ztąd ſię niepomału znáczy/ że Rzymiánie y Atheniánie/ wiele
11: o ſzkolnych miſtrzach trzymáli/ w ktorzych ſię towarzyſtwie ko=
12: cháli/ á ich poſługi w wielkich ſpráwách vzywáli. Wielką
13: chwałę ma ſzkołá/ iż y náukę wiáry ſwiętey/ y Státutowe wyro
14: ki/ y wſzytkie ludzkie ſpráwy nieproſtych ludzi ledá iákimi ſza=
15: lámi wyważa/ ále doſtátecznie/ ile rozum ludzki ſproſta/ przy=
16: czyny y źrzodlá wſzytkich rzeczy wynáydowác/ poſtępek wſzyt=
17: kiego pilnie obáczać/ y koniec vpátrowác/ może. Bo krom
18: náuki wiele rzeczy záwikłáne przyczyny/ żadnym ſpoſobem od=
19: wikłáne á ná iáſnią okazáne być niemogá. Dla tego też/ ile=
20: kroć ábo w wierze/ ábo w práwie iákie ſpory bywáią/ nikogo
21: ſię więcey poſpolicie nierádzá/ iedno ſzkoł: one máią władzá
22: iáwnie wſzytko rozłędzác: one o wſzytkich rzeczách rozłádek
23: dawáią: wedle ich przepiſánia/ y Káznodzieie vczyć/ y ſędzio=
24: wie ſędzić máią. Náđ to/ iż ten ſtan zá czálu ludzi ſtároda=
25: wnych/ częſtokroć ſię przeciwił y mocnie záſtáwował/ złey po=
26: żáđliwoſci Krolow/ y tych ktorzi Rzeczypoſpolite rządzą/ o=
27: kázuią to Hiſtorye onych czáłow. Bo iż Krolowie máią ſię zá
28: ſzczeńſliwe/ że y nikomu nieſłużá/ y wſzelákich rzeczy doſtátek
29: máią: poſpolicie to bywa/ iż nierádzi ſię dawáią domownikom
30: ábo przyaciódom ſwym/ ábo y wſzytkim ktorzi około nich vſtá=
<http://rcin.org.pl>

31: wicznie bywają. Co się iednak częstokroć trafia/ nietak wiele wi
32: ną Krolow/ iako abo łakomstwem/ abo boiżnią tych/ ktorzifię
33: naywięcey około nich bawią. ktorzi/ iż abo vrzędow pragną/ á
34: bo się Páná nárufzyć boią/ nie rádźi co inźzego mawiaią/ iedno
35: to/ co mu rozumieią być mu wdzięcznego. Przeto wiele ná tem
36: Rzeczypospolitey należy/ áby byli niektorzi coby o vrzędy nie=
37: łtali/ coby się około Pánow niebawili/ á przeto się też żądzam
38: ich/ łłowy y pińaniem przeciwić/ á wolnym ludziom (iako po=
39: wiedaią **Diogenes Sinopeus** mowił) roskázowác śmieli. iacy by=
40: li v łtarych ludzi Filozofowie/ y ci co się łzkołami bawili. Kwi
41: tnęło zá łtárodawnych czálów w mowieniu rzeczy ćwiczenie
42: włzkołách/ dla tego nawięcey postánowione/ áby ná potym gdy
43: by potrzebá vkázowála/ gotowi byli włzytkie łprawy żywo=

Y iiii

tá ludz=

strona: 130v

O łzkole

1: tá ludzkiego/ ábo chwálić/ iefli z cnoty poźły: abo gánić/ iefli=
2: by wadę iaką w łobie miály. A to się łzkolnym ludziom zá
3: łpolnym włzytkich ludzi zezwoleniem godziło. Ták wielka
4: pocźciwosc náukam była wyrządzána. Lecź zwrocił nie=
5: wiem iako z plácu y zawodu onych łtarych obyczay tych czálów:
6: ktorzych y łzkoły połpolicie lekce waźą/ y ci ktorzi się náukami
7: bawią/ mniamáią że im nic do tego com powiedział. A ták/
8: trzebáby odnowić łtárodawny łzkolny zwyczay: á obyczáie da=
9: wne przywroćić: ábyłmy też y my z náuk te poźytki wzięli/ kto
10: re záśłużyli brác ci/ co się nimi bawią. A nietylkoć ci ludzie
11: vczeni poźyteczni łą Rzeczypospolitey/ ktorzi się v dworu/ abo
12: łprawami Rzeczypospolitey bawią/ ále też y ci co w łzkołách
13: ábo w Kollegiách mieszkáiąc/ náuki wyzwolone rozmnażáią.
14: Bo wiele ludzi vczą/ y do włzelákich łpraw bárzo poźyteczne=

15: mi náukámi zápráwuią. Przeto też Hiftorye świádczą/ że
16: wiele Hetmánow Filozofowie y Oratorowie wyuczylí. (*marg*) Grekowie gdy niemogli za
dzień lat Troiej dobyć/ tym fortelem poźli. Vczynili koniá drewniáne^{go} wielkie^{go} w ktorem
lie iych wiele zawarło: o ktorem puścili sławe/ żeby to zá dar Palládzie zoftáwili. Wzięli tego
koniá Troiánie wmiásto/ á Grekowie lie w nocy z nie^{go} wyfypawfzy/ drugim Troiá otworzili
y tak ią zburzyli. Verg. li. 3. AEneid. (-) Z I=
17: íokrátefowej fzkóły/ iáko z Troiáńfkiego koniá/ wyfzło wiele
18: zacnych Pánow: zktorych iedni czáfu pokoiu/ á drudzy w bi=
19: twách byli sławni. Tákże z Aryftotelefowej fzkóły/ okrom
20: inífzych niezliczonych/ wyfzedł Alexánder Krol Mácedońki/
21: ktory y íam to íobie ku wielkiej części miał/ że był wychowán=
22: cem náuki y kárności Aryftotelefowej/ y Oćiec iego Filip/ o=
23: znáymuiąc przez líft Aríftotelefowi/ że mu íię íyn vrodził/ przy=
24: dał y to/ że íię rádował/ nie ták dálece ztego że mu íię íyn vro=
25: dził/ iáko z tego/ że íię zá czáfow Aryftotelefowych vrodził: od
26: ktorego będąc wyćwiczony/ byłby godnym ták wielkiego pán=
27: ítwá/ ktore go czekało. Ale niezliczone íą przykłády bárzo
28: zacnych mężow od ludzi fzkolnych wyćwiczonych/ ktorzi Rzecz
29: pólpolitą y domá rządžili/ y po ítronách iey bronili. A iż lu=
30: dzie vczeni nietylko żywi/ ále też y vmárli/ pímmem po íobie zo=
31: ítáwionym/ póżyteczni íą y Rzeczampólpolitem/ y wierze świę=
32: tey/ świádczą to ludzi vczonych roty: á owfzem/ co íeft w wíęć
33: ízem podziwieniu/ niepomálu też póżyteczni íą do wodzenia
34: woyny/ y otrzymánia zwycięftwá. Iáko **Cicero** o Lukullúíe
35: nápiíal/ iż nieumieiac nic w rycerfkich rzeczách/ íechał z Rzy=
36: mu ná woynę Mithrydátfką: á gdy wfzytkę drogę częścią pyta
37: iąc ludzi w tem bieglých/ częścią też Hiftorye czytáiac ítrawil/
38: przyiechał do Azyiey/ zftal íię zniego ták ípráwny Hetman/ iż
39: íam Mithrydat Krol po Alexándrze naywíętfzy/ wyznał/ że

40: go doznał być lepszim Hetmánem/ niżli ktore^{go} z tych/ o których

41: czytał. Ták tedy rozumieemy/ że szkólny łtan ieft nacudniey=

42: łzy y rzeczám ludzkim naypożytecznieyły/ ktory nam ták wiele

43: miłtrzew dobrych náuk spłodził/ z ktore^{go} też ták wiele użyt=

kow/

strona: 131

O szkole

131

1: kow/ wšytcy drudzy łtanowie brác zwykli. A to o iego za=

2: cności dla tego powiedám/ ábychmy ták rozumieli/ że ten

3: łtan/ wšelákim spóšobem ma być bronion/ przeciwko przewro=

4: tności ładow/ y rošpułtności ludži nášzego wieku/ ktorzi nic

5: inšzego ták nieprágna/ oprócz šwietności żywotá/ á mnoštwa

6: bogactw y mošności: ktorých tylko rzeczy džiš wšędy pilnuią/

7: zaś náuki y ten wšytek vczenia łię y náuczánia wárštát/ lu=

8: džiom podłym zoštáwuia.

9: Rozdźiał wtory.

10: Ktorzi máia o łzkólných ošobách rádźić/ y zkąd ie opátrowác.

11: tuž też ieft o imionách Košcielnych.

12: A Ták odpráwiwšy to/ mowmy iáką na=

13: grodą y czćia/ ták Miłtrzewie/ iáko vcźniowie w

14: náukách máia być zátrzymáni. Bo to należy

15: ná Biłkupy/ y ná Sprawce rzeczy ludzkich/ áby

16: łtanu łzkólnego ze wšytkiey mocy bronili/ á w

17: cáłošci iy záchowáli. Co iym łácno będzie vcźynić/ iešli y łtu=

18: dentom/ niemáiącym ná náukę nakłádu/ potreby/ y náuczyćie=

19: lom słuźną zapłátę obmyšłá. Widźimy/ że ná káždy dźień/

20: bárzo wielki kołzt idźie ná rozmáity łprzęt/ ná kołztowne budo=

21: wánie/ ná wydworne potráwy/ y ná inšze rzeczy niepotrzebne.

22: Czemuž tedy nie može być náležion iáki spóšob potrzebnych ko=

23: ſztow/ ktore niemogą być nigdzie indziej potrzebniey obrocone/
24: iáko ná podpomaganie ſzkół? Bo iefli pożytku ſzukać chcemy
25: záilte niemálfz nád ten wietfzego/ ktory z ſzkił przychodzi do Re=
26: ligiey y do Rzeczyſpolitey. A iefli czemby to wykonać/ to
27: ieft/ nakládu ſzukamy/ záprawdę ci to naylepiey vczynić mogą/
28: ktorzi w hoynoſci y w bogáctwá koſcielne obfituią. Wiele
29: by potrzeb ſtudentow opátrzyć možono z dochodow kłaſtor=
30: nych: w ktorych gdyż częftokroć niewiele mnichow miefzka/ á
31: dochody ſą bárzo wielkie/ nalezy to ná Rzeczſpolitą/ oſzáco=
32: wawfzy dochody/ poſtánowić/ iáko wiele káždy Kłaſtor ſtuden
33: tow ma chowác. Ktorzi ſtudenći/ áboby byli poſyláni do Akade
34: miy/ áboby fię w tychże kłaſtorzech vczyli v Miſtrzew ná to ná
35: iętych. Mogliby teź Pfálmy w Koſciele ná przemiány ſpie=
36: wác/ ábo inſze powinnoſci czynić. A ci záſię ná potym ná
37: potrzebę Koſcielną ábo Rzeczyſpolitey/ poſługi fwe obro=
38: ćić mogą. Tożby teź mogło być poſtánowiono o tych/ ktorzi
39: máią wielkie dochody koſcielne/ áby teź y oni vdzieláli nieco
40: ſtudentom. Ale niewiem ktoby lepiey mogł v nas potrzeby
41: ſtudentow opátrzyć/ iáko ci/ ktorzi rozdawanie Duchownych

Y v

vrzę=

strona: 131v

O ſzkole

1: vrzędow w fwey mocy máią. Ktorych vrzędow dochody/ że
2: dla ludzi náukami fię báwiących przodkowie náſzi vítawili/ lá=
3: cno káždy obaczyć może/ kto przezwiſká beneficiy przy iych to=
4: miech v ſiebie vważy. Bo ie zową/ praepoſitámi (po pro=
5: ſtu Probofzczámi) Scholáftykámi/ Kántormi/ Kánonikámi.
6: Ci wſzytcy wedle náſze^{go} obyczáiu/ od ſtárania o duſze wolni ſą.
7: Coż tedy zá vrząd ich ieft/ co zá powinnoſć? Boć to niepo=
8: dobna/ áby ci ktorzi te **beneficia** fundowáli/ mieli ták wiele docho

- 9: dow ludziom proznującym nádawác: abo te imioná Kłiężey bez
- 10: przyczyny zdziác: ábo żeby te wrzędy prozne zá igry/ á zá słowá
- 11: mieli. Bo á což to ieft/ zwác kogo łzkoláftykiem/ ktory żadne^{go}
- 12: wrzędu łzkolne^{go} niewykonywa? ázaż to nie wšzytko zá iedno/
- 13: iáko kiedybyś teź Murzyná białym: á ślepego widzácym ná=
- 14: zwał? Ktemu teź obrzędy kościelne obchodźić/ y pewnych go=
- 15: dżin modlitwy ktore **Canonicae praeces** zowá mowić/ niemoże być
- 16: włásnie kánonikow ábo łzkoláftykow wrzędem názwano. Bo
- 17: co ieft rzecz półpolita ábo przyzwoita wšzytkiey Kšiężey/ to tyl
- 18: ko niektórym włafná być niemoże. Iákoż tedy one wrzędy
- 19: máią być názwane? ábo iákim łpofobem od inšzych rzeczy máią
- 20: być odłączone? Ia záifte ácz żadney pewney o tem wiádo=
- 21: móści z Hiřtoriy łtarodawnych niemam: wšzákże to co mi fię
- 22: ná domysł zda/ mam zá to nie zdrogi powiem: wšzákże drudzy
- 23: niech o tem rozłádek dawáią. Bo y fáme przezwiřká poda=(*marg*) Kánonicy łkąd názwani/
y ktory iych wrząd. (–)
- 24: wáią mi do tego drogę/ ábych Kánonikámi zwał tych/ ktorzi=
- 25: by fię w kanoniech/ to ieft/ w náukách Bibliey naywięcey ćwi=
- 26: czyli/ á z nich/ y łpor o wiáre wykłádáli/ y Heretyctwá hámo=
- 27: wáli. Bo poniewaź/ iáko ieft łtára Euripidowá powieść/
- 28: ieden człowiek niemoże wšzytkiego obáczyć: á dofyć máią pra=
- 29: ce Plebanowie máiąc łtáránie o duřzach ludzkich/ vcząc ludzi/
- 30: Sákrámentámi Kościelnemi posługuiąc: przeto zá to mieli
- 31: przodkowie náłzi/ żeby to z pożytkiem Rzeczypołpolitey/ y z po=
- 32: czćiwością Zborowá było/ táki łtan wřtáwić/ ktoryby napilniey
- 33: łze łtáránie miał/ iákoby fię pířma świętego vczył/ wšzytkie łpo=
- 34: ry rozeznawał y rozłádzáł/ á wiáry prawdziwey słowem Bo=
- 35: żym iáko mieczem bronił. Ktemu/ poniewaź Kościoły miá=
- 36: ły przyłączone do siebie łzkoły dla młodźieńcow/ przeto chćieli

37: do tego łtanu kánoniczego/ przydác łzkoláftyki: nie ony/ ktorzi=(*marg*) Szkoláftycki
vrząd. (–)

38: by on lekki vrząd/ obierania łzkolnych miłtrzew wykonywawłzy/

39: potymby dáli pokoy á prace łię chronili (bo á ktożby y nanik=

40: czemnieyłzy tego nieuczynił?) ale ktorziby náuk łtudentłkich pe=

41: wnych czálów łami dogłdáli: á miłtrzom łzkolnym/ ábo ná=

42: uczániem/ ábo dyłputowániem/ ábo ięzyká y piłmá Łácińłkie=

43: go ćwiczeniem/ pomagáli. Przydano teź Kántory / ktorziby

młodziń=

strona: 132

O łzokle

132

1: młodzińce w náuce Muziki/ y w inłycznych náukách Máthemá=

2: tyckich ćwiczyli: á łtáráli łię/ áby czálu łprawowánia łwię=

3: tych obrzędów/ chwały Bogá niełmiertelne^g/ y wielkich łudzi

4: sławne dziełności/ wyłpiewywano: á tákby głółow obracá=

5: niem łercá łudzkie iakoby ku náłładowánium nádymano. Bo

6: nam ták wiárę chćieli przodkowie zálécác: nietylko słowy ná=

7: uczáiących/ ceremoniami y obrzędami zwierzchnemi/ ále teź głó

8: łów náchylániem/ wktoremby włzy/ iakoby wielkich rzeczy łtu=

9: chániem łpracowáne/ odpoczywály. Archidyakonów vrząd (*marg*) Archidyakońłki vrząd.

(–)

10: známienity ielł/ y áż do náłzych czálów ielł w wzywánium. bo o=

11: ni łą dozorcámi obyczáiów/ náuki/ y włzytkich obrzędów Ko=

12: łcielnych. A przetoż teź to práwem obwárowano/ áby żaden

13: te^g vrzędu nietrzymał/ iedno ten/ ktoryby od łzkoł iáwne łwiá=

14: dectwo o náuce y cnoćie miał. Ale tego trzeba pilnie pátrzyć/

15: áby kto kupiwlzy zá pieniądze tytuły/ á náuki żadney w łobie

16: niemáiąc/ niełápał/ ábo tego/ ábo ktorego inłze^g dołtoienłłwa.

17: Záprawdę niechby nikomu tego vrzędu nieporuczano/ iedno

- 18: temu/ ktoryby powagą/ nauką/ doświadczeniem rzeczy/ y zwie
- 19: rzchnością przed infzemi wiele miał. Dziekanowie/ (co wi= (*marg*) Dziekanowie Pafterze.
(-)
- 20: dżę v nas w obyczáiu ieft) fą miáfto Páfterzow/ á w niektórych
- 21: kościelech máią ftáránie o dułzách ludzkich. Probofzczowie(*marg*) Probofzczowie. (-)
- 22: mnimam że byli fzáfárze/ á onych rzeczy fprawcy/ ktoreby Ká=
- 23: noniki od náuk odrywác mogły. Kuftofzowie coby zač byli/ (*marg*) Kuftofzowie (-)
- 24: fámó przezwifko ich okázuie/ ktorzi fkárby Kościelne/ to ieft/
- 25: rzeczy ná potrzeby vbogich/ ábo Księżey/ ábo y drugich ofob ko=
- 26: ścielnych náznáczone chowáli/ á nimi fzáfowáli. Powiedzia=
- 27: łem iuz zdánie moie/ o doftoieńftwách ábo vrzędziech Zboro=
- 28: wych/ á ile baczę/ fnać niefprofné/ áni też od rzeczy y od fámych
- 29: przezwifk rozne. Zaden mię záifte ná to nienámowi/ áby przo
- 30: dkowie náfzi/ ktorzi te doftoieńftwá nádáli/ á ktorzi ten ftan/
- 31: y zaplátą y czćią wielką ozdobili/ ták chćieli mieć/ żeby cí/ kto=
- 32: rziby ná te doftoieńftwá byli wzięći/ mieli proznowác á nic nie=
- 33: robic: ále rádźzey/ áby robili/ á infze nauką y godnością prze=
- 34: chodźili. Ponieważ tedy włzytcy Kánonicy/ y od tey powin=
- 35: ności/ ktora ieft Plebanow włáfná/ to ieft/ od prac o dułzách
- 36: (wyiáwfzy podobno Dziekany) wolni fą/ y od drugiey Księ=
- 37: żey/ modlitwámi zwyczáynemi y offiárámi niefą namniey
- 38: rozni/ á niegodźi fię im proznowác iákoby trądom/ iákoż ie te=
- 39: dy ináczey wykłádac będziemy? ktoryż będzie vrząd ich/ iefli
- 40: nie ten iákom powiedział? Kogoż tedy ná te Duchowne do=
- 41: ftoieńftwá/ świętemu Zboru Bożego póżytkowi náznáczo=
- 42: ne/ rádźzey obierác máią/ iedno ludźi vczone: ktorziby y chćieli
- 43: y mogli on włzytek vrząd náuczánia/ rzeczy wátpliwe wykłá=

dánia/

1: dania/ á odłzczepieńftw wykorzenienia/ ná łobie przyftoynie no=
2: śić? Byli niektorzi przefzłego wieku/ ktorzi co napředniey=
3: łze beneficia łámey śłáchćie zá przywileymi áż z Rzymu otrzy=
4: mánemi/ przyłádzáli. Byli też y ći/ ktorzi v nas/ to ieft/ w
5: pośrodku Polłki/ Klafztory ludźiom obcego narodu przywła=
6: łzczáli. Było też y to zá náłzey pámięći/ że bogáte Opáctwá
7: w moc ślácheckiego łtanu przychodźiły. A tym czálem/ kto=
8: by o ludźiach vczonych ołobliwe łtáránie miał/ niebył żaden.
9: Byli/ iefli fię niemyle/ Biłkupi náłzi wedle praw powinni/ áby
10: do káżdego tákiego zgromádzienia Kśiężey/ po dwá Doktory
11: dáwali. Zás náleźli fię ći/ ktorzi Synod zebrawłzy/ vczynili
12: Biłkupy od tey powinności wolne: á miáłto dwu Doktorow
13: tylko iednego nápiłác kazáli. O mierźiona łprawo/ żaden w=
14: tem zgromádzieniu nieśiedźiał/ kteryby ludźi vczonych rzecz fo=
15: rytowác/ á tey fię vłtáwie záłtáwić chćiał. Cożeście w ten
16: czás czynili kochánkowie náuk/ ktorzi macie zwierzchność? co
17: śćie zá nagrodę czynili miłtrzom wáłzym/ ktrym zacności v=
18: włączano/ gdy oná dwoiáka licźbá/ ze włzytkiey licźby namniey
19: łza/ wniwecz fię obráćáł? Wyście milczeli: áno y między
20: połpolłtwem náyduią fię ći/ ktorzi zacności náuk bronią: y mie=
21: dzy niewolniki bywáią/ ktorzi rozgniewánym Pánom wol=
22: nie odmawiáią. Czyliłnac ná on czás tákie czály były/ iż włzytko
23: ná iednego wolą zdáwác mułiano/ przeciw ktoremu żaden bez
24: karánia niemogł mowić? Dobrzeć: iuż ći te czály minęły.
25: Nuż tedy wy ktorzi fię náukámi báwićie/ ktorzi zwierzchność
26: macie poyrzyćie łami ná fię: radźćie z Biłkupu o zacności ná=
27: uk: poprawćie oney vłtáwy: á iżby miáłto iednego Doktorá
28: iuż nie dwá/ ále cáłe ludźi vczonych gromády były przekłádáne/
29: o to fię mocnie záłtáwiayćie. Co iefliby ktorzi byli/ coby chćieli
30: żeby te^{go} nierułzano/ áby z odmiány nieurośło jákie zámiełzanie:

- 31: íci niechayby to v siebie pilnie vważáli/ iefli fię tego więcey má=
32: ią bać/ czyli tego żáłowác/ gdy wiela ludzi ofobne rozumy/ znie
33: iákíey rołpáczy/ ábo rádszey z niedoftátku potrzeb/ nífzczeią.
34: A ktemu niechayby to v siebie rozmyśláli/ iż w ták wielkiey li=
35: czbie ludzi beneficyámi kościelnemi ozdobionych/ żaden niebył
36: v nas/ ktoryby chciał ná **concilium** być/ gdy fię dla wiary świę=(*marg*) Mowi o
Concilium Papięskim/ ktore w Trydenćie ledwie fie zá kilkanaście lat wykleiło. (-)
37: tey ípraw y potrzeb/ máło nie wftytek świat niedawno ná nie
38: zieżdzał. A což mnimamy być przyczyną tego? iedno to/ iż
39: iedni fię do tey íprawy niegodźili/ drudzy vrzędow ná ktorych
40: fię proznuie vzywác woleli/ niżli fię w íprawy pracowite wda=
41: wác? A kogo to nieboli/ iż niektórych zacnych ludzi náuká/
42: ktorą obdárzeni są/ dla tey proznuiącey wolności pożytkow fo=
43: bie włásnie należących/ niebierze? Tá tedy rzecz/ iefli kiedy/

tedy

strona: 133

O ízkole

133

- 1: tedy naywięcey teraz zda fię być bárzo potrzebna/ áby y ná lu=
2: dźi vczone więtsze baczenie miano/ y beneficia áby iuż onym/
3: ktorziby iym zdołáli dawano. Nie boię fię/ áby kto o mnie nie=
4: rozumiał/ żebym fię álbo w nowinách kocháiąc/ ábo waśń ná ko=
5: go máiąc to rádźił. Gdybym o rzeczách nieznácnych á wát=
6: pliwych mowił/ słuźniebym mógł być w ktorem ztych wyftęp=
7: kow podeyrzánym: ále iż o rzeczách iáwnych á káždemu wiá=
8: domych mowię/ dla czegożby mię kto miał íztofowác? Złe
9: obyczáie we Zborze iáwne/ przed oczy káždemu przekłádam/
10: y ípořob zwrocenia ná drogę vkázuię. Ktora iefli fię komu nie
11: podoba/ dźiwy będą iefli fię mu ktora ina ípodoba. Ia zápra=
12: wdę/ ánim fię ípodziewał/ ánim tego prágnął/ żebych mógł le=
13: pfszą wymyślić. Znam niektore co wdawfszy fię pilnie w náuki/

14: ále gdy fie nalepiey rozbiegli/ dáli fię oderwác do inŝyich ŝpraw
15: zkądby iáki pożytek mieli. Ktorzi gdyby byli widzieli/ że ná do=
16: bre náuki iákie słuŝzne á przyŝtoyne baczenie w Zborze máią:
17: záprawdę y zoŝtáliby byli przy tem/ ná co fię byli vdáli/ y mogli
18: by byli iákiego wnáukach ŝtopniá doŝtápić. Ktoŝ tedy nieba=
19: czy tego/ że lámá rzecz tego potrzebuie/ áby były wroczone Zbo=
20: rom ozdoby ich? Doŝyć ci fię iuŝ tym proznym á ŝmieŝznym
21: bez lámey rzeczy przezwiŝkam folgowało: doŝyć Rzeczpoŝpo=
22: lita y Zbor w poŝmiewiŝku byli. Czás iuŝ áby wŝdy kiedy
23: rzeczy przezwiŝkam ŝwoiem były wroczone: niech będą poprá=
24: wione przeŝłego czáfu omyłki: doŝtoieńŝtwá koŝcielne niech
25: będą dawáne tym/ ktorziby im byli ku poczciwoŝci. Boć fię ták
26: rzecz lámá w ŝobie ma/ ták prawdá/ ktorey ia ŝobie choćiaby
27: wŝytcy przeciwo niey mowili/ wydrzeć niedam: że wŝytkie
28: one grunty y máieŝnoŝci ludŝiam vczonym naleŝą. Ktore ie=
29: ŝli kto okrom nich poŝieđzie/ niech wie/ że rzecz cudná nieŝprá=
30: wiedliwie poŝiada. W ŝtárodawnych Rzymŝkich práwách
31: nápiŝano/ iż ktoby rzecz ŝwięta ábo Zborowi naleŝącą vkradł y
32: wydárł/ niech będzie iáko męŝoboycá. Krádná á wydŝieráią
33: wŝytcy/ ktorzi ná inŝá drogę niŝli ná drogę cnoty/ ábo náuki
34: náŝtápiwŝy/ ná dobrá koŝcielne tárgáią fię: ktorzi ie ná co in=
35: ŝzego niŝli ná ŝwięte potrzeby obráciáią. Nietrzebác ludŝiom
36: vczonym ná te máieŝnoŝci przywileiow: áni zwierzchnoŝci
37: Rzymŝkich. Vrędy y lámé przezwiŝká tákich beneficjy/ kto=
38: rych nikt dobrze okrom ludŝi vczonych ŝprawowác niemoŝe/
39: ŝtoią zá wŝytki przywileie. Ktore ták fię w te doŝto=
40: ieńŝtwá wlepiły/ iż ŝkoro ktore doŝtoieńŝtwo pomieniŝ/ wne=
41: teŝ iuŝ zá rázem w ŝercu człowieká myŝlácego wyrozumienie
42: y złączenie iego wyraził. A dziwna ieŝt nieobácnoŝć tych/
43: ktorzi zgwałciwŝy tákowe przywileie/ dopuŝcili przezwiŝkam

strona: 133v

O szkole

- 1: cało zoftác/ záifte ábo im niespráwiedliwość ma być przyczytá=
2: na/ iż rzecz od przezwiłká oderwáli: ábo przodkom nászym
3: głupstwo/ iż rzeczám przezwiłká namniey nieprzyftoyne dáli.
4: Ale byłci ten čás/ kiedy y te przezwiłká z rzeczą fię zgadzály/
5: y te **beneficja** ludziom vczonym dawano/ dla obchodzenia po=
6: winności. Potym náftály czály/ gdy Biskupowie/ y ci kto=
7: rzi w fwey mocy **beneficia** máią/ więcey fię poczęli kochác wtych
8: coby im ku myśli mowili: coby znimi fpolnie iadáli/ pijáli/ i=
9: gráli/ coby im zwodzili/ á nierządney požądliwości ich sługá=
10: mi byli: ktorziby vmieli rozmnáżác bogáctwá/ y rozfzerzác
11: możność: ktorziby im byli krewni/ ktorziby im ábo w gámrá=
12: cyiách/ ábo w czym infzym/ towarzyfzmi y sługami byli. Y
13: tym fię zftáło/ że z máiętności ftárodawnych/ a práwie iákoby
14: dziedzicznych/ ludzie vczeni zrzuceni fą: á ná mieyfce ich/ dano
15: ludzi/ iákom powiedział/ Zborowi niepożyteczne/ ále rzeczám
16: ich y podawcom bárzo pożyteczne. A iáko fzaráńcza ná doy=
17: rzále zbozá przylata/ á ono co ludziom nágotowano/ pożyra:
18: tákci tež y ci/ w lecieli wzbozá Zborowe/ á te máiętności/ ktore
19: wedle ftárodawnych vftaw/ dla náuczánia y vsługowánia wiá
20: ry świętey/ było poświęcono co oni požądliwości fwey wnie=
21: wolą oddáli. Lecż to niewolftwo nie ná wieki trwác będzie.
22: Bo Ian święty/ on táiemnic Bożych wykłádácż/ prorokował/(*marg*) Obiaw. 9 w wir. 5.
j 10. (-)
23: iż fzaráńcza/ nic więcey iedno pięć mieficy (przez co álbo iáki
24: pewny čás/ álbo znáczną odmiánę rozumie) narodowi ludz=
25: kiemu szkodzić miáła. Trzebá tedy Bogá profíc/ áby on zmi=
26: łowawfzy fię nád Zborem fwym/ y nád rzeczámí ludzkimi/ ka=

- 27: zał przeminać tym pięći mieśiącom: á on łzołty/ ktoregoby kro=
28: leftwo łzáráncze zginęło/ włzytkim dobrym wielce požądány/
29: z niebá łpuścić raczył: áby Bilkupom/ y tym ktorzi Zborow
30: rząd w łwey mocy máią/ dał tę chęć/ żeby ludziom vczonym do
31: máiętności ich przichodzić dopułzczáli/ nie dwiemá/ iáko vftá=
32: wili/ áleby mogło być y włzytkim tym/ ktorzi náuką łwá ludzio^m
33: y Zborowi požyteczni być mogą. Tym łpołobem łzkoły będą ná
34: práwione: rozумы młodych ludzi będą pobudzone: káždy łtu=
35: dent opuściwłzy cudze łpráwy/ będzie łię do prawdziwey z ná=
36: uki chwały gárnać: á łtare przezwiłká nowá rzeczám oblicz=
37: ność przyniołá. Będą ci/ ktorzi okołó ćwiczenia młodzieńcow/
38: okołó Hiłtoriy piłania/ praw popráwowáńia/ á miedzy náuki w
39: wodzenia/ wiáry łwiętey vczenia y bronienia prácowáć zpro=
40: łtáią. Y łpełni łię ono czego łię **Poeta** dawno łpodziewał/ gdzie ták łpiewa:(*marg*)

Vergilius Eelog. 4. (–)

- 41: **Vltima Cumaei venit iam carminis aetas:**
42: **Magnus ab integro seclorum nascitur ordo:**
43: **Iam redit et virgo, redeunt Saturnia regna:**
44: **Iam noua progenies coelo demittitur alto.** To iest/

Ołtá=

strona: 134

O łzkole

134

- 1: Ołtátny wiek iuż przyłzedł/ o ktorem piłáłá
2: Sybillá oná mądra Kumeyłka znác dáłá:
3: Wielki łię iuż porządek wiekow znowu rodzi/
4: **Saturnus** łwe Krolełtwá łpokoyne nam płodzi.
5: Z iáwiłá łię cna Pánná/ ktora łyná łwego
6: Vrodziłá/ ienż łpułzczon z niebá wyłokiego.
7: Tylko wy/ ktorzi łpráwy ludzkie rządzićie/ łyczące áby lu=
8: dzie vczeni w včćiwołści byli: bądźcie łycżliwi rozumowi y

9: dowćipowi: to ielt/ sławie Zborowey/ y pożytkom Rzeczypo=
10: łpolitey. Wálźci to włafny vrząd/ áby tak łzkoły były poftá=
11: nowione/ áby tak młodzieńcy byli ćwiczeni/ iákoby oni rodzi=
12: cow y przyaścioł łwych żądzy/ á Rzeczypołpolitey y Zboro=
13: wemu oczekawaniu doftátieczniey y obfićiey niekiedy do=
14: łyc vczynili. Wy ztey powinności liczbę przed nawyźłzym
15: łędzią dác maćie/ karanie tež/ ielli wtem niedbále poftąpićie/
16: słufzne odnieścieie. Maćie tedy o to ftáranie czynić/ áby mi=
17: łtrzem słufzne zapłáty były náznáczone: tak/ żeby oni niemu=
18: śieli łobie pożywienia takimi łpofoby łzukác/ ktoreby ich od
19: náuk odrywały. Ktemu tež/ áby y miłtrzowie/ y vcźniowie/
20: iákimi pożytkámi do náuk byli przywabiáni. Bo to czáfem
21: bywa/ iż niektorzi ielliby ábo pożytkow iákich niemieli/ ábo fię
22: tež nádzieiá nagrody abo doftoyności iákiey niećiefzyli/ rzadko
23: do czego zacnego bywáią pobudzeni. Trzebá fię tedy o to ftá=
24: ráć/ áby od tego czáfu vrzędy kośćielne łámym tylko vcźonym
25: były dawáne. Nigdy okrom ołobliwego gryźienia/ ná ten
26: nieporządek pátrzyć niemogę/ gdy widzę/ áno miłtrze łzkolne
27: práwie zá nic máią: ktoreby iednák w tey vcźciwości winni
28: mieć/ iako lekárze/ prawniki/ y infze Rzeczypołpolitey dobrze
29: záslużone. Nie mniefłząc pracę ma náuczyciel łzkolny/ niźli
30: ktory z tych: pożytek znich rowny/ álbo więtfzy. A ielli bez
31: tych Rzeczpołpolita niemoże być/ á iakoż bez onych będzie/ kto=
32: rzi ftáranie máią o pomnażaniu náuk: z ktorych wiele bárzo
33: wielkich pożytkow do Rzeczypołpolitey/ y do Zboru przycho=
34: dźi? Włzákże áby ktorzi miłtrzowie niedomagáli fię łako=
35: mie vrzędu tego/ ktoremuby niełproftáli: przeto byłaby to rzecz
36: bárzo pożyteczna/ y do ołtrożności bárzo potrzebna (iáko słýżę
37: záchowuie fię w łzkołách Włofkich) áby żadnemu vrzędowi pe=
38: wnego á wieczyłtego mytá niełftánowiono: áby ten ktoby ná o=

- 39: nym wrzędzie był/ iákim tákim będąc/ oney wśzytkiey zapłaty
40: niebrał: ále iáko kto vcząc wrzędowi fwemu dofyć będzie czy=
41: nił/ ták mu też mniefzją ábo więtfzją zapłatę niech dawaią. Co
42: by záprawdę w káżdym wrzędzie ták świetfkciem/ iáko y ducho=
43: wnem miáło być záchowano.

Z ij

Roz=

strona: 134v

O szkole

- 1: Rozdział trzeci.
2: Spofob poftánowienia Szkoł.
3: O Porządne poftánowieniu szkół wiele
4: známieniće ludzie vczeni ná piśmie podáli: cze=
5: go mi tu łzeroce wypifowác nietrzebá. Na=
6: pirwfze ftárание ma być o náuczycieloch y o vcź=
7: nioch: áby y oni zá łpolnym wśzytkich zezwole=
8: niem/ do náuczánia godni/ y ci do przywykánia łpofozni obie=
9: ráni byli: áby iefliby fię ktorzi do tego oboygá zgodźili/ niebyli
10: iáko ośieł do lutnie przyłtáwieni. Co widamy że fię przyda= (*marg*) Lácínfka przypowieść
Afinus adlyram/ gdy fie kto prze nikczemność do rzeczy zacney nie godzi. (-)
11: wa tym/ ktorzi niemáiąc przyrodzenia po temu/ do szkół bywá=
12: ią połyłani: zkąd potym rodzą fię ábo wychodzą oni ludzie ni=
13: kczemni/ ktorzi potym zołtawfzy duchownymi/ bywáią Zboro=
14: wi y vciążeniem/ y zelżywością. Przebrawfzy rozumy do te^{go}
15: godne/ niechby o te^m było ftárание/ áby ftudenći przećwiczywfzy
16: fię w pirwfzych trzech náukách **Grammatiki, Dialektiki, y Retoriki,**
17: káždy fię wdał w tę náukę/ ktoreyby fię naywięcey vczył y w niey
18: fię ćwiczył. Bo wśzkole y Filofofiey y infzych náuk trzebá vczyć/
19: á napirwey ięzykow/ bez ktorzych y náuki Chriftofowej y in=
20: fzych náuk ludziom potrzebnych/ nie może fię żaden dobrze wyu=

21: czyć. Trzebá fię też ćwiczyc w pińaniu/ dyŝputacye y deklámá=
22: cyie ŝpławowác/ o ktorych rzeczach ludzic vczeni wiele náuk ná
23: piŝmie podáli. Niedawno też Symon Maricius z Pilzná náŝ Po
24: lak/ dofyc mądrze y ochędoznie o te^m dwoie księgi nápiŝal: á wŝzy
25: tek poczáték ŝzkoł/ poŝtanowienie y ŝpoŝob/ zwielką pilnoŝciá
26: wynálazł/ y ná piŝmie pokazał. Do drugie⁸⁰ ćwiczenia ŝzkolne
27: go zda fię że trzebá przyłaczyć ŝady: áby fię też w ŝadziech ćwi=
28: czyli. oczymelmy nieco w Filálecie powiedzieli. A naywię= (*marg*) Philalethes iákoŝmy y
wyŝzey przypifáli/ wykłáda ŝie miłownik prawdy. ták náŝ Fricz náŝwał ŝwoie iedną Oracyá.
(-)

29: cey o to fię trzebá ŝtárác/ áby ŝproŝne grubijánŝtwo/ á piŝmá
30: płonne y nikkzemne/ dyŝputacye prozne y niepożyteczne/ były z
31: ŝzkoł wyrzucone. Są ci ktorzi fráŝzkámi y niepotrzebnemi
32: ŝápáczkámi wiele czáŝu ŝtrawili/ więc fię też ŝpieraia/ chcąc áby
33: ták młódz vczono:

34: **Vel quia nil rectum, nifi quod placuit sibi ducunt:**

35: **Vel quia turpe putant parere minoribus, et quae**

36: **Imberbes didicere, fenes perdenda fateri.** To ieft/

37: Abo że nic zá dobrá rzecz niepoliczia/

38: Chybá ono wczem ŝami ŝobie fię kocháia:

39: Abo że iym wŝtyd nie da by młódzzych ŝlucháli/

40: Co bez wáŝá náwykli/ áby precz miotáli.

Lecz

strona: 135

O ŝzkole

135

1: Lecz ŝlufzna rzecz/ áby tácy więŝze baczenie mieli ná Rzecz=
2: poŝpolitá/ niŝli ná ŝwá exiŝtimácia. Widzimy/ że mowá kto=
3: rey w ŝzkołách wzywiaia/ niedawno była nieczyŝtá y plugáwá: á
4: niemiála tey ozdoby/ ktoraby fię do ŝpraw zgodzić mogła. wie=

- 5: le też w nich rzeczy takich wczono/ które nie nam/ ale które in=
6: fzey nieznáíomey kráinie swiátá służyli. A ponieważ wiele
7: ludzi mądrych wskazáli drogi y sposoby dobrego náuczánia mło=
8: dych ludzi/ przetoby trzebá ich rády słucháć: czego my teraz
9: wyliczyć zaniechamy.
- 10: Rozdział czwarty.
- 11: Nápomínánie do ludzi szkólnych/ y do tych ktorzi ludzkie rzeczy rządzą:
12: Nafze záifte ná ten czas przedsię wzięcie
13: było/ ábychmy do przywrocenia tak zacney rze=
14: czy/ ony ktorzi to w fwey mocy máią/ námowili:
15: á przy tym też ludzi wczone przełtrzegli/ áby te=
16: go ftanu ktorem się bawią przyłtoynie pilni byli/
17: á pięknymi tytuły ludzi dla nábywánia dołtoyności nie ofzuka= (marg) Cicero in Tułcul.
quaestio Honos alit artes. (-)
- 18: wáli. Stára ono miedzy ludźmi przypowieść/ że poczci=
19: wość chowa náuki. Co się zda być o obyczáích ludzkich rze=
20: czono: ktorzi chcą w tych náukách przodek mieć/ ktoremiby iá=
21: kich dołtoyności dołtąpić mogli. Ale dobry człowiek ten so=
22: bie kres ma zámierzyć: áby náuki swoiey vżywać mógł ku słu=
23: żbie Bożey y ludzkiey. Lecż ielli ktorzi wczą się náuk w ten spo=
24: sob/ áby czci y zacności ábo vrzędow iákich dołtąpili: ci konie=
25: cznie ftaráć się o to máią/ áby tych vrzędow godni byli/ á iżby
26: więcey chcieli być wczonymi/ niżliby się zdáli. Bo żadna rzecz
27: vbárwiona niemoże być trwála. A dziwnie się dawáią lu=
28: dziom wpośmiech/ ktorziby osłowie Kumánfcy (wedle ftárey(marg) Osiel v Kumanow
vczynił się był Lwem/ włożywłzy skoręLwi násię/ ftrałzył ludzi áż go poznaⁿopo wízu. Ztąd
przetoosłem Kumánłkim onego zową/ gdy się kto głupi zá mądrego popifuie. Erałm. in
Ohil. (-)
- 29: básni) gdy z nich cudzą skorę zedrá/ w swoiey się okázáć mułzą.
30: A tak byłoby to z pożytkiem Rzeczypospolitey/ áby żadnemu v=

- 31: rzędow wczonym należących niedawano/ iedno ktorziby iáki
32: znak náuki fwey okazáli/ á fiebie y náuki fwe ludziom wczonym
33: zálećili: ktore íście trzebá obrác/ áby byli iáko fędziowie y po=
34: ípoliçi ludzi wczonych Dozorcy. Bo tym ípofobem y osłowie
35: Kumáńfcy nieledá iáko nas ofzukáią: y ludzie prawdziwie ná=
36: ukámi fię báwiący/ wpowinney czći niebędą ofzukáni. Kto=
37: rych czći/ ábo y wrzędow/ choćiaby fię żadnemu niedoftáło
38: wzywác/ wízákze to przedfię prawdziwym cnoty miłownikom
39: należy/ nie wátlec/ nie płowác fię dla złych czáfow/ á więcey fię
40: kochác w piękności cnoty y w pracách/ niżli w zaplátách: pá=

Z iij

miętá=

strona: 135v

O ízkole

- 1: miętáiąc tákze ná dawne á wielce sławni ludzi/ ktorzi fię Zbo=
2: rowi y Rzeczypóspolitey dobrze przysługowác nieprzefta=
3: wáli/ choćia iym zá to wrzędow żadnych niedawano/ y póspol=
4: ftwo frodze niewdzięczone tego było/ á ná dobrodziejftwo ich
5: niepámieftáło. Znošili oni przedfię niewdzięczonego ludu nie
6: chęc/ á przekládáli nád nią miłość/ ktorą oyczyznie winni byli.
7: A ták miłownicy náuk/ choćiaby teź żadnemi doftoieńftwy nie
8: byli obdárzeni/ niech wiedzą/ że rzecz Bogu bárzo wdzięczną
9: czynią/ gdy fię ábo Religiey/ ábo zgromadzeniu ludzi dobrze
10: przysługuią. Zadney rzeczy więcey niema pragnąc człowiek
11: Chrześcijáński/ iedno miec onego coby fię dziwowáł ábo przy=
12: patrzáł iego íprawám á chwalił ie/ ktory potym zaplátę słu=
13: ízná ma dác: á to czego niewdzięczoneść ludzka zániedba/ obfi=
14: cie nágrodzíc: co ma byc więcey wáżono niż wízytkie nagro=
15: dy y doftoieńftwá/ ktore iedno człowieká ná świecie potkáć
16: mogá. A przedfię wtem czáfie/ niech íobie rozmyśláią Biłkupi
17: y infzi przełoženi/ że máią dác liczbę Bogu ze złego duchow=

18: nych dośtoieńftw rozdawánia. Bo rzeczy ná święte potrze=
19: by oddáne/ ná świetłkie potrzeby obroćili/ á poddali ie pod
20: fwoie pożytki y pod fwe żądze. Podárki/ diſpenfácyie/ łáfki/
21: ligi/ krewność y herby/ w dośtoyności duchowne włázły: kto=
22: rzi nic nierádzá o wierze y potrzebách Zborowych/ ci przed=
23: nieyfze mieyfćá záfiedli: Zás Vczyćielowie godnych y słuſznych
24: nagrod/ á vcźniowie żadnych niemáią. Przeto teź náuki oźię=
25: błý/ rozумы ofobne/ ktoreby ku czemu dobremu (iáko mowią)
26: przyść mogły/ zwątpiwłzy o łobie/ biorą fię zá te náuki/ z kto=
27: rychby pożytek iáki mieć mogli: á ludzie nieumieiący piłmá/
28: trzymáią wrzędy ludziom vcźonym należące/ á iáko trądownie
29: nád cudzą paľzą proznuiący ſiedzą. Ztądze to bywa/ iż gdy
30: náuczeni ludzie dośtoieńftw łobie należących niemáią/ á ci co
31: dośtoieńftwá máią niedbáią o to áby byli vcźonemi/ tedy wie=
32: la/ á bez máłá przednieyfzych powinności/ od oboygá ſtanu lu=
33: dźi y Rzeczpoſpolita y Zbor potrzebuie. Práwá ná wielu
34: mieyfćách popráwy potrzebuią: ktore záprawdę ku zacności
35: fwey przywroczone być niemogą/ iedno od tych ludzi/ ktorzi w=
36: nich biegłość máią/ áby z rzeczy iefzcze w náukę nieobroconych/
37: náukę vcźynić mogli. Bo co fię dotyczye wiáry/ iefli kto mni=
38: ma/ áby bez vmieiętności wiela náuk mogłá być obroniona/ ten
39: niech pewnie wie/ że w wielkiem á ſzkodliwym błędzie mieľzka/
40: z ktorego iáko łácnó w rozmaíte złości vpáść/ wiele ich tego
41: łámi doznawłzy/ dobrze wiedzą.
42: Zámknienie tych wſzytkich Kſiąg.

Tołmy

strona: 136

O ſzkole

136

1: Tołmy mieli cobychmy o Szkole nápiřá=
2: li/ y owłzem o wſzytkiey Rzeczypoſpolitey/ to iefť

3: o Ípolnym ludzkim stowárzyfzeniu: ktore/ íako
4: naywyżfzi Filozofowie powiadáią/ naywięcey
5: Íprzyiązną chęcią bywa iednáne/ pomnażáne y w=
6: cáłości zachowane. Bo tá íeít prawidłem á íakoby prawem/
7: ktora złe chęći kielzna. bo íię żaden niegniewa ná onego/ kto=
8: remu z íercá wízytkiego dobrego życzy: áni idzie íego rzeczy
9: wydzierác: y żadney íię rzeczy nieprzyftoyney przeciwko nie=
10: mu niedopuífzcza. A Íprzyiązna chęć/ áby była trwała y mo=
11: cna/ trzeba żeby íię opierała o korzeń wiadomości y przyzwy=
12: czaienia rzeczy vcźciwych. Chwieią íię bowiem wízytkie rze=
13: czy ludzkie/ ktore ná tych fundámenćiech niefá poítánowane.
14: Ale íż ták wielka íeít przyrodzenia ludzkiego wátłość/ íż onę
15: prawdziwą Íprzyiązność częítokroć dla ledá przyczynki/ dopu=
16: íczamy íobie wydrzeć ábo zwátlic: przeto prawá ná to íą v=
17: ítáwione/ áby nimi nieÍpokoyne namiętności były hámowane:
18: á oná Íprzyiązność/ towarzysítwá ludzkiego zwiáfka/ była ná=
19: prawwowána: winni áby byli karáni/ á dobrzi nagrodámi po=
20: cíeíszáni. Zludźmi też poítrońnymi/ z ktoremi áni praw Ípolnych
21: niemamy áni íędziow/ íelli íię ináczey poiednáć niemożemy/ te=
22: dy dla tego íą woyny vítáwione: ktore niemogá być Ípráwie=
23: dliwe/ íelliby wprzod niebyły przyftoynie przez vpominánie
24: íię íwego opowiedziáne. A ták ponieważeímy íuż te rze=
25: czy przełożyli/ ktore y do obyczaíow/ ná wiadomości y ná cíwi=
26: czeniu w vcźciwych rzeczách záládzonych/ y do praw wízelá=
27: kich/ y do Ípráwiedliwe^{go} walczenia należą: przeto ten wízytek
28: Ípis kończymy. W ktorem íelli íię komu zdamy być ábo przy=
29: dłużfi/ ábo krotcy: ten niech wie/ íż ták bárzo ludzkie dowcí=
30: py íą rozne/ że íym wízytkim niemoże íeden nigdy dofyć vcźynić.
31: Sámá tey rzeczy/ o ktoreíemy to píáli/ wielkość/ á dowcípu
32: náízego mdłość/ y nieÍpoíobne zdrowie/ ktemu też ítáránia y

- 33: Ísprawy rozmaíte/ wielką chęci y pilności mey przyniosły tru=
34: dność/ zem wżytko nie ták/ iákoby trzebá/ wypráwił. Wízák=
35: że iednák to wżytko tákefmy wypráwowáli/ że fmy w kázdey
36: rzeczy do cnoty áby ná nię nawiętfzy wzgląd miano/ vkazáli.
37: W tem ieflí fmy co wyftąpili/ tedy fmy to zwielkiego ná cnotę
38: zápátrżania vczynili. Ktorey cnoty wiem/ zem nie ták iáko
39: przyftoi wysławił: áleć záífte lámá przez fię táká ieft/ iż gdy=
40: by fię iey práwie przypátrżono/ á oná moc fwą okazála/ dziw=
41: nieby fercá ludzkie ku miłowaniu siebie poruřzyła: nietrzebáby
42: praw/ áni vřtaw/ áni żadney prace około rořkázowania y zá=

Z iiiij

kázowá=

strona: 136v

O řzkole

- 1: kázowania. Niebyłoby żadnego mieyfcá zazdrości/ wařni/
2: łákomřtwu/ niepowřciágliwem pożądlivořciam/ áni łácome=
3: mu łápániu vrzędow/ áni nieukroconem chęciam. Sámá
4: cnotá/ iáko nieiáki Duch Boży/ miárkowálaby złe żądze/ y
5: wżytkie řprawy obracálaby do pánowania řtátecznego rozu=
6: mu: pożądlivořci by řprořne hámowála: nikomuby podeřcia
7: niemyřliła: ni podkimby dołow niekopála: ná řwemby/ ácz ná
8: mále/ przeřtawála: nikomuby gwałtu niedziálała: krwiby
9: człowieczey folgowála: ozdoby y życźliwořci by dobrym náu=
10: kam řzukála: sławy á pochlebřtwáby od ludzi gárdziła: rzeczy
11: by prawdźiwych prořtych á otworzyřtych nářładowála: ázás
12: fáłřzywych á vbárwionychby nienayřzála: Zacnořć y pożytek=
13: by Rzeczyřpolitey nad fwoię czeřć y pożytki przeřládála: žal/
14: wzgárdę y nieprzyiaźńby znařzála: y řameyby fię řmierci dla
15: zdrowia Rzeczyřpolitey á dla zacnořci Religiey/ choćby iá
16: řtrářzono podięćby fię niebała: á gdyby iá iuż zádawano meźnie
17: by podięć kazála. Tą cnotą bliřko káždy do Bogá przyřtěpuie:

- 18: ktory ią wynálezł/ y ięft iey początkiem y pomnożyćielem. Nie=
19: może to być/ áby on sřprawcá/ iákoby fię kolwiek rzeczy ludzkie
20: wiodły/ niemiał tego chćieć/ áby tá iego sřprawá byłą wielce
21: ważoná/ á wśzytkie infze rzeczy/ áby zá nic były miáne/ ięfliby
22: zniá iáki sřpor miály. Tey sřprawie Bożey/ áni Krol/ áni **Se**=
23: **nat**, áni żaden lud/ niemoże fię pocźćiwie sřprzećiwieć. Tey kto=
24: by chcąc y wiedząc niebył posłufzen/ tenby sřprawce iey Bogá
25: fámego posłufzen niebył: przyrodzenieby ludzkie z siebie zew=
26: lokł/ á sřrogieyby fię złości dopuścił. Niechayże tedy będą wa=
27: żne ile chcą bogáctwá/ zacność rodu/ dużość ciáłá/ y możność:
28: ale gdzie przyidzie z cnotą ná sřztych/ wśzytko to ma być zá nic.
29: Tego prawy rozum chce: tego y przyrodzenie ná wśzytkie rze=
30: czy rozdane státeczne y wieczne: tego też chce lepśzy nád przy=
31: rodzenie Bog/ on naywyższy Miftrz/ Hetman/ mśćiciel/ y ná=
32: grodźiciel. Ktorego dnia onego oftátniego oczekawamy: (*marg*) Mátt. 24. W wirfz. 31.
1. Tęfsa. 4. W wirfz. 16. (–)
33: gdy trąby swoiey głofem do Máieftatu sřwego sřadowego wy=
34: zowie żywe y zmárłe/ odbieráć liczbę z sřpraw od káżdego/ á przy=
35: pomináiąc ráchunek opufzczenia cnoty iego. Niebędzie tám
36: ná pomocy mnoftwo sřług/ áni życzliwość ludu/ áni mowy przy
37: iácielskie ná vpodobánie wyrzeczone. On Sędzia/ ktorego
38: oczy wśzytko widzą/ vczyni/ niemáiąc **żagnego** [!] baczenia ná ofo=
39: by/ wedle káżdego vczynkow godny á sřprawiedliwy wyrok.
40: Dobre/ pobożne/ ktorzi żywot fwoy z cnotą zgodny wiedli/ we=
41: felem nieśmiertelnym obdárzy: á złe/ ktorzi wśzytko wedle lu=
42: bości fwey czynią/ á złem chęćiam fię poddawáią/ ręká niezycz=
43: liwą wciśnie/ y do onego tárafu wrzuci/ gdzie będzie płáć á

zgrzytánie

- 1: zgrzytanie zębów. Páná Bogá tedy profzę/ áby nas zápalił
- 2: Ípráwiedliwą miłością cnoty/ á dodał nam mocy ku czy
- 3: nieniu tego/ coby było ku zacności Rzeczypospoli=
- 4: tey y wiáry świętey: á ná potym áby nas
- 5: żywotem wiecznym przez IESU=
- 6: SA Chrifá darował.
- 7: Książ o Szkole y o popráwie Rzeczypospolitey koniec.
- 8: Przydátek do ksiąg o poprá=
- 9: wie Rzeczypospolitey.
- 10: Andrzej Frycz Modrzewski/ Krolewski Sekre=
- 11: tarz/ Polńkiey y wżytkiey Sármácyey Sláchci=
- 12: com/ zdrowia życzý.
- 13: CZynicie iáko wam przyłtoi/ Slácheckie=
- 14: go łtanu Pánowie: gdy niechcećie/ áby co w Rze=
- 15: czypospolitey łtánowiono was łię niedołożywłzy.
- 16: Ná tem bowiem iełt łtan wálz/ áby nie iedno Rze=
- 17: czypospolitey od nieprzyaciéłá bronil: ále áby
- 18: też temu zábiegáł/ żeby oná ábo w obyczáioch ábo w práwách
- 19: łzkody iákiey domá niecierpiáłá. A włzákoż/ iż żadnego miey=
- 20: łcá v łiebie dáć niechcećie nowem á niesłychánem rádam/ w=
- 21: temby niebez przyczyny kto miáry nieiákiey w was potrzebo=
- 22: wał. Iełt bowiem wiele rzeczy/ acż nowych/ y przed tem v
- 23: nas nieużywáných: á włzákże včćiwých y wielkich požytkow
- 24: pełnych. Ktorych nieco w Księgách o popráwie Rzeczypo=
- 25: łpolitey wyložylem. Co iełli iełzcze ktore przelożę/ mam zá
- 26: to/ że nic od powinności mey zdroźnego nieuczynię. Bo mam
- 27: łię zá obowiazánego Rzeczypospolitey/ iákom łkoro między
- 28: Sekretarze Krolewłkie iełt policzon/ nietylko do vtáienia te=
- 29: go coby Rzeczypospolitey łzkodźilo/ ále też do obiáwiená te=
- 30: go coby ieý požyteczno býć mogło. Acż ia nie iełtem

- 31: ten/ ktorybym o łobie to rozumiał/ żebym przed inemi/ y co po=
32: żytek czyni y co wádzi lepiej baczył: ále iż ludzi wielkich á za=
33: cnych/ poważne o Rzeczypospolitey zdánie częłtokróć słyfzałem/
34: drugich też podleńfzych łtanow **dyłputacje**, ábo łpolne o tem na=
35: mowy/ wiadome mi były/ przeto vmyślilem ie wam nwyfłać:
36: ábyście/ iefliby łię wam podobály/ łtáráli łię iákoby ku skutko=
37: wi były przywiedźione. Co iefli tę powinność moię wdzie=
38: czną wam być obaczę/ będę łię ztego wefelić o Pánowie: á iefli
39: nie/ przedsię będę łię ćiefzył tem/ że włobie dobrą chęć czuię: á

Z v

v kázde=

strona: 137v

O poprawie Rzeczypospolitey

- 1: v kázdego ktory to czytać będzie/ to świádectwo łobie zołtá=
2: wię/ zem niczego więcey nieprágnał/ iedno ábych widział Rzecz=
3: połpolitą co naylepiey połtánowioną. Teraz iuż o rzeczy mo=
4: wić pocznimy.
5: Rozdział pirwłzy.
6: O przyczynách łeymow/ ktore łą dwie: 1. Czynienie łpráwiedliwości mie=
7: dzy obywatelmi/ á obroná od nieprzyacielá. 2. Ktora nád ktorą ma być
8: przekłádána. 3. O przyczynách wrzędow/ á ktore rzeczy w łobie mieć po=
9: winni. 4. Ná koniec/ o powinności łędziow.
10: DŁa dwie przyczyn zwłáfczáz łeymy v nas
11: ná kázdy rok bywáią. Naprzod dla czynienia
12: łpráwiedliwości. Potym/ dla połtánowienia(*marg*) 1 (-)
13: obrony przeciwko połtronnemu nieprzyacielo=
14: wi. Bo od włzitkich łędziow powiátowych by=
15: wáią ápellácyie ná łeym/ ták iż bárzo wiele łpraw tám przy=
16: chodzi. Od nieprzyacielá też połtronnego máło nie ná kázdy
17: rok/ źiemie Sármátłkie bywáią trapione. A ták trzeáa te^go/

18: żeby Rzeczpołpolita/ ábo służebnym ludem/ ábo połpolitem ru=
19: fzeniem była bronioná. A ponieważ áni fady/ áni obroná/ o=
20: krom gotowych pieniędzy niemoże być ná wieczność poftáno=
21: wioná/ przeto powiem zkądby ich doftáwác: ále pirwey o fą=
22: dziech y o fprawiedliwości.
23: Ponieważ tedy kážda Rzeczpołpolita w źiemí fwey fprá= (*marg*) 2 (-)
24: wiedliwością bywa rządzoná/ á po ftronách od nieprzyiaćioł po=
25: ftronnych mieczem bronioná: przeto służnie tá oboiá rzecz ma
26: być wielce ważoná. A wżákoż ieflibyś vftáwicznóści po=
27: żytku pátrzył/ dáleko więtfze y obfitfze pożytki przychodzą zfprá=
28: wiedliwości/ niżli z woyny. Bo y woyny niemoże nikt do=
29: brze po ftronách wżczynác/ áżby pirwey w źiemí wfzytkie rze=
30: czy/ fprawiedliwością dobrze poftánowane były: á gdy tey
31: niebędzie/ tedy woyná iefť fprofna y nieucźciwa. A zás fprá=
32: wiedliwość okrom woyny/ lámá przez fię świeći/ á iefť wfzyt=
33: kich cnot przednieyřą. Okrom tey/ Zbory ludzkie źle bywá=
34: ią zbieráne/ gorzey ftánowane/ á nagorzey záchowane: ták/ iż
35: nie bez przyczyny **Auguftin** nápiřał/ że Rzeczpołpolita o=
36: krom fprawiedliwości/ iefť fzczyry rozboy. Bo á ktoż zczłó=
37: wiekiem nieřprawiedliwym długo mieřkác/ kto znim towárzy=
38: ftwo życia fpolnego mieć chce? Zás z ludźmi fprawiedliwemi/
39: ktorzi káždemu iego włáfná rzecz z dobrej woli przywłáfczáz=
40: ią/ vćiefzna iefť/ życia/ rzeczy/ y wfzytkich fpraw fpołecz=
41: ność.

Lecz po=

strona: 138

Przydátki.

138

1: Lecz ponieważ fprawiedliwość częścią dla ślepey nieumieię=
2: tności/ częścią dla złych namiętnóści bywa zátłumioná/ przeto
3: řzukano w Rzeczáchpołpolitych ludzi do rządzenia godnych/

- 4: mądrych/ á namiętności bárzo fkromne máiących: ktorziby v=
5: mieli y chćieli fprawiedliwości vczyć/ á tych ktorzi ią gwałcą/
6: do ich powinności odzywać: á ci władzą wielką mewáli/ iż
7: mogli to czynić coby chćieli. Tych trzech rzeczy złączenie/ mo=
8: wię/ mądrości/ obyczáiw fkromności/ y władności/ przynosi
9: zdrowie Rzeczypospolitej/ á rozerwanie/ zarazę y fkázę. Bo
10: á co ielt niebezpieczyfzego/ iedno możność/ ktoraby fię mą=
11: drością á cnotą niepodpierała? A zásię/ wkim one trzy rze=
12: czy fą/ ten zwierzchnością pólpolitą ozdobiony/ y ręce ludzkie
13: chćiwe powściągąc/ y krzywdy czynić niedopufzcząc: á vczy=
14: nioną kárać: ná ofátetek Rzeczpospolitą fzczeńliwą vczynić mo=
15: że. Lecż ktorzi tak wielką władzą máią: ci w wielkich Rze=
16: czáchpólpolitych/ á w niefkonczonem mnoftwie fpraw/ wfzyt=
17: kich fpraw rządzeniu dofyc vczynić niemogą. Dla tego V=
18: rząd zwykli vftáwować/ ná ktory część powinności fwey w=
19: kładáią. A iedne czynią fędziámi/ ktorzi tylko fprawy fadzą/
20: drugie czynią ftaroftámi zamkow y powiatow/ ktorziby kara=
21: li tych co práwu posłufzni niefą: potym też drugie vrzędniki
22: nád infzemi fprawámi przekładáią. O ktorych rozności w=
23: infzych księgách doftátecznie wypifałem.
24: Teraz fię rzecz náfzá będzie bawić około powinności fędziow. (marg) 4 (–)
25: Ktorzi ponieważ fą sługámi fprawiedliwości/ á fprawiedli=
26: wość w práwie zámykác fię ma: tedycby prozno y práwá ftá=
27: nowić/ y vftáwy o fprawiedliwości dáwać/ gdyby wykonywá=
28: nia ich/ mądremu iákiemu á dobremu człówiekowi/ iákim ma
29: być fędzia/ niezlecono. Zá dobrym lepák fprawowánieniem fadow
30: przychodzi pokoy/ zgodá/ y zdrowie pólpolite/ y infze wielkie á
31: rozmaíte pożytki: záś zá zániedbáním y wywracáním fą=
32: dow przychodzi roftyrk/ waśń pólpolita y káždego z ofobná
33: włafna. zkąd rofną nienawiści/ nieprzyiáźni/ fwary/ rák pory=

- 34: wanie to do ran/ to do mordow/ y do wiela złęgo? Co po=
35: tym Pan Bog karze/ ábo rzeczy ftráfzliwe zpofttronnych kráíow
36: przypuściwízy/ abo zámieľzania á roftyrki wnąętrzne dopu=
37: ściwízy/ ábo iákimi inľzymi nędzámí: ktore od domowych y od
38: pofttronnych ludźi pochodzą: ábo olugawą woyną y ľzkodliwą.
39: Lecź co o ľądźiech náľzych źiem mowić mam/ ták rozumiem/ że
40: káźdy zwas v űiebie rozmyűla. Acź niechcę mowić o onych/
41: ktore w káźdem powiećie ľprawuía. To powiem/ że w ták
42: wielkiem mnoűtwie ľprawuíaćych ľię/ bárzo ich máło ieűt/ ktorzi
43: by od powiátowego ľędźie^{go} niemieli ná walny ľeym ápellowác.

Co ieűli

strona: 128v

O popráwie Rzeczypoűpolitey

- 1: Co ieűli ľię dzieie vporem űtron/ ábo powiátowych ľędźiow wi=
2: ná/ nietrzebá o tem teraz mowić. Ono pewna/ że bárzo wie=
3: le ieűt ľpraw: ktore pocźawízy ľię ľądownie od dwudźieűtu y
4: dáley lat/ ieľcze nie ľą űkończone. Y to teź ieűt rzecz iáwna/ że
5: co dzień ták wiele á wielkich ľpraw przybywa/ iż Krol y z Pa=
6: ny Rádámí/ będąc mnoűtwe^m inľzych wielkich ľpraw zábawiony/
7: żadnym űpoľobem temu űproűtác niemoże áby ie odľądźił: chybá
8: żeby ľię ľeym ná bárzo dľugi cźás przewlec miał. Co iż ľię ľná=
9: dne zľtác niemoże/ widzimy że wielkie mnoűtwo ľprawuíaćych
10: ľię/ bárzo wiele cźáľu prozno trawi/ nakłády wielkie podey=
11: muie: z ľeymu nieľpráwiwízy nic odieźdźác/ á zás ná drugie ľie
12: ľeymy wrácác bez poźytku muűi. Oczem ieűli iákíe űtárá=
13: nie mieć chcemy/ ząprawdę trzebá inľzego űpoľobu űzukác/ iáko
14: by ták wiele ľpraw űkońcźyć: á ľędźie poűtáwić/ ktorziby ten v=
15: rząd ľąďzenia wykonyáli.

16: Rozdział wtory.
17: O kárbie Rzeczypospolitey/ o Sędziách/ y o inych potrzebách Rzeczypospolitey.
18: A Iż żaden żołnierskiew swoim nakładem
19: niesłuży: á godzien iest robotnik zapłaty swey: prze
20: to Rzeczpospolita powinna opátrować potrze=
21: by tych sędziow. Co iednak niemoze być bez pie=
22: niędzy w pokładzie leżących. á dla tegoż około
23: sfofobu zbieránia ich tu mużę nie co powiedzić. Są w kro=
24: lestwie náłzem/ y w infzych kráinách kniemu przyłączonych/ bar=
25: zo hoyne beneficia/ ktore Biskupstwami zowiemy. Są też y
26: drugie rozmáite/ ácz mnieyše/ ále gdy będą wefpołek złączone/
27: zá wielkie mogą być poczytáne. Tych wšytkich beneficiy re=
28: iestr mogliby Biskupi przynieść ná seym. á potym by niech
29: te beneficia pod przyśięgą oni szácowáli ktorzi ie trzymá=
30: ią: policzáiąc w to/ ták dzieśięciny/ iáko infze czynšze y dochody
31: wšzelákie. Ten szácunek/ choćiaby się ná seymie zštał/ choćia=
32: by też od fynodu Biskupiego ná seym był przyniešion/ niechby
33: był w reiefr wpifan. Aleby táki ártykuł trzebá wštáwić/ iż
34: ná kogoby to pewnie przewidżiono/ iżby niešpráwiedliwie
35: swe^{go} beneficium dochod ošácował/ ten okrom tego/ żeby był zá
36: krzywoprzyśięęcę rozumian/ niechby one^{go} beneficium zbył/ kto=
37: rego dochod wiedząc y chcąc źle ošácował. Gdyby tym sfo=
38: sobem te dochody ošácowane były/ tedyby trzebá wšytkiego
39: duchowieńštwá prošić/ naprzod/ áby dochod iednego roku dá=
40: rowáli Rzeczypospolitey raz/ iáko narychley mogą: iefliby nie=

mogli

strona: 139

Przydátki

139

1: mogli zá rázem/ tedyby niech iednego roku iednę połowicę dá=

2: li/ á drugiego drugą. ktemu áby ná káždy rok ná potym pew=
3: ná summę/ to ielt (dawam ná przykład) dzieśiątą część ózáo=
4: wánego dochodu dawáli.
5: Co ieflizeby tego v terážnieyfzych dzierzawiec tych beneficy
6: nieuprófzono/ tedyby łączno vprośić možono v tych coby po nich
7: náftępować mieli: bo ci ktorzi to w łwey mocy máią/ nieda=
8: wáliby nikomu żadnego beneficium/ ážby fię pirwey ná to obo=
9: wiązał. Ktory obowiązek ściągáłby fię potym y ná ony/ kto=
10: rziby po nich/ ná te beneficia ábo po śmierci pirwłzego dzierža=
11: wce/ ábo iákim infzym prawem náftąpili: á nikomuby tych be=
12: neficy niedawác/ ážby fię obowiązał obyczáiem iuż powiedziá=
13: nym/ ku zápłáceniu/ ták dorocznego dochodu raz/ iáko też dzie=
14: śiątey części ná káždy rok onych potomnych lat.
15: A gdyby fię to fpráwiło/ tedyby fię też o to pilnie ftárác trze=
16: bá/ áby ludzie świetfkiego ftanu dáli fię też ná takie fkládanie
17: námowić/ żadnemi fię wolnościami niewymawiáiąc fpolnych
18: brzemion nośić. Bo poniewáz duchownych ófob dzieśięciny
19: dáwnieyfze/ niż ktore wolności ślácheckie/ fą: á nietylko prá=
20: wem Bożym/ ále też obyczaymi y prawy oyczyłtemi wolni fą
21: od wřelákich powinności: tedyčby fię też to niegodziło/ áby gdy
22: ci dawáią/ drudzy wolnościami iákimi chlubić fię mieli. Bo
23: gdyby nieprzyaciel/ czego Boże vchoway/ woiował á náłze po
24: śiadał/ niemiałby żadnego baczenia tak ná świetfkie iáko ná
25: duchowne. Ale świetfki ftanowie przynofzą pófpolicie iá=
26: kieś wymowki. Naprzod/ iż nietylko poddáni ich fkládáią fię
27: ná żołnierze/ ále y łámi/ gdy potrzebá przypádnie/ mułzą ná
28: woynę iechác. Ktemu też y to przydawáią/ że doftoieńftwá
29: y wrzędy Rzeczypóspolitey/ ktore iym dawáią/ niefą tak bogá=
30: te/ áni póżyteczne/ iáko doftoieńftwá Bifkupow/ Opátow/ y in=
31: fzych duchownych. Náđ to/ poniewáz máią żony y dzieći/ mu=
<http://rcin.org.pl>

- 32: Iżą dla nich więtzły nakład czynić. Te przyczyny ieliby świat=
33: Ikie Itany od te^{go} podatku wyzwoliły: tedy przedsię duchowne^{go}
34: Itanu prościć/ áby iym dla Rzeczypospolitey nieciężko było dąć
35: ták wiele iákom powiedział. Do czego ieliby niemogli być
36: przywiedźieni ci co teraz Ią/ tedy Iie Iácno przywieść dádzą co
37: po nich náftáwác będą. Bo á ktoż nie zchęcią da raz ten do=
38: chod/ áby ná potym wIzytkie dochody brał? ZwIáIzczá iż to
39: wIzytko do Ikárbu Rzeczypospolitey ma być obrocono.
40: A niertzebáby Iię im tego obáwác/ áby im ztákiego dáwánia(*marg*) Simonia Ieft/ gdy kto
Iwięte rzeczy/ albo duchowne wrzędy kupuie. (-)
41: miano przepiIác Iákomstwu/ ktore Simonią zową. Pámie=
42: tam ia/ iż po śmierci PáwIá trzeciego Papieżá/ Kárdynało=
43: wie/ gdy o obrániu nowego Papieżá rádźili/ poftánowili tę kon=

a

dycyua/

strona: 139v

O poprawie Rzeczypospolitey

- 1: dycyia/ ná nowotnego Papieżá/ ktobykolwiek nim był/ áby nie
2: ktore pewne imioná y wsi kościelne á podobno Pármeńskie/
3: dopuścił był w mocy ábo dźierzeniu Fárnezego: ktory ie też
4: zá PáwIá Papieżá trzymał. Oto Kárdynałowie rozumieli/
5: że to może być okrom Simoniey/ ponieważ to zpożytkiem Rze=
6: czypospolitey być Iądźili. Tákowy tedy podatek/ ktoryby dla
7: Rzeczypospolitey był Ikládan/ niebyłby policzon miedzy wyftę=
8: pki Symoniey/ ále miedzy wielkie á wieczney pámiaťki godne
9: dobrodźieyftwá. Simonowi onemu Czárnoksiężnikowi/ (*marg*) Dziei. Ap. 8. W wir. 18.
(-)
10: (od ktorego **Simonia** ma imię) gdy Apoštołom pieniądze da=
11: wał/ áby ten ná kogoby ręce włożył/ Duchá świętego brał/ on
12: Iego vczynek zá przeklęctwo poczyna Piotr/ iż mnimał/ żeby dar

13: Boży zá pieniądze mógł być kupion. Ale což to ma do tego
14: podatku/ któryby dla Rzeczypospolitey był poštąpion? A iżby
15: tákowa łzczodroblliwość duchownych niebyła bez słuźney na=
16: grody/ miałyby to vřtáwíc Krol z Pany rádámí ná seymie/ áby
17: żaden od te^{go} cżáfu/ áni cżáfu woyny áni cżáfu pokoiu/ nieśmiał
18: żadnego gwałtu czynić máiętnościam duchownych: vczyniw=
19: łzy zakład pod łrogim karáníem: áby ten ktoby to pirwey vczy=
20: nił/ oddał (bo tu mowię ná przykład) w pięćior nálob więcey
21: niż wzięł: á kto by po wtore/ áby w dzieięćior nálob wroćil: á
22: kto trzeciokróć/ áby był z źemie wywołán. Zmáiętnoścí iego
23: niechby była nagrodá vkrzywdzonemu: á ořtátek do pošpolite=
24: go fkárbu niechby obrocono. A iegli cí/ ktorzi się tárgnęli ná
25: máiętność duchownych/ ábo ośiádłósci niemáią/ ábo iegli máią
26: tedy nie ták wielką áby z nich one łzkody nágrózone być mogły:
27: cí łtároścíe onego mieyřcá oznaymieni/ niechby iego łtáráníem/
28: pracą y nakładem byli łzukáni/ imáni/ y do więźzenia dawáni: á
29: potym/ ábo w niewolą temu kogo vřzkodźili/ byli dawáni: ábo
30: inřzym karáníem karáni/ iáko pošpolitey vchwały gwałtowni=
31: cy. Bo ono łpráwiedliwy wyrok: Kto niemoże pieniędzmi/
32: niech płáci ciałem. Stárořtá któryby tego nieuczynił/ niech (*marg*) Qui non poteře aere,
luat corpore. (–)
33: by łtárořtwá zbył: á zá wyřtěpnego przeciwi Rzeczypospolitey
34: mian. To niech będzie dořyc o pieniędzách ktore duchowni
35: z beneficiy dáwác máią: y o karáníu tych/ ktorziby im potym
36: gwałt vczynili. Lecź trzebáby pilnie prořić Břkupow/ y wřzy=
37: tkiego łtanu Duchownego: á prořić ich przez imię Rzeczypo=
38: špolitey/ y tych wřzytkich rzeczy/ ktore oni zá nářwięřsze máią:
39: áby oni/ vřzaliwřzy się nędze oyczyzny/ ktora ie vbogáciłá/ zá=
40: łóżyli ten fundáment pošpolitego fkárbu: zktoregoby Rzeczpo=
41: špolita od nich wieczne dobrodźieřstwo máiałá: á obywátele wřzy

42: tcy łalką á miłością ołobliwą byli im wiecznie obowiązáni.

43: Co iefli ci ktorzi teraz łą/ niebędą chćieć tego vczynić: tedy zá=

prawdę

strona: 140

Przydátki

140

1: prawdę oni ktorzi po ich śmierci ná ich mieyłcá będą nártawác/

2: vczynią to. A teraz niechby to káždy v siebie rozmyślił/ iáko=

3: by to byłá teráznieyłym vcźciwa rzecz/ potomkom fię dác zwy=

4: ciężyc łzczodrobliwością przeciw Rzeczypospolitey. Ktora

5: Rzeczpospolita to niewiem iefliby niesłusznie vczyńiá/ gdyby

6: ná mieyłce teráznieyłych drugim nártępowác dopuściłá/ gdy

7: by byłá pewna/ że te dobrodźieyftwá od nich otrzyma. Ale o

8: łálce teráznieyłych/ ktorzi ielzće známi żywą/ ábyfmy lepłzá ná

9: dzieię mieli/ gdy infzych rzeczy wiele nam otuchę dawa/ tedy

10: niemniey zacne słowá onego wielkiego á zacnego człowieká/

11: Mikołáiá Dźiergowłkiego Arcybiskupá y **Primata**, ktory ná prze

12: łzłem feymie gdy mu naprzod wotowác zlecono/ powiedział/

13: żeby to Rzeczypospolitey było potrzebno/ áby był łkarb záłożon/

14: zktoregoby łzedł nakład ná woynę/ y ná infze Rzeczypospolitey

15: potrzeby. á ten łkarb názwał ná imię: **Montem pietatis**, co fię wy

16: kłáda/ Gorá zbożności/ lub miłosierdzia. A to rozumiał o tá=

17: kiem zdawániu o iákiem Ian Łalki/ łzofty przed nim Arcybiskup

18: wotował: y ták powiedáią/ że to był on wymyślił. Czyniwáli

19: niektorzi Pánowie rádni tey gory ná drugich feymuech zmiánkę.

20: Bo ták łą wdźięczne włytkim dobrym á Rzeczpospolitą miłu=

21: iącym dobre rády/ iż chocia oni ktorzi ie záczęli z tego światá

22: znidą/ przedsię one żywą/ á vćielznym łpominániem od potom=

23: kow bywáią powtarzáne. A poniewáž mnie/ ktory Łalkich

24: domowi od wielu lat rad słužę/ nieciężko było onę rádę Łalkie=

25: go ná piśmie zoftáwić/ niechcąc áby byłá zápamiętána: chćiá=

26: ło mi fię y tę drugą od oney niebárzo rozną do was wypifáć/ á
27: rozmow ludzi wielce mądrych/ á Rzeczpołpolitą miłuiących/
28: (miedzy ktoremi ilekroć fię tráfi rad przebywam) wam vdzielić.
29: Wálzá rzecz Pánowie/ Itárác fię/ iakobym tego cokolwiek iest
30: do was nieprozno doniosł/ áby wam ná potym moie pifánie nie
31: vmilkło.

32: Rozdział trzeci.

33: W ktorem iest krotkie przypomnienie niektorych wad w Rzeczypołpolitey.

34: A Gdym to do was/ o fądziech/ o obronie/

35: y o fkárbie Rzeczypołpolitey pifał/ niemogłem też

36: przepomnieć drugich części Rzeczypołpolitey/ o

37: ktorey niedawno wydałem troie księgi: á teraz

38: vmyśliłem wam niektore rzeczy przywieść ná pá=

39: mięć. Stáraycie fię dla Bogá żywego/ ábyście nietylko dla

40: wolności wálznych záchowánia/ dla potrzeb zpołtronnemi naro=

41: dy/ y dla inłznych wielkich fpraw feymy fkládáli: ále też y ná

a ij

mnieyfe

strona: 140v

O poprawie Rzeczypołpolitey

1: mnieyfe Rzeczypołpolitey części baczenie mieycie: Itáraycie fię

2: áby niektorych złych praw poprawiono/ á ná rofpułtność wízę=

3: dzie hárcuiącą munfztuk włożono. Vfkarza fię połpolftwo

4: ná Kápłany/ że zániedbawáią powinności fwey/ ábo ią nieták

5: dobrze iáko trzeba odpráwuia: á podobno nie bez przyczyny.

6: Ale też y ci fámi ktorzi vfkarzáią ná cudze wyfłępkí názbyt

7: przedárli oczy: á ná fwe by namniey. Bo połpolicie máło nie

8: wízytcy tácy bywamy/ iz ná drugie przyczynę złego fkládamy/

9: á fobie pobłázamy/ iákobyfmy ni wczem winni niebyli. Ale nie

10: błędzmy/ nie máleć to łą winy: ktore ná kim máią zołtác/ wy ła=(*marg*) Rzeczypołp.
 Polskiey niedołatki á wrzody. (–)

11: mi łądzćie. Przez wiele lat rozmáite łpráwy toczą łię v łądu/
 12: ktore łię iełzczę niełkończyły. Morderłtwa ná cały rok gęłto
 13: łię broią w tey Rzeczypołpolitey. A ktoł łię łtárał o to/ áby ná
 14: ták złą niemoc łtáteczne lekarłstwo przilożono? To iednak iełł
 15: džiwna rzecz/ że po te łátá nie dawno przełzłe/ Połłow žiem=
 16: łkich bárzo wiele ná łeymiech bywáło/ ktorzi o zgwałcenie te=
 17: łtámentu Bożego/ y o odnowienie práwá Bożego/ iáwnie przy
 18: bytnołci wiele łtanow/ mowili: á o práwie Božem przełiwo
 19: mežoboycam y łłowká nieprzerzekli. Iákož mamy rozumiełł/
 20: áby łię ci kocháli w rzeczách Božych/ ktorzi z miłołci łámych łie=
 21: bie/ á z nienawiłci drugih/ dopułzczáią ná žiemie leżełł práwu
 22: Božemu/ ktore iełł fundámentem Rzeczypołpolitych? Iáko
 23: wiele iełł przyczyn/ iáko wiele drog/ do krzywoprzyłięłtwa
 24: wiodących/ ták w łądziech/ iáko tež w okopywániu granic? A
 25: nas to nic nierułza. Iákoby ono prawo nic do Chrzełłójanow(*marg*) 2. Moiz. 20. W wirłzu
 7. (–)

26: nienaležáło: Imieniá Bożego dáremnie niebierz/ áni fáłłzywie
 27: vżyway. A iuž ták doznano wiele ludzi krzywoprzyłięłtwa/
 28: iż rzadki/ kto łię czuie być pocžłiwym człowiekiem/ naydzié łię/
 29: coby chłiał być miedzy łwiádkie máiące przyłięgác policzon.
 30: Cžęłłtokróć do tego łzukáią ludzi/ ktorzi okrom tytułu łłáchec=
 31: twá niemáią łię cžem popiłác. O iáko łię ich wiele nádyma
 32: á łwowlunie łobie pocžyna dla tego iácy/ że ie łłáchetą zowá?
 33: cžego nieczynią z byłłtrołi ábo zuchwáłłtwa przyrodzonego/
 34: coby wždy iuž iednáki nieták džiwno: ále tylko zoney dumy/ że
 35: ták rozumieią/ iákoby káždy łłáchćic tákie obyczáie mułiał włó
 36: bie miełł. A pod zasłoną wolnołci w ołiádołci naležącey/
 37: iáko wielce froga iełł łwowlolenłtwa možnołł? Chołcia cžłó=
<http://rcin.org.pl>

- 38: wieká zábiją/ chocia fię ná cudzą máiętność targną/ chocia też
39: co infze^{g0} złego zbroią/ przedsię ci zbrodniowie włzędzie wolno
40: łobie lataią. Słyżzeliśmy że drogą iednego człowieká/ idącego
41: dla zakładu otrzymánia od fędźiego/ od niecnoty przeciwniká
42: krwią zmázana. Dożło nas y to/ że ściány tych ktorzi ná grá=
43: nice wyieźdzáli/ krwią ludzką fkropiono. Od wielu ludzi

też to

strona: 141

Przydátki.

141

- 1: też to wiemy/ że roki/ niewiem ktorego Powiátu/ dla łrogi^{g0}
2: morderłtwá łmętne á żáłołne były. A ták fię to iuz z wálznych
3: zwyczáiow/ ábo rádfzey długiey niekárności/ łpołpolitowało/
4: że y łady wálze nie łą bezpieczne od rułznic/ mieczow/ y ołzczę
5: pow wálznych: áni gránic żadnych łtánowić/ áni przyiáżni iáko=
6: kolwiek nárułzoney poiednáć vmiećie/ okrom gwałtu/ á łzyr=
7: mirłkiego naczynia. Iákoby to iuz táka była Rzeczpołpolita
8: wálzá/ że w niey nie práwem/ ále gwałtem y mocą trzeba włyzy=
9: tkiego dowieść: ábo práwie iákobyście rozumu niemieli/ że nikt
10: nic otrzymáć niemoże/ czegoby mocą niemuśiał dołtáć. A ná
11: co mam wlpomináć gwałtowne á práwie łzalone wielu ludzi
12: popędliwości? Ná co náieźdzánia łzalonemu podobne ná gár=
13: dło y ná máiętność cudzą? Ná co wyrzucánie okrutne zdo=
14: mow y z miełzkánia łtárodawnego? Táki wiele łobie káždy do=
15: zwála ile może przemoc. Teć łą pożytki tey známienitey wol=
16: ności wálzey/ Pánowie śłáchto. W niey zámyka fię włyzytko/
17: cokolwiek fię podoba tym/ ktorzi fię zniey wefelá. Bo y ci kto=
18: rzi fię tego dopuśćili żywi łą: á ktorym tá vćiecżká otworzo=
19: ná iest/ tych do káżdego złego vczynku zá násmiełłze máią. A
20: niebez przyczyny. Bo vrzędowi niegodzi fię onych imáć/ kto=

21: rzi iaką ośiádłość máią: ázby byli právem przekonáni. Lecż
22: do tego przekonania moy Boże/ iáko wiele przekaz? Ale y prze
23: konawfzy iáko wiele przekázy do dochodzenia te^{go} coś právem
24: wygrał? Tákci tá wolność tylko ieft możnieyfzych. Ale ná
25: vboźfze niesłufzne á ciężkie wkłáda niewolftwo/ y včísnienie
26: nieznośne. Wieleć ieft was/ ktorzi fię chlubią/ że tá wolność
27: ieft wáfzego rodzáiu włafna. Ale rzecz to lámá vkázuie/ y wy
28: to częftokroć ná oko widźicie/ że nie ták dálece ieft wáfzego ro=
29: dzáiu/ iáko wáfzych bogactw á śmiáłości. Bo czym kto bo=
30: gátfzy/ á do odpierania y czynienia krzywdy potężnieyfzy á go=
31: towfzy/ tem ieft tą wolnością bezpiecznieyfzy. A czym kto v=
32: boźfzy/ y álbo do vwiárowania krzywdy mdleyfzy/ álbo do v=
33: czynienia niegotowfzy/ tem bárziefy podległ pod rázy y nábiegá=
34: nia tey wolności. Ale niechby iuż tá wolność wfzytkim wam
35: zá rowno służyłá: Coż to tedy zá wolność będzie/ ktora ieft
36: przeciwko fpolnego miefzkánia ftowárzyfzeniu/ przeciwko przy=
37: rodzeniu/ y przeciwko miłości Chrześcijánfkiefy/ y przeciwko
38: Ewánieliefy? Ktore wfzytkie rzeczy każą złoczyńce z ludzkiefy=
39: go zgromádzienia wylączáć: bijące mieczem/ mieczem tráćić:
40: niedopuszczáią złoczyńcom w zgromádzieniu ludzkiefy przeby=
41: wác/ áby towárzyfzeniem/ rozmową/ á ná wet lámym cíniem
42: niefzkodźili dobrym: niechcá żadnego tákiego śláchectwá mieć/
43: ktoreby dawáło komu fwolność grześzenia: poniewáż ieft

a iij

świád=

strona: 141v

O poprawie

Rzeczypospolitey

1: świádkiem á iákoby wyobráżeniem cnoty y męftwá przodkow
2: náfzych/ á namby do cnoty miáło być pobudką. To niech bę=
3: dzie dofyć o wolności/ ábo rádfzey o wielkiefy á nieznośney ro=
<http://clm.org.pl>

- 4: Ípuftności. Pojdźmy do cze⁸⁰ infzego. Ledwie fię ktora rzecz
- 5: działa v nas ták zła/ á nieípráwiedliwa/ ktoraby niemiála do=(*marg*) Obrońcy złych rzeczy. (-)
- 6: Ítác obrońce: á ktemu możnego y zacnego. Dofzło tego/ iż
- 7: niektorzi mieli ten obyczay/ że wyftępnego bráli pod fwą obro=
- 8: nę/ y bronili go ze wżąd. Zá cżem Ípráwy chocia też niezáwi=
- 9: kláne/ bywały wedle woli tych obrońcow przewłaczáne: á Ítro
- 10: ná vkrzywdzona muííála/ ábo fwą rzecz porzucić/ ábo z przeci=
- 11: wnikiem vgodę bárzo niesłufzną czynić: bo oná Ípráwá ciągnąc
- 12: fię muííála wedle woli obrońcow/ z wielkim Rzeczypoípolitey
- 13: złem. Azaż to íeft wielkim Pánem być? Azaż fię ták zá
- 14: Rzeczpoípolitą biorą? Wtoby też trzebá pil=(*marg*) Synowie Bogatych. (-)
- 15: nie weyrzeć/ íefliże bogatych á zacnych ludzi fynowie (bo też o
- 16: tych muíżę nieco mowić) temi fię rzeczámí báwią/ ábo o to fię
- 17: Ítáraía/ żeby ná potym mogli być godnemi Rzeczypoípolitey
- 18: sługámí. Máłóć niewfzytcy tácy poípolicie bywáią/ że wolą
- 19: być pocześnieyfzymi/ niżli mędrfzymi. A co íednák íeft rzecz
- 20: niesłufzna/ mnimáią áby to bogáctwu á íłáchectwu należało/
- 21: nic nieumieć/ á píłmá nieznác. Ktora rzecz ponieważ przyno=
- 22: íi Ízkodę Rzeczypoípolitey/ któż kiedy Ítárał fię o to/ áby z Rze=
- 23: cżypoípolitey ten obyczay wyrzucono? Íáko wielkie niedo=
- 24: Ítátki ludzi vbogich co dzień ná Íeymiech widamy/ ktorzi żywno
- 25: íci od ludzi mijáiących profzą? Azaż nienależy ná Rzecz=
- 26: poípolitą/ ábo mieć brák w tych oíobách/ á nie káżdemu dopu=
- 27: Ízczác żebrániną żyć: ábo wfzytkich opátrzyć/ áby mieli gdzie
- 28: mieízkác/ cżem fię żywić y przyodżiewác? Mowi Bog do lu=
- 29: du Ítárodawnego: Niech niebędzie miedzy wámí żebraká y nie=(*marg*) 5. Moíż. 15. w wirfzu 4. (-)
- 30: doÍtátecznego: ábyć Bog błogofławił ná ziemi. Ztego bło=
- 31: goÍławieńÍtwá/ áza fię niechcećie wefelić pánowie Íláchto?

- 32: Ták temu trzy látá iáko wielka drogość żywności byłá: co
33: fię nie dla złego vrodzáiu tráfiło: Bo ten był/ iefli nie názbyt
34: wielki/ tedy przedfię táki/ żeby był mógł wżytkie te kráiny do=
35: Itátecznie wychowác: ále fię to było z Itáło/ częścią wypuřczę
36: niem zboża z źemie/ á częścią dla przekupniow: ktorzi zbożá
37: kupuią/ áby ie záfię tylko oni fami iáko chcą przedawali. Ták
38: wielkie iest mnořstwo przekupniow (á zwłázcżá w przekupo=
39: wániu dzieięćin) iż pirwey niźli od Páná doydá do tych co ich
40: vżywác máią/ przez czwore y pięćiore ręce/ kupuiących y prze=
41: dawáiących przewiną fię. z kąd iáka cená káźdey rzeczy roście?
42: Po oney wielkiej drogości/ o ktoreiefmy teraz mowili/ bárzo
43: tanie zboże. Bo teraz korzec żytá przedawáią po dwánaście

grořzy/

strona: 142

Przydátki

142

- 1: grořzy/ á czáfu drogości pięć kroć drożey było: přzenice korzec
2: przedawáią po 24. grořzy/ á pirwey przedawano po trzy złote.
3: A iákąź řprawiedliwość záchowáli piekárze y kárczmarze w=
4: przedawániu chlebá y piwá? A řpuřczániu rzekámi co zá mia=
5: rá v nas? Iákie pohámowanie Arendarzow? Iáko wiele pi=
6: iánic/ á proznuiących hultáiwow po miářtách fię włoczy? Iáko
7: wielki zbytek wpokármiech/ w řzátách/ y we wřzelákim řpręcie?
8: Iáko wielka prozność w okázowániu złotá ná řzyi wiřzácego?
9: á coź iest zá brákwowanie oóob wtey mierze/ kto ma te^{go} vżywác?
10: Głupi młodźieniařzkowie/ rufiánowie/ nierządne niewiářty/ lu=
11: dzie áni Rzeczyřpolitey/ áni ktorey pewney oóobie zářłuże=
12: ni/ chodzą řwiecąc fię od złotá: wřzátách áxámitnych ábo rzezá
13: nych/ ábo złotem przypiękrzonych. Mnogich rozchod przechodzi (*marg*) Sumptus fuperat
cenfum (-)
14: dochod. Ztąd potem popářenie łak gwałtowne: wydźierá=

- 15: nie zboża y zwierząt/ ták czworonogich/ iáko też pływájących/ y
- 16: infzych rzeczy: kte^{mv} rozmaíte fortyle náchodźić ná cudze rzeczy.
- 17: Niektorzi to czynią wilczem právem: (iáko názi mawiáią o
- 18: tych co wydźieraniem iákoby wilcy żywi) drudzy/ co iest rzecz
- 19: dziwnieyza/ pod zasłoną nabożeństwą/ ná wzor onych kto=
- 20: rzi w Niemcech/ tárgnęli fię ná kościelne máiętności. á dru=
- 21: dzy tytułem nieiákiey zwierzchności: iáko vczynili niektorzi/(*marg*) O fkupowaniu wuytow lub Siołtyfów. (-)
- 22: co wzięwszy od Krolá imioná/ pobrali Szołtyfom fwym máię
- 23: tność: powiedáiąc że im to wedle Statutu o szołtyšie niepoży
- 24: tecznem wolno. Ale iefli to dobrze: tedyćby też y to bylo do=
- 25: brze/ y z wielkim pożytkiem Rzeczypospolitey/ vczynić tákowe
- 26: práwo ná infze vrzędniki: iáko ná Bifkupy/ Woiewody y infze
- 27: przełożone niepożyteczne: zktorych więcey szkody Rzeczpo=
- 28: lita odnosi/ niżli zniepożytecznego Szołtyfá. Chybá byfmy tak
- 29: rozumieli/ że vftawce praw niemáią mieć baczenia ná Rzcz=
- 30: polpolitą/ ále ná fwoy pożytek/ áby máiętność odeymowali ko=
- 31: muby chcieli. Ktemu też iáko wielka liczbá iest márnotra=(*marg*) Márnotracy máią być hámovani. (-)
- 32: wcow: ázaby też nienależáło ná Rzeczpospolitą/ ábo kárác tá
- 33: kowe/ ábo iym tákie dáwác/ coby nimi do czáfu rządźili? Ná
- 34: to iefzcze/ iáko okrutnie niektorzi pánuią nád poddánymi fwe=
- 35: mi/ ábo máiętność ich niłzcząc á wydźieráiąc/ ábo roboty ná nie
- 36: nieináčzey iedno iákoby ná woły ábo osły wkładáiąc? y ci áza
- 37: by też od Rzeczypospolitey niemieli być hámováni? A to áza
- 38: fię częścią niedzieie ze złego wychowania młodości? O kto=
- 39: rem á což v nas poštánowiono?
- 40: Rozdziałczwarty.
- 41: O karaniu mężoboyftwá.
- 42: O Poprawie Státutowych ártikułow cknie

43: fię mowić/ ponieważ artykuł o mężoboycách/ o ktore=

a iiij

mem má=

strona: 142v

O poprawie
Rzeczypospolitey

- 1: mem málo wyżlzey mowił/ od łamego Bogá poštánowionem/
2: bárzo hárdzie wzgardzamy. Záilte trzebá fię te ^{gº} obáwác/ áby
3: w krotce nieprzyłzedł czás/ gdyby nas tákże wzaiem łam Bog
4: wzgárdził/ á karánie zá domowá krew/ łpráwiedliwe á cięłz=
5: kie przypuścił: ktore przed dawnemi czály áczkolwiek ná wielu
6: miefcách poštánowił/ ále też y temi słowy: Biádá miáłtu krew(marg) Nahum 3/ W wir.
1. 2. y w 3. (-)
- 7: przelewájące^{mv}: kłamłtwá/ łzárpániny y łupiełtwá pełne ^{mv}: Sły=
8: łzeć chłuftanie biczá/ kołát obráciájące^{gº} fię kołá/ y biežące^{gº} koniá/
9: á łkacžącego wozá. Błylka fię podniešiony od ieznego miecz/
10: łwieci fię olzczep/ wiele ich iełt pobitych/ wielkie mnołtwo tru
11: pow/ y niezliczonych ciáł/ ták iż fię o nie otrácác mułi. Y wiele
12: inłzych tákich mieyfc iełt wpiłmiech prorockich: ktore ia nie iá=
13: ko Prorok prorokuieł/ ále iáko czytelnik zpiłmá ł. opowiedam.
14: Ale což po wielu słow? mułiałbych z nowu wielkie kłięgi pi=
15: łac/ gdybym drugie rzeczy do te^{gº} potrzebne miáł wylicžác ábo
16: przypominać. Lecž mogłby tu łnac kto przećiw memu zdániu
17: łpor wiełć/ że to com o káźni mężoboyłtwá y o inłzych rzeczách pi
18: łał/ ácz włzytko nie złe rzeczy/ ále náłzey Rzeczypospolitey nie=
19: słužą: w ktorey dla roznołci łtanow/ roznołć karánia być mułi.
20: Lecž ia com piłał/ pokazałem mnołtwem dowodow/ žem piłał
21: rzeczy przyrodzeniu ludzkiemu bárzo zgodne: y okazałem to/
22: że do náłzey Rzeczypospolitey mogą być przeniešione. A to czy=
23: niác/ niemowiłem do krzemieniow/ áni do dębow (bo ztych nie=

- 24: może być Rzeczpołpolita) álem do ludzi mówił. A pod tym prze
25: zwilkiem nierozumiałem olbrzymow/ áni żadnych dziwow lu=
26: dział podobnych: ale zwierzętá ludzkością ozdobione/ rozumem^m
27: władaiące/ á wżytkich cnot nafienie włobie máiące. Bo á cze=
28: goż vczy rozum? co przykázuie cnotá? ná co rádži ludzkość?
29: Aza nie to áby w kázdey rzeczy obaczano co dobrze á co źle? na=
30: miętności ferdeczne hámowác/ ná wżytki ktorych przyrodze=
31: nie iednym právem porodziło/ iednákie baczenie mieć? Ktore
32: przyrodzenie kiedyby mówiło/ ázaby ták nierzekło/ że ná wży=
33: tek ludzki narod iednáko się wylało: o wżytki się syny iednáko
34: itára: wżytkich żywot ieśt mu namilży/ á zábijanie naprzy=
35: krzeyfze: iż też żaden iego rodu niemoże być zániedban/ áni náru=
36: szon/ okrom zániedbánia y nárużenia iego? Lecż by się tu kto
37: zpośrzodku Polki nagle wyrwawfzy rzekł: Nie mow ták
38: przyrodzenie w nászey Rzeczypółpolitey: wktorey odftapilifmy
39: od twej powfzechności/ y od fpólnego wżytkich nas pod ie=
40: dno práwo zámknienia. Niepodobála się nam tá twoia mie=
41: szániná: w ktoreiefmy wżytcy byli zámknieni. Vczynilifmy
42: rozność miedzy śláchtą y miedzy chłopy: miedzy pany á miedzy
43: poddánemi. Tych żywot nieiednáką ceną szácuiemy: zábicie
44: nie iednákim karániem karzemy. A nużby zásię ná tę mowę

strona: 143

Przydátki.

143

- 1: przyrodzenie odpowiedziało/ że áni w żywoicie/ áni w zábijá=
2: niu/ áni w pánowaniu/ áni w poddáności nietrzebá mieć bacze=
3: nia ná śláhctwo y ná chłopftwo: kázda rzecz ma fwą drogę.
4: Ktemu też/ że żadnego człowieká/ też y nanędzniefzego żywot
5: niema być nikomu poddány: száty/ role/ domy/ od Pánow má
6: ią mieć poddáni: ále żywot od nikogo/ iedno od Bogá kázde^g

7: przyrodzenia oycá. Sáme^{go} to Bogá ieft dar: ktory iednáko da
8: wa wízytkim żywot. Ktoby przeto gwałcił ten dar/ láme ^{go} Bo
9: gá iego podawcę gwałci: Ktoby mázał/ ten práwo wízytkim
10: ípolne^{go} oycá máże/ plugáwi y depce. Te my rozmowy miedzy
11: przyrodzeniem á śláchtą wysłuchawízy/ ázabyfmy wátpili zá
12: przyrodzeniem wyrok vczynić? zwyczáie náłze/ práwá y ítátu=
13: ty y wítawy ná ítronę odłożyć/ á trzymác fię przyrodzenia/ y lá=
14: mego oycá iego Bogá? My tedy przyrodzenia/ to ieft Bogá
15: lámeo trzymaymy fię. Puścmy teraz ná ítronę owe rozności
16: pánow od poddánych/ śláhcícow od chłopow: boć to wymy=
17: sły człowiece. Przypátrzymy fię przyrodzeniu ludzkiemu: to
18: ieft/ że wízytcy ludzcie ná wyobrażenie y8d podobieńtwo Boże
19: vczynieni fá/ á do żywotá nieśmiertelnego ítworzeni. Z lá=
20: memi ludźmi rozmawiyamy/ á ták knim mowmy: Chodźcie lám
21: ludzcie: á częgo fię lámá ludzkość domaga obáčćie. Niepodo=
22: báiąfię wam gory y láfy/ dzikie^{go} zwierzu pelefy y łożyfká. poftá
23: nowiliście sobie zgromádzienia y miáltá. kuczki leśne á íprośne
24: odzienia porzuciliście: domy chędogie y odzienia ozdobne
25: wynáleźliście. miálto onych dawnych ludzi proftey á ledá
26: iákiey potráwy/ roskofźnie ítoły wálze przypráwianie: obijacie
27: ściány oponámi y ízpálermi: kładźcie ná konie piękne rzędy/
28: rádźi chodźcie vpłtrzywízy fię śrebrem y złotem. ná káždy dzień
29: ítáracie fię ábyście obyczáie grube y wízeláką íprośność porzu=
30: cáli: á od póstronnych narodow/ cokolwiek lepźzego fię wam
31: zda około żywności/ vbioru/ y ochędoftwá/ do tey Rzeczy=
32: póspolitey wnośicie. Coż to tedy zá ízaleńtwo/ iż te^{go} wnieść
33: niechcećie/ coby do ozdobienia obyczáíow y praw ludzkich poży=
34: teczno było? Boć íście ná tem máło/ vbior człowieczy y kuchenne
35: rzeczy z inąd przywozić/ piwnice y ípizárnie napoiem y pokár=

36: mem postronnym napełniać: á co do fámey ludzkości należy/ to

37: ieft/ do wypolerowania fercá á do dobrego poftánowienia Rze=

38: czypolitey/ tego zániedbáć/ brzydźić fię tem/ á tę złość

39: ftátutem Polńkim zászłániáć. Sokrátés Atheniánin czło=

40: wiek świąty/ gdy go pytano zkądby był: niepowiedział fię z A=

41: then/ ále z świátá: rozumieiąc to być rzecz nieprzyftoyná/ aby

42: táki mędrzec cnotámi fię ofobnemi báwiący/ miał fię przywięzić

43: do murow á obyczáiw iednego miáltá. A my do Státutu

a v

Polńkie=

strona: 143v

O poprawie

Rzeczypospolitey

1: Polńkiego nagorzego przywiązać fię mamy? niebędziemy dbáć o

2: włytek świát? wżgárdzimy fądy ludzkimi? zárzucimy práwo

3: ftworzyćielá y rzędźićielá świátá? Wiećie/ że człowiek ma w

4: łobie część przyrodzenia żwierzęce^{go}/ ktore^{go} zbydłem vżywa: ma

5: też część bołkie^{go} ktorym bliłki ieft Bogu. Przeto przyftoi/ áby lu

6: dzie do nieśmiertelności ftworzeni te^{go} więcey pilnowáli. Bo á

7: což człjni ochędożność ćielefna y kuchnia/ iedno iż ćiálu fłuży/ kto

8: rym ieftelny podobni żwierzętam? O iáko trudno ztákimi ludź

9: mi mowić/ ktorzi konie obieráć vmieią/ rołkołznych potraw rádźi

10: vżywáią: vbiorowi świetne^{mv} y fprzędowi dziwuią fię: lecz áby

11: fię rozumowi przypátrowániu/ przyrodzenia wybaczániu/ v=

12: ftáwam cudzym/ fądow frogości y powadze obyczáiw dáli

13: przywábić y przyzwáć/ żadná miárą ná to niedádzą fię przy=

14: wieść. Coż tedy? ábo nas Bog gorżym práwem ftworzył/

15: niż infze ludźi/ iż żadnym fpołobem niehcemy fię dáć náklónić ná

16: to co fię ie^{mv} podoba? áza to nie fą rzeczy godne ludzkości/ kto=

17: re nam przed oczy fą położone? Pátrząycie ludźie/ iełli nie mi=

18: łość wálzá przeciw łobie/ á waśń przeciw bráćiey wálzey/ zá=
19: ślepiłá was/ á fercá wálze zátwardziłá/ iż áni náklonieni áni
20: zmiękczeni być możecie. Iesliby ták było/ proznoby was dáley
21: zwác ludźmi/ ktorziście fię obowiązáli požądliwości Pánow/
22: dziękiemu á okrutnemu źwierzowi podobnych: ktorzi wiedząc
23: y chcąc/ wdáliście fię w dobrowolną ślepotę. Ale wolę to ná
24: lepszą łtronę wykłádác: á wymowkę przełżłego czáfu onę vczy=
25: nić/ że trudno zwykłe práwá opuścić/ á nowych fię chwycić. A
26: wízakoż o ludzie/ czás iuż potrzebuie/ ábyfmy wždy kiedy práwá
27: ludzkość ná fię oblekli: co rozum/ co przyrodzenie/ co Bog łam
28: na łftátek po nas mieć chce. Vzáłmy fię dla Bogá próżę/ przy
29: rodzenia ludzkiego. Pámiełaymy/ żełmy dla tego złtáli fię lu=
30: dźmi/ ábyfmy fię ludzkiego przyrodzenia trzymáli: dla tego ie=
31: łtełmy do vznánia prawdźiwego Bogá wezwáni/ ábyfmy ie ⁸⁰
32: rokázanie wykonywáli: á włzytkie rzeczy iemu przeciwné ná
33: łtronę odrzucáli. Zpokorą tedy mieemy w vcźciwości Oycá
34: nálżego Bogá. A iżbyfmy to przekłętwo z pošrodku łiebie
35: wygládzili/ do tego fię co napotęźniey przyłožmy. Niećiężłżec
36: ono było przekłętwo zá pánowánia Iozuego nád Izráelłkim(marg) Iofzua 7. wir. i. 21. (-)
37: ludem/ gdy Achánes łyn Zary/ przeciwko Bożemu rokázaniu
38: táiemnie pobrał był niektóre rzeczy obywatelów Ierichońłkich.
39: Dla ktorego ták fię był Bog rozgniewał/ iż dopuścił y pozábi=
40: iác Izráelity/ y woylká ich od nieprzyaciół porázić y rozgromić:
41: áż gdy z rokázania Iozuego vkámionowano złodźieia/ gniew
42: Boży był włłagan. Azáż to nieiełt łtárodawne rokázanie Bo=(marg) 2. Moiz.20. W wirfzu
13. 1. Moi. 8. W wirfzu 6. (-)
43: gá onego włzytkich rzeczy łtworzycielá: nie zábijay. ktoby zá=
44: bił/ krew ie⁸⁰ niech będźie przelána? Ile ich tedy iełt przeciw te=

- 1: mu rofkazaniu wyłtępnych między námi/ tyle iełt w pośrzodku
2: nos przekłctw. Coż tedy zá dźiw/ iełliby Bog ná káždy
3: dzień gniew łwoy ná nas wylewał? W nárádzeniu oczem
4: bárzo leniwi/ á w wykonywaniu bárzo niełzczęśliwi iełtełmy.
5: Gdy nas przyiáciele o rátnk prołżą/ ledwie pomagamy: á gdy
6: nas nieprzyiáciele draźnią/ ledwie odeprzeć możemy. Iáki po=
7: czet iełt tych ktorzi łkłádáiąc ręce/ kłękaiąc/ pokornie nas prołżą/
8: żebyłmy ábo broniąc/ ábo młzcząc fię oddaláli krzywde od nich:
9: ktora iedni od łwoich/ drudzy od połtroⁿnych nieprzyiációł wzię=
10: li? ále ci nieboraczkowie niv v nas nieuprółwiłzy odchodzą.
11: A dla czegoż? Przekłctwá między námi łą o Polacy: niená=
12: wiść á wzgárdá bráćiey záłlepiłá nas/ że niewidźimy: krew
13: ludzka bezpraw nie przelána zmázalá nas/ ták iż Bogu wdźię=
14: czni być niemożemy. A to przelewianie krwi nie hámuie fię wdo
15: rośłem wieku: przychodzi iuż y do dzieci. Słyszeliście ták trzy
16: látá/ iż chłopiec chłopcá zabił v Piotrkowá. Słyszeliście też
17: tego roku/ iż pod Sędomierzem dwa chłopcy iednego chłopcá
18: okrutnie zábili/ y ná łztuki rozłiekáli. O kwierze niepodobna
19: okrutności: ktorey fię niewinny wiek vczy od łudzi winnych á
20: bárzo łzkodzących. Bo á czegoż fię inłzego náuczyć mogą dzieci
21: od łtárlżych morderzow/ iedno morderłtwá? Ztądżeć to bywa/
22: iż Bogá ná fię mamy rozgniewáne^{g^o}. Rozprałza on myłli y rá=
23: dy náłze chocia dobre/ ábyłmy tego co chcemy do łkutku nieprzy
24: wiedli. Miełzkamy w iáłnem łwietle/ iákoby w gęłtych ciemno
25: łciách: niemożemy wyciágać łrogołci przeciw łzkodnikom: á nie
26: łtáramy fię ábyłmy powinna pochwałę dáli dobrze czyniácy.
27: Bo co przed tym Bog Izráelczykom mowił/ to rozumieemy że
28: do nas teraz mowi. Niebęde przy was Polacy/ iełliże z połro

29: dku was przeklętwá niewyrzucićie. Wola krew bráćiey wá (*marg*) Iofzua 7. W wirfzu 13.

2. Moiż. 4. Obiáw. 6. (–)

30: fzej zziemie do mnie. Wołáią dufze zábitych/ ábych fię mścił krowie

31: ich nád obywatelmi ziemi. A iáko y to przeklętwo odciąć/ y

32: gniew Boży vbłágáć mamy/ vczy nas tenże sam Bog mówiąc:

33: Nieplugawćie ziemie ná ktorey mieszkaćie/ ná ktorey y ia miesz=

34: kam. Przelaniem krowie plugáwi fię ziemiá: á niemoże być krew (*marg*) 4. Moiż. 35. W wiefzu 33. (–)

35: ná niey przelana/ okrom krowie tego kto iá przelał/ oczyścioná.

36: A to ták dálece Bog chciał mieć zá twárdá á gruntowná wftá

37: wę/ iż choćiaby też mężoboyce niewiedziáno/ przedsię kazał zá=

38: bić ćielicę miáftu onemu/ ktore było nabliżlze tego mieyfcá/ ná

39: ktorem trupá náleżiono/ áby ták Bog był vbłagan. Coż tedy?

40: ociągamy fię wierzyć słowam Bożem/ ktore nigdy niezginá/

41: choćiaby też niebo y ziemiá zginąć miálá? A ná pieniądze zá gar

42: dło człowiecze wzięte co mowi Bog? Niebierzćie pieniądze zá

43: gárdło od mężoboyce/ ktoryby fię głowne^{g^o} wyftępku dopuścił:

44: ále śmierćią niech będzie karán. Przekłete tedy fá pieniądze prze

ćiw ro=

strona: 144v

O poprawie

Rzeczypospolitey

1: ciw práwu Boże^{mv} wyftáwione. Przekłeci porádnicy y obrońce

2: prawa fprofné^{g^o}/ ná wzgárdę Bogá náfze^{g^o} wftáwione^{g^o}: ná nie

3: nawiść á wzgárdę bráćiey náfzey wymyślonego: ná pomnoże=

4: nie y ftwierdzenie wiela ludzi okrutności wynależione^{g^o}: ná háń

5: bę Rzeczyposp. náfzey od nas przyiętego: ná zgubę te^{g^o} narodu

6: áż do tąd záchowáne^{g^o}. Bo á coż inżzego mówić w ták wielkiej

7: ludzkiej przewrotności? Wiele tych v ktorych to w rękú zftało

- 8: fię twárdźzymi zá folgowánim Bożym: wśzytkę ludzkość zwle
- 9: kli zliebie że tym ludzie dziwnie ćierpią: popili fię zbytnim piefz=
10: czeniem fzcześcia. Zá ich winą wśzytká Rzeczpośp. ćirpi: iáko (*marg*) Iozua 7. W wirśzu
5. (–)
- 11: wśzytko woyfko zá Iozuego dla wyftępku iednego człowieká
- 12: ćirpiáło. Ztądże co dawno o głupich Krolách **Poeta** powiedźiał/(*marg*) Horatius De
Iyrane Reges plectuntur Achiui. (–)
- 13: to fię do náfzych czáfow przenieść może: Krowie broią/ á
- 14: poddáni pokutuią. Bywa też y to/ co v Iobá nápiáno/ iż dla (*marg*) Iioro 34. W wirśzu
30. (–)
- 15: grzechow ludu obludnicy pánuią/ á złośnicy bywáią przedniey
- 16: fzymi. Ná koniec/ próśmy pána Bogá/ áby w fercá náfze pra=
17: wdźiwą fiebie y wśzech rzeczy znáiomóść wlepił: práwá fwego
- 18: świaćłością oczy náfze otworzył: wzruśzenia ferdeczne złości=
19: we hánował: rzeczy wśzytkich miernie á vmieiętnie vzywác v=
20: czył: prawdźiwym zá grzech żalem nas dotknął: przekłętwá
- 21: á kaźni záśłużone od nas oddalił: nas fyny fwe włańnym brá=
22: terśtwe^m złączył/ á fwoie miłofierdźie y láfkę na^m dáć raczył. Amen.
- 23: Macie Krolá Pánowie/ w ktore ^{g^o} ferce iż iefzcze zmłodości ie^{g^o}
- 24: zdánie o karánim mężoboycow wedle práwá Boże^{g^o}/ od Bogá
- 25: wlepione ieft/ w infzym moiem pińaniu okazałem. To zdánie/
26: iż w Rádźie niektorzi Pánowie dośtatecznie pochwaláli/ sły=
27: fzałem kilka kroć. Bywałem też przy wielu domowych rozmo=
28: wách wiela ofob wáfzego ftanu/ gdy też toż zdánie pochwaláli
29: y wysławiali/ á tego wielce prágnęli/ áby w Rzeczypośp. miey
30: fce miáło. Lecź áby też o tem w kole pośelfkim iáwnie mowio=
31: no/ niesłyfzałem nigdy. Czego iżeście im wy nigdy nierofká=
32: zowáli/ może fie to/ iż ták mam rzec/ wielkiey nierozmyślności
33: wáfzey przypifáć. Bo ztąd to idźie/ iż gdy wáfz ftan milczy/

- 34: milczy prawo Boże w tey koronie: á mużą krolować w niey zá=
35: biiánia/ fwawola/ y infze złości z tąd pochodzące. Pátrzcie te
36: dy/ dla Bogá żywe^{g^o}/ Pánowie ślachto/ áby dla was Rzeczpoł.(*marg*) Daniel 21 W wir.
21. (–)
37: wielkiew fzkody niewzięła: á iżby to Krolestwo/ iáko w piśmie ś.
38: nápiáno/ niebyło przeniesione z narodu náfze^{g^o} do infze^{g^o}/ dla zá
39: biiánia á wáfzey niespráwiedliwosci: á wy potym/ zá spráwie
40: dliwym ładem Bożym/ ábyscie zá tę złość nie pokutowáli.
41: Zatym bądźcie zdrowi/ á vpamiętáyćie fie.
42: Pián w Krakowie/ ośtatniego dnia
43: Pázdzierniká: Roku 1553.
44: Przydátku do Książ o popráwie Rzeczypospolitey koniec.